

H.O.P.I

1077

**L'ABSTENCIÓ EN LES ELECCIONS AL PARLAMENT DE
CATALUNYA: DIAGNOSI I PROPOSTES**

Equip de recerca:

Joan Font, Jesús Contreras, Guillermo Rico

(agraïm la col·laboració de Mariona Ferrer, que fou
becària del projecte durant uns mesos; així com de
Neus Chas i Lucía E. Medina)

Juny de 1998

Índex

Introducció.....	3
Les conseqüències de l'abstenció.....	4
Introducció.....	4
Abstenció i estabilitat.....	5
Abstenció, legitimitat i qualitat de la democràcia.....	7
Distribució del poder.....	9
Els efectes educatius de la participació electoral.....	11
Conclusions.....	13
Estat de la qüestió: l'abstenció autonòmica.....	14
Estructura i metodologia de treball.....	18
 <u>Tractant d'explicar l'abstenció diferencial</u>	
Capítol 1. L'abstenció diferencial. Què és? Quanta n'hi ha? Com ha evolucionat? On n'hi ha més? ..22	
Eleccions de segon ordre.....	22
Evolució de l'abstenció.....	25
Factors contextuals de l'abstenció.....	29
Distribució territorial.....	31
L'abstenció metropolitana.....	37
Conclusions.....	40
Annexos: dades d'abstenció electoral a Catalunya.....	42
Annex 1. Abstenció per circumscripcions.....	42
Annex 2. Abstenció per comarques.....	43
Annex 3. Abstenció als municipis de l'àrea metropolitana de Barcelona.....	46
Annex 4. Abstenció als districtes de la ciutat de Barcelona.....	51
Annex 5. Abstenció als municipis de l'àrea metropolitana de Tarragona.....	52
Capítol 2. És normal aquesta abstenció diferencial?.....	54
Comparant amb Europa.....	55
Catalunya entre les CCAA de l'Estat Espanyol.....	58
Les CCAA del 151.....	62
Diferències de participació entre eleccions autonòmiques i municipals a Catalunya.....	66
Conclusions.....	68
Capítol 3. Perfils socials dels abstencionistes de les eleccions autonòmiques, 1984-1995.....	70
Característiques sociodemogràfiques dels abstencionistes autonòmics.....	72
Característiques actitudinals.....	80
Abstenció tècnica i abstenció voluntària.....	88
Conclusions.....	90
Capítol 4. El perquè de l'abstenció. Les explicacions dels practicants.....	93
Justificació i metodologia dels grups de discussió.....	93
Els diferents tipus d'eleccions i la seva importància.....	99
Els partits i la seva diferenciació com a opcions polítiques.....	103
Desinterès i desencantament.....	103
Els partits polítics a Catalunya.....	106
Els resultats. Manca de competitivitat i manca de lideratges alternatius.....	107
Les eleccions autonòmiques i el "consens catalanista".....	113
Entre dues cultures: identitats plurals i integració social.....	116
La qüestió lingüística.....	124
Conclusions.....	127
Conclusions.....	131

<u>Esforzos mobilitzadors</u>	
Introducció.....	140
Els efectes de la mobilització: Catalunya en perspectiva comparada.....	141
Experiències comparades.....	142
La presència d'organitzacions.....	143
Mobilització des dels partits.....	146
Mobilització des d'altres actors.....	151
Conclusions.....	161
Què s'ha fet a Catalunya.....	162
Les campanyes institucionals.....	162
Els partits polítics.....	167
Els mitjans de comunicació:.....	168
Les Organitzacions No Governamentals.....	171
Conclusions: mobilització a Catalunya.....	173
Propostes.....	174
Objectius.....	174
De les conclusions a les propostes.....	175
Propostes.....	179
Vot obligatori.....	179
Estímul positius a la participació.....	183
Eleccions simultànies.....	185
Facilitats per votar.....	189
Campanyes institucionals innovadores i sectorialitzades.....	193
Esforzos mobilitzadors des de la societat civil.....	196
Campanyes dels partits adreçades als públics abstencionistes.....	198
Educació.....	200
Debats mediàtics i electrònics.....	203
Connectar la política catalana amb les preocupacions dels ciutadans.....	206
Referències.....	209

Introducció

“Guanya el partit abstencionista” (El Temps, 2-92), “Este primer fin de semana primaveral decidió, sin duda, a mucha gente a pasar el fin de semana bien lejos de su colegio electoral” (El Observador, 16-3-92) “Abstencionismo, la nueva disidencia” (Ajoblanco, 5-92), “Pujol afirma que no votar sería como girar l’esquena al país els pròxims quatre anys” (Avui, 8-3-92), “Pujol advierte que los que se abstengan en las autonómicas no tendrán derecho a reclamar” (La Vanguardia, 23-2-98), “Sala acusa a Pujol de fomentar la abstención porque no cesa de hablar de ella y no actúa” (La Vanguardia, 22-2-98), “La abstención, principal obstáculo para la obtención de la mayoría absoluta de CiU” (El País, 15-3-92), “IC teme la abstención de su electorado inmigrante” (El País, 12-3-92), “La abstención autonómica es aún de izquierda” (La Vanguardia, 17-3-92), “la confirmación de la tendencia a la inhibición electoral es la peor de las noticias de la convocatoria, desde el punto de vista del Estado democrático y autonómico” (El País, 16-3-92), “García Prieto llama a los andaluces a votar en las autonómicas” (El País, 2-3-98) “El misterio de los votos perdidos” (El País, 23-5-98), “Borrel podría despertar de un letargo de casi 20 años a los más de 700.000 ciudadanos catalanes (mayoritariamente trabajadores de origen inmigrante) que votan socialista en las generales y se abstienen en las autonómicas” (El País, 4-5-98).

Aquesta es sols una petita mostra de l’atenció que la premsa catalana ha dedicat a l’abstenció autonòmica. Per propi interès dels mitjans o recollint les manifestacions de polítics i d’altres personatges públics, aquest ha estat un tema present de forma recurrent en totes les especulacions sobre eleccions i política a Catalunya. Algunes d’aquestes notícies manifesten preocupació per l’abstenció com a fenomen en si mateix i per la lectura que s’en pugui fer sobre el funcionament de la democràcia i, la majoria ho fa respecte a les potencials conseqüències electorals de la mateixa: com a possible enemiga de CiU per uns, o com a obstacle pel PSC per altres.

En aquest treball, el possible impacte electoral de l’abstenció ens interessa menys, tot i que no podem evitar fer-hi referència, donada la importància política i la curiositat que desperta la qüestió. Però la preocupació pel tema, tant per part dels autors del treball com per part de la Fundació Bofill, que el va encarregar i finançar, es troba en l’altre dimensió: Què passa si a Catalunya deixa de votar prop de la meitat de la població en algunes eleccions autonòmiques?

Què passa si hi ha poblacions de Catalunya on es supera aquest 50% d'abstenció? En envia això algun missatge sobre la situació de la democràcia, de l'autogovern o de la percepció ciutadana de la política? Perquè a Catalunya hi ha més diferència entre la participació en eleccions generals i autonòmiques que en cap altre comunitat? Per què després de tant demanar l'autogovern bona part de la ciutadania decideix no exercir-lo?

Aquest treball és el resultat d'un any i mig de treball i de col·laboració interdisciplinària entre antropòlegs i politòlegs. La ciència política havia produït ja una notable literatura sobre el tema i ens va semblar interessant tractar d'enriquir la visió aportant la mirada d'una disciplina venia com és l'antropologia. Són altres els qui hauran de jutjar el resultat, però nosaltres estem satisfets d'aquesta col·laboració, tot i que hagi costat amotllar els nostres respectius llenguatges i maneres d'aproximar-nos a la realitat. Encara no estem segurs d'haver arribat a les mateixes conclusions, però sí que aquestes serien menys suggerents sinó s'hagués produït aquesta col·laboració.

En primer lloc, volem justificar aquest treball discutint quina importància política té l'abstenció. Per això, revisarem els debats entorn a les conseqüències de la participació, senyalant els arguments favorables i els crítics respecte a aquesta. Després, presentarem les explicacions plantejades fins aquí entorn a l'abstenció autonòmica a Catalunya, per tal que la resta del treball sigui un diàleg i una discussió implícites d'aquest conjunt d'interpretacions. Finalment, presentarem l'estructura del treball i els mètodes i les fonts utilitzades.

Les conseqüències de l'abstenció

Introducció

La participació és una part essencial de la democràcia. Sense ella no es pot entendre l'ideal del "govern del poble". No ens hauria d'estranyar, doncs, que l'abstenció electoral generi preocupació en molts àmbits socials i desperti dubtes sobre l'estat de salut del sistema polític. És significatiu que uns elevats nivells i/o el ràpid creixement de l'abstenció estiguin en l'origen de la major part de la literatura existent sobre el tema (Font, 1992). Però, què és exactament el que ens preocupa? La resposta depèn de quin sigui el nostre objectiu. La definició d'aquest objectiu farà visible el que entenem per democràcia, què n'esperem, els valors que defensem.

El debat sobre l'abstenció "beu" de dues fonts. D'una banda hi ha un element substantiu, la plasmació teòrica de l'ideal democràtic: com hauria de ser una democràcia i quin el paper de la participació? També haurem de tenir en compte un segon element, els resultats dels estudis empírics, que ens descriuen la realitat del fenomen: la distribució social de l'abstenció, les actituds que hi ha al darrera, etc. Són qüestions que ens han d'ajudar a plantejar noves preguntes i dirigir la discussió. Si l'abstenció és conseqüència de l'alienació, la insatisfacció, el desinterès o la comoditat; si es nodreix o no d'un determinat grup social; si és representativa o no de les preferències polítiques de la població, les valoracions polítiques que en fem seran molt diferents. Aquests elements es condicionen l'un a l'altre: la recerca generarà un debat polític i social; així com les inquietuds derivades d'aquest haurien de guiar les futures recerques.

A continuació es fa un breu apropament al debat sobre les conseqüències polítiques i socials de l'abstenció electoral. Cadascun dels quatre apartats pretén introduir una de les grans controvèrsies generades entorn del tema al llarg dels anys. En els dos primers s'analitza l'enfrontament entre els que pensen que un alt nivell de participació electoral pot fer perillar l'estabilitat i el bon funcionament del sistema polític i els que, per contra, opinen que aquesta és la millor manera de legitimar la democràcia i prevenir el seu col·lapse. El tercer apartat està dedicat al problema de l'estructura social de l'abstenció i els seus possibles efectes sobre la distribució del poder en la societat i la capacitat dels diferents partits polítics de mobilitzar els seus electorats potencials. Finalment es discuteix l'acció educativa de la participació sobre els seus protagonistes i se'n examinen les seves característiques.

Abstenció i estabilitat

En ocasions, l'alta participació electoral ha estat vista com un perill per a l'estabilitat dels règims polítics. Casos com els de la República de Weimar, la IV República francesa o la II República espanyola demostrarien el potencial desestabilitzador de la mobilització electoral, que, en arribar a nivells molt alts, denotaria un excés de polarització que podria fer trontollar el sistema.

Segons Pateman (1970), aquesta preocupació té els seu origen en la contraposició entre democràcia i totalitarisme. La participació de masses s'associa no a la democràcia, sinó al

totalitarisme, que és vist com la seva única alternativa possible. Aquesta idea és reforçada també per un seguit de recerques empíriques que vindrien a demostrar que la majoria dels ciutadans de les democràcies occidentals, i especialment aquells amb els nivells socioeconòmics més baixos, es caracteritzarien per una manca d'interès per la política i l'activitat política en general, i, encara més important, per la presència d'actituds autoritàries i antidemocràtiques. Així, un augment de la participació electoral, amb la mobilització d'individus que normalment no van a votar, suposaria una amenaça per al sistema democràtic.

Un factor addicional a favor d'aquesta visió és l'esforç teòric d'un seguit d'autors que han estat agrupats sota el que s'ha anomenat "teoria elitista de la democràcia", de la qual Joseph Schumpeter en seria el principal exponent. Schumpeter (1943) rebutja les teories clàssiques de la democràcia -que parlarien d'una participació generalitzada- amb l'argument que es tracta de teories purament normatives i allunyades de la realitat. Proposa, al mateix temps, una teoria política científica i empírica, de caràcter descriptiu, on la democràcia ve definida, essencialment, per la competició entre élites rivals pels vots dels electors. I és que la democràcia és, segons Schumpeter, un *métode* polític, un conjunt d'arranjaments institucionals mitjançant els quals uns líders són escollits per governar. La democràcia és com un mercat on els productors, les élites, competeixen entre ells per tal d'aconseguir que els consumidors, els electors, optin per la seva oferta, és a dir, els votin. Hi ha una clara voluntat de separar el que és públic del que és privat, i l'únic espai obert a la participació pública del ciutadà és el vot.

Dins del marc teòric desenvolupat per Schumpeter, altres autors han insistit en la justificació de l'apatia i el baix grau de participació en tant que característiques funcionals de la democràcia (Pateman 1970: 5-12). Berelson, per exemple, les hi atribueix la capacitat d'apaivagar els desestabilitzadors efectes de la discrepància, la flexibilitat i el canvi polítics. Eckstein ha arribat a dir que l'estabilitat demana del govern que sigui congruent amb l'estructura autoritària que es troba a la majoria d'institucions socials, incorporant al seu "estil" certs elements d'autoritarisme. La majoria dels individus, segons Sartori, són apàtics, es senten políticament incompetents i no gaudeixen de l'experiència personal en l'àmbit públic que és necessària per tenir-ne un interès actiu, i tractar de canviar això suposa una amenaça per al manteniment del mètode democràtic. Finalment, altres autors han apuntat que si tothom utilitzés el seu dret de vot podria arribar un moment en que la pressió sobre el sistema fos tan forta que el portés a una crisi davant de la incapacitat de donar resposta a totes les demandes (Almond i Verba, 1963). Per tant, seria bo que la participació es mantingués en uns nivells

moderats, i això no voldria dir res més que els ciutadans estan bàsicament satisfets amb el sistema, que hi ha un acord sobre els seus fonaments.

En definitiva, la teoria elitista limita les funcions de la participació a la protecció dels ciutadans de les decisions arbitràries que puguin prendre les élites. Així, la participació esdevé un element purament instrumental del sistema democràtic. En una democràcia, més enllà del vot no hi ha lloc per a la participació de la major part dels ciutadans. Encara més, no és bo per a l'estabilitat del sistema que la participació electoral pugi per sobre d'un determinat nivell, necessari per mantenir el funcionament del mètode democràtic, per mantenir la competència entre els partits. Per contra, l'escassa participació electoral no seria cap problema per a l'estabilitat de la democràcia, com quedaria demostrat en casos com els d'Estats Units o Suïssa, on sistemes polítics indubtablement estables van acompanyats de nivells excepcionalment alts d'abstenció (Lijphart, 1996).

Abstenció, legitimitat i qualitat de la democràcia

Des d'un altre punt de vista, però, una elevada participació electoral dels ciutadans, lluny de ser necessàriament un indicatiu d'intensificació del conflicte polític denota un bon estat de salut del sistema democràtic. Treballs recents demostren que l'alta participació és una manera eficaç de prevenir el col·lapse dels règims democràtics. En un estudi comparatiu de 29 democràcies, Powell (199) trobava una forta associació entre alta participació electoral i un menor grau de desordre i violència ciutadans. En canvi, un nivell elevat d'abstenció electoral sostingut en el temps i en un context de democràcia embrionària -menys estable- pot enfortir les opcions dels sectors autoritaris que posen en qüestió el sistema polític vigent. Així doncs, els suposats perills vinculats a un augment sobtat de la mobilització són, més aviat, un argument a favor, i no en contra, de mantenir la participació electoral en uns alts nivells, donat que aquesta garanteix que no hi haurà increments inesperats amb conseqüències incertes, i que els canvis electorals seran el reflex de canvis d'actituds i no l'efecte del percentatge de ciutadans mobilitzats sobtadament (Miller, 1988; Lijphart, 1996).

Un argument addicional a favor de l'ús generalitzat del dret de vot és l'afirmació que l'abstenció elevada deslegitima el sistema polític, perquè significa que un nombre important de ciutadans renuncia continuadament a prendre part en les eleccions, que són l'element

Distribució del poder

Independentment del fet que l'abstenció sigui alta o baixa, hi ha el problema de si està repartida de forma regular o no, és a dir, si els abstencionistes es diferencien o no dels votants pel que fa a les seves actituds i preferències. Les desigualtats en la participació poden introduir importants biaixos en termes de representació política dels diferents grups socials, fet que discutiria la capacitat del sistema en tant que mecanisme de canalització i resolució dels conflictes (Font, 1992).

Aquesta és una qüestió amb serioses implicacions: si la desigualtat genera abstenció, demanar participació equival a demanar igualtat política. Hi ha raons per pensar que l'habitual inserció de les democràcies representatives dins de societats capitalistes -desiguals- produiria "desviacions" socials en favor dels sectors més privilegiats (Gaxie, 1978). De forma sistemàtica s'ha comprovat que el vot, tot i ser menys desigual que altres formes de participació política, està esbiaixat en favor dels sectors més afavorits. Sabem que, en la major part dels casos, l'abstenció es concentra en els grups més marginats de la població, els grups amb més baix *status* socioeconòmic, i els menys educats (Gaxie, 1978; Cavanagh, 1981; Lijphart, 1996; Pateman, 1970). El que ens interessa és la composició de l'abstenció, però hem de pensar que la seva magnitud podria incidir-hi, de tal manera que canvis en el nivell de participació electoral afectarien la representativitat dels votants respecte al total de l'electorat. En aquest sentit, hi ha estudis que confirmen que la distribució de la participació és més desigual a mesura que el nombre de votants és més petit. Amb diferents intensitats segons el país, sembla que hi ha una relació inversa entre el nivell de participació electoral i el biaix social dels votants en perjudici de les classes més baixes i dels menys educats (Lijphart, 1996).

Vist des d'aquesta perspectiva, l'abstenció és un fenomen preocupant perquè significa que la participació està esbiaixada en termes socioeconòmics i de nivell educatiu. Això és significatiu per diferents raons. En primer lloc, perquè hi ha una connexió evident entre el nivell socioeconòmic i el vot, cosa que fa que la desigualtat participativa es tradueixi en un desavantatge dels partits que rebrien el suport dels grups socials més abstencionistes i, en definitiva, que el nivell de participació tingui conseqüències en els resultats electorals. En segon lloc, els resultats electorals -qui guanya, qui perd- són importants de cara al contingut de les polítiques portades a terme pels partits en el govern. Així doncs, qui vota i qui no vota acaba influïnt en la presa de decisions; i, suposant que els líders polítics actuïn de manera "racional",

tractant de maximitzar el seu rendiment electoral, també influeix en l'oferta electoral dels partits, que no tindrien cap incentiu per mirar de satisfer les demandes d'un col·lectiu -els abstencionistes- que no els proporciona cap benefici i que, per tant, quedaria marginat dels seus programes i del debat públic. Si la tendència no s'inverteix, a mesura que el sector abstencionista es vegi cada cop més oblidat pels partits es reforçaran els seus sentiments d'insatisfacció i d'alienació i, entrant en un cercle viciós, es veurà condemnat a jugar un paper paulatinament més secundari dins del sistema polític (Cavanagh, 1981; Miller, 1988).

Tot plegat fa que els electorats potencials d'uns determinats partits siguin més propensos a no votar que els d'uns altres, o, el que és el mateix, que uns partits tinguin més dificultats a l'hora de mobilitzar els seus votants "naturals". Tradicionalment s'ha pensat que existeix certa relació directa entre el nivell de participació i el suport rebut pels partits d'esquerra. No obstant, diferents estudis demostren que, així com hi ha proves de que els sectors socioeconòmics més alts són més propensos a anar a votar i que, per tant, hi haurà partits que tindran més dificultats per mobilitzar les seves bases, altres factors treballen en direcció oposada contrarestant els efectes d'aquesta tendència. Als Estats Units, per exemple, la mobilitat de residència, factor associat a les classes més altes -més participatives- afavoreix l'abstenció (Cavanagh, 1981). Al Regne Unit, la capacitat mobilitzadora de l'esquerra anul·laria la tendència més participativa dels individus de major *status* (Miller, 1988). D'altra banda, si, com semblen demostrar diferents recerques, els alts nivells d'abstenció no són resultat fonamentalment d'un conjunt reduït i persistent d'abstencionistes "crònics" sinó que són produïts per un fenomen de participació intermitent, la teoria de que els resultats electorals venen determinats pel nivell de participació i no són representatius torna a perdre consistència: el biaix no seria permanent ni inalterable (Molas, 1994).

En definitiva, des d'aquest punt de vista, qui vota i com seria una qüestió amb incidència sobre els resultats electorals i el disseny de les polítiques. De fet, com ha dit Lijphart, "qualsevol altra conclusió seria extremadament perjudicial pel mateix concepte de democràcia representativa" (Lijphart 1996:). Altres investigadors, però, no han trobat proves de que els abstencionistes siguin substancialment diferents dels votants pel que fa a les seves preferències polítiques, i per tant, afirmen, l'abstenció té probablement escassa incidència sobre les polítiques endegades pel govern (Miller, 1988). El nexa entre classe social i actituds polítiques no seria doncs tan clar, fent possible que un biaix socioeconòmic de la participació tan marcat com el que hi ha als

Estats Units coexistís amb un moderat o inexistent biaix polític (Wolfinger i Rosenstone, 1980).

Una altra possibilitat és que no hi hagi diferències socials ni actitudinals entre els abstencionistes i els votants. Això és precisament el que alguns estudiosos han cregut trobar, per exemple, al Regne Unit, on aquests dos grups mostren perfils gairebé idèntics pel que fa als aspectes sociodemogràfics i les opinions polítiques (Studlar i Welch, 1986). En aquests casos, els canvis en els nivells de participació no tindrien conseqüències electorals ni tampoc, per tant, en els continguts de les polítiques públiques.

El problema és que no sabem amb seguretat com actuarien els abstencionistes en el cas de que es decidissin a anar a votar. Normalment ens basem en les respostes que, en una situació ben diferent a la del vot i sense haver reflexionat massa, donen a les enquestes d'opinió. És lícit, doncs, pensar que si fossin electors mobilitzats votarien de manera diferent a com ho fan als qüestionaris (Lijphart, 1996). Segons Gaxie (1978), els abstencionistes es caracteritzen per uns nivells més baixos de competència política. Tenen més dificultats per desxifrar el llenguatge electoral, per utilitzar els esquemes de classificació i avaluació de les polítiques, per pronunciar-se sobre qüestions polítiques. És per això que opten per no anar a votar. Les eleccions esdevenen llavors "qüestions polítiques que es fan a uns actors desigualment preparats per respondre", contribuint així "a la desposseïció política dels grups culturalment desfavorits" (Gaxie, 1978: 222). La conclusió de Gaxie és que les desigualtats culturals juguen el mateix paper que els sistemes electorals censitaris de temps passats, excloent *de facto* els grups desfavorits de l'escena política. Segons el seu parer, només l'extensió del període d'escolarització, l'expansió de l'acció de les associacions populars i l'invençió de nous mecanismes de formació política podrien dotar les classes baixes d'un sentiment suficient de competència política i, per tant, resoldre les desigualtats en termes de politització. Altres autors han considerat que la millor manera de preparar l'individu per participar és precisament que participi, donat que la participació té efectes educatius sobre els seus protagonistes.

Els efectes educatius de la participació electoral

L'esforç intel·lectual més important per justificar i promoure la participació política ha estat el d'un grup d'autors que típicament s'emmarca dins del que s'ha anomenat "teoria participativa

de la democràcia". Aquesta considera que només a través de la participació generalitzada dels ciutadans *en la presa de decisions* es pot arribar a una veritable democràcia. Les funcions de la participació no s'esgoten en l'elecció i control dels governants, com s'afirma des de la teoria elitista, sinó que se li atorga la facultat de propiciar l'auto-realització i el desenvolupament de les actituds i qualitats individuals que són necessàries per tal que el sistema funcioni d'acord amb els ideals democràtics. La principal funció de la participació és doncs de caràcter educatiu. A més, la llarga llista de propietats beneficioses pels individus i pel sistema que se li atribueixen, aquests autors consideren la participació un bé en sí mateix. Però perquè pugui realitzar aquest potencial és imprescindible que la participació -la democràcia- s'estengui a d'altres nivells d'acció política, especialment als àmbits local i del lloc de treball.

Les arrels de la teoria participativa de la democràcia es troben a les obres d'autors com Rousseau i John Stuart Mill. El primer ja va assenyalar la tasca educativa que té la participació en una democràcia. Participant en la presa de decisions, l'individu aprèn a entendre i tenir en compte els interessos públics i esdevé un veritable ciutadà. Al mateix temps s'accentua el seu sentiment de pertinença a la comunitat. Rousseau també destaca el fet que la participació política, en proporcionar a l'individu un major control sobre el seu entorn i la seva pròpia vida, el fa més lliure (entenent la llibertat en un sentit positiu). Mill coincideix amb Rousseau en la idea de que participant els ciutadans aprenen a veure més enllà dels seus interessos privats més immediats i es preparen de cara a la pràctica política, però insisteix que, per tal que això tingui lloc, aquestes capacitats han de ser desenvolupades a través de la seva participació *a nivell local*.

La teoria participativa defensa la idea de que la participació és una experiència que intensifica el sentiment de competència política. Per tant, la participació igual dels individus en la presa de decisions a diferents nivells -quants més, millor- pot ajudar a trencar l'associació entre baix *status* socioeconòmic, feble sentiment d'eficàcia política, presència important d'actituds autoritàries i escassa participació electoral (Pateman, 1978).

Fins aquí hem vist que s'atribueixen a la participació diferents efectes educatius sobre el ciutadà: l'auto-realització i el desenvolupament de les capacitats individuals; l'obtenció d'un sentiment de major competència política, d'interès, implicació i responsabilitat pels afers públics; d'actituds menys autoritàries; la consciència de formar part d'una comunitat cooperativa i integrada. Hi ha hagut intents de contrastar empíricament la validesa d'aquesta

visió de la participació com escola d'educació política. Diferents estudis han demostrat, per exemple, que durant les campanyes electorals els votants aprenen coses noves sobre els candidats, els partits, les seves polítiques, el procés electoral, els principals problemes del país, etc. Tota la informació rebuda ajuda a conscienciar l'elector sobre les capacitats reals del govern i el fa políticament més responsable (Harrop i Miller, 1987). Per contra, altres recerques han trobat proves de que, si bé el votant aprenia "tecnicismes" sobre els comicis (els noms dels candidats, etc.), les eleccions no feien créixer l'interès dels votants pels afers públics (Miller, 1988).

D'altra banda, sí sembla confirmat el fet que la participació té uns efectes acumulatius: la participació reiterada afavoreix la possibilitat d'aconseguir un nivell més alt d'eficàcia política (Pateman, 1970); el vot reforça la identificació partidista i la probabilitat de tornar a participar (Pedersen, 1982); millora la comprensió de la importància de certs valors democràtics per al funcionament dels sistema (Fletcher, 1990). En conjunt, cal pensar que la magnitud dels efectes educatius de la participació electoral no ha ser exagerada, i que és en l'àmbit d'altres formes de participació política on aquests es deixarien sentir amb més força.

Els defensors de la teoria participativa de la democràcia consideren que, per ella mateixa, la participació electoral, encara que sigui generalitzada, no és suficient per a l'assoliment de la democràcia. És necessari que el procés participatiu arribi també a altres estructures, de caràcter no governamental, com el lloc de treball. Això no vol dir que no sigui rellevant. La participació electoral és un element indispensable en qualsevol democràcia, sigui quina sigui la teoria des d'on ens ho mirem. És la forma de participació política a la qual la gent té més accés. Probablement és també la més igualitària. És per això que els seus efectes no es poden menysprear: si bé els efectes educatius de la participació es deriven bàsicament de les formes no electorals d'acció política, el nombre d'individus que hi participen actualment és tant petit en comparació amb el vot que les seves conseqüències globals són finalment molt limitades.

Conclusions

Al llarg d'aquesta revisió hem vist que el problema de les conseqüències de l'abstenció ha estat abordat des de nivells d'anàlisi diferents i ha originat opinions molt diverses. En primer lloc hem examinat una controvèrsia que pren un punt de vista sistèmic, estudiant els efectes de la

participació electoral -més que els de l'abstenció- sobre l'ordre polític. L'escola elitista tem que la mobilització generalitzada de la població pugui fer col·lapsar el sistema i desestabilitzar la democràcia. El fet que els grups típicament abstencionistes, els de més baix nivell socioeconòmic, caracteritzats per les seves actituds autoritàries, es mobilitzessin sobtadament seria un perill per tot el sistema, i, per tant, l'apatia i el baix grau de participació són fenòmens funcionals i desitjables. Des de la postura contrària s'insisteix que hi ha proves de que un alt nivell de participació és, precisament, el millor remei contra el conflicte polític i un símptoma evident de salut democràtica i legitimitat de l'autoritat.

Una altra discussió gira al voltant de la composició social específica dels abstencionistes i de les seves possibles actituds i preferències diferencials en relació a les dels votants. No hi haurà cap problema si els uns i els altres són i/o pensen bàsicament el mateix. Però, si hi ha diferències importants, la representació política pot estar esbiaixada en favor d'uns determinats grups, mentre d'altres són marginats per les polítiques que es posen en marxa des de les institucions públiques. En alguns casos s'ha trobat una relació entre l'abstenció i els grups més desfavorits en termes socioeconòmics i de nivell educatiu, que són també els menys competents políticament. Això els faria més indefensos i influenciables, amb la qual cosa la relació entre els grups socials i les formacions polítiques perdria força i els partits que representen els interessos de les classes populars trobarien més obstacles a l'hora de mobilitzar el seu electorat.

Finalment, hem vist el debat sobre els efectes educatius de la participació. Segons els teòrics de la democràcia participativa no hi ha democràcia si a la vegada no hi ha participació. La participació política propicia l'auto-realització i el desenvolupament de les actituds i qualitats individuals que el sistema necessita per tal de funcionar correctament. Al mateix temps, fa créixer el sentiment de competència política i la consciència de formar part d'una comunitat cooperativa i integrada. Si el vot comparteix o no i amb altres formes de participació més "intensives" aquestes facultats o en quin grau ho fa és discutible, però el que és clar, i cal tenir-ho molt en compte, és que de moment és la forma d'acció política més estesa i accessible.

Estat de la qüestió: l'abstenció autonòmica

Les dades de l'abstenció autonòmica a Catalunya han estat prou conegudes i prou espectaculars com per haver generat un important debat acadèmic, mediàtic i polític. Per uns es

tracta d'un problema fonamental i per altres d'un símoma de normalitat que potser no cal sobredimensionar, però en alguns moments¹, el debat ha estat tan intens que fins i tot els més desinteressats s'han tingut que posicionar. Quines han estat les explicacions més habituals de l'abstenció, aparegudes en qualsevol d'aquests cercles de debat?

Potser l'explicació més tradicional i fins fa uns anys la més arrelada a nivell popular i mediàtic era la que atribuïa l'abstenció autonòmica als immigrants. Aquests, mancats d'integració a Catalunya, no mostrarien cap interès per les institucions d'autogovern de Catalunya, a les que considerarien un tema "para los catalanes". Les evidències més fortes a favor d'aquesta versió es trobarien en la distribució territorial de l'abstenció autonòmica, que coincideix amb les zones de major presència de població immigrant, mostrant un mapa de l'abstenció que senyalaria clarament als responsables d'aquest comportament.

El problema és que les evidències de les enquestes a favor d'aquesta versió són molt menys contundents. És cert que el percentatge d'abstenció és lleugerament superior entre la població immigrant o la que no parla català. Però també que això mateix passa amb els joves, els no creients, els estudiants o els votants socialistes amb el que qualsevol d'aquestes variables emergeix com altres possibles explicacions alternatives. També la distribució territorial, no sols apunta a zones d'immigració, sinó també a zones de població més jove, de vot esquerrà i amb menys recursos. Però no es tracta sols de l'existència d'explicacions alternatives: sols un 4% dels abstencionistes s'apunta a aquesta explicació quan els hi pregunten l'any 1984 pels motius de la seva abstenció. I finalment la objecció potser més clara de totes: com pot ser una qüestió dels immigrants si totes les dades ens diuen que més de la meitat dels abstencionistes ha nascut a Catalunya? Per tant, hi ha més abstenció dels immigrants, però aquesta no pot ser mai l'explicació de l'abstenció en singular i en ella caldria destriar que hi ha d'element de manca d'integració entre dues cultures i que dels altres factors relacionats amb la immigració (menys recursos, més vot socialista, etc...).

El PSC, en diferents versions, ha estat considerat el focus d'atenció principal en el que ha de recaure qualsevol explicació de l'abstenció autonòmica. Per alguns, el PSC no ha tingut un interès real en guanyar aquestes eleccions i no ha fet tots els esforços necessaris amb aquest

¹ Després de les eleccions de 1988 i 1992, durant la campanya de 1995 o en el debat entorn a la construcció d'una alternativa progressista dels darrers anys, per exemple. L'any 1992, l'espai d'informació postelectoral d'una cadena de televisió el dilluns posterior a l'elecció va estar dedicat monogràficament al tema que més titulars va provocar en una convocatòria de continuïtat: la xifra record d'abstenció.

objectiu. Una de les possibles concrecions d'aquesta debilitat de l'oferta socialista es trobaria en els candidats presentats, que no han estat capaços de ser percebuts com a alternatives serioses a Pujol. Un altre objecte de crítica ha estat la manca o la debilitat de la política d'oposició socialista al Govern de la Generalitat, que també hauria contribuït a construir la imatge de manca de competitivitat i d'alternativa.

Si totes aquestes versions suposen una valoració crítica de l'actuació del PSC en la política catalana, existeix una versió més favorable o almenys indiferent: aquesta constata que el PSC perd un important volum de votants en les eleccions autonòmiques, que en un volum molt important anirien a ampliar l'abstenció autonòmica (es parla fins i tot de 700.000 persones), gairebé com a resultat d'una maledicció difícil de superar que perjudica al partit.

Les evidències que apunten a algun tipus de "factor PSC" semblen prou sòlides com per descartar-les plenament. D'altra banda, l'explicació centrada en el líder sembla excessivament simplista i la que posa l'èmfasi en la manca d'oposició resulta difícil de comprovar. En tot cas, les dades d'aquest estudi mostren que si l'abstenció autonòmica mai ha estat exclusivament relacionada amb el PSC, aquest vincle sembla fins i tot estar debilitant-se. Almenys, l'indicador importància dels votants socialistes en legislatives entre l'abstenció autonòmica senyala una clara tendència a davallar, exigint la reflexió sobre explicacions complementàries.

Una de les explicacions més acabades és la del desajust entre oferta i demanda política o si es vol, la de l'espai polític sense representació partidària. Partint de la teoria de la competència espacial elaborada originalment per Downs (1957), Colomer i Padró Solanet (1992) constaten que l'abstenció autonòmica és especialment elevada en un dels espais ideològics del mapa polític català, el de l'esquerra espanyolista. Aquesta situació és coherent amb el fet que els catalans tampoc perceben cap partit clarament identificat amb aquest espai polític, doncs el PSC representa una postura moderada en termes de catalanisme-espanyolisme. Així, en aquelles eleccions on la dimensió nacional pren més importància i els ciutadans perceben les diferències en aquestes postures com més crucials es produiria un fenomen d'abstenció per alienació: els ciutadans ubicats en aquest espai no voten perquè no troben cap partit que els quedi prou prop en termes ideològics².

² En la mateixa línia, una carta al director recentment publicada a El País, començava: "Abstencionista dispuesta a dejar de serlo, pero aquejada de frigidéz ante la cosa patriótica, desea votar a candidato de izquierda no nacionalista".

Quin és el problema d'aquesta explicació. El primer és que aquest partit ja va existir (PSA, 1980) i el seu resultat, no sols no va ser extraordinari, sinó que no va donar lloc a una participació especialment alta. La segona objecció és que efectivament l'abstenció autonòmica és alta en aquest espai ideològic, però les diferències no són espectaculars i lleugerament canviant segons l'elecció. De fet, en algunes eleccions són els grups d'indistints més que els espanyolistes els qui més s'abstenen, quan aquesta seria precisament l'ubicació del PSC. En tot cas, aquest sector d'abstencionistes podria representar part de l'abstenció, però probablement mai més del 20%, pel que no sembla que aquesta explicació resulti satisfactòria amb caràcter general.

Finalment, podríem parlar de l'existència d'una explicació nacionalista. Segons aquesta, si la gent no va a votar en les eleccions autonòmiques és degut a la manca de poder real del Parlament de Catalunya i, per tant, de la seva incapacitat per incidir realment en la vida quotidiana dels ciutadans. La solució passaria doncs per donar més poder a les institucions catalanes d'autogovern. El cas basc, amb més competències de les institucions autonòmiques i més participació electoral seria un clar argument favorable.

El problema està en que les restants comparacions no resulten tan favorables a aquesta explicació. Si és una qüestió de competències, per què van a votar més a Andalusia o per què hi ha menys abstenció diferencial a Galícia?³ Tampoc queda molt clar com lliga aquesta explicació amb la distribució territorial i social de l'abstenció. Estan els immigrants esperant que el Parlament pugui decidir sobre els impostos per començar a votar en les autonòmiques? Per què no són els més nacionalistes els qui es revelen contra aquesta situació amb la seva abstenció? Sense negar la relació entre competències, rellevància i participació electoral, que sens dubte existeix, aquesta explicació no sembla estar molt present entre les motivacions dels abstencionistes ni ser determinant de l'abstenció autonòmica. Tot i que, tal i com la lògica de l'argument apunta, molt probablement l'elecció del Parlament d'una Catalunya independent registraria taxes de participació electoral més elevades que l'actual.

Un altre versió de l'argument nacionalista, posa més el seu èmfasi en la manca d'informació adequada. El predomini informatiu dels canals de televisió d'àmbit estatal, on la informació sobre les eleccions autonòmiques presenta una presència més feble, dona lloc a una situació

³ Per no parlar de les altres CCAA espanyoles o de les regions franceses, donat que les comparacions resulten més complexes (capítol 2).

La primera part comença explicant quin és el nostre objecte d'estudi i situant-ne la seva evolució i dimensió territorial. Què volem dir exactament quan parlem d'abstenció diferencial, quanta n'hi ha i com es distribueix en l'espai i el temps. Alhora, es faran algunes consideracions entorn als contextos polítics que estimulen o dificulten el creixement de l'abstenció. El segon capítol adopta una perspectiva comparada: s'ha parlat molt d'aquest fenomen a Catalunya com si fos un tret característic del nostre comportament electoral, però de fet hi ha abstenció diferencial a tot arreu, des de Toledo fins a Washington o Berlín. Comparant el que passa a Catalunya amb la mateixa situació a Europa, Espanya i, més concretament, en les CCAA que van seguir la via autonòmica de l'article 151 de la Constitució, tractem de discutir la normalitat de l'abstenció diferencial catalana i les seves dimensions. Un cop establert l'objecte d'estudi i situat en perspectiva comparada, passem a analitzar-ne els seus protagonistes: qui són les persones que no voten en les eleccions autonòmiques catalanes, a quins grups socials pertanyen, quins són els seus trets actitudinals bàsics i com han canviat al llarg de la última dècada. El capítol següent aborda les explicacions de l'abstenció autonòmica, d'acord amb els discursos dels propis abstencionistes: el grau d'importància de les eleccions, la crítica als partits, la manca de competitivitat, el consens nacionalista o els problemes d'integració cultural són alguns dels discursos que emergeixen amb claredat. Finalment, les conclusions de la primera part presenten la nostra interpretació de l'abstenció autonòmica i del seu creixement respecte a d'altres convocatòries a la llum de totes les evidències presentades.

La segona part del treball parla dels actors mobilitzadors i el seu rol fonamental per induir la participació ciutadana en les eleccions. Donat que aquest tema és molt menys conegut i existeixen molt escasses referències en català o castellà, dediquem la primera part a revisar les experiències comparades sobre el tema: com mobilitzen els partits, les institucions o les entitats a altres països (i, principalment en el país on aquests esforços estan més documentats, els EUA) i quin grau d'èxit tenen. A continuació passem a examinar la situació catalana, analitzant la tasca mobilitzadora dels mateixos actors, principalment en les eleccions autonòmiques. Finalment, arribem a presentar l'altre gran objectiu d'aquest treball: un catàleg de propostes que es podrien adoptar per tal de fer créixer la participació en aquestes mateixes eleccions, discutint els problemes i la possible efectivitat de cada una de les propostes plantejades.

El treball combina diferents tipus de dades i d'aproximacions a les mateixes, en funció de les diverses preguntes que abordem. Els dos propers capítols es basen sobretot en dades electorals,

introduint un enfocament comparat per tal de situar la situació catalana i veure fins a quin punt es tracta d'una situació excepcional. Per tal de veure qui són els abstencionistes i d'extreure a partir d'aquí algunes hipòtesis entorn a perquè deixen de votar, hem treballat amb les enquestes postelectorals del CIS. A més de treballar per primer cop amb una sèrie de quatre enquestes corresponents a les eleccions celebrades entre 1984 i 1995, hem construït una única base de dades integrant les preguntes comunes en totes aquestes enquestes⁵. Això ens ha permès analitzar una base de dades amb casos, i poder treballar amb les interaccions entre variables que generalment no poden explorar-se per manca de dades. Podíem trobar força ben representats a grups que generalment poden estudiar-se poc per manca de dades suficients com, per exemple, votants del PP en eleccions legislatives...

Però potser la principal innovació metodològica del treball rau en l'utilització de grups de discussió. Els treballs sobre abstenció s'havien basat en gairebé totes les altres tècniques habituals: dades ecològiques, enquestes, llistes i entrevistes en profunditat. L'ús dels grups de discussió no suposa només completar el ventall d'opcions disponibles, sinó un intent de crear una situació de conversa entre persones que comparteixen un patró de comportament del que puguin emergir amb més nitidesa els seus discursos. Sens dubte la forma com els abstencionistes expliquen la seva abstenció no té perquè ser considerat de forma acrítica com l'explicació real del seu comportament, però alhora l'anàlisi previ sobre dades quantitatives mostrava amb claredat que ens calia saber més coses sobre la seva visió de la política, els polítics i les eleccions, més enllà i per complementar aquella informació que les enquestes ens poden proveir.

Finalment, la recerca sobre el que es fa a Catalunya i a l'estranger en termes de mobilització s'ha fet a partir d'entrevistes i de l'anàlisi de documentació. Hem treballat amb documentació de la Generalitat, el Ministeri de l'Interior i de multitud de campanyes de mobilització fetes a altres indrets, així com amb l'abundant literatura sobre el tema produïda per acadèmics locals o estrangers. Hem fet entrevistes als partits polítics catalans i als responsables de tractar de mobilitzar abstencionistes a l'administració i entre nombroses ONGs nord-americanes. D'aquests materials prové la informació sobre que és el que es fa actualment i de la trobada entre aquest estat de la qüestió català i comparat i el diagnòstic de la situació en eleccions autonòmiques, i amb l'ajut de la imaginació pròpia i aliena, sorgeix el catàleg de propostes que presentem al final d'aquest treball.

⁵ Utilitzem aquest procediment, per primer cop a l'Estat espanyol, en la línia del que fan o

Tractant d'explicar l'abstenció diferencial

Capítol 1. L'abstenció diferencial. Què és? Quanta n'hi ha? Com ha evolucionat? On n'hi ha més?

L'objectiu del present capítol és descriure els nivells d'abstenció a Catalunya, les seves fluctuacions i la seva distribució territorial entre 1977 i 1996. En primer lloc, es parla de la participació en funció del tipus d'elecció, tema a partir del qual s'introdueix el concepte d'abstenció diferencial. A continuació, s'observa l'evolució dels diferents tipus d'abstenció i se la compara amb la que es pot registrar a nivell estatal. Finalment, són objecte d'anàlisi les variacions participatives pel territori català i els canvis que han sofert durant el període assenyalat. El contingut del capítol és bàsicament descriptiu, però hem considerat necessari d'incloure'l per tal de fer una primera aproximació al nostre problema, que, al mateix temps, pot suggerir alguna pista sobre les seves possibles explicacions.

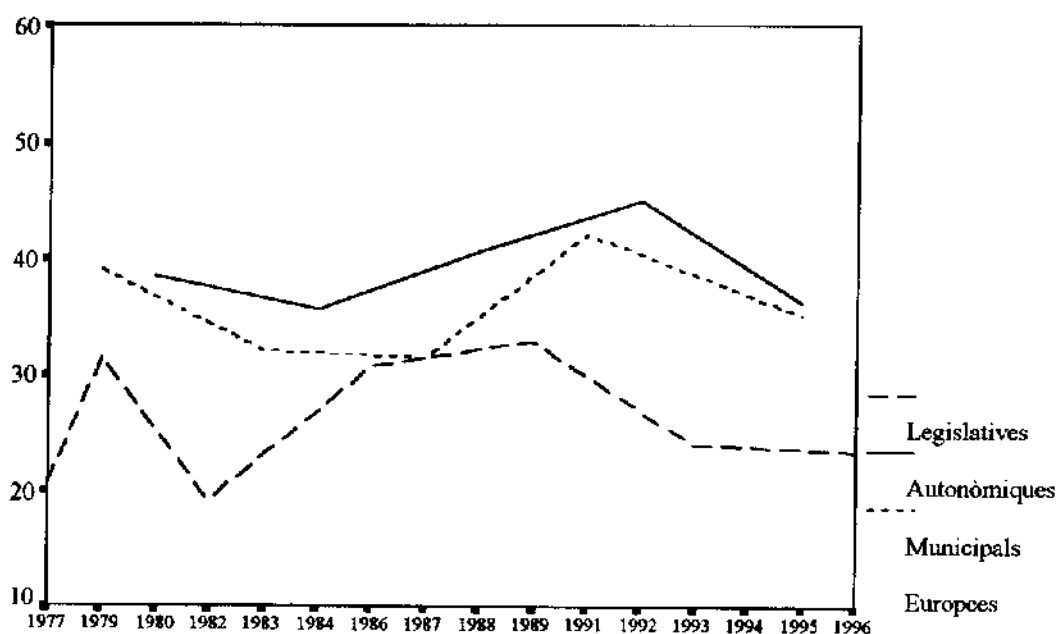
Eleccions de segon ordre

Dir que el promig d'abstenció en les eleccions celebrades a Catalunya és de 34,4% ens amaga informació més que cap altra cosa, donada la gran variació de participació que hi ha d'unes convocatòries a altres. Entre les generals de 1982 i les europees de 1989 hi ha gairebé 30 punts de diferència, xifra que s'apropa molt a la mitjana mateixa. Però dins d'aquesta gran diversitat podem trobar importants regularitats al llarg del temps. Així, si comparem les dades d'abstenció, veurem que, per sobre dels canvis a curt plaç, i llevat d'una excepció perfectament explicable, es mantenen unes pautes de participació clarament diferenciades en funció de l'àmbit de la convocatòria. Les eleccions generals són les que registren unes cotes més baixes d'abstenció, lluny de les municipals, les autonòmiques i les europees. Aquest fenomen no és exclusiu de Catalunya sinó que ha estat sobradament constatat a la resta de l'estat espanyol i a la major part de les democràcies occidentals. Sistemàticament, les eleccions legislatives assoleixen nivells de participació superiors als de les eleccions de "segon ordre", tal com Reif (1985) les ha anomenat. Enfront les eleccions de "primer ordre", destinades a escollir els representants en el nivell de govern més important per a un país -les eleccions legislatives dins dels sistemes parlamentaris com l'espanyol, o les presidencials, en el cas dels sistemes presidencialistes-, es considera que, en les eleccions de segon ordre, referides als "altres"

àmbits de govern (municipal, autonòmic, europeu), és menys el que hi ha en joc i, per tant, porten menys electors a les urnes.

Queda clar, doncs, que les eleccions de primer ordre mobilitzen més gent que les de segon ordre. Però el Gràfic 1 també ens mostra pautes diferenciades de participació entre les mateixes eleccions de segon ordre. De forma persistent al llarg del temps, les convocatòries municipals mobilitzen més electors que les autonòmiques, i aquestes més que les europees. Només l'any 1987 es trenca aquesta tendència, situant-se les eleccions al Parlament Europeu gairebé al mateix nivell que les municipals, i per sobre de les autonòmiques. La participació en les posteriors convocatòries europees ha demostrat que, en aquella ocasió, l'abstenció va ser excepcionalment baixa, gràcies al fet que el mateix dia es celebraven eleccions municipals. Sabem que, en cas que una elecció coincideixi amb una altra, les dues es veuran beneficiades en quant a participació. Sembla evident, però, que va ser la municipal la que va arrossegar més gent a les urnes, "inflant" especialment la xifra de l'elecció europea.

GRÀFIC 1.1. L'abstenció a Catalunya, 1977-1996 (en %)

En definitiva, també entre les eleccions de segon ordre s'estableix una jerarquia per part de l'electorat, però en aquest cas el criteri d'ordenació no està tan clar com quan es fa la distinció entre eleccions de primer ordre i tota la resta. És possible que el grau de poder competencial i pressupostari i de relevància i visibilitat política jugui, també en aquest cas, un paper important. De fet, els catalans, preguntats sobre el tipus d'elecció que consideren més

important, semblen seguir aquest criteri: al voltant d'un 40% acostumen a citar les legislatives, la meitat -un 20%- es decanta per les autonòmiques, aproximadament un 10% ho fa per les municipals, i només un 6% opinen que les europees són les més rellevants (Molas, 1994; Font, 1991). No obstant, aquesta ordenació és contradictòria amb el comportament de l'electorat, que, segons el que hem vist, donaria prioritat a l'àmbit local sobre l'autonòmic. És clar que l'únic que ens diuen les enquestes és que hi ha més persones que consideren les autonòmiques les eleccions més importants que persones per a les quals ho són les municipals, però d'això no es pot deduir automàticament que aquesta gradació -autonòmiques per sobre de municipals- sigui la que la majoria de la gent té en ment, ni que, encara que fos així, hagi de traduir-se en un comportament electoral coherent. El millor posicionament de les municipals dins la jerarquia participativa podria obeir a la incidència d'un factor adicional, com és el sentiment de proximitat i eficàcia que els electors tenen de les diferents administracions. Per als espanyols, l'ajuntament és la institució més propera i rellevant en la seva vida quotidiana, la més permeable a les seves demandes, i també la que més interès els desperta (Font i Virós, 1995; Pallarès, 1995). Des d'un altre punt de vista, també semblaria més racional que les eleccions locals captessin més vots que les altres, donat que, degut a la menor magnitud del districte electoral, el pes relatiu de cada vot és llavors més gran. A l'Estat espanyol, des de sempre, les eleccions municipals mobilitzen més electors als petits municipis que no pas als grans (Justel, 1995). I, si fem una ullada a les dades de participació de l'àrea metropolitana de Barcelona, veurem que les diferències més importants entre les eleccions autonòmiques i les municipals s'originen a les poblacions que tenen menys habitants (vegeu la Taula 1.5).

La jerarquitzaació participativa en funció del tipus d'elecció és clara i persistent, però encara no sabem amb seguretat què és el que hi ha al darrera d'aquest fenomen. Les diferents hipòtesis tenen un caràcter parcial, i obren nous interrogants. Per exemple, per què no augmenta la participació a les convocatòries autonòmiques i europees a mesura que les comunitats autònomes i la Unió Europea guanyen més i més competències? Per què no disminueix a les legislatives, si és l'Estat central el que les hi transfereix? Per donar resposta satisfactòria a aquestes preguntes cal una explicació multicausal, que tingui també en compte aspectes que sovint han estat oblidats, com els esforços mobilitzadors que realitzen els actors polítics en cada convocatòria, o el resó que en fan els diferents mitjans de comunicació. Evidentment, aquesta és una tasca que va molt més enllà de la intenció d'aquest capítol.

Evolució de l'abstenció

Un promig del 26,1% dels catalans amb dret de vot no participa a les eleccions legislatives, xifra que es troba mig punt per sobre de la mitjana estatal. Però això no sempre ha estat així. En les eleccions de 1977, 1979 i 1982 -el que s'ha anomenat "etapa de la transició" (Astorkia, 1995)-, l'abstenció és lleugerament més baixa que el total nacional. A partir de 1986 la situació canvia, i els nivells d'abstencionisme es mouen sempre per sota de la mitjana estatal. No obstant, malgrat aquesta relativa però ferma desmobilització respecte del total espanyol, l'abstenció a Catalunya ha fluctuat de forma paral·lela a com ho ha fet a tot l'Estat. Precisament, un dels fets que més ha cridat l'atenció dels experts és l'altíssim grau de variació de la participació en eleccions de primer ordre a Espanya, inusual en la majoria de democràcies (Montero, 1990). Aquest fenomen té lloc també a Catalunya, però de forma encara més pronunciada. En un primer moment, la inestabilitat participativa es podia haver atribuït a la celebració d'eleccions crítiques, en circumstàncies excepcionals que afavoririen la mobilització dels ciutadans. És el cas de 1977, l'any de les eleccions constituents, i de 1982, quan el sistema democràtic es sentia amenaçat i necessitat d'un canvi. Aquestes dues convocatòries van assolir les que, fins al moment, són les més altes quotes de participació electoral conegudes a nivell de Catalunya i de tot l'Estat. Més endavant, a les eleccions de 1986 i 1989, l'abstenció sembla normalitzar-se uns deu punts per sobre, en percentatges propers al de 1979, i fins i tot, en el cas català, superant -el 1989- la xifra d'aquell any, que encara avui es manté com el màxim d'abstenció a Espanya en eleccions legislatives. A partir de 1986, l'electorat català es mostrarà menys participatiu que l'espanyol. Les eleccions de 1993 i 1996 tornen a introduir importants variacions en els nivells d'abstenció, que semblaven estabilitzats una mica més enllà del 30%. No són eleccions de tràmit o de continuïtat, però tampoc no es tracta d'eleccions crítiques, en el sentit més greu del terme, la qual cosa fa sospitar que la forta variabilitat de l'abstenció és un tret distintiu del comportament electoral espanyol -i català- i no una particularitat de cert moment històric.

En resum, l'abstenció catalana en eleccions generals ha fluctuat de forma important, en paral·lel al total estatal, i dins d'una franja d'uns 13 punts percentuals. A mitjans dels anys vuitanta, s'ha passat d'una situació en què Catalunya participava per sobre de la mitjana a una altra en que succeeix tot el contrari. Per sobre d'aquest canvi, però, s'observa una certa tendència que fa que els nivells d'abstenció s'apropin més al total espanyol quan més participativa és la convocatòria. Si aquesta pauta es confirmés, podríem afirmar que hi ha

hagut una desmobilització de l'electorat català durant el període 1977-1996, sempre en relació a la xifra total espanyola, donat que la caiguda de l'abstenció en les dues darreres convocatòries no han aconseguit reduir aquesta diferència fins als nivells de la transició.

TAULA 1.1. Abstenció a Catalunya i a Espanya

	Catalunya	Espanya	Diferència *
Legislatives			
1977	20,7	21,4	-0,7
1979	31,5	31,9	-0,4
1982	19,3	20,1	-0,8
1986	30,8	29,6	1,2
1989	32,9	30,3	2,6
1993	24,1	22,7	1,4
1996	23,5	22,6	0,9
Autonòmiques			
1980	38,6	-	-
1984	35,7	-	-
1988	40,7	-	-
1992	45,1	-	-
1995	36,4	-	-
Municipals			
1979	39,1	37,4	1,7
1983	32,1	32,3*	-0,2
1987	31,5*	30,8*	0,7
1991	42,2	37,3*	4,9
1995	35,2	30,1*	5,1
Europees			
1987	32,1*	31,1*	1,0
1989	48,5	45,4	3,1
1994	48,1	40,4	7,7

* Diferència de les xifres de Catalunya respecte de l'estatal, de manera que signe menys (-) indica un nivell d'abstenció menor en el cas català.

* Convocatòries simultànies

Com les legislatives, les eleccions municipals es celebren a Catalunya al mateix temps que a la resta de l'Estat espanyol. Però coincideixen amb les eleccions autonòmiques, cosa sí succeeix -des del 1983- a 13 de les 17 comunitats autònomes. Aquest fet ens ajuda a explicar perquè l'abstenció mitja a Catalunya (33%) es troba 3 punts i mig per sobre de l'espanyola, si bé és cert que l'electorat català ja es va mostrar menys participatiu el 1979, única convocatòria en què això no va passar. En tot cas, i amb l'excepció de 1983, la participació en les eleccions locals ha estat sempre inferior a la mitjana, i, tot i seguir el sentit de les importants variacions a nivell estatal, amb el temps la diferència s'ha eixemplat fins arribar als 5 punts, fenomen que sembla contradir l'aparent procés d'homogeneïtzació de les xifres d'abstenció dins del territori

espanyol (Justel, 1995). El cas de les eleccions al Parlament Europeu és molt similar. En aquest àmbit, la desmobilització relativa s'ha accentuant en cada convocatòria, fins al punt que la caiguda de l'abstenció registrada l'any 1995 gairebé no s'ha notat a Catalunya, on aquesta sembla fixada molt a prop del 50%.

El nivell mig d'abstenció a Catalunya en eleccions autonòmiques és del 39,3%, és a dir, superior al de les legislatives en 13 punts, en 3 al de les municipals, i inferior en 4 a la mitjana de les eleccions europees -en 9, si no contem la peculiar convocatòria de 1987-. En aquest cas, la comparació amb dades espanyoles és més controvertit que quan es tracta d'eleccions generals. Catalunya és una de les quatre comunitats autònomes que tenen un calendari electoral propi pel que fa als seus respectius parlaments. Les 13 comunitats restants celebren les seves eleccions autonòmiques conjuntament, i sempre de forma simultània a les eleccions municipals, que tenen lloc a tot l'Estat. Tots aquests elements fan de les eleccions al Parlament de Catalunya un cas especial. És per això que hem decidit dedicar un capítol a establir els criteris de comparació amb altres convocatòries regionals, tant de la resta de l'Estat com d'altres països.

Les eleccions autonòmiques han estat també les menys variables en el temps, la qual cosa apuntaria cap a l'existència d'una més gran abstenció estructural, insensible als canvis de conjuntura. Però això no vol dir que les fluctuacions hagin estat petites. Nou punts i mig separen l'abstenció màxima, assolida l'any 1992, de la mínima, la de 1984. Les eleccions al Parlament es van inaugurar, l'any 1980, amb una baixa participació, molt per sota de l'assolida en les legislatives de 1979, però equiparable a la de les municipals del mateix any. En aquell moment es va voler explicar l'escassa mobilització per l'acumulació de convocatòries en un breu període de temps (ESE, 1981). Tot i que no s'ha d'oblidar aquest fet, la posterior evolució de la participació ha demostrat que aquella xifra no era tan reduïda, sinó que fins i tot és lleugerament superior a la mitjana actual. El 1984, la lleu reducció de l'abstenció coincideix amb un fort creixement del vot a CiU, que, per primera vegada, aconsegueix la majoria absoluta a la cambra catalana. L'electorat es desmobilitza de forma creixent en les dues següents convocatòries, que tenen lloc en un ambient de continuïtat, amb CiU en una posició hegemònica incontestable. Així, l'any 1992, l'abstenció s'apropa perillosament al nivell de les eleccions al Parlament Europeu, superant de bon tros la barrera simbòlica del 40%, la qual cosa fa parlar de més de dos milions d'abstencionistes (Pallarès i Font, 1995). La participació

ha tomat a les cotes de principis dels vuitanta en la darrera elecció, el 1995, potser aprofitant el nou clima polític, més competitiu, i coincidint amb la important ascensió del Partit Popular.

Hem vist que els diferents tipus d'eleccions assoleixen nivells de participació diferenciats i que segueixen camins desiguals. A Catalunya, les eleccions legislatives són les més participatives, seguides, de lluny, de les municipals, les autonòmiques i les europees, per aquest ordre. La diferència entre les abstencions d'un tipus d'elecció i d'un altre és el que s'anomena *abstenció diferencial* (Riba, 1995). Per exemple, els promitjos d'abstenció de les convocatòries legislatives i autonòmiques a Catalunya entre 1980 i 1996 són, respectivament, 26,1 i 39,3%. Així, l'abstenció diferencial de les eleccions autonòmiques respecte de les legislatives és de [39,3 - 26,1] 13,2 punts percentuals. Es pot calcular l'abstenció diferencial d'un parell qualsevol d'eleccions d'àmbit diferent, sempre que hagin tingut lloc en moments propers. Això ha de permetre arribar a quelcom més específic de l'abstenció en un tipus d'elecció, allò que la diferencia de la d'altres àmbits. En definitiva, l'anàlisi de l'abstenció diferencial, de la seva evolució i la seva distribució territorial, ens ajudarà a explorar les causes del fenomen que aquí ens ocupa, la naturalesa de l'abstencionisme a les eleccions autonòmiques.

Malgrat que l'evolució participativa en eleccions legislatives i en eleccions autonòmiques no es pot considerar totalment independent, el que sí podem deduir del que hem vist fins ara és que les fluctuacions no segueixen un mateix patró. Per aquesta raó, l'abstenció diferencial de les autonòmiques respecte de les legislatives no ha estat constant al llarg del període 1980-1996. La seva evolució concreta dependrà del fet de prendre, com a referència, l'elecció legislativa immediatament anterior o posterior a l'autonòmica. En tot cas, però, la diferència no ha estat mai favorable a la convocatòria autonòmica; ben al contrari, aquesta ha presentat sempre nivells d'abstenció clarament superiors -entre 5 i 21 punts per sobre- als de les eleccions generals (taula 1.2). El promig fixat al voltant del 13% (que suposa entre 500.000 i 600.000 electors) és, segurament, un bon indicador de la magnitud del fenomen.

TAULA 1.2. Abstenció diferencial a Catalunya

Convocatòria autonòmica	Convocatòria legislativa de referència	
	<i>anterior</i>	<i>posterior</i>
1980	7,1	19,3
1984	16,4	4,9
1988	9,9	7,8
1992	12,2	21,0
1995	12,3	12,9

Factors contextuais de l'abstenció

Una ràpida ullada als nivells agregats d'abstenció i la seva evolució i el fenomen ja se'ns presenta amb tota la seva complexitat. En només unes línies, ja han aparegut un munt de factors que semblen ser dignes de consideració a l'hora d'explicar el perquè de les fluctuacions de l'abstenció a Catalunya. A continuació es tractarà de posar-los tots junts i veure com funcionen. Així farem una primera aproximació a l'explicació multicausal de l'abstenció, alhora que ordenem algunes de les idees que s'han apuntat fins aquí.

Per tal d'assolir aquest objectiu realitzem una anàlisi de regressió. La variable depenent és el percentatge d'abstenció de les diferents eleccions que s'han convocat a Catalunya des de 1977, generals, autonòmiques, municipals i europees. Es tracta, fonamentalment, de mesurar-ne l'impacte dels múltiples elements que entren en joc. També interessa conèixer l'influx dels factors específics de les convocatòries autonòmiques un cop controlats els efectes d'altres variables. Així, doncs, s'han inclòs com a variables independents els factors "segon ordre" (variable dicotòmica que indica quan una elecció entra dins d'aquesta categoria, ja definida), "simultaneïtat" (quan uns comicis es celebren juntament amb uns altres de diferent àmbit), "excepcionalitat" (les eleccions legislatives de 1977 i 1982, envoltades de circumstàncies excepcionals) i "competitivitat". El darrer factor, del que encara no hem parlat, tracta de copsar les variacions de participació com a conseqüència del grau de competència partidista al voltant d'unes eleccions. En la literatura comparada trobem abundants exemples dels efectes positius d'aquest factor sobre el nivell de participació electoral. La justificació de la relació es fonamenta en dues proposicions, bàsicament. Com més incert és el resultat, d'una banda, els partits realitzen esforços mobilitzadors més intensos, donat que la probabilitat que aquests provoquin efectes positius són més grans; de l'altra, l'electorat es troba més incentivat a anar a votar, des del moment que la incidència potencial del seu vot és també més gran. Si la lògica de la relació es força clara, no ho és tant la manera d'operacionalitzar el fenomen de la competitivitat en sistemes multipartidistes com el nostre, i quan es barregen alhora eleccions generals i eleccions de segon ordre. De totes les alternatives possibles, aquí hem escollit com a indicador del grau de competitivitat d'una elecció la diferència percentual entre els resultats del

primer i segon partits en aquella mateixa elecció.⁶ Quan es tracta d'eleccions que tenen lloc al mateix temps a tot l'Estat, és a dir, a les generals, les locals i les europees, la competitivitat s'ha calculat a partir dels resultats dels dos primers partits a nivell estatal. Entra dins de la mateixa definició del concepte "segon ordre" que aquestes eleccions es celebren en clau nacional més que dels seus respectius àmbits. Només en el cas de les autonòmiques s'han pres com a referència els resultats a Catalunya.

Finalment, s'han inclòs dues variables que identifiquen les eleccions autonòmiques i les europees. Les municipals no tenen el seu equivalent perquè es considera que la variable "segon ordre" incorpora tots els seus efectes desmobilitzadors. Autonòmiques i europees, en canvi, van més enllà del límit establert per l'abstenció local, i és per això que és necessari destacar-les. Els seus quocients recolliran, doncs, la quantitat d'abstenció que es pot atribuir als factors que els hi són específics.

TAULA 1.3. Anàlisi de regressió dels efectes de diferents factors sobre el nivell d'abstenció electoral a Catalunya

	B	beta	(T)
Segon ordre	9,207	0,541	(3,457)**
Simultaneïtat	-10,956	-0,405	(-3,216)**
(Manca de) competitivitat	0,170	0,131	(1,066)
Convocatòria excepcional	-9,362	-0,346	(-2,689)*
Eleccions autonòmiques	0,516	0,028	(0,188)
Eleccions europees	7,728	0,340	(2,551)*
(Constant)	27,090		(11,942)**

$R^2 = 0,837$

N = 20

* Significatiu al nivell 0,05

** Significatiu al nivell 0,01

Els resultats del model de regressió (taula 1.3) no s'han de llegir com a explicació dels nivells d'abstenció a Catalunya sinó, més aviat, com a indicadors de la importància relativa de cadascun dels factors incorporats. Tampoc no s'ha de fer gaire cas de la seva precisió, ni dels seus graus de significació, en part perquè el nombre de casos és considerablement petit. Els

⁶ S'han proposat molt diverses formes de fer operatiu el fenomen de la competitivitat. Com a punt de referència, a més dels resultats de la mateixa elecció, també es podrien prendre els resultats de l'elecció anterior (expectativa de competitivitat) o bé els resultats que pronostiquen les enquestes preelectorals. En comptes de fer dependre l'àmbit de competència del fet que les eleccions es celebren alhora o no a tot l'Estat, també ens podríem haver limitat al que succeeix a Catalunya per a tots els casos. D'altra banda, cal remarcar que la definició de la competitivitat com la diferència entre els dos primers partits és una pràctica heretada de l'anàlisi dels sistemes bipartidistes, i que el seu ús per a sistemes multipartidistes ha estat qüestionat per alguns autors (Powell, 1982; Dittrich i Johansen, 1983). És possible que, especialment en aquests casos, una visió de la competitivitat en tant que reflex del panorama de l'oferta partidista funcioni millor (Blais i Carty, 1990; Crepaz, 1990). Així, la fragmentació del sistema de partits, per exemple, seria un indicador potencialment més efectiu.

quocients B es poden llegir com l'increment que pateix l'abstenció en augmentar la variable independent en un punt. Així, per exemple, les eleccions de segon ordre suposen per sí mateixes uns 9 punts addicionals d'abstenció, mentre que les convocatòries excepcionals en restarien una quantitat similar. Tots els quocients tenen el signe previst. Segon ordre, manca de competitivitat i el fet de ser eleccions autonòmiques o europees tenen efectes positius sobre l'abstenció (la fan créixer), el contrari del que succeeix quan les eleccions coincideixen amb unes altres o estan envoltades de circumstàncies que les fan extraordinàries. Tot plegat s'ha de calcular a partir d'un nivell "normal" d'abstenció que es situaria al voltant del 27%, molt a prop del promig real en eleccions generals (26,1%). És important veure que els efectes de les eleccions autonòmiques per si mateixes són, un cop controlats els altres factors, considerablement petits, i clarament inferiors als que es poden atribuir al factor de segon ordre, o a unes eleccions europees. Els quocients *beta* indiquen (amb un valor que es mou entre 0 i 1) la magnitud dels efectes de cada variable independent sobre la dependent, eliminant els problemes derivats de les diferències d'escala, i compleixen millor l'objectiu de mesurar el pes relatiu de cada factor en relació a l'abstenció. Segons aquest criteri, doncs, el caràcter autonòmic de la convocatòria es situaria al final de tot del rànking d'importància, mentre que el de segon ordre ocuparia el primer lloc. A aquest darrer factor s'ha de atribuir la major part de l'abstenció diferencial. La manca de competitivitat només n'hauria estat responsable d'una petita part i, per tant, no s'hauria d'esperar gran cosa d'un eventual increment de la competència entre partits. La possibilitat de fer coincidir les eleccions és l'únic factor susceptible d'ésser controlat, i els seus efectes sobre l'abstenció, segons els resultats obtinguts, són molt importants. És, en definitiva, la principal lliçó que cal retenir de cara a un programa d'acció mobilitzadora.

Distribució territorial

A continuació, s'analitzarà l'abstenció diferencial des del punt de vista de la seva distribució dins del territori català, així com l'evolució d'aquesta al llarg del temps. Províncies i comarques seran ara la nostra unitat d'anàlisi. Es pot discutir la conveniència d'utilitzar la província com a mesura de distribució territorial; és d'esperar que la diversitat sigui petita en aquest nivell. Però resulta que, tant en eleccions autonòmiques com en eleccions legislatives, la província és la circumscripció electoral, i sabem que la seva magnitud -és a dir, el nombre de parlamentaris que allà s'han d'escollir- pot condicionar el comportament dels electors en el

sentit del seu vot o a l'hora de decidir si van a votar o es queden a casa (Gunther, 1989). La província esdevé, així, una variable independent digna de ser considerada. L'anàlisi comarcal, en tot cas, ens ha de permetre apurar molt més el dibuix del mapa de l'abstenció diferencial.

Inicialment, la distribució territorial de la participació en eleccions legislatives i autonòmiques era força similar. En els dos casos, Lleida i Tarragona apareixien com les circumscripcions més abstencionistes. La franja més occidental del Principat, des de l'Ebre fins a les comarques del Pirineu de Lleida, es perfilava com la zona amb més problemes de mobilització. Posteriorment, però, el mapa de la participació en eleccions autonòmiques evoluciona de forma diferent, de tal manera que Barcelona passa a ocupar el lloc de Lleida al capdavant de l'abstenció, seguida, a certa distància, per Tarragona. Així queda configurat l'actual dibuix, amb Lleida i Tarragona com a províncies més abstencionistes a les eleccions generals, i Barcelona i Tarragona ocupant aquesta posició a les autonòmiques. En l'àmbit de les convocatòries autonòmiques, es pot parlar, doncs, d'una desmobilització de Barcelona, acompanyada de la ràpida mobilització de Lleida, a principis dels vuitanta, i la més gradual de Tarragona, que sembla deixar Barcelona com a única circumscripció que s'absté per sobre de la mitjana. Girona és la més participativa de forma gairebé invariable, i només en alguna ocasió, i en eleccions legislatives, ha perdut aquest estatus en favor de Barcelona. Tot plegat fa de Barcelona i Tarragona els principals focus d'abstenció diferencial.

A nivell comarcal, es confirmen els trets essencials d'aquesta anàlisi però s'introdueixen importants matissos (vegeu els mapes 1.1 i 1.2). Efectivament, el mapa participatiu de les eleccions autonòmiques de 1980 és el que més s'apropa a la pauta marcada en les legislatives, però també és cert que ja en aquell moment es perfilen algunes diferències que caldria destacar. En concret, a més de l'àrea crítica en quant a la participació electoral -a grans trets, les zones més agràries i electoralment conservadores del territori català, especialment les comarques del Pirineu de Lleida- apareix un nou focus d'abstenció a la ciutat de Barcelona i el seu entorn. Progressivament, aquesta zona anirà creixent cap al sud, fins arribar a l'àrea de Tarragona, on té lloc una situació similar. Es tracta, doncs, d'una abstenció d'àmbit més específicament "autonòmic" -no legislatiu-, que seria més urbana i desenvolupada, i menys conservadora.

del 1982, en paral·lel al procés d'homogeneització que es produeix a nivell estatal. En eleccions autonòmiques, en canvi, no es pot parlar encara d'un fenomen equivalent, donat que la variació intercomarcal dels nivells de participació no ha disminuït de forma clara i significativa des de 1980, de manera que encara es manté en nivells comparativament elevats. I, així com, en eleccions legislatives, els creixements i caigudes de l'abstenció són bastant uniformes per tot el territori, en eleccions autonòmiques es poden identificar zones que, en un mateix moment, segueixen camins divergents. Pel que fa a aquesta qüestió, hi ha dues regions que destaquen especialment. Una, la corresponent, a grans trets, a l'àrea metropolitana de Barcelona (Baix Llobregat, Maresme, Vallès Occidental i Oriental, i també el Garraf), experimenta un augment de l'abstenció en les eleccions de 1984, quan la tendència general és de creixement significatiu de la participació -de fet, és l'any en què s'aconsegueix el màxim històric de mobilització en eleccions autonòmiques- i, en general, mostra certa propensitat a desmobilitzar-se amb més intensitat que la majoria de comarques quan cau la participació a nivell global. Junt amb Tarragona i el seu entorn (Baix Camp, especialment), és la zona que s'absté en les autonòmiques per sobre de la mitjana, i també la que, de forma persistent, assoleix els màxims d'abstenció diferencial.

L'altra regió de comportament diferenciat, la tradicional franja abstencionista de l'interior de Catalunya, registra certa mobilització electoral ja l'any 1992, quan la pauta general és precisament la contrària, de disminució de la participació, i normalment es desmobilitza menys que la resta del territori català. Aquí, la participació es mou en uns nivells baixos en tots els àmbits, però especialment en eleccions legislatives, on aquestes comarques registren els mínims. En eleccions autonòmiques, malgrat que l'abstenció és comparativament alta en un principi, es va reduint progressivament des de 1984. Així, doncs, l'abstenció diferencial no és un problema tan greu com a altres parts del territori.

En definitiva, tenim dos escenaris ben diferents pel que fa a l'abstenció. D'una banda, hi ha una zona tradicionalment poc participativa, però que en les eleccions autonòmiques ha viscut un procés de mobilització important. Per l'altra, hi ha les àrees metropolitanes de Barcelona i Tarragona, on algunes comarques s'abstenen en eleccions generals per sota de la mitjana, però que tenen una abstenció elevada i creixent en eleccions autonòmiques. És aquí on el problema de l'abstenció diferencial es manifesta de manera més accentuada. Aquests dos processos contraris en el nivell electoral autonòmic han anat dibuixant un mapa participatiu ben diferent dels comicis d'àmbit legislatiu. Això ho podem confirmar comparant l'evolució dels coeficients

de correlació dels percentatges comarcals d'abstenció en eleccions autonòmiques amb els corresponents de les convocatòries legislatives immediatament anterior i posterior (taula 1.4). Gradualment, els coeficients s'allunyen de 1 -que indicaria una relació perfecta entre els dos mapes- i s'apropen a 0 -que indicaria l'absència de relació entre un i altre. Si comparem els resultats d'aquest quadre amb els de la taula 1.2, referents al volum d'abstenció diferencial, veiem que es corresponen força, de forma que l'abstenció diferencial creix a mesura que la similitud de les distribucions territorials de la participació en un àmbit i en l'altre es fa més petita. És a dir, hi ha la tendència que, com menys s'assembla el dibuix de l'abstenció a les eleccions autonòmiques al de les legislatives, més creix la diferència entre els seus respectius nivells globals. De fet, és lògic que sigui així. Si una comarca assoleix un rècord de participació en un àmbit però en l'altre és una de les cueres, la seva abstenció diferencial serà més gran que quan hi hagi coincidència entre els dos rànquings -legislatiu i autonòmic.

Des d'aquest punt de vista, es pot dir que l'abstenció diferencial, a nivell global, ha augmentat amb el temps. Les dades semblen apuntar, però, que últimament els mapes han tornat a apropar-se. De l'anàlisi territorial de les dues darreres convocatòries es fa palès que les eleccions legislatives del 1996 han vist com les comarques de les àrees metropolitanes de Barcelona i Tarragona i, al llarg de la costa, entre una i altra, passaven al grup d'abstenció mitja-alta, és a dir, més a prop de la seva pauta en eleccions autonòmiques. Un fenomen equivalent però de sentit invers s'observa a les comarques de l'interior de Tarragona i sud de Lleida, que es mobilitzen apropant-se a la posició que ocupen en eleccions autonòmiques. En resum, la distribució territorial de la participació en eleccions autonòmiques sembla haver-se contagiada, contra el procés que semblava imposar-se, a les eleccions generals de 1996, malgrat que això, cal dir-ho, no ha anat seguit d'una reducció del volum d'abstencionisme diferencial.

TAULA 1.4. Correlació entre percentatges d'abstenció comarcal en eleccions autonòmiques i legislatives*

Convocatòria autonòmica	Convocatòria legislativa	
	<i>anterior</i>	<i>posterior</i>
1980	0,78	0,66
1984	0,28	0,69
1988	0,57	0,53
1992	0,23	0,22
1995	0,36	0,67

* Coeficients de correlació simple entre els percentatges de les eleccions autonòmiques i les legislatives anteriors i posteriors corresponents.

L'abstenció metropolitana

En l'apartat anterior hem vist que els nivells més alts d'abstenció diferencial són els registrats als cinturons industrials de Barcelona i Tarragona, el que s'ha anomenat "Catalunya novíssima" (ESE, 1981). Per tal d'aprofundir més en el fenomen, a continuació estudiarem la participació des de la perspectiva dels municipis que formen part de la primera d'aquestes grans àrees metropolitanes.

Si prenem l'àrea metropolitana de Barcelona com un tot i la comparem amb el conjunt de Catalunya, s'observa que no és una zona especialment abstencionista en les eleccions legislatives, però que participa per sota de la mitjana en les eleccions autonòmiques i en les municipals. Respecte de les primeres, es poden establir dos períodes: un primer, fins al 1989, en què l'àrea metropolitana s'absté més que Catalunya, excepte l'any de màxima mobilització, el 1982, en què ho fa al mateix nivell; i un de posterior, que comença a finals dels vuitanta, en què passaria tot el contrari. En eleccions autonòmiques i locals, en canvi, l'abstenció s'ha mantingut, de ben principi, invariablement superior, i també molt més variable, de forma que les pujades i baixades de participació les ha patit amb més intensitat. El resultat evident d'aquest perfil és una abstenció diferencial molt alta, en tot moment equiparable als màxims comarcals.

TAULA 1.5. Abstenció mitjana segons el tipus d'eleccions, AMB, 1977-96

	Legislatives	Autonòmiques	Municipals	Europees	Diferencial*
Badalona	26,9	46,2	42,9	48,1	17,7
Barcelona	27,0	39,2	39,3	41,2	13,5
Castelldefels	28,7	46,8	39,8	47,0	18,0
Cerdanyola	26,1	45,8	41,0	45,8	18,6
Cornella	24,0	43,6	36,3	42,0	18,7
Espugues	23,9	42,8	37,4	43,0	18,0
Gava	24,8	43,7	38,0	43,4	17,2
L'Hospitalet	25,5	44,7	41,2	44,0	18,8
Molins de Rei	23,6	34,4	32,9	39,3	9,8
Moncada i Reixac	25,6	43,4	36,5	42,6	16,6
Montgat	25,6	40,9	36,4	43,5	14,4
Palleja	23,5	38,0	29,6	41,2	13,0
El Papiol	22,2	34,8	25,7	38,8	10,8
Prat de Llobregat	26,2	46,8	39,7	46,0	19,2
Ripollet	25,9	46,2	39,2	44,9	19,8
S. Adria Besos	30,0	49,8	44,3	50,0	18,3
Sant Boi	27,2	45,8	39,0	45,5	18,4
St. Clement Llobregat	24,4	32,9	22,5	41,5	7,5
Sant Cugat	29,0	38,4	37,9	41,2	13,0
St. Feliu Llob	23,5	41,9	34,6	40,4	16,9
S. Joan Despi	21,3	37,9	31,7	38,0	15,9
St. Just Desvern	24,7	36,0	34,9	42,4	9,8
St. Vicenc Horts	24,6	42,2	36,3	43,4	16,3
Sta. Coloma Cervelló	22,2	32,0	29,9	41,8	7,7
Sta. Coloma Gramanet	27,6	49,7	39,0	46,0	21,6
Tiana	20,5	29,9	30,1	38,1	9,0
Viladecans	26,6	47,4	41,2	47,2	19,2
Total AMB	26,7	41,6	39,6	42,7	15,5

* Promig de les diferències del nivell d'abstenció de les eleccions autonòmiques respecte del de les legislatives posteriors (n=5)

Però l'àrea metropolitana de Barcelona no és un tot coherent sinó que hi trobem municipis amb característiques ben diverses, i per tant és lògic que doni lloc a pautes participatives diferents. Un cas prou significatiu és el de Barcelona ciutat. Si comparem la seva evolució amb la del seu entorn metropolità, podem veure que han seguit camins diferents: al llarg dels anys vuitanta, Barcelona experimenta una mobilització relativa que afecta tots els àmbits electorals. Fins al 1982, la capital era menys participativa que l'àrea metropolitana, però els papers s'intercanvien a partir de llavors. El procés és ràpid i clar en eleccions autonòmiques i municipals, i una mica més llarg i incert en les legislatives -no és fins al 1989 que es consolida la mobilització de la ciutat en aquest nivell. La mobilització ha estat molt diferent segons els districtes. Des del 1982 -el 1984, en el cas de les eleccions autonòmiques- les taxes d'abstenció d'alguns districtes -especialment Sarrià-Sant Gervasi, però també les Corts i l'Eixample- són equiparables als mínims que es registren als municipis de l'àrea metropolitana. Per contra, la desmobilització de Ciutat Vella es manté al llarg de tot el període, amb una de les participacions més baixes de tota la zona. En tot cas, Barcelona passa en pocs anys de la zona

alta de l'abstenció diferencial a la baixa, assolint taxes més moderades que les de l'àrea metropolitana.

Què és el que diferencia la capital del seu entorn metropolità? Bàsicament, que té un fort component de classe mitja, d'origen més aviat català, i una població més envellida. Per contra, l'electorat de l'àrea metropolitana és més jove, d'origen immigrant i amb una major presència de la classe treballadora. En general, les poblacions més benestants han tingut una participació relativa més alta, la qual cosa s'ha traduït, normalment, en una abstenció diferencial menys elevada. Així, entre els municipis que menys pateixen aquest fenomen trobem Sant Cugat, Molins de Rei, El Papiol, Sant Clement de Llobregat, Sant Just Desvern, Santa Coloma de Cervelló i Tiana. L'abstenció es disopara, en canvi, en municipis que presenten un perfil oposat, com Santa Coloma de Gramanet, Cerdanyola, Ripollet, L'Hospitalet, Sant Feliu de Llobregat i Viladecans.

En quin grau les característiques sociodemogràfiques dels municipis ens expliquen la seva abstenció diferencial? Probablement, menys del que podria semblar. Si es considera que la participació de menys -o abstenció diferencial- que s'assoleix en les eleccions municipals respecte de les legislatives és un indicador del volum dels efectes de "segon ordre" generat per aquest tipus de convocatòries, es pot dir que aquest factor explica aproximadament tres quartes parts del nivell d'abstenció diferencial. És a dir, l'abstenció autonòmica es troba molt més a prop de l'abstenció municipal que no pas lluny de l'abstenció legislativa. A Catalunya, la participació a les generals és superior en 13 punts percentuals a la de les autonòmiques, i en 10 a la de les municipals. Seguint la nostra hipòtesi, això voldria dir que només 3 punts de l'abstenció diferencial -un 25% de la distància entre eleccions legislatives i autonòmiques- es deuen específicament a circumstàncies pròpies de les darreres, donat que un 75% del salt -10 punts- ja estaria explicat pel fet de ser eleccions de "menor importància", com les municipals.

L'altra zona on es concentren casos de gran abstenció diferencial és l'àrea metropolitana de Tarragona. Malgrat que les diferències entre unes poblacions i altres també aquí són molt importants, globalment l'abstenció és més alta que al conjunt de Catalunya tant a les eleccions autonòmiques com a les legislatives. Val a dir, però, que als anys noranta la participació ha caigut en les darreres de forma significativa, fet que ha produït una moderació dels nivells d'abstenció diferencial. En tot cas, aquesta és especialment alta a poblacions com Vilaseca i Salou, Tarragona i Constantí.

Conclusions

Com hem pogut veure, l'àmbit de l'elecció és un potent factor dels nivells d'abstenció, al temps que dona peu a tendències i distribucions territorials diferenciades. Les eleccions de "primer ordre", on s'escullen els representants de l'àmbit de govern més important per a un país, registren sistemàticament les cotes de participació més importants. També entre les eleccions de "segon ordre" s'estableix una consistent jerarquia participativa, però no sabem amb certesa quins són els elements que la provoquen. A Catalunya, les eleccions autonòmiques registren una abstenció inferior a la de les eleccions al Parlament Europeu, però superior a la dels comicis locals. En constatar aquests fets, i en el marc d'aquest capítol, l'abstenció diferencial ha estat definida com l'abstenció de les eleccions autonòmiques en relació a la de les legislatives.

Hem vist, també, que, en les eleccions que tenen lloc simultàniament a tot l'Estat (generals, municipals i europees), a Catalunya la participació fluctua de forma paral·lela a com ho fa a tota Espanya. Dins d'aquests àmbits s'ha constatat una creixent desmobilització de l'electorat català en relació al de la resta de l'Estat. La homogeneització de les cotes de participació en eleccions legislatives es confirma a tots els nivells.

Les eleccions al Parlament de Catalunya generen una abstenció menys variable en el temps però territorialment molt més dispersa, fins al punt que és possible identificar zones de comportament oposat. Tot fa pensar que, en aquest cas, els factors estructurals són particularment importants. A l'àrea tradicionalment més abstencionista en tots els àmbits, la franja més occidental de Catalunya, s'ha viscut una certa mobilització en els darrers anys, mobilització que ha estat més important a les comarques dels Sud del Lleida i de Tarragona. D'altra banda, les àrees metropolitanes de Barcelona i Tarragona han assolit marques rècord d'abstenció autonòmica que les han fet guanyar de bon principi els primers llocs de l'abstenció diferencial. En tot cas, els mapes de l'abstenció en eleccions autonòmiques i legislatives han patit un intens procés de diferenciació, que es modera relativament en la darrera convocatòria.

De l'anàlisi de la participació electoral als municipis de l'àrea metropolitana de Barcelona se'n treu que la capital s'ha mobilitzat respecte del seu entorn en tots els nivells, fet que ha anat

acompanyat d'una significativa reducció de la seva abstenció diferencial. El gran pes de l'abstenció se l'emporten, sobretot, les municipis amb forta presència de classe treballadora i un component important de gent d'origen immigrant. En canvi, es pot parlar d'una certa connexió entre poblacions més benestants -i més cohesionades, en alguns casos- i una participació més elevada. La proximitat entre taxes d'abstenció en eleccions autonòmiques i en eleccions municipals que s'observa en molts dels municipis fa pensar, no obstant, que el factor del "segon ordre" jugaria un paper més rellevant que les variables d'àmbit estrictament autonòmic a l'hora d'explicar l'abstenció diferencial.

L'anàlisi dels factors contextuais de l'abstenció a Catalunya ha mostrat que el caràcter de segon ordre explica la major part de l'abstenció diferencial que apareix en les eleccions autonòmiques, i que els factors de desmobilització que li són específics no tenen, ni molt menys, la importància que tenen els factors propis de les eleccions al Parlament Europeu. D'altra banda, sembla que la competitivitat i, molt especialment, la simultaneïtat de les convocatòries, treballen a favor de la participació.

Annexos: dades d'abstenció electoral a Catalunya

Annex 1. Abstenció per circumscripcions

Abstenció (%sobre cens) a les eleccions legislatives

	1977	1979	1982	1986	1989	1993	1996
Barcelona	20,7	31,5	18,6	31,3	32	23,7	23,4
Girona	18,6	28,6	19,6	28,7	32,7	24,9	23
Lleida	21,2	34,7	24,2	32,3	34,7	26,6	24,6
Tarragona	22,5	32,3	21,4	30,9	33	25,2	24,3

Abstenció (%sobre cens) a les eleccions autonòmiques

	1980	1984	1988	1992	1995
Barcelona	37,9	36,2	41,4	46,8	37,1
Girona	32,2	30,5	34,4	38,5	32,3
Lleida	40,6	35,4	38,8	40,2	33,4
Tarragona	40,8	36,5	40,8	42,6	35,8

Abstenció diferencial*

	1980-2	1984-6	1988-9	1992-3	1995-6
Barcelona	19,3	4,9	9,4	23,1	14
Girona	12,6	1,8	1,7	13,6	9,3
Lleida	16,4	3,1	4,1	13,6	8,8
Tarragona	19,4	5,6	7,8	17,4	12

* Diferència del percentatge d'abstenció de les eleccions autonòmiques respecte de les legislatives posteriors.

Annex 2. Abstenció per comarques

Abstenció (%sobre cens) a les eleccions legislatives

	1977	1979	1982	1986	1989	1993	1996
Alt Penedès	17,0	27,8	17,8	26,5	30,3	22,6	21,7
Anoia	17,8	29,5	19,4	28,0	30,0	23,0	22,5
Bages	15,5	25,8	18,0	27,0	29,2	23,4	21,7
Baix Llobregat	17,2	27,2	18,2	30,6	33,0	24,4	23,4
Barcelonès	23,4	34,3	19,2	33,0	32,4	23,2	23,3
Berguedà	19,1	31,2	21,6	30,2	31,7	24,2	21,9
Garraf	15,1	26,6	19,4	29,6	33,2	24,8	24,2
Maresme	16,2	27,0	17,8	26,8	29,7	22,0	21,9
Osona	14,3	27,5	18,4	28,7	29,7	23,0	20,5
Vallès Occ.	18,1	28,5	17,1	30,3	32,0	23,5	22,4
Vallès Or.	17,9	27,6	17,3	28,8	31,1	23,5	22,9
Alt Empordà	19,6	31,2	20,0	29,1	34,0	26,5	24,7
Baix Empordà	18,2	28,1	18,5	27,6	31,8	23,9	22,7
Cerdanya	23,2	36,1	22,2	29,5	32,1	28,6	25,5
Garrotxa	18,2	26,0	20,9	28,0	31,4	24,9	22,0
Gironès	17,4	28,3	20,1	29,4	33,6	23,9	21,4
Pla de l'Estany	-	-	-	-	30,7	23,5	20,8
Ripollès	15,9	26,5	18,6	27,2	29,2	22,5	19,7
Selva	19,4	28,3	19,3	29,1	33,5	24,6	23,0
Alt Urgell	26,6	38,4	32,0	35,5	38,3	32,1	27,6
Alta	-	-	-	-	38,1	30,3	26,5
Ribagorça							
Garrigues	17,5	30,5	22,3	28,7	33,5	23,6	22,0
Noguera	22,9	35,5	24,2	31,4	32,3	23,1	21,4
Pallars Jussà	28,7	41,0	30,6	36,2	37,5	29,5	26,6
Pallars Sobirà	31,3	42,4	32,6	36,0	39,3	28,9	25,6
Pla d'Urgell	-	-	-	-	30,9	21,9	19,9
Segarra	25,6	41,2	28,1	33,2	34,4	25,0	23,3
Segrià	18,8	32,3	21,6	32,5	35,3	26,9	24,8
Solsonès	29,5	44,1	30,7	34,1	37,9	26,5	25,2
Urgell	19,0	33,5	24,0	30,3	33,2	24,9	22,5
Vall d'Aran	20,9	33,3	20,7	32,1	35,8	27,3	26,2
Alt Camp	17,6	26,9	17,4	26,0	31,7	23,5	22,7
Baix Camp	26,9	34,5	23,7	33,8	34,1	26,0	25,2
Baix Ebre	21,8	34,3	24,0	35,3	36,0	26,8	24,9
Baix Penedès	17,7	27,4	20,8	29,2	32,6	25,6	25,0
Conca Barberà	24,1	34,6	22,8	28,9	33,3	25,8	23,8
Montsià	22,4	33,7	22,5	29,2	32,3	24,4	23,6
Priorat	21,3	29,4	20,3	25,5	28,9	21,3	19,2
Ribera d'Ebre	23,5	34,0	23,6	31,7	33,9	23,4	18,6
Tarragonès	21,7	31,0	18,4	29,3	31,2	23,9	23,7
Terra Alta	19,8	31,8	23,0	28,1	33,9	25,1	20,7

Abstenció (%sobre cens) a les eleccions autonòmiques

	1980	1984	1988	1992	1995
Alt Penedès	30,3	27,6	32,8	34,7	30,7
Anoia	31,4	29,7	34,5	39,1	34,2
Bages	29,5	27,1	33,1	37,4	32,2
Baix Llobregat	35,8	38,7	45,1	51,3	40,7
Barcelonès	41,5	37,7	42,6	47,5	36,5
Berguedà	32,3	29,4	32,3	34,5	28,3
Garraf	32,4	36,4	41,8	45,7	38,9
Maresme	31,3	31,9	37,2	41,1	33,9
Osona	28,7	27,3	31,5	33,6	28,0
Vallès Occ.	34,2	37,0	42,5	49,5	39,0
Vallès Or.	32,9	33,3	39,1	44,2	37,4
Alt Empordà	34,8	33,9	36,5	41,3	35,1
Baix Empordà	31,5	30,2	34,3	37,4	33,0
Cerdanya	39,2	29,5	32,4	37,4	34,3
Garrotxa	30,0	28,6	31,9	33,7	29,4
Gironès	31,3	29,6	35,4	38,4	29,8
Pla de l'Estany	-	-	28,9	34,3	26,8
Ripollès	28,4	25,3	28,9	31,4	24,9
Selva	32,4	32,0	35,7	40,2	34,6
Alt Urgell	44,7	35,9	39,9	40,8	35,1
Alta	-	-	43,5	42,4	36,3
Ribagorça					
Garrigues	35,9	30,3	35,3	34,3	28,9
Noguera	40,1	31,3	34,3	33,5	27,7
Pallars Jussà	43,6	39,6	39,8	38,4	32,9
Pallars Sobirà	44,4	34,9	38,2	37,5	30,2
Pla d'Urgell	-	-	33,5	34,6	26,8
Segarra	40,7	31,9	34,3	33,0	29,4
Segrià	41,5	39,0	42,7	44,2	36,0
Solsonès	40,0	29,7	37,4	37,6	31,2
Urgell	36,0	29,9	34,4	37,0	29,8
Vall d'Aran	42,9	30,6	37,3	38,7	37,2
Alt Camp	29,5	24,9	33,9	37,8	30,9
Baix Camp	42,3	41,6	42,8	44,8	37,7
Baix Ebre	47,2	40,9	44,0	42,3	36,2
Baix Penedès	34,1	31,4	36,5	40,9	36,8
Conca Barberà	37,1	29,4	34,3	34,1	29,7
Montsià	46,0	37,2	41,0	40,4	35,4
Priorat	31,5	26,6	29,7	29,0	23,6
Ribera d'Ebre	40,3	36,7	38,0	35,2	27,0
Tarragonès	41,3	35,8	42,5	44,9	37,0
Terra Alta	32,3	29,9	36,7	35,0	28,2

Abstenció diferencial*

	1980-2	1984-6	1988-9	1992-3	1995-6
Alt Penedès	12,5	1,1	2,5	12,1	9,0
Anoia	12,0	1,7	4,5	16,1	11,7
Bages	11,5	0,1	3,9	14,0	10,5
Baix Llobregat	17,6	8,1	12,1	26,9	17,3
Barcelonès	22,3	4,7	10,2	24,3	13,2
Berguedà	10,7	-0,8	0,6	10,3	6,4
Garraf	13,0	6,8	8,6	20,9	14,7
Maresme	13,5	5,1	7,5	19,1	12,0
Osona	10,3	-1,4	1,8	10,6	7,5
Vallès Occ.	17,1	6,7	10,5	26,0	16,6
Vallès Or.	15,6	4,5	8,0	20,7	14,5
Alt Empordà	14,8	4,8	2,5	14,8	10,4
Baix Empordà	13,0	2,6	2,5	13,5	10,3
Cerdanya	17,0	0,0	0,3	8,8	8,8
Garrotxa	9,1	0,6	0,5	8,8	7,4
Gironès	11,2	0,2	1,8	14,5	8,4
Pla de l'Estany	-	-	-1,8	10,8	6,0
Ripollès	9,8	-1,9	-0,3	8,9	5,2
Selva	13,1	2,9	2,2	15,6	11,6
Alt Urgell	12,7	0,4	1,6	8,7	7,5
Alta	-	-	5,4	12,1	9,8
Ribagorça					
Garrigues	13,6	1,6	1,8	10,7	6,9
Noguera	15,9	-0,1	2,0	10,4	6,3
Pallars Jussà	13,0	3,4	2,3	8,9	6,3
Pallars Sobirà	11,8	-1,1	-1,1	8,6	4,6
Pla d'Urgell	-	-	2,6	12,7	6,9
Segarra	12,6	-1,3	-0,1	8,0	6,1
Segrià	19,9	6,5	7,4	17,3	11,2
Solsonès	9,3	-4,4	-0,5	11,1	6,0
Urgell	12,0	-0,4	1,2	12,1	7,3
Vall d'Aran	22,2	-1,5	1,5	11,4	11,0
Alt Camp	12,1	-1,1	2,2	14,3	8,2
Baix Camp	18,6	7,8	8,7	18,8	12,5
Baix Ebre	23,2	5,6	8,0	15,5	11,3
Baix Penedès	13,3	2,2	3,9	15,3	11,8
Conca Barberà	14,3	0,5	1,0	8,3	5,9
Montsià	23,5	8,0	8,7	16,0	11,8
Priorat	11,2	1,1	0,8	7,7	4,4
Ribera d'Ebre	16,7	5,0	4,1	11,8	8,4
Tarragonès	22,9	6,5	11,3	21,0	13,3
Terra Alta	9,3	1,8	2,8	9,9	7,5

* Diferència del percentatge d'abstenció de les eleccions autonòmiques respecte de les legislatives posteriors.

Annex 3. Abstenció als municipis de l'àrea metropolitana de Barcelona

Abstenció (% sobre cens) a les eleccions legislatives

	1977	1979	1982	1986	1989	1993	1996
Badalona	16,7	29,5	20,1	34,2	36,0	26,9	25,1
Barcelona	24,7	35,8	19,2	32,6	31,6	22,2	23,0
Castelldefels	23,8	33,3	22,7	34,4	35,0	25,8	25,6
Cerdanyola	17,7	28,8	20,0	33,4	34,5	25,2	23,0
Cornellà	16,8	26,7	19,0	29,6	31,8	23,1	21,2
Esplugues	16,3	27,3	17,3	30,7	31,6	22,6	21,4
Gavà	15,6	25,5	17,4	31,2	33,4	25,6	25,2
L'Hospitalet	20,8	28,2	18,6	31,4	32,5	24,1	22,6
Molins de Rei	16,7	25,4	17,3	32,3	29,7	22,8	21,0
Moncada i Reixac	17,6	27,7	19,2	32,0	33,1	25,1	24,2
Montgat	18,2	28,4	17,7	35,1	33,5	23,3	23,0
Palleja	17,8	22,2	19,2	28,0	32,5	22,6	22,2
El Papiol	13,0	22,7	17,5	27,8	32,4	20,6	21,7
Prat de Llobregat	17,1	27,9	19,0	31,1	36,9	26,6	24,5
Ripollet	18,9	30,0	17,4	30,6	34,5	25,8	24,1
St. Adria Besós	21,0	31,7	20,9	35,6	39,7	31,5	30,0
Sant Boi	20,2	33,0	17,4	31,0	35,5	27,3	26,0
St. Clement de Llobregat	14,2	29,7	16,9	28,5	34,7	24,3	22,5
Sant Cugat	33,5	42,4	19,6	32,9	30,9	22,2	21,4
St. Feliu de Llobregat	14,2	25,1	16,0	34,8	29,9	22,7	21,4
St. Joan Despí	15,4	23,4	15,3	25,3	27,8	21,4	20,6
St. Just Desvern	16,1	26,1	20,1	31,6	32,7	22,8	23,6
St. Vicenc dels Horts	17,4	25,3	16,9	30,8	33,1	24,0	24,9
Sta. Coloma de Cervelló	11,3	22,2	15,2	27,6	32,4	23,5	23,0
Sta. Coloma de Gramanet	21,7	31,1	20,3	32,6	36,9	26,3	24,4
Tiana	14,6	23,9	17,0	26,1	27,1	17,5	17,2
Viladecans	19,9	25,6	19,3	33,5	35,7	26,5	25,4
Total AMB	22,6	33,2	19,1	32,4	32,6	23,5	23,3
Total AMB (-BCN ciutat)	19,1	29,0	19,0	32,1	34,1	25,2	23,8

Abstenció (%sobre cens) a les eleccions autonòmiques

	1980	1984	1988	1992	1995
Badalona	40,1	42,2	49,0	56,0	43,8
Barcelona	41,8	35,3	40,1	44,5	34,1
Castelldefels	45,5	43,5	48,0	53,7	43,1
Cerdanyola	42,6	46,1	47,2	53,5	39,8
Cornellà	38,2	39,7	47,1	53,1	40,0
Esplugues	40,0	40,8	44,8	50,2	38,0
Gavà	39,4	40,8	43,2	52,3	43,0
L'Hospitalet	40,7	42,4	47,5	53,0	39,8
Molins de Rei	30,6	32,2	35,5	40,1	33,7
Moncada i Reixac	34,1	41,3	46,0	52,9	42,5
Montgat	38,4	37,0	42,2	48,6	38,2
Palleja	30,9	35,4	38,0	46,5	39,0
El Papiol	28,5	31,4	37,7	42,1	34,3
Prat de Llobregat	38,9	40,6	51,7	58,2	44,8
Ripollet	41,7	41,9	47,3	55,4	44,9
St. Adria Besós	45,7	43,3	52,4	59,8	47,8
Sant Boi	41,8	38,1	49,2	55,6	44,3
St. Clement de Llobregat	31,5	28,8	35,6	35,6	32,9
Sant Cugat	46,6	33,7	37,9	42,0	31,8
St. Feliu de Llobregat	34,7	44,2	42,4	49,7	38,5
St. Joan Despí	33,1	34,0	39,0	46,4	37,1
St. Just Desvern	32,8	32,4	38,0	43,3	33,4
St. Vicenc dels Horts	34,4	34,3	45,0	52,0	45,3
Sta. Coloma de Cervelló	23,2	25,9	36,2	40,7	34,2
Sta. Coloma de Gramanet	44,6	46,4	52,5	59,1	46,0
Tiana	30,0	25,4	30,3	36,2	27,7
Viladecans	40,6	43,9	50,1	56,4	45,8
Total AMB	41,2	37,9	43,2	48,5	37,5
Total AMB (-BCN ciutat)	40,3	41,5	47,4	53,7	41,7

Abstenció (%sobre cens) a les eleccions municipals

	1979	1983	1987	1991	1995
Badalona	40,6	38,8	37,5	53,6	43,9
Barcelona	54,3	32,6	31,2	44,5	33,8
Castelldefels	39,7	32,9	38,3	47,8	40,3
Cerdanyola	37,6	37,0	38,8	51,2	40,4
Cornellà	35,7	22,3	33,9	50,3	39,2
Esplugues	32,6	33,0	35,1	47,9	38,6
Gavà	34,1	33,2	32,1	49,1	41,7
L'Hospitalet	41,8	35,7	35,9	51,9	40,6
Molins de Rei	36,6	26,7	28,0	37,3	35,8
Moncada i Reixac	31,0	30,3	32,0	47,5	41,5
Montgat	40,1	32,0	31,1	42,8	36,0
Palleja	26,3	30,7	27,0	32,9	31,3
El Papiol	20,0	20,8	25,3	33,4	28,8
Prat de Llobregat	36,0	34,6	34,8	50,4	42,4
Ripollet	34,6	34,4	35,1	50,5	41,4
St. Adria Besós	41,9	40,2	42,6	51,4	45,4
Sant Boi	37,1	33,4	35,9	46,0	42,4
St. Clement de Llobregat	11,2	19,2	20,9	31,8	29,5
Sant Cugat	46,3	30,9	31,8	43,8	36,8
St. Feliu de Llobregat	32,4	29,1	28,2	44,8	38,5
St. Joan Despi	30,5	25,0	26,0	41,2	35,7
St. Just Desvern	32,3	32,3	33,6	41,1	35,3
St. Vicenc dels Horts	30,9	31,7	31,9	44,1	43,0
Sta. Coloma de Cervelló	23,4	27,9	30,1	38,7	29,6
Sta. Coloma de Gramanet	38,5	34,1	34,3	50,5	37,4
Tiana	31,1	26,2	25,8	37,0	30,3
Viladecans	34,6	36,8	38,0	52,3	44,4
Total AMB	48,3	33,2	32,8	46,7	36,8
Total AMB (-BCN ciutat)	38,2	34,1	35,2	49,8	40,6

Abstenció (%sobre cens) a les eleccions europees

	1987	1989	1994
Badalona	37,7	53,3	53,2
Barcelona	31,3	46,5	45,7
Castelldefels	38,5	53,0	49,6
Cerdanyola	39,4	49,0	48,9
Cornellà	33,9	44,8	47,4
Esplugues	35,1	47,2	46,7
Gavà	32,1	48,1	50,1
L'Hospitalet	35,9	46,7	49,2
Molins de Rei	28,2	44,0	45,8
Moncada i Reixac	32,2	45,0	50,6
Montgat	31,4	50,5	48,5
Palleja	28,0	44,6	50,9
El Papiol	26,6	43,6	46,1
Prat de Llobregat	35,3	49,8	53,0
Ripollet	35,2	47,1	52,4
St. Adria Besós	42,9	51,6	55,5
Sant Boi	35,6	48,4	52,6
St. Clement de Llobregat	22,8	50,9	50,7
Sant Cugat	31,9	47,9	43,9
St. Feliu de Llobregat	28,3	44,3	48,5
St. Joan Despi	26,2	41,1	46,6
St. Just Desvern	33,7	48,9	44,5
St. Vicenc dels Horts	32,8	45,4	52,0
Sta. Coloma de Cervelló	29,1	47,8	48,4
Sta. Coloma de Gramanet	34,9	50,1	53,0
Tiana	27,0	46,3	41,1
Viladecans	37,9	50,6	53,1
Total AMB	33,0	47,4	47,8
Total AMB (-BCN ciutat)	35,3	48,6	50,5

Abstenció diferencial*

	1980-2	1984-6	1988-9	1992-3	1995-6
Badalona	20,0	8,0	12,9	29,1	18,7
Barcelona	22,6	2,7	8,6	22,3	11,1
Castelldefels	22,8	9,1	12,9	27,9	17,5
Cerdanyola	22,5	12,7	12,6	28,3	16,8
Cornellà	19,2	10,1	15,3	30,0	18,8
Esplugues	22,6	10,1	13,1	27,6	16,6
Gavà	22,0	9,6	9,8	26,7	17,9
L'Hospitalet	22,1	11,1	14,9	28,9	17,1
Molins de Rei	13,2	-0,1	5,8	17,3	12,7
Moncada i Reixac	14,9	9,3	12,9	27,8	18,3
Montgat	20,7	1,9	8,7	25,3	15,2
Palleja	11,6	7,4	5,5	23,9	16,7
El Papiol	11,0	3,7	5,3	21,5	12,6
Prat de Llobregat	19,9	9,5	14,8	31,5	20,3
Ripollet	24,3	11,3	12,7	29,7	20,7
St. Adria Besós	24,8	7,7	12,7	28,4	17,8
Sant Boi	24,4	7,1	13,6	28,3	18,3
St. Clement de Llobregat	14,6	0,2	0,9	11,3	10,4
Sant Cugat	27,0	0,8	7,0	19,8	10,4
St. Feliu de Llobregat	18,7	9,4	12,5	26,9	17,1
St. Joan Despi	17,8	8,7	11,2	25,0	16,5
St. Just Desvern	12,7	0,8	5,3	20,4	9,8
St. Vicenc dels Horts	17,5	3,5	11,9	28,0	20,4
Sta. Coloma de Cervelló	8,1	-1,7	3,7	17,2	11,1
Sta. Coloma de Gramanet	24,3	13,9	15,6	32,8	21,6
Tiana	13,1	-0,6	3,1	18,7	10,5
Viladecans	21,2	10,4	14,3	29,8	20,4
Total AMB	22,1	5,5	10,5	25,0	14,2
Total AMB (-BCN ciutat)	21,3	9,4	13,3	28,6	18,0

* Diferència del percentatge d'abstenció de les eleccions autonòmiques respecte de les legislatives posteriors.

Annex 4. Abstenció als districtes de la ciutat de Barcelona

Abstenció (% sobre cens) a les eleccions legislatives

	1977	1979	1982	1986	1989	1993	1996
Ciutat Vella	30,5	42,5	24,4	39,0	40,6	31,1	32,9
Eixample	24,6	34,1	18,3	29,9	29,4	20,2	21,9
Sants-Montjuic	23,6	35,1	19,7	33,8	33,7	24,2	24,4
Les Corts	22,4	32,1	16,8	29,2	27,3	17,9	19,8
Sarrià-St. Gervasi	26,7	34,0	16,9	26,3	25,0	16,5	19,3
Gràcia	24,7	35,0	18,6	31,5	30,3	21,1	22,6
Horta-Guinardó	28,4	38,3	18,5	32,8	32,2	22,7	22,9
Nou Barris	23,4	35,3	18,9	32,8	33,9	24,5	24,2
Sant Andreu	22,1	33,3	18,2	31,9	31,5	22,1	22,2
Sant Martí	19,8	32,7	19,4	33,6	33,0	23,3	23,2
Total Barcelona	24,7	35,8	19,2	32,0	31,6	22,2	23,1

Abstenció (% sobre cens) a les eleccions autonòmiques

	1980	1984	1988	1992	1995
Ciutat Vella	48,6	41,1	47,6	52,5	44,1
Eixample	38,2	30,2	35,7	39,8	30,0
Sants-Montjuic	42,5	37,7	42,7	47,0	36,1
Les Corts	37,8	30,4	35,9	39,4	28,2
Sarrià-St. Gervasi	37,0	25,4	29,7	34,2	26,0
Gràcia	38,8	31,4	36,0	40,0	30,9
Horta-Guinardó	47,5	37,1	43,5	47,6	36,1
Nou Barris	45,4	40,0	47,2	51,3	39,8
Sant Andreu	41,2	36,5	42,4	46,2	34,7
Sant Martí	40,5	38,3	44,7	47,2	35,9
Total Barcelona	41,9	35,3	40,6	44,5	34,1

Abstenció diferencial*

	1980-2	1984-6	1988-9	1992-3	1995-6
Ciutat Vella	24,1	2,1	7,0	21,4	11,2
Eixample	19,9	0,4	6,4	19,6	8,1
Sants-Montjuic	22,8	3,8	9,0	22,8	11,7
Les Corts	21,0	1,1	8,6	21,5	8,4
Sarrià-St. Gervasi	20,2	-0,8	4,7	17,7	6,7
Gràcia	20,1	0,0	5,8	18,8	8,3
Horta-Guinardó	29,0	4,3	11,2	24,9	13,2
Nou Barris	26,5	7,1	13,3	26,8	15,6
Sant Andreu	23,0	4,6	10,9	24,1	12,5
Sant Martí	21,1	4,7	11,7	23,9	12,6
Total Barcelona	22,7	3,3	9,0	22,3	11,0

* Diferència del percentatge d'abstenció de les eleccions autonòmiques respecte de les legislatives posteriors.

Annex 5. Abstenció als municipis de l'àrea metropolitana de Tarragona

Abstenció (% sobre cens) a les eleccions legislatives

	1977	1979	1982	1986	1989	1993	1996
Tarragona	22,7	31,4	17,8	29,6	30,9	24,0	23,7
Constantí	16,8	25,1	21,3	29,5	34,8	25,1	25,1
Roda de Bará	15,7	25,4	16,0	23,9	28,3	23,0	23,8
Torredambarra	16,7	23,7	18,6	24,3	33,8	20,8	23,1
Vilaseca	22,0	36,6	22,6	32,8	33,1	23,9	22,7
Salou	-	-	-	-	-	28,0	29,4
Alcover	20,3	30,4	24,6	30,7	37,5	27,9	26,2
Valls	16,2	25,6	15,9	25,9	32,3	24,0	23,4
Cambrils	36,3	32,6	25,1	34,9	38,0	27,5	39,8
Reus	28,3	36,7	24,2	36,1	34,3	27,3	41,8
Vandellós	20,5	31,2	21,4	32,3	35,2	27,3	25,7
L'Arboç	13,3	24,2	18,9	24,9	32,0	26,2	30,5
Calafell	17,0	27,7	24,8	30,5	33,7	28,4	36,6
Cunit	10,6	23,4	23,1	34,3	45,2	28,6	35,5
El Vendrell	18,0	27,2	20,0	30,4	32,9	25,4	33,6
Total AMT	23,6	32,3	20,6	31,7	33,0	25,5	30,9
Total AMT (-Tarr.)	24,3	32,8	22,3	32,9	34,2	26,3	34,8

Abstenció (% sobre cens) a les eleccions autonòmiques

	1980	1984	1988	1992	1995
Tarragona	42,6	36,5	44,1	45,9	36,9
Constantí	34,8	36,0	41,5	47,5	40,8
Roda de Bará	33,3	21,6	30,4	39,0	37,7
Torredambarra	28,9	27,8	38,9	42,4	36,4
Vilaseca	46,3	43,2	45,3	38,6	36,0
Salou	-	-	-	56,3	47,1
Alcover	37,2	32,8	39,4	43,4	36,3
Valls	28,5	24,3	36,1	39,6	32,7
Cambrils	41,8	40,8	49,1	53,6	42,3
Reus	45,6	45,8	44,9	46,5	39,9
Vandellós	39,5	39,0	45,0	43,5	35,3
L'Arboç	31,0	31,0	40,8	41,4	35,4
Calafell	37,1	35,6	36,9	41,3	41,1
Cunit	34,2	39,0	44,9	55,5	45,4
El Vendrell	35,5	32,7	37,6	42,1	37,1
Total AMT	41,6	38,6	43,3	45,6	38,3
Total AMT (-Tarr.)	40,9	39,9	42,8	45,4	39,0

Abstenció (%sobre cens) a les eleccions municipals

	1979	1983	1987	1991	1995
Tarragona	34,5	30,3	33,0	42,0	36,1
Constantí	23,6	32,0	30,1	42,5	36,3
Roda de Bará	15,9	16,6	16,8	23,1	31,1
Torredambarra	23,6	21,2	26,0	26,5	28,7
Vilaseca	41,2	32,8	27,6	28,3	31,4
Salou	-	-	-	32,5	38,7
Alcover	36,6	33,6	34,1	31,9	35,6
Valls	28,5	26,6	30,2	33,8	33,3
Cambrils	33,8	36,5	35,0	42,7	39,8
Reus	48,6	44,2	40,4	44,4	41,8
Vandellós	24,2	23,0	20,9	27,3	25,7
L'Arboç	27,0	31,4	28,5	32,1	30,5
Calafell	27,7	27,3	28,4	35,2	36,6
Cunit	21,0	23,7	21,1	42,6	35,5
El Vendrell	33,9	27,5	26,8	35,1	33,6
Total AMT	38,2	34,9	33,9	39,7	37,1
Total AMT (-Tarr.)	40,2	36,6	34,2	38,8	37,5

Abstenció diferencial*

	1980-2	1984-6	1988-9	1992-3	1995-6
Tarragona	24,9	6,9	13,3	21,9	13,2
Constantí	13,5	6,5	6,7	22,3	15,7
Roda de Bará	17,3	-2,3	2,1	16,0	13,9
Torredambarra	10,3	3,5	5,1	21,6	13,3
Vilaseca	23,7	10,4	12,2	14,7	13,3
Salou	-	-	-	28,3	17,7
Alcover	12,6	2,1	1,9	15,5	10,1
Valls	12,6	-1,7	3,8	15,6	9,4
Cambrils	16,7	5,9	11,1	26,1	2,5
Reus	21,4	9,7	10,6	19,2	-1,9
Vandellós	18,1	6,7	9,8	16,2	9,6
L'Arboç	12,2	6,1	8,8	15,2	4,9
Calafell	12,4	5,1	3,2	12,8	4,5
Cunit	11,1	4,7	-0,3	26,9	9,9
El Vendrell	15,5	2,3	4,6	16,7	3,5
Total AMT	21,0	6,9	10,3	20,1	7,4
Total AMT (-Tarr.)	18,6	7,0	8,6	19,0	4,2

* Diferència del percentatge d'abstenció de les eleccions autonòmiques respecte de les legislatives posteriors.

Capítol 2. És normal aquesta abstenció diferencial?

En el capítol anterior hem constatat com les eleccions autonòmiques a Catalunya donen lloc a aquesta constant i fonamental abstenció diferencial: una part molt significativa de la gent deixa de votar en aquestes eleccions i, no sols dóna lloc a un govern menys representatiu, sinó que pot tenir un impacte significatiu en la correlació de forces. Però alhora hem situat aquest fenomen en un marc molt més general que, en certa mesura, li dóna caràcter de normalitat: el de les eleccions de segon ordre. Des d'un punt de vista normatiu es pot defensar sens dubte que tots i cada un dels catalans que no van a votar en les eleccions autonòmiques són una desviació de l'ideal democràtic i resten força i representativitat a les institucions d'autogovern catalanes, passi el que passi a Extremadura o a Rhône-Alpes. Sense invalidar en absolut aquest argument, també és cert que cada un d'aquests abstencionistes diferencials resulta més comprensible i explicable si la seva existència és tant habitual a aquestes i altres regions com a Catalunya. L'objectiu d'aquest capítol és precisament aquest, tractar de situar quin és el grau de normalitat de l'abstenció diferencial catalana, entenent aquesta normalitat no respecte de cap ideal democràtic sinó des de la realitat empírica de les realitats més properes a la catalana.

Establirem quatre nivells de comparació, anant de la major llunyania política (i, per tant, també de la menor comparabilitat) a la màxima proximitat amb el cas català. Començarem establint una panoràmica de les eleccions regionals a alguns països europeus, per tal de situar les eleccions autonòmiques espanyoles i catalanes entre aquestes. L'extrema diversitat en la rellevància d'aquestes, així com les marcades diferències institucionals i culturals entre estats dificultaran una contrastació més rellevant. En segon lloc, compararem les eleccions autonòmiques a Catalunya amb les restants CCAA de l'Estat espanyol, fixant-nos molt especialment en els nivells d'abstenció diferencial a cada una d'elles. A continuació, realitzarem una comparació més acurada amb aquelles CCAA amb un marc institucional més proper al català: aquelles que van desenvolupar la seva autonomia a partir de l'article 151 de la Constitució i que, com a resultat més important de cara a aquest anàlisi, celebren les seves eleccions autonòmiques de forma aïllada. Finalment, i ja sense moure'ns de l'àmbit de Catalunya, compararem els nivells de participació a les eleccions autonòmiques i a les municipals, i en treurem conclusions des del supòsit que les dues es veuen afectades per factors molt similars, en tant que eleccions de segon ordre.

Comparant amb Europa

La comparació de la situació de l'abstenció diferencial a Catalunya i a Europa és tant imprescindible com de complexa utilitat. Resulta imprescindible com a paràmetre de referència per observar si un menor grau de participació es dona en les eleccions subestatsals d'altres països similars, però les diferències culturals i especialment les institucionals fan que puguem treure poques conclusions d'aquesta comparació. En primer lloc, la combinació de cultura i institucions dona lloc a diferències participatives molt grans en eleccions de primer ordre i a una estructura de costos objectius i subjectius molt diferenciada. Així, a Itàlia, una combinació de forta politització i d'una tradició de vot obligatori provoquen una participació molt alta en tot tipus d'eleccions, tot i la menor importància de les regions en el país. En segon lloc, és precisament l'extrema diversitat en les formes d'estructuració territorial del govern el que dificulta realitzar comparacions. A més de molts països que no compten amb eleccions regionals, trobem situacions com la francesa o la italiana on la coexistència d'eleccions regionals i de nivell inferior (cantonal a França, provincial a Itàlia) dificulten encara més aquesta tasca. Finalment, la coincidència entre algunes d'aquestes eleccions amb altres de nivell superior o inferior donen lloc a taxes de participació que no poden ser interpretades en clau estrictament regional i que converteixen la taxa bruta d'abstenció diferencial en una dada a tractar amb moltes cauteles.

Malgrat totes aquestes dificultats, quina és la situació a alguns dels països europeus? A l'Estat on podem trobar parlaments regionals més poderosos, Alemanya, constatem una diferència mitja de 9 punts entre la seva participació en eleccions federals i als Länder. La tendència recent ha estat cap a que aquesta distància s'incrementi lleugerament, doncs la significativa davallada participativa que s'ha viscut en aquest país ha afectat tots els tipus d'eleccions, però amb especial intensitat a l'elecció dels parlaments regionals. Mentre l'elecció del Parlament Federal experimentava una davallada participativa del 91,1% a principis dels anys 70 fins al 77,8% de 1994, en les eleccions regionals la caiguda ha anat del 83,2% al 68,5%⁷. La distància ha crescut doncs de 13,3 punts a 14,7. Una tendència ja molt clara durant els anys 70 i 80 s'ha vist accentuada amb la incorporació dels territoris de l'Est, que han registrat taxes de

⁷ Per tal de no dramatitzar excessivament la tendència i de veure-la en perspectiva històrica, cal dir que la dada de 1972 és la més alta de la història del país i representa el resultat d'un període de creixement continuat de la participació, que fou del 78,5% (i, per tant, similar a l'actual) l'any 1949.

participació més escasses en tot tipus d'eleccions i que han aprofundit la seva distància participativa respecte a l'antiga Alemanya Occidental durant la primera meitat dels anys 90. Pel que fa a la jerarquia participativa entre tipus d'eleccions, les regionals ocupen el segon lloc després de les federals, amb una participació lleugerament superior a la pròpia d'eleccions municipals i clarament superior a la d'eleccions europees. En definitiva, ni allí on els Parlaments regionals resulten més importants i gestionen una part important de la riquesa i els serveis del país desapareix la tendència a una clara distinció entre eleccions de primer i de segon ordre. En tot cas, la importància de les decisions que es prenen en els Länder serveix per situar la participació en aquestes eleccions per sobre de les municipals i més a prop de les taxes pròpies de les eleccions federals que no de les europees.

Encara en l'Europa central, Holanda suposa un cas molt diferent, donat que es tracta d'una realitat on les eleccions provincials serveixen per escollir unes assemblees amb molt menys poder i significació per a la vida quotidiana de les persones. En tot cas, la realitat no ha estat tant diferent a l'alemanya: també aquí s'ha produït una significativa davallada de la participació en eleccions provincials a partir de la segona meitat dels anys 70, passant del 79% l'any 1978 al 53% l'any 1991. Aquesta caiguda tant espectacular ha vingut a alterar la jerarquia participativa tradicional en el país, que fins aquell moment reproduïa la situació alemanya: més participació en provincials que en locals, però menys que en legislatives estatals. En els anys 80, però, aquesta caiguda participativa de les eleccions provincials ha donat lloc a que es situïn per sota de les eleccions locals, molt més a prop de les taxes pròpies d'eleccions europees i molt lluny de les eleccions de primer ordre. De fet, aquesta nova situació es correspon en major mesura amb la importància de la institució, considerada tant des del punt de vista del seu polític, com des de la percepció que en tenen els propis ciutadans holandesos, que la veuen com a menys significativa que el govern local.

A Itàlia la situació és especialment complexa. En primer lloc, les dades disponibles fins no fa gaire es corresponien al que es coneixen com eleccions "administratives", que corresponen tant a municipals com a provincials. A més, els canvis institucionals recents, incloent la creació d'algunes regions autònomes, contribueixen a definir un escenari encara més complex. En tot cas, la participació en eleccions regionals i provincials s'ha mantingut en nivells molt elevats, tot i constatar-se també una clara davallada, des dels màxims participatius de 1975 (88,1%) fins a la convocatòria de 1995 (81,3%). La jerarquia participativa tradicional es manté, amb una participació inferior a la de les eleccions de primer ordre, però sempre clarament superior a

la d'eleccions europees. El llegat general d'una tradició d'elevada politització i de vot obligatori, així com la importància de les relacions clientelars en les convocatòries per escollir institucions properes al ciutadà han contribuït a mantenir una participació elevada, compensant la menor importància real d'algunes d'aquestes institucions.

TAULA 2.1. Participació i abstenció diferencial en alguns països europeus (1980-1995)

	Participació en legislatives	Participació en regionals	Diferència	Ratio regionals/legislatives
Alemanya	84,8	75,8	9	89,3
Itàlia	88	86,9	1,1	98,7
França	71,2	68,6	2,6	96,3
Holanda*	83,7	67,5	16,2	80,6
Catalunya	73,9	60,7	13,2	82,1

* Les dades d'Holanda fan referència únicament als anys 80.

Finalment, França presenta una evolució molt marcada de la participació en les seves eleccions regionals: en 12 anys han passat d'un 78,2% de participació l'any 1986, al recent i escàs 59% de 1998. Sens dubte, la dada de 1986 és atípica, pel fet de tractar-se d'un cas de coincidència d'eleccions regionals i legislatives, donant lloc a una participació més alta del que és habitual. Però fins i tot oblidant aquesta dada, la davallada de 1992 a 1998 és de gairebé 10 punts, conformant un nou panorama de gran desmobilització, en el que es fa gairebé impossible destriar els elements conjunturals que pugui haver-hi de les tendències més estables i a mig termini. En tot cas, la consideració conjunta d'aquestes tres convocatòries dona lloc a un panorama on les eleccions regionals són les segones més participatives, situant-se molt més a prop de les eleccions de primer ordre que de les convocatòries europees, i per tant, més a prop del patró alemany que de l'actual situació holandesa.

En definitiva, la situació europea es caracteritza pels següents grans trets:

- La participació en les eleccions regionals es situa sempre en algun lloc entre la màxima participació de les eleccions de primer ordre i la mínima de les eleccions europees, en alguns llocs per sobre i en altres per sota de les eleccions municipals.
- La participació, però molt particularment la participació en eleccions regionals, ha caigut significativament en els darrers anys a tots els països estudiats. El fet que es tracti d'un fenomen tant general força a descartar explicacions particulars de cada cas i apunta a la necessitat de buscar respostes generals.
- La importància objectiva de les institucions regionals existents no mostra cap relació aparent ni amb el grau d'abstenció absolut en les convocatòries regionals, ni amb la importància de l'abstenció diferencial. Aquesta sembla explicar-se molt més per tradicions culturals o

dinàmiques de relació entre partits i ciutadans o per la coincidència entre convocatòries i el conjunt de mecanismes institucionals existents.

La propera aparició de convocatòries regionals en un dels principals països europeus que avui no en tenen (Gran Bretanya) suposarà un nou escenari clau per estudiar aquest fenomen. En la realitat examinada fins aquí, l'abstenció diferencial existeix arreu però amb intensitats molt diverses. Catalunya destaca com el cas de major abstenció absoluta en eleccions autonòmiques i com el segon després d'Holanda en abstenció diferencial. No es tracta doncs d'un fenomen exclusiu de Catalunya en si mateix, però sí d'un cas particular per la seva magnitud, sobretot si pensem que les competències del Parlament són clarament superiors a les de tots els casos estudiats aquí, amb la possible excepció alemanya.

Catalunya entre les CCAA de l'Estat Espanyol

En el conjunt d'Europa constatarem una diversitat cultural i institucional excessivament gran per poder afinar massa les comparacions. Una estructura institucional asimètrica però amb importants trets en comú, com és la de l'estat espanyol ens permet aprofundir en aquest anàlisi per tal de veure fins a quin punt la important diferència participativa entre eleccions generals i autonòmiques a Catalunya és habitual en altres entorns.

La principal conclusió d'aquesta anàlisi és que Catalunya és diferent, almenys en la intensitat del fenomen estudiat. Si totes les CCAA sense excepció presenten un patró de comportament en el que les eleccions autonòmiques registren una participació més reduïda que les generals, també és cert que les diferències no són enlloc tant grans com a Catalunya. Si ens fixem en la mitjana de participació en eleccions autonòmiques (taula 2.2), Catalunya presenta la segona més alta de l'estat, superada únicament per Galícia. A més, aquesta dada és en bona mida el resultat d'uns inicis democràtics molt abstencionistes a Galícia, que ha anat trencant amb aquesta tendència, de manera que si consideréssim únicament els anys 90, Catalunya presentaria la màxima abstenció amb un 40,7%, clarament per davant del 36,7% de Galícia.

TAULA 2.2. Abstenció en eleccions autonòmiques

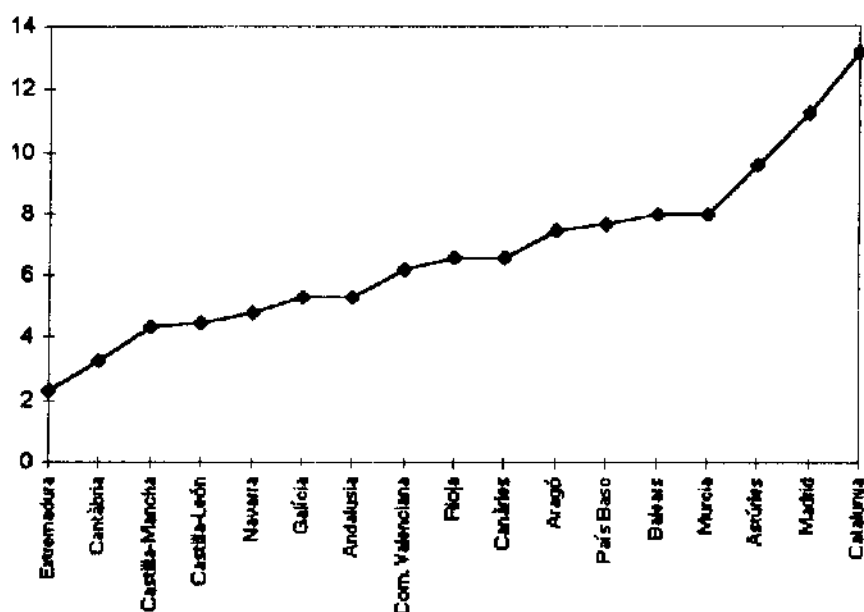
	1983	1987	1991	1995	Mitja
Aragó	33,2	30,3	35,6	28,4	31,9
Astúries	35,0	33,4	41,3	40,1	37,4
Balears	35,2	33,1	39,6	36,2	36,0
Canàries	38,1	34,6	38,2	35,0	36,5
Cantàbria	26,4	23,7	27,7	26,0	25,9
Castilla-Mancha	26,6	24,1	27,1	21,2	24,7
Castilla-León	29,9	25,9	32,4	25,6	28,5
Extremadura	28,1	25,6	29,0	21,1	25,9
Madrid	30,3	30,5	40,6	29,2	32,6
Múrcia	31,5	27,4	35,1	24,0	29,5
Navarra	29,1	27,1	33,3	31,6	30,3
Rioja	29,8	27,6	31,1	23,8	28,1
Com. Valenciana	27,3	24,7	30,8	24,7	26,8
Andalusia ^a	34,0	29,2	44,7	32,7	32,5
Catalunya ^b	38,6	35,7	40,7	45,1	39,3
Galícia ^c	53,7	42,6	40,5	35,8	42,0
País Basc ^d	41,2	31,6	29,6	39,0	36,3

^a Les dates de les eleccions autonòmiques a Andalusia són 1982, 1986, 1990, 1994 i 1996.

^b 1980, 1984, 1988, 1992 i 1995.

^c 1981, 1985, 1989, 1993 i 1997.

^d 1980, 1984, 1986, 1990 i 1994.

GRÀFIC 2.1. Abstenció diferencial per CCAA (expressat en diferència de punts percentuals entre l'abstenció autonòmica i la general)

Però aquesta dada podria ser el resultat d'un substrat cultural propi on, per major desinterès o cinisme, es constata un allunyament reiterat dels catalans respecte de l'àmbit electoral. Tot i no tractar-se d'una de les CCAA més participatives de l'estat (com semblava que ho seria l'any 1977, donat un major nivell de desenvolupament i d'aparent politització), tampoc poc dir-se

que es tracti de la CCAA més apàtica de l'estat: és la quarta CCAA més abstencionista en eleccions europees, la cinquena en municipals i la sisena en legislatives, quedant generalment per darrera d'algunes de les comunitats del Cantàbric (Galícia i Astúries) i de les illes (Balears i Canàries). Per tant, tot i que Catalunya presenta índexs de participació per sota de la mitjana estatal, tampoc es tracta d'una CCAA que destaquï pel seu comportament globalment passiu, excepte en el cas de les eleccions autonòmiques.

En definitiva, i tal com constatarem en la comparació amb Europa, hi ha abstenció diferencial en totes les CCAA de l'Estat espanyol. Però, alhora, la taxa d'abstenció diferencial de Catalunya (13,2 punts) és clarament superior a la de totes les altres CCAA (gràfic 2.1), situant-se molt clarament per sobre en la major part dels casos: l'abstenció creix en un 50% de les eleccions generals a les autonòmiques a Catalunya, mentre que aquest creixement es situa entorn al 20% en la major part de CCAA. En termes de la jerarquia participativa ja comentada per Europa, Catalunya forma part també del reduït grup de CCAA on la participació en eleccions locals és superior a la que es registra en convocatòries autonòmiques (taula 2.3), tot i que aquesta dada presenta també problemes de comparabilitat.

TAULA 2.3. Diferència entre participació en eleccions municipals i autonòmiques

Més participació autonòmica		Més participació municipal	
CCAA	Diferència	CCAA	Diferència
Extremadura	1,7	Astúries	-1,1
Cantàbria	1,5	Navarra	-1,2
Castilla-León	1,3	Galícia	-2,3
Castilla-Mancha	1,2	<i>Catalunya</i>	-3,3
Múrcia	0,9		
Canàries	0,8		
Com. Valenciana	0,8		
Aragó	0,8		
Rioja	0,7		
Madrid	0,7		
Andalusia	0,6		
Balears	0,3		
País Basc	0,2		

La singularitat catalana és manifesta, però alhora aquestes dades poden ser objecte d'una crítica senzilla. En 13 d'aquestes CCAA, les eleccions autonòmiques es celebren de forma simultània a les eleccions municipals, donant lloc a realitats poc comparables. La doble convocatòria simultània té almenys dos efectes. En primer lloc, dona major visibilitat a l'elecció, permet que més ciutadans s'en assabentin i es motivin i ofereix més incentius als partits polítics per tractar de mobilitzar els ciutadans. En segon lloc, quan coincideixen dues

convocatòries i una d'elles porta els electors a les urnes, es constata generalment un efecte de contagi, de manera que aquests electors acostumen a "rendabilitzar" el viatge al col·legi electoral emetent el vot en ambdues convocatòries, tot i que en algun cas sols existís un interès real en una d'elles. Per tant, especialment a les poblacions menors on la taxa de participació en eleccions locals tendeix a ser molt alta es produeix sens dubte el fenomen de ciutadans que, aprofitant el viatge al col·legi electoral per escollir el consistori, aprofita per emetre el seu vot en una comtesa autonòmica que, potser per sí mateixa no l'hagués motivat suficientment.

Sens dubte es tracta d'un argument gens menyspreable i que obliga a matisar l'espectacularitat de les dades ja examinades. L'efecte de la major visibilitat i mobilització partidària i mediàtica juguen a favor de la major participació autonòmica en aquestes CCAA i el contagi és molt probable en alguns petit municipis. El que no pot fer-se de forma acrítica és assumir que tot el "contagi" és unidireccional. És a dir, que l'elecció municipal és sempre la que porta els ciutadans a les urnes i l'elecció autonòmica la que s'en beneficia. De fet, en gairebé totes aquestes CCAA, excepte a Astúries i Navarra, la mitjana de participació és lleugerament superior en la convocatòria autonòmica que en la municipal, tot i que això sigui producte del resultat de 1979, l'únic cas de no coincidència i on la participació municipal va ser especialment escassa. El mateix cas de 1979, l'única elecció municipal que es fa en solitari i que dona lloc a la menor taxa de participació en aquestes eleccions podria ser un argument a favor del rol mobilitzador de les eleccions autonòmiques en aquestes CCAA. Però cal recordar el context de marcada desmobilització de l'any 1979, poc després d'una convocatòria també molt abstencionista com les eleccions legislatives d'aquell mateix any.

En definitiva, en les eleccions simultànies el que predomina bàsicament són taxes de participació molt similars, generades per aquest efecte de contagi i amb taxes de participació que s'han vist afavorides per la major mobilització que provoca una doble elecció, que a més té ressò i implicacions a tot l'estat. Per tant, tornem a constatar la singularitat quantitativa de l'abstenció diferencial catalana i, alhora, la dificultat de realitzar una comparació fiable amb aquestes CCAA que no tenen eleccions autonòmiques de forma aïllada.

Les CCAA del 151

Si les eleccions autonòmiques a Catalunya són incomparables amb el que passa al conjunt de l'estat, no succeeix el mateix amb les altres tres CCAA que compten amb el seu propi calendari electoral i que, per tant, tendeixen a celebrar les seves eleccions autonòmiques de forma aïllada: Galícia, País Basc i Andalusia. També la relació amb l'autogovern, que en aquestes CCAA era una reivindicació més sentida i sostinguda per la ciutadania abans i després del seu establiment contribueix a convertir-les en realitats més comparables. Fins i tot des del punt de vista institucional i de competències, i tot i la diversitat de ritmes i nivells d'autogovern existents entre aquestes quatre CCAA, comparteixen el fet de ser les que han assolit abans un major nivell competencial, el que les converteix en objectivament més importants de cara als seus ciutadans.

Com ja s'ha vist a l'apartat anterior, Galícia té la mitjana d'abstenció autonòmica més alta, seguida de Catalunya, el País Basc i Andalusia. Però en termes d'abstenció diferencial (i, fins i tot, d'abstenció autonòmica en els noranta) Catalunya es situa també en el primer lloc entre aquestes CCAA (taula 2.4), doblant la diferència participativa de les altres tres. En totes elles es vota més en les eleccions generals, però en les altres les diferències són molt més irregulars i fluctuants que en el cas català. Aquestes diferències són espectaculars en algun cas (entre les autonòmiques de 1980/81 al País Basc i Galícia i les eleccions generals de 1982 en aquestes mateixes CCAA, per exemple), però molt reduïdes en altres (entre les autonòmiques de 1985/6 en aquestes mateixes CCAA i les eleccions generals de 1986), com si en aquestes comunitats l'abstenció diferencial fos el resultat de conjuntures canviant, mentre a Catalunya fos un patró de comportament regularment establert i consolidat.

Com a mínim en el cas d'Andalusia segueix existint una objecció possible a aquesta comparació: en aquella CCAA s'han celebrat cinc eleccions autonòmiques, però tres d'elles de forma simultània a altres convocatòries: l'any 1986 i l'any 1996, coincidint amb eleccions generals i l'any 1994 el mateix dia que les eleccions europees. El primer fet que cal destacar és el clar impacte mobilitzador d'aquesta simultaneïtat, en la mateixa línia del que observàvem per les CCAA del 143: en les eleccions celebrades de forma aïllada, la participació ha estat d'un 60,7%, en l'elecció que coincidia amb europees del 67,3% i en les coincidents amb eleccions generals del 74,4%. És un efecte gens menyspreable, obtingut sense trencar amb l'existència d'una dinàmica política pròpia de la comunitat i que cal retenir de cara a parlar de possibles

respostes a l'abstenció. Però, alhora, és una circumstància que dificulta novament la comparació amb les CCAA que, com les tres restants, han celebrat sempre les seves eleccions autonòmiques de forma aïllada. L'abstenció diferencial a Andalusia, si exclouem del càlcul les eleccions celebrades simultàniament amb altres convocatòries creix fins als 11/12 punts⁸ i, per tant, queda molt prop de la xifra catalana tot i que segueix mantenint-se lleugerament per sota d'aquesta.

TAULA 2.4. Abstenció en eleccions legislatives i autonòmiques i abstenció diferencial (CCAA del 151)

	Andalusia	Galícia	País Basc	Catalunya
<u>Legislatives</u>				
1977	21,5	39,3	23,6	20,7
1979	31,4	48,7	34,1	31,5
1982	34,0	36,3	19,4	19,3
1986	28,6	41,0	32,2	30,8
1989	30,6	39,2	33,1	32,9
1993	23,1	29,8	29,9	24,1
1996	21,5	22,9	28,5	23,5
<i>Promig</i>	27,2	36,7	28,7	26,1
<u>Autonòmiques</u>				
1es	34,0	53,7	41,2	38,6
2es	29,2	42,6	31,6	35,7
3es	44,7	40,5	29,6	40,7
4es	32,7	35,8	39,0	45,1
5es	22,1	37,5	40,3	36,4
<i>Promig</i>	32,5	42,0	36,3	39,3
<u>Diferencial*</u>				
1es-1982	0,0	17,4	21,7	19,3
2es-1986	0,6	1,6	-0,6	4,9
3es-1989	14,1	1,3	-3,5	7,8
4es-1993	9,6	6,0	9,1	21,0
5es-1996	0,6	14,6	11,8	12,9
<i>Promig</i>	5,3	5,3	7,6	13,2

* Diferència entre la convocatòria legislativa (de la qual s'indica l'any) i les eleccions autonòmiques (segons el cas, les primeres, les segones...)

En definitiva, com en les comparacions prèvies, Catalunya mostra una intensitat més elevada en la seva abstenció autonòmica i en la seva abstenció diferencial. Quines explicacions poden existir a aquesta situació, quan establim la comparació amb CCAA relativament similars amb la catalana, almenys a nivell institucional? Una primera línia de resposta aproxima Catalunya al País Basc, però distingeix aquestes dues CCAA de Galícia i Andalusia: mentre aquestes han estat tradicionalment zones d'emigració, aquelles han estat comunitats que han rebut importants onades immigratòries en les darreres dècades. L'any 1990, a Catalunya el 33% de

⁸ Depenent de si comparem la taxa de participació amb la del conjunt d'eleccions legislatives o de si suprimim del càlcul aquelles que es celebren simultàniament amb autonòmiques.

la població havia nascut fora d'aquesta CCAA i un altre sector important tenia dos pares d'origen no català i vivia en entorns socials on la presència del català és residual. També al País Basc es dona una situació similar, amb un 29% de la població nascuda fora de la CCAA. Des del punt de vista de l'abstenció aquest contingent d'immigrants entre la població pot tenir, almenys, dos grans conseqüències: en primer lloc, a tot el món s'ha comprovat que les persones que canvien de localitat de residència tendeixen a votar menys durant uns anys, donada la seva menor inserció en el nou entorn; en segon lloc, en el cas concret d'aquestes dues comunitats, el fet que aquests immigrants vinguin d'un context cultural diferent pot facilitar un menor interès pels temes polítics més autòctons, el que es traduiria en una menor participació en eleccions autonòmiques.

El problema d'aquesta interpretació és que el seu resultat lògic seria constatar una abstenció autonòmica i/o diferencial més alta a Catalunya i el País Basc, respecte les altres dues CCAA. Però al País Basc, sense eleccions simultànies i amb una situació migratòria similar, ambdós indicadors presenten resultats molt diferents als catalans. Segueixen existint dues possibles explicacions a la major participació autonòmica basca. La primera situaria l'èmfasi en la situació de violència i polarització política que viu aquesta CCAA i que portaria a que les eleccions autonòmiques prenguessin una importància inusual, no sols com a mecanisme per a escollir una administració, sinó com un escenari més de l'intens conflicte polític que es viu a la societat. Com en l'Europa dels anys 30, una elevada participació electoral seria el reflex d'una intensa polarització política. La segona explicació es situaria en la diferent situació competencial entre ambdues comunitats. Des d'aquest punt de vista, les eleccions autonòmiques basques recullen una major afluència de votants perquè tant des del punt de vista simbòlic com material, la importància de les institucions basques d'autogovern és significativament superior a les catalanes. Per una o altra raó, el resultat seria que les eleccions autonòmiques basques serien menys de "segon ordre" que les catalanes i, en conseqüència, atraurien una major atenció i mobilització ciutadanes.

La manca d'estudis aprofundits sobre el tema al País Basc o d'àmbit comparat dificulta donar una resposta definitiva a aquest interrogant. En tot cas, aquesta inexistència de recerques és segurament simptomàtica tant de la manca d'interès per una abstenció autonòmica relativament escassa, com d'una probable manca de diferències espectaculars en la distribució social, territorial i política d'aquesta abstenció. Per tal de fer una primera comparació amb el cas català, on la intensitat de l'abstenció diferencial és molt especialment marcada en l'àrea

metropolitana de Barcelona, on més població treballadora i immigrant es concentra (Capítol 1), hem observat que succeeix a l'entorn metropolità de Bilbao (taula 2.5). Les taxes globals d'abstenció diferencial en aquesta zona són marcadament inferiors a les de la zona homònima de Barcelona i no són radicalment diferents de les que constatem al conjunt del País Basc. Tot i que s'aprecia un clar canvi de tendència, pel qual aquesta zona ha deixat de tenir una abstenció diferencial per sota de la mitjana del País Basc a principis dels anys 80, a tenir-la superior més recentment les diferències no són abrumadores i queden molt lluny dels resultats de l'AMB. Per tant, sigui quin sigui el factor que provoqui la menor desmobilització de la ciutadania basca en les seves eleccions autonòmiques, aquesta presenta una característica fonamental que la diferencia clarament de la catalana: la seva distribució territorial (i, per tant, social) està molt menys marcada que a Catalunya i es distribueix de forma més homogènia per tot el territori. És com si la diferència global entre l'abstenció diferencial catalana i basca es concentrés tota en l'AMB, de manera que la resta de Catalunya no té un patró tant diferenciat del basc i és l'AMB la que genera els 6/7 punts que separen ambdues comunitats. Aquest patró no permet treure cap conclusió definitiva sobre explicacions, però apunta a que fer recaure tota l'explicació en la violència o les competències pot resultar insuficient, donat que bona part de Catalunya s'assembla al País Basc. Sembla doncs que més que buscar explicacions en les singularitats del País Basc, calgui fer-ho en les d'aquesta zona concreta de Catalunya.

TAULA 2.5. Abstenció diferencial a l'àrea metropolitana de Bilbao

	1es-1982	2es-1986	3es-1989	4es-1993	5es-1996	Promig
Barakaldo	13,2	2,3	3,0	14,9	16,1	9,9
Basauri	24,7	2,1	3,6	11,5	15,4	11,5
Portugalete	29,0	2,2	1,9	16,2	15,0	12,9
Sestao	22,9	2,1	3,1	18,3	15,9	12,5
Bilbao	21,2	0,7	2,1	11,8	13,0	9,8
AMBilbao	21,1	1,3	2,4	13,1	14,1	10,4
AMB - Bilbao	20,8	2,2	2,9	15,0	15,7	11,3
<i>País Basc</i>	<i>21,7</i>	<i>-0,6</i>	<i>-3,5</i>	<i>9,1</i>	<i>11,8</i>	<i>7,7</i>
AMBarcelona	22,1	5,5	10,5	25,0	14,2	15,5
Total AMB (-BCN ciutat)	21,3	9,4	13,3	28,6	18,0	18,1
Catalunya	19,3	4,9	7,8	21,0	12,9	13,2
Catalunya - AMB	16,0	3,6	6,1	17,2	10,9	10,8

Diferències de participació entre eleccions autonòmiques i municipals a Catalunya

Un altre element de comparació rellevant per a la pregunta de si l'abstenció diferencial és o no és "normal" el trobem en els nivells de participació de les eleccions municipals. Són eleccions de segon ordre: la importància que la gent les hi atribueix està clarament pel darrera de la d'eleccions generals, i estan presidides, en bona mesura, per qüestions d'àmbit estatal malgrat que el que s'escolleix són els membres dels consistoris locals. Tot això es tradueix en una menor participació. No obstant, a Catalunya, l'abstenció que registren és la més petita de tots les convocatòries de segon ordre, situant-se en un promig del 36%, 3,3 punts menys que en eleccions autonòmiques. Fins ara, el sostre participatiu de les eleccions municipals (el 31,5% de 1987) es troba uns 4 punts per sobre del de les autonòmiques (35,7, l'any 1984), mentre que el rècord d'abstenció (42,2, l'any 1991) està a 3 punts del 45,1% de les autonòmiques de 1992. Ja hem vist que, encara que la diferència pugui semblar escassa, és la més important a nivell de les comunitats autònomes de l'Estat espanyol. En tot cas, tampoc no sembla una diferència insalvable.

TAULA 2.6. Diferències d'abstenció entre eleccions autonòmiques i municipals, 1980-1995

	Catalunya	Àrea Metropolitana de Barcelona	AMB sense Barcelona	Catalunya sense AMB
A80-M79	-0,5	-7,1	2,1	7
A84-M83	3,6	4,6	7,4	2,6
A88-M87	9,2	10,3	12,3	8,1
A92-M91	2,9	1,8	4,0	4,1
A95-M95	1,2	0,7	1,1	1,6
<i>Promig</i>	<i>3,3</i>	<i>2,1</i>	<i>5,4</i>	<i>4,7</i>
<i>% 2on ordre</i>	<i>75,0</i>	<i>86,0</i>	<i>71,4</i>	<i>58,8</i>

Si es considera que el volum d'abstenció que s'assoleix en eleccions municipals equival als efectes perjudicials que per a la participació tenen les eleccions de segon ordre, només resten 3,3 punts per explicar de l'abstenció autonòmica, és a dir, menys d'un 10% del seu volum total i el 25% del seu volum "diferencial". Evidentment, aquesta proporció varia molt d'un municipi a un altre. Prenent com a referència els municipis dels grans cinturons industrials, trobem, per exemple, que a l'àrea metropolitana de Tarragona hi ha un seguit de municipis (Roda de Barà, Torredembarra, Vandellòs, Cunit; vegeu el Capítol 1) on la participació en eleccions municipals és molt més a prop del nivell de les generals que no pas del de les autonòmiques i on, per tant, el factor segon ordre o bé no contribueix a explicar gairebé res de l'abstenció diferencial o bé aquest no afecta les eleccions locals. Per contra, a la mateixa ciutat de

Barcelona, l'abstenció mitja en les convocatòries autonòmiques és lleugerament inferior a la de les municipals i darrerament s'ha arribat al punt que les xifres s'han equiparat totalment i fluctuen de forma gairebé idèntica. En aquest cas, es podria dir que l'abstenció diferencial és només el resultat dels efectes de segon ordre i que no cal recórrer a circumstàncies específiques de les eleccions autonòmiques per entendre-la. Entre aquests dos extrems es mouen la resta de municipis, sense que haguem pogut descobrir cap mena d'explicació global.⁹ És un fenomen extremadament divers, que depèn alhora d'un gran nombre de factors. Entre d'altres, cal mencionar aquí el del tamany del municipi. El fet que les poblacions més petites registrin taxes de participació especialment altes en els comicis locals pot fer que la distància que les separa de les autonòmiques sigui important encara que l'abstenció en autonòmiques es mantingui relativament baixa. Com a mostra d'això, la taula 2.6 incorpora una darrera fila on s'expressa en percentatge la quantitat d'abstenció adicional que les eleccions autonòmiques comparteixen amb les municipals i que, seguint amb la nostra hipòtesi, es podria atribuir al seu comú caràcter de segon ordre. Vist així, l'àrea metropolitana de Barcelona no apareixeria com a principal exponent de l'abstenció més estrictament autonòmica. Però en certa mesura això és el resultat del caràcter més urbà de la regió, que fa que l'abstenció municipal estigui molt més a prop de l'autonòmica del que ho està en les zones més rurals. En qualsevol cas, amb aquest exercici només es tracta d'evidenciar que les eleccions autonòmiques comparteixen amb altres tipus d'eleccions unes característiques que les fan menys participatives, i que bona part del que aquí hem anomenat abstenció diferencial no és exclusiu de les convocatòries autonòmiques sinó que també apareix en d'altres convocatòries, les municipals, també qualificades de menor importància però que assolixen majors cotes de participació. En tant que l'abstenció en eleccions municipals pot ser un índex del grau de desmobilització atribuïble als efectes de segon ordre, resulta que, de l'abstenció diferencial, només una petita proporció és responsabilitat de factors específics dels comicis autonòmics. A grans trets, aquesta proporció es podria fixar entre un 15 i un 40% del volum d'abstenció diferencial de les eleccions autonòmiques respecte de les generals.

Després d'arribar a aquestes conclusions sorgia un interrogant: els que no participen en eleccions municipals són realment els mateixos que tampoc no ho fan en les autonòmiques?

⁹ Per exemple, els tres municipis que han servit de font de recrutament dels grups de discussió que s'analitzen dins d'aquest mateix treball. Les diferències d'abstenció entre eleccions autonòmiques i municipals eren de 10,8 punts percentuals a Santa Coloma de Gramanet, de 6,2 a Viladecans i de 3,5 a L'Hospitalet, la qual cosa suposava que el factor segon ordre explicava el 51%, el 70% i el 82% de l'abstenció diferencial dels respectius municipis. És a dir, a Santa Coloma els factors propis de les autonòmiques estarien molt presents, i molt menys a L'Hospitalet.

Vam mirar de resoldre aquest dubte a partir dels resultats d'enquestes on apareixien els rècords de vot de comicis autonòmics i municipals. El primer pas era comparar els perfils dels abstencionistes d'una i altra convocatòria. En cap dels casos analitzats apareixien diferències significatives, ni de tipus sociològic ni de caràcter actitudinal.¹⁰ Els no votants d'eleccions autonòmiques i locals oferien moltes més semblances que dissimilituds, cosa que feia pensar que efectivament es tractava dels mateixos grups. Evidentment, les diferències es disparaven quan les dues convocatòries de la comparació, malgrat que consecutives, eren llunyanes en el temps i presentaven nivells de participació més desiguals. Fins i tot en aquests casos, el nombre d'abstencionistes que eren exactament els mateixos d'una a altra elecció era considerable. Per exemple, el 67% dels electors que no van votar en les municipals de 1995 (l'abstenció total de les quals va ser del 35,2%) repetien aquest comportament respecte de les autonòmiques de 1992 (amb una abstenció del 36,4%).

A l'espera d'un estudi més rigurós en aquest sentit, cal concloure, doncs, que la major part de l'abstenció diferencial no es pot considerar específica de les eleccions autonòmiques sinó que afecta, al mateix temps, les altres eleccions considerades de menor importància que les legislatives estatals. I que, com era d'esperar, hi ha força coincidència entre els perfils d'uns abstencionistes i els altres, fins al punt que una proporció important d'aquests són efectivament els mateixos.

Conclusions

En síntesi, podríem dir que hem arribat a dues conclusions igualment importants:

1.- En primer lloc, l'existència d'abstenció diferencial a Catalunya és absolutament normal en perspectiva comparada. També a Munic, Utrecht, Càceres i Barakaldo hi ha menys gent que vota en les eleccions regionals que en les generals i, per tant, l'existència de menor participació en les eleccions autonòmiques catalanes que en les generals no és en sí mateixa anormal.

¹⁰ Vam comparar les eleccions autonòmiques de 1992 i 1995 amb les municipals de 1991 i 1995, respectivament. Vam repetir l'exercici amb les autonòmiques de 1992 i les municipals de 1995. Les dades provenen de dues enquestes de l'Institut de Ciències Polítiques i Socials (ICPS), realitzades el novembre de 1993 (N=1200) i l'octubre de 1996 (N=1200). ICPS (1996): *Sondeig d'opinió. Catalunya. 1993*, Barcelona; i ICPS (1997): *Sondeig d'opinió. Catalunya. 1996*, Barcelona.

També a Catalunya, la major part d'aquesta abstenció "de més" és el resultat del seu caràcter de segon ordre.

2.-En segon lloc, però, hem constatat que la intensitat de l'abstenció diferencial a Catalunya sí resulta excepcionalment elevada i de difícil explicació aparent. Malgrat la comparació amb entorns molt heterogenis, algun d'ells força similar al català, en cap cas hem trobat índexs d'abstenció diferencial iguals al català. És possible anar trobant explicacions *ad hoc* per justificar moltes d'aquestes diferències, però resulta difícil a partir d'aquestes entendre plenament aquesta singularitat del cas català.

Des del punt de vista de les possibles respostes a aquesta abstenció les lliçons a extreure són també dobles. En primer lloc, aquesta excepcional intensitat fa pensar que és desitjable i possible reduir aquesta abstenció autonòmica. D'altra banda, no tindria sentit, sense canvis institucionals excepcionals i donada l'experiència comparada, pensar en pretendre aconseguir una abstenció igual a la d'eleccions legislatives. Reduir les xifres fins a aproximar-se a nivell similars als de les CCAA del 151 podria ser un objectiu tant ambiciós com realista.

Capítol 3. Perfils socials dels abstencionistes de les eleccions autonòmiques, 1984-1995

En aquest capítol es fa una descripció dels principals trets sociològics i actitudinals dels abstencionistes en les eleccions al Parlament de Catalunya i de la seva evolució al llarg de les convocatòries successives, des de 1984 a 1995. L'objectiu del capítol no és cap altre que el proporcionar un retrat fidel del col·lectiu que protagonitza el fenomen que aquí ens ocupa, a partir de l'explotació d'enquestes postelectorals.¹¹ Si en els capítols anteriors hem explorat en que consisteix i on és més intensa l'abstenció diferencial, aquí veurem qui són i quins trets ideològics bàsics tenen els abstencionistes autonòmics. No es tracta tant d'aportar noves interpretacions a partir d'una anàlisi de les dades, sinó de mostrar-les d'una forma més sintètica i assequible que la que ofereixen les taules bivariades (vegeu els annexos).

Únicament en alguns moments combinarem aquesta lògica més descriptiva amb una de més analítica, per explorar el rol que alguns d'aquests trets juguen en l'explicació de l'abstenció. Amb aquesta finalitat, hem creat una nova base de dades, formada per la combinació de les quatre enquestes postelectorals citades. Això ens ha permès comptar amb una mostra de gran tamany (N=11849) que posteriorment s'ha modificat per tal de donar el mateix pes a cadascuna de les enquestes originals (N ponderat=47709).¹² Aquesta base de dades ens permetrà explorar interaccions entre variables que generalment no poden estudiar-se per manca de dades suficients o analitzar amb més detall la relació entre algunes variables i el vot, com pot ser l'anàlisi dels comportaments participatius per grups d'edat quinquennals. Ha mostrat ser especialment útil per analitzar el grup d'abstencionistes diferencials per separat, tasca que no hagués estat possible realitzar a partir de les mostres originals considerades individualment. Malgrat que aquest capítol està dedicat als abstencionistes autonòmics sense distincions, en alguns moments hem afegit comentaris sobre els abstencionistes diferencials que ens han semblat interessants.

¹¹ Es tracta dels estudis 1413 (postelectoral de 1984), 1750 (1988), 1998 (1992) i 2199 (1995) dels CIS. L'enquesta postelectoral de 1980 no es troba disponible en disquet i conté molt escassa informació d'utilitat per aquest estudi.

¹² És per això que no hem inclòs les n en cada cas, però sí que s'indica que hi ha manca de dades (MD) quan no hi ha individus suficients com per poder considerar significatiu un percentatge.

El capítol té, doncs, dos grans objectius. En primer lloc, apuntar, ni que sigui de forma implícita, alguns trets característics del grup que permetin fer-se una idea dels factors que porten a no votar. En tot cas, insistim que no abordarem amb detall l'explicació de perquè es produeix cada una de les relacions empíriques entre les variables estudiades i l'abstenció, doncs aquesta tasca està ja coberta en altres treballs.¹³ En segon lloc, i avançant-nos als objectius finals del nostre treball, el capítol pretén ser una guia per a l'acció contra l'abstenció: es descriuran acuradament els seus protagonistes, com a informació indispensable a l'hora de pensar qualsevol tipus d'estratègia mobilitzadora.

Amb aquest objectiu en ment, hem optat per fer una lectura de les dades en dues direccions. La lectura horitzontal ofereix una visió del comportament participatiu de cada grup considerat independentment del seu pes relatiu dins de l'electorat i, per tant, ajuda a interpretar el fenomen de l'abstenció. Es tracta de veure quins grups practiquen amb major freqüència i intensitat l'abstenció en les eleccions autonòmiques. Per contra, la lectura vertical informa sobre la composició real del col·lectiu abstencionista i és útil en tant que defineix els principals trets del grup objectiu. És a dir, en ocasions, i especialment a l'hora d'imaginar mesures pal·liatives, ens interessarà més si la gran part dels abstencionistes pertanyen a una determinada classe social que si aquest grup participa uns pocs punts per sobre d'altres grups molt minoritaris. Les dues lectures són necessàries i es complementen. L'una *explica* millor el fenomen, però l'altra té més poder *descriptiu*.

Al mateix temps tractarem d'estudiar l'evolució que han anat patint els perfils dels abstencionistes des de 1984. No es tracta només de veure quines són les pautes de canvi i continuïtat d'aquest comportament, sinó d'establir si aquestes tendències canvien en funció del context que envolta cada elecció. A grans trets, les eleccions de 1984 i 1995 han estat més mobilitzadores que les de 1988 i 1992, on la continuïtat era la nota dominant. La convocatòria de 1984 va crear en determinats sectors moltes expectatives sobre el possible assoliment d'una majoria absoluta al Parlament per part de CiU; la de 1995 va portar la pèrdua d'aquella majoria absoluta, després d'haver-se mantingut durant més de 10 anys. Intentarem constatar canvis de conducta a partir d'aquest tipus de consideracions d'àmbit conjuntural. En definitiva, es tracta de veure si l'ampliació del col·lectiu abstencionista en els moments de màxima desmobilització (1988 i 1992) suposa el manteniment de les seves característiques i la seva

¹³ Vegeu, especialment, Font (1992 i 1995), Justel (1992) i Riba (1994) pels casos català i espanyol. Alhora, aquestes obres remetent a una abundant bibliografia comparada sobre el tema. En aquest àmbit, una obra molt completa i recent és Anduiza (1997).

extensió pel conjunt de l'electorat o si suposa una transformació en la fisonomia d'aquest grup amb la seva extensió a altres grups de població.

TAULA 3.1. Evolució de l'abstenció real i declarada a les eleccions autonòmiques, 1984-1995

	Abstenció real (en absoluts)	Abstenció real (en %)	Abstenció declarada (en %)	Diferència entre abst. declarada i real
1984	1.608.864	35,7	19,3	-16,4
1988	1.858.479	40,7	24,8	-15,9
1992	2.184.020	45,1	27,4	-17,7
1995	1.847.022	36,4	23,8	-12,6

Font: vegeu la nota 1.

Finalment, caldrà tenir sempre presents les desviacions que introdueixen les enquestes analitzades en relació als resultats reals de les respectives eleccions. Ha estat àmpliament constatat que els estudis d'opinió postelectorals estan esbiaixats, entre d'altres, en el sentit de registrar una participació més elevada de la que en realitat es va assolir. En el nostre cas, aquest biaix de participació s'ha mantingut força constant, entre els 16 i els 18 punts percentuals de diferència, sempre a favor de l'enquesta (taula 3.1). És possible que, sistemàticament, alguns grups siguin més responsables que d'altres de la digressió entre abstenció real i declarada. Tot i que existeixen alguns indicis que els públics que consideren que l'abstenció és una opció legítima (joves i persones amb estudis superiors, principalment) tenen menys reticència a acceptar que aquest ha estat el seu vot, la manca de conclusions prou satisfactòries al respecte impedeix aportar una solució definitiva i ens portarà a llegir amb certa precaució algunes de les dades disponibles.

Característiques sociodemogràfiques dels abstencionistes autonòmics

De forma sistemàtica, les dones s'abstenen més que els homes. Les diferències no són gaire importants, però han existit en totes les convocatòries fins al moment (vegeu les taules 3.2 i 3.3). La interpretació més estesa veu en aquest fenomen el reflex d'un menor interès en els afers públics per part de la dona, com a conseqüència de la pervivència d'una socialització tradicional en rols passius que l'allunyaria de l'àmbit de la política. Malgrat tot, es pot observar una possible tendència cap a la disminució d'aquesta desigualtat participativa, donat que les dones han passat d'abstenir-se 5 punts per sobre del homes, l'any 1984, a fer-ho només en 3, a les eleccions de 1995. Aquesta evolució, però, no és encara prou evident com perquè les dones equiparin la seva presència dins del col·lectiu abstencionista a la dels homes.

Una variable tradicionalment associada al comportament participatiu és l'edat. L'abstenció augmenta al llarg de la vida fins que arriba al seu mínim a l'edat adulta. Més enllà dels 65 o 70 anys torna a créixer progressivament, però sense arribar a les cotes dels primers anys. Aquest és el patró habitual arreu i en tota mena d'eleccions, i el que es repeteix aquí d'una a altra convocatòria. La incidència de l'edat ha estat explicada bàsicament en funció del que s'anomenen factors de cicle vital. Els joves voten menys perquè els processos de socialització i aprenentatge polític encara estan en marxa, i les seves identifications no estan prou desenvolupades. El món de la política és sobrepassat per altres prioritats que dominen les persones en aquestes edats. Amb el temps, aniran consolidant les identifications i guanyant interès, fet que es traduirà en una major participació. Per contra, l'increment de l'abstenció en edats avançades respon essencialment a problemes de salut i d'altres factors com l'aïllament (dels vidus) i la major presència de col·lectius tradicionalment menys participatius (les persones amb menys educació formal).

TAULA 3.2. Abstenció a les eleccions autonòmiques segons característiques sociodemogràfiques dels electors, 1984-1995 (en % horitzontals)

	1984		1988		1992		1995	
	%	(n)	%	(n)	%	(n)	%	(n)
<i>Sexe</i>								
Home	16	(2382)	22	(1385)	27	(1165)	22	(760)
Dona	21	(2420)	26	(1495)	29	(1269)	25	(816)
<i>Edat</i>								
18-25	28	(794)	33	(475)	49	(436)	41	(271)
26-35	26	(949)	30	(588)	31	(450)	32	(303)
36-45	13	(891)	20	(514)	25	(427)	21	(272)
46-55	12	(918)	17	(490)	21	(386)	20	(229)
56-65	13	(636)	15	(421)	18	(370)	9	(232)
Més de 65	19	(619)	27	(392)	21	(375)	13	(269)
<i>Estudis</i>								
Primària incompleta	20	(1206)	23	(709)	26	(308)	11	(54)
Primària completa	19	(2250)	23	(1370)	28	(1374)	24	(790)
Mitjans	17	(897)	26	(630)	30	(572)	26	(404)
Universitaris	18	(313)	26	(162)	23	(125)	21	(204)
<i>Situació ocupacional</i>								
En actiu	17	(2015)	24	(1387)	29	(1138)	24	(689)
Aturat	27	(439)	28	(142)	45	(162)	33	(156)
Jubilat	13	(615)	19	(394)	19	(444)	15	(337)
Estudiant	14	(207)	31	(137)	33	(107)	28	(111)
Mestressa de casa	22	(1369)	25	(781)	27	(555)	25	(262)

Font: vegeu la nota 1.

A les eleccions al Parlament de Catalunya, la caiguda de l'abstenció amb l'edat és gradual però particularment pronunciada fins als 36 anys (gràfic 3.1). A partir de llavors, els increments de participació són molt més suaus. Així, doncs, els joves -tant en un sentit ampli (fins als 35

anys) com en un de més estricta (fins als 25)- conformen un grup diferenciat que destaca per la seva elevada desmobilització electoral. Aquest fenomen s'ha anat accentuant darrerament en el cas dels més joves, en passar de conformar un 25% del gruix d'abstencionistes, l'any 1984, a un 31% en les eleccions de 1995, duplicant gairebé així la seva presència dins de l'electorat (17%). En conjunt, cal remarcar que la meitat dels electors que, dins del període considerat, van optar per no anar a votar són menors de 36 anys, quan en realitat aquest col·lectiu suposa menys del 40% de l'electorat. Per contra, un grup d'electors cada cop més nombrós, el dels majors de 55 anys, ha protagonitzat el procés invers, assolint cotes de participació cada cop més altes al temps que reduint la seva presència entre els abstencionistes. La gent gran, un sector de la població amb una clara tendència a créixer -fruit de l'increment de l'esperança de vida- esdevé electoralment més actiu i retarda el seu allunyament de les urnes. Aquesta mobilització pot ser el resultat de la millora de la qualitat de vida en edats avançades, així com de la creixent rellevància que en els darrers temps han pres algunes qüestions polítiques que afecten especialment la gent gran (les pensions, per exemple). Tot plegat configura un escenari on l'edat té un efecte cada cop més intens i unidireccional: com més edat menys abstenció.

TAULA 3.3. Composició sociodemogràfica dels abstencionistes i de tot l'electorat, 1984-1995 (en % verticals)

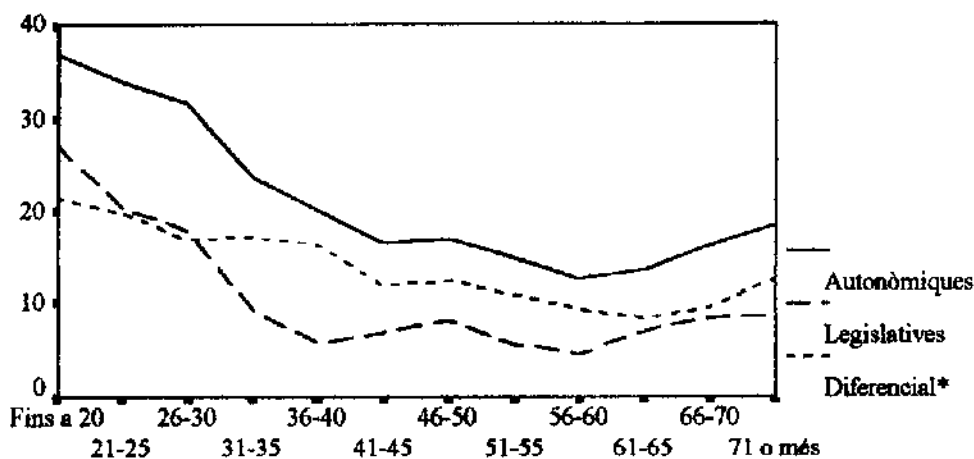
	1984		1988		1992		1995	
	<i>Abst.</i>	<i>Tots</i>	<i>Abst.</i>	<i>Tots</i>	<i>Abst.</i>	<i>Tots</i>	<i>Abst.</i>	<i>Tots</i>
<i>Sexe</i>								
Home	43	50	44	48	46	48	45	48
Dona	57	50	56	52	54	52	56	52
<i>Edat</i>								
18-25	25	17	23	17	31	18	31	17
26-35	27	20	26	20	20	18	26	19
36-45	13	19	15	18	16	18	16	17
46-55	13	19	12	17	12	16	13	15
56-65	9	13	9	15	10	15	6	15
Més de 65	13	13	15	14	12	15	9	17
<i>Estudis</i>								
Primària incompleta	28	26	24	25	12	13	1	4
Primària completa	49	48	47	48	58	58	55	54
Mitjans	17	19	24	22	26	24	31	28
Universitaris	6	7	6	6	4	5	12	14
<i>Situació ocupacional</i>								
En actiu	39	43	49	49	49	48	46	44
Aturat	14	10	6	5	11	7	14	10
Jubilat	9	13	11	14	13	19	14	22
Estudiant	3	5	6	5	5	5	8	7
Mestressa de casa	35	30	28	28	23	23	18	17
(n)	(4806)	(897)	(689)	(2881)	(682)	(2444)	(367)	(1577)

Font: vegeu la nota 1.

Cal fer, finalment, dues matisacions importants. En primer lloc, com mostra el gràfic 3.1, podem veure que l'edat té un influx sobre l'abstenció diferencial com el té sobre l'abstenció en eleccions autonòmiques i legislatives, però és molt menys marcat pel que fa als més joves. Això no ha de portar a confusió. També l'abstenció diferencial és particularment intensa entre els joves, en termes absoluts. No obstant, en proporció, l'abstenció creix més entre els adults: entre alguns d'aquests la taxa d'abstenció arriba gairebé a doblar-se respecte a les legislatives, mentre que entre els joves, que ja de forma permanent s'abstenen més, el creixement és inferior. En segon lloc, i pel que fa als diversos graus de sinceritat al·ludits al principi, és possible que l'abstenció dels joves estigui lleugerament sobredimensionada en les dades d'enquesta. El 47% d'abstencionistes menors de 35 anys que les enquestes constaten a Catalunya l'any 1992 són superiors al 39% que els treballs sobre llistes donen per Barcelona l'any 1991.

El poder discriminant del nivell d'estudis és petit, almenys considerat de forma aïllada. Les diferències observades entre les taxes d'abstenció de les diverses categories són escasses i no mostren una pauta constant que pugui ajudar a constatar un determinat influx d'aquesta variable. Sovint, el factor nivell educatiu ha estat utilitzat com indicador indirecte de classe social, quan no n'hi ha cap d'específic. Segons el marc teòric més clàssic, la marginalitat econòmica i social aniria associada a l'abstenció, i la centralitat a la participació. En aquest cas, doncs, la hipòtesi funcionaria en el mateix sentit: com més estudis, més participació.

GRÀFICA 3.1. Nivells d'abstenció per grups d'edat quinquennal

* Percentatge d'individus que s'absté a les autonòmiques però no a les legislatives

Com hem dit, però, les dades de les eleccions al Parlament no ofereixen un perfil gaire entenedor. Cal dir que part del problema es pot deure a les dificultats que ha suposat la seva operacionalització amb un criteri uniforme que la faci comparable a través de les diferents convocatòries.¹⁴ Malgrat tot, no deixa de ser curiós que en les eleccions de 1988 el sentit de l'influx d'aquest factor (com més estudis, més abstenció) sigui precisament l'invers que el de les eleccions immediatament anteriors. I també que les dues darreres convocatòries comparteixin un perfil totalment diferent, on els electors amb estudis primaris o mitjans (els dos grups més nombrosos) apareixen com a més abstencionistes que els que tenen estudis superiors o bé que no han acabat la primària.

Aquest resultat és la conclusió de l'estreta relació que trobem a Catalunya i a Espanya, entre l'edat i el nivell d'estudis, degut a la generalització relativament recent de l'ensenyament secundari. Així, a l'interior de cada grup d'edat si s'aprecia una major abstenció de les persones amb nivells d'estudis més baixos, mostrant l'efecte real d'aquest factor (vegeu la taula 3.4).

TAULA 3.4. Abstenció a les eleccions autonòmiques de 1992 segons el nivell d'estudis, controlant l'edat

	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66 o més
Primària incompleta	31,4	38,5	23,9	23,3	16,9	32,2
Primària completa	58,8	31,9	25,9	20,6	20,5	16,4
Mitjos	42,2	28,9	21,3	18,0	10,3	13,9
Superiors	28,4	23,5	25,7	16,9	0	19,6

Molt més entenedor és el panorama que ofereix l'abstenció des del punt de vista de la situació laboral dels entrevistats. Alguns comportaments són clars i constants. Així, els jubilats són sempre el col·lectiu més participatiu, i amb una tendència a reduir els seus percentatges d'abstenció, en clara coherència amb el que acabem de veure que succeeix amb la gent gran. En l'extrem oposat apareixen els aturats, que es mantenen invariablement al capdavant de l'abstenció. En posicions intermitges i més incertes trobem els actius, els estudiants i les mestresses de casa. Els dos primers, en diferents graus, evolucionen cap a cotes més altes d'abstenció (especialment els estudiants), mentre que les darreres ho fan en el sentit contrari.

¹⁴ La dificultat rau en la coexistència de dos sistemes educatius diferents entre la població durant part del període analitzat, així com en els canvis soferts en la categorització de la pregunta als qüestionaris del CIS. El que era una pregunta tancada als estudis de 1984 i 1988 passa a ser una pregunta oberta amb codificació posterior, a partir de 1992. Aquí hem considerat el "bachillerato elemental" (que no desapareix com a categoria fins al 1995) equivalent a l'Educació General Bàsica i, per tant, com a "Primària completa", mentre que el "bachillerato superior" s'ha inclòs dins de la categoria d'estudis mitjans. D'altra banda, els codificats com a "tècnics" i "diplomats" en el qüestionari de 1995 apareixen dins de la categoria dels "Universitaris".

En tot cas, la situació ocupacional dels abstencionistes és relativament similar a la del conjunt de la població: prop de la meitat treballen i la resta es distribueix entre els quatre grups restants, entre els quals els estudiants és el de menor tamany.

El temps de residència a Catalunya és un altre dels factors estructurals que es reflexa en els nivells d'abstenció (taules 3.5 i 3.6). Globalment, els nadius voten més que els immigrants i, dels darrers, voten més els que més anys porten vivint a Catalunya, de manera que, amb el temps, els més antics equiparen les seves taxes d'abstenció a les dels nadius o fins i tot les redueixen, com és el cas dels arribats abans dels anys seixanta. Tots els grups s'han mantingut en uns nivells estables o bé s'han mobilitzat (els arribats abans de 1960), a excepció dels catalans d'origen i dels arribats més recentment. Aquest darrer grup sembla haver estat el menys receptiu a les onades participatives de 1984 i 1995, mantenint unes taxes de participació escasses independentment del context polític.

TAULA 3.5. Abstenció a les eleccions autonòmiques segons origen i coneixement del català, 1984-1995 (en % horitzontals)*

	1984		1988		1992		1995	
	%	(n)	%	(n)	%	(n)	%	(n)
<i>Origen</i>								
Nascut a Catalunya	14	(2686)	-	-	27	(1529)	23	(1053)
Arribat abans de 1960	17	(798)	-	-	23	(360)	11	(210)
Arribat entre 1961 i 1970	23	(846)	-	-	28	(295)	24	(170)
Arribat més enllà de 1970	39	(477)	-	-	39	(232)	44	(121)
<i>Coneixement del català</i>								
El parla i l'escriu	11	(1334)	17	(979)	27	(1014)	23	(760)
El parla	18	(1787)	25	(1029)	23	(711)	23	(473)
L'entén però no el parla	25	(1346)	29	(745)	32	(588)	26	(298)
No l'entén	34	(295)	38	(119)	41	(94)	29	(37)

* La variable temps de residència a Catalunya no apareixia a l'enquesta de 1988.

Font: vegeu la nota 1.

L'acumulació d'aquest creixement de l'abstenció entre els nascuts a Catalunya i el seu pes creixent entre la població com a resultat del rejuveniment del cens electoral són segurament dos fenòmens estretament vinculats i que tenen una conseqüència clara: cada cop més, els abstencionistes autonòmics són persones nascudes a Catalunya, característica que ja van tenir l'any 1995 dos de cada tres d'aquests abstencionistes.

També té l'efecte esperat el nivell de coneixement del català: la desmobilització disminueix a mesura que augmenta el domini de la llengua. En cap moment s'ha trencat aquesta pauta, però s'observa una clara tendència cap a la seva reducció. Així, si l'any 1984 la diferència entre els que poden parlar i escriure en català i els que ni tan sols l'entenen és superior als vint punts

percentuals, en les darreres eleccions autonòmiques aquests dos extrems s'han vist separats per només sis punts. En aquests anys, en què el gruix format pels que se situen en el primer nivell de domini del català (l'escriuen) creix continuadament en perjudici de tots els altres, els que en tenen un coneixement actiu van perdent el seu "avantatge" participatiu i es mostren menys abstencionistes els que no el parlen. La barrera del català, força evident a principis de la dècada dels vuitanta, perd importància i, pel que sembla, va camí de desaparèixer a mesura que es configura una població més homogènia en termes lingüístics. La conclusió és similar a la de la variable considerada anteriorment: els abstencionistes autonòmics que no entenen el català són cada cop més residuals i prop de la meitat d'aquests són capaços ja d'escriure i llegir el català.

TAULA 3.6. Origen i coneixement del català dels abstencionistes i de tot l'electorat, 1984-1995 (en % verticals)*

	1984		1988		1992		1995	
	<i>Abst.</i>	<i>Tots</i>	<i>Abst.</i>	<i>Tots</i>	<i>Abst.</i>	<i>Tots</i>	<i>Abst.</i>	<i>Tots</i>
<i>Origen</i>								
Nascut a Catalunya	43	56	-	-	62	63	68	68
Arribat abans de 1960	15	17	-	-	13	15	6	14
Arribat entre 1961 i 1970	21	18	-	-	12	12	11	11
Arribat més enllà de 1970	21	10	-	-	14	10	15	8
(n)	(898)	(4806)			(672)	(2415)	(355)	(1554)
<i>Coneixement del català</i>								
El parla i l'escriu	16	28	25	34	41	42	47	48
El parla	35	38	38	36	25	30	29	30
L'entén però no el parla	38	28	31	26	28	24	21	19
No l'entén	11	6	7	4	6	4	3	2
(n)	(891)	(4762)	(685)	(2873)	(667)	(2406)	(367)	(1569)

* La variable temps de residència a Catalunya no apareixia a l'enquesta de 1988.

Font: vegeu la nota 1.

Els efectes evidents dels dos darrers factors (temps de residència i coneixement del català) sobre el comportament participatiu s'expliquen per la relació que poden tenir amb el grau d'identificació amb la comunitat. Segons aquesta visió, el vot pressuposaria un cert sentiment d'identificació amb l'àmbit de govern, de pertinença a la comunitat que pretén representar la institució els membres de la qual s'elegeixen. Tant el temps viscut a Catalunya com el coneixement del català jugarien a favor del desenvolupament de la integració i la proximitat afectiva. El desconeixement de la llengua fa més difícil la comprensió i el seguiment de la vida política catalana, al temps que limita els possibles lligams socials. El mateix es pot dir del temps de residència. L'influx positiu d'aquest factor sobre la participació està sobradament constatat en la literatura. Els arribats recentment a una localitat, independentment del seu

origen i del major o menor patriotisme del punt d'arribada, mostren altres prioritats abans que anar a votar, i, a més, tenen menys desenvolupades les relacions amb el nou entorn.

TAULA 3.7. Abstenció a les eleccions autonòmiques segons adscripció i pràctica religioses, 1984-1995 (% horitzontals)*

	1984		1988		1992		1995	
	%	(n)	%	(n)	%	(n)	%	(n)
<i>Religió</i>								
Catòlic practicant	15	(1294)	17	(833)	21	(611)	13	(329)
Catòlic no practicant	19	(2683)	25	(1568)	26	(1417)	24	(825)
Altres religions	47	(51)	38	(28)	56	(37)	69	(28)
No creient	26	(359)	31	(220)	42	(159)	36	(172)
Indiferent	21	(376)	33	(218)	43	(169)	20	(159)
<i>Pràctica religiosa</i>								
Mai / poc	20	(3591)	27	(2143)	-	-	23	(984)
De vegades	18	(419)	16	(261)	-	-	17	(113)
Sovint / sempre	12	(730)	13	(401)	-	-	15	(220)

* La variable pràctica religiosa no apareixia a l'enquesta de 1992.

Font: vegeu la nota 1.

Un darrer factor que considerarem dins del capítol de variables sociodemogràfiques és el de les creences i pràctiques religioses. Sense ser un element bàsic de l'estructuració del conflicte polític a la Catalunya dels nostres dies, la interpretació tradicional considera important aquesta variable des del moment que la religiositat pot ser un índex de la integració en la comunitat i, per tant, també de l'acceptació dels valors que aquella promou, com és la visió del vot com a deure cívic. Entre les dades analitzades s'hi poden trobar alguns trets constants en relació als efectes d'aquest factor (taules 3.7 i 3.8). Llevat d'alguna petita excepció, els que es confessen catòlics, independentment de si són o no són practicants, s'abstenen menys que la resta d'electors, dels no creients i dels "indiferents", però també dels que segueixen altres religions. Els darrers són sense cap mena de dubte els menys participatius, i no sembla que els seus hàbits s'hagin de corregir sinó que, tot el contrari, s'accentuen. En tot cas, aquest grup conforma un sector molt minoritari de la població. També els no creients segueixen una línia de desmobilització, i semblen poc sensibles als contextos més favorables a la participació electoral. En canvi, els que es defineixen com a indiferents en matèria religiosa pateixen especialment els moments de desmobilització i tendeixen a reduir sensiblement el seu nivell d'abstenció en les convocatòries més participatives globalment. Molt més estable és el comportament dels que es manifesten catòlics -la gran part de l'electorat. Aquí les diferències venen marcades per la distinció entre practicants i no practicants, així com per la freqüència de la pràctica religiosa, que va sempre lligada a uns nivells més moderats d'abstenció. La radiografia religiosa resultant dels abstencionistes no és radicalment diferent de la del conjunt

de la població, amb clar predomini del grup central, els catòlics no practicants (més de la meitat), acompanyats de significatives minories més i menys religioses.

TAULA 3.8. Adscripció i pràctica religioses dels abstencionistes i de tot l'electorat, 1984-1995 (en % verticals)*

	1984		1988		1992		1995	
	<i>Abst.</i>	<i>Tots</i>	<i>Abst.</i>	<i>Tots</i>	<i>Abst.</i>	<i>Tots</i>	<i>Abst.</i>	<i>Tots</i>
<i>Religió</i>								
Catòlic practicant	21	27	21	29	20	26	12	22
Catòlic no practicant	57	56	57	55	56	59	56	55
Altres religions	3	1	2	1	3	2	6	2
No creient	11	8	10	8	10	7	18	11
Indiferent	9	8	11	8	11	7	9	11
(n)	(893)	(4763)	(686)	(2868)	(665)	(2392)	(348)	(1513)
<i>Pràctica religiosa</i>								
Mai / poc	82	76	86	76	-	-	82	75
De vegades	9	9	6	9	-	-	7	9
Sovint / sempre	10	15	8	14	-	-	12	17
(n)	(892)	(4740)	(665)	(2805)	-	-	(279)	(1317)

* La variable pràctica religiosa no apareixia a l'enquesta de 1992.

Font: vegeu la nota 1.

Característiques actitudinals

A continuació analitzarem els abstencionistes de les eleccions autonòmiques des d'un punt de vista polític, en contraposició al més estrictament sociològic que hem seguit fins ara. A diferència del criteri observat en l'apartat anterior, per a aquest capítol de variables polítiques o actitudinals hem considerat adient incloure els percentatges de no resposta, donada la seva importància tant numèrica (el percentatge de "no sap / no contesta" es dispara en aquest tipus de qüestions) com explicativa.

Els enquestats que no responen a les preguntes d'autoubicació en els eixos esquerra-dreta i catalanisme-espanyolisme són, invariablement, els més abstencionistes (taules 3.9 i 3.10). És normal: la seva no resposta denota manca d'identificació i, segurament, desinterès, que són dos elements quasi imprescindibles a l'hora d'emetre el vot. Aquest és un dels efectes més evidents que es deriven del factor ideològic. És especialment manifest en quant a la variable dreta-esquerra, on la categoria aplega entre el 15 i el 26% dels enquestats i fins al 41% dels abstencionistes.

Més enllà de la relació entre els que no responen i l'abstenció, i movent-nos dins de l'espai definit per l'eix esquerra-dreta, es pot observar una tendència més participativa com més ens

apropem a l'extrem dretà. Aquesta relació s'ha vist suavitzada en les dues últimes convocatòries per la tendència dels extrems a registrar majors cotes d'abstenció que les posicions més moderades, tant en l'esquerra com en la dreta. Cal remarcar, a més, que l'esquerra ha vist créixer la seva abstenció al llarg del període, i que també ho ha fet la dreta (i no el centre), però que l'increment provinent de l'esquerra ha tingut un impacte molt més gran en les xifres globals, donat que el seu pes específic dins de l'electorat és significativament major. Un cop més, la població abstencionista s'assembla a la majoria de la població catalana, amb predomini del centre i l'esquerra, però en aquest cas acompanyats d'un grup important de gent que es resisteix a ubicar-se en aquestes categories.

TAULA 3.9. Abstenció a les eleccions autonòmiques segons actituds polítiques dels electors, 1984-1995 (en % horitzontals)

	1984		1988		1992		1995	
	%	(n)	%	(n)	%	(n)	%	(n)
Autoubicació ideològica								
Esquerra	15	(273)	21	(219)	25	(154)	33	(135)
Centre-esquerra	15	(1446)	20	(876)	24	(647)	20	(497)
Centre	14	(1684)	18	(923)	21	(749)	18	(546)
Centre-dreta	13	(294)	15	(210)	19	(224)	19	(135)
Dreta	11	(45)	5	(42)	45	(33)	24	(29)
NS/NC	35	(1050)	43	(610)	44	(636)	40	(233)
Identificació nacional subjectiva								
Espanyol	28	(605)	28	(259)	32	(361)	32	(213)
Més espanyol	29	(422)	30	(243)	32	(204)	23	(108)
Indistint	19	(2213)	25	(1172)	30	(879)	26	(648)
Més català	10	(1081)	18	(805)	23	(570)	16	(367)
Català	11	(339)	17	(319)	22	(382)	15	(211)
NS/NC	36	(118)	56	(80)	43	(49)	38	(26)
Autoubicació nacionalista								
Catalanisme extrem	6	(441)	11	(407)	18	(313)	10	(249)
Catalanisme	12	(1297)	18	(732)	20	(573)	20	(336)
Indiferent	20	(1963)	26	(982)	27	(790)	23	(549)
Espanyolisme	24	(351)	27	(217)	23	(206)	28	(166)
Espanyolisme extrem	31	(138)	24	(256)	41	(319)	35	(213)
NS/NC	31	(608)	49	(448)	47	(243)	41	(64)

Font: vegeu la nota 1.

A part de l'accentuat abstencionisme dels que no saben o no volen definir-se ideològicament, les justificacions teòriques d'una possible relació estable entre el posicionament ideològic i la participació electoral són escasses i poc versemblants, llevat, potser, del fet que en les posicions extremes es més fàcil trobar electors contraris al sistema polític vigent, que practiquin una abstenció de caràcter marcadament polític. Qualsevol altra consideració sobre aquest punt ha de fer referència a l'estat conjuntural de l'oferta política i del panorama polític en general. Al fet que, en moments crítics, els diferents electorats poden respondre al context polític amb un

determinat comportament participatiu. Quan un partit viu una fase difícil, de confusió d'idees, de desvertebrament intern, quan, per la raó que sigui, no connecta amb els seus seguidors, aquests acostumen a inhibir-se electoralment. Inversament, quan la situació és favorable, el partit treu molt més profit de la seva tasca de mobilització de l'electorat.

TAULA 3.10. Actituds polítiques dels abstencionistes i de tot l'electorat, 1984-1995 (en % verticals)

	1984		1988		1992		1995	
	Abst.	Tots	Abst.	Tots	Abst.	Tots	Abst.	Tots
<i>Autoblocació ideològica</i>								
Esquerra	5	6	7	8	6	6	12	9
Centre-esquerra	24	30	26	30	22	26	27	32
Centre	26	35	24	32	23	31	27	35
Centre-dreta	4	6	5	7	6	9	7	9
Dreta	1	1	0	1	2	1	2	2
NS/NC	41	22	38	21	41	26	25	15
(n)	(894)	(4793)	(689)	(2879)	(682)	(2444)	(368)	(1575)
<i>Identificació nacional subjectiva</i>								
Espanyol	19	13	11	9	17	15	19	14
Més espanyol	14	9	11	8	10	8	7	7
Indistint	46	46	43	41	39	36	47	41
Més català	12	23	22	28	19	23	16	23
Català	4	7	8	11	12	16	9	13
NS/NC	5	3	7	3	3	2	3	2
(n)	(895)	(4779)	(689)	(2878)	(682)	(2444)	(366)	(1573)
<i>Autoblocació nacionalista</i>								
Catalanisme extrem	3	9	6	14	8	13	7	16
Catalanisme	18	27	19	25	17	23	19	21
Indiferent	44	41	38	34	31	32	34	35
Espanyolisme	9	7	8	8	7	8	13	11
Espanyolisme extrem	5	3	9	9	19	13	20	14
NS/NC	21	13	20	10	17	10	7	4
(n)	(898)	(4797)	(689)	(2876)	(682)	(2444)	(368)	(1577)

Font: vegeu la nota 1.

L'abstenció es distribueix de forma desigual al llarg de l'eix nacional, augmentant de forma important -molt més que en el cas anterior- a mesura que s'allunya del pol espanyolista cap a posicions més catalanistes. L'explicació d'aquest fet cal trobar-la entre les interpretacions sobre la contribució a la participació dels sentiments d'identificació i pertinença a la comunitat de què hem parlat abans, i que quedarien fidelment recollits per aquesta variable, així com per l'anomenada "identificació nacional subjectiva". La darrera és força similar a l'eix nacionalista, amb la diferència que té unes connotacions afectives que aquell no recull i que el seu índex de no resposta és molt més moderat. Aquí, els "NS/NC" mostren percentatges d'abstenció igualment importants i presenta també graus de participació més reduïts en el sector més espanyol de les pertinences, tot i que, en la línia del que ja hem vist en les variables sociodemogràfiques, aquestes diferències s'han reduït amb el temps. Gairebé la meitat dels

abstencionistes es sent tant català com espanyol i la resta es reparteix en dos blocs similars entre els que predominen els sentiments catalans i els espanyols.

L'abstenció autonòmica no és independent de cap de les variables relacionades amb la "qüestió nacional", però, donat que es troben fortament vinculades unes amb altres, quines són més potents, més significatives, a l'hora d'explicar l'abstenció? En introduir els controls pertinents, els efectes dels factors objectius (origen i llengua) han superat clarament els dels factors subjectius (ideologia nacionalista i identificació nacional), en relació tant a l'abstenció en eleccions autonòmiques com a l'abstenció diferencial. La taula 3.11 n'és bon exemple. Les diferències entre les categories de la variable origen són més grans que les que hi ha entre les files, les categories d'identificació nacional. Aquest fenomen es repeteix quan es creuen la resta d'indicadors. Com també sembla ser una constant el fet que allà on els factors actitudinals deixen sentir més fortament els seus efectes és entre els catalans d'origen i amb domini -més que desconeixement- del català. En definitiva, a diferència del que normalment s'observa en estudiar el comportament electoral, on les actituds mostren efectes més significatius, aquí són els factors objectius els que semblen més importants. Només -o especialment- entre els nascuts a Catalunya el fet de sentir-se més català pot suposar un al·licient addicional per mobilitzar-se en aquest tipus de convocatòries.

TAULA 3.11. Abstenció diferencial segons identificació nacional subjectiva, controlant el temps de residència a Catalunya

	Nascut a Cat.	-1960	1961-70	1970-
Espanyol	12,8	6,7	16,1	20,9
Més espanyol que català	15,8	6,3	13,4	17,4
Tant català com espanyol	11,6	11,1	11,5	16,2
Més català que espanyol	6,5	7,9	15,2	8,4
Català	5,4	6,7	MD	MD

MD: manca de dades

La ubicació ideològica dels electors també ens ajuda a identificar els abstencionistes diferencials. De nou és l'eix catalanisme-espanyolisme, més que l'eix esquerra-dreta, el que caracteritza millor aquest comportament. El nombre d'abstencionistes diferencials entre els que es decanten pel bàndol espanyolista o es declaren indiferents és proporcionalment alt, al contrari del que succeeix amb els que es defineixen com a catalanistes amb més o menys intensitat. L'eix ideològic clàssic no presenta un panorama tan coherent, ni molt menys. L'abstencionisme diferencial és un comportament més habitual entre l'esquerra que entre la dreta, però que es concentra no en l'extrem més radical sinó en l'espai de l'esquerra moderada però inequívoca (les posicions 3 i 4 en una escala d'1 a 10).

d'aquells que la pateixen (Downs, 1957; Lipset, 1983). Teòricament, el dilema o la indiferència els pot portar a abstenir-se amb més freqüència que els que "ho tenen clar", però les dades no ens permeten confirmar aquest punt. La lògica funciona entre els que, com a molt, senten proper algun partit, però no entre els que es declaren molt propers a una o més formacions (taula 3.14). Si hi ha alguna identificació forta, no importa si aquesta es reparteix o no entre més d'un partit; amb molta probabilitat, l'elector votarà.

TAULA 3.13 Nivells d'abstenció per àmbit segons el grau màxim de proximitat a un partit*

	Legislatives	Autonòmiques	Diferencial
Molt proper	3,9	10,1	7,5
Proper	8,6	16,4	10,1
Ni proper ni distant	25,4	35,2	13,8
Distant	46,1	61,0	15,3
Molt distant	64,7	74,8	14,3

* Les categories d'aquesta variable indiquen el grau de proximitat més alt que l'elector declara per un partit

TAULA 3.14. Abstenció segons proximitat màxima declarada i l'existència de "pressions creuades"

	"proper"		"molt proper"	
	Autonòmiques	Diferencial	Autonòmiques	Diferencial
Un partit	15,8	9,8	10,2	7,7
Més d'1 partit (pressions creuades)	20,3	11,9	9,1	4,1

Movent-nos del terreny de les actituds al dels comportaments, hi ha una variable que fa referència als hàbits participatius dels enquestats. Les respostes de l'electorat són molt estables en aquest sentit (taula 3.15). La immensa majoria afirma que vota "sempre o quasi sempre", un 10% que "de vegades", i un altre 10% diu que no vota "mai o gairebé mai". Aquí podem veure clarament que les dades d'enquesta introdueixen biaixos de participació. I és que entre un 30 i un 40% dels abstencionistes mantenen, sistemàticament, que voten periòdicament. S'ha de dir, però, que aquest percentatge disminueix any rera any, a favor bé de la participació ocasional, bé de l'abstencionisme "actiu".

TAULA 3.15. Hàbits participatius de l'electorat a les eleccions autonòmiques, 1984-1995

	1984	1988	1992	1995
Vota sempre	85	83	79	81
No vota mai	8	7	12	9
Vota de vegades	7	10	9	10
(n)	(4740)	(2900)	(2489)	(1595)

Font: vegeu la nota 1.

Hem creuat la participació en eleccions autonòmiques amb el vot en els comicis legislatius immediatament anteriors (taules 3.16 i 3.17). Així hem pogut comprovar que la majoria dels abstencionistes en eleccions generals ho són també després en les autonòmiques, i arriben a formar entre una tercera part i la meitat dels que, el dia de la convocatòria autonòmica, opten per no anar a votar. A aquests els segueixen en nivell d'abstenció els votants del Partit Socialista, d'Iniciativa per Catalunya i els dels partits que no aconseguen representació al Parlament. La participació dels primers augmenta lentament des de 1984 i no sembla ressentir-se en els moments més crítics (1988 i 1992), de forma que si a principis dels anys vuitanta els votants del PSC estaven lleugerament "sobre-representats" entre el col·lectiu abstencionista (hi havia més votants socialistes dels que correspondrien si fos una còpia de l'electorat) a mitjans del noranta s'hi troba clarament infra-representat. Malgrat tot, el votant socialista continua ocupant un espai molt significatiu dins del grup dels abstencionistes, doncs és el partit que aporta un cabdal de vots més important a aquest col·lectiu.

TAULA 3.16. Abstenció a les eleccions autonòmiques segons el comportament a les eleccions generals anteriors, 1984-1995 (en % horitzontals)

	1984		1988		1992		1995	
	%	(n)	%	(n)	%	(n)	%	(n)
CIU	3	(738)	8	(554)	8	(527)	11	(354)
PSC-PSOE	20	(1998)	23	(915)	22	(634)	17	(424)
IC / PSUC	7	(125)	13	(162)	27	(89)	31	(88)
PP	14	(235)	8	(92)	23	(71)	9	(107)
ERC	1	(117)	11	(84)	7	(53)	6	(46)
No va votar	53	(569)	62	(424)	72	(451)	68	(203)
NS/NC	14	(806)	22	(561)	9	(330)	15	(267)

Font: vegeu la nota 1.

TAULA 3.17. Comportament a les eleccions generals anteriors dels abstencionistes i de tot l'electorat, 1984-1995 (en % verticals)

	1984		1988		1992		1995	
	Abst.	Tots	Abst.	Tots	Abst.	Tots	Abst.	Tots
CIU	3	15	7	19	7	23	11	23
PSC-PSOE	44	42	30	32	22	27	20	27
IC / PSUC	1	3	3	6	4	4	8	6
PP	14	5	1	3	3	3	3	7
ERC	0	2	1	2	1	2	1	3
No va votar	34	12	38	15	52	19	38	14
NS/NC	12	17	18	20	9	19	11	17
(n)	(898)	(4806)	(687)	(2861)	(627)	(2344)	(367)	(1577)

Font: vegeu la nota 1.

L'altre sector amb una conducta marcadament abstencionista -el vot a IC i a partits sense representació parlamentària- ha seguit l'evolució contrària a l'anterior: la seva participació ha

factors (vot legislatiu a PSOE o IU) és en realitat una manca d'ofertes d'esquerra espanyolista, però aquest factor (autoubicació en l'esquerra espanyolista) no té el poder explicatiu d'aquells en les regressions. En qualsevol cas, la opció política esdevé un dels factors explicatius més potents, i incorpora quelcom que les diverses autoubicacions ideològiques no poden copsar amb la mateixa força.

Abstenció tècnica i abstenció voluntària

Normalment, les enquestes electorals, quan pregunten sobre la participació o no a les eleccions, ofereixen més de dues opcions de resposta. Pel que fa als abstencionistes, ja fa anys tenen la possibilitat d'escollir-ne entre dues: "no va anar a votar perquè no pogué" i "no va anar a votar perquè no volgué". Malgrat que la seva eficàcia de cara a l'anàlisi ha estat qüestionada pel fet d'acceptar de forma acrítica les justificacions ciutadanes de l'abstenció (Font, 1992; Lancelot, 1968), hem decidit mantenir aquesta clàssica distinció entre abstencionistes tècnics o forçosos i abstencionistes voluntaris i explorar la seva distribució, tal i com ho hem fet amb l'abstenció total. És una distinció confusa, i és probable que no sempre respongui a unes circumstàncies reals -pot ser una manera camuflada de justificar un comportament reprovat socialment- però no és menys cert que, si tenim en compte això precisament, potser descobrim que amaga regularitats reveladores.

La taula 3.19 recull les respostes a la pregunta sobre participació en les eleccions autonòmiques, diferenciant els que van dir que no van anar a votar "perquè no van poder" (abstenció tècnica) dels que no van votar "perquè no van voler" (abstenció voluntària). Podem observar que sempre han estat més els abstencionistes voluntaris que els tècnics, però també que sembla haver-hi una tendència que fa que el pes relatiu dels primers sigui menor quan l'abstenció és més gran. Només aquesta variació ja fa sospitar que les respostes no siguin totalment sinceres (l'abstenció forçosa hauria de ser més aviat estable). En moments més favorables a la participació, en què la pressió social és més gran, la proporció d'electors que diuen que els va ser impossible anar a votar tendeix a augmentar de manera significativa.

TAULA 3.19. Hàbits participatius dels abstencionistes i

	1984		1988		1992		1995	
	Tots	Abst.	Tots	Abst.	Tots	Abst.	Tots	Abst.
Va votar	81	-	76	-	72	-	77	-
No va poder	8	44	7	29	9	30	8	34
No va voler	11	56	17	71	19	70	15	66
(n)	(4806)	(898)	(2881)	(689)	(2444)	(682)	(1577)	(366)

Font: vegeu la nota 1.

Qui són els protagonistes de l'abstenció "tècnica"? És difícil dir-ho; són molts els grups que n'assoleixen nivells comparativament elevats en un moment o altre, però les regularitats són escasses. Malgrat tot, sí que hem trobat certes tendències que fan sospitar que aquest fenomen no es distribueix proporcionalment entre tota la població sinó que existeix alguna mena de relació més estreta amb determinats grups d'electors. Així, no sorprèn que l'abstencionisme forçós augmenti amb l'edat, i que sigui relativament habitual des dels 56 anys, o entre els jubilats. A partir de certes edats, amb freqüència una salut més delicada pot allunyar els electors de les urnes, fent-los "impossible" anar a votar independentment de la seva voluntat. No obstant, si aquest cas és força evident, altres no semblen tan fàcils d'explicar. Per exemple, hom troba sovint altes proporcions d'abstenció tècnica (d'al voltant del 50% de l'abstenció total) entre les mestresses de casa, els que no tenen estudis, els que no entenen el català o els votants de CiU a les eleccions legislatives. És a dir, grups que o bé tenen menys interioritzada la legitimitat de l'abstenció com a opció personal o que poden sentir major pressió grupal per comportar-se d'acord amb el que s'espera d'ells (votar).

És segur que la composició sociològica –especialment pel que fa a l'edat– explica bona part dels seus resultats, però hi ha un element addicional que cal considerar. Aquests col·lectius no acostumen a mantenir sempre una proporció igual d'abstenció tècnica sinó que s'hi dispara en contextos d'alta participació general. Això és clar fins i tot entre la gent gran, majors de 65 anys: és només en els moments de més forta pressió (convocatòries de 1984 i 1995) quan la seva abstenció forçosa supera la voluntària. És a dir, hi ha un factor de pressió social que actua en determinades conjuntures i que pot tenir més força entre uns grups que en d'altres. Ho podem veure clarament en creuar els tipus d'abstenció amb els hàbits participatius (taula x). Els abstencionistes que diuen votar "sempre o quasi sempre" addueixen raons tècniques més sovint que els que només voten "a vegades", i aquests més que els que no voten "mai o quasi mai". Es pot interpretar –i ha de ser cert almenys en part– que, qui acostuma a participar, quan no ho fa és més probable que hi intervinguin factors aliens a la seva voluntat que si és un abstencionista habitual. Però no s'ha d'oblidar que qui vota regularment és també més probable

que tingui més après aquest sentit cívic i senti més intensament l'obligació de votar, i que, en definitiva, vulgui justificar-se d'alguna manera.

Conclusions

A l'inici d'aquest capítol ens plantejàvem un seguit de preguntes entorn als protagonistes de l'abstenció. Fins aquí hem estructurat la resposta a partir del conjunt de variables sociològiques i actitudinals que ajuden a entendre el comportament electoral dels catalans, però en aquestes conclusions voldríem reprendre les preguntes que formulàvem originalment i fer una lectura transversal de les dades que acabem d'exposar.

En primer lloc, si fèssim una descripció dels grups als que pertany la majoria dels abstencionistes autonòmics, ens trobaríem que aquests són força similars al conjunt de la població catalana: hi ha homes i dones, però hi predominen les persones actives, les de menys de 35 anys, les nascudes a Catalunya, els catòlics, les persones de centre i esquerra moderada i les que es senten tant catalanes com espanyoles. És a dir, des d'el punt de vista de la composició de l'abstenció, els seus grups majoritaris són similars als del conjunt de la població, mostrant així el caràcter plural i heterogeni d'aquest comportament. Per tant, des del punt de vista de com combatre aquest comportament caldrà recordar aquesta pluralitat i pensar que potser un únic discurs no serveixi per engrescar col·lectius tant diferents.

En segon lloc, i malgrat aquesta heterogeneïtat, hi ha algunes característiques que estan clarament associades a la major probabilitat d'abstenir-se. Encara que es tracta de factors molt diferents, de caràcter tant sociològic com actitudinal, tots ells tenen alguna cosa en comú: tots impliquen tenir menys d'alguna cosa que ajuda a anar a votar. Tenir menys experiència i interessos menys clarament definits (edat), menys informació o capacitat per processar-la (educació), menys lligams socials amb l'entorn (temps de residència a Catalunya), menys domini de l'idioma que permet seguir millor la vida política catalana (coneixement del català), menys lligams a una comunitat religiosa que mobilitza (religiositat) i, sobretot, menys identifications amb les principals postures ideològiques o amb els principals partits polítics catalans. Tot aquest conjunt de característiques constitueix un ventall de recursos que permeten seguir amb més facilitat la vida política o bé un conjunt d'identifications amb col·lectivitats que ajuden a donar més sentit al vot, convertint-lo en alguna cosa més que un acte individual.

En tercer lloc, i pel que fa a la conjuntura, hem detectat pocs canvis clars del seu impacte en els perfils de l'abstenció autonòmica. És a dir, no hi ha canvis que segueixin un patró regular en la composició de l'abstenció, en funció de si la convocatòria va ser més o menys participativa. És possible que aquestes regularitats existeixin, però quedin encobertes pels tamanyos i els errors mostrals, però també pot ser que altres factors tant o més importants (el desigual entusiasme amb que diferents opcions polítiques han abordat cada convocatòria electoral) contribueixin a desdibuixar-les.¹⁵ Únicament dues han aparegut amb claredat: alguns dels grups amb lligams més febles amb el seu entorn, els no creients i les persones que han arribat més recentment a Catalunya són aquells que no es mobilitzen en absolut en les eleccions més participatives, com si la major pressió social favorable a la participació que va caracteritzar aquelles eleccions no arribés a aquests grups sotmesos a xarxes mobilitzadores menys riques.

Fins aquí feiem referència a tots els que deixen de votar en les autonòmiques. D'entre aquestes prop de 2.000.000 de persones, més d'un milió tampoc no vota en les generals. Però hi ha alguna cosa que caracteritzi especialment a aquells que es desmobilitzen en les autonòmiques o aquests són senzillament una reproducció ampliada del col·lectiu abstencionista habitual? La resposta es troba a mig camí d'aquestes postures: els abstencionistes d'autonòmiques també són un grup plural i heterogeni, tot i que dues característiques els diferencien, almenys en certa mesura, dels abstencionistes permanents: en aquest grup de comportament diferencial hi ha més immigrants dels que corresponen i hi ha també una forta presència de votants de partits progressistes en les eleccions generals. Caldrà no oblidar aquests factors a l'hora de buscar explicacions a aquesta abstenció diferencial, però alhora caldrà recordar que aquests dos factors estan també relacionats entre sí (entre els votants d'aquests partits predominen les persones no nascudes a Catalunya) i que, per tant, potser sols un d'ells és la causa del fenomen i l'altre la conseqüència de la relació entre aquestes dues variables.

Finalment, des de 1984 fins a 1995, moltes d'aquestes característiques s'han mantingut estables o han oscil·lat de forma erràtica. Però alhora poden constatar-se algunes tendències que, en algun cas, resulten importants quantitativament i qualitativa. Primer, tenim dos grups que han aprofundit la seva propensió a abstenir-se més que els restants: els joves i els no creients. Sempre votaven menys, però les diferències s'han anat ampliant en aquests 10 anys.

¹⁵ Per exemple, podria ser que l'aparent tendència a una major abstenció diferencial dels votants de CiU sigui bàsicament el resultat de la seva excepcional mobilització l'any 1984, més que de cap evolució regular.

Segon, dos variables tant claus en les explicacions de l'abstenció autonòmica, com les que apuntàvem en el paràgraf anterior, semblen perdre importància. Segueixen havent-hi més immigrants i més votants socialistes dels que toquen entre la gent que es queda a casa en les autonòmiques, però les diferències s'han reduït clarament al llarg d'aquests anys, reforçant la pluralitat del col·lectiu abstencionista que esmentàvem en començar aquestes conclusions.

Capítol 4. El perquè de l'abstenció. Les explicacions dels practicants

Justificació i metodologia dels grups de discussió.

D'acord amb les dades estadístiques analitzades, procedents tant dels diferents resultats electorals com d'enquestes postelectorals, no sembla que les variables utilitzades per a l'elaboració dels perfils dels abstencionistes (sexe, edat, ocupació, educació, pràctica religiosa, residència, orientació política, etc.) ofereixin pistes significatives per obtenir perfils específics dels abstencionistes de les eleccions autonòmiques, en relació als abstencionistes en general. Així, doncs, per a l'elaboració d'aquest perfil era necessari pensar en un altre tipus de variables, més específiques, que al mateix temps permetessin una major especificitat en la caracterització del particular tipus d'abstencionista de les eleccions al Parlament de Catalunya.

S'ha assenyalat, més amunt, que, en la major part dels casos, l'abstenció es concentra en els grups més marginats de la població, els grups amb més baix status socioeconòmic. Si es pren aquesta afirmació com a hipòtesi aplicable al cas de les autonòmiques catalanes, i donat que aquestes assoleixen un nivell d'abstenció major que les generals, podríem suposar que la "consciència" (parlarem només de consciència, doncs es tractaria de la població mateixa) de marginació, la consciència de menor estatus i de menor educació s'extenen a un sector més nombrós de la població quan es tracta de la realitat socioeconòmica i cultural catalana que quan es tracta de l'àmbit estatal que es mesura en unes eleccions generals. Per tant, esbrinar quina qüestió o qüestions provocarien aquesta consciència de major marginació en un o més dels aspectes citats i que, al mateix temps, provocarien un major abstencionisme en les eleccions al Parlament de Catalunya, havia de ser un dels objectius prioritaris de la nostra recerca i, més particularment, en la conducció dels grups de discussió.

El fet de votar pot considerar-se un acte estrictament individual, pel que fa a la decisió de fer-ho o no i, en cas de votar, per quina de les alternatives possibles. El sentit o significat del vot, no obstant, com el sentit o significat de l'abstenció, ja no és tant una qüestió individual sinó social o col·lectiva, perquè els resultats electorals i les interpretacions que d'ells se'n fan tenen una dimensió social global, independentment de què aquests resultats puguin afectar o dir-se que afecten de manera diferent als diferents grups socials. Així ho posen de manifest tant els polítics com els analistes. D'altra banda, als grups de discussió poden reunir-se diverses

modalitats de grups de persones, que no tenen perquè correspondre amb cap grup "real" de la quotidianitat social (Canales i Peinado, 1994). Al grup de discussió, "es desenvolupa una conversa en la que, per a l'investigador, els interlocutors desapareixen darrera les (inter)locucions, al contrari del que succeeix en els grups naturals (...), en els que les diferents locucions tenen sempre noms i cognoms." Per aquesta raó, amb els "grups de discussió hem pretès superar 'l'antinomia individu/societat' que es presenta a l'hora d'interpretar o analitzar decisions estrictament individuals (com ho són les decisions d'abstenir-se a votar) amb la intenció de trobar una certa lògica col·lectiva. (...) Investiguem el que no coneixem (en el nostre cas, les raons específiques d'una forma específica d'abstenció), i busquem el descobriment d'estructures de sentit; el nou pren sentit mostrant les seves relacions amb el conjunt del dit." (p. 9).

D'altra banda, en la mesura en que l'abstenció declarada a les enquestes postelectorals és sensiblement inferior a l'abstenció real, no sembla que les enquestes o qüestionaris de caràcter individual permetin obtenir uns resultats suficientment fiables en relació als comportaments abstencionistes. Tanmateix, en el grup de discussió, les possibilitats de que l'empatia entre entrevistador i entrevistat alteri el discurs poden corregir-se, parcialment almenys, des del moment que poden aparèixer discursos diferents, no coincidents, i que, al mateix temps, es contrasten entre si.

A partir de les dades d'enquesta, els únics percentatges d'abstenció atribuïbles a l'"especificitat" catalana serien els obtinguts de les respostes "Per a la gent com jo, les eleccions autonòmiques són poc importants" (7% l'any 1984; 1% el 1988; 3% el 1995; sense dades pel 1992) i "Aquestes eleccions eren pels catalans" (4% el 1984; sense dades per a la resta). Aquestes xifres es corresponen poc amb les diferències, ja assenyalades, entre els percentatges d'abstenció d'eleccions generals i autonòmiques. Per tant, cal pensar que o bé fallen les preguntes o bé ho fa la tècnica, o ambdues coses al temps. En qualsevol cas, l'única especificitat per un abstencionisme exclusiu de les eleccions autonòmiques ha d'estar relacionat amb el tipus de convocatòria (si fos així, no hi hauria diferències d'abstenció amb el mateix tipus d'eleccions a d'altres comunitats autònomes) i amb el fet de que "Aquestes eleccions eren pels catalans". La darrera qüestió és l'única veritablement específica, però els seus percentatges són insignificants.

En la nostra recerca, amb els grups de discussió hem intentat reunir, prioritàriament, individus que haguessin coincidit en una mateixa decisió (abstenir-se de votar en les eleccions autonòmiques) i contrastar les diferents raons que, en cada cas, haguessin pogut determinar aquesta acció. Així doncs, partim de la coincidència en la realització d'una mateixa acció (l'abstenció) per tractar d'esbrinar les possibles recurrències existents, ja fossin relatives als motius de l'abstenció o a les característiques sociològiques dels abstencionistes.

Tanmateix, amb el grup de discussió hem pretès contrastar les raons o motivacions de caràcter individual o individualment expressades i les interpretacions "socials" que es manifesten a través dels estereotips elaborats pels especialistes i majoritàriament difoses pels mitjans de comunicació. Efectivament, com senyalen Canales i Peinado (1994), "si l'univers del sentit és grupal (social), sembla evident que la forma del grup de discussió haurà d'adaptar-se millor a ell que l'entrevista individual." És clar que cal preguntar-se fins a quin punt o en quina mesura els individus reclutats per ser integrats en un grup de discussió poden ser considerats com a "comunitat", amb un sentit específic.

La variable determinant a l'hora de configurar els nostres grups de discussió ha estat el fet mateix de l'abstenció en una convocatòria particular, prescindint d'altres tipus de variables de naturalesa més sociològica, que, d'altra banda, ja han estat estudiades. Així, l'element bàsic de selecció ha estat l'abstenció intermitent, és a dir, el fet d'haver-se abtingut en algun moment (convocatòria o tipus d'elecció) però no en tots els casos. Malgrat que hagués sigut preferible reunir individus que deixessin de participar només en les eleccions autonòmiques, vam haver d'optar per aquest criteri davant la dificultat -si no impossibilitat- que suposava aconseguir un nombre suficients d'aquests abstencionistes diferencials (sovint, l'abstencionista recorda només vagament l'any o el tipus d'elecció en què deixà de votar). És per això que, si bé en un principi havíem pensat que els grups de discussió estiguessin formats exclusivament per electors que només no votessin en eleccions autonòmiques, la dificultat de trobar aquesta mena d'individus, com també la necessitat d'una millor contrastació dels discursos, ens van portar a plantejar els grups d'una manera menys específica, per incloure també abstencionistes de tota mena, i fins i tot votants. Així volíem provocar una major contrastació d'opinions entre els diferents participants.

D'acord amb les dades de participació electoral dels diferents municipis de Catalunya, s'observen diferències molt significatives entre uns i altres segons els tipus de convocatòries.

La menor participació en els comicis autonòmics per part d'uns determinats municipis es correspon amb les majors diferències de participació entre eleccions generals i autonòmiques. Limitant-nos als municipis de l'àrea metropolitana de Barcelona, constatem que els municipis de Santa Coloma de Gramenet (108,2), Ripollet (98,7), Viladecans (96,1), el Prat de Llobregat (96) i L'Hospitalet (94,1) són els que presenten les diferències més grans.¹⁶ Per això hem escollit tres d'aquests municipis (Santa Coloma, Viladecans i L'Hospitalet) per portar a terme el reclutament dels components dels diferents grups de discussió. En l'extrem oposat, amb una diferència menor entre unes i altres eleccions, es troben els municipis de Sant Climent de Llobregat (37,4), Santa Coloma de Cervelló (41,8), Tiana (46), Sant Just Desvern (49) i Molins de Rei (49,1).

A grans trets, el primer grup de municipis es caracteritza per ser el d'uns nuclis de població que van créixer ràpidament a partir de finals dels anys 50, com a conseqüència de l'immigració d'aquells anys i dels següents. Així doncs, els trets fonamentals en el nostre estudi semblen ser els alts nivells d'immigració i la primordial presència de grups socials de classe treballadora i amb nivells d'educació més baixos. Conseqüentment, per a la configuració dels nostres grups de discussió, hem privilegiat les persones residents en aquests municipis i lligats a aquest tipus de context social. Aquestes variables ens van semblar les més significatives per a la nostra recerca, i no vam considerar necessari tenir en compte criteris o variables de caràcter sociològic, que ja han estat analitzats estadísticament en els estudis realitzats i ressenyats més amunt. Per tant, d'acord amb Canales i Peinado (1994), la nostra "mostra" no pretenia en cap moment respondre a criteris estadístics sinó *estructurals*. Hem intentat tenir representades determinades circumstàncies socials, les que vam considerar *a priori* més pertinents en relació a la problemàtica que hem definit (lloc d'origen, ús de la llengua, tipus i grau de consciència d'"integració" en la societat, la cultura i les institucions catalanes, tipus i grau de consciència d'una etnicitat específica, etc.). També hem volgut combinar uns certs mínims d'homogeneïtat (fonamentalment la coincidència en l'abstenció i les circumstàncies específiques que puguin donar-se en els municipis més abstencionistes on resideix).

El reclutament de les persones es va fer a través de diferents col·laboradors, per cada un dels municipis elegits (Santa Coloma de Gramenet, Viladecans i L'Hospitalet de Llobregat) i recorrent a la pròpia xarxa de relacions de cadascun dels col·laboradors-recrutadors. Han sigut

¹⁶ Les xifres entre parèntesis responen a la suma de les diferències de participació registrades entre eleccions autonòmiques i generals (A80-G82, A84-G86, A88-G89, A92-G93, A95-G96).

moltes les dificultats per aconseguir les persones per a cada un dels grups d'acord amb el perfil prioritàriament demanat (abstencionistes només a les eleccions autonòmiques catalanes). La gent no volia reconèixer si votava o no perquè, segons deien, el secret de vot inclou no només dir a qui s'ha votat sinó també si s'ha votat o no. Eren moltes les persones que responien que votaven a totes les eleccions. Queda comprovat, doncs, que dir que no es vota està mal vist. Aquesta circumstància ha dificultat el reclutament dels integrants dels grups de discussió. Tanmateix, han estat nombroses les persones que, havent acceptat participar en un grup de discussió, després es van fer enrera. En qualsevol cas, la cerca de les persones i les nombroses negatives obtingudes van permetre, per part dels col·laboradors-recrutadors, la realització d'un cert sondeig sobre, primer, si es votava o no i, en segon lloc, sobre les raons per votar o no. Per aquesta raó, tenint en compte la informació obtinguda durant la tasca de reclutament, els esmentats col·laboradors van ser convidats a integrar-se, també, en els grups de discussió respectius.

Les característiques dels grups configurats han resultat molt diferents entre sí. D'una banda, pel propi municipi de procedència; de l'altra, també en relació a variables com l'edat, el sexe, l'ocupació, el nivell educatiu, el fet de ser immigrants de primera generació o d'haver nascut a Catalunya, etc. En qualsevol cas, els grups de discussió quedaren configurats de la següent manera:

- 1) Viladecans: van assistir 6 persones, totes homes i entre 20 i 38 anys.
- 2) L'Hospitalet del LL: 7 persones, 3 dones i 4 homes, de entre 22 i 47 anys.
- 3) Santa Coloma de G.: 8 persones, 5 dones i 3 homes, de entre 35 i 70 anys.

Això fa un total 21 persones: 13 homes i 8 dones, d'entre 20 i 70 anys.

Des del punt de vista de la seva configuració interna, els grups van resultar una mica homogenis entre sí, tant pel que fa a la edat com als discursos que van acabar resultant dominants al llarg de les dues hores que, minut més o menys, va durar cada una de les sessions. Així doncs, *grosso modo*, es podria dir que:

- 1) Per als homes, joves, amb poca formació acadèmica, i de Viladecans, el discurs predominant de cara a explicar l'abstenció en les eleccions autonòmiques va fer referència a la manca de concurrència, de competitivitat, en el cartell electoral: "només hi ha un equip, un candidat; l'altre(s) ningú el coneix"; "resulten poc atractives per manca de competitivitat; no hi

ha un candidat alternatiu i conegut". Les comparacions amb la concurrència en el futbol van ser reiterades.

2) Per a homes i dones, entre joves i la mitjana edat, qualificats i amb ocupacions liberals o a l'ensenyament, i de l'Hospitalet, el discurs va resultar una mica més divers, més polític i més elaborat: "desencantament" després de la transició, menor interès del tipus d'elecció, que signifiquen les eleccions autonòmiques i poca utilitat de votar, escàs atractiu de les forces concurrents, escassa identificació amb el govern autonòmic per part d'una nombrosa població immigrada, etc.

3) Per a homes i dones de mitjana edat i jubilades, comerciants, sense ocupació o mestresses de casa, i de Santa Coloma, el discurs va resultar força centrat i reiteratiu en la qüestió de la llengua i la marginació dels immigrants en un context d'afirmació del català i de lo català. L'escepticisme i el distanciament envers els partits polítics en general, als quals acusaven de seguir les regles del joc en relació a la llengua fixades per CiU, era molt gran i fins i tot algú parlava en termes de "traïció" per part de partits "d'esquerra".

Com es veu, si bé els discursos varen resultar relativament homogenis dins de cada grup, la diversitat entre cada un d'ells va resultar molt significativa. Les raons de les diferències i de les similituds es poden trobar en las característiques de cada un dels grups, en la particularitat de cada municipi, però també en una afinitat interna prèvia de cada grup com a conseqüència del tipus de reclutament. Per aquesta raó es va decidir organitzar un quart grup en base a 2 o 3 persones de cada un dels grups anteriors, per tal de poder contrastar els discursos entre ells, així com les variables de tipus més sociològic que caracteritzaven cada grup.

Indubtablement, les persones que van integrar tots i cadascun dels grups de discussió es poden considerar representatives sociològicament i cultural. No obstant, la seva representativitat pot resultar més dubtosa en relació a la intensitat i l'interès amb què poden viure les qüestions aparegudes en els seus discursos, com en relació als diferents processos electorals sobre els que se'ls demanava l'opinió, tenint en compte els condicionaments i dificultats presents en el moment de la selecció.

Les converses foren enregistrades i transcrites en la seva totalitat, de forma que els discursos recollits al llarg de les quatre sessions han estat el material que ha portat a l'elaboració que es

presenta en les pàgines següents. Cal dir que un dels principals objectius metodològics que amb els grups de discussió preteníem satisfer era, precisament, la identificació i caracterització dels discursos abstencionistes propis de les eleccions autonòmiques. En qualsevol cas, hem de tenir present el context sociopolític present en l'ambient entre els mesos de novembre de 1997 i gener de 1998, quan van tenir lloc les reunions dels grups de discussió. Van ser, aquells mesos, uns moments en què el debat de la "lleï del català" va estar molt present als mitjans de comunicació. Donat que la qüestió de la llengua amb especial incidència en algun dels discursos recollits, és necessari pensar que, en certa mesura, aquest discurs pot haver estat potenciat o particularment afectat per les circumstàncies al·ludides. La nostra opinió és que el discurs hagués aparegut independentment d'aquesta circumstància, però que potser no en la manera en què va fer-ho. D'altra banda, també cal tenir en compte que els grups que van acabar formant-se no pretenen representar tota l'abstenció diferencial sinó, potser, la més intensa, la de l'entorn metropolità de Barcelona, la que, d'acord amb el que s'ha vist en el capítol 2, diferenciaria l'abstenció en eleccions autonòmiques a Catalunya de les d'Euskadi i d'altres comunitats autònomes.

Dels diferents apartats que segueixen a continuació, previs a les conclusions, els tres primers apartats ("Els diferents tipus d'eleccions i la seva importància"; "Els partits i la seva diferenciació com a opcions polítiques"; i "Els resultats: manca de competitivitat i manca de lideratges alternatius") responen a consideracions que pretenen explicar l'abstenció a les eleccions al Parlament de Catalunya però que no en són específiques sinó que poden ser més o menys vàlides per a qualsevol altre tipus de convocatòria. Els tres següents apartats ("Les eleccions autonòmiques i el 'consens catalanista'", "Entre dues cultures: identitats plurals i grau d'integració social"; i "La qüestió lingüística") sí respondrien amb major precisió a aquesta especificitat.

"Autonómicas, municipales, nacionales...: mucho follón": Els diferents tipus d'eleccions i la seva importància.

D'acord amb les persones que han participat als grups de discussió, les eleccions autonòmiques plantegen dos tipus de problemes als electors. Un està relacionat amb la major o menor importància atribuïda al tipus de convocatòria i al tipus de govern resultant de cada una d'elles. Deixant de banda les eleccions al Parlament Europeu, que no serveixen per constituir cap govern en particular, no s'atribueix la mateixa importància a les diferents institucions: govern

municipal, govern autonòmic i govern estatal. Així, en alguns casos, el govern municipal és considerat com el govern local per excel·lència, i l'estatal, el d'àmbit general i superior. El govern autonòmic, d'altra banda, representaria un grau intermig entre el govern municipal i el central. Però, precisament, les majors discrepàncies entre els informants apareixen en relació a la valoració que mereix el govern autonòmic.

En qualsevol cas, la diferent valoració de cada àmbit de govern no és una qüestió específica de Catalunya ni de l'Estat espanyol. En aquest sentit, és cert que no hem trobat actituds específiques entre els nostres informants que ens permetin explicar l'abstencionisme diferencial que hi ha a Catalunya, respecte d'altres comunitats autònomes. En línies generals, tots els participants han atribuït major importància i interès a les eleccions legislatives. És cert, també, que entre tots ells no es trobava cap persona que pogués identificar-se més com català que com espanyol. El segon lloc per ordre d'importància alguns l'atribuïen a les eleccions autonòmiques mentre que d'altres ho feien a les municipals. Si bé, d'una banda, es considera que el govern de la Generalitat i el seu president són més importants que el consistori municipal i l'alcalde, alguns afirmen que les eleccions municipals tenen més importància que les autonòmiques perquè les qüestions del municipi "te atañen más de cerca".

"- (En las elecciones autonómicas) no he votado. He pasado de largo. Las del gobierno (central) y todo eso, pues, sí. No sé por qué. Yo de estas cosas no entiendo mucho.

- A mí me pasa lo mismo. Sólo voto en las generales y nada más. Un poco por que soy mayor... No sé, no me encuentro muy bien y no me da por ir..." (Rosa y Gregoria, Santa Coloma).

"¿Para qué sirve el voto (en las elecciones autonómicas)? ¿Qué vamos a conseguir? Conseguimos algo a nivel de municipio, conseguimos algo a nivel de estado, pero ¿qué es eso de Catalunya? ¿Qué se puede conseguir?" (Gabriel, Santa Coloma).

"Lo que yo veo es que la gente vota mucho cuando se trata del Ayuntamiento y les interesa. Veo a la gente bastante motivada a nivel de quién gobernará a nivel más cercano. Luego, a nivel de autonómicas, parece que sea un poco una cosa más aparte de uno. Noto a la mayoría de la gente como si dijera: '¡Bah! Ya votarán los demás', como si no formaran parte de eso. Es más bien a nivel de las (elecciones) generales o las del Ayuntamiento, como algo más cercano que ellos pueden conocer más a los que van a votar que a nivel autonómico. Lo veo como una cosa más lejana. Y los mismos que votan para lo que es el Ayuntamiento, luego, no se sienten identificados con el mismo partido que han votado para que gobierne a nivel de autonomía. No lo ven, no se motivan. Yo diría que es como si no pertenecieran" (Úrsula, Santa Coloma).

D'altra banda, el govern autonòmic pot ser percebut com un govern de caràcter i importància intermitja entre el municipals i l'estatal, com una institució innecessària i amb competències més o menys indeterminades i confuses, o com un govern que, per ser d'àmbit estrictament "català", s'identifica només amb els "catalans", i a ells es limita el seu interès. D'altres diuen no entendre que "haya tantos gobiernos en diferentes puntos de España", així com la complexitat burocràtica que això genera. Algunes persones arriben a afirmar que no voten a les eleccions autonòmiques perquè no saben per què serveix el seu vot, o dubten que realment la Generalitat tingui cap poder. En el context que aquí ens interessa, pot dir-se que la percepció per part de la població del grau de poder que pugui tenir una o altra instància de govern és relativa i fa referència als problemes i interessos que afecten cada individu o col·lectiu. Així, per exemple, per a determinats sectors de la població, immigrants i ja jubilats, una de les principals preocupacions serien les pensions. Com que el tema de l'actualització de les pensions depèn exclusivament del govern central, aquest sector de la població pot votar en les eleccions generals en la mateixa mesura i, en canvi, per la mateixa raó, pot pensar que la Generalitat no té poder en relació al que són els seus interessos o problemes i, en conseqüència, pot no sentir-se estimulat a votar per una o altra opció partidista en les eleccions autonòmiques, donat que no diuen res del que realment sembla afectar-lo. Efectivament, resulta difícil percebre la capacitat de govern que té la comunitat autònoma si les principals qüestions que semblen discutir-se amb motiu de les eleccions autonòmiques fan referència a reivindicacions com la gestió d'una banda de l'I.R.P.F., la significació de la qual no sembla conèixer la major part de la població, ni sap com o en quina mesura pot influir en la seva vida particular. S'explica, doncs, el desinterès pel govern autonòmic, quan es pensa que la Generalitat és només un intermediari.

"Yo veo, en cierto modo, los "dobles gobiernos", que llamamos. O sea, la burocracia. Yo opino, y veo que mucha gente opina igual, que es alargar un poco más la cadena. O sea, antes, en la cadena, estaba, por poner un ejemplo, Madrid ... y ahora están Madrid, la Generalitat, Barcelona, el municipio. La cadena se alarga mucho. No se comprende. Eso aumenta más lo que es la burocracia y, un poco, en cierto modo, el trastorno a la hora de muchas cosas." (Ignacio, Viladecans).

"Ante todo, otro de los problemas por los que no se vota (en las elecciones autonómicas) es que hay mucha incomprensión, y, sobre todo, ante lo que no se comprende, no se vota. Soy de los que opina que no se ha explicado realmente a la mayoría de la población lo que es la Generalitat, su funcionamiento y por qué está. Entonces, la gente no comprende por qué hay un gobierno aquí y

otro en Madrid, no comprenden eso de que si traspasos, de que si tú ahora puedes hacer esto yo no lo puedo hacer, de que si tengo que pedir permiso a quién o si no tengo que pedir permiso. Ante este caos, la mayoría de la gente, pues como no comprende, mucha gente pues no vota” (Ignacio, Viladecans).

“La gente está o estamos abrumados entre municipio, autonomía, estado y supraestado. Luego las distintas asociaciones entre las distintas regiones de Europa... Quiero decir que es una ensalada mental de instituciones varias que son las que gobiernan que la gente... ¿cuáles son las que sigue teniendo más claro? Las más antiguas son el municipio y el estado central. Bueno las más antiguas y que no han variado porque la Generalitat dejó de existir durante un periodo. Entonces, y más si hablamos de gente de Hospitalet, evidentemente, creo, tiene mucho menos claro, muchas menos referencias respecto de lo que podría ser la historia de la institución autonómica. La gente, todavía, a pesar de que la política va más deprisa y hay más instituciones que tienen que ver en la vida cotidiana pero sigue anclada, sigue entendiendo las tradicionales: el Estado y el municipio” (Eva, L’Hospitalet).

“- Mucho follón: autonómicas, municipales, nacionales... Yo creo que, con las nacionales, la gente ya tiene bastante.

- Yo creo igual que él. Son demasiadas.

- La gente se va más a las nacionales. Se van más a las nacionales que a las autonómicas. Porque te lían de tal manera que ya dices ‘bueno, pues en éstas no voto y me voy a las que creo que son más importantes’ (Cristóbal y Carlos, Viladecans).

D’altra banda, com a conseqüència de la pluralitat d’administracions i de la major complexitat burocràtica que s’atribueix, algunes persones creuen haver de pagar més impostos i suposen, doncs, que la proliferació de nivells administratius no només no els ha portat millores en els serveis com l’ensenyament o la sanitat, sinó que, més aviat, els perjudica econòmicament.

“La gente, lo que mira mucho, es la pela, y ve que tiene que pagar ahora más que tenía que pagar antes. Y de ahí saca conclusiones. La gente hace sus números y la conclusión que saca es: ‘estoy pagando el doble cuando antes pagaba menos’ y dicen ‘Beno, estoy pagando más. Me interesaba más lo de antes, que pagabas menos, que no tantos gobiernos’. Es lo que pasa. La gente ve que tiene que pagar más” (Ignacio, Viladecans).

Un corol·lari de la menor importància atribuïda a les eleccions autonòmiques en relació a les generals es concreta en la menor informació que es creu rebre tant en relació a les institucions autonòmiques com amb motiu de les eleccions al Parlament de Catalunya. En aquest sentit,

s'ha observat un consens força generalitzat entre els participants dels grups de discussió. Tanmateix, aquestes mateixes persones manifesten tenir menys interès per obtenir informació quan es celebren eleccions autonòmiques que quan tenen lloc les generals.

“En las autonómicas... será porque no me informo, o porque no hay bastante información... o no quiero informarme yo mismo, porque yo me podría informar, a ver qué... cada partido lo que... ¿no? Pero, después de las generales, es que ni me entero cuándo son las autonómicas. En las generales, pues por lo menos te enteras, por lo menos sabes de qué partido es cada uno, pero es que en las autonómicas de aquí de Cataluña, nada, sólo vemos al Jordi ese, y ya está” (Vicente, Viladecans)

“En las generales hay más -cómo lo diría yo- ... como que te informan más que en las autonómicas. Yo creo que te informan más. Porque yo, cuando son las generales, yo me entero más por la televisión y por los medios de comunicación, yo me entero antes que en las autonómicas. Las autonómicas, a lo mejor, porque ponen cuatro carteles en las farolas y ya está. Por eso me doy cuenta, pero, si no, no me enteraría tampoco” (Cristóbal, Viladecans).

En qualsevol cas, la manca d'informació sembla ser al mateix temps causa i efecte d'una menor participació en les eleccions autonòmiques. Realment, els mitjans de comunicació d'àmbit estatal, sobretot de les televisions privades, ofereixen una menor cobertura a aquest tipus d'eleccions, mentre que la televisió catalana, que sí hi dedica un temps important, és menys seguida per la població immigrada, sobretot la de major edat.

“Aquí (Viladecans), la TV3, los catalanes la ven, pero los que son de fuera... Mi madre, le pones la catalana y ya te está diciendo 'quita eso, que no entiendo ni papa'", y la tienes que cambiar” (M., Viladecans).

“No hay ningún discurso que te lleve para ir al voto”: Els partits i la seva diferenciació com a opcions polítiques.

Desinterès i desencantament

A les persones més joves se les hi atribueix, i elles mateixes ho confessen, un cert desinterès per la política, una manca d'informació envers la mateixa i una certa manca d'estímul, per part dels partits polítics, per interessar-se per ella.

“La juventud prefiere otras cosas antes que ir a votar y ¡tal como está el trabajo!...” (Marcelino, L’Hospitalet).

“- La gente no vota, la mayoría, porque no entiende a los partidos políticos, porque no entiende la política. La mayoría de la gente que dice ‘voto a éste porque vota mi amigo’... O porque, como mi padre, que dice que vote al mismo que vota él... Y sólo he votado una vez, fue en las generales, y fui a votar porque votó mi padre a ése (partido) y digo yo ‘vale, igual’.

- Pero, para votar así, creo que es mejor abstenerse. Yo creo que deberías entender bien la política, o el partido que quieres votar...” (Carlos y Cristóbal, Viladecans).

“Yo creo que no hay ningún discurso que te lleve para ir al voto. No se ofrece nada. No se ofrecen cuestiones que te lleguen a ti más cerca, que lo vivas todos los días... Si no hay un conjunto de cosas que te llevan a ir votar...” (Rosa, Santa Coloma).

“En realidad, voto poco. Voto pocas veces y las razones la verdad es que las tengo poco refrescadas ... Creo que, por un lado, hay razones vinculadas a la utilidad o poca utilidad de la elección misma. Me da la impresión que las políticas que se van a desarrollar están bastante al margen del voto que se deposita. (Por otro lado), el campo de opciones que tienes para elegir me resulta muy estrecho. A veces he votado en las generales porque había opciones que me resultaban más atractivas o, incluso en las Europeas, porque a veces las listas a nivel europeo funcionan de una forma que no funciona a nivel local. Después, en las generales, cuando hay alguna opción... voté a Iniciativa porque estaba la izquierda con problemas, que parecía que se iba a hundir. Esos son los dos tipos de razones. A nivel autonómico, hay menos opciones que incluso a veces a nivel europeo” (Francisco, L’Hospitalet).

També les persones més joves, així com les de mitjana edat, parlen d’un cert “desencantament”, d’un cert escepticisme envers la política en general, com si els polítics no haguessin donat resposta a les expectatives que havien generat. És cert que aquest desencantament podria manifestar-se -i de fet ho fa- tant amb motiu de les eleccions generals com de les autonòmiques, però, en el cas de Catalunya, i per tant també de les eleccions autonòmiques, el desencantament pot ser major tant en relació a la política com en relació als partits i institucions com la Generalitat pel fet que les seves competències i/o actuacions es consideren o es perceben més allunyades de les veritables preocupacions dels ciutadans. Per exemple, en els grups de discussió s’afirmava que el que preocupa els ciutadans són qüestions com l’atur i els salaris, i que no sembla que aquestes qüestions siguin prioritats polítiques ni per als partits que es presenten en les eleccions autonòmiques ni per al govern de la Generalitat. Al mateix temps, es

diu que qüestions que semblen ser molt importants per a la Generalitat, com, per exemple, el traspàs de les competències de trànsit de la Guàrdia Civil als Mossos d'Esquadra, no ho són tant per als ciutadans, almenys per als dels municipis i sectors representats en els grups de discussió.

Les al·lusions al desencantament semblen especialment significatives en el cas del municipi de Santa Coloma de Gramenet. És tracta d'un municipi de població majoritàriament immigrant i que, malgrat la seva nombrosa població, segons els informants s'havia caracteritzat, al llarg dels 60 i 70, per un gran coneixement de la gent entre sí i també per la gran cohesió entre ella. A aquest coneixement i aquesta cohesió s'atribueixen les nombroses mobilitzacions veïnals que es van produir en aquells anys, fins al punt que -diuen- Santa Coloma era coneguda com la "ciudad roja". Mobilitzacions per reivindicar escoles, l'arribada del metro, semàfors, zones verdes, etc. Malgrat tot, avui, aquestes persones semblen tenir (almenys això es pot deduir de les seves manifestacions) una major consciència de marginació o de no integració a la societat catalana que altres immigrants que viuen a L'Hospitalet o a Viladecans, al temps que constaten, lamentant-ho, que a la "ciudad roja" ja hi ha dos representants del dretà Partit Popular. Les raons d'aquests canvis s'atribueixen tant a aspectes estrictament sociopolítics com a la sempre present -per als informants de Santa Coloma- "qüestió del català" i el que consideren la seva imposició (vegeu, més endavant, l'apartat dedicat a aquesta qüestió).

"El desencanto que hay, de que te has movido mucho, que has luchado mucho, de que ahora ves que hay unas ciertas figuras allá arriba... y, ahora, se han colocado. De todo aquel movimiento, han subido unas personas que están allí arriba y ahora tanto da que digas como que no digas. Como si desde allí arriba no se viera el suelo. Me refiero a los políticos, a los líderes, a los partidos políticos... Como si ya no vieran a los que estamos abajo, a los que nos hemos movido, a los que hemos preparado el terreno, digamos" (Antonio, Santa Coloma).

"La historia de Santa Coloma, políticamente, es muy larga... Hay un montón de biografías. En Santa Coloma, había del orden de entre 100 y 200 líderes. Y esos líderes estaban rodeados de grupúsculos. Por ejemplo, el partido socialista, en Santa Coloma, no pasaban de 20, los primeros, que yo conozco muchos. Estoy hablando del año sesenta y tantos. Entonces, esos señores después aparecen, por arte de magia, salen debajo de una piedra y dicen que ellos son el estandarte de la clase obrera. Al final, claro, toda esa gente, todos aquellos líderes se van desengañando, van viendo que lo suyo no es la política, los van defenestrando. Y, entonces, claro, a esta gente les queda una conciencia y unos criterios. Esta gente nos conocemos. Aunque no seamos nadie políticamente, nos conocemos todos. Y esa gente crea una opinión. Y

es posible que esto tenga algo de relación con la cuestión de la abstención en el caso concreto de Santa Coloma” (Gabriel, Santa Coloma).

“El desencanto de la gente... Esta cuestión de la lengua, de querer obligar, más o menos, que todo el mundo, hasta la gente mayor que ya por la edad le cuesta... Entonces, esa gente tiene desencanto. Pero desencanto, más todavía, porque ni es su tierra... Muchos que se estaban haciendo la casita para allí tampoco se sienten integrados. Y están dejando la casa para vender. Y vienen aquí y tampoco se sienten integrados. Entonces, el desencanto, que de alguna manera tienen que expresarlo, es no votando, pasar olímpicamente” (Ursula, Santa Coloma).

Els partits polítics a Catalunya

A les eleccions autonòmiques catalanes, els integrants dels grups de discussió creuen percebre en els partits uns discursos diferents dels que mantenen en eleccions generals. S’afirma que es vota més en les eleccions generals que en les autonòmiques perquè, a les primeres, els components ideològics són més importants; és a dir, els partits, les grans opcions, la dreta i l’esquerra, exageren, accentuen aquests perfils ideològics.

També es diu que, en les eleccions autonòmiques, les opcions representades pels diferents partits polítics estan menys diferenciades. I això s’afirma independentment de què es reconegui que els programes dels partits no es llegeixen i d’estar convençuts que les persones del seu entorn tampoc no ho fan. Així, els diferents participants dels grups de discussió semblen orientar-se en termes esquerra-dreta i nacionalistes-no nacionalistes. D’altra banda, es diu que malgrat que no es llegeixen els programes i que poden haver diferències entre ells, tots els partits fan bones ofertes. Tots ofereixen reduir l’atur, rebaixar els impostos, millorar el benestar... Però, al final, en funció de la identificació amb un dels grans termes de les identificacions possibles, tot es redueix a una mena de competició futbolística on és més important guanyar que jugar bé.

Tanmateix, algunes persones destaquen canvis en alguns partits en relació a les posicions que mantenen anys enrera. Concretament, es retreu als partits que són a l’oposició la seva manca d’oposició real, la seva manca de crítica. Es critica els partits d’esquerra que no tractin la coalició governant com el que és, una coalició “de dretes”. D’altra banda, aquesta manca

d'oposició es relaciona (en una relació causa-efecte) amb la manca d'estímul per votar en les eleccions autonòmiques.

“Es como si no hubiera realmente unos partidos que hicieran oposición. Entonces, la gente, cuando no hay confrontación, pues pasa de votar (...) A nivel de los que somos trabajadores, normalmente tiramos a partidos de centro a izquierda, más que centro-derecha. Entonces, pues claro, el trabajador vota lo que realmente engloba algo, si luego no hay una oposición coherente en unas autonómicas (...), que sólo se conoce a Pujol y poco más, porque la oposición tampoco ha sido aquí, en Cataluña, muy coherente de cara a la Generalitat, no ha habido, realmente, unos políticos realmente fuertes como para oponerse... entonces, si no hay confrontación ni se ve que pueda haber un cambio, la gente no va (a votar). En estas últimas (1995), votó mucha gente porque se preveía un posible cambio de partido. Pero si no hay un posible cambio pues la gente normalmente dice 'es igual, para qué voy a ir a votar, si ya sé lo que va a salir, para qué voy a ir a votar.'” (Ignacio, Viladecans)

***“Cuando hay elecciones autonómicas, sólo conocemos al Pujol”: Els resultats.
Manca de competitivitat i manca de lideratges alternatius***

Una de les raons adduïdes per explicar el més gran abstencionisme en les eleccions autonòmiques és la manca d'incertesa del resultat, perquè “siempre gana Pujol”. No obstant, les primeres eleccions autonòmiques, celebrades l'any 1980, i quan Pujol encara no havia guanyat cap cop, no van ser les que van registrar un major percentatge de participació. En aquella ocasió, la victòria de Jordi Pujol, candidat de Convergència i Unió, fou una sorpresa. És clar que ara podria dir-se que aquells comicis, precisament per ser els primers del seu àmbit, estaven envoltats de molta menys informació sobre el que representaven, i de cap informació del que podria significar el govern autonòmic, en general, i la Generalitat, en particular. És clar, doncs, que si el problema de l'escassa participació a les autonòmiques ens l'haguéssim plantejat a principis del 80, les hipòtesis podrien haver estat molt diferents. ara ja es veu que Jordi Pujol ha guanyat sempre, però l'any 1980 els pronòstics eren favorables als socialistes. És possible que precisament aquell resultat sorpresa hagi marcat la dinàmica dels partits en un dels sentits apuntats en els grups de discussió i que fa referència a la manca de diferenciació, en termes de catalanisme, entre els partits i, molt particularment, entre CiU i el PSC. Sembla com si alguns (els socialistes) partissin d'una mena de pecat original: “Hemos perdido las primeras por ser poco catalanistas... pues no nos van a pillar otra vez por ahí”.

En qualsevol cas, i malgrat la manca d'incertesa en relació al resultat de la convocatòria electoral no sigui exclusiu de les eleccions autonòmiques, és cert que aquest factor ha estat al·ludit reiteradament per explicar el particular nivell d'abstenció que s'assoleix en aquestes eleccions. El fet que Jordi Pujol i/o CiU hagin guanyat totes les convocatòries celebrades fins al moment resta interès per elles i per participar-hi. Segons afirmen els informants de Viladecans, sobretot als barris, la gent està convençuda de què sortirà "el de sempre" i que el seu vot no tindrà conseqüències pràctiques. És per això, diuen, que s'abstenen.

La qüestió del major o menor grau d'informació que es creu tenir o rebre es relaciona amb una altra qüestió aparentment més transcendent i que fa referència al lideratge, com si el grau de lideratge estigués lligat al grau de coneixement dels diferents líders polítics. En aquest sentit, la major part dels participants joves diuen no conèixer, amb l'única excepció de Jordi Pujol, els candidats de les diferents opcions polítiques que s'han presentat en aquest àmbit electoral.

"Cuando hay elecciones autonómicas sólo conocemos al Pujol. Hasta 15 o 20 días antes de las elecciones, no se conoce a los otros candidatos que pueda haber, de los otros partidos. Yo sólo conozco, ahora, a Pujol. De los demás, yo no sé ahora mismo quién es el candidato. Sólo lo sé cuando se van a presentar a las elecciones, que salen. Me pongo la televisión y empiezan a salir. Entonces, yo creo que la gente vota a Pujol porque lo conoce y confía en él ." (Marcelino, Viladecans)

Per aquesta mateixa raó, preguntats els joves de Viladecans sobre quina circumstància podria animar a una major participació a les eleccions autonòmiques, responien, sense dubtar: "un rival amb contundència". Aquests mateixos joves comparaven el major o menor interès per les eleccions autonòmiques amb el major o menor interès que genera un partit de futbol segons la categoria i la rivalitat dels equips i la major o menor incertesa del resultat.

"No es lo mismo un Barça-Compostela que un Barça-Madrid. Es como si las autonómicas fueran un Barça-Compostela y, en cambio, las generales fueran un Barça-Madrid y, entonces, eso moviliza mucho más. Parece que haya mucha más cosa en juego" (Cristóbal, Viladecans).

La comparació amb el futbol ha estat utilitzada també en un sentit diferent de l'anterior. Un dels participants, per exemple, assenyalava, per al cas de L'Hospitalet, que un sector important de la població "no entienden de política" i expressa la seva ideologia com si fossin seguidors

d'un club de futbol, sense tenir coneixement del programa polític propi ni del dels rivals, i sense saber els beneficis o perjudicis que podrien significar l'un i els altres. Es tracta, diuen, d'una identificació partidista més emocional que ideològica, tant en relació a una determinada admiració pel líder o a una concepció més o menys difusa del que representa l'esquerra enfront la dreta.

“Es más aquello de “viva el Betis man que pierda”, o sea, yo soy del PSOE porque siempre he sido del PSOE y estas elecciones voy a votar al PSOE porque Felipe González ha llamado cateto al otro durante el miting y me ha hecho mucha gracia. Yo no sé si verdaderamente hay muchas diferencias o no en los programas. Lo que sí veo es que la gente se decanta más por el carisma y por el liderazgo más que en el conocimiento que tenga del programa de uno u otro partido” (Román, L'Hospitalet).

La major importància que s'atribueix al coneixement d'un líder o a l'existència d'un “rival contundent” està relacionada, també, amb el grau de coneixement de la política que els informants s'autoatribueixen o atribueixen a les persones del seu entorn. Aquesta circumstància, no obstant, no seria exclusiva del cas català ni de les seves eleccions autonòmiques, sinó que seria d'un abast més general. En qualsevol cas, a Catalunya, sembla tenir una dimensió especial i/o específica. Sembla com si els líders dels partits polítics d'àmbit estatal fossin percebuts per les poblacions immigrants com els líders de “primera divisió” i, en canvi, els líders dels mateixos partits encapçalen les llistes electorals en les eleccions autonòmiques fossin només “de segona”. En qualsevol cas, el que sí resulta cert és que els líders estatals apareixen amb molta més freqüència en els mitjans de comunicació d'àmbit estatal que els líders exclusivament catalans. Jordi Pujol, en canvi, sembla que segueix sent “primera divisió” perquè, com a president de la Generalitat, apareix sovint tant als mitjans de comunicació exclusivament catalans com als estatals. D'altra banda, semblaria que a les comunitats autònomes sense partits d'àmbit exclusivament autonòmic existís una major igualtat en el coneixement dels diferents líders autonòmics i, per tant, un mateix grau de concurrència o competitivitat entre ells.

Així doncs, sembla que la qüestió del lideratge té una certa importància, importància que es pot manifestar de diferents formes. Sembla ser que determinats líders sí tenen carisma, almenys pels seus votants. D'acord amb els informants, Jordi Pujol seria una persona amb carisma, amb molt carisma, per a una sector de la població que, al cap i a la fi serien els seus votants. Però també es pot afirmar que Jordi Pujol és un líder que no té referent a nivell estatal; Obiols,

Nadal, Ribó, Fernández Díaz, Vidal-Quadras, sí. A més, d'acord amb les opinions recollides, podria deduir-se que Obiols i Nadal tenen molt menys carisma que Felipe González; Ribó que Anguita; i Fernández Díaz o Vidal-Quadras menys que Aznar. Semblaria doncs, que els referents nacionals limiten les possibilitats dels líders autonòmics, excepte d'aquells que no en tenen.

El lideratge, d'altra banda, i el major o menor carisma dels líders poden semblar molt més importants que l'opció ideològica o partidista a la que els propis líders representen:

“Yo creo que habría una serie de políticos que tienen un grado de carisma y otra serie de políticos que tienen otro grado inferior o diferente y cuando existe una confrontación entre dos políticos de diferente grado pues arrasa el de más galones. La gente cuando vota, yo lo he escuchado mucho en Hospitalet: ¿A quien has votado? No dicen yo he votado al PSOE o al PP; te dicen yo he votado al Aznar. Y tú ¿a quien has votado? Yo he votado al Felipito. Ese carisma es tan importante, yo creo, por la ignorancia que existe sobre este tema y, especialmente, en la gente que tiene menos dinero, que tiene menos recursos, una educación diferente. Porque, si en tu casa no tienes dinero, no vas a ir a la Universidad. Te tendrás que poner a trabajar y eso, en Hospitalet, no es que se de cómo hace unos años pero todavía existe y los de hace unos años son los que ahora están votando. Y la gente inmigrante que vino ¿por qué vino? Porque le faltaba dinero, carecía de estudios. Eso es fundamental, yo creo, en eso del voto” (Jesús, L'Hospitalet).

Alguns s'expliquen una major participació electoral en les eleccions municipals que en les autonòmiques, precisament, perquè el grau de coneixements dels candidats a alcalde és major que el dels candidats a President de la Generalitat. Així mateix, sembla que, en alguns casos almenys, els referents municipals i els estatals estiguin clars per a molts votants; però, en canvi, els referents autonòmics es dilueixen. Així, resulta possible una major identificació amb el candidat municipal i amb el candidat en les eleccions generals, donat que són persones molt més conegudes i amb més o menys carisma dins del seu àmbit respectiu; i, en canvi, en les eleccions autonòmiques, els líders es diluirien, a excepció, és clar, del candidat de CIU, que no té referents en l'àmbit estatal.

“Yo voto a Felipe y yo voto a Corbacho, ¿a quien voy a votar? Es que Obiols no sabemos quién es” (Juana, L'Hospitalet).

“Yo sólo conozco al alcalde. El que está ahora y al que siempre voto” (José Antonio, Viladecans).

A causa de la importància atribuïda al lideratge, al carisma i al fet que els candidats siguin més o menys populars o coneguts, vam plantejar a les persones participants en els grups de discussió, si creien que la possible candidatura de Pascual Maragall podria suposar una major participació en les pròximes eleccions autonòmiques. O, dit d'una altra manera, constituïria, Pascual Maragall, un "rival de contundència" per poder augmentar la incertesa del resultat electoral i, en la mateixa mesura, atraure alguns abstencionistes a votar?

"- Yo creo que sí.

- Yo diría que sí.

- Sí. Esto es como el fútbol. Yo creo que la gente joven votaría más. Habría un poco más de interés, de rivalidad...

- Creo que sí porque, sobre todo la juventud está esperando a ver si sale uno... como el Maragall para que haya un poco de rivalidad..." (Ignacio, Carlos, Cristóbal y Vicente, Viladecans)

"- Yo creo que no.

- Algo más ganaría. Depende de lo que venda.

- Sí, depende de lo que venda." (Mercedes, Rosa, Gabriel, Santa Coloma)

"Conozco alguna gente que da la impresión de que, si se presenta Maragall, igual vota ¿no?, pero lo digo con bastantes dudas." (Francisco, L'Hospitalet)

Existeixen clares diferències d'opinió i pot dir-se que hi ha opinions per a tots els gustos. Podria pensar-se, fins a cert punt, que les persones que manifesten que Maragall incitaria a la participació estarien disposades a votar-lo; mentre que aquelles que diuen que la seva candidatura no suposaria un estímul per a votar, no ho farien. Les raons dels uns i els altres giren entorn al fet de si a Pascual Maragall se li suposa que té o no carisma, així com la importància que al major o menor carisma se li atribueix com a factor per valorar un lideratge. També en aquests aspectes existeixen diferències d'opinió entre les persones entrevistades.

"Yo diría que sí (que P. Maragall disminuiría el grado de abstención) porque, a nivel popular, cantidad de gente vota por carisma... A Felipe González se le ha votado muchos años, lo haya hecho bien o mal. Todos sabemos lo que prometió y lo que no cumplió y la gente seguía votándolo y era porque tenía mucho carisma. Mucha gente lo decía: 'Es que me cae bien'. Eso lo he sentido cantidad de veces (...) Entonces la gente busca a alguien de peso, a alguien que dé mucha imagen. Yo no entro en que si Maragall ha sido bueno o ha sido malo como político,

pero da imagen. Entonces, eso trae mucho peso (...) Un líder, con imagen y carisma, sea bueno o no, atrae a las masas" (Ignacio, Viladecans).

"Yo creo que Maragall seguro que es una persona carismática. Y, en ese sentido, no menos carismática que Pujol. Lo que pasa es que para que ese carisma luego se concrete en apoyo, en votos o en las dos cosas, creo que, aparte, ha de tener un discurso por detrás que lo soporte, que haga que se diferencie del otro personaje carismático que sería Pujol. Y en ese sentido, ¿un discurso propio? Parece que, cuando se habla de Cataluña, sólo haya un discurso posible, políticamente hablando, que sería el discurso cuyo lenguaje lo marcan los nacionalistas." (Eva, L'Hospitalet)

Alguns dels participants de Santa Coloma semblen conèixer de manera precisa quines són les persones que s'abstenen en les eleccions autonòmiques, així com les raons per les quals s'abstenen, segons el que opinen en relació als efectes que podria tenir la possible candidatura de l'ex-alcalde de Barcelona, Pasqual Maragall.

"Yo creo que el carisma lo da el haber hecho algo. Maragall no ha hecho nada. Maragall por la abstención no ha hecho nunca nada, por los que se abstienen. Se sabe los sitios donde está la abstención: la abstención está en Cornellá, en Viladecans, en Esplugues, en Hospitalet y está en Sta. Coloma; es decir, en el cinturón rojo que le llamaban. Pero, el cinturón rojo, que está adscrito a una opción en función de que esa opción le dé algo, porque el cinturón rojo viene de Extremadura, viene de Andalucía, viene de Murcia y viene de muchos sitios donde ya les han dado muchos palos y donde ya saben de qué va la cosa. O sea, que conocen a los socialistas desde antes de la guerra y a los comunistas y a todas las opciones políticas que hay en este país. Entonces, yo pienso que la gente por un supuesto carisma no se deja llevar (...) Es posible que algo raspe, incluso de la abstención, pero no por carisma sino porque haya gente que piense que es el menos malo de los dos." (Gabriel, Santa Coloma).

"Desde mi perspectiva, Maragall no tiene carisma. Maragall, como cualquiera, con un poco de tiempo, con dinero y con voluntades unidas alrededor de él, consigue crearse una imagen de lo que sea (...) Las historias se hacen y se venden (...) Eso está claro. Maragall puede hacerse, en el tiempo que le queda, una buena imagen política. Y la puede vender y puede serle comprada. Pero, yo creo que no tiene carisma y creo que, pese a que pueda vender una buena imagen de sí mismo, como parte de esa imagen ha de estar anclada en el discurso político porque la imagen sola no vende, mientras que el carisma sí, yo tengo la sensación de que algún voto sí que robaría a otras opciones políticas pero que no restaría a la abstención. Yo creo que Maragall no tendría

resortes, no sería lo suficientemente atractivo para restar votos a la abstención, sí para sacar a lo mejor a otras opciones.” (Mercedes, Santa Coloma).

“Los demás temas no se tocan”: Les eleccions autonòmiques i el “consens catalanista”.

Els discursos que apareixen amb motiu de les eleccions autonòmiques són percebuts, per part de la població immigrada dels municipis de L'Hospitalet, Santa Coloma i Viladecans, o per part d'aquells que no es consideren només catalans, com excessivament “ètnics”, “nacionalistes” o “catalanistes”. Diuen, també, que aquests discursos van dirigits a un grup que és considerat com hegemònic, de manera que els qui no se senten identificats amb aquest grup (els “catalans”, els “catalanistes”?), d'alguna manera, queden despenjats i, conseqüentment, també se senten menys identificats amb unes eleccions que poden no considerar com a seves. Així, per exemple, els informants de Santa Coloma assenyalaven que, en aquesta població, es dona un alt índex d'abstenció en les eleccions autonòmiques perquè la majoria de les persones que viuen allà vénen de fora i que, per aquesta raó, no senten aquelles eleccions com a seves. No senten una identificació plena amb “el català”. Diuen treballar i estar a gust aquí, però no comprenen “por qué tiene que haber tanta diferencia según el lugar de origen”. Diuen percebre “una cierta prepotencia” per part de “los catalanes” en relació als qui vénen de fora. Aquestes actituds, segons els informants, dificulten la identificació dels immigrants amb els plantejaments nacionalistes fets pels catalans.

Entre les persones que han participat en els grups de discussió hi ha hagut una coincidència absoluta en considerar que, en l'àmbit estricte de les eleccions autonòmiques, es produeix un consens bastant generalitzat entre totes les forces polítiques en plantejar aquestes eleccions en clau catalanista i que, en aquest sentit, les “regles del joc”, en termes de lluita electoral, les marca CiU, emfatitzant, sobretot, la qüestió catalana, i marginant altres qüestions de contingut més social i sobre les quals, en les eleccions generals, s'observa un major contrast entre esquerra i dreta. En aquest sentit, alguns dels participants en les reunions atribueixen una gran habilitat a Jordi Pujol per plantejar el debat electoral autonòmic en termes de “història nacional catalana” o en termes d'una política lingüística marcada per la conflictivitat o per la polèmica entre el català i el castellà, de tal manera que polítics i electors deixen de parlar o de discutir entorn dels “problemes importants”:

"- Claro, porque el debate en términos de la lucha contra el paro, la cuestión de la corrupción, una mayor democratización de las decisiones...

- ... Todos esos campos no se tocan" (Francisco, L'Hospitalet; Ignacio, Viladecans).

"El discurso político es sobre el catalán, sobre los traspasos y nada más. Los demás temas no se tocan. Los problemas que hay con la sanidad, temas realmente graves de paro, nada. Lo único que se está tocando es la ley del catalán para que cree polémica, para que cuando hagan las autonómicas se base la batalla autonómica en la ley del catalán y se dejen todos los demás temas aparte" (Ignacio, Viladecans).

"Yo creo que los grupos que hay actualmente en Cataluña, tanto los que se llaman de derecha como los que se siguen llamando de izquierda, han cambiado el discurso social que tenían hasta principios de los setenta por el discurso fundamentalmente étnico (...). Entonces, hay mucha gente que no vota en las elecciones autonómicas. Es curioso, por que, generalmente, suele ser un voto de izquierda en las generales. Además, es muy sintomático que sean las ciudades más emblemáticas por su lucha durante la época franquista (...). Se podría entender que el no votar en las elecciones autonómicas es una falta de responsabilidad. Sin embargo, yo creo que es entender la responsabilidad desde otra perspectiva" (Mercedes, Santa Coloma).

Per contra, la major participació en les eleccions generals per part de poblacions immigrades i que viuen en ciutats com, per exemple, Viladecans o Santa Coloma de Gramenet, s'atribueix a la major importància o transcendència d'aquestes eleccions, perquè pensen que "en Madrid, se puede decir algo"; mentre que els candidats al Parlament català no agraden "porque son demasiado nacionalistas" o perquè tenen "un concepto de nación distinto del que los emigrantes trajimos a Cataluña".

"Nosotros llegamos a Cataluña con el criterio de que vamos a otro sitio del mismo país, a nuestra España, mientras que los catalanes, a partir del año 75, empiezan a contarnos que nosotros no vinimos a España, sino a otro sitio. Ahí está metido todo el cotarro. Entonces, mucha gente de esta que no vota había militado o milita (en partidos de izquierda) y se vuelven contra esta propia gente y les crea una contradicción. Y la opción es la sabia: vamos a aquéllas sí (las generales) y a las otras (las autonómicas), no" (Gabriel, Santa Coloma).

Aquest plantejament és reforçat mitjançant la comparació amb altres eleccions d'àmbit autonòmic. Així, per exemple, s'assenyala que, en el cas de les eleccions autonòmiques gallegues, la polèmica electoral entre les diferents forces polítiques segueix girant al voltant de les posicions considerades com a pròpies de la dreta i de l'esquerra. Aquest tipus de

plantejament es considera més motivador per a la votació per a una població que és, alhora, immigrant i treballadora.

“Yo creo que este elemento de las grandes referencias ideológicas, en las elecciones autonómicas, se pierde. Eso lo tengo clarísimo. Y, en sustitución, entra un elemento de carácter nacionalista que es aquello que nos falta por conseguir para llegar a una escala más en el autogobierno. Claro, planteadas las elecciones de esta manera, eso desmotiva. No creo que sea un problema ni de marginalidad, ni de anticatalán, simplemente es que es lo que verdaderamente te impulsa a votar es ese factor. En realidad, ¿para que me sirve votar? En Galicia, yo creo que se va a votar por que sigue estando en los mismos términos, la elección está en términos de izquierdas y de derechas” (Francisco, L’Hospitalet).

Fins i tot, algunes persones arriben a afirmar que els diferents programes electorals que es presenten són, per als votants que procedeixen de l’immigració, com si es tractés d’una “plataforma unitària” i que no existeixen alternatives polítiques reals entre les quals escollir, és a dir:

“Veo muchas diferencias (entre los partidos) en la forma, pero, en el fondo, creo que todos forman un único partido transversal, que van a lo mismo (...). Desde fuera, se puede ver que hay divergencias, matizaciones, pero, desde luego, yo, desde dentro, los veo como un único partido transversal. Es decir, tienen el mismo criterio, y por eso lo consensuan todo. Y con el único con quien no hacen consenso en según qué cosas, ... en la cuestión de las lenguas..., es con el Partido Popular. Pero todos los demás van a ver quién es más nacionalista. El discurso social no existe. Aquí ya no existen las clases sociales, han desaparecido” (Mercedes).

“Los partidos de izquierda, en Cataluña están secuestrados; es decir, han perdido el norte. Aquí, el nacionalismo catalán se ha erigido en el partido que ha sabido capitalizar los resortes de toda la movida antifranquista. Aquí, es el nacionalismo el que capitaliza todo eso. Entonces, la izquierda está secuestrada aquí. Sigue los pasos totalmente de lo que es el discurso nacionalista. Incluso, la izquierda más de izquierda está siguiendo los pasos de la derecha más derecha. El discurso social, lo que se decía antes, se soslaya y, sin embargo, a través de una manera muy sutil y muy latente, dentro de todo esa parafernalia de política lingüística, está labrado detrás todo lo que es la cuestión social, la cuestión de reparto de trabajo, de reparto de ganancias, la cuestión de cambio de estatus, es decir, detrás está todo, está todo detrás ¿me entiendes? Pero todo eso se soslaya. ¿Por qué? por que al final de cuentas somos los mejores.” (Mercedes, Santa Coloma).

“Efectivamente, la política a nivel nacional tiene un nivel de consenso inmenso. Todo el mundo dice: ‘como el tema del catalán es tan delicado’, todos los equilibrios son tan importantes. Pues, ahora, con la nueva ley de la lengua conozco bastante gente que está muy irritada con todo el mundo. En realidad, justamente, la posición que han adoptado unos y otros los ha alejado electoralmente de todos. Parece que ese aspecto del debate en el terreno de la política lingüística por razones comprensibles, por lo que se quiera, etc., no recoge al menos las aspiraciones de un cierto sector ¿no?” (Francisco, L’Hospitalet).

En alguns casos, el “catalanisme” d’alguns sectors de la societat catalana i la seva particular visió i tracte de la immigració andalusa com una emigració provocada només per la fam existent en el seu lloc d’origen, pot resultar particularment frustrant. A aquesta visió de la migració se li retreu que s’oblidi l’emigració que va tenir lloc com a conseqüència de l’opressió política pròpia del franquisme, especialment dura en les zones rurals i jornaleres andaluses. Aquests emigrants, que patien en els seus llocs d’origen una particular precarietat econòmica com a conseqüència de la repressió franquista, haurien escollit Catalunya com a destí per a la seva emigració, precisament per ser considerada una zona republicana i d’esquerres.

“Oigo como si el hecho de haber venido aquí (a Cataluña) haya sido porque allí no se comía. Mucha gente, el problema que tenía para venir del pueblo aquí era porque se sentían identificados con cuando la guerra. Muchos, en sus pueblos, por la idea política que tenían, estaban que no les daban faena, ni trabajo, los maridos parados, muriéndose de hambre, porque, en la guerra, habían estado en el bando republicano. Entonces, la solución era ir a una zona que se consideraba que había sido perjudicada, como Cataluña. Entonces han venido aquí porque se sentían más identificados y se sabía que, en Cataluña, tenía su trabajo, que no se lo daban por su idea política (...). Entonces, ahora, de golpe, que te digan que aquí es que te han dado trabajo, cuando antes el trabajo no lo tenían por sus ideas políticas. Los hijos, todavía, tienen el pensamiento de los padres. Por eso no entienden que ahora les digan que han venido de allí porque se morían de hambre. Se morían de hambre mucho por cuestión política” (Ursula, Santa Coloma).

***“Yo me siento catalán cuando voy a mi pueblo; y cuando estoy aquí, me siento andaluz”:* Entre dues cultures: identitats plurals i integració social.**

Ja s’ha assenyalat que, en la majoria dels casos, l’abstenció es concentra en els grups més marginats de la població i en els d’estatus socioeconòmic més baix i entre els menys educats. Hem dit, també, en la introducció d’aquest capítol, que una “consciència de marginació” (no

necessàriament econòmica sinó, per exemple, “lingüística”) podria provocar una certa abstenció en aquelles eleccions, el context o el debat de les quals podria estimular l’anomenada “consciència de marginació”. En el cas d’alguns sectors de la població immigrada de l’àrea metropolitana de Barcelona, aquesta “consciència de marginació” o d’una no integració plena en la cultura o la societat catalanes sembla estar clara. En qualsevol cas, sembla que són molts els immigrants que tenen, almenys en ocasions, la sensació d’estar entre dues cultures: la catalana i la d’origen. Aquest “estar entre dues cultures” pot viure’s de maneres molt diferents i, en ocasions, fins i tot de formes contradictòries. Pot, aquesta circumstància, tenir alguna relació amb la major o menor participació en les eleccions autonòmiques? El fet d’estar entre dues cultures –entre l’andalusa i la catalana, posem per cas- com es viu? Com es manifesta? És a dir, en quins aspectes, o en quins moments un se sent català, i en quins moments un se sent més andalús que català? Com es viu? En quins moments, en definitiva, un té ocasió de sentir-se més o menys integrat? Quina repercussió poden tenir totes aquestes circumstàncies a l’hora de decidir participar o no participar en les eleccions autonòmiques?

“Gavá ha sido un pueblo que culturalmente siempre ha sido más de payeses y ha tenido un nivel adquisitivo un poco mayor. A Viladecans han venido más emigrantes que a Gavá, entonces se han formado barrios y... ya no digo guetos sino... comunidades, y entonces el problema es más de integración. Y si, realmente, no nos sentimos integrados, no comprendemos ciertos sectores de autonomías históricas y... Más que no comprendemos... como no lo hemos realmente vivido, no lo comprendemos del todo. Es, en cierto modo, lo que me sucede a mí: yo estoy a caballo entre dos culturas, y nunca estás ni en una ni en otra. Con la edad, tiras más a la que estás viviendo, que es la de aquí, porque con la edad los pocos lazos que te quedan de la otra cultura los pierdes totalmente, te sientes más integrado aquí. Pero siempre tiendes a irte un poco a la otra” (Ignacio, Viladecans).

D’altra banda, fins a quin punt la o les consciències identitàries (tant les relatives a Catalunya com les del lloc d’origen), així com les percepcions de les consciències identitàries “dels altres” poden haver experimentat canvis al llarg dels últims vint o trenta anys, tant en la forma de sentir-les, d’expressar-les i de percebre-les? Podria pensar-se que als anys 70 la identificació i la percepció de la “catalanitat” era menys concreta. La major abstracció i/o generalitat de llavors podia permetre que qualsevol persona s’identifiqués amb el que, en aquells anys, eren o semblaven ser les reivindicacions catalanes. Ara, per contra, sembla com si les “reivindicacions catalanes” s’haguessin concretat i, alhora, distanciat d’aquells sectors que, tot i ser immigrants, corejaren les consignes mobilitzadores de l’antifranquisme i, en aquesta mesura, que les

possibilitats d'identificar-se amb les mateixes per part dels immigrants es visquessin d'una manera més conflictiva. Simplificant una mica la qüestió, podria dir-se que, als anys 70, la reivindicació era "llibertat, amnistia, Estatut d'autonomia". Aquesta reivindicació tenia un caràcter força genèric i podia ser percebuda, en un context de lluita antifranquista i de recuperació de les "llibertats democràtiques", d'una manera més política que cultural o pròpiament ètnica. D'aquesta manera, "antifranquistes" andalusos, extremeños, castellans, gallecs... podien identificar-se amb aquesta reivindicació sense que la mateixa provoqués cap mena de contradicció en relació a la seva identitat cultural d'origen. En els últims anys, en canvi, les "reivindicacions nacionalistes" adquireixen un major grau de concreció i d'afirmació "catalanista". Giren al voltant no només d'augmentar l'autogovern sinó de la "normalització lingüística" a les escoles (la "immersió") i en l'àmbit de l'administració, etc. Dit d'una altra manera, per a molts immigrants, la "normalització" reivindicada era la "normalització democràtica" que recollia l'Estatut d'autonomia. Per als immigrants, restablerta la democràcia i en vigor l'Estatut, semblaria que, des del punt de vista de la normalització catalana, estava tot aconseguit. No obstant, les reivindicacions següents, més concretes i que, en certa mesura, poden ser percebudes com afectant els seus drets individuals, provoquen cert conflicte.

A més, podria pensar-se que l'"Espanya de les autonomies" ha contribuït a desenvolupar i/o a provocar l'aparició d'una major consciència d'identitat cultural tant en les anomenades "nacionalitats històriques" com en la resta. En aquest sentit, podríem pensar que al llarg dels anys 80 augmenta no només el grau de consciència identitària a Catalunya sinó que apareix una consciència d'identitat andalusa, extremeña, per exemple, entre individus que, almenys en termes afirmatius, podrien no haver-la tingut mai. Evidentment, això no significa que, anteriorment, una andalusí, a Catalunya, no hagués tingut consciència de les diferències entre "el català" i l'"andalús", o, fins i tot, entre "el català" i l'"espanyol".

"Yo creo que en los años 70, el hecho catalán no era un hecho diferenciador como lo esta siendo últimamente y no es casualidad que en los últimos años, una vez establecidas una serie de libertades democráticas, no es por azar que afloren un montón de asociaciones de tipo étnico. En Hospitalet, en estos momentos, entre hermandades rocieras, peñas flamencas, peñas taurinas, casas culturales, casas regionales, casas de Andalucía... hay en torno de 16 o 18. A mediados de los 70, no había prácticamente ninguna. O sea, antes eran unas reivindicaciones de tipo social y de tipo político y, ahora, la gente las está convirtiendo en reivindicaciones de tipo cultural. Eso no entendido como un conflicto. Yo soy de fuera pero yo me quiero quedar aquí porque mis hijos son de aquí y es aquí donde he solucionada mi vida. Eso todo el mundo lo tiene clarísimo, pero

hasta que yo viva, yo quiero como ellos llaman en muchas ocasiones no reivindicar exactamente sino promocionar parte de la cultura. Y que eso empiezan a decir ya empieza a formar parte de la cultura catalana y ya no solamente la reivindican como andaluza. Nosotros lo hemos incorporado al conjunto y es Hospitalet.” (Juana, L’H.)

“Claro, apuntarse a aquello (las reivindicaciones de los años 70) no era apuntarse a una opción necesariamente nacionalista o nacional sino a una opción de izquierdas. Era decir, bueno queremos que haya libertad, que no se opriman las distintas realidades culturales (...) El hecho nacional de cada autonomía española, a mi me da la sensación de que ha crecido ¿no? Independientemente de donde vivas, te sientes más de donde has nacido. O sea los andaluces que estaban aquí en los años 70 se sienten más andaluces que antes. Tengo esa sensación.” (Eva d, L’H.)

“Hubo un tiempo que todos salimos a la calle a reivindicar el Onze de Setembre. Hoy no lo hablamos (...) Salimos a reivindicar el derecho de los niños catalano-parlantes a recibir la educación en su lengua. Yo salí. No una vez, sino muchísimas veces. Hoy no saldría. Quiero decir que toda una serie de cosas se pueden explicar por el momento político” (Mercedes, Santa Coloma).

D’altra banda, la percepció que poden tenir els immigrants de Catalunya pot ser diferent si es veu en termes de societat i cultura que si es veu en termes de comunitat autònoma.

“Es difícil entrar a valorar por qué la gente no vota en las Autonómicas y vota más en las generales. Creo que falta que la gente, de alguna manera, se sienta integrada en lo que es la comunidad autónoma. Aquí (en L’Hospitalet) la gente está en Catalunya un poquito por accidente. Entonces sí que ha tenido 10, 15, 20 años, los que sean, para adaptarse y entender lo que es el estado de las Autonomías y entender como funciona aquí y entonces entiendo que no necesariamente no se pueda votar en unas autonómicas si no hay otro componente que no sea este de no sentirte catalán” (Jaume, L’Hospitalet).

D’altra banda, segons es dedueix dels discursos recollits en els grups de discussió, la consciència identitària no es manifesta o es viu d’una manera lineal o mecànica. El sentir-se “espanyol”, “català” o “andalús”, per exemple, no és necessàriament un sentiment únic i precís, sinó que pot ser variable i circumstancial. En efecte, algunes de les persones entrevistades expressen sentir-se més o menys catalanes, més o menys andaluses o més o menys espanyoles segons les circumstàncies i les vivències concretes que hagin pogut experimentar en cada moment.

“Yo me siento catalán cuando voy a mi pueblo. Y, cuando estoy aquí, me siento andaluz” (José Antonio, Viladecans).

“Yo me siento más catalán cuando estoy fuera de Cataluña” (Cristóbal, 24 años, Viladecans).

“Yo he estado allí (Granada) en la mili, y tenía que fregar los platos a un cocinero que era de Cádiz. Y me dijo ‘Tú, ¿de dónde eres?’ y yo le digo ‘¿Yo? De Barcelona, vivo allí’. Y me dice: ‘Bah, catalán’. Y pum, me escaqué y no hice nada. Sólo porque me dijo eso. Y después vas allí, a Andalucía, y también. Y cuando vienes aquí y hablas con gente catalana... a veces me han exigido hablar en catalán. ‘¿Por qué no me hablas en catalán?’, o no mirarte e irse. Por eso que estoy entre...” (José Antonio, 26 años, Viladecans).

“Yo no entiendo nada de política, y tampoco me gusta informarme mucho. Pero pienso que, a la mayoría de la juventud, lo de las autonómicas... no votan porque no quieren que... Yo, por lo menos, me siento más español que catalán, aunque viva aquí. La verdad que la mayoría de la gente que ha venido aquí a trabajar, pues pasa un poco de las votaciones de aquí, de Cataluña, y prefiere votar en las generales” (José Antonio, L’Hospitalet).

La major o menor consciència d’integració o de no integració pot ser variable, també, segons les circumstàncies externes que es perceben:

“Se sienten, sobre todo los mayores, como un poco de prestado y lo que hacen es pasar. Ni en contra ni a favor, pasan. Hasta estos últimos años (debates sobre el catalán) no había pasado esto” (Ursula, Santa Coloma).

Però els joves descendents d’immigrants, pel fet d’haver nascut a Catalunya, tampoc, necessàriament, senten una major identificació amb Catalunya que els seus pares. La cultura i la identitat no s’adquireixen per naixement sinó per enculturació, aprenentatge, familiarització.

“- En Hospitalet es casi toda la población inmigrada, depende de los barrios.

- En Bellvitge, que es mi barrio, por lo menos debe ser del 90 %. En el Instituto ¿cuántos catalano-parlantes encuentras por aula ¿uno?

- En torno al 47 % de la población de Hospitalet ha nacido fuera de Cataluña.

- Sí, pero el hecho de que yo haya nacido aquí a mi me puede dar una identidad pero no hay esa tradición. - ¿Cuántos de esos hijos de ese 47% se identifican con Catalunya, conocen lo que es la Generalitat, conocen el hecho de no verla como una intermediaria. Entonces es lo que te digo el

identificarse, el integrarse en la sociedad catalana, no solo el hecho de decir yo emigro allí, pero claro emigras a un lugar donde no existe esta consciencia, esta identificación puesto que todo el mundo es inmigrante. Por lo menos es lo que pasa en Bellvitge, el barrio donde yo vivo. Entonces, claro, si emigras a Sants, con el mismo nivel adquisitivo, todo muy parejo... claro, allí sí que hay una tradición catalana. Ya te integras, seguramente. Digo yo, no lo sé. Pero seguramente acabas integrado y acabas tomando un poco de compromiso y allí (en Bellvitge) es mucho más difícil adquirir este compromiso en ese sentido.

- Lo que pasa, una vez tú te has integrado en una cultura, en este caso la catalana, lo que no quieres es ser subsumido por ella. Es decir, yo, ahora, estoy integrado, (pero) lo que yo quiero, también, es conservar parte de mi patrimonio, que yo he aportado aquí y Cataluña no son sólo los catalanes de origen, de familia, sino (también) los que hemos venido después.

- Ya, pero eso no está reñido con el hecho de que tampoco se acepte el compromiso o se adopte el compromiso en cuanto al hecho del voto, que es de lo que estamos hablando. Ellos sí que se integran pero no quiere decir que el hecho de no votar o no dar una importancia a las elecciones (autonómicas) quiera decir que se esté en contra de todo ello, quiere decir que se pasa. O sea, que no se tiene ese compromiso” (Eva, Juana, Román, Jaime, L’Hospitalet).

Així doncs, el grau d’integració que se sent respecte de la societat catalana pot ser molt diferent d’uns individus a uns altres, fins i tot dins d’una mateixa família, o d’una mateixa parella. Un indicador del grau d’integració en la “societat catalana” pot expressar-se a través de la intenció o del desig de tornar al lloc d’origen quan arribi la jubilació o alguna altra circumstància que ho fes possible. Aquest desig, no obstant, també, està desigualment repartit segons els individus, les famílies i els membres d’una mateixa parella:

“Yo creo que gente que ha venido hace de 25 años para acá, porque allí no había trabajo, se vinieron aquí, a Cataluña, porque había bastante, y nada más llegar aquí están pensando en jubilarse para irse otra vez a su tierra” (Marcelino, Viladecans).

“Se respira la sensación de que no estás en tu casa. La gente mayor se marcharía a su tierra, si pudiera. Lo que pasa es que ni están integrados aquí ni allí... Y lo dicen: ‘Llegamos allí y no es nuestra tierra. No nos sentimos integrados. Estamos aquí y, últimamente, con todo esto (la “ley del catalán”), tampoco nos sentimos integrados’. Hay desencanto” (Ursula, Santa Coloma).

“En mi casa, no se piensa en volver.” (Cristóbal, Viladecans).

- “Mi madre, no tanto. Mi padre, sí (“Juan Carlos, Viladecans).

- Pues mi padre no (Cristóbal).

- Mi madre no. Ella siempre ha dicho que, en ese sentido, allí ya tampoco se le pierde nada. Mi padre hubo una temporada que sí, pero ahora ya no..." (Ignacio, Viladecans)

De les manifestacions anteriors podria deduir-se com si els homes tinguessin un major desig de tornar al seu lloc d'origen que no pas les dones. D'altra banda, d'acord amb les dades estadístiques disponibles, l'índex d'abstenció en qualsevol tipus d'elecció és major entre les dones que entre els homes. Així doncs, en la mesura en què els homes immigrants mostrarien un menor grau d'identificació amb Catalunya i un menor interès per votar en les eleccions autonòmiques, podria explicar-se un percentatge indeterminat de menor participació en aquestes eleccions.

En qualsevol cas, s'estableix una diferència clara entre el que es considera "ser català" i ser "nacionalista". Mentre que "ser català" pot ser percebut com una afirmació positiva d'una especificitat i ser acceptat i respectat, "ser nacionalista" és percebut com una negació o una oposició a "l'espanyol". En la mateixa mesura, el nacionalisme català resulta percebut com representant una certa incompatibilitat amb la manera de ser de l'immigrant, per al qual el sentir-se andalús mai no havia representat incompatibilitat amb el sentir-se espanyol. Relacionat amb això, deriven algunes crítiques cap el "nacionalisme català" i algunes explicacions de l'abstenció en les eleccions autonòmiques.

"Para mí, el problema es que se ha enfocado muy mal lo que es Cataluña, lo que es ser catalán, ser nacionalista y ser español. Yo creo que, como se ha enfocado mal, se ha creado una gran confusión y, yo por lo menos, me siento en algunos momentos desplazado en ese sentido. Porque yo me siento catalán, porque yo llevo aquí toda mi vida -en Andalucía, claramente, no se me ha perdido nada- me siento de aquí, pero no me siento nacionalista. Soy catalán, quiero que a Cataluña se le dé lo que se le merece, pero al resto de España también. Yo creo que se ha confundido mucho lo que es ser catalán, ser español, y ser nacionalista. Y, como se han confundido mucho los términos, pues te puedes sentir catalán pero no nacionalista. En mi caso, yo me siento catalán -porque yo me he criado aquí- pero no me siento nacionalista" (Ignacio, Viladecans).

"Yo no creo que, en L'Hospitalet haya una identificación catalana. La gran mayoría lo ven como Cataluña para los catalanes" (Eva, L'H.).

Al llarg dels últims 25 anys han proliferat, a Catalunya, però molt particularment a l'àrea metropolitana de Barcelona, associacions i manifestacions "culturals" de continguts i

significats diversos: "cases regionals", penyes folklòriques, *romerías*, *ferias*, processons religioses, etc. Algunes d'aquestes manifestacions ("Feria de Abril", "Romería del Rocío", la processó de Setmana Santa de *los "15+1"*, etc.) han tingut i continuen tenint un èxit de participació extraordinari, i tenen un ampli seguiment per part dels mitjans de comunicació. Totes aquestes manifestacions que agrupen, fonamentalment, ciutadans d'origen andalús i extremeny, podrien estar expressant una major consciència identitària andalusa i extremenya. L'interrogant que es pot plantejar és si aquesta major consciència identitària hauria de suposar o no un major rebuig del català i de les institucions pròpies de Catalunya i, conseqüentment, també, una menor participació en les eleccions autonòmiques. O, més concretament, si les persones integrades en aquest tipus d'associacions podrien tenir una major o menor participació en un o altre tipus d'eleccions, les generals i les autonòmiques. Tanmateix, podria preguntar-se si l'augment d'aquestes manifestacions de caràcter folklòric i el d'una major conscienciació identitària ha estat en detriment d'una major consciència de classe, treballadora, d'esquerres. La resposta o les respostes no són fàcils perquè, d'acord amb els testimonis recollits al respecte, les diferents circumstàncies al·ludides poden creuar-se de manera diferent i amb resultats diversos.

"... de aquello de ver, oír, hablar a mí me da la sensación que esta gente (los integrantes y/o participantes en las manifestaciones de carácter folklórico andaluz o extremeño) son voto socialista. Tienen muy claro su candidato en Hospitalet. Tienen bastante clara la institución municipal. Además, el municipio trata de tratarlas bien porque sabe que hay tiene voto socialista. (En cambio, no reciben los mismos réditos, digamos, de la institución autonómica ni tienen un candidato claro en la institución autonómica" (Eva, L'Hospitalet).

"(Estas asociaciones) subsisten, prácticamente, por las subvenciones que reciben del municipio. Locales... se hace cargo el ayuntamiento (de L'Hospitalet). Cuando son locales compartidos, (el ayuntamiento) pone un conserje. Entonces, claro, lo que está ocurriendo en Hospitalet es que se está dando un agravio comparativo entre las entidades andaluzas, que son muchas y tienen mucho peso, y tienen peso porque hay una población muy mayoritaria, y otro tipo de entidades, también étnicas, como pueden ser las gallegas, que son más minoritarias y no reciben (subvenciones) o las nacionalistas, vamos, las propias asociaciones de aquí. Entonces, eso también está creando ahora cierto conflicto porque se sienten que no están tratados de la misma manera. Ahora, esto, relacionado con el voto autonómico, (las personas relacionadas con las asociaciones subvencionadas por el Ayuntamiento) son mayoritariamente personal que vota al PSC. Yo he estado preguntando en diferentes sitios y me decían que votaban en todas (en todos los tipos de elecciones)" (Juana, L'Hospitalet).

“Yo creo que, precisamente, la Santa Coloma ‘rociera’ vota. Es decir, la abstención no coge a la parte de la Santa Coloma rociera. Precisamente, yo creo que la falta de protagonismo político, actualmente (en relación al protagonismo que supusieron las movilizaciones vecinales de los años setenta y ochenta), de Santa Coloma tiene que ver más con que no hay salida. Es decir, yo creo que el protagonismo se ejerce desde la abstención. Yo creo que (la abstención en las elecciones autonómicas) es un voto de castigo... Creo que la abstención de las autonómicas, mayoritariamente, es un voto consciente. Por eso, yo creo que irá en aumento la abstención. Si la abstención no aumenta, habrá un aumento del PP” (Mercedes, Santa Coloma).

“Mi madre...? ¡Es imposible que aprenda el catalán!”: La qüestió lingüística.

Com s’ha dit, segons les poblacions immigrades, es considera que les eleccions autonòmiques estan molt marcades per discursos de tipus “nacionalista” o “catalanista”. Tanmateix, es considera que, en bona mesura, el “fet diferencial català” gira, fonamentalment, al voltant de l’idioma, del català. tot això fa que alguns informants afirmen que, entre la població obrera i immigrada, pot existir una falsa idea del que representa el govern de la Generalitat. Sembla que es percebi que aquesta només serveix per a la “cosa del idioma”. S’assenyala, a més, la responsabilitat de la pròpia Generalitat per no fer percebre altres interessos a part de la “qüestió lingüística”. d’aquesta manera, s’estaria contribuint a generar una “imatge falsa” del que representa el govern autonòmic i no es deixaria que la gent reconegués els aspectes positius de la tasca del govern de la Generalitat.

“Al final, se centra todo en el idioma. ¡Tonterías! Como si todo lo más importante fuera hablar simplemente en catalán. Y, entonces, no dejan ver otras funciones que hace, importantes. Se ha centrado mucho en el idioma. Y eso, a la mayoría de la gente, sobre todo a la mayor, que es la más consciente de votar, es la que en las autonómicas más se retiene. Casi más que los jóvenes. Los jóvenes, hasta los treinta años, se sienten más motivados que los mayores. Los mayores, en cambio, están más motivados para (votar en) las generales o bien para el Ayuntamiento. En cambio, los jóvenes se sienten más integrados. Pero, los mayores, de 30 para arriba, la mayoría siente mucha cosa sobre el catalán, no ven más que si el catalán; aunque intentan integrarse, les cuesta mucho por cuestión de edad” (Ursula, Santa Coloma).

El català provoca reaccions diferents. D’una banda, totes les persones participants en els grups de discussió diuen voler aprendre el català i atribueixen aquest mateix desig a les persones que

Entonces, ya no se sienten integrados... Es una sensación mala. Quizás, los más jóvenes no tengan tanto este problema..." (Ursula, Santa Coloma).

"Mis padres se sienten unos extraños aquí, en Cataluña, en estos momentos. Se sienten extraños ¿Por qué? Porque mi madre va a misa y el cura le dice que tendría que aprender catalán. Pero no puede aprender catalán. ¡Es imposible que aprenda el catalán! O sea, se sienten tanto en la obligación, que están en un sitio que no es suyo, porque se lo dicen constantemente. Y ellos, además, teniendo mi padre setenta y tantos años y mi madre sesenta y tantos... van y aprenden catalán. Yo considero eso una aberración (...) Es decir, determinados comportamientos hacen tener rechazos, que es lo que suele ocurrir generalmente. Y me imagino que parte de la gente que no votamos tenemos un cierto rechazo a todo lo que significa nacionalismo (...). Lo que pasa es que estoy integrado aquí, en Cataluña. Sí, me considero integrado. Lo que pasa es que me dicen que tengo que saber catalán, que tengo que hablarlo, que en mi negocio tengo que tener gente... y todo eso lo voy sintiendo como una presión..." (Juan Antonio, Santa Coloma).

Tenint en compte les polèmiques que han tingut lloc en els darrers anys, des de la llei de normalització lingüística i el debat entorn a la "nova llei del català", podria pensar-se que el fet de la llengua ha centrat o ha sintetitzat les diferents actituds possibles en relació a l'acceptació o no del "fet català", així com el fet de sentir-se més o menys integrat a Catalunya i de tenir major o menor interès per participar de les seves institucions i, conseqüentment, de voler participar o abstenir-se en les eleccions autonòmiques catalanes. Per tot això, i en la mesura en què, d'una banda, durant la campanya electoral de les darreres eleccions autonòmiques (1995), el candidat del Partit Popular plantejà la qüestió de la discriminació del castellà obertament; i, de l'altra, s'assolís un significativament major nivell de participació que en darreres convocatòries, ens va portar a plantejar, als grups de discussió, la possibilitat de si una candidatura es presentés obertament com a defensora dels castellano-parlants des de la perspectiva de l'idioma podria suposar un augment de la participació electoral entre aquells sectors de la població immigrada que, a causa de la "imposició" del català, se senten discriminats. En termes generals, les respostes acceptaven la possibilitat de què una defensa oberta dels castellano-parlants en termes lingüístics pogués fer créixer la participació, però amb significatius matisos. D'una banda, s'assenyala que, en la mesura que en les darreres eleccions la defensa del castellà fou protagonitzada pel candidat d'un partit de dretes, metre que els immigrants abstencionistes són majoritàriament d'esquerres, l'augment de participació assolit en les eleccions del 1995 pot haver estat la conseqüència de la major confrontació i incertesa electoral existents en aquells moments, i al fet de què aquelles eleccions autonòmiques podien considerar-se unes "primàries" de les eleccions generals que havien de celebrar-se pocs mesos

després. Per això alguns dels participants dels grups de discussió manifestessin convençuts que si un partit d'esquerres s'atrevis, per exemple, a dir "no" a la llei del català, la participació en les eleccions autonòmiques podria resultar beneficiada.

"Para esas personas que sienten el catalán como una imposición, yo creo que sí (se decidirían a votar en las elecciones autonómicas)" (Antonio, Santa Coloma).

"Un partido que ofreciera un programa realmente no nacionalista, que hablara de la lengua, y da igual que sea el castellano o el catalán, como un derecho y que jamás podría ser impuesto como una obligación... yo creo que sí (podría posibilitar un aumento de la participación electoral). Yo creo que si realmente tomara cuerpo como algo más allá del PP, podría arrancar votos a la abstención. Si fuera otra persona la que liderara esa plataforma (Convergència Cívica Catalana) creo que tendría más resultado que al ser liderada por el Vidal i Quadras porque le queda lo que es el sello PP" (Mercedes, Santa Coloma).

"Yo pienso que ese grupo (que defendiera abiertamente el castellano) aglutinaría a toda una serie de gente de derechas. Bueno, no sé... la cuestión es que, yo me imagino, que viniendo la iniciativa del señor que viene, del señor Vidal i Quadras (...), aunque una iniciativa de este tipo pretenda crear simpatías en gente, digamos, no políticamente de derechas pero que en un momento dado puede sentirse agredido por una determinada norma lingüística, al final, a mí me suena bastante de derechas, anti, en el sentido anticatalán. En ese sentido, creo que tendería a aglutinar a gente de este tipo (de derechas)" (Eva, L'Hospitalet).

Conclusions

En aquest capítol hem presentat les explicacions que els propis abstencionistes donen a la seva decisió de no votar. Com ja hem dit a la introducció, això no implica que nosaltres assumim que aquestes són les causes reals per les que no voten, sinó que es tracta de com aquests ciutadans interpreten i justifiquen el seu comportament. El mètode utilitzat no ens permet tampoc dir quin d'aquests discursos és estadísticament més important, sinó que el que pretén és reconstruir els arguments profunds i donar veu als propis protagonistes coneixent la seva pròpia interpretació dels fets. Però aquest no és el tema d'aquest capítol i per tant reprendrem aquesta discussió sobre les explicacions de l'abstenció autonòmica en la conclusió final. El que volem fer doncs en aquestes conclusions és, primer, sintetitzar aquests discursos que acabem de presentar. En segon lloc, apuntarem alguns elements que contribueixen a enllaçar-los i a fer que

no es tracti tant de sis discursos aïllats, sinó que malgrat ser diferents i no formar part d'una interpretació global compartida per tots, tenen punts de connexió i no responen a sis tipologies d'abstencionistes clarament diferenciades.

El primer argument per no votar en les eleccions autonòmiques apunta a la seva menor importància. Alguns participants les creuen innecessàries i molts es consideren poc informats sobre el que hi ha en joc. Davant la tradició d'institucions com el municipi o l'estat, el govern autonòmic apareix per aquestes persones com una realitat desdibuixada, amb funcions confuses i que, en tot cas, resulta menys significatiu en les seves vides que institucions més poderoses o més properes.

Un segon discurs posa l'accent en la crítica als partits i a la vida política en general. Hi ha crítiques genèriques al seu funcionament, que en bona lògica haurien de portar a abstenir-se en qualsevol tipus d'elecció, però també hi ha queixes més concretes contra l'actuació dels partits en l'arena política catalana: en política autonòmica, aquests s'assemblen més que en política estatal, presenten menys diferenciació i, probablement com a resultat d'això, hi ha manca d'oposició i de confrontació, donant lloc a una via política poc estimulants i buida de contingut.

El tercer argument posa l'èmfasi en la manca de competitivitat i d'alternatives. No sols el resultat de les autonòmiques sembla estar escrit abans que aquestes es celebrin, sinó que la visibilitat de les alternatives a CiU és molt escassa. La percepció de gran desigualtat entre els competidors es poc engrescadora i aquesta s'agreuja amb el fet que els líders presentats per l'oposició són poc coneguts i considerats amb insuficient solidesa per enfrontar-se amb garanties a Pujol.

Un altre dels discursos apareguts considera que la política catalana és monotemàtica i consensual. És a dir, els partits semblen interessar-se sols en la qüestió nacional i, a més, comparteixen bàsicament una mateixa postura catalanista en aquest tema. Els problemes que més preocupen a aquestes persones (atur, desigualtats,...) no apareixen al seu entendre el l'actuació quotidiana dels partits polítics catalans, obsessionats únicament en parlar de competències i de qüestions identitàries, en les que es percep un gran acord entre les principals forces polítiques.

Un altre tema que genera distanciament envers la política catalana és l'enfrontament entre unes identitats nacionals compartides per part de sectors de la població immigrant amb la percepció de l'existència d'un nacionalisme al que consideren hegemònic i excloent. En aquest discurs, la Catalunya oberta i plural a la que van arribar s'ha transformat en una Catalunya que els vol imposar una cultura que, precisament per ser imposada, no consideren com a pròpia.

Finalment, un aspecte especialment citat d'aquest conflicte cultural és el tema de la llengua. Sobretot entre la població de més edat, la seva vida a Catalunya s'ha desenvolupat en castellà i perceben com una dificultat i en alguns casos fins i tot com una agressió el fet que s'els vulgui imposar un altra llengua. Alhora, es manifesta una gran incomprensió respecte a la importància que se li dona a una tema que aquestes persones no consideren tan prioritari.

En cada un dels grups es va produir una especial combinació d'aquests discursos. Potser el factor més comú a tots ells era la qüestió nacional, tot i que prenia una forma molt diferent en cada un d'ells. A Viladecans, identitat i llengua no eren percebuts com a causa directa i fonamental de l'abstenció, tot i existir referències a un nacionalisme excloent, que deixava fora del joc polític les opcions no nacionalistes. En general, una percepció d'integració no plena per part d'aquest grup era més aviat el rerafons d'un menor interès i informació, que incloïa la política en general, però la política catalana més en particular. A l'Hospitalet la crítica predominava clarament per sobre de la desinformació. Els partits i la política eren objecte de moltes observacions crítiques, però aquestes s'accentuaven més quan es parlava de política catalana. La connexió estava en aquest cas en l'agenda política dels partits catalans, centrats en la qüestió nacional, i oblidant adreçar els problemes prioritaris de la població. Finalment, a Santa Coloma apareixia el discurs més marcadament anti-nacionalista, que percebia les polítiques de la Generalitat com una agressió envers els immigrants, de la que CiU era la principal responsable i els altres partits els còmplices més o menys actius, conformant aquest escenari d'irrellevància per alguns i de rebutj actiu per part d'altres a les eleccions autonòmiques. En conclusió, cada grup combinava de fet, a la seva manera, alguns dels diversos factors apuntats fins aquí, donant lloc a discursos diferents en la seva conformació global, però amb clares interseccions en el seu rerafons.

Tenim doncs sis aspectes diferents que han aparegut al llarg dels grups. Alguns dels participants feien constant referència a un d'ells, mentre altres combinaven diferents explicacions i negaven la importància d'altres. Aquests sis discursos no suposen l'existència de

sis grups d'abstencionistes amb motivacions diferents. Tampoc es tracta de sis elements que formin part d'una explicació global on es trobin tots aquests aspectes. Però, alhora, entre aquests discursos hi ha obvies connexions, plantejades de forma més o menys explícita per part dels participants. Així, en la manca d'informació entorn a les eleccions hi ha un component de visibilitat (segon ordre), però també un de menor atenció conscient pel fet de ser una política en català i percebuda com a monotemàticament nacionalista. La irrellevància de les eleccions o la desconexió entre preocupacions ciutadanes i agenda institucional es viu més intensament per la sensació d'exclusió d'alguns i pel desenvolupament d'aquestes realitats en una llengua que no senten com a pròpia. La manca de competitivitat és el reflex d'una situació que presenten les enquestes i difonen els mitjans i els líders d'opinió, però també el resultat de la crítica a la manca de diferenciació i d'oposició entre els partits, que es fa més evident en percebre que sols dediquen la seva atenció a la qüestió nacional. És a dir, manca d'informació i de rellevància, visió crítica dels partits i la seva agenda i percepció d'un nacionalisme obsessiu i exclouent són discursos diferents, acceptats sols parcialment per alguns dels participants, però que alhora es creuen i es reforcen mútuament en la percepció d'alguns d'ells.

Entre aquest conjunt d'explicacions, algunes d'elles haguessin aparegut sens dubte també en altres CCAA: els factors lligats a segon ordre a gairebé totes elles, la manca de competitivitat en la Galícia dels darrers anys, la percepció de trobar-se entre dues cultures al País Basc, les crítiques globals als partits a molts llocs, etc.. Potser el que és exclusiu de Catalunya és precisament la combinació de tots aquests discursos, que sense oferir una explicació integral de l'abstenció autonòmica, perquè el que aquí han aparegut són més aviat un conjunt de factors diferenciats, conforma un panorama particular i que porta a determinats sectors a sentir-se menys motivats i a deixar de votar amb especial facilitat.

Conclusions

Les eleccions autonòmiques catalanes registren taxes d'abstenció particularment altes. En cap d'aquestes eleccions s'ha aconseguit que dos de cada tres catalans votessin i en alguna no ha faltat tant perquè la meitat dels catalans amb dret a vot es quedessin a casa. Hem vist que l'abstenció diferencial, aquella que es dona en aquestes eleccions i no en les generals, és més alta que en cap de les possibles unitats de comparació utilitzades (altres regions europees i CCAA de l'estat espanyol), singularitzant aquest comportament a Catalunya no tant per la seva existència com per la seva intensitat. A algunes CCAA, l'abstenció diferencial ha estat molt irregular en funció de com ha evolucionat la conjuntura política estatal, mentre que a Catalunya no hi ha hagut eleccions autonòmiques que no hagin suposat una desmobilització de més de 300.000 persones respecte a l'elecció anterior, arribant aquesta xifra a prop de 800.000 en un cas. A més, i a diferència també del que passa a altres llocs d'Espanya i d'Europa, l'abstenció és força més gran en les eleccions autonòmiques que en les municipals, mostrant que aquelles tenen quelcom de particular.

De fet, bona part d'aquesta abstenció és resultat del que coneixem com a efecte de les "eleccions de segon ordre", que es dona en totes aquelles que no són considerades com les més importants a tots els països del nostre entorn. A Catalunya, les eleccions de segon ordre més participatives foren les municipals de 1987 (68,5%), que coincidien amb les primeres eleccions europees. Totes les eleccions de segon ordre restants han quedat lluny d'aquesta xifra. Fins i tot aquest màxim de participació de 1987 va quedar molt lluny de les xifres que s'arriben a assolir en eleccions generals (80,7%, l'any 1982). És a dir, per un costat cal destacar que més de 2.000.000 de catalans han deixat de votar en les eleccions que menys interès han despertat (autonòmiques de 1992, europees de 1989 i 1994), però cal dir també que en totes les eleccions de segon ordre, han estat gairebé un milió i mig els ciutadans que han deixat de votar. Fins i tot en les eleccions generals de 1989 es supera aquesta xifra d'abstencionistes.

Què vol dir això? Que quan arriba una convocatòria que no conta amb suficients al·licients i que no genera especials esforços mobilitzadors dels partits, intensos debats mediàtics i llargues sobretaules amb converses sobre política en les famílies "normals", on la política no ocupa un espai central de les seves preocupacions quotidianes, hi ha importants sectors de població que es queden a casa s'esculli el Parlament de Catalunya, el d'Europa o l'Ajuntament de

Viladecans. Per tant, bona part de l'explicació del fenomen que aquí ens interessa, l'abstenció en les eleccions autonòmiques catalanes, té poc a veure amb el fet de ser autonòmiques o de trobar-nos a Catalunya i pot aplicar-se exactament igual a les eleccions municipals catalanes o a les regionals franceses. Per exemple, l'abstenció en les eleccions autonòmiques catalanes no sol superar en més de 100.000 persones la que es produeix també en eleccions municipals, mostrant que la diferència principal es situa entre aquest conjunt de convocatòries i les de primer ordre i no e factors exclusius de les eleccions autonòmiques .

Però a Catalunya aquest fenomen presenta una intensitat superior a la d'altres indrets. De fet, la major part de Catalunya s'assembla al País basc, a Espanya o a Europa, però una part molt concreta i fonamental de Catalunya presenta trets molts diferenciats: l'àrea metropolitana de Barcelona i especialment alguns municipis d'aquesta. En aquesta zona ens trobem una mitjana de 15,5% d'abstencionistes diferenciats, que arriben al 18% si exclouem Barcelona del càlcul. Podriem dir a partir del raonament seguit fins aquí que, d'aquests, aproximadament la meitat són normals. És a dir, es corresponen als que també es produeixen al Gironès o a l'entorn de Bilbao. Però què succeeix per a que també deixi de votar l'altre meitat? Aquest sector d'abstencionistes té una importància que va més enllà del seu gruix quantitatiu, donat que la seva major homogeneïtat territorial i, per tant, la seva major diferenciació respecte al conjunt de la població catalana, provoca un problema afegit de representativitat en les institucions democràtiques catalanes, que es queden sense representar un sector concret de la ciutadania. És a dir, és tant important que els abstencionistes siguin molts, com que siguin diferents a la resta de la població. De tota manera, a l'hora de comprovar per mitjà de dades d'enquesta si efectivament aquests abstencionistes eren molt diferents al conjunt de la població, el balanç ha estat mixt. D'una banda, hem constatat una sèrie de característiques que diferencien a aquesta població del conjunt dels ciutadans de Catalunya: són més joves, tendeixen a ser menys educats i amb menys recursos quan controlem els altres factors, hi ha més immigrants (especialment posteriors a 1970), persones no creients, no polititzades i votants socialistes d'eleccions generals. D'altra banda, cal dir també que l'abstenció autonòmica és plural i hi trobem representació de tots els col·lectius socials. A més, alguns dels trets que l'havien caracteritzat en les darreres dècades, el predomini d'immigrants i de votants socialistes, tendeix a reduir-se, homogeneïtzant-se la seva composició.

En el nostre intent d'entendre l'abstenció autonòmica, les explicacions adients per a aquestes dues situacions (segon ordre i singularitats del cas català) ens han aparegut combinades. Tot i

que en cada elecció autonòmica hi hagi un nombre important d'abstencionistes diferencials i que aquesta es distingeixi d'altres CCAA per existir amb certa intensitat en totes les convocatòries, també és cert que les trajectòries de vot individual són complexes i sovint resulten impossibles de reconstruir donat el poc interès en guardar record d'un fet tant poc central en la vida de molta gent com és el vot. En la realitat doncs, més que abstencionistes diferencials perfectes, votants en eleccions generals i abstencionistes en autonòmiques, el que trobem són abstencionistes intermitents. Gent que han deixat de votar en algunes ocasions, en alguns casos seguint patrons de comportament clarament delimitats i en molts altres amb trajectòries més erràtiques, incompletes o difícils d'interpretar. Per això, entre els grans discursos que hem identificat mitjançant els grups de discussió, hem de destriar entre aquells que afecten al fenomen més general de les eleccions de segon ordre, d'aquells que resulten més específics de les eleccions autonòmiques catalanes, considerant alhora que alguns d'aquests factors tenen components d'ambdós situacions (taula 5.1).

TAULA 5.1. Principals discursos dels abstencionistes i especificitat autonòmica-catalana dels mateixos

	Segon ordre	Autonòmiques catalanes
Eleccions menys importants	X	-
Oferta partidària	X	X
Competitivitat i líders	¿	X
Temes polítics tractats	-	X
Nacionalisme i llengua	¿	X

Com a altres llocs, es vota menys en aquestes eleccions perquè bona part de la població les considera menys importants. Com deia un dels membres dels grups "bueno, pues en éstas no voto y me voy a las que creo que son más importantes". Aquesta manca d'al·licients pot afectar a aquelles persones que per menor interès, politització o educació, obtenen menys satisfacció de l'acte de votar, o a aquelles que per estar menys informades o amb pitjor salut, votar els suposa un esforç més alt: "Sólo voto en las generales y nada más. Un poco por que soy mayor....No sé, no me encuentro muy bien y no me da por ir". Perquè la Generalitat és considerada innecessària, perquè es percep com una entitat que sols administra decisions preses a altres llocs o perquè s'ha explicat o entès poc les seves funcions, una part de la població no troba prou motius per anar a votar: "a uno le interesa más a la hora de apoyar, apoyar más al que tiene el poder que al que es el intermediario". També resulta curiós que alguna gent justifiqui algunes de les seves abstencions (i, principalment, les autonòmiques) per desinterès general per la política o per un desencantament global envers els partits i/o la política institucional. Aquest raonament hauria de portar, en tot cas, a una abstenció permanent, però el fenomen que sembla donar-se més

aviat és el d'aprofitar aquelles convocatòries on el vot no és crucial per a expressar aquesta voluntat de crítica, mentre que en eleccions excepcionalment importants s'acaba sovint anant a votar malgrat tot, i encara que sigui per evitar que guanyi el pitjor.

Les altres explicacions sí semblen més pròpies de la realitat catalana, tot i que no sigui del tot inversemblant pensar que puguin donar-se en certa mesura en altres CCAA: així, poden haver-hi altres casos on els candidats opositors siguin poc coneguts, on les majories estan clares i consolidades (Galícia, Extremadura) i on hi ha hagut una forta immigració que pot sentir-se entre la cultura d'origen i la de recepció (a les àrees metropolitanes de Madrid i Bilbao). Però en tots aquests casos hi ha bones raons per a pensar que es tracta de factors que, tot i no ser exclusius, es senten de forma més intensa a Catalunya.

Entre aquests, un d'ells parteix d'una realitat sociològica, tot i que un conjunt de decisions polítiques hagin contribuït a reforçar-lo: en funció del origen, del lloc on s'ha viscut i de l'actitud adoptada existeixen a Catalunya molt diversos graus de relació amb cada una de les llengües i, en general, amb la qüestió nacional. Aquesta situació si presenta trets particulars, perquè entre les restants zones receptores d'immigració, Madrid no té llengua pròpia i al País Basc l'ús de l'euskera és minoritari entre la pròpia població basca, de manera que ni la vida política es desenvolupa íntegrament en Euskera, ni és la llengua habitual en la relació entre l'administració autonòmica (i municipal) i els ciutadans, ni és la llengua exclusiva de la televisió autonòmica. Així, almenys per part de la població immigrant que viu a Catalunya, la llengua constitueix un aspecte destacat del fet diferencial i sobre ella projecten les seves actituds i sentiments relatius al seu grau d'integració en la societat catalana. Per a aquests sectors, el predomini clar del català com a llengua oficial de la política catalana i l'existència d'una cultura nacionalista que perceben també com a oficial (en tant que compartida per gairebé totes les elits polítiques) els porta a no voler integrar-se en un projecte polític i cultural que no poden compartir precisament per aquesta dimensió nacionalista, que perceben com a exclouent. La percepció que els discursos són predominantment nacionalistes en les campanyes autonòmiques porten fins i tot a la paradoxal acceptació implícita que aquesta és la postura "políticament correcta", la postura "catalana", identificant així de forma exclusiva com a català el que és nacionalista. Fins al punt que aquells partits que són presentats com a "no catalans" deixen de tenir sentit en unes eleccions que es consideren "catalanes": "Porque yo he oído al líder éste que había aquí del PP, que es de Cataluña, que es catalán-catalán, porque lo oyes hablar y tiene un catalán cerrado. Pero como es de un partido que no es de Cataluña, no es

aquests temes formen part del debat polític català, de l'activitat parlamentària i de la campanya electoral d'alguns partits, però el seu ressò no arriba a aquests sectors de població que segueixen percebent unes elits polítiques obsessionades, no en millorar la situació de l'ocupació, sinó en si les prestacions s'han de cobrar en català o castellà.

L'altre gran element característic de les eleccions autonòmiques catalanes és la incapacitat per fer visible un projecte alternatiu: "si no hay confrontación, ni se ve que pueda haber un cambio, la gente no va". Aquests sectors de la ciutadania no perceben que existeixi una tasca clara d'oposició, ni que es formuli cap projecte diferent a l'existent. En aquestes circumstàncies les eleccions es converteixen en un "Barça-Compostela", on realment sols juga un equip i on ningú dubta de quin serà el resultat. Com succeeixi sovint amb aquests partits, la gent veu que l'equip no el necessita i que donat l'interès, es pot seguir el partit des de la TV o des de la platja. Són gent que "Vota Felipe y vota Corbacho" (que no són sols figures més o menys conegudes, sinó que simbolitzen tot un conjunt de realitzacions palpables i concretes), però que quan diuen "Obiols no sabemos quien es" estan dient també que no saben que podria voler dir una Catalunya amb un altre govern, perquè ningú els hi ha explicat.

Tot plegat conforma un panorama ple d'incomunicacions: ciutadans que no volen escoltar, mitjans de comunicació que no expliquen i partits polítics que són incapaços de fer-se sentir, conformen una situació on es veu una institució desdibuixada, de la que la política (o, almenys la política que interessa aquesta gent) està absent i per la que no val la pena molestar-se en anar a votar.

El problema està en que la decisió d'aquests sectors contribueix també a definir aquesta política i aquesta institució, convertint-les en escenaris plagats d'absències: absència d'un sector significatiu de la ciutadania que s'ha quedat a casa, absència (o, almenys, percepció d'absència i això és al final el que conta) de temes fonamentals en l'agenda de debat polític, absència de competitivitat i, el que és més greu, absència d'alternatives. I no es tracta de desitjar que guanyi una força política o un altre sinó d'evitar que en la política catalana acabi havent-hi la principal i pitjor de totes les absències possibles: absència de política. Això convertiria l'autogovern de Catalunya en pura administració i aquest model, que pot funcionar en realitats subestatales d'altres països, no sembla tenir res a veure amb el que es demanava amb allò de "llibertat, amnistia, estatut d'autonomia".

Esforços mobilizadores

Introducció

La primera part d'aquest treball s'ha centrat en els grans protagonistes de l'abstenció: les persones que prenen la decisió de quedar-se a casa o d'anar a votar quan arriben les eleccions. Però si elles i ells són els principals actors d'aquest procés, no són en absolut els únics i no seria gens apropiat pensar que els actors restants són secundaris. L'escenari electoral en el que aquests ciutadans prenen la decisió és construït i constantment reformulat per l'acció dels partits polítics, però també de les institucions, els mitjans de comunicació i les entitats. De fet, sense l'acció informativa i mobilitzadora d'aquest conjunt d'entitats serien pocs els ciutadans que s'assabentessin de la celebració d'un procés electoral, que tinguessin informació suficient per decidir que fer i trobessin prou bons motius per acostar-se a dipositar el vot¹⁷. Aquest rol mobilitzador d'aquest conjunt d'actors serà el tema d'aquesta segona part del treball.

Començarem revisant quin és el paper que juguen aquests col·lectius. En primer lloc, veurem què és el que fan habitualment a altres països i quines evidències hi ha que les seves accions tinguin algun resultat. Després veurem el mateix per a Catalunya, amb alguns apunts respecte al conjunt de l'estat. Finalment, a partir d'haver revisat el que es fa i el que es podria fer a Catalunya, presentarem el catàleg de propostes entorn a quines decisions mobilitzadores es podrien prendre per tal de fer créixer la participació en les eleccions autonòmiques catalanes.

¹⁷ Podria ser un escenari similar al d'algunes eleccions locals als EUA on, sense gairebé cap acció mobilitzadora de partits i entitats i amb molt escassa informació institucional i mediàtica sobre el tema, el dia passa sense que la major part de la gent arribi a saber que poden anar a votar el seu alcalde.

Els efectes de la mobilització: Catalunya en perspectiva comparada

Determinisme o acció humana. Aquesta és una de les preguntes bàsiques de les ciències socials i és també el tema de fons d'aquest capítol. Fins a quin punt l'abstenció electoral és el resultat més o menys necessari d'un conjunt de situacions socials donades o fins a on hi ha un marge per a que els actors polítics i les institucions, mitjançant la seva actuació, puguin alterar i superar aquestes condicions i fer créixer el nombre de votants en una determinada convocatòria. Es possible fer pujar la participació electoral a base de diners, voluntat o convicció? Quins mecanismes han estat exitosos per a aconseguir aquests increments participatius? Quins actors tenen més probabilitats de resultar exitosos en aquests intents?

Aquestes seran algunes de les preguntes que s'abordaran en aquest capítol. Per a fer-ho ens basarem en un conjunt de fonts i materials recollits al llarg d'aquesta recerca. En primer lloc, entrevistes amb persones que es dediquen, entre altres coses, a mobilitzar abstencionistes: persones de l'administració, de partits polítics o d'entitats no governamentals que treballen amb aquest objectiu, fonamentalment de Catalunya i dels EUA. A Catalunya hem entrevistat els responsables de campanyes electorals dels principals partits catalans i hem parlat amb un representant de l'administració electoral de la Generalitat. Per tal de recollir experiències foranes hem optat pels EUA. L'elecció pot provocar sorpreses, tant per les importants diferències polítiques i culturals existents, com per l'escàs èxit aparent de les iniciatives mobilitzadores endegades en aquest país. Però precisament per tractar-se d'un país amb una molt escassa participació electoral, és el lloc on més iniciatives públiques i privades s'han desenvolupat per tal d'enfrontar el tema. Als EUA, les entrevistes s'han fet fonamentalment amb l'administració i amb l'ampli ventall d'organitzacions cíviques creades molt especialment amb aquesta finalitat.

Una segona font fonamental han estat els materials utilitzats en aquestes mateixes campanyes. El ventall d'organitzacions s'amplia en aquest cas al Ministeri de l'Interior i la Xunta de Galícia a l'Estat espanyol i a algunes ONGs nord-americanes amb les que no hem parlat, però de les que disposem també d'informació. Finalment, s'ha treballat amb les recerques publicades en llibres i revistes de ciències socials, que descriuen i tracten d'avaluar els efectes d'algunes d'aquestes campanyes, amb conclusions no sempre coincidents.

Aquest capítol tindrà dos grans apartats. En el primer revisarem les experiències comparades i, en el segon, el que s'ha fet a Catalunya. A nivell comparat es disposa d'una tradició molt més rica de treball en aquesta línia i d'intents més acabats de contrastar l'efecte d'algunes d'aquestes mesures. Per contra, algunes de les idees que hi apareixen poden resultar difícils de traslladar a realitats molt diferents. En el segon apartat, quan entrem a valorar les experiències catalanes, prendrem una òptica més o menys explícitament comparativa amb el que s'haurà discutit prèviament, que ens permeti valorar la normalitat o excepcionalitat del que s'ha fet des de Catalunya, sempre que la informació disponible ho permeti. Precisament amb aquesta finalitat, incorporem els esforços institucionals per mobilitzar els votants a Galícia i al conjunt de l'estat, dins de l'apartat dedicat a Catalunya. Hem procurat estructurar els dos apartats a partir d'una mateixa lògica, tot i que les seccions no són exactament coincidents, donada l'enorme diversitat en les fonts disponibles per a cada un dels casos. En tot cas, els partits polítics, l'administració i les ONGs (a més dels mitjans de comunicació, en el cas català) són els grans protagonistes i per tant també els estructuradors de les pàgines que segueixen, continuo no amb una secció pròpia en cada un dels apartats.

Experiències comparades

Qui són es responsables de la mobilització electoral en les democràcies occidentals? Quins tipus de campanyes o d'iniciatives concretes s'han fet per a incrementar la participació electoral? Respondrem a aquestes preguntes en tres grans apartats. En el primer revisarem quin és l'impacte de l'existència i la implantació de determinats actors polítics. Es a dir, si fins i tot en el cas que no hi hagi campanyes amb explícita voluntat mobilitzadora, la sola presència d'organitzacions socials crea un clima més favorable per a la participació electoral. En els altres dos grans apartats revisarem quines han estat les estratègies i els resultats de les mobilitzacions, de les realitzades des dels partits polítics en el primer cas i de les que han tingut origen en altres institucions, en el segon. Es tractarà de veure on i com s'ha fet i si hi ha indicacions clares que aquests esforços han estat exitosos. Tot i que s'abreujaran molt les idees que no tinguin cap rellevància pel nostre entorn, la immensa majoria de les fonts són d'origen anglosaxó i, molt particularment nord-americà, pel que alguns apartats inclouran una secció on es discutirà quin és el grau "d'importabilitat" d'aquestes experiències.

La presència d'organitzacions

En aquest apartat revisem la importància que té la presència de determinades organitzacions polítiques, a nivell de pertanyença individual o de presència en l'entorn, per donar lloc a situacions més participatives. Si la resta del capítol s'adreçarà a veure quin és el resultat dels esforços mobilitzadors d'aquests actors, aquí pretenem veure quin és l'efecte que té la seva estricta presència. Tocqueville va popularitzar la importància de la vida associativa pel funcionament correcte d'una democràcia. Després de molts anys de reivindicació d'aquest mateix discurs per part d'alguns acadèmics més o menys aïllats¹⁸, el treball recent de Robert Putnam¹⁹ a tomat a situar aquest tema entre les preocupacions centrals de les ciències socials. Discutirem primer breument les causes d'aquesta importància, per a després ressaltar alguns interrogants al respecte.

Votar és una de les formes menys costoses de participar en política. L'acte mateix de votar requereix un esforç molt escàs i la informació necessària per a prendre la decisió és, en tot cas, molt menor de la que cal per embrancar-se en altres activitats participatives. Això implica que els estímuls que una persona necessita rebre per anar a votar són també menors que per realitzar altres activitats. Per això si una variable caracteritza als abstencionistes constants arreu aquesta és l'aïllament, la inexistència de xarxes socials de les que l'individu forma part i de les que rebrà fàcilment aquests estímuls necessaris per a visitar les urnes (Crewe, Fox i Alt, 1977 ; Burstein, 1972)²⁰. De fet, la majoria de les principals ONGs nord-americanes dedicades a incrementar la participació han arribat recentment a la conclusió que la millor estratègia per aconseguir-ho és assolint la implicació més quotidiana de la ciutadania en qualsevol tipus d'organització cívica i, en conseqüència, han convertit l'enfortiment d'aquestes en el seu principal mecanisme de treball²¹.

Si aquesta característica es verifica pel que fa a les xarxes de relacions informals, la seva importància és encara molt més clara quan ens fixem en la pertanyença a organitzacions, en les que resulta molt més lògic i senzill que hom trobi aquesta informació i aquests estímuls que

¹⁸ Per exemple, Carole Pateman (1970) o Benjamin Barber (198).

¹⁹ Ens referim especialment al seu treball sobre es regions italianes (199), però també al seu més recent i polèmic article sobre la decadència de la vida associativa als EUA (1997).

²⁰ Hem trobat també evidències de la importància d'aquest factor a Catalunya en la primera part d'aquest treball (capítol 3).

²¹ Aquesta idea va sortir a les entrevistes amb la League of Women Voters, Rock The Vote i Southwestern Voter Education Registration Project (veure annexes).

porten a votar. El contacte amb qualsevol organització política porta a modificar algunes de les principals raons que segons un dels clàssics en el tema (Lipset, 1980) porten a votar o abstenir-se: sigui perquè en elles hi ha abundància de líders d'opinió que ajuden a identificar la rellevància que les decisions polítiques tenen per a la vida privada de les persones (un dels grans factors explicatius, segons Lipset), sigui perquè les interaccions que allí es produeixen ajuden a reduir els costos d'informar-se, sigui perquè s'hi produeixen pressions per anar a votar, o perquè es construeixen identitats que en alguns casos ajuden a resoldre les possibles pressions múltiples (que també segons Lipset porten en molts casos a abstenir-se). Gaxie (1978) afegeix un darrer argument: la politització és el resultat d'un procés previ d'adquisició de sentiment de competència política. Aquest s'adquireix generalment per mitjà del sistema educatiu, però per aquells que no arriben a assolir determinats nivells educatius, la pertinença a organitzacions es converteix en l'únic substitut possible on desenvolupar aquest sentiment de competència política. Qualsevol d'aquestes raons ens permet entendre que les persones que pertanyen a organitzacions socials i polítiques tendeixin a votar amb molta més freqüència, resultat que apareix de forma gairebé incontestada cada cop que tracta de verificar-se.

Al costat d'aquestes evidències, hi ha almenys quatre grans interrogants a resoldre. En primer lloc, existeix cert debat sobre si la pertinença per si sola és generadora de major mobilització o si aquesta es produeix únicament perquè aquestes persones es troben potencialment sotmeses a més estímuls polítics, però que rebin aquests o no dependrà de la voluntat mobilitzadora de les elits de la organització. Mentre que Rosenstone i Hansen (1993) han defensat aquesta segona postura, semblen existir majors evidències favorables a una lectura menys elitista de la realitat (Leighley, 1996). Amb o sense voluntat decidida de les elits de les organitzacions, les persones que en formen part estaran més sotmeses a major informació i debat. En el nostre cas, els membres dels sindicats o de les cases regionals votaran més, amb o sense campanya en aquest sentit dels seus dirigents. El resultat divergent de Rosenstone i Hansen pot deure's a que es refereixen també a altres formes de participació més activa, on aquests estímuls poden resultar més necessaris.

En segon lloc, tenim l'interrogant de si aquesta pertinença provoca més mobilització perquè fa que aquestes persones estiguin més interessades (modifica les seves actituds) o si únicament es tracta estímuls a curt termini, que tenen el mateix resultat final, però que no alteren la visió general del món o de la política de les persones. Pollock (1982) planteja l'interrogant i les seves dades semblen apuntar a que ambdós processos existeixen, tot i tenir una importància molt

canviant segons la organització. També Miller (1988) planteja aquesta doble via, però sense resoldre empíricament el rol que una i altra juguen. Aquesta manca d'evidències concloents és important, doncs no es tracta únicament d'un debat teòric, sinó amb un potencial component pràctic: si l'objectiu és que la gent voti més, val la pena dedicar esforços a educar ciutadans més interessats o val més concentrar-se en campanyes a curt termini que tindran el mateix (o millor) resultat amb menys esforços?

El tercer interrogant gira entorn a l'abast generalitzador d'aquesta idea. Si fins ara hem utilitzat gairebé com a sinònims pertànyer, participar o presència de les organitzacions, es tracta de tres fenòmens diferents i per tant amb un potencial impacte mobilitzador desigual. Així, alguns autors han defensat que únicament el fet de pertànyer a una organització no dona lloc a persones més mobilitzades. Si sovint apareix la constatació empírica que, per exemple, els afiliats a sindicats voten més que aquells que no ho estan, això es deu a que aquestes persones ja tenien més interès pels temes polítics abans de sindicalitzar-se i no com a resultat de tenir un carnet o pagar una cuota (Verba i Nie, 1972). Tot i que la major part d'organitzacions subministren alguna informació fins i tot als seus membres passius, donades les explicacions abans esmentades de perquè la pertanyença mobilitza, sembla raonable pensar que aquest efecte serà clar únicament en els casos d'activitat real en la organització. La importància d'aquesta variable i la seva habitual no disponibilitat a nivell individual²² ha portat en alguns casos a tractar de verificar-la a nivell agregat: ja no es tractaria tant de l'efecte en el "soci" com d'un impacte en l'entorn que portaria a una major participació en les zones amb una vida associativa més activa. Tot i que la hipòtesi resulti interessant (i, novament, amb potencials conseqüències pràctiques), en molts casos els resultats han estat negatius quan s'ha controlat per l'efecte d'altres explicacions alternatives (Font, 1992). De tota manera, la relació activa amb la organització si ha estat mesurada, per exemple en el cas de la pràctica religiosa, que generalment apareix com un factor explicatiu clar d'una major participació (Strate i altres, 1989; Justel, 1994, capítol 3).

Finalment, ens queda preguntar-nos si totes les organitzacions són iguals. Per un costat, alguns autors s'han plantejat perquè entitats no polítiques haurien de donar lloc a mobilització política. Però més enllà de les difícils fronteres de qué és i qué no és polític, les raons abans esmentades (informació, pressió, identitat col·lectiva) poden aparèixer igual en organitzacions que es

²² En les enquestes sobre el tema es pregunta sovint a quines organitzacions pertany la gent, però és menys habitual demanar si es participa activament en aquestes.

declarin apolítiques, pel que la pertanyença a aquestes també sembla jugar un rol mobilitzador (Erikson, 1990). El més sorprenent són els resultats en l'altre extrem del ventall: és en el cas dels partits polítics on les evidències són aparentment més contradictòries. Però aquests resultats estan estretament lligats a la pregunta anterior: depèn de com ho mesurem. Així, a nivell individual s'ha treballat poc amb l'afiliació donat que aquesta és escassa en la major part de països, però sembla fàcil pressuposar que aquestes persones seran generalment votants constants. Els resultats són també clars quan substituïm pertanyença per identificació de partit, una de les variables sovint més associades al fet de votar (Crewe, Fox i Alt, 1972). Per contra, a nivell agregat, els resultats són sovint negatius: als EUA la radicalitat de les organitzacions polítiques locals resulta molt més explicativa que no la seva implantació (Hill i Leighley, 1993) i a l'Estat espanyol sols 1 de 4 organitzacions polítiques sembla estimular la participació amb la seva presència (Font, 1992). Però si en aquest cas no es podia comprovar que la presència de partits polítics d'esquerres fes créixer la participació, cal no oblidar els districtes esquerrans de Viena o les tradicionals zones d'influència comunista a França, on la participació era molt elevada com a resultat de la sòlida implantació d'aquestes organitzacions (Lipset, 1980).

En conclusió, ser actiu en una organització més o menys política, sembla tenir uns efectes mobilitzadors clars, tot i que no sabem si això es deu a que es desenvolupen actituds més participatives o a que es reben més estímuls en el període pre-electoral, però probablement per ambdues raons. Per contra, la única pertanyença o presència en l'entorn d'una forta vida associativa té uns resultats molt més discutits.

Mobilització des dels partits

Quan els partits polítics es proposen mobilitzar els votants, ho aconsegueixen? Com ho fan? Aquestes són les grans preguntes a les que volem respondre en aquest apartat. Després d'una breu perspectiva general, abordarem tres temes concrets: quin impacte té la major o menor despesa electoral, quins són els resultats dels esforços mobilitzadors "porta a porta" i, finalment, si els efectes són o no són homogenis entre els diferents sectors que componen l'electorat.

Les evidències que apunten a la capacitat mobilitzadora dels partits, tot i no ser unànimes, apareixen en obres referents a societats i moments polítics molt diversos. Aquesta és una idea

central d'alguns dels principals autors que han escrit sobre abstenció, des de Lipset (1980) a Powell (1986), que coincideixen en que la presència de partits amb un sòlid arrelament social (i molt particularment entre les classes treballadores) aconseguen que les diferències socials davant la participació arribin a reduir-se molt i que la participació global creixi. Si aquestes evidències provenen de treballs comparatius, idees similars apareixen a treballs sobre França, Gran Bretanya o els EUA. Per exemple, Gaxie (1978) atribueix la menor participació en les eleccions de segon ordre, menys a la diferent percepció social sobre la institució que a la menor mobilització que es produeix en aquestes convocatòries. De fet, al tractar-se d'eleccions on els ciutadans poden ser menys conscients del que hi ha en joc, el rol dels partits esdevé més crucial i el rol de la mobilització com a variable explicativa s'incrementa (Wielhower i Lockerbie, 1994), fenomen que a partir d'aquesta lògica es donaria també en les eleccions autonòmiques catalanes. També Miller (1988), estudiant eleccions municipals a Gran Bretanya, constata com les diferències participatives entre grups socials són molt més grans abans de la campanya i, com a resultat d'aquesta hi ha tot un seguit de sectors tradicionalment menys informats que decideixen anar a votar, igualant-se els nivells participatius finals²³.

La literatura sobre el cas nord-americà és molt més abundant i amb grans referències a l'evolució històrica de l'abstenció en aquest país. Segons autors com Burnham (1980) o Piven i Cloward (1989) les grans oscil·lacions històriques de l'abstenció als EUA són el resultat clar dels diferents canvis d'actituds dels partits polítics nord-americans. Des d'una visió força elitista de la política d'aquest país, aquestes obres consideren que hi ha hagut períodes amb importants esforços mobilitzadors d'alguns dels partits (els demòcrates durant el New Deal, els negres demòcrates al Sud durant els anys 60, la dreta cristiana i alguns sectors de nova esquerra demòcrata en la segona meitat dels vuitanta) i altres períodes amb una voluntat decidida d'aquests per expulsar del cos electoral real a sectors importants de la població (reformes electorals de principis de segle, desinterès demòcrata pels seus votants obrers durant bona part del segle XX). Segons aquests autors doncs, els ciutadans nord-americans han votat sempre que els partits han volgut que ho fessin. Tot i que es tracta d'una visió molt crítica, tampoc podem considerar-la com una versió conspirativa i marginal doncs les dues obres són constantment citades pels seus col·legues, sigui per confirmar algunes de les seves idees o per matitzar-les.

²³ La única forma rigurosa de comprovar aquesta hipòtesi és per mitjà de dades de panel. En tot cas, nosaltres varem tractar d'aproximar-nos-hi comparant els perfils dels qui es declaraven predisposats a abstenir-se l'any 1995 en l'enquesta pre-electoral amb els abstencionistes declarats en l'enquesta post-electoral i els resultats no mostraven amb claredat la tendència exposada per Miller.

Si el possible rol mobilitzador dels partits als EUA ha estat àmpliament estudiat, hi ha un tema molt puntual que ha cridat especialment l'atenció, probablement per les seves repercussions pràctiques. Consegueix més despesa electoral que més gent vagi a votar? Aquest tema ha aparegut sovint relacionat amb el del possible impacte mobilitzador de la major competitivitat: si en molts casos es constata que una situació més competitiva donava lloc a més participació, seguia obert l'interrogant de si això es devia a que els electors n'eren conscients, tal com Downs havia insinuat o a que, en aquests casos, hi havia un major esforç mobilitzador dels partits, com Key havia ja apuntat l'any 1949. Bona part de les recerques sobre el tema s'han inclinat per atribuir major importància a l'esforç dels partits, mesurat mitjançant la despesa, tant a Gran Bretanya (Denver i Hands, 1974; Johnston i Pattie, 1997) com als EUA (Cox i Munger, 1989; Matsusaka, 1993), mentre que la major part dels treballs restants assignaven importància explicativa tant a la percepció ciutadana de competitivitat com a l'esforç econòmic de les elits (Berch, 1992; Patterson i Caldeira, 1983). Les recerques que no han atribuït capacitat explicativa a la despesa han estat una excepció (Dawson i Zinner, 1976), entre un ampli ventall d'evidències favorables. Per tant, almenys en les societats anglosaxones²⁴ l'esforç econòmic dels partits té resultats i incideix en el grau de participació electoral. Cal dir, però, que la major part d'aquestes recerques sols ha considerat l'esforç econòmic dels partits, quan probablement aquest ha estat molt associat al seu esforç global, pel que part d'aquest paper atribuït als diners pot deure's al conjunt de la campanya o, fins i tot, a un seguiment mediàtic més ampli d'aquelles conteses electorals més renyides (de fet Leighley, 1996, apunta a una possible interacció entre ambdós factors, doncs la major despesa provocaria més atracció dels media, que alhora donarien lloc a una creixent participació). Leighley i Hill (1993) donen una darrera idea que pot ser útil per a discutir la exportabilitat de la troballa: els efectes de la despesa són clars en aquells estats amb menys restriccions al vot i desapareixen quan aquestes són fortes. Es a dir, hi ha llocs o circumstàncies on les condicions institucionals, polítiques o culturals deixen ja molt escàs marge a la variació de la participació, pel que la despesa pot resultar inútil, però en canvi servirà en els restants casos on si hi ha un marge perquè aquesta pugi o baixi.

I més enllà de gastar més diners, que fan o poden fer els partits? Cal dir d'entrada que resulta profundament insatisfactori que aquest tema es trobi molt menys documentat que l'anterior i

²⁴ Pot haver-hi un factor cultural, però el factor econòmic que podria caracteritzar als EUA cal descartar-lo com a única explicació doncs la influència d'aquest factor funciona també a Canadà, on els límits a la despesa són força més estrictes (Berch, 1992)

que tant els detalls de les accions com les exploracions de la seva efectivitat són molt menys clars. I això que el primer estudi empíric que va fer-se sobre l'abstenció pretenia precisament explorar aquest tema, quan Gosnell (1927) va tractar de veure si una campanya per correu aconseguia portar més electors a les urnes. De fet, el rol dels contactes personals com a instrument de mobilització en la política nord-americana no sembla haver davallat malgrat la creixent importància de la televisió, doncs el percentatge d'electorat contactat des dels anys 50 ençà més aviat ha crescut i es manté per sobre d'una quarta part de l'electorat en cada campanya (Wielhower i Lockerbie, 1994)²⁵. Encara que algun estudi citi tendències contràries pel que fa a la intensitat actual de la mobilització des dels partits (Rosenstone i Hansen, 1993), les recerques publicades si apunten a l'eficàcia de les campanyes com a mecanismes mobilitzadors, fonamentalment per mitjà de la clàssica campanya personal i "porta a porta" clàssica del món anglosaxó, que practiquen tant els partits com les ONG mobilitzadores (veure secció corresponent). Els articles que exploren alguna campanya d'aquest estil i en constaten els seus efectes apareixen tant als EUA (Eldersveld, 1956, Caldeira i altres, 1990), com a Gran Bretanya (Pimlott, 1972). Huckfeldt i Sprague (1992) aporten un plantejament interessant i diferent, el que podríem anomenar mobilització indirecta: segons ells, aquesta mobilització personal és menys útil per aconseguir que alguns indecisos vagin a votar, que no per activar i mobilitzar als simpatitzants, que després d'aquestes visites es veurien molt més estimulats a posar-se les enganxines al cotxe o a posar propaganda al jardí de casa. I seria aquesta mobilització dels simpatitzants-veïns la que si tindria utilitat per estimular i convèncer a alguns veïns indecisos. En certa mesura seria un rol molt similar al dels mítings aquí: no pretenen convèncer ningú sinó animar als simpatitzants perquè aquests es converteixin en agent mobilitzador i en un dels grans actius electorals del partit.

Bochel i Denver (1971 i 1972) reporten una de les poques experiències de mobilització des dels partits que podríem anomenar mixta, en tant que té una doble finalitat política i polítològica. En la seva doble condició de científics socials i simpatitzants laboristes organitzen una campanya específica de mobilització en dos districtes d'una elecció local. La campanya comença identificant a potencials votants laboristes, als que es visita, es subministren materials i s'en fa un seguiment que culmina amb una darrera visita el mateix dia de les eleccions. El

²⁵ També és important fer una precisió: resulta més fàcil publicar articles per demostrar que hi ha una variable important, que per dir que no té cap influència. Per tant, és possible que molts altres s'hagin plantejat provar la influència d'una campanya en la participació i no ho hagin aconseguit, pel que els resultats positius que constaten en la major part de casos pot ser un fidel reflex de la realitat o de la política de publicacions de les principals revistes del ram.

resultat fou clar: guanyen les eleccions gràcies a un increment de la participació en el seu favor, doncs els conservadors mantenen els seus vots absoluts i ells els incrementen considerablement. Tot i que factors externs van contribuir a aquest creixement, creuen que almenys part fou degut a aquesta campanya, doncs el creixement fou més gran en aquests dos districtes que a la resta. Swaddle (1988), també a Gran Bretanya, realitza un altre exploració de l'eficàcia del contacte personal des d'els partits. En aquest cas treballa amb els fitxers del "canvass" realitzat pels tres partits, és a dir, la visita domiciliària que fan militants per saber a qui pensa votar cada ciutadà i altres informacions d'interès que demanen per planificar la seva campanya. En el districte que ell estudia, dos partits contacten a 3 de cada 4 electors i l'altre ho fa també a més de la meitat, de manera que sols un 8% de la població no fou contactada durant la campanya. Els resultats són clars: 43% de participació entre els no contactats, prop de 60% entre els visitats per un partit i així fins el 81% dels visitats per tots tres. Per descomptat, no tot això és efecte de les visites, doncs els partits seleccionen a aquelles persones amb més probabilitat de votar, però mostra clarament que els contactes tingueren algun efecte. En un context molt diferent, les eleccions de Malta, el país amb la taxa de participació més alta del món occidental, resulten un cas excepcional però interessant, doncs al costat d'altres factors, aquesta elevadíssima participació no pot deslligar-se d'una intensíssima activitat partidària, que inclou també visites casa per casa i trobades entre polítics i ciutadans en les localitats, a més de les clàssiques activitats publicitàries (Hirczy, 1995).

Finalment, influencien aquests esforços dels partits a tothom per igual? Novament, els tres treballs publicats responen positivament a la seva hipòtesi de partida: no, els efectes seran molt desiguals segons el sectors. Es tracta en aquest cas de tres treballs sobre els EUA. Potser el més complet és de Miller i altres (1981), en tant que aquesta és la seva pregunta principal, entorn a unes eleccions primàries on tornem a trobar un director de l'experiment que actua en la doble vessant d'activista i investigador. Aquests autors pretenien comprovar si diferents tipus estímuls contribuïen a incrementar la participació en aquestes eleccions i es van trobar que més que poder donar respostes absolutes (si/no, el telèfon és més útil que la visita domiciliària, etc...), van constatar respostes molt diferents segons el sector social del que es tractés. Així, constataren que en general aquests estímuls si van contribuir a fer créixer la participació, excepte en el cas de les persones de més de 60 anys (potser, novament, el cas d'aquelles circumstàncies on no hi ha res a fer; aquest sector o té claríssim que té el deure ciutadà d'anar a votar o que no està en condicions de fer-ho). Però també entre els que no arribaven a aquesta edat apareixien diferències, doncs mentre entre els més joves era més efectiu un contacte molt

poc abans de l'elecció i per correu (societat més impersonal a la que estan habituats), entre els adults funcionava millor un contacte en un període anterior i telefònic o personal.

Si el primer cas feia referència als contactes, els altres dos examinen l'impacte d'una major despesa. En aquest cas, Hill i Leighley (1993) constaten que la major despesa dona lloc en molts casos a una major igualtat participativa entre sectors socials i, per tant, resulta especialment útil per a mobilitzar a les persones sense recursos que, en cas contrari, es quedarien a casa. Els resultats de Jackson (1993) són més complexos, doncs mentre coincideix en que els diners són especialment efectius per portar a les urnes a persones amb menys ingressos, alhora constata que són especialment inútils per mobilitzar a les persones amb nivells d'estudis més baixos, donat que malgrat s'els doni més informació són incapaços de processar-la de forma rellevant. Alhora, afegeix una informació nova: tenen un major impacte mobilitzador els diners gastats per la oposició que els del partit al govern, doncs aquest ja és prou conegut i és la oposició qui, a base de donar-se més a conèixer, pot aconseguir portar nous sectors a votar.

En definitiva, després d'aquesta revisió podem estar gairebé segurs que els partits tenen en les seves mans fer créixer la participació electoral. Òbviament això té un cost en termes de diners o d'esforç de la militància i per això seria interessant contar amb informació més precisa que permeti avaluar rendiments concrets. En tot cas, hi ha un altre limitació important en gairebé tota la informació disponible i és la seva pertanyença a un univers cultural diferent, que no ens permet tancar els interrogants sobre fins a quin punt alguns d'aquests resultats i d'aquestes experiències seguirien funcionant igual en el nostre entorn. En tot cas, el recordatori que públics diferents precisen d'estils diferents de mobilització (apareixeran nous exemples en la propera secció) és útil perquè permet pensar en iniciatives adreçades a sectors particulars, que permeten limitar els esforços i precisar el discurs i les formes amb que cal arribar a aquell grup.

Mobilització des d'altres actors

Els partits polítics són sens dubte els protagonistes principals dels esforços mobilitzadors que es realitzen en qualsevol campanya electoral. Però al seu costat, tots recordem les campanyes institucionals que informen o estimulen sobre el vot o les declaracions de determinats actors

socials cridant a votar o a fer-ho per tal o qual partit. De fet, aquestes seran les dos parts principals d'aquest apartat: una adreçada a conèixer i valorar esforços institucionals per estimular el vot (incloent alguna referència a esforços per desincentivar el vot) i l'altra a comentar com han funcionat i quins resultats han tingut iniciatives endegades des de la societat civil. Cal recordar un cop més que ens consta que les experiències són molt més nombroses que les citades aquí (per citar sols dos casos, aquestes han tingut certa importància en alguns països del cono sud d'Amèrica Llatina o a Sudafrica), però aquí farem referència a aquest petit univers d'aquelles que han aconseguit arribar a les publicacions científiques, exceptuant el cas nord-americà on hem treballat amb més profunditat altres iniciatives existents..

Que la mobilització no es limita als partits és un fet clar. Des de les pressions que sorgeixen de diferents entitats socials a les que fa referència Lipset (1980), al rol mobilitzador de l'església a Malta (Hirczy, 1995) o a la constatació d'Inglehart i Rabier (1979) en el sentit que en les primeres eleccions europees hi hagué una clara coincidència entre la major participació electoral i els països on major nombre d'actors emprengué una clara campanya mobilitzadora, el ventall d'exemples podria ser molt ampli.

Les institucions públiques acostumen a emetre algun missatge davant les convocatòries electorals. Deixant de banda aquells països on el vot és obligatori i per tant el to de la campanya institucional pot també ser molt diferent, en la resta podríem distingir dues possibles actituds: la més neutral o passiva, consistiria únicament en recordar que hi ha un procés electoral en marxa i informar d'alguns aspectes tècnics (publicació del cens, mecanismes per votar per correu, data de les eleccions); per contra, les institucions poden considerar que tot i no ser obligatori el vot, la seva obligació és fomentar la participació, des del pressupòsit que una elevada participació és desitjable i fer una campanya adreçada a incentivar el vot del major nombre possible de ciutadans. A continuació revisarem el rol que ha jugat l'administració nord-americana i les seves diverses iniciatives en l'explicació de l'abstenció als EUA, donat que és a aquest país on l'impacte de varies reformes institucionals en l'evolució de l'abstenció resulta més evident i il·lustrativa.

Ja hem fet referència en apartats anteriors que, en alguns moments, l'actitud de les institucions polítiques nord-americanes fou gairebé la oposada a la aquí descrita. En nom d'una creuada contra el populisme, el frau electoral i les, en algun cas quasi mafioses maquinaries dels partits, es produeix una profunda reforma electoral que inclourà des de centralitzar en mans de l'estat

la producció de butlletes electorals, facilitar el fraccionament del vot o imposar limitacions al vot a les persones sense estudis o sense recursos (Piven i Cloward, 1989). El resultat d'aquestes reformes serà una ampla i constant davallada de la participació. Aquesta actitud oficial durant algunes dècades, es perllongarà bastants més anys en la pràctica en els estats del sud del país, tractant de mantindre als negres fora del circuit electoral.

Des de finals dels anys 60 les coses començaran a canviar, s'ampliaran les facilitats per a registrar-se, s'eliminaran els requisits previs i s'acceptarà a alguns llocs el registrar-se per correu o el mateix dia de l'elecció. En els darrers anys, s'aprofundeixen les reformes en aquest sentit, primer en alguns estats i després centralitzadament a nivell federal²⁶ (Rhine, 1995). La més important de totes elles és la obligatorietat d'oferir a les persones que es treuen o es renoven el carnet de conduir, la possibilitat de registrar-se per anar a votar. Es a dir, si s'ha constatat que força gent no vota per evitar el doble esforç de registrar-se i després votar, es tracta de facilitar al màxim aquest primer tràmit per a incrementar la participació. Aquesta experiència s'inicia l'any 1975 a Michigan i es va estenent fins a convertir-se en obligatòria a nivell federal, tot i contar amb l'oposició de bona part dels republicans. Aquesta mateixa llei incloïa altres possibilitats, encara no plenament implementades, com prohibir la pràctica d'esborrar de les llistes a la gent que havia deixat de votar en alguna ocasió o oferir la possibilitat de registrar-se cada cop que es fa un tràmit en les agències de benestar social, des de la constatació que són precisament els usuaris d'aquestes els que gairebé mai van a votar. Es a dir, identificar els sectors a qui cal adreçar-se, veure on són, quines barreres els allunyen de les urnes i eliminar-les en la mesura del possible.

El debat sobre l'eficàcia d'aquestes mesures no està encara tancat, però ha donat lloc a una abundant producció. Tot i que existeixen uns primers informes que posen en dubte els resultats d'aquestes iniciatives (Crocker, 1990; Calvert i Gilchrist, 1993), la major part de la literatura recent coincideix en considerar-los mal plantejats i en admetre alguns resultats d'aquestes iniciatives. Piven i Cloward (1996), dos dels màxims impulsors intel·lectuals del projecte a nivell federal en donen també la visió més optimista. En els primers nou mesos de funcionament de la llei en el conjunt del país es van registrar o van posar al dia la seva adreça 8 milions de persones, 4 en el departament de tràfic, 1 en oficines de benestar social i 3 per correu. La lògica era clara: per exemple, sols el 40% dels més joves estava registrat, però el 85% tenia

²⁶ Ens referim especialment a la National Voter Registration Act, signada per Clinton l'any 1993 i en aplicació des de 1995.

carret de conduir, de manera que al connectar ambdues coses es podia arribar a doblar el registre electoral d'aquest sector. El mateix val per les agències de benestar social, en les que s'estimava que 10 milions de persones no registrades podrien anar a fer papers en l'any i mig des de l'entrada en vigor de la llei fins les eleccions de 1996. De tota manera els mateixos autors reconeixen que aquesta part de la llei depèn de com s'apliqui en la pràctica i s'està constatant la seva eficàcia allí on hi ha governadors demòcrates (interessats en el seu bon funcionament) i els seus gairebé nuls resultats en estats amb governador republicà. Ara bé, aquests autors no aborden dos temes cabdals: en primer lloc, escriuen abans de les eleccions de 1996 i per tant no poden respondre a perquè malgrat tot això va baixar la participació en aquesta convocatòria. En segon lloc, assumeixen que les seves optimistes xifres de registre donaran lloc a una traducció a l'hora d'anar a votar, un supòsit que altres autors han criticat com a excessivament optimista.

Altres treballs són menys optimistes, però així i tot atribueixen certs efectes a la llei. Així Rhine (1995) i Knack (1995 i 1997) coincideixen en que el registre en el departament de tràfic sí ha tingut un impacte positiu, mentre que l'impacte del registre en benestar social o per correu, o la no eliminació dels votants que s'han abstingut de les llistes semblen haver tingut un impacte entre molt escàs i nul²⁷. Alhora, aquests estudis constaten que la implementació és clau i que els resultats són molt més clars allí on aquests esforços s'han seguit de forma activa (proposant obertament a cada ciutadà que es registri) que no allí on s'ha fet passivament (deixar fulls informatius sobre el taulell), i que allí on s'ha fet de la primera manera el creixement de la participació a mitj termini pot arribar a ser considerable. Es poden fer dues consideracions finals, una en cada sentit: la primera és que aquestes estimacions es basen en aquells estats on el programa s'havia aplicat de forma voluntària, que són precisament aquells on potser feia menys falta i quedava menys gent per registrar perquè ja s'havien fet altres esforços amb el mateix objectiu. Potser quan pugui valorar-se l'efecte en els altres estats on aquesta llei era més necessària, es veurà com aquest creix. Però si això és així, perquè baixa la participació l'any 1996? És obvi que les explicacions de l'abstenció han de ser sempre pluricausals, pel que no podem descartar que, sense aquestes reformes, la participació hagués estat encara menor, en una elecció dominada per dos candidats molt centristes que alienaren els sectors més radicals ambdós partits i on la competitivitat era escassa doncs el marge favorable a Clinton era molt ampli. En tot cas, la valoració actual del que va passar en aquella elecció

²⁷ Segons Knack (1995), el registre per correu sí hauria tingut efectes positius en la participació en aquells estats on no exigeix testimonis per a exercir-lo.

esforços s'adreçaven a maximitzar el registre, acudint a llocs públics (mercats, concerts, campus universitaris) o organitzant rutes o activitats específiques amb aquesta finalitat. Finalment, aquestes activitats s'acompanyen de la mobilització més intensiva de les darreres setmanes de campanya. En aquesta hi ha dos components habituals: el contacte personal o telefònic amb potencials abstencionistes i el recurs a la publicitat, per mitjà dels Public Service Announcements (PSA)³⁶. Si l'ús de la publicitat és molt desigual segons el grup (fonamental a Rock The Vote, menys en els altres), en canvi les activitats de contacte pre-electoral i de mobilització i suport en el mateix dia de l'elecció són fonamentals per tots ells. Des de les visites i trucades en les setmanes prèvies, a la trucada o carta recordatòria final, fins a proveir transport o servei d'atenció als nens per a poder anar a votar, s'utilitza un ampli ventall de mecanismes per facilitar i motivar el vot.

Des de la nova davallada participativa de 1996 la major part d'aquests grups estan abandonant el seu èmfasi en el registre, al que ja no consideren principal responsable de l'abstenció. Alhora, la major part d'ells ha arribat a la conclusió que el millor instrument mobilitzador és el contacte personal i el fet de sentir-se part d'una col·lectivitat: el teu vot no conta gaire, excepte si ets sents part d'un grup que està exercint col·lectivament la seva força. Com a resultat, estan girant la seva estratègia envers la potenciació del que anomenen "civic engagement", és a dir, estan tractant d'involucrar els ciutadans de forma permanent en qualsevol tipus d'entitat, on aquesta persona trobaria tant les xarxes de contactes que el mobilitzaran per votar, com les motivacions identitàries per donar sentit i força al seu vot³⁷.

Una de les experiències més interessants és la campanya "Rock the vote", organitzada per una plataforma apartidària que contà amb el suport i el finançament de la cadena de televisió MTV, especialitzada en videoclips musicals. Aquesta, davant la proposta de censurar lletres musicals amb contingut molt dur, va considerar que el seu públic, els joves, havien de fer-se escoltar i anar a votar en les eleccions presidencials de 1992. La plataforma ha mantingut la seva activitat i es basa en una xarxa d'organitzacions locals portades fonamentalment per voluntaris, que tracten d'informar i de registrar joves per a que vagin a votar, treballant principalment al voltant d'activitats musicals o d'altre mena adreçades al públic jove. Conten també amb el suport d'una xarxa d'emissores locals de radio, que donen suport i publicitat a les seves activitats. Una de les seves iniciatives consistia en fer signar una postal adreçada a si mateixos,

³⁶ Es tracta d'espais publicitaris gratuïts que les ràdios i televisions locals estan obligats a posar a disposició d'iniciatives d'interès general.

³⁷ Amb poques diferències d'estil, aquest era el projecte actual de la LWV, SWVREP i Rock The Vote.

al joves que es registraven per votar. Aquesta s'els hi enviava per a que arribés pocs dies abans de les eleccions, actuant com a recordatori de la seva voluntat de votar.

La proposta és interessant tant per l'involucrament d'actors plurals i no habituals en aquestes campanyes, com pel format innovador del seu missatge i pel públic a qui va adreçat, un sector molt abstencionista però alhora volàtil, és a dir, que es mobilitza quan li cal. De tota manera, les estimacions realitzades fins ara del seu impacte ofereixen resultats contradictoris. És cert que en les eleccions de 1992 van a votar dos milions de joves més, però també ho és que la participació va créixer en general i que sembla que ho va fer gairebé per igual en tots els grups per sota els 60 anys (Knack, 1997), el que resulta encara més difícil entre els adults doncs entre ells la participació prèvia ja era més elevada³⁷. És a dir, aquests 2 milions era una part menor de la que els hi tocava als joves sobre 12 milions de nous votants. Aquest autor considera que en l'escenari més optimista la campanya podria haver arribat a incidir en 750.000 joves, el que suposaria un creixement del 0,4% de la participació total. L'efecte que si sembla haver tingut la campanya és la de fomentar el sentit de deure cívic del vot entre els joves, doncs aquests van mentir més del que és habitual i van tenir més dificultats a "confessar" la seva abstenció. Potser és la prova de l'efecte psicològic de la campanya que, segons aquesta estimació, va resultar insuficient per a que aquests joves que viuen en la immensa majoria lluny de casa anessin a votar als seus llocs de residència actual.

Si l'any 1992 la participació creix, però no està clar que èxit pugui atribuir-se a Rock The Vote, l'any 1996 sembla passar el contrari: el grau de participació dels joves hauria caigut més que el dels adults, fins a situar-se en un 29% (Rock the Vote, 1997), però en canvi l'avaluació existent mostra com aquelles persones que van rebre la postal recordatòria de votar ho van fer en major mesura que la resta de la població, fins i tot quan controlem per altres possibles factors (Center for the Study of Political Psychology, 1997).

La League of Women Voters és un altre de les organitzacions més importants en aquest terreny, a més de ser una de les organitzacions històriques que porta 75 anys lluitant pels drets polítics de les dones. Encara que ha perdut molta implantació en les darreres dècades (Putnam, 1997) és una de les entitats més sòlides de la societat civil nord-americana, amb més de 11.000 organitzacions locals.

³⁷ Rock The Vote ofereix dades diferents, que parlen d'un increment de la participació clarament superior entre els joves i que ells atribueixen a la seva campanya.

El seu treball en el terreny electoral respon a les característiques ja descrites: en zones escassa participació, compren llistes d'abstencionistes i amb ells fan educació i campanyes de mobilització (*get-out-the-vote*), on emfasitzen sobretot el destacar com les eleccions afecten a la vida de la gent, ja que l'any 199 van fer una enquesta que mostrava dos grans conclusions: la gent que no vota es perquè no percep la relació entre la vida política i la seva quotidianitat i el principal instrument mobilitzador són els contactes personals i la inserció en la comunitat. També per això, el contacte personal juga un rol central en les seves accions, que resulten molt intensives en capital humà i focalitzades en el terreny. L'any 1996 van centrar-se en 16 àrees concretes i, mentre a la resta del país la participació va baixar, on elles actuaven va pujar en un 15%(League of Women Voters, 1997).

Finalment, el Southwest Voter Registration Education Project és l'expressió regional del sud i l'oest del país, de la principal organització que es dedica a mobilitzar, educar políticament i fer créixer el nombre de càrrecs electes entre la població d'origen llatinoamericà. Existeixen des de 1974 i, com els altres, estan abandonant l'èmfasi en el registre i concentrant-se en la mobilització electoral de l'important nucli de població registrat des de 1994, unes 600.000 persones en la seva zona. Si els partits treballen amb els votants regulars, ells ho fan amb els ocasionals, prioritant el contacte personal i/o telefònic i utilitzant bàsicament els temes relacionats amb la immigració i el sentiment comunitari com a població hispana com a mecanismes motivadors. S'organitzen amb una persona alliberada a cada localitat i una xarxa de voluntaris i admeten que èxit de les campanyes és irregular, depenent molt del treball del coordinador assalariat³⁹.

Tot aquest conjunt d'experiències ens porten a plantejar-nos algunes reflexions i conclusions finals. En primer lloc, perquè aquesta riquesa i diversitat d'experiències mobilitzadores als EUA? S'ens acudeixen d'entrada dos grans explicacions: o bé és la reacció al grau excepcionalment baix de participació o el resultat d'una societat civil potent, rica en fundacions que financen i en voluntaris que treballen. En segon lloc, aquestes experiències mostren que es poden fer coses per lluitar contra l'abstenció, més enllà del rol que puguin tenir partits i institucions. En tercer lloc, en el cas dels EUA el contacte personal funciona com a element mobilitzador, tot i que aquí cal mantenir les cauteles ja expressades entorn a l'exportabilitat

³⁹ Tot i que afirmen el contrari, les dades que mostren per demostrar els efectes de les seves campanyes són anecdòtiques i no poden utilitzar-se com a evidència rotunda dels seus efectes.

d'aquestes experiències a entorns socials i culturals diferents. En darrer lloc, les avaluacions serioses dels efectes d'aquestes campanyes existeixen però són escasses. En tot cas, sembla difícil creure que s'hi inverteixi tant temps i diners si no donen algun resultat. Si tal com diuen alguns autors, únicament el fet d'enquestar a una persona fa que creixin les possibilitats de que voti (Granberg i Holmberg, 1992) , no sembla que hagi de ser fàcil trobar un mecanisme mobilitzador?

Conclusions

Una de les conclusions d'aquesta part del treball és l'escassa presència de la mobilització en les recerques sobre abstenció. El fet que la decisió electoral sigui en darrera instància individual ha provocat que tot l'èmfasi explicatiu s'hagi situat en el/la votant, menyspreant el rol que els partits i altres institucions poden jugar per donar lloc a una major participació. Al món anglosaxó el tema ha estat secundari, però almenys contem amb algunes evidències: ser membre actiu d'una organització incrementa les possibilitats de votar, com també ho fa un major esforç electoral, en forma de despesa o d'activitat personal. Els intents de les institucions i la societat civil d'aquests països de donar lloc a una participació més elevada són també apostes interessants, tot i que l'eficàcia dels seus resultats estigui encara en discussió. Però les diferències institucionals i culturals, juntament a l'absoluta absència de recerca en aquest sentit a casa nostra fan que existeixin interrogants complementaris sobre si aquestes experiències i els seus resultats podrien reproduir-se a Catalunya.

L'escassa informació existent, l'evidència que hi ha hagut experiències exitoses i la constatació que estem parlant d'una forma de participació (el vot) que, en tant que exigeix pocs esforços, requereix també de menors estímuls per a aconseguir-la, porten a que la conclusió principal és que queda gairebé tot per fer i per provar i que no sembla que hi hagi raó per pensar que tots aquests esforços han de resultar infructuosos.

Què s'ha fet a Catalunya

Seguint la mateixa lògica que a l'apartat anterior, podríem esperar que a Catalunya existissin també esforços mobilitzadors des de partits polítics, institucions i ONGs. Com veurem, els esforços realitzats per cada un d'aquests grups d'entitats ha estat molt diferent, però donat que totes elles són potencialment importants, analitzarem separadament quina ha estat la seva contribució, o la seva no contribució, a mobilitzar els catalans en eleccions autonòmiques. En el cas de Catalunya, a més, creiem important incloure un darrer agent: els mitjans de comunicació, i principalment la televisió, en tant que tal com hem vist en la introducció i les conclusions de la primera part d'aquest treball, pot ser un actor a considerar a l'hora d'entendre les diferències de mobilització segons el tipus d'elecció.

Les campanyes institucionals

Les campanyes institucionals espanyoles han canviat del primer al segon model abans esmentats. Si durant els primers anys van estimular el vot, els canvis legislatius de 1994 (Ley Orgánica 13/1994) fan que ara les campanyes hagin de cenyir-se a informar sobre el procés o sobre el vot per correu. En tot cas, abans amb major intensitat i ara amb menys, hi ha certa publicitat institucional en els mitjans de comunicació per tal que les persones estiguin informades.

En el cas espanyol no contem amb informació comparable a la dels EUA, és a dir, que ens permeti avaluar quin impacte han tingut aquestes campanyes en la ciutadania, però si existeix un estudi qualitatiu realitzat a principis dels 90, on un grup de persones avalua els diferents spots televisius utilitzats durant els primers anys de democràcia pel Ministeri de l'Interior. La primera constatació és que abans de començar la sessió no s'en recorda espontàniament cap, a diferència del que passaria si parléssim de publicitat de vehicles, begudes o juguets, tot i que això no implica que aquests anuncis no tinguessin cap efecte sinó que deixaven poca marca a mitj termini. La prova de la no relació entre agradar l'anunci i produir l'impacte desitjat està en el propi informe, on s'avaluen molt positivament els missatges d'alguns anuncis que estimulaven el vot amb imatges de nens, alhora que es dubta que més enllà de l'impacte

emocional tinguessin cap efecte en el vot. Els anuncis considerats més efectius són aquells que són senzills en el missatge, però que alhora inciten a reflexionar sobre la importància del propi vot (sense atribuir-n'hi massa, doncs no resulta creïble) i alhora insisteixen en el dret a opinar (parlar de deure de votar genera rebutj). També queda clar que cada anunci arriba millor a un sector i per tant que pocs són útils per a tothom. Alguns dels spots més valorats pertanyen precisament a les eleccions amb més abstenció (generals 1986, europees 1989), i resulta igualment curiós que en aquelles eleccions on no hi ha hagut incentivació al vot s'hagin recollit percentatges participatius apreciables (eleccions posteriors a 1994).

Els anuncis televisius formen part de campanyes més amples que pretenien informar sobre l'elecció i incentivar el vot. La Generalitat de Catalunya ha desenvolupat aquestes campanyes (quadre) des de 1980: durant dues o tres setmanes s'han fet campanyes que han oscilat en el seu cost entre els 22 milions de 1995 i els 119 de 1988. Aquestes han inclòs presència als mitjans de comunicació i en tanques i cartells al transport públic i cabines telefòniques. Les campanyes han contat a més amb el complement de campanyes paraleles del Ministeri de l'Interior, referents a cens electoral i vot per correu. En qualsevol cas, no semblen ser el factor determinant de l'abstenció: la campanya més cara es correspon amb una de les eleccions amb més abstenció (1988) i la més barata amb una de les més participatives (1995).

De tota manera, existeix la possibilitat que l'aparent manca d'incidència d'aquestes campanyes es degui menys a la seva inutilitat com al seu plantejament poc adient. El to seriós i institucional de tots els missatges contribueix a despertar molt poc interès, en la línia del ja apuntat al parlar dels vídeos del Ministeri de l'Interior⁴⁰. Però el problema més general és la realització d'una campanya que, portada per la voluntat de "ser imparcial enfront de tot tipus d'electors" (DB&B, 1988), s'adreça al conjunt de la població, sense cap possibilitat de segmentar el seu missatge ni de poder adreçar-se prioritàriament a les zones i els sectors socials més proclius a deixar de votar. La campanya de 1992 s'adona d'aquest problema però la única solució que proposa és l'ús de la ràdio per arribar als joves i de la premsa per arribar als homes, sense fer servir cap missatge específic. Per contra, la campanya de la Xunta de Galícia de 1997, tot i voler mantenir també la neutralitat, segmenta el seu públic objectiu i tant a nivell de tanques com de spots televisius i de ràdio es fan varies versions adreçades a tres grans tipus

⁴⁰ En una sessió amb estudiants de la facultat de ciències polítiques de la UAB on van visionar-se varis d'aquests vídeos, els que més van cridar l'atenció foren els de l'any 1982 on es reproduïen els discursos típics dels abstencionistes, tractant de fer reaccionar aquests al veure's retratats. Per contra, s'otorgava molt poc atractiu als que oferien un missatge molt institucional.

de públic: Tercera edat i món rural, població urbana i classe mitja i joventut. Per a cada un d'aquests grups se li dona un missatge que el pot motivar i personatges en qui es pot reconèixer⁴¹.

A més d'aquest problema de fons, potser no sempre els mitjans o els discursos foren els més adients per mobilitzar els abstencionistes. La campanya de 1984, per exemple, guardava un equilibri perfecte en termes idiomàtics, però un slogan amb predomini de continguts nacionals podia fer-lo desigualment atractiu segons els sectors i ser acusat de parcialitat. Tot i fer referències a objectius àmpliament compartits (Per la democràcia, per l'autonomia, per Catalunya), el problema era menys no compartir-los com considerar-los molt o poc motivadors⁴². L'any 1988 la distribució de les tanques provoca alguna sorpresa: Perquè 1 a Badalona i 1 a Santa Coloma respecte a 3 a Manresa, 13 a Girona o 4 a Figueres? Però si l'any 1988 les revistes on s'inclou publicitat són més conegudes i plurals (Tiempo, Lecturas, Teleprograma, al costat de Catalunya Econòmica o Catalunya Cristiana), el llistat de l'any 1992 resulta una mica més parcial (annex)⁴³. Finalment, l'any 1995 la pròpia Generalitat especifica que la campanya sols podrà fer-se en els mitjans de titularitat pública, el que implica l'ús prioritari de Televisió de Catalunya i l'ús exclusiu de les emissores de la Generalitat com a ràdios. És obvi que aquestes no tenen un públic prou ampli ni representatiu i que no són les cadenes preferides dels abstencionistes.

Per tant, fins a l'any 1992 les institucions fan un esforç quantitativament important per tractar de combatre l'abstenció, però aquest no sembla sempre prou ben plantejat. Des d'aleshores els esforços es redueixen al mínim, amb una campanya que difícilment pot tenir cap impacte donat

⁴¹ A Galícia, a més, l'impacte dels 85 milions que costa aquesta campanya resulta més visible, doncs l'esforç combinat de partits i institucions ha aconseguit que aquesta CCAA deixi de destacar com la zona de llarg més abstencionista que fou en els inicis del període democràtic.

⁴² De la mateixa manera, el fons de música clàssica de l'anunci radial el feia probablement poc atractiu per alguns sectors, o almenys molt desigualment atractiu en funció del nivell cultural i la classe social. La versió de l'anunci amb "Els Segadors" com a música de fons podia resultar també més motivador per uns que per altres.

⁴³ A partir de 1988 no tenim dades sobre l'idioma utilitzat en la campanya, però el fet que per l'any 1992 sols existeixi la versió radial en català fa pensar que aquesta deuria ser la llengua exclusiva de la campanya.

tant l'escassetat de mitjans com la inadecuació dels mitjans utilitzats per connectar amb la població abstencionista, a la que ja no es pretén mobilitzar.

ELECCIÓ	DIES	PRESSUPOST	ELEMENTS	LLENGÜES	SLOGAN	GRUP OBJECTIU	EMPRESA	OBJECTUS
84	121	92.994.362	Cartells, pancartes, cabines, telèfon, tanques grans i petites, ràdio, TV, premsa	Català i Castellà	Per la democràcia, per l'autonomia, per Catalunya, vota	Tota la població amb dret a vot	Danis, Benton & B owles, S.A.	
88	15	119.666.943	Ràdio, diaris, TV, cabines, tanques metro i bus) i botigues	?	29 de maig Catalunya vota	Tota la població amb dret a vot	Danis, Benton & B owles, S.A	Fomentar l'exercici del vot en les properes eleccions
92	15	104.500.000	TV, premsa, ràdio, tanques 3x8m., cartells metro i banderoles	?	?	Idem	Bassat, Ogilvy & Mather	Fomentar el vot per tal d'obtenir una majoritària participació i reduir l'abstenció
95	15	21.976.200	TV, ràdio	?	No n'hi ha	Idem	Publicis-FCB/ARGE, Catalunya	Informar als ciutadans sobre la data de la votació i el procediment per votar

*Els partits polítics*⁴⁴

Hom ha sentit repetir algun cop la idea que el PSC sembla no voler guanyar les eleccions autonòmiques, doncs no fa tots els esforços que estan al seu abast per a aconseguir-ho. Tot i que el PSC ha estat l'únic partit amb el que ha estat impossible concertar una entrevista, no creiem que aquesta idea tòpica descriu acuradament la realitat. Els restants partits polítics catalans (i creiem que el PSC també) fan durant la campanya electoral autonòmica tots els esforços per tal d'obtenir els millors resultats possibles. Tant en termes econòmics com organitzatius, els partits polítics catalans es bolquen en les eleccions autonòmiques, tractant de maximitzar el seu resultat: debats a TV, propaganda en ràdio o premsa escrita, mailings amb les paperetes i altres productes, cartells, etc.. formen part dels mitjans utilitzats pels partits. L'utilització dels militants és més irregular i restringida: algun partit afirma que els hi dona un gran protagonisme i altres que ho han fet en el passat. En alguns casos, el contacte personal sembla jugar un paper més important en les eleccions locals o quan hi ha una obra de govern a reivindicar. Però, en general, els militants semblen jugar un rol força secundari i més com a ma d'obra gratuïta que com a difusors del missatge del partit. Aquest paper menor s'explica en algun cas per manca de militants i en altres per insuficient motivació d'aquests.

La literatura comparada que abans hem examinat apuntava a dos factors en mans dels partits que semblaven contribuir a millorar la participació i el seu resultat: la utilització de més diners en la campanya i la mobilització personal per mitjà dels militants. D'aquests, no sembla que es pugui fer més en el primer terreny, donat que tots ells fan ja una despesa considerable. En altres contextos, i més enllà d'incrementar la despesa, els partits polítics han estat capaços d'organitzar campanyes de mobilització que han fet créixer la participació electoral. Malgrat els tímids intents d'alguns partits del nostre entorn per endegar campanyes que inclouen el contacte personal no ens consta que existeixi cap avaluació de la seva efectivitat. Sembla estrany, però, que si aquestes campanyes poguessin donar resultat no hi hagi hagut més decisió per a emprendre-les. Mandra o conservadorisme dels organitzadors? Evidències o sospites que es tracta d'una experiència no importable en una país de política post-moderna? Com a mínim existeixen dos factors que juguen contra el menor èxit relatiu d'aquestes formules a casa nostra. En primer lloc, un sistema electoral on no existeix la proximitat entre elector i elegit, que

⁴⁴ Aquest apartat està basat en entrevistes a Sebastià Guirado (IC), Joan Puigcercós (ERC), Armand Querol (PP), Enric Renau i Jordi Rodó (CDC), tots ells responsables actuals o anteriors de campanyes electorals en els seus respectius partits.

estimula l'existència d'aquests contactes a tots els països esmentats. Els candidats coneguts no poden visitar els 2.000.000 de persones de la província de Barcelona, i la visita del candidat número 15 en la llista pot no tenir cap efecte. La manca de tradició i les diferents pautes culturals poden resultar un altre complicació, doncs pot ser que la visita d'un estrany, que a més s'identifica com a membre d'un partit polític (amb la negativa imatge que tenen en general) no sigui molt ben rebuda. En tot cas, sembla que caldria experimentar els seus resultats amb més detall, però adaptant-ho al nostre context i sense expectatives que els resultats siguin tant contundents com al món anglosaxó.

En conseqüència, fan els partits tot el possible per fer anar a votar al màxim possible d'abstencionistes? Pensem que no. Potser fan tot el que s'els ha acudit o fins i tot, tot el que poden amb els recursos disponibles, però creiem que l'esforç per mobilitzar possibles abstencionistes no ha estat explotat amb tots els mitjans possibles per part dels partits polítics catalans. En primer lloc, ja en el terreny del plantejament, pocs fan de la mobilització de potencials abstencionistes un dels eixos fonamentals de la seva campanya. Mobilitzar potencials votants que poden quedar-se a casa, és en la major part dels casos, un objectiu més de la campanya, que sovint queda apagat per la lluita pels indecisos. En segon lloc, al no considerar la mobilització com un dels elements centrals de la seva campanya, té com a resultat que, en molts pocs casos, es dissenyen estratègies específiques per a portar a les urnes als abstencionistes. La campanya apel·la sovint a motivacions útils per a definir el vot d'aquells amb identitats sòlides però potser contradictòries, recordant valors bàsics d'aquestes identifications col·lectives (Catalunya, l'esquerra,...). Però aquestes apel·lacions cauen en el buit quan arriben a un electorat insuficientment motivat per aquests valors genèrics i que té poc clar que és el que realment es juga en aquelles eleccions.

Els mitjans de comunicació:

El rol mobilitzador dels mitjans de comunicació s'ha estudiat poc precisament perquè es dona per descomtat. Ningú pot imaginar avui una campanya electoral sense contar amb ells, perquè tota la campanya està orientada, no a arribar directament als votants, sinó a ser recollida pels mitjans que seran qui la faran arribar a la ciutadania. Però no es tracta únicament de retransmetre o rescriure la campanya electoral. Els mitjans de comunicació són els que fan saber a la major part de ciutadans que hi ha eleccions, quan són, quins temes estan en joc, qui

són els candidats, etc.... És a dir, tota la informació bàsica per a poder votar. Podriem dir que els mitjans de comunicació, amb la seva atenció preferent als temes polítics quan s'apropa una elecció, està reduint els costos d'informar-se suficientment per a votar. El ciutadà normal, que generalment segueix la vida política amb poca atenció, depèn d'aquestes píndoles d'informació concentrada que els mitjans distribueixen poc abans de les eleccions per a poder acabar de situar-se i votar, sense que la feina, els fills, la hipoteca o l'equip de futbol deixin de ser les seves preocupacions prioritàries.

Tota la premsa escrita catalana dona una informació suficient sobre les campanyes electorals autonòmiques. Cap lector regular d'aquesta pot dir que no ha votat perquè no coneixia els candidats o les propostes dels partits. De fet, entre els lectors diaris de premsa escrita les taxes de participació autonòmica són gairebé la meitat (13%) de la que trobem entre la resta de la població (24%)⁴⁵. Les dades són encara molt més clares si fan referència al seguiment de la campanya a través de la premsa: els que l'han seguit a través de la premsa amb molta atenció s'han abstingut (en les eleccions generals de 1993) sols en un 3%, enfront el 28% d'abstenció entre els que no ha utilitzat la premsa per seguir la campanya.

L'efecte és probablement més important en el cas de les televisions. No es tracta únicament del mitjà més massiu, sinó que per molta gent és l'únic mitjà d'informació que utilitzen. I aquests són, a més, els sectors de població generalment més despolititzats i, per tant, més dependents de la informació per assabentar-se de l'elecció i del que implica. També en la televisió el seguiment de la campanya té un aparent efecte mobilitzador: l'any 1993, el 37% dels catalans que no va seguir en absolut la campanya a televisió es va quedar a casa i aquesta xifra es va reduir al 0%!, entre els qui la van seguir amb molta atenció.

El problema en el cas de les eleccions autonòmiques catalanes és que aquestes reben un tractament molt desigual segons el canal del que es tracti. En primer lloc, perquè en totes les cadenes d'àmbit estatal el tractament és menor durant tota la campanya i molt escàs abans de començar aquesta (Guifreu i altres, 1997). En segon, perquè especialment en les cadenes de titularitat privada, la informació sobre les eleccions es limita a aquells personatges coneguts per la opinió pública espanyola, que és la consumidora dels seus informatius: és a dir, Jordi Pujol. Aquest es converteix en l'autor d'un monòleg sobre les eleccions autonòmiques, contribuint a reforçar la imatge de manca de competitivitat i donant lloc a aquella queixa que

⁴⁵ Totes les dades d'aquest apartat corresponen a l'enquesta-panel 1093 de DATA.....

apareixia en els grups de discussió sobre els altres candidats: "los conocemos 15 días antes" o "es que Obiols no sabemos quien es"⁴⁶. A més, amb aquest tractament més superficial de la campanya es fa difícil entendre que és el que hi ha en joc a la campanya, quins són els temes crucials i quines les postures dels partits davant d'aquests. Finalment, i encara que no disposem d'estudis per confirmar aquesta dada, sospitem que en els mitjans d'àmbit estatal apareixen amb molta més facilitat els temes referents a la relació Catalunya/Espanya, en la mesura que aquests tenen interès per tota la població espanyola, mentre les interpel·lacions de l'oposició catalana sobre l'atur, l'ensenyament o l'endeutament de la Generalitat trobaran un espai amb molta més dificultat. Així, la dependència informativa de canals d'àmbit estatal contribuiria a reforçar aquella imatge dels partits catalans dedicats a debatre monogràficament sobre la qüestió nacional.

En tot cas la interpretació que posa molt èmfasi en els mitjans de comunicació tampoc ha de ser sobredimensionada. Hi ha poques dades acurades disponibles, però l'abstenció autonòmica en funció dels informatius preferits no és radicalment diferent: els màxims corresponen a TV1 i Antena-3 (18-19%), però ni són tan diferents a TV-3 (15%), ni aquesta es correspon a la mínima abstenció que es registra entre l'audiència de Tele-5 (11%). Tampoc l'evolució del panorama televisiu català i el de l'abstenció han evolucionat de forma paral·lela: TV3 neix poc abans de les eleccions de 1984, donant lloc a la interpretació que fou una de les claus de la gran mobilització registrada en aquella convocatòria. Però amb un panorama mediàtic similar, on TV3 havia tendit més aviat a consolidar-se, l'abstenció creix molt significativament l'any 1988. L'any 1990 apareixen les cadenes privades de televisió i, per tant, es podria apuntar al seu 35% del "share" l'any 1992 per explicar el record d'abstenció d'aquell any. Si no fos, perquè aquest 35% ha crescut fins al 45% l'any 1995 i, en canvi, la participació ha crescut.

Tenim molta menys informació sobre el que passa amb la ràdio. Probablement es tracta d'un sector prou plural i heterogeni, com per que hi trobem emissores més semblants als diaris (molta informació, rica i plural en continguts), altres que per definició són emissores que no donen informació i, finalment, altres de més semblants a les cadenes privades de televisió, amb informació més limitada sobre les eleccions autonòmiques, tot i que el seu caràcter més descentralitzat i localista afavoreix que es doni menys aquesta situació. Si resulta curiosa la

⁴⁶ Les dades de l'estudi de Guifreu i altres (1997) són clares en aquest aspecte: el principal aspecte que caracteritza la informació en les cadenes privades d'àmbit estatal sobre les eleccions autonòmiques, no és tant ni la intensitat de la dedicació ni les postures que prenen sinó l'atenció quasi-exclusiva a Pujol, en tant que personatge català més conegut per l'opinió pública espanyola.

Propostes

Objectius

Fa uns anys Isidre Molas titulava una breu reflexió seva: "Abstenir-se és un altra manera de participar". La nostra visió de l'abstenció és bàsicament coincident amb la d'aquell treball. L'abstenció és una opció personal perfectament legítima, que en més d'una ocasió hem practicat alguns dels components d'aquest equip, i que, com qualsevol altre, comporta tota una càrrega de significats que cal saber llegir. Per tant, volem deixar molt clar que l'objectiu d'aquestes propostes no és criminalitzar l'abstenció com a opció personal vàlida, sinó de tractar de fer-la disminuir globalment. No sempre el que és legítim i raonable a nivell individual és positiu per a la col·lectivitat. I sense caure tampoc en lectures catastrofistes de l'abstenció com a deslegitimació del conjunt del sistema democràtic, que no es corresponen amb el seu significat real, si és cert que una abstenció tant elevada com la que es registra en eleccions autonòmiques no és una bona senyal sobre el funcionament de les institucions d'autogovern catalanes. Quan, a més, aquesta abstenció, està molt més arrelada en determinades localitats i grups socials que en altres (recordem, 51,6% al Baix Llobregat i 29% al Priorat, en les eleccions autonòmiques de 1992), el risc de contar amb un Parlament, un govern i unes polítiques socialment poc representatives s'accentua. És des d'aquesta perspectiva que considerem interessant que apareguin propostes que contribueixin a una participació més alta i més repartida de forma més igualitària.

El que segueix no és un conjunt coherent de propostes que ningú formula globalment. De fet, la concepció implícita de ciutadà que hi ha darrera d'algunes d'elles pot fins i tot resultar incoherent entre unes i altres. Ni els mateixos autors, si tinguessin el poder absolut a Catalunya, les aplicarien totes. El que hem pretès aquí és fer una catàleg raonat de propostes, discutint-ne els possibles impactes i inconvenients de cada una d'elles, per a generar debat sobre el tema. I per a que cada un dels possibles implicats (institucions, partits, entitats, ciutadans interessats) es faci la seva pròpia recepta de propostes a partir de les seves prioritats polítiques. Moltes d'aquestes propostes suposen prioritzar entre objectius polítics tots ells importants, però que en la realitat resulten contraposats i entre els que cal establir prioritats que depenen dels valors de cada un.

En cada cas valorem la seva possible efectivitat i alguns dels problemes (en termes operatius o de valors amb els que entraria en contradicció) que suposaria la seva implementació. En algun cas som conscients que aquests inconvenients converteixen alguna de les propostes en gairebé inviabilitats, però en totes aquelles que podrien aportar algun resultat hem optat per plantejar-les, com a mínim com a elements que serveixin per a endegar el debat sobre el tema. Malgrat el format de catàleg amb pros i contres, probablement aquest no és plenament neutral i les simpaties dels autors per algunes de les propostes pugui llegir-se en el major èmfasi que realitzem a l'hora de rebatre els problemes que comporten. En tot cas, i sempre que resulta possible, adreçem als lectors a les fonts originals on trobar la inspiració de la mesura o la comprovació del seu resultat en altres indrets.

De les conclusions a les propostes

En analitzar l'abstenció a les eleccions autonòmiques catalanes hem volgut destacar aquells factors que resultaven més específics d'aquestes convocatòries en particular i de les eleccions de segon ordre en general. Així, hem senyalat com afecta de forma especial en aquestes eleccions la qüestió lingüística, la manca de competitivitat, la percepció de consens catalanista o el fet que es vegin com unes eleccions menys importants. Però alhora, és obvi que hi ha altres factors més profunds i menys exclusius d'aquestes eleccions que també es troben entre els elements que ens ajuden a entendre la opció de quedar-se a casa de forces votants.

Les dues grans escoles de la Ciència política es divideixen entre el que algú ha anomenat "els sociòlegs" i "els economistes". Els primers tendeixen a explicar els comportaments humans en termes de valors apresos, que es mantenen força estables i condicionen els nostres comportaments posteriors. Pels economistes, per contra, les persones actuen en política com en el mercat econòmic, en funció dels costos i beneficis de les seves accions. Aquestes dues escoles han elaborat també les seves explicacions de per què la gent deixa de votar i és a partir d'aquestes consideracions que voldríem complementar les aportacions més específiques del cas català plantejades fins aquí.

Així, els valors apresos pels ciutadans en les primeres fases de la seva vida serien un dels grans factors explicatius de la participació electoral. De fet, si enlloc de preguntar-nos, com hem fet

aquí, per què la gent no vota, ens haguéssim preguntat per que la resta de la població va a votar, la resposta més habitual a tot el món és “perquè crec que és el meu deure cívic”. La gent ha après que un dels components de la ciutadania és el dret de vot i que aquest dret que va costar tant conquerir ha de ser defensat amb el seu exercici actiu. Una educació democràtica on s’apregui en que consisteixen els drets de ciutadania sembla ser important i aquesta es troba molt desigualment estesa en el món i particularment en els països amb menor experiència democràtica.

Alhora, hem de tenir molt present que en tot acte de participació hi ha un efecte implícit dels costos i beneficis que aquest implica. La major part de la gent no es planteja les decisions participatives explicitant aquests elements, però alhora és evident que al alterar-se els costos o els beneficis de qualsevol acte participatiu, també canvia la proporció de ciutadans que s’hi implica. Així, si el vot és de llarg la forma de participació política més habitual en les democràcies occidentals, això es deu en primer lloc a que suposa uns costos participatius molt escassos i a que el procediment pel qual es tradueix en potencials beneficis és molt més clar que en altres formes de participació. Mai sabem com respondrà el govern a una manifestació, però si està clar com cada vot es tradueix en escons i en poder. Per tant, una gent obtindrà beneficis del sol fet de votar, perquè així es sent un bon ciutadà o perquè ha contribuït a ajudar al seu partit o candidat preferit i altres persones per les potencials conseqüències d’aquest vot en les polítiques que s’adoptin

En síntesi, de les conclusions de la primera part de la recerca sobre factors particulars de les eleccions autonòmiques i d’aquestes explicacions més generals sobre el que porta la gent a quedar-se a casa o votar podem extreure cinc grans terrenys on es podria actuar per tal de fer créixer la participació:

a) Votar és, en part, qüestió de costos i beneficis. Més enllà dels “beneficis polítics” que el ciutadà pot treure del fet de votar, i que tenen a veure amb totes les propostes que presentarem, es pot actuar en reduir els costos de votar o en incrementar els beneficis no-polítics del fet de votar. És a dir, utilitzar el que Olson anomenava *incentius selectius positius* o *negatius*, per “premiar” els votants, alhora que els hi posem més fàcil la feina o “castigar” els qui es queden a casa.

b) Existeix un problema d'allunyament entre ciutadania i política, comú a bona part del món occidental, però que totes les dades apunten a que és especialment marcat a Catalunya i a l'Estat espanyol. Aquest distanciament afavoreix una escassa participació en tots els terrenys. Per tant, a més dels esforços per mobilitzar els ciutadans a curt termini, seria interessant compatibilitzar aquest objectiu amb el de contribuir a millorar l'educació democràtica de la ciutadania, per tal de contribuir a superar el que alguns han anomenat "cinisme democràtic", consistent en una manca de confiança en la capacitat ciutadana per influir en els mecanismes polítics.

c) Les eleccions de segon ordre en general i les autonòmiques en particular, reben menor atenció mediàtica i obtenen també menys ressò en les converses de la gent en el període pre-electoral. Podríem dir que resulta difícil no assabentar-se d'unes eleccions generals, però que els ciutadans més allunyats de la política poden gairebé no adonar-se en alguns contextos de la celebració d'eleccions autonòmiques. Hi ha diferents maneres de tractar d'incrementar aquesta visibilitat.

d) Part de la manca de visibilitat prové del propi procés d'atenció i retenció selectiva dels ciutadans. Davant el cúmul d'informació rebuda ens quedem només amb aquella que connecta amb les nostres preocupacions prèvies i la política autonòmica es percep com a menys rellevant per a la vida de la gent, en la línia d'allò que anomenàvem efecte segon ordre. És a dir, la gent sap menys coses de les eleccions autonòmiques, no sols perquè s'en parli menys, sinó perquè interessen menys i per tant es dedica menys atenció a aquesta informació. Però no és únicament un problema d'informació, ni de competències del Parlament que incrementin el seu poder real, sinó també de discurs polític i mediàtic sobre que hi ha en joc a la política catalana.

e) L'existència d'una doble identitat i de dues llengües habituals a Catalunya dificulta l'articulació simbòlica d'una vida política en la que tothom es pugui reconèixer. La opció per una llengua bàsica en la vida política i per un consens generalitzat entorn a cert grau de catalanisme mínim han contribuït a que part de la població immigrada es senti poc reflectida en la vida política catalana. Una major presència d'altres temes i altres llengües (castellà) podria ajudar a superar aquestes distàncies.

Aquests cinc grans objectius troben la seva plasmació en 10 propostes, desigualment concretes, viables, eficaces i polèmiques. La taula 7.1 ens mostra a quins d'aquests objectius contribueix cada una de les propostes que segueix.

TAULA 7.1. Propostes i objectius

PROPOSTES	Cost-benefici	Visibilitat	Rellevància	Llengua, cultura	Educació
VOT OBLIGATORI	X				
ESTÍMULS POSITIVS	X	X			
SIMULTANEÏTAT ELECCIONS	X	X	X	X	
FACILITATS PER VOTAR	X				
CAMPANYES INSTITUCIONALS		X	X	X	
MOBILITZACIÓ DES DE LA SOCIETAT CIVIL		X	X		X
CAMPANYES DELS PARTITS		X	X	X	
EDUCACIÓ				X	X
DEBATS		X	X	X	X
CONNECTAR AMB ELS ABSTENCIONISTES			X	X	X

Hem optat per fer un llistat indiferenciat de propostes, per reforçar aquest caràcter de catàleg intercanviable del que cada un pot agafar el que cregui convenient. De tota manera, aquestes propostes podrien ordenar-se en tres grans blocs. El primer pretén modificar l'entorn institucional, actuant preferentment en l'estructura de costos i beneficis del vot: es tracta d'un conjunt de reformes institucionals que pretén o bé facilitar el vot o bé incrementar-ne els seus al·licients. El segon és el bloc de la mobilització: es tracta de propostes de campanyes mobilitzadores des dels tres grans tipus d'actors analitzats en el capítol anterior (institucions, partits i societat civil). Finalment, el tercer bloc pretén contribuir a reconnectar ciutadans i polítics. Amb aquesta finalitat, la primera de les propostes tracta de millorar els ciutadans, la tercera pretén que els polítics estiguin més atents a les seves prioritats i la segon pretén millorar el flux comunicatiu entre aquests sectors.

Alhora, tot i que qualsevol persona o entitat pugui interessar-se o defensar qualsevol d'aquestes idees, cada una d'elles té un destinatari principal: aquell actor que seria el principal responsable a l'hora d'implementar-la. Des d'aquest punt de vista, les propostes tenen tres grans destinataris: Les institucions, els partits polítics i la societat civil. No totes elles tenen un destinatari únic i en alguns casos podríem considerar que tothom n'és en certa mesura potencial responsable. Així, les campanyes educatives haurien implementar-se des del sistema educatiu i per tant la Generalitat en seria el màxim responsable, però alhora podrien complementar-se amb iniciatives privades o amb projectes elaborats des de ONGs i aplicats al sistema educatiu

formal. De la mateixa manera, els debats han de ser organitzats o almenys retransmesos pels mitjans de comunicació per tal que tinguin alguna efectivitat, però alhora requereixen de la complicitat i la voluntat dels partits polítics per tenir èxit. A més, no tenim cap dubte que si alguna d'aquestes mesures s'aplica serà perquè hi hagi prèviament algun tipus de pressió social en aquest sentit, pel que fins i tot aquelles amb aparença més estrictament institucional, no poden funcionar sense el suport de la societat civil catalana.

TAULA 7.2. Propostes en funció del seu destinatari principal

Generalitat	Partits	Societat Civil
Vot obligatori	Campanya mobilització	Campanya mobilització
Simultaneïtat eleccions	Connectar amb abstencionistes	Educació
Facilitats per votar	Debats	Estímul
Campanya institucional		Debats
Estímul		
Educació		

Propostes

Vot obligatori

DESCRIPCIÓ: A l'hora de proposar mecanismes institucionals per intentar augmentar la participació electoral, l'establiment del vot obligatori destaca com un dels instruments més eficaços a fi de dur els ciutadans a les urnes. Amb l'obligatorietat del vot el sufragi és concebut com un deure i no tant sols com un dret: els electors són compel·lits a emetre el seu vot, el qual pot anar adreçat a alguna de les opcions polítiques que concorren a les eleccions o ser blanc o nul. Actualment el vot és obligatori a països com Austràlia, Bèlgica i forces països d'Amèrica Llatina, en alguns länders d'Àustria, i en alguns cantons de Suïssa. Fins 1970 també va ser-ho a Holanda.

La idea bàsica és que, al viure en col·lectivitat acceptem moltes restriccions a la nostra llibertat i assumim tot un conjunt de compromisos envers la col·lectivitat. És obligatori pagar els impostos, ho ha estat durant molt temps fer el servei militar, ho és anar a l'escola fins al 16 anys, etc. Qualsevol d'aquestes obligacions és força més costosa que passejar una estona fins al col·legi electoral, unes poques vegades cada quatre anys.

La forma en què aquests països regulen l'obligatorietat del vot segueix una pauta comuna. En la major part dels casos una norma legal estableix el deure dels electors d'exercir el vot i disposa les sancions que s'hauran d'aplicar en cas d'incompliment de la llei. Les sancions per als abstencionistes poden consistir en multes de diversa quantia, en la suspensió de certs drets cívics o, fins i tot, en penes lleus de presó.

Però malgrat aquesta impressió constrenyedora de la llibertat dels individus que pot transmetre la idea d'un vot obligatori que es recolza sobre l'existència de càstigs per evitar l'abstenció, la importància de l'eficàcia d'aquest mecanisme institucional sobre els nivells de participació electoral no radica en la força dissuasiva de les sancions. Així doncs, autors com Irwin (1974), en analitzar les repercussions del vot obligatori a Holanda, assenyala que els holandesos tendien a votar perquè se sentien moralment obligats per l'existència d'una llei que prescrivia el vot i no per la por a ser castigats en la mesura que les sancions que s'establien contra els abstencionistes poques vegades van arribar a ser executades⁵¹.

Si la defensa tradicional del vot obligatori es basava en aquesta consideració del vot com a un deure, aquest ha estat reivindicat recentment a partir d'un altre argument. L'any 1996, en el seu discurs com a President de l'Associació Nord-americana de Ciència Política, el prestigiós politòleg Arend Lijphart (1997) feia una clara defensa del vot obligatori com a instrument per garantir la igualtat política real. A partir de la constatació reiterada que, amb més o menys intensitat, arreu tendeixen a votar més les persones amb més recursos que aquelles que en tenen menys, Lijphart defensava que el vot obligatori es convertia en l'únic instrument eficaç per garantir que la igualtat política formal es convertís en igualtat política real. La inclusió de la proposta aquí parteix d'aquesta doble consideració: no sols permetria incrementar la participació, com pretén el conjunt d'aquestes propostes, sinó que a més donaria lloc a una participació més igualitària.

La nostra proposta, pel cas de les eleccions autonòmiques catalanes⁵², seria aplicar un model lleugerament diferent i que introdueix un matis que pot fer-lo més acceptable entre alguns sectors: tal com es feia a Holanda, la obligatorietat no és la de votar, sinó la d'anar al col·legi

⁵¹ De tota manera, cal no magnificar aquest argument. Amb posterioritat a l'article la participació ha baixat més a Holanda (el que tampoc és contradictori, doncs pot ser per reemplaçament generacional, per part de gent ja socialitzada en el vot com a opció), igual que va caure molt al desaparèixer l'obligació de votar a Veneçuela (Molina, 1993).

⁵² Potser sembla més fàcil pensar que aquesta proposta tindria més sentit aplicada al conjunt de les convocatòries electorals, però no volem entrar en un debat que sobrepassa l'objectiu del nostre estudi.

electoral en el dia de les eleccions (excepte que s'hagi votat per correu). Així, es combat contra aquella abstenció resultat de la manca de compromís i es tracta de propiciar el mateix que fan les eleccions simultànies: ja que estic aquí, votaré. Però per contra, no es viola el dret a abstenir-se, de manera que les persones que ho desitgessin, un cop acreditada la seva presència, podrien manifestar la seva voluntat de no votar. Pel que fa a la possibilitat de sancions, tot i no excloure-les, podria pensar-se no tant en "castigar" els abstencionistes, com en "premiar" els votants regulars (veure proposta 2).

UTILITAT POTENCIAL: De totes les propostes presentades aquí aquesta és gairebé sens dubte aquella que podria tenir un impacte més gran en l'abstenció. Les diferents estimacions realitzades en base diverses experiències i metodologies parlen de fer créixer la participació entre un 3% i un 38%, situant-se la major part d'elles per sobre del 10%. Lijphart (1997) assenyala que les diferents anàlisis multivariables que s'han realitzat sobre el tema indiquen que la participació electoral sota condicions de vot obligatori creix entre 7 i 16 punts percentuals⁵³. Aquí s'ha de tenir en compte, però, tal com assenyala Wolfgang Hirczy (1994), que l'efecte del vot obligatori sobre la participació depèn del nivell participatiu del qual parteixi el país abans de l'establiment de l'obligació de votar: quan més baix sigui el nivell de participació més important serà l'impacte del vot obligatori sobre la participació. Així doncs, els efectes de la introducció del vot obligatori són més intensos en el cas de les eleccions de segon ordre on els ciutadans tendeixen a votar menys. Per exemple en el cas de les eleccions al Parlament Europeu, en les quatre conteses electorals celebrades entre 1979 i 1994, la mitjana de participació en aquells països on el vot és voluntari va ser del 46,4%, mentre que en aquells països on el vot és obligatori la mitjana de participació va arribar al 84,2%. En relació amb les eleccions d'àmbit intra-estatal, l'exemple holandès també demostra l'eficàcia del vot obligatori sobre la participació en les eleccions de segon ordre: en les eleccions locals i provincials holandeses la participació va caure dramàticament després de l'abolició del vot obligatori en 1970: en 1994 només va votar el 65,3% de l'electorat en les eleccions municipals i el 50% en les provincials.

Gairebé cap d'aquestes estimacions, però, parteix clarament d'una experiència com la que es produiria aquí. És a dir, la introducció del vot obligatori en un context on anteriorment era voluntari. En l'Àustràlia de principis de segle això va provocar un creixement de la participació

⁵³ Veure també Denters (1995), Fornos (sd), Hirczy (1994) i Powell (1980),

de 28,4 punts (Hirczy, 1994), però les diferències en l'escenari cultural, polític i mediàtic obliguen a prendre's la referència amb prudència. Les resistències polítiques i culturals a la seva introducció a Catalunya podrien donar lloc a un creixement menor als prèviament citats. Si, a més, pensem en una regulació sense sancions com la proposada aquí, tenim un argument més per pensar que l'impacte fos més baix. Amb tota seguretat, part d'aquests nous "votants forçats" voldrien seguir expressant el seu descontentament, el que donaria lloc a un nombre creixent de vots blancs i nuls. En tot cas no es tracta d'un problema greu doncs aquests si sabem amb certesa que són una expressió d'una determinada postura conscient i com a tal poden considerats pels partits polítics.

En definitiva, des del punt de vista estricte de la seva eficàcia mobilitzadora seguiria tractant-se de l'instrument amb uns resultats més garantits i que donaria lloc a una participació més elevada, doncs són pràcticament inexistents els casos de vot obligatori amb una participació inferior al 80%, situant-se molts d'ells per sobre del 90%.

PROBLEMES: L'altre cara de l'efectivitat garantida de la mesura és el seu caràcter marcadament polèmic. Podria la ser la més eficaç en termes de participació però probablement seria també la que majors dificultats d'aplicació enfrontaria. En primer lloc, perquè la introducció de la mesura podria exigir reformes constitucionals. Però probablement el problema principal es situaria en el rebuig que la mesura provocaria entre importants sectors de la població i més en un país on perviu cert substrat cultural d'arrel àcrata i on es manté viu el record d'un regim autoritari que també forçava la participació electoral. La conversió d'un dret en un deure és sempre difícil d'acceptar i sens dubte donaria lloc a considerable oposició, tant entre la ciutadania com entre sectors de les èlits polítiques i mediàtiques. En tot cas, l'aplicació real d'aquesta mesura exigiria, com qualsevol reforma electoral, un grau de suport força ampli entre les diverses forces polítiques.

Si mai la mesura arribés a aplicar-se, el seu rebuig seria l'altre cara de la seva efectivitat, fins al punt que faria gairebé innecessària l'aplicació de les mesures restants. En l'escenari més probable de la seva no aplicació, proposar-la i defensar-la permet iniciar un debat sobre els problemes de fons que originen la proposta (l'escassa participació i la traducció de la

Estímuls positius a la participació

DESCRIPCIÓ: Si el vot obligatori és l'incentiu selectiu negatiu pels qui no voten, aquest és el positiu pels que sí ho fan. En funció que volgués adoptar-se o no conjuntament amb l'anterior podria presentar-se de diferents formes: o, enlloc de fer el vot obligatori, es decideix estimular als qui voten o, enlloc de posar sancions als qui no compleixen amb el seu deure d'anar al Col·legi electoral, s'incentiva als que sí ho fan. En aquest escenari, el vot obligatori comportaria un component de deure cívic de tipus moral (sense sanció), però acompanyat de reforços positius pels qui realment complissin amb aquest deure.

Proposem dos formats concrets d'aquest estimul. Un d'ells, per ser més tradicional i menys directe, pot ser més fàcilment acceptat, però també precisament per això perd part del seu caràcter polèmic, amb la desitjada visibilitat que això donaria a la iniciativa. Aquest primer format (més adient potser per actuar com a reforç positiu d'un vot obligatori sense sancions) consistiria en donar un conjunt d'avantatges a les persones que haguessin complert amb el seu deure d'acudir regularment al Col·legi electoral. En forma d'una targeta electoral on constaria que s'ha anat a votar en cada una de les eleccions dels darrers anys, o en forma d'un certificat que es podria demanar quan es necessités, aquest donaria un seguit d'avantatges a aquelles persones que han complert aquest deure polític amb la seva col·lectivitat: punts addicionals a l'hora de demanar beques, de presentar-se a oposicions, de sol·licitar plaça a una escola-bresol pública o en una promoció de vivenda subvencionada, etc.

En el segon format es tractaria de sortejar algun premi entre els qui van a votar. Aquest dependria de l'enfoc que se li vulgui donar a tot, però hauria de combinar ser atractiu pel votant i original per que s'en parli. Si es vol evitar una trivialització excessiva i mantenir un vincle amb el procés electoral es podria pensar, per exemple, en un viatge per conèixer ciutats mítiques de la democràcia i/o alguns dels grans Parlaments del món⁵⁴. Per tal de convertir-ho en un estimul col·lectiu on el benefici individual i el del conjunt es troben es podria plantejar com a intent de batre el record propi de participació en autonòmiques i vincular la quantitat de premis a repartir a la taxa de participació assolida.

⁵⁴ Per exemple, Atenes, Londres, Washington i alguna capital del Tercer Món.

Seria interessant organitzar simultàniament una campanya que, alhora que promocionés l'incentiu material, el vinculés amb el seu objectiu polític, el compliment dels deures de ciutadania. En aquest segon format, potser precisament perquè l'interès està en molt bona part en l'impacte mediàtico-polèmic que podria tenir la proposta, i perquè queda trist haver de sortejar alguna cosa perquè la gent voti es podria pensar en fer-ho sols el primer cop com a figura de "llançament" d'un conjunt de mesures.

Tot i que en principi està pensat perquè aquesta fos una iniciativa de l'administració pública no hi hauria cap raó necessària perquè fos així, tot i que caldria contar amb el suport d'aquesta per organitzar-ho.

En definitiva, es tracta de proveir beneficis no-polítics pel fet de votar. Si votar és qüestió de costos i beneficis, es tracta de proveir beneficis per a aquells pels qui ser un bon ciutadà, un bon socialista o un bon nacionalista suposen estímuls insuficients. El format concret pot ser qualsevol. Per posar un darrer exemple, que combina el premi material sense necessitat de sorteig i l'accés privilegiat als recursos públics, es podria pensar en dret a un cap de setmana en temporada baixa en un Parador Nacional, per cada 8 eleccions en què s'hagués votat.

UTILITAT POTENCIAL: No coneixem experiències similars que permetin parlar amb certes garanties de l'impacte que podria tenir. De tota manera, no hi ha raó per pensar que si funciona en el món comercial no hagi de fer-ho també aquí. En tot cas, part de l'interès i per tant de l'impacte dependria de l'estímul directe que el premi pogués suposar i la resta de la polèmica que provoqués la proposta i la seva publicació. El primer format (punts pels votants) perdria l'atractiu del component publicitari, però alhora s'estalviaria també algunes crítiques, a més de resultar especialment atractiu per aquells sectors que poguessin beneficiar-se'n en el futur. De fet, es tracta pràcticament del mateix que succeïa a Itàlia, tot i que allí es plantejava en forma de sanció a aquells que no havien complert amb el deure de votar, mentre aquí es planteja com a recompensa pels que sí ho han fet. Fins a quin punt l'elevada participació italiana es devia a aquest fet, a la genèrica idea que el vot era obligatori, a l'eficàcia de mobilitzadores xarxes personals o a l'elevada politització i polarització política és una discussió no resolta.

PROBLEMES: El primer seria el cost del programa, tant si parlem del segon format (premi, publicitat, organització), com del primer (organització i manteniment dels arxius sobre trajectòria electoral). Però probablement l'inconvenient principal seria que la mesura rebria sens dubte moltes crítiques. Si part d'aquestes són imprescindibles pel seu èxit (polèmica)

existeix el perill que aquestes acabessin ofegant l'impacte positiu: que fos titllat de poc seriós i de mercantilitzar un dret ciutadà fonamental, contribuint encara més al desprestigi de la democràcia⁵⁵.

Eleccions simultànies

DESCRIPCIÓ: En el capítol 1 de la primera part hem constatat com la celebració d'eleccions simultànies a Catalunya contribuïa a fer créixer la participació de forma molt considerable. Aquest fenomen es produeix per dues raons. En primer lloc, la celebració simultània té un efecte multiplicador des de tots els punts de vista. Més esforç electoral dels partits i més seguiment mediàtic i, com a resultat de la major importància objectiva de l'elecció⁵⁶ i de la seva major visibilitat, major atenció ciutadana. Alhora, la celebració simultània permet evitar el fenomen d'esgotament electoral, que es produeix en alguns casos quan es celebren gaires eleccions en poc temps.

El resultat mobilitzador de la simultaneïtat no és exclusiu de Catalunya. En el capítol 2 hem vist l'efecte aparent que això té en 13 CCAA de l'estat espanyol i l'indubtable resultat que ha tingut a Andalusia, on les eleccions autonòmiques han estat molt més participatives quan han coincidit amb altres convocatòries i, encara més, quan aquestes han estat eleccions generals. El mateix fenomen es produeix també en altres països: les eleccions legislatives nord-americanes són molt més participatives quan coincideixen amb presidencials i el principal factor explicatiu de la participació en eleccions europees és la seva simultaneïtat amb altres convocatòries. Aquesta voluntat de fer créixer la participació, d'evitar l'esgotament dels electors i d'estalviar despesa electoral⁵⁷ reduint el nombre de convocatòries és el que justifica la recent decisió de fer coincidir d'ara en endavant les eleccions municipals i europees a Espanya.

D'altra banda, la major part dels executius autonòmics han actuat amb flexibilitat a l'hora de convocar les noves eleccions i en la major part dels casos han avançat les eleccions uns mesos

⁵⁵ En tot cas, hauria de quedar molt clar el caràcter provocador de la iniciativa, com una mena d'auto-humiliació per haver estat incapaços de fer votar la gent per altres vies, de tal manera que es pogués utilitzar en el futur com a revulsiu: "Perque no calguin cops d'estat ni sortejos de viatges per anar a votar, Vota"

⁵⁶ L'elecció es fa més important en aquests casos, no sols perque hi hagi més càrrecs i més administracions en joc, sinó per les conseqüències i les lectures polítiques que s'en faran, més enllà d'aquells àmbits electorals concrets.

⁵⁷ La celebració simultània suposa un estalvi pels partits que necessiten fer menys despesa i per l'administració que redueix molt sensiblement els costos organitzatius.

per ajustar-se al calendari dels ciutadans (les autonòmiques andaluses de 1986 s'avancen dos mesos per evitar l'estiu, les basques de 1990 en tres mesos per evitar fer la campanya durant el Nadal) o pels seus propis interessos electorals⁵⁸.

Obviament, no podem deixar la dinàmica política catalana en mans de factors absolutament aliens. Poden no haver-hi altres eleccions a prop, pot haver-hi una situació d'ingovernabilitat que exigeixi noves eleccions i no tindria sentit fer legislatures de dos anys sols per fer coincidir les eleccions autonòmiques amb altres convocatòries. El nostre argument és que a l'hora d'establir el calendari electoral es pren en consideració els interessos electorals com a primer argument, en algun cas la solidesa de les majories o altres factors polítics excepcionals com a segon i, mai, els avantatges participatius i econòmics ja descrits de la simultaneïtat. Per tant, la proposta concreta seria: en primer lloc, no avançar mai les eleccions autonòmiques (excepte situacions d'absoluta ingovernabilitat) si això impedeix fer les coincidir amb altres i, en segon, estar disposats a avançar-les fins a un màxim de 6 mesos si això permet fer-les coincidir amb un altre convocatòria de qualsevol tipus. No es tracta de fer-les coincidir sempre, sinó sempre que sigui possible i raonable⁵⁹.

Que hagués passat si haguessin aplicat aquest criteri durant aquests 15 anys d'autogovern? Res fins a 1995. El calendari electoral català, tant la data màxima per celebrar les eleccions, com la data real en que van celebrar, queden molt lluny de qualsevol altre convocatòria electoral. Durant les primeres legislatures, a més, la coincidència entre legislatura real i teòrica fou molt gran i no es van produir avançaments electorals de més de 2 mesos. L'any 1995 canvia aquesta tendència, amb un avançament de les eleccions de 8 mesos que, a més, anava en contra d'aquesta proposta: si enlloc de reduir 8 mesos la legislatura s'hagués reduït en 4, s'hagués pogut fer coincidir eleccions generals i autonòmiques. Una cosa similar succeeix amb les discussions entorn a les properes eleccions. El govern de la Generalitat parla d'avançar-les novament uns 8 mesos i altres sectors demanen o temen segons el cas que aquest sigui fins i tot superior. Però si en lloc de fer-les al mes de març es deixessin per al mes de juny, coincidirien amb eleccions municipals i europees i no es pot descartar que dins el calendari d'aquesta legislatura catalana es celebrin les properes eleccions generals. En definitiva, l'aplicació

⁵⁸ És probablement el cas de les darreres eleccions autonòmiques a Andalusia i a Catalunya, tot i que en el primer cas és discutible fins a quin punt la incapacitat de forjar majories feia imprescindible avançar la convocatòria.

⁵⁹ Els politòlegs de l'equip volem manifestar que fem la proposta malgrat atentar contra els nostres interessos professionals, donat que cada elecció representa per nosaltres invitació a col·laborar amb els mitjans de comunicació i possibles encàrrecs de comentari, recerca o asesoria política.

d'aquesta proposta implica prioritzar l'increment de la participació i l'estalvi electoral per sobre dels càlculs partidistes i no suposa alterar el calendari polític català quan això no sigui factible (1984-1992), sinó únicament quan aquest s'altera tenint únicament en consideració els beneficis electorals que això comporta.

UTILITAT POTENCIAL: Sens dubte l'impacte en la participació seria gran. Com s'ha vist al capítol 2, la simultaneïtat amb eleccions generals en dues ocasions a Andalusia va donar lloc a un creixement significatiu de la participació en les autonòmiques (71% i 78%, respecte a 66% i 55% quan es van fer aïllades), en la mateixa línia del que sembla succeir a totes les CCAA que fan coincidir les seves eleccions municipals i autonòmiques. Depèn de quina sigui l'elecció amb la que es facin simultànies, l'impacte seria desigualment gran: molt considerable si es fes amb eleccions legislatives (participació 13 punts més alta com a mitja), probablement significatiu si es fes amb municipals i únicament visible en casos aïllats si es fes coincidir amb eleccions europees. La coincidència amb eleccions municipals no sols donaria lloc a una tendència a igualar-se la taxa de participació d'ambdues eleccions (el que suposaria un increment de 3,3 punts), sinó que donaria major visibilitat a la convocatòria electoral, incrementant encara més la seva participació (en aquelles CCAA on ambdues eleccions sempre coincideixen, la participació mitjana en autonòmiques ha estat 9 punts superior a la catalana)⁶⁰. A menor escala succeiria el mateix en el cas d'eleccions europees pel que fa a la visibilitat, però aquí l'efecte d'arrossegament seria molt limitat⁶¹.

PROBLEMES: El fet que de les eleccions autonòmiques convocades en les CCAA que assoleixen l'autonomia per la via de l'article 151 de la Constitució, sols 2 (ambdues a Andalusia) s'hagin fet coincidir amb eleccions generals i 1 (també a Andalusia) amb eleccions europees és una prova que existeixen obstacles a l'ús habitual d'aquesta proposta. Aquests obstacles es podrien agrupar en dos grans blocs. En primer lloc, la dificultat de combinar la dinàmica política de la legislatura a aquestes comunitats amb la celebració d'eleccions en el

⁶⁰ Els efectes dels dos factors explicatius podrien ser diferents en cas de coincidència amb municipals. Així, la major visibilitat de les eleccions podria fer créixer la participació arreu i potser principalment en les zones més volàtils i on els mitjans de comunicació són més influents, les àrees urbanes. Per contra, el fet d'aprofitar el viatge i votar en les dos eleccions afectaria més a aquelles poblacions on la participació és més alta en municipals (poblacions petites, veure capítol 2).

⁶¹ A nivell agregat es fa difícil pensar en una població on es votés més en eleccions europees, però a nivell individual hi ha sens dubte casos de persones que han votat en aquestes eleccions i no en autonòmiques.

conjunt de l'estat. És a dir, si a Catalunya fa ja 4 anys de les darreres eleccions autonòmiques i no hi ha eleccions en altres àmbits a la vista, resulta impossible esperar a la seva convocatòria. El segon obstacle és de tipus més simbòlic, tot i que alhora té probables conseqüències electorals. Es tracta de la voluntat dels governants i de bona part dels partits d'aquestes CCAA de fer les seves eleccions de manera aïllada, per tal que el debat entorn a la problemàtica autonòmica no es "contamini" amb els temes d'àmbit estatal. Tal com ho afirmava recentment el secretari general de CDC, es tractaria d'evitar que es converteixin en "primàries". Per tant, la convocatòria d'eleccions aïllades és, per un costat, un símbol de l'autonomia política d'aquestes CCAA i, per l'altre, un possible avantatge per a les forces polítiques nacionalistes i/o d'àmbit autonòmic en la mesura que la potencial estatalització de la campanya els podria perjudicar.

El fet que a Andalusia aquestes coincidències s'hagin produït en tres ocasions i en les altres CCAA en cap pot ser fruit de la casualitat, però més probablement és el resultat de la desigual importància que aquest factor simbòlic té en aquesta CCAA, respecte a les altres tres. És a dir, a Andalusia no els ha costat fer coincidir eleccions autonòmiques amb altres convocatòries, donat que no els importava que les eleccions perdessin el seu caràcter exclusivament autonòmic (això podia resultar fins i tot favorable al partit governant a la CCAA). L'atzar també ha tingut la seva part: igual que aquest ha dificultat las coincidències a Catalunya durant molts anys, va facilitar la convocatòria simultània a Andalusia l'any 1982, fent coincidir la voluntat/necessitat de la UCD de convocar eleccions generals, amb la de fer les primeres eleccions autonòmiques en aquella CCAA.

En tot cas, l'argument de l'impacte electoral i en l'agenda de la campanya que podria tenir el fet de convocar eleccions simultànies és probablement menor del que es diu. Els electors a l'Estat espanyol (i particularment a Catalunya) han demostrat reiteradament la seva capacitat per distingir cada una de les arenes electorals i, tot i que aquestes s'influencien sens dubte les unes a les altres i més com més properes en el temps estiguin les eleccions, els votants han tingut comportament clarament diferenciats segons la institució a escollir. Aquelles ciutats del cinturó que constantment donen guanyadors electorals diferents en les eleccions generals, autonòmiques i municipals són l'exemple més clar d'aquesta capacitat dels ciutadans per distingir el que hi ha en joc a cada elecció. Fora de Catalunya, i fixant-nos en eleccions simultànies, trobem un altre exemple evident en les eleccions andaluses de 1986, on malgrat celebrar-se simultàniament amb les eleccions generals hi va haver un grau d'escissió del vot

elevadíssim (Montero, 1988). L'elecció general simultània fa ver anar la gent a votar, però no la va fer anar a votar el mateix partit.

En conclusió, hi haurà casos on el respecte a la pròpia dinàmica política i a la duració de la legislatura autonòmica farà impossible o absolutament desaconsellable fer coincidir eleccions autonòmiques i altres convocatòries. Però quan els calendaris s'aproximen, aleshores es tracta d'un tema de voluntat política i de potencials interessos electorals. Els ciutadans i els partits són capaços d'entendre i de desenvolupar respectivament dues campanyes amb dues temàtiques i amb diferents candidats i problemàtiques en joc i la opció en aquest cas és qüestió de prioritats.

Facilitats per votar

DESCRIPCIÓ: Es traca de reduir els costos de la participació en les eleccions, fent el vot el més fàcil i accessible possible. Amb aquesta finalitat poden contemplar-se dues mesures complementàries: alterar o ampliar el dia d'elecció, per tal de facilitar el màxim possible la compatibilitat de l'exercici del vot amb les restants prioritats ciutadanes i facilitar el vot per correu.

Generalment, s'ha considerat que el vot en diumenge, i no en dia laboral, afavoria que la gent anés a votar (Crewe, 1981; Franklin *et al.*, 1995, 1996). La idea és que aquells electors que no poden anar a les urnes perquè el mateix dia treballen deixen de tenir aquest problema. En contra d'aquest argument es podria argumentar que, al mateix temps que es guanya amb la participació dels treballadors motivats, es perd amb la dels que prefereixen dedicar la jornada a l'oci (Blondel *et al.*, 1996; Teixeira, 1992). Però, de fet, el mateix es pot dir de tots aquells que van a votar en dia no festiu. Els pocs estudis que inclouen aquesta variable parlen a favor del vot en diumenge. Anduiza (1997), en una anàlisi de l'abstenció en l'àmbit dels països de la Unió Europea, troba que la participació és lleugerament més alta (un 0,67%) quan les eleccions tenen lloc en festiu. Segons Franklin, van der Eijk i Oppenhuis (1996), aquest factor hauria suposat un increment de 9 punts percentuals en les eleccions al Parlament Europeu de 1989. Des del 1986, a Espanya, a diferència de països com Holanda, el Regne Unit o els Estats Units, i com succeeix a la major part de les democràcies europees, les eleccions es celebren en diumenge. Abans d'aquesta data, si l'elecció es produïa en dia laboral, la llei marcava que els

treballadors havien de disposar d'unes hores lliures per tal de poder exercir el seu dret. En aquest cas, el fet de votar en dia de feina facilitava la participació, i no a l'inrevés. El retorn al vot en laborable, amb la compensació de les quatre hores podria ser una proposta que incrementés la participació.

Una alternativa a aquesta proposta és incrementar el temps que els col·legis electorals romanen oberts. Normalment, i és el nostre cas, només hi ha un dia per anar a votar. Indubtablement, es facilita el vot si en lloc d'un dia es pot anar en dos o més, com succeeix a Itàlia i Noruega. Aquesta situació facilita l'exercici del vot en diumenge i permet que les persones que prioritzen dedicar el cap de setmana a l'oci lluny del lloc de residència tinguin la oportunitat de buscar un moment per acostar-se al col·legi electoral durant el dilluns. Per tant, des del punt de vista del calendari, contem amb l'alternativa del vot en laborable amb hores retribuïdes o amb l'ampliació del sufragi en un segon dia.

Les facilitats per votar en cas d'impossibilitat d'anar al col·legi el dia de les eleccions, o "vot en absència" (*absentee voting*) són potser l'assignatura pendent de la normativa electoral espanyola, i un dels terrenys que, en general, permet més innovació. A les democràcies occidentals trobem, bàsicament, tres modalitats de vot en absència: el vot per correu és el més extès i conegut; el vot per adelantat, present a Suïssa i als països escandinaus, permet votar uns dies abans de les eleccions; i el vot mitjançant un apoderat que ha estat autoritzat per l'elector per votar en el seu lloc (*proxy voting*), versió que s'aplica a Bèlgica, França, el Regne Unit i Suècia, entre d'altres, i que, en certa manera, és també possible a l'Estat espanyol -en una combinació molt restrictiva de vot per apoderat i vot per correu. Però potser més important que la presència o no d'aquestes modalitats de vot són els límits que se n'imposen. Si les exigències per emetre un vot en absència són molt estrictes -si els costos són molt alts- hi haurà poca diferència que si no existís el procediment.

La normativa electoral vigent només contempla la possibilitat d'emetre el vot per correu (Llei Orgànica 5/1985, de 19 de juny, del Règim Electoral General, L.O.R.E.G.). L'elector ha de formular una sol·licitud a qualsevol oficina de correus, fins al desè dia anterior al de la votació. L'Oficina del Censo Electoral envia la documentació pertinent al domicili indicat i l'elector, un cop l'hagi rebuda, l'ha d'enviar abans del tercer dia previ al de la celebració de les eleccions. El procediment és relativament senzill, però podria ser-ho encara més. Mentres que aquí, per exemple, és imprescindible que el sol·licitant es *personi* a l'oficina de correus (en cas de no ser

possible, un representant pot anar en nom seu, sota controls molt estrictes), a d'altres indrets la mateixa sol·licitud es pot enviar per correu (Kim, Petrocik i Enokson, 1975).

Una altra limitació que imposa el nostre sistema de vot per correu no és tant real com nominal, però és segur que els seus efectes són igualment importants. Es tracta del que podríem anomenar "esperit" de la norma, en tant que va dirigida als "electors que prevegin que en la data de la votació no es trobaran a la localitat on els correspon exercir el seu dret de vot, o que no puguin personar-se" (art. 72). Posteriorment no s'introdueixen mesures per verificar aquests supòsits i, per tant, es pot dir que, en la pràctica, el procediment està obert a tots els electors sense excepcions. No obstant, molt diferent d'això és que la llei faci explícit que el dret de votar per correu és a l'abast de *tots els electors*, com és el cas de l'Estat de Califòrnia, per exemple (Patterson i Caldeira, 1985). En el primer cas, es fa patent que la intenció del legislador era fer possible l'exercici d'un dret -el vot- en circumstàncies especials -malaltia, viatge, etc.-, mentre que, en el segon, a més a més es volia fer menys costós l'acte de votar, afavorint la participació del ciutadà.

El percentatge de votants que fan servir aquest procediment és bastant reduït, entorn a un 1% a Catalunya. Les dades de les darreres convocatòries de les eleccions de cada àmbit, semblarien indicar que les proporcions de vot per correu són paral·leles a la jerarquització participativa que fa l'electorat. És a dir, com més participació hi ha a uns comicis, més gran és la proporció de vot per correu: la gent que té dificultats per anar a votar en persona opta per deixar-ho córrer, excepte quan l'elecció en qüestió es percep com a excepcionalment important. No obstant, els percentatges obtinguts no són prou grans com per treure conclusions definitives de les diferències que es poden observar, i que, en qualsevol cas, són petites. El que sí sabem amb seguretat és que les xifres són gairebé ridícules quan es comparen amb les d'altres països. Als Estats Units, per exemple, a les eleccions presidencials de l'any 1992, un 7% dels vots van ser emesos per correu, i a més de 10 estats aquesta proporció va superar el 10%, que és la cota que s'assoleix a Suècia. I a Califòrnia, precisament, el vot per correu va arribar al 22,1% en les eleccions estatals de 1994 (Oliver, 1996). Fins a quin punt es pot dir que aquestes diferències s'expliquen per diferents característiques dels electorats o bé perquè tenen normatives més o menys liberals al respecte? Els estudis que sobre aquesta qüestió s'han portat a terme als Estats Units confirmen el condicionament que suposen les restriccions imposades al vot per correu. Oliver (1996) mostra que els estats més permissius tenen taxes de vot per correu més altes -en uns 10 punts- que els estats on no s'ha realitzat una liberalització en aquest terreny. I Patterson

i Caldeira (1985) han constatat el fort augment que va seguir l'aixecament de les restriccions a l'Estat de Califòrnia, l'any 1978.

Però més important encara que la normativa del vot per correu és l'ús que en fan els partits (Oliver, 1996; Patterson i Caldeira, 1985). Els seus esforços mobilitzadors en aquest camp poden reduir considerablement els costos associats al procediment. Als Estats Units, per exemple, en algunes eleccions, els partits envien als seus potencials votants les sol·licituds de vot per correu ja omplertes i preparades per ser lliurades. Aquesta mena d'accions agiliten força els tràmits i realitzen una molt estimable tasca informativa que, en definitiva, promouen el recurs al vot per correu. Cal suposar, no obstant, que els partits concentraran els seus esforços allà on el procediment estigui sotmès a menys restriccions, i que, per tant, la liberalització ha de ser el primer pas i condició necessària -però no suficient- per fomentar la seva pràctica.

UTILITAT POTENCIAL: En quin grau pot afectar tot això la participació global en unes eleccions? Si bé s'ha dit que aquest factor no va associat a diferències importants d'abstenció entre països (Powell, 1980), predomina la tesi de que la participació tendeix a créixer amb la liberalització del vot per correu però que, evidentment, aquest creixement és de magnitud reduïda i, en tot cas, difícil de quantificar (Dittrich i Johansen, 1983; Kim, Petrocik i Enokson, 1975; Oliver, 1996; Patterson i Caldeira, 1985). Hem de tornar a insistir en la importància que té la mobilització paral·lela que duen a terme els partits polítics per tal que es produeixi l'efecte desitjat. És probable que determinades reformes encara estiguin massa properes en el temps com perquè hagin pogut desplegar tots els seus efectes (Teixeira, 1992).

S'ha parlat de la possibilitat que aquesta mena de mesures liberalitzadores tinguin un major impacte en determinats col·lectius, afavorint així el vot als partits que més poden beneficiar-se de la seva mobilització. Però sobre aquesta qüestió no sembla que hi hagi acord, i tant hi ha estudis que mantenen que és entre els individus amb menys recursos on més es fan notar els efectes (Kim, Petrocik i Enokson, 1975; Wolfinger i Rosenstone, 1980) com n'hi ha que defensen la visió oposada (Anduiza, 1997; Oliver, 1996). Sigui quina sigui la direcció real d'aquest influx, és difícil -donat el seu moderat volum- que arribi a reflectir-se de forma significativa en els resultats d'una elecció, i, en cas de fer-ho, ho haurem d'atribuir sobretot als esforços realitzats pel partit de que es tracti per treure'n profit (Oliver, 1996; Patterson i

Caldeira, 1985). Els vots per correu han de ser vistos, per tant, com una parcel·la més de la competència política, tant lícita i potencialment decisiva com qualsevol altra.

No es pot pensar que aquesta mesura pogués tenir un impacte immens en termes de reducció de l'abstenció, però l'experiència comparada fa pensar en un probable increment de la participació. Sens dubte es produiria un increment en l'ús del vot per correu, del qual part serien persones que abans haguessin optat per anar al col·legi electoral, però les restants correspondrien al perfil del ciutadà que desitja votar, sense viure el tema de forma apassionada, i que davant alguna dificultat i els obstacles actuals per exercir el vot per correu acaba deixant de votar

PROBLEMES: Bàsicament són de dos tipus. El més important és el risc que una liberalització dels requisits per votar per correu donés lloc a més oportunitats de frau, com els que es van produir aparentment fa uns anys a l'Estat espanyol. L'altre és el fet que aquest és un mecanisme de vot més costós que si es fa en persona. Tot i no haver-hi estimacions concretes sobre aquest cost, no sembla que un creixement en el seu ús donés lloc a un excessiu increment pressupostari.

Campanyes institucionals innovadores i sectorialitzades

DESCRIPCIÓ: En l'apartat sobre mobilització a Catalunya hem vist com, des de l'any 1994 han desaparegut a Catalunya i a la major part de l'estat les campanyes institucionals adreçades a incentivar el vot dels ciutadans⁶². Aquesta reforma sembla especialment sorprenent, en realitzar-se en un país amb taxes de participació no particularment elevades i quan no existeixen indicis ni de la manca de resultats d'aquestes campanyes, ni de la seva possible utilització partidista i quan aquestes campanyes són la norma i no l'excepció en el nostre entorn polític. També és cert que les demostracions de l'efecte d'aquestes campanyes no són abundants i que, en conseqüència, no fer-les serveix per estalviar uns esforços amb resultat incert⁶³.

⁶² No sembla, però, que aquestes campanyes hagi quedat expresament prohibides a tot l'estat, donat que la Xunta va seguir desenvolupant-les en les eleccions al parlament gallec de 1997.

⁶³ Una de les escasses avaluacions que hem pogut localitzar, que apunten a l'eficàcia mobilitzadora d'una d'aquestes campanyes és Electoral Commission Queensland (1993).

En tot cas, les campanyes generalment realitzades a Catalunya i a l'Estat espanyol sobre aquest tema poden ser objecte de dues crítiques. En primer lloc, el caràcter molt tradicional i el to molt institucional dels seus continguts. La publicitat no pot ser mai avorrida, o corre el risc de passar desapercibuda i ser inútil. I les campanyes recents de la Direcció General de Trànsit han demostrat que l'equació que equipara publicitat pública a publicitat avorrida no té perquè ser cert⁶⁴. La segona crítica a aquestes campanyes és que, violant un altre regla d'or de la publicitat, no defineixen un públic objectiu. En nom de la neutralitat de l'administració, la campanya s'adreça a tothom, sense adonar-se que ni tothom la necessita, ni tothom alhora pot sentir-se motivat. De fet, el que l'avaluació sobre el rendiment d'aquestes campanyes efectuat pel Ministeri de l'Interior mostra amb més claredat és que el que motiva als diferents grups amb els que es treballa són discursos força diversos. Sembla com si l'objectiu de la major part de campanyes realitzades fins ara fos menys aconseguir realment més participació, que no deixar clar que l'administració ja havia complert amb la seva obligació d'incentivar el vot.

Així, la proposta consistiria en recuperar les campanyes públiques d'incentivació del vot, però amb dues diferències respecte al passat: el llançament de missatges amb format més espectacular i provocador i adreçant-les especialment a aquells territoris i aquells públics que més la necessiten. És a dir, no distribuint-la de forma homogènia pel territori, sinó distribuint el pressupost proporcionalment a la taxa d'abstenció de cada localitat i fent campanyes específiques per a cada un dels públics que ho exigeixi (joves, immigrants). Donada la constatació que alguns sectors d'abstencionistes segueixen sense entendre per a que serveix el govern autonòmic, tampoc caldria descartar la possibilitat de realitzar algun tipus de campanya en període no electoral, explicant les funcions i la importància d'aquest.

Si ambdues característiques (missatge provocador i sectorialitzat) fan que la proposta sigui de difícil aplicació directa per part de l'administració, es poden buscar fórmules per que aquesta delegui o contracti part de la feina en altres institucions. Per exemple, i lligat a les propostes educatives que després presentarem (proposta 7) es podria deixar almenys part de la campanya en mans d'un concurs, que resoldria un tribunal independent, entre escoles de publicitat, d'art o de vídeo que presentarien les seves propostes i tindrien un premi en cas que es seleccionés la seva proposta. De la mateixa manera, podria encarregar-se una campanya adreçada a combatre

⁶⁴ També es pot posar l'exemple d'una campanya colombiana per estimular el vot on, per cridar l'atenció, començaven amb l'insinuant slogan "Solo para mayores de 18 años".

l'abstenció entre els col·lectius que més la practiquen i deixar en mans d'experts independents la concreció del on i el com.

UTILITAT POTENCIAL: Resulta sorprenent que aquest sigui un instrument de mobilització tant habitual i que, alhora, s'hagi comprovat tant excepcionalment quina és la seva incidència. Existeixen doncs poques evidències sòlides, tant per afirmar que aquestes campanyes serveixen com per fer el contrari⁶⁵. Les campanyes realitzades fins a l'actualitat generaven molts dubtes respecte a la seva eficàcia en alguns dels responsables del Ministeri de l'Interior⁶⁶. Però alhora sembla difícil d'acceptar que la major part dels països del món facin aquestes campanyes per a que no tinguin cap efecte. També la agència nord-americana A.I.D., està fomentant la utilització d'aquestes campanyes en les noves democràcies (i en algunes no tant noves), a través de la International Foundation for Electoral Systems. Semblaria també sorprenent que en països amb tantes necessitats es prioritzin aquestes campanyes si el seu resultat és tant dubtós. Finalment, tot i les òbvies diferències entre el ciutadà i el consumidor, semblaria estrany que la propensió del segon a seguir els dictats de la publicitat estigués en oberta contradicció amb la negativa del primer a prestar-li atenció. En definitiva, malgrat la manca d'evidències sòlides, creiem que unes campanyes substancialment diferents a les que s'han fet fins ara, adreçades a sectors concrets i amb missatges més innovadors i provocadors tindrien cert efecte en la participació.

PROBLEMES: Hem citat ja els possibles problemes d'aquesta proposta. El primer és el seu cost. És difícil fer una estimació precisa de si els costos d'una campanya plantejada tal com s'ha formulat aquí suposaria un cost major o menor al de les campanyes tradicionals. En tot cas, el cost d'aquestes era d'uns 80 milions més que les campanyes informatives actuals. És a dir, unes 40 pessetes per abstencionista. El segon problema són els dubtes sobre la seva eficàcia. 80 milions poden no ser molts si serveixen, però pot ser una barbaritat si es gasten per complir l'expedient. Potser aquí la millor solució passaria per gastar algun milió més en la primera ocasió per avaluar-ne els resultats, de manera que en el futur quedés clar si aquestes campanyes han de mantenir-se o abandonar-se per inútils. Finalment, el darrer risc potencial és el de l'utilització partidista. Les propostes realitzades abans, a més del control social, mediàtic

⁶⁵ L'enquesta postelectoral del País Basc corresponent a les eleccions autonòmiques de 1990 és una de les poques que inclou informació sobre el tema. El 57% dels enquestats recorda haver vist, sentit o escoltat alguna informació governamental incitant a votar. Aquests van votar en un 74% i els altres en un 72%. Agraïm a Rosa Borge i al Gabinet de del Govern Basc la cèsio d'aquestes dades.

⁶⁶ Comunicació personal amb J.M. Astorkia, tècnic del Ministeri de l'Interior i expert en abstenció electoral.

i parlamentari haurien de resultar suficients per procurar superar aquesta crítica, de la que pot ser objecte gairebé qualsevol actuació institucional.

Esforsos mobilitzadors des de la societat civil

DESCRIPCIÓ: En l'apartat de mobilització hem revisat amb detall el ric ventall d'experiències en aquest sentit dels EUA i l'escassa tradició d'aquesta línia d'actuació a Catalunya. L'objectiu és similar a les campanyes anteriors: actuar en els abstencionistes mostrant-los que hi ha coses importants en joc. Però mentre l'administració pública ha de ser neutral, els diferents sectors de la societat civil no tenen perquè ser-ho.

De fet, aquest és el gran dilema al que s'hauria d'enfrontar qualsevol iniciativa en aquest terreny: la opció per una estratègia de neutralitat exquisita que permetés contar amb la complicitat de tothom o estratègia pluralista de tractar de mobilitzar la pròpia base social a partir de les seves preocupacions i deixar que cada sector es preocupi de si mateix. El primer format troba els seus avantatges en la capacitat de construir una organització més àmplia i més sòlida i que podria cercar suport institucional i mediàtic en totes direccions. La segona, condemna a ser globalment més feble, però permet trobar arguments més atractius per mobilitzar una base social més homogènia: la importància global de cada vot és bastant més difícil d'explicar que la necessitat de votar per aturar l'esquerra que pujarà els impostos o els nacionalistes que ens volen obligar a parlar en català.

El dilema afecta no sols a l'aspecte estratègic (neutral o compromès) sinó també a l'organitzatiu. Es pot pensar en una (o varies) organitzacions dedicades monogràficament a aquest tema, amb una activitat més intensa entorn a període electoral i amb funcions més educatives i de reflexió durant la resta del temps o en l'establiment de coalicions *ad-hoc* entorn als períodes electorals per part d'organitzacions ja existents que es dediquen a qualsevol altre tema, però que decideixen unir-se, sigui per fer créixer globalment la participació, sigui per fer créixer uns la participació progressista, altres la espanyolista, etc.⁶⁷

⁶⁷ En aquest sentit, el model dels EUA s'ascosta més al primer format, però combina els dos. És a dir, hi ha varies organitzacions dedicades a això de forma principal, però durant el període electoral col·laboren amb altres entitats que la resta de l'any prioritzen altres problemàtiques socials.

Respecte a les vies concretes d'actuació, l'apartat corresponent ha revisat les utilitzades als EUA: educació, registre, contacte personal i mobilització el mateix dia de l'elecció. Aquestes organitzacions nord-americanes tenen una àmplia i pedagògica documentació adreçada a formar activistes, que no tenen problema en compartir. Però si algunes de les estratègies nord-americanes no tenen cap sentit a Catalunya (registre), potser totes elles exigirien certa adaptació. En tot cas, la societat civil catalana té prou experiència en "educar" la població i en mobilitzar-la (tot i que per altres vies de participació), com per construir les seves pròpies estratègies mobilitzadores.

UTILITAT POTENCIAL: Òbviament, l'efectivitat d'aquesta alternativa dependria absolutament de l'amplitud, el ressò i l'eficàcia organitzativa del moviment que impulsés aquest procés. La manca d'experiència i d'avaluacions d'aquestes fan molt difícil preveure quin podria ser el grau d'impuls d'una experiència d'aquest tipus i quin podria ser el seu èxit. L'efectivitat de les experiències d'altres països es troba avui encara en procés de debat, entre una visió molt triomfalista dels propis impulsors i una percepció més escèptica d'experts externs, tot i existir certes evidències de, com a mínim, alguns èxits parcials. En tot cas, com en el cas dels partits, sembla estrany pensar que si la utilitat d'aquestes iniciatives fos molt escassa es seguissin dedicant a les mateixes tants esforços econòmics i personals.

A més, la importància d'un procés d'aquest estil no rau solament en els seus efectes sinó en el mateix procés. És a dir, únicament la constitució de les entitats i de les campanyes adreçades a aquesta finalitat suposarien ja un avenç en si mateixes, en el procés de constitució d'una societat més organitzada i democràtica, fins i tot si els resultats globals de la seva actuació fossin limitats.

Cal tenir present també que l'èxit podria ser diferent segons el públic al que aquestes iniciatives decidissin adreçar-se. Mentre una iniciativa d'aquestes podria resultar més exitosa amb els públics més atents i més intermitents en el seu vot (públic urbà, joves), resultaria democràticament molt saludable però probablement menys exitosa adreçada a alguns dels nuclis de l'abstenció més permanent (marginalitat extrema).

PROBLEMES: És difícil pensar que aquest procés pogués representar problemes per a ningú en si mateix. En tot cas la dificultat obvia es situa en la pròpia constitució de l'organització impulsora del procés i en aconseguir un acord entorn a les grans opcions estratègiques a

adoptar. La opció per una estratègia no neutral despertaria probablement més rebuig amb acusacions d'instrumentalització, tot i que alhora podria despertar més interès mediàtic en els medis més afins a aquelles idees. D'altra banda, l'opció per una coordinadora ad-hoc estalviaria l'esforç de construcció de la organització, però alhora generaria tensions constants i importants esforços de coordinació. Molt probablement, algun desencadenant motivador ajudaria a superar aquests costos organitzatius inicials, sigui en forma d'elecció terriblement abstencionista que en justifiqués la creació, o d'atemptat greu contra els interessos d'algun sector concret que portés a aquest a endegar la seva pròpia campanya, en la línia del que va suposar la campanya favorable a la censura de cançons en la creació de *Rock The Vote* (vegeu l'apartat sobre mobilització des d'altres actors).

Campanyes dels partits adreçades als públics abstencionistes

DESCRIPCIÓ: Els partits polítics catalans fan un gran esforç per tal de captar el màxim nombre de votants en les eleccions autonòmiques. D'acord amb les seves pròpies dades, tots ells gasten igual o més diners en realitzar aquesta funció en les eleccions autonòmiques que no en les legislatives. Tot i que una part d'aquest esforç, més o menys gran segons el partit i l'elecció, s'adreça a mobilitzar els potencials abstencionistes, en general es fan pocs esforços especialment adreçats a arribar a aquests públics (vegeu l'apartat sobre mobilització des dels partits polítics). El model de ciutadà al que s'adreça el missatge electoral no és el del potencial abstencionista, i a aquests no els arriba aquest missatge, sigui pel mitjà en que es transmet, pel format concret que pren o pel contingut del mateix. De la mateixa manera que les entitats bancàries o els fabricants d'automòbils fan campanyes especialment adreçades a sectors concrets de públic (joves, professionals, gent gran,...) amb interessos i necessitats específiques, podria resultar positiu que els partits fessin, particularment en el cas de les eleccions autonòmiques, campanyes adreçades especialment a aquells col·lectius, d'entre el seu electorat potencial, amb major risc de quedar-se a casa. Això no ha de quedar-se en un objectiu abstracte de la campanya, ni en limitar-se a cridar a la participació, sinó en articular una subcampanya específica adreçada a aquests sectors. Com en qualsevol campanya, això implica una identificació clara del públic al que vol adreçar-se, localitzar la campanya allí on aquest públic es mou, dedicar-li una part del pressupost disponible i transmetre-la amb un format i

amb un missatge que resulti particularment adient per aquests sectors⁶⁸. Donada la composició i les actituds del col·lectiu abstencionista identificades en la primera part d'aquest treball, almenys alguns dels partits i en funció de a qui s'adreixin haurien de fer aquestes campanyes en castellà.

UTILITAT POTENCIAL: Tot i que les garanties d'èxit no poden ser absolutes, estem convençuts que aquest tipus de campanya tindria efecte. A Catalunya gairebé no hi ha experiències prèvies que permetin comprovar-ho, però les recerques fetes a altres països mostren que aquestes donen resultat (veure l'apartat sobre mobilització des dels partits). A més, els partits que ho apliquessin no sols estarien contribuint a incrementar la participació, sinó que alhora estarien millorant el seu propi resultat electoral. De fet, algunes dades de l'enquesta post-electoral de 1990 al País Basc si apunten a certa importància de l'acció dels partits: el 96% de la població recorda haver rebut publicitat per correu dels partits i aquests van votar en un 74%, clarament superior al 65% dels que no havien rebut res. En l'altre extrem del ventall, el 7% de la població havia estat contactada per algun simpatitzant d'un partit que l'animava a anar a votar: aquests van anar a votar en un 78%, mentre els no contactats van fer-ho en un 73%.

Òbviament no pretenem que durant les campanyes els partits deixin de ser maquinàries maximitzadores de suport electoral, que es preocupin desinteressadament per l'abstenció, sinó que percebin amb més claredat que *tots ells* tenen potencials votants que se'ls hi queden a casa en les eleccions autonòmiques. I, sobretot, que com mostren les dades d'aquest i altres capítols l'abstenció no és de ningú més que de qui se la treballa. És a dir, que un creixement de la participació no ha de beneficiar necessàriament a cap partit, sinó a aquells que siguin més capaços de mobilitzar els seus abstencionistes. Les dades del capítol 4, així com molts estudis previs mostraven el potencial que l'abstenció diferencial suposa per partits com el PSC o IC-EV. Però, alhora, deixava clar que en contra del que sovint es pensa, en termes absoluts, és CiU el segon partit que més abstencionistes diferencials té. En funció del vot en eleccions generals, ERC sembla ser el partit que menys profit podria treure de mobilitzar abstencionistes

⁶⁸ ERC l'any 1992 i Joves amb Iniciativa l'any 1995 van fer alguna campanya en aquesta línia, ambdues adreçades als joves abstencionistes. La primera utilitzava un cartell que mostrava un conjunt de joves identificables amb els moviments alternatius, intentant motivar a partir d'aquests discursos concrets (pacifisme, feminisme,...). La segona consistia en un tríptic que intentava captar l'atenció amb una misteriosa portada on sols deia "Aquest diumenge no vagis a la platja" i a l'interior tractava de motivar amb arguments adreçats a joves progressistes. La intensitat i la difusió d'ambdues campanyes va quedar probablement, però, molt lluny del que podia resultar necessari perquè tinguessin un impacte significatiu.

autonòmics, però en canvi és un dels pocs partits que ha fet alguna campanya específica per a atreure un dels grups que formen aquest col·lectiu, els joves. Amb el pes dels joves entre l'abstenció autonòmica i el suport amb que ERC conta entre aquest col·lectiu és difícil imaginar que una major participació juvenil no els beneficiés.

Aquest i altres estudis han mostrat ja que més participació no vol dir sempre el mateix en termes de beneficiaris electorals. L'any 1984 CiU és sens dubte la gran beneficiària de la màxima participació autonòmica registrada fins avui i l'any 1995 el PP és almenys un dels partits que creix mercès a un creixement participatiu. El potencial de votants que la majoria dels partits té en l'abstenció és probablement superior al que té entre els indecisos reals i, per tant, no sembla que dissenyar campanyes específiques pensant en ells fos tant mala idea.

Donat que els partits poden ser reticents a innovar en un terreny on s'hi juguen tant i on els recursos són escassos per a tot el que cal fer es podria pensar en aplicar aquesta fórmula de manera limitada en alguns territoris de cara a les properes eleccions autonòmiques, construint alhora algun mecanisme que permetés verificar-ne el seu potencial impacte. Si existissin indicis suficients per pensar que el resultat ha estat positiu, aquest podria aplicar-se de forma generalitzada en les següents eleccions autonòmiques.

PROBLEMES: Aquesta fórmula no presenta greus inconvenients. El primer problema que pot plantejar-se és el ja esmentat de la limitació de recursos humans i materials i la importància del qual depèn fonamentalment de l'efectivitat d'aquestes campanyes. Un possible problema addicional podria aparèixer si el fet de dotar d'autonomia en format i missatge a aquestes campanyes les fes inconnexes i fins i tot incoherents amb la campanya general del partit, però aquest tema té una solució senzilla mantenint aquestes operacions sota el control del coordinador general de la campanya.

Educació

DESCRIPCIÓ: El foment de la participació electoral a través de l'educació cívica dels ciutadans és un altra de les propostes possibles per intentar augmentar el nivell participatiu en les eleccions autonòmiques catalanes. Des de plantejaments *behavioristes* s'assenyala que el comportament polític dels individus és conseqüència d'un procés de socialització que s'inicia

En el cas espanyol, la Llei Orgànica d'Ordenació General del Sistema Educatiu (L.O.G.S.E.) va ser aprovada en 1990 i es troba encara en procés d'implantació. Aquesta llei dóna una gran importància a la transmissió educativa d'una sèrie de valors democràtics i entre ells la participació en la vida social i cultural. Aquesta transmissió no s'hauria de circumscriure únicament a l'àmbit d'una assignatura específica sinó que hauria d'impregnar tot el procés educatiu. Aquí, però, la promoció de la participació política i electoral xoca amb el problema de la concreció dels valors participatius perquè realment arribin a ser interioritzats per l'estudiant. D'altra banda, la L.O.G.S.E. dóna una gran autonomia pedagògica a les Comunitats Autònomes i als centres educatius. Això significa que són els propis centres educatius els que decideixen què valors (a banda dels valors que ressalta la Constitució) han de ser objecte del projecte educatiu del centre. De moment el foment de la participació electoral només compta amb experiències aïllades com la de l'escola Isabel de Villena d'Esplugues de Llobregat. En aquest centre es va realitzar una activitat que consistia en la recreació, el més fidedignament possible, d'unes eleccions generals. Els objectius principals d'aquesta experiència eren, d'una banda, fomentar el sentit actiu de la participació electoral com un primer pas per a un compromís permanent amb el drets i els deures polítics, i d'altra banda, familiaritzar els alumnes amb les característiques bàsiques del sistema polític espanyol i amb les alternatives polítiques que concorren a les eleccions. L'experiència de l'escola Isabel de Villena va donar resultats molt positius i podria ser fàcilment exportable a altres centres educatius com a exemple d'activitat escolar destinada a la promoció dels valors participatius.

En tot cas, l'èxit d'aquestes experiències (com de tot el procés d'aprenentatge) es basa en la congruència entre el que s'aprèn en aquestes activitats i el conjunt de l'entorn de l'alumne. La introducció de valors democràtics i participatius en les famílies queda fora de l'àmbit d'aquesta proposta, però el que aquesta sí exigiria seria el funcionament i la promoció d'aquests valors en la pràctica quotidiana de les escoles, objectiu que també pretén la LOGSE, però que sembla lluny de ser una realitat avui. La realització de debats públics a nivell de centre i les visites de polítics i membres d'entitats ciutadanes amb els que pogués establir-se un diàleg podrien ser complements adients per a la formació en l'aula⁷⁰.

UTILITAT POTENCIAL: Sens dubte si aquests programes tenen algun efecte en la participació, aquest ha de ser a mig termini. La relació entre educació i participació presenta

⁷⁰ Alhora, caldria evitar que algunes entitats que viuen bàsicament del pressupost públic facin servir la seva publicitat (localitzada a més, en una escola) per a contribuir a malbaratar la imatge del conjunt dels polítics, com feia recentment Creu Roja.

una clara paradoxa: a nivell individual està molt clarament establert que les persones amb més educació participen més, però a nivell agregat, ni es constata més participació en els països més educats, ni s'observa que la participació creixi a mesura que es generalitza l'educació en el país (Benavot, 1996).

El problema amb què s'han d'enfrontar totes aquestes iniciatives adreçades a promoure la participació electoral a través de l'educació es troba en el fet que és molt difícil establir una relació directa entre una acció educativa adreçada a l'increment de la participació i un augment en l'afluència a les urnes. Es pot apreciar que alguns d'aquests programes d'educació cívica tenen una forta influència en la formació de les actituds polítiques dels individus en general, però no se sap fins a quin punt els influiran a l'hora d'anar a votar o no en el context d'una elecció determinada.

PROBLEMES: El recent èxit editorial i teatral *El Florido Pensil*, retrata l'educació d'una Espanya autoritària, en el que l'educació política jugava un rol molt clar. El record per moltes generacions d'aquella Formació del Espiritu Nacional pot crear reticències respecte a tot el que siguin propostes d'educació política. De moment, l'experiència de l'assignatura de Constitució en el batxillerat no sembla haver comportat grans èxits, sigui per manca d'adequada formació dels docents, de pressupost, de considerar l'assignatura com a "maria", etc... Aquesta experiència senyala probablement als dos problemes que poden limitar l'extensió d'aquesta experiència en un format amb garanties d'èxit: un pressupost suficient per preparar materials, organitzar activitats i contractar o reciclar professorat i un necessari canvi d'actituds per part d'alguns sectors del professorat per actuar en consonància amb aquest esperit democràtic i participatiu. En tot cas, aquesta voluntat de canviar actituds pot ser bastant difícil de trobar en l'actual clima d'implantació de la LOGSE sense recursos, que està generant una creixent manca de motivació entre el professorat.

Debats mediàtics i electrònics

DESCRIPCIÓ: Una perspectiva habitual des de la ciència política considera les campanyes electorals com períodes, la principal funció sistèmica dels quals és la de reduir els costos de la informació. És a dir, el ciutadà comú segueix habitualment de lluny la informació política i, en aquells casos on es necessita més informació per a decidir el vot, la campanya electoral es

converteix en un període privilegiat on es molt senzill trobar molta informació disponible sobre les propostes dels partits, els temes en joc, etc... Pe això, l'objectiu d'aquesta proposta és reforçar aquesta funció informativa de les campanyes, per tal de combatre la percepció d'alguns abstencionistes que els faltava informació entorn als candidats, les propostes i les funcions de la Generalitat.

Es tractaria d'utilitzar els mitjans de comunicació (nous i tradicionals) per tal d'incrementar la quantitat i la qualitat de l'informació disponible per votar a les autonòmiques. Concretament, creiem que podrien fer-se tres propostes:

-Realització dels tradicionals debats televisats, tant poc habituals d'altra banda en política catalana i espanyola. Seria fonamental realitzar-ne un entre els presidenciables dels principals partits i es podria pensar en un de complementari amb els caps de llista de les restants circumscripcions, amb desconexió per cada una d'elles.

-Retransmetre també per televisió una "Deliberative Opinion Poll" (enquesta deliberativa; Fishkin, 1995). Aquesta consisteix en un debat on es produeix la interacció entre una mostra representativa de la població seleccionada a l'atzar i els principals candidats. Els resultats d'aquesta, en forma d'enquesta als ciutadans que hi van participar en directe es difondrien també com a indicador del que pensa una mostra de ciutadans degudament informats sobre les principals plataformes polítiques. En algun cas, això s'ha complementat amb la realització d'una enquesta entre les persones que han contemplat el procés per televisió, que podria inserir-se íntegrament o de forma editada depenent de la duració.

-Realització d'un fòrum electrònic de debat entre ciutadans i candidats entorn als principals temes de campanya. Aquest hauria d'estar moderat per alguna entitat independent i podria prendre diferents formats. Per exemple, els ciutadans participants contarien des d'un principi amb uns programes editats dels partits, que podrien estudiar i debatre entre ells. Després formularien preguntes als representants dels partits, que en un dia i hora concret es comprometrien a respondre'n també algunes de forma interactiva.

Cada una d'aquestes iniciatives conta amb un públic diferent, en amplitud i composició. En tot cas, resulten interessants per diferents raons. En primer lloc, donat el caràcter heterogeni de l'abstenció que hem constatat, permetrien arribar a públics diferents. Per exemple, l'interès dels joves per *internet* podria afavorir la connexió entre els partits i un sector particularment abstencionista. A més, si unes permeten arribar a un públic més massiu, altres permeten arribar a potencials líders d'opinió que permetran difondre els continguts i la notícia en el seu entorn.

UTILITAT POTENCIAL: Tot i que tots ells tinguin un caràcter informatiu, aquest presenta matisos diferents segons la proposta. El debat televisat, amb l'atenció mediàtica que desperta i les valoracions posteriors que genera incrementa principalment la visibilitat de l'elecció. Per contra, el fòrum electrònic és fonamentalment un instrument per millorar la qualitat de la informació. Finalment, l'enquesta deliberativa permet combinar ambdues funcions. Aquestes dues darreres propostes tenen l'interès afegit de ser novetats en el nostre entorn, amb l'atenció mediàtica suplementària que això comporta. D'altra banda, el seu caràcter innovador suposa que no es disposa encara d'estimacions sobre el potencial impacte mobilitzador que puguin tenir.

Si existeixen en canvi algunes dades referents als debats de 1993. Segons una enquesta postelectoral⁷¹, l'abstenció va ser del 16% entre els qui no van veure cap dels debats González-Aznar i del 11% entre el 75% de la població que en va veure algun. Les dades són encara molt més rotundes pel que fa a altres programes de contingut similar: entre els que van veure debats entre altres candidats (el 16% de la població) sols el 4% va abstenir-se, xifra que arriba al 5% entre els que van veure altres programes de política a televisió (24% de la gent). Òbviament, el problema està en si aquesta gent va votar més perquè va veure el debat o si va veure'l perquè estava més interessada i fou aquest mateix interès el que el portà a votar. Per tal de comprovar aquesta hipòtesi hem controlat l'efecte del debat pel grau d'interès per la política i els resultats confirmen la importància dels efectes participatius dels debats: entre els molt, els bastant i els poc interessats, sempre hi hagué més participació entre els que van veure el debat que entre aquells que no ho van fer (taula 7.3).

TAULA 7.3. Abstenció en les eleccions de 1993 i visió d'algun debat González-Aznar, per nivells d'interès per la política (% d'abstenció)

	Molt	Bastant	Poc	Gens
Va veure el debat	0	7	8	19
No va veure el debat	34	11	12	21

PROBLEMES: No és molt previsible que cap d'aquestes propostes generi un rebuig contundent i explícit de ningú, però alhora és evident que cada una d'elles enfrontarà un conjunt de problemes clars. Els debats televisius precisen de l'acord entre partits que, com

⁷¹ Les dades corresponen a l'estudi de panel DATA-1038, elaborat per aquesta empresa per encàrrec d'un grup d'investigadors coordinat per J.R. Montero.

l'experiència demostra, no resulta gens fàcil d'assolir. A més, aquests precisen trobar l'equilibri entre la igualtat d'oportunitats entre les forces polítiques parlamentàries i l'interès mediàtic que prefereix l'atracció dels cara-a-cara entre els dos candidats principals.

El principal problema de l'enquesta deliberativa televisada és el seu cost, tot i que a nivell català aquest no és excessiu. Una execució correcta exigeix en primer lloc compensar els participants i en segon lloc pagar el seu desplaçament. A més d'altres entitats, que poguessin estar interessades en fomentar-lo com a mesura d'innovació democràtica (i de publicitat), la pròpia cadena de televisió que ho retransmetés podria fer-se càrrec de bona part de les despeses, especialment considerant l'expectació que podria crear l'utilització per primer cop d'aquest procediment. Òbviament, aquest mètode exigeix també la disposició dels partits a col·laborar-hi.

El fòrum electrònic precisa de tres necessitats bàsiques: algú que el financi, una entitat amb un mínim d'experiència i que resulti acceptable com a neutral com a organitzadora i l'acceptació dels partits a participar-hi.

Connectar la política catalana amb les preocupacions dels ciutadans

DESCRIPCIÓ: En la proposta 7 parlàvem de l'espai privilegiat de comunicació entre ciutadans i partits que són les campanyes electorals. Però tots els estudis sobre campanyes han mostrat ahora que aquestes tampoc són omnipoderoses. Els ciutadans, fins i tot els que menys atentament segueixen la vida política, han anat construït les seves imatges bàsiques de la política i els seus principals actors i aquestes no poden canviar-se fàcilment en una campanya. De fet, el problema principal rau en el que anomenem procés d'atenció i retenció selectiva: aquells sectors que perceben que les seves necessitats no estan ben recollides per l'oferta política existent ni tant sols dediquen atenció a la campanya, amb el que difícilment podran escoltar els missatges dels partits.

Les afirmacions que fan els membres del grup sobre els partits polítics catalans poden ser o no certes, però una idea clàssica de l'economia de mercat diu que el client sempre té raó. En política això ho podem triar per que no n'hi ha prou amb fer-ho bé, sinó que cal que la gent s'en adoni. Amb o sense raó, doncs, una part de la ciutadania de Catalunya és més crítica amb

l'actuació dels partits polítics en l'arena política catalana del que ho és amb els partits en general. Aquesta és una crítica genèrica, però especialment intensa pel que fa als partits d'esquerres i als partits d'oposició, pel que el PSC (i en menor mesura IC) es converteixen en els seus principals destinataris. La crítica inclou tres aspectes: manca d'oposició i de diferenciació suficients, manca de lideratges competitius i desconexió entre l'agenda política dels partits i la de la ciutadania.

Aquestes crítiques tan amples no permeten formular propostes massa concretes, però alhora creiem que precisaven ser recollides en aquestes propostes en forma d'una recomanació general a aquest(s) partit(s): una part de la ciutadania que els hi dona suport en altres eleccions o que els hi ha donat suport en el passat els hi demana un canvi d'actitud en política catalana: Principalment, més voluntat de mostrar que a Catalunya hi ha alternatives i hi ha política, que la oposició no vol el mateix que el govern i que té voluntat de guanyar i de substituir-lo per construir una realitat diferent.

En bona mesura és probablement un problema de comunicació. És molt probable que a la oposició li interessi més la situació de l'atur que el fet que sigui la Guardia Civil o els Mossos d'Esquadra qui s'encarregui de controlar el trànsit. Però la percepció d'una part de la ciutadania és que tots els partits es preocupen més per l'idioma de les multes que per arreglar els problemes circulatoris. Com dèiem a les conclusions del treball resoldre aquest problema no és gens senzill doncs troba la seva arrel en un conjunt de situacions on ciutadans, partits i mitjans tenen la seva part de responsabilitat, constituint un cercle viciós difícil de trencar. En tot cas, els partits tenen una major responsabilitat política que els altres actors i poden ser els principals beneficiaris de transformar aquesta situació, pel que semblaria lògic que es plantegessin les seves vies de comunicació i de treball amb aquests sectors socials.

UTILITAT POTENCIAL: El caràcter més genèric de la proposta fa difícil avaluar l'impacte participatiu que aquesta idea podria tenir. A més, les imatges de la política i de les institucions no canvien fàcilment, pel que aquest es produiria a mig o llarg termini. En tot cas, el sentit comú i l'experiència comparada si fan pensar que aquesta redefinició de l'agenda i l'estil de treball dels partits podria donar lloc a una major implicació ciutadana amb la política autonòmica i, com a resultat probable, una tendència al creixement de la participació en les eleccions autonòmiques.

~~1073~~
1073

2a. còpia

L'ABSTENCIÓ' EN LES
ELECCIONS AL PARLAMENT
DE CATALUNYA

FONT, Joan

CONTRERAS, Jesús

RICO, Guillem

Agraïments.....	5
Introducció.....	6
Les conseqüències de l'abstenció.....	7
Introducció.....	7
Abstenció i estabilitat.....	8
Abstenció, legitimitat i qualitat de la democràcia.....	9
Distribució del poder.....	11
Els efectes educatius de la participació electoral.....	13
Conclusions.....	15
Estat de la qüestió: l'abstenció autonòmica.....	15
Estructura i metodologia de treball.....	19
Part I: Tractant d'explicar l'abstenció diferencial.....	22
1. L'abstenció diferencial. Què és? Quanta n'hi ha? Com ha evolucionat? On n'hi ha més? ..	23
1.1. Eleccions de segon ordre.....	23
1.2. Evolució de l'abstenció.....	25
1.3. Factors contextuals de l'abstenció.....	29
1.4. Distribució territorial.....	31
1.5. L'abstenció metropolitana.....	36
1.6. Conclusions.....	39
Annexos: dades d'abstenció electoral a Catalunya.....	41
Annex 1. Abstenció per circumscripcions.....	41
Annex 2. Abstenció per comarques.....	42
Annex 3. Abstenció als municipis de l'àrea metropolitana de Barcelona.....	45
Annex 4. Abstenció als districtes de la ciutat de Barcelona.....	50
Annex 5. Abstenció als municipis de l'àrea metropolitana de Tarragona.....	51
2. És normal aquesta abstenció diferencial?.....	53
2.1. Comparant amb Europa.....	53
2.2. Catalunya entre les CCAA de l'Estat Espanyol.....	56
2.3. Les CCAA del 151.....	60
2.4. Diferències de participació entre eleccions autonòmiques i municipals a Catalunya...	63
2.5. Conclusions.....	65
3. Perfils socials dels abstencionistes de les eleccions autonòmiques, 1984-1995.....	67
3.1. Característiques sociodemogràfiques dels abstencionistes autonòmics.....	69
3.2. Característiques actitudinals.....	76
3.3. Abstenció tècnica i abstenció voluntària.....	84
3.4. Conclusions.....	86

11. Educadors i educadores, clau dels canvis

Parlar de propostes per a reduir les diferències d'èxit sempre comporta acabar parlant dels agents, de les persones que eduquen. Qualsevol política està mediatitzada per ells i per la seva capacitat de transformar la diversitat de l'alumne i de l'entorn en potencialitats de canvi i d'aprenentatge. Però fer-ho en temps de reforma comporta, a més a més, destacar que entre la teoria de la regulació legal i la pràctica educativa hi ha una peça clau de l'engranatge que no sempre gira en la direcció prevista.

No té sentit descobrir del professorat ni menysvalorar les seves capacitats, però, ara per ara, cal tenir present que els canvis possibles tenen molt a veure amb com aquestes persones estan vivint la reforma. Potser entre les mesures puntuals hi haurà d'haver sistemes de coneixement de com es viu la reforma, a què s'atribueixen les dificultats, com es capten les seves virtualitats, els seus avantatges. Entre totes les reflexions sobre la reforma seguix mancant una reflexió professional seriosa sobre allò que suposa per al professorat; allò que suposa per a les seves pràctiques professionals, per a la seva identitat, per a les seves formes d'establir la relació educativa.

Qualsevol estudi amb un mínim d'aprofundiment sobre la realitat actual del professorat de l'ensenyament secundari descobriria una gran diversitat d'actituds i de situacions a què prestar atenció i a les quals ja ens hem referit en parlar de les cultures de les institucions i del desconcent del professorat. Les mesures han d'incorporar accions per a canviar algunes actituds. Especialment cal pensar en com "reanimar" els professors tradicionalment compromesos amb la renovació educativa (potser reconeixent amb claredat la tasca que han fet) i, alhora, com repescar pel camí els nous joves que s'incorporen i que no tenen darrera seu un bon bagatge de reflexió pedagògica, evitant així la seva conversió en tecnòcrates.

Una primera aproximació a mesures que afectin el professorat ens condueix amb rapidesa a una reflexió sobre perquè ha de tenir l'estatus de funcionari i no registrar-se per altres normes més àgils, més adequades a la seva funció educativa. La garantia d'una escola

Potser no han de tenir l'estatus de funcionari. Han de registrar-se per altres normes més àgils, més adequades a la seva funció educativa.

Les mesures han d'incorporar accions per a canviar algunes actituds. Especialment cal pensar en com "reanimar" els professors tradicionalment compromesos amb la renovació educativa i, alhora, com repescar pel camí els nous joves que s'incorporen.

4. El perquè de l'abstenció. Les explicacions dels practicants	89
4.1. Justificació i metodologia dels grups de discussió	89
4.2. Els discursos	94
4.2.1. "Autonómicas, municipales, nacionales...: mucho follón": Els diferents tipus d'eleccions i la seva importància	94
4.2.2. "No hay ningún discurso que te lleve para ir al voto": Els partits i la seva diferenciació com a opcions polítiques	97
4.2.3. "Cuando hay elecciones autonómicas, sólo conocemos al Pujol": Els resultats. Manca de competitivitat i manca de lideratges alternatius	100
4.2.4. "Los demás temas no se tocan": Les eleccions autonòmiques i el "consens catalanista"	104
4.2.5. "Yo me siento catalán cuando voy a mi pueblo; y cuando estoy aquí, me siento andaluz": Entre dues cultures: identitats plurals i integració social	107
4.2.6. "Mi madre...? ¡Es imposible que aprenda el catalán!": La qüestió lingüística ...	112
4.3. Conclusions	115
5. Conclusions	118
Esforços mobilitzadors	124
6. Els efectes de la mobilització: Catalunya en perspectiva comparada	125
6.1. Experiències comparades	126
6.1.1. La presència d'organitzacions	126
6.1.2. Mobilització des dels partits	129
6.1.3. Mobilització des d'altres actors	134
6.2. Conclusions	141
7. Què s'ha fet a Catalunya	143
7.1. Les campanyes institucionals	143
7.2. Els partits polítics	147
7.3. Els mitjans de comunicació	148
7.4. Les Organitzacions No Governamentals	151
7.5. Conclusions: mobilització a Catalunya	152
8. Propostes	153
8.1. Objectius	153
8.2. De les conclusions a les propostes	154
8.3. Propostes	157
Proposta 1: Vot obligatori	157
Proposta 2: Estímul positius a la participació	160
Proposta 3: Eleccions simultànies	162

més de marginació. En alguns contextos l'escola és -en part, a partir de l'anàlisi i la implicació en la realitat- una "illa" diferent.

En determinats medis l'escola ha de fer de pont, ha de facilitar que els nois i noies coneguin altres realitats que no siguin la seva. Els que tenen necessitats i dificultats socials no han d'anar a l'escola per reforçar la seva marginació, sumant a més la inadaptació escolar. En qualsevol cas, el repte educatiu és com transformar un entorn (qualsevol entorn té potencialitats) en un entorn d'aprenentatge.

Malgrat que ja parlem en altres moments del tema, no podem deixar de recordar que una part important de l'arrelament té a veure amb la relació amb les famílies. Arrelar, com tantes vegades s'ha repetit, té a veure amb afavorir i estimular la participació dels pares en molts aspectes del funcionament escolar. Té a veure amb la promoció d'uns lligams entre família i escola en els quals l'alumne es pugui identificar i ubicar.

Arrelar té a veure amb afavorir i estimular la participació dels pares en molts aspectes del funcionament escolar.

El repte educatiu és com transformar un entorn (qualsevol entorn té potencialitats) en un entorn d'aprenentatge.

Proposta 4: Sistema electoral	166
Proposta 5: Facilitats per votar.....	169
Proposta 6: Campanyes institucionals innovadores i sectorialitzades	172
Proposta 7: Esforços mobilitzadors des de la societat civil.....	174
Proposta 8: Campanyes dels partits adreçades als públics abstencionistes.....	176
Proposta 9: Educació	178
Proposta 10: Debats mediàtics i electrònics	181
Proposta 11: Connectar la política catalana amb les preocupacions dels ciutadans	183
Referències	185

El currículum, molt més simplificat i centrat en el domini dels mecanismes bàsics del coneixement, ha d'incorporar la participació activa en la societat, ha d'alliberar temps per a desenvolupar activitats educatives a partir de la pràctica social. Però, ha d'estar dissenyat i previst així i no deixat a la bona voluntat d'uns quants. Aquesta és una via de resolució dels problemes de motivació i per a salvar la distància entre la vida i l'escola, com a mínim alguna cosa de l'escola ha de connectar amb la vida.

La reivindicació de l'arrelament, (si encara no estigues prou justificada) caldria reclamar-la com a mínim a partir de la constatació que l'entorn mediatitza la relació entre l'individu i l'escola, en un procés dialèctic i acumulatiu. La diversitat d'èxit és justament el fruit d'aquesta interacció.

Des de la perspectiva del procés educatiu, tenim en compte la influència de l'entorn perquè aquest fa construir a l'alumne el sentit dels sabers, la seva valoració dels aprenentatges. L'entorn és per a l'individu, per a l'alumne, el lloc que pot donar sentit a allò que fa. L'entorn proporciona un horitzó de significacions vitals; coses tan concretes com l'optativitat no podem considerar-les de forma ingènua. L'interès, per exemple, està condicionat socialment. No podem tenir una visió ingènua, idealista, espontaneïsta, dels interessos dels alumnes. Aquests també són fruit de construccions socialment determinades. Els interessos dels alumnes (i de les famílies a les quals les nostres escoles s'apropen en general molt poc) es generen en un entorn canviant, ple de valor, sovint contradictori al de l'escola. Moltes vegades són les expectatives negatives envers l'aprenentatge que el noi o la noia i el seu entorn porten les que generen desmotivació, desinterès i fins i tot negació de la capacitat d'aprendre. En moltes de les experiències de recuperació del fracàs, haver trobat noves motivacions ha desbloquejat l'adaptació, ha reduït el conflicte, ha provocat la recuperació dels aprenentatges.

L'arrelament, la permeabilitat amb el medi no és, en tot cas, una mena de dogma absolut. L'escola ha de ser selectivament permeable. Ha de fer un garbellament de valors i d'estímulis. En alguns casos, la total integració podria convertir-la en un element

L'escola ha de ser selectivament permeable.

Agraïments

Volem agrair el suport que tanta gent ens ha donat al llarg de tot aquest treball. En primer lloc, la confiança i el seguiment constant i seriós del projecte per part de la Fundació Bofill. Els assistents a les dues reunions amb experts (i amics), que es van desenvolupar al principi i al final de la recerca, van ser font d'inspiració i de crítiques suggerents que han contribuït decisivament a millorar aquest treball. Hem d'agrair la difícil tasca de les tres persones que van actuar com a reclutadors dels membres dels grups de discussió, que van viure en pròpia pell la dificultat de mobilitzar els abstencionistes. Alguns d'aquests, però van acabar assistint a les reunions i, en la major part dels casos, van participar en els debats amb un interès i un entusiasme, que ens ha nodrit de valuósíssima informació. També van ser molts els col·legues que ens van ajudar aportant dades utilitzades en la recerca: Aldo d'Ambrosio de la Oficina electoral de la Generalitat de Catalunya, Oscar Fernández del Govern Basc, José M. Astorkia del Ministeri de l'Interior i Francesc Pallarés i Rosa Borge de la Universitat Pompeu Fabra, que van posar enquestes a la nostra disposició. També vem tenir suport des de més lluny, com el donat per David Robinson amb documentació de Nova Zelanda o per l'organització Participa de Xile. Als EUA, tant les persones de l'administració com els membres de les ONG que ens van atendre i informar sobre les seves activitats mobilitzadores van resultar de gran ajuda i van donar-nos idees que apareixen en tota la recerca. La tasca com a coordinadora, secretaria, xofer i amiga de Julie Thompson va fer possible fer moltes coses en poc temps en un lloc tan caòtic com Los Angeles. Finalment, hi ha hagut tres persones que han col·laborat decisivament a la tasca d'aquest equip: Mariona Ferrer, que va actuar com a becaria els 6 primers mesos, patint tota la indefinició inicial sobre que calia fer, i Neus Chas i Lucía Medina, que van fer les seves pràctiques professionals en aquest projecte i van aportar-hi ganes, idees i documentació valuosa. Sense tants amics i col·laboradors no haguéssim fet la meitat d'aquesta feina, tot i que alguns puguin estar radicalment en desacord amb algunes de les nostres propostes.

possibilitats que ofereix el camp dels discursos i de les pràctiques sobre diversitat cultural, cal baixar al nivell micro, de manera que un treball per àmbits ho faria més abastable. Per exemple, en el camp educatiu, es podria partir d'una anàlisi de les experiències pedagògiques sobre interculturalitat, i dels diversos programes que impliquen un tractament de la diversitat.

En relació a l'esquema que proposeu, això últim podria desenvolupar-se sobretot en el bloc D, tot ampliant les dimensions o àmbits i baixant, sempre que fos possible, al terreny de les polítiques a nivell micro. Respecte al bloc B, que em sembla el lloc on construir les possibles línies de futur, jo el treballaria a partir de les anàlisis dels blocs A i D. No em queda clar el contingut que proposeu per al bloc C. Pel que fa al darrer bloc, el seu epígraf "Diversitat i mundialització" podria incloure's en els apartats temàtics referents a economia i a comunicació social; mentre que el punt "Diversitat i modernitat", per la seva amplitud, podria ser tractat de forma transversal i, en tot cas, com a eix de debat estratègic per al futur.

Per la meva dedicació professional més recent, en les dimensions on m'és més avinent de participar són, d'un costat, l'àmbit escolar i, d'un altre, el camp de les polítiques socials (en un sentit ampli). A més, resto a la vostra disposició per si creieu convenient encomanar-me la tasca de coordinar algun grup de treball.

Tot esperant contribuir a tirar endavant la fita que us heu proposat, rebeu una salutació amiga:

Jordi Pascual i Saüc
Doctor en Sociologia

Introducció

"Guanya el partit abstencionista" (El Temps, 2-92), "Este primer fin de semana primaveral decidió, sin duda, a mucha gente a pasar el fin de semana bien lejos de su colegio electoral" (El Observador, 16-3-92) "Abstencionismo, la nueva disidencia" (Ajoblanco, 5-92), "Pujol afirma que no votar sería como girar l'esquena al país els pròxims quatre anys" (Avui, 8-3-92), "Pujol advierte que los que se abstengan en las autonómicas no tendrán derecho a reclamar" (La Vanguardia, 23-2-98), "Sala acusa a Pujol de fomentar la abstención porque no cesa de hablar de ella y no actúa" (La Vanguardia, 22-2-98), "La abstención, principal obstáculo para la obtención de la mayoría absoluta de CiU" (El País, 15-3-92), "IC teme la abstención de su electorado inmigrante" (El País, 12-3-92), "La abstención autonómica es aún de izquierda" (La Vanguardia, 17-3-92), "La confirmación de la tendencia a la inhibición electoral es la peor de las noticias de la convocatoria, desde el punto de vista del Estado democrático y autonómico" (El País, 16-3-92), "García Prieto llama a los andaluces a votar en las autonómicas" (El País, 2-3-98) "El misterio de los votos perdidos" (El País, 23-5-98), "Borrell podría despertar de un letargo de casi 20 años a los más de 700.000 ciudadanos catalanes (mayoritariamente trabajadores de origen inmigrante) que votan socialista en las generales y se abstienen en las autonómicas" (El País, 4-5-98).

Aquesta es sols una petita mostra de l'atenció que la premsa catalana ha dedicat a l'abstenció autonòmica. Per propi interès dels mitjans o recollint les manifestacions de polítics i d'altres personatges públics, aquest ha estat un tema present de forma recurrent en totes les especulacions sobre eleccions i política a Catalunya. Algunes d'aquestes notícies manifesten preocupació per l'abstenció com a fenomen en sí mateix i per la lectura que se'n pugui fer sobre el funcionament de la democràcia, i la majoria ho fa respecte a les potencials conseqüències electorals de la mateixa: com a possible enemiga de CiU per a uns, o com a obstacle per al PSC per a altres.

En aquest treball, el possible impacte electoral de l'abstenció ens interessa menys, tot i que no podrem evitar fer-hi referència, donada la importància política i la curiositat que desperta la qüestió. De fet, si l'abstenció en les eleccions autonòmiques catalanes desperta més interès entre els polítics, els acadèmics o els mitjans de comunicació, que no l'abstenció similar en eleccions municipals o en altres CCAA, és no tant per la seva magnitud sinó perquè contribueix a que es produeixi l'alternança de partit guanyador entre CiU i el PSC, segons el tipus d'elecció.

Sauze X

Però la preocupació pel tema, tant per part dels autors del treball com per part de la Fundació Bofill, que el va encarregar i finançar, es troba en l'altre dimensió: què passa si a Catalunya deixa de votar prop de la meitat de la població en algunes eleccions autonòmiques? Què passa si hi ha poblacions de Catalunya on es supera aquest 50% d'abstenció? Ens envia això algun missatge sobre la situació de la democràcia, de l'autogovern o de la

Premià de Mar, 13 de juliol de 1998.

Sr. Jordi Porta

Fundació Jaume Bofill

Benvolgut Jordi:

Vaig rebre fa prop d'un mes la vostra convocatòria per a una reunió de treball de cara a una futura Conferència Internacional sobre Diversitat Cultural. He de dir d'avançada que m'honora formar part de les persones a qui confieu la tasca d'elaborar uns documents per a l'esmentada Conferència. En la mesura de les meves possibilitats, podeu comptar amb mi.

Em demaneu indicar en quin dels blocs que proposeu podria participar, alhora que us mostreu oberts a perfilar més l'esquema inicial. Doncs bé, deixeu-me dir, en primer lloc, quines són les qüestions que, des del meu punt de vista, caldria que recollís l'esquema i, en segon lloc, en quins apartats veig més adient la meva aportació.

D'una banda i de forma prèvia –no sé si general o bé en cadascun dels blocs–, penso que seria bo fer una contextualització històrica recent del concepte de diversitat cultural, fent èmfasi en la seva aparició i en els seus usos (a partir de quin moment es parla de *diversitat cultural*, qui en parla, amb quins sentits ...). Penso que no es tracta d'un concepte neutre, sinó més aviat polisèmic i que pren distints significats en funció del context on s'usa (àmbit escolar, àmbit periodístic, àmbit cultural, etc.).

Una altra qüestió que penso que caldria introduir a l'esquema, potser en el bloc A, és l'aparent paradoxa: com és que en un moment històric de creixent homogeneïtzació cultural, es parla més que mai de diversitat cultural?

Finalment, penso que podria ajudar a fer operatiu el treball entre experts el fet de treballar per àmbits (polític, econòmic, socio-urbanístic, educatiu, comunicació social, etc.), si més no en algunes fases del procés. A més, sóc del parer que per a explorar les

percepció ciutadana de la política? Per què a Catalunya hi ha més diferència entre la participació en eleccions generals i autonòmiques que en cap altre comunitat? Per què, després de tant demanar l'autogovern, bona part de la ciutadania decideix no exercir-lo?

Aquest estudi és el resultat d'un any i mig de treball i de col·laboració interdisciplinària entre antropòlegs i politòlegs. La ciència política havia produït ja una notable literatura sobre el tema i ens va semblar interessant tractar d'enriquir la visió aportant la mirada d'una disciplina veïna com és l'antropologia. Són altres els qui hauran de jutjar el resultat, però nosaltres estem satisfets d'aquesta col·laboració, tot i que hagi costat amotllar els nostres respectius llenguatges i maneres d'aproximar-nos a la realitat. Encara no estem segurs d'haver arribat a les mateixes conclusions, però sí que aquestes serien menys suggerents sinó s'hagués produït aquesta col·laboració.

En la resta d'aquesta introducció volem, en primer lloc, justificar aquest treball discutint quina importància política té l'abstenció. Per això, revisarem els debats entorn a les conseqüències de la participació, senyalant els arguments favorables i els crítics respecte a aquesta. Després, presentarem les explicacions plantejades fins aquí entorn a l'abstenció autonòmica a Catalunya, per tal que la resta del treball sigui un diàleg i una discussió implícites d'aquest conjunt d'interpretacions. Finalment, presentarem l'estructura del treball i els mètodes i les fonts utilitzades.

Les conseqüències de l'abstenció

Introducció

La participació és una part essencial de la democràcia. Sense ella no es pot entendre l'ideal del "govern del poble". No ens hauria d'estranyar, doncs, que l'abstenció electoral generi preocupació en molts àmbits socials i desperti dubtes sobre l'estat de salut del sistema polític. És significatiu que uns elevats nivells i/o el ràpid creixement de l'abstenció estiguin en l'origen de la major part de la literatura existent sobre el tema (Font, 1992). Però, què és exactament el que ens preocupa? La resposta depèn de quin sigui el nostre objectiu. La definició d'aquest objectiu farà visible el que entenem per democràcia, què n'esperem, els valors que defensem.

El debat sobre l'abstenció "beu" de dues fonts. D'una banda hi ha un element substantiu, la plasmació teòrica de l'ideal democràtic: com hauria de ser una democràcia i quin el paper de la participació? També haurem de tenir en compte un segon element, els resultats dels estudis empírics, que ens descriuen la realitat del fenomen: la distribució social de l'abstenció, les actituds que hi ha al darrera, etc. Són qüestions que ens han d'ajudar a plantejar noves preguntes i dirigir la discussió. Si l'abstenció és conseqüència de l'alienació, la insatisfacció, el desinterès o la comoditat; si es nodreix o no

d'adolescents d'un territori. En tot cas, aquesta consideració de l'escola només és possible si la concebem com a educadora i no com a impartidora de coneixements.

Cal tornar a considerar l'escola com un agent més per al desenvolupament local, per a l'acció comunitària. L'escola és un recurs de la comunitat. La comunitat es preocupa per la seva escola. Especialment en els contextos més empobrits, amb més carències d'estímul, l'escola ha de plantejar-se el seu paper de promoció cultural, d'agent (parcial i complementari) de transformació. Des de la comunitat, des d'allò local ha de pensar-se en com fem que els professors aconseguixin aproximar-se a l'entorn vital dels seus alumnes.

Per facilitar una part d'aquesta connexió és necessari crear figures dins el centre (professors dedicats a fer-ho) que tinguin l'encàrrec d'estimular la vida social, d'establir lligams entre les diferents seccions i parts del centre i els diferents col·lectius del territori. Algú ha de tenir aquesta preocupació de manera destacada, facilitant que els educadors i educadores puguin lligar les cultures i vides de l'escola i les de les famílies, les del territori.

La implicació dels professorat en altres accions professionals sobre el territori podria facilitar una millora de la seva imatge, de la seva autoestima, alhora que provocaria altres formes de reciclatge. De manera similar, l'escola ha d'elaborar crèdits i activitats educatives a partir de recursos i professionals que no són els mateixos professors. Ho ha de fer a partir dels recursos de la comunitat i de l'oferta local o comarcal.

10.2 *L'entorn com a mediador dels sabers*

També des de la perspectiva de l'alumne es fa necessari aquest reciclatge. Especialment a partir de l'ESO no podem mantenir-lo dins d'un hivernacle. L'adolescent no pot créixer en una mena d'espai social protegit. Els nois han de posar-se en una situació socialment activa, participativa. **Les seves activitats d'aprenentatge han d'aparèixer com a socialment útils i, viceversa, les activitats socials han d'estar dissenyades perquè tinguin contingut pedagògic.**

L'escola ha de ser permeable a l'acció d'altres professionals. Només un treball en xarxa permet el seguiment educatiu.

L'escola és un recurs de la comunitat. La comunitat ha de preocupar-se per la seva escola.

Han de crear-se figures dins del centre (professors dedicats a fer-ho) que tinguin l'encàrrec d'estimular la vida social. Facilitant que els educadors i educadores puguin lligar les cultures i vides de l'escola i les de les famílies, les del territori.

Han d'elaborar-se crèdits i activitats educatives a partir de recursos i professionals que no són els mateixos professors.

d'un determinat grup social; si és representativa o no de les preferències polítiques de la població, les valoracions polítiques que en fem seran molt diferents. Aquests elements es condicionen l'un a l'altre: la recerca generarà un debat polític i social; així com les inquietuds derivades d'aquest haurien de guiar les futures recerques.

A continuació es fa un breu apropament al debat sobre les conseqüències polítiques i socials de l'abstenció electoral. Cadascun dels quatre apartats pretén introduir una de les grans controvèrsies generades entorn del tema al llarg dels anys. En els dos primers s'analitza l'enfrontament entre els que pensen que un alt nivell de participació electoral pot fer perillar l'estabilitat i el bon funcionament del sistema polític i els que, per contra, opinen que aquesta és la millor manera de legitimar la democràcia i prevenir el seu col·lapse. El tercer apartat està dedicat al problema de l'estructura social de l'abstenció i els seus possibles efectes sobre la distribució del poder en la societat i la capacitat dels diferents partits polítics de mobilitzar els seus electorats potencials. Finalment es discuteix l'acció educativa de la participació sobre els seus protagonistes i se'n examinen les seves característiques.

Abstenció i estabilitat

En ocasions, l'alta participació electoral ha estat vista com un perill per a l'estabilitat dels règims polítics. Casos com els de la República de Weimar, la IV República francesa o la II República espanyola demostrarien el potencial desestabilitzador de la mobilització electoral, que, en arribar a nivells molt alts, denotaria un excés de polarització que podria fer trontollar el sistema.

Segons Pateman (1970), aquesta preocupació té el seu origen en la contraposició entre democràcia i totalitarisme. La participació de masses s'associa no a la democràcia, sinó al totalitarisme, que és vist com la seva única alternativa possible. Aquesta idea és reforçada també per un seguit de recerques empíriques que vindrien a demostrar que la majoria dels ciutadans de les democràcies occidentals, i especialment aquells amb els nivells socioeconòmics més baixos, es caracteritzarien per una manca d'interès per la política i l'activitat política en general, i, encara més important, per la presència d'actituds autoritàries i antidemocràtiques. Així, un augment de la participació electoral, amb la mobilització d'individus que normalment no van a votar, suposaria una amenaça per al sistema democràtic.

Un factor addicional a favor d'aquesta visió és l'esforç teòric d'un seguit d'autors que han estat agrupats sota el que s'ha anomenat "teoria elitista de la democràcia", de la qual Joseph Schumpeter en seria el principal exponent. Schumpeter (1943) rebutja les teories clàssiques de la democràcia -que parlarien d'una participació generalitzada- amb l'argument que es tracta de teories purament normatives i allunyades de la realitat. Proposa, al mateix temps, una teoria política científica i empírica, de caràcter descriptiu, on la democràcia ve definida, essencialment, per la competició entre élites rivals pels vots dels electors. I és que la democràcia és, segons Schumpeter, un *mètode* polític, un conjunt d'arranjaments institucionals mitjançant els quals

10. Arrelar l'escola

Bastants de les mesures possibles per reduir les diferències d'èxit poden esdevenir abstractes i inútils si es desconnecta l'escola de la realitat més pròxima que l'envolta. L'arrelament en un entorn, en un territori és el que fa possible la identificació dels alumnes amb la seva escola, o l'estructuració de les relacions mútues amb les famílies.

10.1 Escola i comunitat

Només des d'un mínim arrelament els professors poden conèixer els nois que eduquen; un arrelament que suposa estabilitat d'equips educatius però, alhora, voluntat de connexió amb el teixit social per a construir i compartir projectes educatius.

Arrelament suposa voluntat de connexió amb el teixit social per a construir i compartir projectes educatius.

Una escola cobra sentit dins un entorn, però els responsables d'Ensenyament tendeixen a oblidar-ho amb facilitat. Fins i tot per raons de gestió és més efectiva amb la màxima descentralització. Aquesta, però, sembla ser una més de les assignatures oblidades de la Reforma. La connexió entre política local i educació cobra sentit quan es creu en l'enorme potencial educatiu que l'entorn té, quan es parteix de la flexibilitat i diversitat com a clau per a construir el projecte educatiu de cada centre. **No és sobre la discussió de competències sinó des de la preocupació compartida per l'educació i l'acceptació de formes diverses de fer escola que algunes coses poden canviar.**

L'educació cobra sentit quan es creu en l'enorme potencial educatiu que l'entorn té, quan es parteix de la flexibilitat i diversitat com a clau per a construir el projecte educatiu de cada centre.

La vinculació dels centres de territori, amb les administracions locals és clau perquè l'acció educativa s'estengui més enllà de l'escola. En el cas de l'ESO, per exemple, aquesta vinculació serà clau per evitar que ocupar-se dels adolescents sigui una tasca exclusiva de l'escola, aconseguir una acció positiva sobre altres temps adolescents diferents de l'escolar. Aquesta vinculació pot suposar la permeabilització de l'escola a l'acció d'altres professionals, el seguiment educatiu fora de l'escola, l'acompanyament com una tasca compartida. Només un treball en xarxa pot fer possible que la Secundària Obligatòria esdevingui positiva i útil per al conjunt

Han d'acceptar-se formes diverses de fer escola.

Ocupar-se dels adolescents no pot ser una tasca exclusiva de l'escola.

uns líders són escollits per governar. La democràcia és com un mercat on els productors, les élites, competeixen entre ells per tal d'aconseguir que els consumidors, els electors, optin per la seva oferta, és a dir, els votin. Hi ha una clara voluntat de separar el que és públic del que és privat, i l'únic espai obert a la participació pública del ciutadà és el vot.

Dins del marc teòric desenvolupat per Schumpeter, altres autors han insistit en la justificació de l'apatia i el baix grau de participació en tant que característiques funcionals de la democràcia (Pateman 1970: 5-12). Berelson, per exemple, les hi atribueix la capacitat d'apaivagar els desestabilitzadors efectes de la discrepància, la flexibilitat i el canvi polítics. Eckstein ha arribat a dir que l'estabilitat demana del govern que sigui congruent amb l'estructura autoritària que es troba a la majoria d'institucions socials, incorporant al seu "estil" certs elements d'autoritarisme. La majoria dels individus, segons Sartori, són apàtics, es senten políticament incompetents i no gaudeixen de l'experiència personal en l'àmbit públic que és necessària per tenir-ne un interès actiu, i tractar de canviar això suposa una amenaça per al manteniment del mètode democràtic. Finalment, altres autors han apuntat que si tothom utilitzés el seu dret de vot podria arribar un moment en que la pressió sobre el sistema fos tan forta que el portés a una crisi davant de la incapacitat de donar resposta a totes les demandes (Almond i Verba, 1963). Per tant, seria bo que la participació es mantingués en uns nivells moderats, i això no voldria dir res més que els ciutadans estan bàsicament satisfets amb el sistema, que hi ha un acord sobre els seus fonaments.

En definitiva, la teoria elitista limita les funcions de la participació a la protecció dels ciutadans de les decisions arbitràries que puguin prendre les élites. Així, la participació esdevé un element purament instrumental del sistema democràtic. En una democràcia, més enllà del vot no hi ha lloc per a la participació de la major part dels ciutadans. Encara més, no és bo per a l'estabilitat del sistema que la participació electoral pugi per sobre d'un determinat nivell, necessari per mantenir el funcionament del mètode democràtic, per mantenir la competència entre els partits. Per contra, l'escassa participació electoral no seria cap problema per a l'estabilitat de la democràcia, com quedaria demostrat en casos com els d'Estats Units o Suïssa, on sistemes polítics indubtablement estables van acompanyats de nivells excepcionalment alts d'abstenció (Lijphart, 1996).

Abstenció, legitimitat i qualitat de la democràcia

Des d'un altre punt de vista, però, una elevada participació electoral dels ciutadans, lluny de ser necessàriament un indicatiu d'intensificació del conflicte polític denota un bon estat de salut del sistema democràtic. Treballs recents demostren que l'alta participació és una manera eficaç de prevenir el col·lapse dels règims democràtics. En un estudi comparatiu de 29 democràcies, Powell (1982) trobava una forta associació entre alta participació electoral i un menor grau de desordre i violència ciutadans. En canvi, un nivell elevat d'abstenció electoral sostingut en el temps i en un context de democràcia embrionària -menys estable- pot enfortir les opcions

democràcia pedagògica impossible (per no tornar a parlar de la dificultat de crear vinculacions afectives entre l'alumnat).

dels sectors autoritaris que posen en qüestió el sistema polític vigent. Així doncs, els suposats perills vinculats a un augment sobtat de la mobilització són, més aviat, un argument a favor, i no en contra, de mantenir la participació electoral en uns alts nivells, donat que aquesta garanteix que no hi haurà increments inesperats amb conseqüències incertes, i que els canvis electorals seran el reflex de canvis d'actituds i no l'efecte del percentatge de ciutadans mobilitzats sobtadament (Miller, 1988; Lijphart, 1996).

Un argument addicional a favor de l'ús generalitzat del dret de vot és l'afirmació que l'abstenció elevada deslegitima el sistema polític, perquè significa que un nombre important de ciutadans renuncia continuadament a prendre part en les eleccions, que són l'element fonamental de la democràcia. De fet, constantment veiem com es boicotegen eleccions fent crides a l'abstenció deliberada, en un intent de negar l'autoritat del règim que les ha convocades, és a dir, en un intent de deslegitimar-lo. Les eleccions, a través de la participació, confereixen legitimitat, perquè aquells que hi prenen part s'han de sentir obligats a acceptar el resultat del procés tant si aquest els agrada com si no (Harrop & Miller, 1987). La literatura sobre el tema recolza aquesta idea que la participació efectivament ajuda a què les decisions que s'en deriven siguin acceptades pels individus (Pateman, 1970). Així doncs, quant més alta sigui la participació electoral, més estès per la societat estarà el reconeixement de la validesa del sistema, la qual cosa sens dubte contribuirà a la seva estabilitat: votar és una manera de sancionar les eleccions com l'escenari pertinent de la lluita política i mecanisme lícit de resolució dels conflictes. Si no és així, potser és que s'està optant per altres vies. Darrera d'una abstenció elevada pot amagar-se una crisi en l'àmbit de la representació política, un reflex de la insatisfacció i desorientació d'un segment de l'electorat davant d'un sistema de partits que no els ofereix la possibilitat d'escollir (Astorkia, 1991; Harrop & Miller, 1987; Molas, 1994).

Evidentment, i com ja anunciàvem més amunt, hauriem de conèixer el que hi ha darrera de la decisió de no votar abans de confirmar aquest fet. No és el mateix si l'abstenció és un comportament racional amb un component d'alienació i de crítica envers el sistema, que si es tracta, més aviat, de la conseqüència d'una satisfacció general que es tradueix en conductes apàtiques.

D'altra banda, una forta abstenció podria contribuir a deslegitimar l'àmbit de govern en qüestió també als ulls d'actors externs. Això és el que passa quan es diu que les diferències de participació entre eleccions de diferents nivells reflexen l'interès que els votants atorguen a cada administració. Als anys vuitanta, el govern britànic justificà la seva intervenció a l'administració local argumentant que el baix nivell de participació als comicis municipals provocava que els resultats no fossin representatius de la població: això portava a una paradoxal situació en què els electors que no havien de pagar impostos eren precisament els que decidien -anant a votar en un major nombre- sobre la provisió de nous serveis a expenses dels que sí en pagaven (Miller, 1988). Aquest exemple ens serveix per introduir una nova qüestió: els efectes de l'abstenció sobre la distribució del poder polític i el disseny de les polítiques públiques.

7. Incorporar criteris de responsabilitat per treballar en determinats centres (incorporar una mena de contracte de permanència en el centre, associat al compliment mutu de determinades condicions).

En el moment actual de la reforma conviuen en els centres cultures, actituds i experiències molt diverses, la qual cosa fa que esdevingui especialment difícil elaborar projectes globals. Les pautes de treball que predominen són individualistes i no hi ha treball dins les organitzacions per a dinamitzar-les i estructurar-les. No hi ha -no se li demana- participació en un projecte col·lectiu i del qual el professorat tendeix a desvincular-se. L'escola acaba essent una gran institució burocràtica on cada especialista va a la seva. **La secundària està avui especialment mancada de cultures d'equip, de centre.**

D'altra banda, la reforma s'està implantant sense introduir canvis en la gestió dels centres i destinar recursos perquè funcioni. Però, en la pràctica, necessita personal amb capacitat de gestionar una alta complexitat organitzativa. Algunes mesures a prendre passen per una oferta de formació continuada pels qui assumeixen les funcions directives i de coordinació, en la gestió d'institucions i dels seus recursos humans. En aquest sentit, la inspecció hauria de jugar un paper molt més estimulador i menys burocràtic, ajudant els equips a cohesionar-se i a funcionar.

El sentiment de vinculació, de pertinença, l'interès per participar en un projecte comú, està indisociablement unit a la democràcia interna de la institució escolar, a la pràctica participativa. En qualsevol cas, la pràctica sembla demostrar que la seva complexitat imposa la necessitat d'una direcció cohesionada, que impulsi una bona organització i una bona gestió. El repte continua essent com equilibrar adequadament els dos aspectes, sense caure en la temptació de separar-los.

Ja ho hem dit, però un capítol que parla sobre organització no té mes remei que acabar tornant a repetir que **no hi ha cap raó (més enllà de l'economicisme) perquè una escola de secundària hagi de ser gran, sovint mastodòntica. Hi ha dimensions a partir de les quals la idea de projecte compartit és il·lusòria i la pràctica de la**

Es tracta de fomentar la participació en un projecte col·lectiu i del qual el professorat tendeix a desvincular-se.

Han d'introduir-se canvis en la gestió dels centres i destinar recursos per a que funcioni.

També cal una oferta de formació continuada pels qui assumeixen les funcions directives i de coordinació, en la gestió d'institucions i dels seus recursos humans.

La inspecció hauria de jugar un paper molt més estimulador i menys burocràtic, ajudant els equips a cohesionar-se i a funcionar.

No hi ha cap raó per (més enllà de l'economicisme) per a que una escola de secundària hagi de ser gran, sovint mastodòntica.

Distribució del poder

Independentment del fet que l'abstenció sigui alta o baixa, hi ha el problema de si està repartida de forma regular o no, és a dir, si els abstencionistes es diferencien o no dels votants pel que fa a les seves actituds i preferències. Les desigualtats en la participació poden introduir importants biaixos en termes de representació política dels diferents grups socials, fet que discutiria la capacitat del sistema en tant que mecanisme de canalització i resolució dels conflictes (Font, 1992).

Aquesta és una qüestió amb serioses implicacions: si la desigualtat genera abstenció, demanar participació equival a demanar igualtat política. Hi ha raons per pensar que l'habitual inserció de les democràcies representatives dins de societats capitalistes -desiguals- produiria "desviacions" socials en favor dels sectors més privilegiats (Gaxie, 1978). De forma sistemàtica s'ha comprovat que el vot, tot i ser menys desigual que altres formes de participació política, està esbiaixat en favor dels sectors més afavorits. Sabem que, en la major part dels casos, l'abstenció es concentra en els grups més marginats de la població, els grups amb més baix *status* socioeconòmic, i els menys educats (Gaxie, 1978; Cavanagh, 1981; Lijphart, 1996; Pateman, 1970). El que ens interessa és la composició de l'abstenció, però hem de pensar que la seva magnitud podria incidir-hi, de tal manera que canvis en el nivell de participació electoral afectarien la representativitat dels votants respecte al total de l'electorat. En aquest sentit, hi ha estudis que confirmen que la distribució de la participació és més desigual a mesura que el nombre de votants és més petit. Amb diferents intensitats segons el país, sembla que hi ha una relació inversa entre el nivell de participació electoral i el biaix social dels votants en perjudici de les classes més baixes i dels menys educats (Lijphart, 1996).

Vist des d'aquesta perspectiva, l'abstenció és un fenomen preocupant perquè significa que la participació està esbiaixada en termes socioeconòmics i de nivell educatiu. Això és significatiu per diferents raons. En primer lloc, perquè hi ha una connexió evident entre el nivell socioeconòmic i el vot, cosa que fa que la desigualtat participativa es tradueixi en un desavantatge dels partits que rebrien el suport dels grups socials més abstencionistes i, en definitiva, que el nivell de participació tingui conseqüències en els resultats electorals. En segon lloc, els resultats electorals -qui guanya, qui perd- són importants de cara al contingut de les polítiques portades a terme pels partits en el govern. Així doncs, qui vota i qui no vota acaba influïnt en la presa de decisions; i, suposant que els líders polítics actuïn de manera "racional", tractant de maximitzar el seu rendiment electoral, també influeix en l'oferta electoral dels partits, que no tindrien cap incentiu per mirar de satisfer les demandes d'un col·lectiu -els abstencionistes- que no els proporciona cap benefici i que, per tant, quedaria marginat dels seus programes i del debat públic. Si la tendència no s'inverteix, a mesura que el sector abstencionista es vegi cada cop més oblidat pels partits es reforçaran els seus sentiments d'insatisfacció i d'alienació i, entrant en un cercle viciós, es veurà condemnat

humans per permetre la disponibilitat de temps per al treball conjunt, fins a facilitar formació o suport, passant per prestigiar-los dins de la comunitat educativa i la seva comunitat social). Donar valor al Projecte Educatiu de Centre i el Projecte Curricular de Centre, a la seva elaboració i a la seva actualització, com a eines de cohesió dels equips.

3. Crear o reforçar unitats de treball pedagògic en les quals predomini el nivell educatiu per damunt d'altres formes com el seminari o fins i tot les àrees de coneixement. (Són aquests nivells organitzatius els que han de garantir la globalització, la temporalització, la interdisciplinarietat, la coherència. També són els espais per a crear el clima, per a dissenyar les activitats col·lectives, per a intercanviar les experiències i les estratègies,...)
4. Donar valor, oficial, social i a l'equip, a tota l'acció educativa (habilitats, conceptes, actituds,...) i a tots els crèdits i activitats, evitant que alguns siguin considerats de segona i tan sols a l'abast dels més desavantatjats (les adaptacions curriculars no poden crear categories i subcategories d'alumnes) trencant la sobrevaloració de la cultura acadèmica i científica.
5. En la mesura que la secundària suposa (si més no a la escola pública) un procés d'adaptació dels alumnes a una altra institució i el repartiment de la diversitat esta sotmès a la creació de clientele, és clau establir una relació adequada entre primària i secundària. En primer lloc ha de fer-se una adscripció concreta entre centres per permetre la continuació del treball educatiu sense trencaments i variacions extremes. Després, ha de gestionar-se de manera adequada l'inici de curs posant en marxa un pla d'acollida a la institució tant per als alumnes com per als pares, així com una organització variable i progressiva de primer a quart d'ESO (per exemple en el nombre de professors que els presten atenció).
6. Modificar els criteris per a la concessió de llicències pedagògiques, fent-les dependre molt més de la seva utilitat per al treball col·lectiu d'una escola, vinculant-les a accions socials que es donen en l'entorn educatiu de l'escola, etc.

Perquè hi hagi un projecte compartit calen coses com:

- temps per als treballs col·lectius interns.
- valoració del PEC.
- predomini dels espais per a la globalització educativa
- valoració d'allò "no acadèmic"
- relació primària-secundària amb adscripció equilibrada dels centres
- vinculació de l'actualització formativa del professorat amb el projecte d'escola i la comunitat que l'envolta.

a jugar un paper paulatinament més secundari dins del sistema polític (Cavanagh, 1981; Miller, 1988).

Tot plegat fa que els electorats potencials d'uns determinats partits siguin més propensos a no votar que els d'uns altres, o, el que és el mateix, que uns partits tinguin més dificultats a l'hora de mobilitzar els seus votants "naturals". Tradicionalment s'ha pensat que existeix certa relació directa entre el nivell de participació i el suport rebut pels partits d'esquerra. No obstant, diferents estudis demostren que, així com hi ha proves de que els sectors socioeconòmics més alts són més propensos a anar a votar i que, per tant, hi haurà partits que tindran més dificultats per mobilitzar les seves bases, altres factors treballen en direcció oposada contrarestant els efectes d'aquesta tendència. Als Estats Units, per exemple, la mobilitat de residència, factor associat a les classes més altes -més participatives- afavoreix l'abstenció (Cavanagh, 1981). Al Regne Unit, la capacitat mobilitzadora de l'esquerra anul·laria la tendència més participativa dels individus de major *status* (Miller, 1988). D'altra banda, si, com semblen demostrar diferents recerques, els alts nivells d'abstenció no són resultat fonamentalment d'un conjunt reduït i persistent d'abstencionistes "crònics" sinó que són produïts per un fenomen de participació intermitent, la teoria de que els resultats electorals venen determinats pel nivell de participació i no són representatius torna a perdre consistència: el biaix no seria permanent ni inalterable (Molas, 1994).

En definitiva, des d'aquest punt de vista, qui vota i com seria una qüestió amb incidència sobre els resultats electorals i el disseny de les polítiques. De fet, com ha dit Lijphart, "qualsevol altra conclusió seria extremadament perjudicial pel mateix concepte de democràcia representativa" (Lijphart, 1996: 5). Altres investigadors, però, no han trobat proves de que els abstencionistes siguin substancialment diferents dels votants pel que fa a les seves preferències polítiques, i per tant, afirmen, l'abstenció té probablement escassa incidència sobre les polítiques endegades pel govern (Miller, 1988). El nexa entre classe social i actituds polítiques no seria doncs tan clar, fent possible que un biaix socioeconòmic de la participació tan marcat com el que hi ha als Estats Units coexistís amb un moderat o inexistent biaix polític (Wolfinger i Rosenstone, 1980).

Una altra possibilitat és que no hi hagi diferències socials ni actitudinals entre els abstencionistes i els votants. Això és precisament el que alguns estudiosos han cregut trobar, per exemple, al Regne Unit, on aquests dos grups mostren perfils gairebé idèntics pel que fa als aspectes sociodemogràfics i les opinions polítiques (Studlar i Welch, 1986). En aquests casos, els canvis en els nivells de participació no tindrien conseqüències electorals ni tampoc, per tant, en els continguts de les polítiques públiques.

El problema és que no sabem amb seguretat com actuarien els abstencionistes en el cas de que es decidissin a anar a votar. Normalment ens basem en les respostes que, en una situació ben diferent a la del vot i sense haver reflexionat massa, donen a les enquestes d'opinió. És lícit, doncs, pensar que si fossin electors mobilitzats votarien de manera diferent a com ho fan als qüestionaris (Lijphart, 1996). Segons Gaxie (1978), els

- unes realitats derivades del context social i de les potencialitats humanes del professorat
- uns interessos, unes necessitats, un potencial que aporten els alumnes.

Gran part de les mesures envers el fracàs passen per permetre i fomentar l'autonomia del centre, per acceptar que una escola no té perquè ser igual que una altra. Com ja hem dit, **en cada medi hi ha d'haver, si més no, alguna escola amb gran capacitat d'adaptació, construïda donant possibilitats (llibertat i recursos) i autonomia a un equip.**

Gran part de les mesures envers el fracàs passen per permetre i fomentar l'autonomia del centre, per acceptar que una escola no té perquè ser igual que una altra.

L'escola és un tot, una unitat i necessita funcionar així, globalment, d'una forma autònoma. De la mateixa manera, necessita que el seus membres, alumnes i professors, se sentin vinculats. La mateixa institució ha d'estar pensada com un marc acollidor, integrador, educatiu en si mateix, en què els mateixos alumnes funcionin com a mecanisme d'integració mútua. Les cultures i subcultures de la institució i dels alumnes no poden ser divergents. La reducció del fracàs està, en definitiva, associada a la creació d'allò que s'anomena un "clima de centre" adequat.

La reducció del fracàs està, en definitiva, associada a la creació d'allò que s'anomena un "clima de centre" adequat.

9.2 Una proposta educativa coherent

Una part de les mesures a adoptar en relació als centres hauríem de situar-les com a **accions que permetin una estructura de funcionament definida per a les necessitats educatives. Una escola funciona en la mesura que un grup humà fa una proposta educativa coherent.** En aquesta línia, algun tipus d'accions podrien ser:

1. Fer que el professorat disposi i destini temps al treball col·lectiu intern (preparació mixta de classes, participació en els òrgans col·lectius de gestió de la docència, en l'adaptació de currículums o l'elaboració de projectes, etc.).
2. Acompanyar de mesures recompensadores els processos col·lectius de realització de projectes de centres i de recerca de la seva coherència (poden anar des de l'augment de recursos

abstencionistes es caracteritzen per uns nivells més baixos de competència política. Tenen més dificultats per desxifrar el llenguatge electoral, per utilitzar els esquemes de classificació i avaluació de les polítiques, per pronunciar-se sobre qüestions polítiques. És per això que opten per no anar a votar. Les eleccions esdevenen llavors "qüestions polítiques que es fan a uns actors desigualment preparats per respondre", contribuint així "a la desposseïció política dels grups culturalment desfavorits" (Gaxie, 1978: 222). La conclusió de Gaxie és que les desigualtats en el nivell cultural juguen el mateix paper que els sistemes electorals censitaris de temps passats, excloent *de facto* els grups desfavorits de l'escena política. Segons el seu parer, només l'extensió del període d'escolarització, l'expansió de l'acció de les associacions populars i l'invençió de nous mecanismes de formació política podrien dotar les classes baixes d'un sentiment suficient de competència política i, per tant, resoldre les desigualtats en termes de politització. Altres autors han considerat que la millor manera de preparar l'individu per participar és precisament que participi, donat que la participació té efectes educatius sobre els seus protagonistes.

Els efectes educatius de la participació electoral

L'esforç intel·lectual més important per justificar i promoure la participació política ha estat el d'un grup d'autors que típicament s'emmarca dins del que s'ha anomenat "teoria participativa de la democràcia". Aquesta considera que només a través de la participació generalitzada dels ciutadans *en la presa de decisions* es pot arribar a una veritable democràcia. Les funcions de la participació no s'esgoten en l'elecció i control dels governants, com s'afirma des de la teoria elitista, sinó que se li atorga la facultat de propiciar l'auto-realització i el desenvolupament de les actituds i qualitats individuals que són necessàries per tal que el sistema funcioni d'acord amb els ideals democràtics. La principal funció de la participació és doncs de caràcter educatiu. A més, la llarga llista de propietats beneficioses pels individus i pel sistema que se li atribueixen, aquests autors consideren la participació un bé en sí mateix. Però perquè pugui realitzar aquest potencial és imprescindible que la participació -la democràcia- s'estengui a d'altres nivells d'acció política, especialment als àmbits local i del lloc de treball.

Les arrels de la teoria participativa de la democràcia es troben a les obres d'autors com Rousseau i John Stuart Mill. El primer ja va assenyalar la tasca educativa que té la participació en una democràcia. Participant en la presa de decisions, l'individu aprèn a entendre i tenir en compte els interessos públics i esdevé un veritable ciutadà. Al mateix temps s'accentua el seu sentiment de pertinença a la comunitat. Rousseau també destaca el fet que la participació política, en proporcionar a l'individu un major control sobre el seu entorn i la seva pròpia vida, el fa més lliure (entenent la llibertat en un sentit positiu). Mill coincideix amb Rousseau en la idea de que participant els ciutadans aprenen a veure més enllà dels seus interessos privats més immediats i es preparen de cara a la pràctica política, però insisteix que, per tal que això tingui lloc, aquestes capacitats han de ser desenvolupades a través de la seva participació a nivell local.

9. El centre com a projecte compartit

Qualsevol estudi sobre les diferències d'èxit comprova que, sovint, treballant amb alumnes similars, cada escola obté resultats diferents. Nosaltres mateixos ho hem pogut fer analitzant els resultats de l'ESO. Es comprova simplement l'anomenat "efecte establiment", donat que és l'escola com a organització concreta la que media entre l'origen i la pertinença social dels alumnes i els resultats escolars.

9.1 De l'autonomia al "clima de centre"

Si, fins ara, en una part important de les nostres reflexions hem parlat de l'alumne, no podem deixar de tornar a recordar que, en realitat, acaba essent considerat com a desadaptat, com a fracassat, aquell qui no compleix els requisits prèviament establerts. Parlar d'evitar o de compensar el fracàs requerirà enfrontar-se amb la cultura escolar imperant. Exigeix recordar sempre que el "diferent", el desadaptat, en definitiva el fracassat, no és l'alumne sinó la norma socio-escolar externa. És a dir, la que determina el que és una escola i el que socialment s'espera d'ella. Sempre és l'escola la que, en graus diversos, fracassa i és d'ella i de cadascuna d'elles de què hem de parlar per a parlar de les respostes. El fracàs, com a mínim, no deixa de ser un mal encaix no resolt entre l'alumne i l'escola.

El fracàs no deixa de ser un mal encaix no resolt entre l'alumne i l'escola

La qualitat d'una escola, d'aquesta escola raonable de la qual hem parlat abans, ve definida per tres variables a què ens referirem de manera més concreta després:

- el potencial i les possibilitats d'educabilitat que té i ofereix al conjunt d'agents implicats
- l'organització i gestió del centre de forma que possibiliti i estimuli l'autonomia, el benestar humà, ...
- els compromisos ètics amb la veritat, la justícia, la llibertat i el respecte per a les persones.

Els canvis possibles en una escola tenen a veure amb: la implicació educativa dels educadors, la gestió i els compromisos ètics.

L'escola adequada resulta, en definitiva, de la conjugació harmoniosa de tres variables:

- uns principis o referents que es reflecteixen en el Projecte educatiu de centre i en el Projecte curricular de centre

La teoria participativa defensa la idea de que la participació és una experiència que intensifica el sentiment de competència política. Per tant, la participació igual dels individus en la presa de decisions a diferents nivells - quants més, millor - pot ajudar a trencar l'associació entre baix *status* socioeconòmic, feble sentiment d'eficàcia política, presència important d'actituds autoritàries i escassa participació electoral (Pateman, 1970).

Fins aquí hem vist que s'atribueixen a la participació diferents efectes educatius sobre el ciutadà: l'auto-realització i el desenvolupament de les capacitats individuals; l'obtenció d'un sentiment de major competència política, d'interès, implicació i responsabilitat pels afers públics; d'actituds menys autoritàries; la consciència de formar part d'una comunitat cooperativa i integrada. Hi ha hagut intents de contrastar empíricament la validesa d'aquesta visió de la participació com escola d'educació política. Diferents estudis han demostrat, per exemple, que durant les campanyes electorals els votants aprenen coses noves sobre els candidats, els partits, les seves polítiques, el procés electoral, els principals problemes del país, etc. Tota la informació rebuda ajuda a conscienciar l'elector sobre les capacitats reals del govern i el fa políticament més responsable (Harrop i Miller, 1987). Per contra, altres recerques han trobat proves de que, si bé el votant aprenia "tecnicismes" sobre els comicis (els noms dels candidats, etc.), les eleccions no feien créixer l'interès dels votants pels afers públics (Miller, 1988).

D'altra banda, sí sembla confirmat el fet que la participació té uns efectes acumulatius: la participació reiterada afavoreix la possibilitat d'aconseguir un nivell més alt d'eficàcia política (Pateman, 1970); el vot reforça la identificació partidista i la probabilitat de tornar a participar (Pedersen, 1982); millora la comprensió de la importància de certs valors democràtics per al funcionament dels sistema (Fletcher, 1990). En conjunt, cal pensar que la magnitud dels efectes educatius de la participació electoral no ha ser exagerada, i que és en l'àmbit d'altres formes de participació política on aquests es deixarien sentir amb més força.

Els defensors de la teoria participativa de la democràcia consideren que, per ella mateixa, la participació electoral, encara que sigui generalitzada, no és suficient per a l'assoliment de la democràcia. És necessari que el procés participatiu arribi també a altres estructures, de caràcter no governamental, com el lloc de treball. Això no vol dir que no sigui rellevant. La participació electoral és un element indispensable en qualsevol democràcia, sigui quina sigui la teoria des d'on ens ho mirem. És la forma de participació política a la qual la gent té més accés. Probablement és també la més igualitària. És per això que els seus efectes no es poden menysprear: si bé els efectes educatius de la participació es deriven bàsicament de les formes no electorals d'acció política, el nombre d'individus que hi participen actualment és tant petit en comparació amb el vot que les seves conseqüències globals són finalment molt limitades.

Apareixerà amb facilitat una multitud de nois i noies que no segueixen i que han de ser tractats a part. Si comencem per estudiar la multiplicitat de respostes, de mesures, d'adaptacions i canvis que són possibles, qualsevol proposta o via atípica serà sempre parcial, provisional, revisable i potenciarà les altres mesures adoptades¹².

Un dels reptes per a la reducció del fracàs a l'ESO té a veure amb què fer amb els nois i noies bloquejats amb l'escola i l'escola amb ells. Sistematitzar les respostes que de manera sensata es van donant, valorar la seva adequació a la diversitat de situacions, reflectir de la forma més objectiva possible el seu impacte, ajudaria a aplicar racionalitat, reduint si més no el fracàs nascut de les respostes inadequades.

En qualsevol cas, les respostes a donar formen part del "paquet bàsic" que ja coneixem, no es tracta de res especialment nou. A partir del territori, estimulant diversitat d'escoles i aplicant al màxim la flexibilitat, les respostes assajades estan resumides en els següents apartats:

- aplicació de la diversitat i de l'adaptació curricular
- sistemes de reforç especialment pensats per evitar tant la renúncia als objectius bàsics com l'aparició del rebuig per la percepció d'estar fent més del mateix
- preponderància de la tutoria, del seguiment educatiu
- pràctica educativa basada en l'acompanyament socialitzador de l'adolescent
- agrupacions d'alumnes flexibles no basades ni en els nivells o la segregació, ni en la estabilitat i permanència indefinida dels grups diferents
- sistemes participatius de reacció davant els conflictes
- generació de formes d'educació compartida amb altres recursos i professionals del territori

El dilema no és si hem de crear o no una via especial per a aquests nois i noies sinó en quina estructura general de flexibilitat i de diversitat de respostes de l'escola s'inscriu.

Existeixen un conjunt d'actuacions envers les situacions de diversitat que són conegudes, però no sempre aplicades.

¹² "Recursos per a l'atenció dels adolescents amb altes dosis de diversitat"

Conclusions

Al llarg d'aquesta revisió hem vist que el problema de les conseqüències de l'abstenció ha estat abordat des de nivells d'anàlisi diferents i ha originat opinions molt diverses. En primer lloc hem examinat una controvèrsia que pren un punt de vista sistèmic, estudiant els efectes de la participació electoral -més que els de l'abstenció- sobre l'ordre polític. L'escola elitista tem que la mobilització generalitzada de la població pugui fer col·lapsar el sistema i desestabilitzar la democràcia. El fet que els grups típicament abstencionistes, els de més baix nivell socioeconòmic, caracteritzats per les seves actituds autoritàries, es mobilitzessin sobtadament seria un perill per tot el sistema, i, per tant, l'apatia i el baix grau de participació són fenòmens funcionals i desitjables. Des de la postura contrària s'insisteix que hi ha proves de què un alt nivell de participació és, precisament, el millor remei contra el conflicte polític i un símptoma evident de salut democràtica i legitimitat de l'autoritat.

Una altra discussió gira al voltant de la composició social específica dels abstencionistes i de les seves possibles actituds i preferències diferencials en relació a les dels votants. No hi haurà cap problema si els uns i els altres són i/o pensen bàsicament el mateix. Però, si hi ha diferències importants, la representació política pot estar esbiaixada en favor d'uns determinats grups, mentre d'altres són marginats per les polítiques que es posen en marxa des de les institucions públiques. En alguns casos s'ha trobat una relació entre l'abstenció i els grups més desfavorits en termes socioeconòmics i de nivell educatiu, que són també els menys competents políticament. Això els faria més indefensos i influenciables, amb la qual cosa la relació entre els grups socials i les formacions polítiques perdria força i els partits que representen els interessos de les classes populars trobarien més obstacles a l'hora de mobilitzar el seu electorat.

Finalment, hem vist el debat sobre els efectes educatius de la participació. Segons els teòrics de la democràcia participativa no hi ha democràcia si a la vegada no hi ha participació. La participació política propicia l'auto-realització i el desenvolupament de les actituds i qualitats individuals que el sistema necessita per tal de funcionar correctament. Al mateix temps, fa créixer el sentiment de competència política i la consciència de formar part d'una comunitat cooperativa i integrada. Si el vot comparteix o no i amb altres formes de participació més "intensives" aquestes facultats o en quin grau ho fa és discutible, però el que és clar, i cal tenir-ho molt en compte, és que de moment és la forma d'acció política més estesa i accessible.

Estat de la qüestió: l'abstenció autonòmica

Les dades de l'abstenció autonòmica a Catalunya han estat prou conegudes i prou espectaculars com per haver generat un important debat acadèmic, mediàtic i polític. Per a uns es tracta d'un problema fonamental i per altres d'un símptoma de normalitat que potser no cal sobredimensionar, però en

l'anomenem fracàs escolar). Així, per exemple, l'endarreriment acadèmic o la manca de rendiments no són altra cosa que resultats produïbles per diversitat de factors i circumstàncies. Igualment, la conducta problemàtica pot ser manifestació o resultat de variables de personalitat, circumstàncies ambientals o inestabilitat evolutiva. No existeix una categoria única i uniforme que permeti delimitar quins alumnes han de ser tractats de manera especial amb una fórmula específica d'agrupació.

2. La segona té a veure amb el fenomen de potenciació i imitació de patologies. Inevitablement, una agrupació separada especial acaba comportant la creació d'un conglomerat de dificultats (sovint un calaix de sastre) en el qual resulta difícil la interacció positiva. Amb facilitat es tendeix a la problematització general de les conductes de tots. El treball educatiu esdevé impossible si en el grup no hi ha altres elements positius, altres models no problematitzats.

8.2 Organització escolar i diversitat

Hem posat de relleu a l'inici que, al nostre entendre, el marc que dissenya la reforma és formalment possibilitador de fórmules més flexibles i obertes per a atendre la diversitat dels alumnes, les seves diferències d'èxit. No sempre és viscuda així la realitat escolar actual i, sense esgotar les vies teòricament possibles, per manca de recursos reals, estímuls o simplement creativitat educativa, reapareix la demanda especial.

Hauríem de recordar aquí, amb paraules d'un altre text, que: *"Cada vegada que ens trobem davant de diversos alumnes en una situació d'alta complexitat educativa comencem a pensar que potser calen recursos específiques per a ells, respostes específicament pensades. Malgrat els avantatges i els inconvenients d'una o altra proposta, el dilema no és si hem de crear o no una via especial per a aquests nois i noies sinó en quina estructura general de flexibilitat i de diversitat de respostes de l'escola s'inscriu. Si, davant de les dificultats i els conflictes, comencem per pensar directament en les solucions especials i específiques deixem de banda amb facilitat tot el conjunt de mesures i respostes que una escola flexible i adaptada ha de tenir.*

alguns moments¹, el debat ha estat tan intens que fins i tot els més desinteressats han hagut de posicionar-se. Quines han estat les explicacions més habituals de l'abstenció, aparegudes en qualsevol d'aquests cercles de debat?

Potser l'explicació més tradicional i fins fa uns anys la més arrelada a nivell popular i mediàtic era la que atribuïa l'abstenció autonòmica als immigrants. Aquests, marcats d'integració a Catalunya, no mostrarien cap interès per les institucions d'autogovern de Catalunya, a les que considerarien un tema "para los catalanes". Les evidències més fortes a favor d'aquesta versió es trobarien en la distribució territorial de l'abstenció autonòmica, que coincideix amb les zones de major presència de població immigrant, mostrant un mapa de l'abstenció que identificaria clarament els responsables d'aquest comportament.

El problema és que les evidències de les enquestes a favor d'aquesta versió són molt menys contundents. És cert que el percentatge d'abstenció és lleugerament superior entre la població immigrant o la que no parla català. Però també que això mateix passa amb els joves, els no creients, els estudiants o els votants socialistes, amb el que qualsevol d'aquestes variables emergeix com a altres possibles explicacions alternatives. També la distribució territorial, no sols apunta a zones d'immigració, sinó també a zones de població més jove, de vot esquerrà i amb menys recursos. Però no es tracta sols de l'existència d'explicacions alternatives: sols un 4% dels abstencionistes s'apunta a aquesta explicació quan els hi pregunten l'any 1984 pels motius de la seva abstenció. I, finalment, l'objecció potser més clara de totes: com pot ser una qüestió dels immigrants si totes les dades ens diuen que més de la meitat dels abstencionistes ha nascut a Catalunya? Per tant, hi ha més abstenció dels immigrants, però aquesta no pot ser mai l'explicació de l'abstenció en singular i en ella caldria destriar que hi ha d'element de manca d'integració entre dues cultures i que dels altres factors relacionats amb la immigració (menys recursos, més vot socialista, etc...).

El PSC, en diferents versions, ha estat considerat el focus d'atenció principal en el que ha de recaure qualsevol explicació de l'abstenció autonòmica. Per a alguns, el PSC no ha tingut un interès real en guanyar aquestes eleccions i no ha fet tots els esforços necessaris amb aquest objectiu. Una de les possibles concrecions d'aquesta debilitat de l'oferta socialista es trobaria en els candidats presentats, que no han estat capaços de ser percebuts com a alternatives serioses a Pujol, un cop aquest havia ocupat la Presidència de la Generalitat. Un altre objecte de crítica ha estat la manca o la debilitat de la política d'oposició socialista al Govern de la Generalitat, que també hauria contribuït a construir la imatge de manca de competitivitat i d'alternativa.

¹ Després de les eleccions de 1988 i 1992, durant la campanya de 1995 o en el debat entorn a la construcció d'una alternativa progressista dels darrers anys, per exemple. L'any 1992, l'espai d'informació postelectoral d'una cadena de televisió el dilluns posterior a l'elecció va estar dedicat monogràficament al tema que més titulars va provocar en una convocatòria de continuïtat: la xifra record d'abstenció.

8. La gestió escolar de la diversitat

8.1 Els nois bloquejats i les temptacions per les vies especials

Quan es reflexiona sobre les diferències d'èxit a l'ESO reapareix el debat sobre els límits de la comprensivitat i l'interrogant sobre si no seria millor ubicar determinats alumnes en espais educatius especials. Es vincula el fracàs amb la impossibilitat del sistema per atendre'ls a tots i en la necessitat que determinats fracassos siguin resolts fora de l'escola ordinària.

Quan estem fent esforços perquè fins i tot els nois i noies amb necessitats educatives especials puguin ser alumnes de l'escola ordinària, són molt pocs els adolescents que no poden trobar un lloc dins d'ella. Alguns fracassos són en gran mesura el producte d'escoles convençudes que aquests alumnes haurien d'estar en una altra escola. S'oblida amb facilitat que, en tot cas, allò que hem de fer és crear a l'escola ordinària aquestes condicions educatives.

La temptació per la via especial sempre és present en tot el sistema educatiu. **Sempre hi ha qui pensa que calen escoles especials per als fracassats.** Es confon el que ha de ser una escola amb condicions especials (una escola de barri en condicions, privilegiada, de les que hem anomenat com d'acció preferencial) amb una escola especialitzada per a atendre determinats nois i noies amb discapacitats. Cercant recursos especials s'oblida que el que potser necessiten molts nois i noies és una escola alternativa, una escola que no sembli escola. El que necessiten és tenir, encara que sigui experimentalment, una escola ordinària oberta, no centrada en transmetre coneixements sinó en dinamitzar activitats, ordenar i integrar aprenentatges.

Com ja hem posat de relleu amb multiplicitat d'experiències, les vies especials per a reconduir el fracàs topen, entre altres, especialment amb dos tipus de dificultats:

1. La dificultat per a construir un grup diferenciat d'alumnes a partir una categoria d'agrupació que no existeix (a no ser que

El refús a les "solucions" educatives especials es basa en el convenciment que són molt pocs els adolescents que no poden trobar un lloc dins d'ella.

La majoria de les situacions de fracàs el que necessiten és una escola ordinària oberta, no centrada en transmetre coneixements sinó en dinamitzar activitats, ordenar i integrar aprenentatges.

Si totes aquestes versions suposen una valoració crítica de l'actuació del PSC en la política catalana, existeix una versió més favorable o almenys indiferent: aquesta constata que el PSC perd un important volum de votants en les eleccions autonòmiques, que en un volum molt important anirien a ampliar l'abstenció autonòmica (es parla fins i tot de 700.000 persones), gairebé com a resultat d'una maledicció difícil de superar que perjudica al partit.

Les evidències que apunten a algun tipus de "factor PSC" semblen prou sòlides com per descartar-les plenament. D'altra banda, l'explicació centrada en el líder sembla excessivament simplista i la que posa l'èmfasi en la manca d'oposició resulta difícil de comprovar. En tot cas, les dades d'aquest estudi mostren que si l'abstenció autonòmica mai ha estat exclusivament relacionada amb el PSC, aquest vincle sembla fins i tot estar debilitant-se. Almenys, l'indicador importància dels votants socialistes en legislatives entre l'abstenció autonòmica senyala una clara tendència a davallar, exigint la reflexió sobre explicacions complementàries.

Una de les explicacions més acabades és la del desajust entre oferta i demanda política o si es vol, la de l'espai polític sense representació partidària. Partint de la teoria de la competència espacial elaborada originalment per Downs (1957), Colomer i Padró Solanet (1992) constaten que l'abstenció autonòmica és especialment elevada en un dels espais ideològics del mapa polític català, el de l'esquerra espanyolista. Aquesta situació és coherent amb el fet que els catalans tampoc no perceben cap partit clarament identificat amb aquest espai polític, doncs el PSC representa una postura moderada en termes de catalanisme-espanyolisme. Així, en aquelles eleccions on la dimensió nacional pren més importància i els ciutadans perceben les diferències en aquestes postures com més crucials es produiria un fenomen d'abstenció per alienació: els ciutadans ubicats en aquest espai no voten perquè no troben cap partit que els sigui prou proper en termes ideològics².

Quin és el problema d'aquesta explicació? El primer és que aquest partit ja va existir (PSA, 1980)³ i el seu resultat, no sols no va ser extraordinari, sinó que no va donar lloc a una participació especialment alta. La segona objecció és que efectivament l'abstenció autonòmica és alta en aquest espai ideològic, però les diferències no són espectaculars i lleugerament canviants segons l'elecció. De fet, en algunes eleccions són els grups d'indistints més que els espanyolistes els qui més s'abstenen, quan aquesta seria precisament la ubicació del PSC. En tot cas, aquest sector d'abstencionistes podria representar part de l'abstenció, però probablement mai més del 20%, pel que no sembla que aquesta explicació resulti satisfactòria amb caràcter general.

² En la mateixa línia, una carta al director recentment publicada a El País, començava: "Abstencionista dispuesta a dejar de serlo, pero aquejada de frigidéz ante la cosa patriótica, desea votar a candidato de izquierda no nacionalista".

³ Es pot qüestionar el fet que el Partit Socialista d'Andalusia fos veritablement un partit d'esquerra, però no es pot negar que es presentava com a tal.

educatiu, a partir de les diferències i malgrat les dificultats.

- **Aplica periòdicament sistemes d'autoevaluació sobre el seu funcionament institucional** ⇒ facilitar models, tècniques, protocols
- **Disposa de professorat motivat (professorat que fa escola i que es fa en aquestes escoles)** ⇒ estimular que els bons professionals vagin a aquestes escoles i s'hi quedin (estímul de formació continuada, de millors condicions de treball, de prestigi, econòmics, etc.)
- **Dóna importància real a la funció tutorial.** ⇒ formació específica dels professors en aquest aspecte,
⇒ espais i moments adequats per a desenvolupar la funció
- **Té un equip educatiu estable (dinàmic, amb un projecte comú compartit, ...)** ⇒ mesures administratives per facilitar la constitució d'aquest equips (els sindicats hi haurien de col·laborar; fins i tot a costa de relativitzar, si cal, certs drets corporatius del professorat),
⇒ facilitar i estimular la creació *ad hoc* de grups de professors públics que vulguin iniciar una experiència escolar en un medi de tipus del que parlem,
⇒ mesures formatives: liderat democràtic, tècniques de dinàmica de grup, resolució de conflictes,
⇒ facilitar l'exercici de la direcció de forma democràtica però efectiva,
- **Té un professorat que reconeix i accepta la realitat (social, cultural, etc.) com a punt de partida per a educar. Però que el seu realisme no li fa deixar de ser optimista sobre la possibilitat d'obtenir resultats valuosos.** ⇒

- ⇒
- ⇒

Finalment, podríem parlar de l'existència d'una explicació nacionalista. Segons aquesta, si la gent no va a votar en les eleccions autonòmiques és degut a la manca de poder real del Parlament de Catalunya i, per tant, de la seva incapacitat per incidir realment en la vida quotidiana dels ciutadans. La solució passaria doncs per donar més poder a les institucions catalanes d'autogovern. El cas basc, amb més competències de les institucions autonòmiques i més participació electoral seria, un clar argument favorable.

El problema està en que les restants comparacions no resulten tan favorables a aquesta explicació. Si és una qüestió de competències, per què van a votar més a Andalusia o per què hi ha menys abstenció diferencial a Galícia?⁴ Tampoc queda molt clar com lliga aquesta explicació amb la distribució territorial i social de l'abstenció. Estan els immigrants esperant que el Parlament pugui decidir sobre els impostos per començar a votar en les autonòmiques? Per què no són els més nacionalistes els qui es revelen contra aquesta situació amb la seva abstenció? Sense negar la relació entre competències, rellevància i participació electoral, que sens dubte existeix, aquesta explicació no sembla estar molt present entre les motivacions dels abstencionistes ni ser determinant de l'abstenció autonòmica. Tot i que, tal i com la lògica de l'argument apunta, molt probablement l'elecció del Parlament d'una Catalunya independent registraria taxes de participació electoral més elevades que l'actual.

Un altre versió de l'argument nacionalista, posa més el seu èmfasi en la manca d'informació adequada. El predomini informatiu dels canals de televisió d'àmbit estatal, on la informació sobre les eleccions autonòmiques presenta una presència més feble, dona lloc a una situació informativa i a una pressió mobilitzadora molt menor. El fet que les eleccions de 1984, amb una TV3 emergent, fossin les més participatives i que en les convocatòries celebrades sota la nova hegemonia de les televisions d'àmbit estatal creada per la implantació de les televisions privades la participació hagi tornat a davallar dona força a aquesta argumentació. La manca de fonts apropiades no permet confirmar ni descartar plenament aquesta hipòtesi. Com veurem, en aquesta recerca apareixen indicis que aquest és un factor probablement tant important com insuficient. Cal destacar, per exemple, que l'any 1995 la participació va créixer malgrat que l'audiència de les televisions privades - més que les estatals- es trobava en el seu punt àlgid. D'altra banda, sembla evident que la significació d'aquesta variable va lligada a altres factors, com la naturalesa específica de cada audiència (més immigrant i socialista en el cas de les cadenes d'àmbit estatal).

En definitiva, gairebé totes aquestes explicacions ens aporten suggerències interessants, però alhora resulten insuficients i/o poc apropiades per entendre l'abstenció autonòmica a Catalunya. Els immigrants, els votants socialistes en eleccions generals, els espanyolistes d'esquerra i el públic d'Antena-3 o Tele-5 s'abstenen per sobre de la mitjana i segur que tots ells votarien més si escollissin el Parlament d'un país independent. Però cap d'aquestes

⁴ Per no parlar de les altres CCAA espanyoles o de les regions franceses, donat que les comparacions resulten més complexes (capítol 2).

Si més no en els aspectes més relacionats amb les diferències d'èxit, aquesta podria ser una prova, un exercici, que hem volgut encetar i que el lector hauria completar:

TRETS DEFINIDORS DE L'ESCOLA	EXEMPLES DE MESURES
<ul style="list-style-type: none"> • Oberta a l'experimentació, sorgida des de dins o proposada des de fora. Amb un professorat implicat en la recerca-acció, en la investigació participativa. 	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ facilitats materials i temporals, ⇒ ajuts econòmics o tècnics, ⇒ beques específiques, ⇒ facilitar convenis amb institucions de recerca (ICEs, Facultats ...), ⇒ facilitar la publicació d'experiències.
<ul style="list-style-type: none"> • Amb condicions que permetin facilitar que els alumnes puguin sentir-la com a seva, establir una vinculació afectiva positiva. (Aquesta condició, per exemple, seria incompatible amb centres grans) 	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ no fer escoles molt grans, ⇒ reconvertir d'alguna manera les que ho siguin, ⇒ cercar per als grans centres formes de funcionament que desmassifiquin.
<ul style="list-style-type: none"> • Relacionada amb el medi. Arrelada de manera crítica en el seu entorn. 	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ atorgar un paper de "partenaire" prioritari en l'educació a l'administració local, ⇒ promoure instàncies de coordinació i relació dins el territori, ⇒ ajudar a descobrir i tenir presents els recursos de la comunitat, ⇒ facilitar la implicació del voluntariat social, ⇒ assajar formes d'educar de manera compartida amb altres agents, ⇒ etc.
<ul style="list-style-type: none"> • Facilitadora de la participació. Amb voluntat d'implicar les famílies i la comunitat. 	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ facilitar la presència dels pares dins l'escola
<ul style="list-style-type: none"> • Dotada de bons serveis psicopedagògics que permetin la detecció de les diferències i les dificultats en els processos d'aprenentatge, així com l'orientació i el seguiment educatiu individualitzats. 	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ dotar d'aquests serveis
<ul style="list-style-type: none"> • Pretén que tots arribin al màxim dels objectius 	<ul style="list-style-type: none"> ⇒

explicacions sembla prou satisfactòria per entendre el fenomen, ni sembla senzill adoptar la posició eclèctica i considerar que totes elles són importants. Sobretot en un treball que pretén oferir guies per a l'acció, caldrà avaluar en quina mesura aquests i altres arguments resulten apropiats i, en cas que pugui realitzar-se alguna síntesi, plantejar com interactuen aquest conjunt d'explicacions.

Estructura i metodologia de treball

Aquesta recerca consta de dos grans parts. Però aquestes no es corresponen exactament amb el doble objectiu de diagnòstic i propostes que abans presentàvem, sinó amb un altre gran binomi que configura la decisió electoral: el que formen els ciutadans i ciutadanes que decideixen el seu vot per un costat i el conjunt de potencials entitats mobilitzadores per l'altre. En el llenguatge que utilitzem habitualment per parlar de participació, aquestes dues parts es correspondrien al que coneixem com a participació i mobilització. És a dir, el conjunt de valors i circumstàncies del votant que estructurin la seva decisió de votar o quedar-se a casa i l'actuació de partits, institucions o entitats per tractar que aquesta persona vagi a votar (o, excepcionalment, per intentar que es quedi a casa).⁵

La primera part comença explicant quin és el nostre objecte d'estudi i situant-ne la seva evolució i dimensió territorial. Què volem dir exactament quan parlem d'abstenció diferencial, quanta n'hi ha i com es distribueix en l'espai i el temps. Alhora, es faran algunes consideracions entorn als contextos polítics que estimulen o dificulten el creixement de l'abstenció. El segon capítol adopta una perspectiva comparada: s'ha parlat molt d'aquest fenomen a Catalunya com si fos un tret característic del nostre comportament electoral, però de fet hi ha abstenció diferencial a tot arreu, des de Toledo fins a Washington o Berlín. Comparant el que passa a Catalunya amb la mateixa situació a Europa, Espanya i, més concretament, en les CCAA que van seguir la via autonòmica de l'article 151 de la Constitució, tractem de discutir la normalitat de l'abstenció diferencial catalana i les seves dimensions. Un cop establert l'objecte d'estudi i situat en perspectiva comparada, passem a analitzar-ne els seus protagonistes: qui són les persones que no voten en les eleccions autonòmiques catalanes, a quins grups socials pertanyen, quins són els seus trets actitudinals bàsics i com han canviat al llarg de la última dècada. El capítol següent aborda les explicacions de l'abstenció autonòmica, d'acord amb els discursos dels propis abstencionistes: el grau d'importància de les eleccions, la crítica als partits, la manca de competitivitat, el consens nacionalista o els problemes d'integració cultural són alguns dels discursos que emergeixen amb claredat. Finalment, les conclusions de la primera part presenten la nostra interpretació de l'abstenció autonòmica i del seu creixement respecte a d'altres convocatòries a la llum de totes les evidències presentades.

⁵ Seria el cas de l'administració nordamericana fa algunes dècades i respecte a determinats grups de població, o la postura de determinats partits o entitats (ja CNT l'any 1933) que en algunes convocatòries electorals han recomanat l'abstenció com la millor opció electoral.

DESTINATARIS	NIVELLS D'ACTUACIÓ		
	TERRITORI	ESCOLA	PERSONES
EDUCADORS EDUCADORES			
FAMÍLIES			
ALUMNES			

Si atenem a l'eix horitzontal parlarem de mesures inscrites en programes territorials, en actuacions de centre o en projectes educatius individualitzats. Si considerem els destinataris, les accions poden tenir a veure amb els diferents agents educatius o amb el mateix alumne. Però sobre cadascun d'ells s'actuaria des del territori, l'escola o com a subjectes o unitats individuals. Moltes de les propostes de què parlarem en els pròxims capítols tan sols es referiran a alguna de les caselles de la taula, majoritàriament a l'escola i el seus educadors.

Finalment, com en altres accions socials i educatives, les mesures envers les diferències d'èxit han de ser, d'una banda, evitadores de la situació de fracàs, actuant en els moments oportuns, reduint les circumstàncies provocadores de conflicte i els punts crítics de la relació educativa, facilitant les eines i les aptituds que el procés escolar demanarà; i d'altra, paliadores, reductores, compensadores dels principals efectes que, malgrat tot, el fracàs produeix en un grup important de nois i noies.

Contradient fins i tot part dels nostres plantejaments heurístics com a investigadors, a l'hora de pensar en propostes per a reduir les diferències d'èxit, creiem que seria més raonable no parlar de tot allò que va malament a l'escola i que hauria de ser corregit sinó de tot allò que definiria una escola que funcionés adequadament. Potser una metodologia positiva el que ha d'aconseguir és descriure (d'una manera no massa idíl·lica) algunes de les claus bàsiques d'allò que entenem com a escola idònia. Les propostes no serien altra cosa que accions destinades a acostar la realitat, especialment de determinades escoles, a aquest model.

Les mesures sempre han de ser, alhora, actuacions prèvies en els moments oportuns i, posteriors, per a reduir els efectes negatius que, malgrat tot, el sistema provoca.

La segona part del treball parla dels actors mobilitzadors i el seu rol fonamental per induir la participació ciutadana en les eleccions. Donat que aquest tema és molt menys conegut i existeixen molt escasses referències en català o castellà, dediquem la primera part a revisar les experiències comparades sobre el tema: com mobilitzen els partits, les institucions o les entitats a altres països (i, principalment en el país on aquests esforços estan més documentats, els EUA) i quin grau d'èxit tenen. A continuació passem a examinar la situació catalana, analitzant la tasca mobilitzadora dels mateixos actors, principalment en les eleccions autonòmiques. Finalment, arribem a presentar l'altre gran objectiu d'aquest treball: un catàleg de propostes que es podrien adoptar per tal de fer créixer la participació en aquestes mateixes eleccions, discutint els problemes i la possible efectivitat de cada una de les propostes plantejades.

El treball combina diferents tipus de dades i d'aproximacions a les mateixes, en funció de les diverses preguntes que abordem. Els dos propers capítols es basen sobretot en dades electorals, introduint un enfoc comparat per tal de situar la situació catalana i veure fins a quin punt es tracta d'una situació excepcional. Per tal de veure qui són els abstencionistes i d'extreure a partir d'aquí algunes hipòtesis entorn a perquè deixen de votar, hem treballat amb les enquestes postelectorals del CIS. A més de treballar per primer cop amb una sèrie de quatre enquestes corresponents a les eleccions celebrades entre 1984 i 1995, hem construït una única base de dades integrant les preguntes comunes en totes aquestes enquestes. Això ens ha permès analitzar una base de dades amb 11849 casos, i poder treballar amb les interaccions entre variables que generalment no poden explorar-se per manca de dades. Podíem trobar força ben representats a grups que generalment poden estudiar-se poc per manca de dades suficients com, per exemple, votants del PP en eleccions legislatives.

Però potser la principal innovació metodològica del treball rau en l'utilització de grups de discussió. Els treballs sobre abstenció s'havien basat en gairebé totes les altres tècniques habituals: dades ecològiques, enquestes, llistes i entrevistes en profunditat. L'ús dels grups de discussió no suposa només completar el ventall d'opcions disponibles, sinó un intent de crear una situació de conversa entre persones que comparteixen un patró de comportament del que puguin emergir amb més nitidesa els seus discursos. Sens dubte la forma com els abstencionistes expliquen la seva abstenció no té perquè ser considerat de forma acrítica com l'explicació real del seu comportament, però alhora l'anàlisi previ sobre dades quantitatives mostrava amb claredat que ens calia saber més coses sobre la seva visió de la política, els polítics i les eleccions, més enllà i per complementar aquella informació que les enquestes ens poden proveir.

Finalment, la recerca sobre el que es fa a Catalunya i a l'estranger en termes de mobilització s'ha fet a partir d'entrevistes i de l'anàlisi de documentació. Hem treballat amb documentació de la Generalitat, el Ministeri de l'Interior i de multitud de campanyes de mobilització fetes a altres indrets, així com amb l'abundant literatura sobre el tema produïda per acadèmics locals o

SEGONA PART

7. El catàleg: una proposta d'ordenació de les mesures contra el fracàs

La major part dels treballs sobre diferències d'èxit a l'escola conclouen, directament o indirectament, amb un seguit de propostes de mesures aïllades per a reduir el fracàs, la majoria d'elles molt vàlides, que no reproduïrem directament aquí¹¹, entre altres raons per evitar -una vegada més- una definició del fracàs en termes de patologia, davant la qual cal aplicar remeis, mesures, que són assimilables a fàrmacs. Si que de tots els treballs i de les nostres reflexions es pot obtenir una certa sistematització, malgrat que sempre qualsevol mesura haurà de ser contextualitzada en el medi en què es dona la dificultat, i no valen models d'acció general.

De la mateixa manera, hem de tornar a insistir que les estratègies envers el fracàs escolar (així com els processos d'exclusió que genera) no poden ser tan sols canvis interiors del sistema educatiu. La compensació, com ja hem dit, quan es dona tan sols dins l'aparell escolar és enormement limitada. Especialment quan es considera l'ensenyament secundari, les millores escolars han d'anar acompanyades d'altres accions facilitadores de la incorporació social i de la transició escola-treball.

Com a canvis generals, a Europa, la majoria de països han intentat reduir o canviar el tipus de fracàs a partir de canvis en el sistema pre-escolar (generalització, facilitació per als sectors més desfavorits) així com en els últims trams de l'escolarització obligatòria, assegurant uns mínims de formació especialment als qui tenen trajectòries de dificultat. Alhora, es proposen formes d'organització i participació que millorin l'escola i el seu entorn social.

Arreu d'Europa, s'intenta assegurar en la secundària uns mínims de formació, especialment, als qui tenen trajectòries de dificultat.

Les mesures -de què hem parlat i de què parlarem més endavant- poden ser classificades en la pràctica seguint tres eixos: el nivell d'actuació, els destinataris i el moment de l'acció.

Seguint els dos primers eixos construïrem el següent quadre:

¹¹ Entre les més recents i completes hi ha les "Cent mesures"

estrangers. Hem fet entrevistes als partits polítics catalans i als responsables de tractar de mobilitzar abstencionistes a l'administració i entre nombroses ONGs nord-americanes. D'aquests materials prové la informació sobre què és el que es fa actualment i de la trobada entre aquest estat de la qüestió català i comparat i el diagnòstic de la situació en eleccions autonòmiques, i amb l'ajut de la imaginació pròpia i aliena, sorgeix el catàleg de propostes que presentem al final d'aquest treball.

Les polítiques per a combatre el fracàs han d'implicar necessàriament actuacions selectives, discriminació positiva.

Les polítiques envers el fracàs sempre han d'estar pensades per a un determinat territori, per a unes determinades escoles. Són polítiques que s'inscriuen dins altres actuacions globals que afecten el conjunt de la comunitat i no solament a l'escola. Tanmateix, les polítiques educatives sempre han de partir d'una mapificació de les diferències d'èxit, d'una voluntat de fer polítiques de discriminació positiva.

Si volem un tipus d'escolarització que vagi a favor de la igualtat caldrà tractar de manera diferent les escoles perquè la població que atenen no és igual ni té les mateixes probabilitats d'èxit. Poden ser discutides, però hem de tenir escoles d'acció preferencial, en zones en què, també, hauria de donar-se una acció política preferencial, destinada a combatre la precarietat i l'exclusió. Això, però, requereix implicar l'escola en la solidaritat local i convertir-la voluntàriament en un agent comunitari.

L'administració educativa ha de disposar d'un sistema d'observació i recollida de dades permanent que li permeti fer periòdicament el "mapa" territorial i escolar del fracàs.

Han d'existir escoles d'acció preferencial en zones en les que s'actua especialment per combatre l'exclusió.

Ha d'implicar-se a l'escola en la solidaritat local i convertir-la voluntàriament en un agent comunitari

Part I: Tractant d'explicar l'abstenci3 diferencial

destinats a relegar i col·locar els desfavorits. També poden aparèixer xarxes paral·leles, escoles de "segones oportunitats" al marge de la normalitat. La teoria de la "compensació" serveix així per a etiquetar la diferència, per a assenyalar els alumnes, a partir de la hipovaloració i desqualificació de què hem parlat abans. D'aquesta forma, el currículum compensatori s'infantilitza i simplifica, negant a l'alumne qualsevol possibilitat d'èxit. Es deixa de banda la pretensió de retornar els "alumnes impossibles" a la normalitat acadèmica.

Les respostes també són acceleració dels aprenentatges i valoració social de molts "altres" aprenentatges.

Compensar, si vol dir partir de la diversitat per arribar al mateix punt, no ha de suposar marginalitat sinó acceleració dels aprenentatges i valoració social de molts "altres" aprenentatges.

No professem cap idealisme pedagògic segons el qual l'escola, ella sola, és un instrument prou potent com per a produir la igualtat. Però **l'escola és un instrument més (lent, voluntariós, insuficient) i un instrument imprescindible per a treballar per la igualtat.** L'essència de l'escola ha de ser pretendre influir en la línia de la igualtat, compensant en allò que pot, i evitant agreujar les diferències amb pretensions i formes d'actuar que no les tenen presents. El sistema educatiu i l'escola han de tenir accions fortes, decidides per a afrontar els processos d'exclusió que es generen fora, però també amb els que genera l'acció seva, sempre en interacció mútua. Malgrat les desigualtats, l'escola suposa l'obertura de noves possibilitats personals i socials, de noves possibilitats d'èxit social a partir de l'èxit escolar. **No pot ser que els qui progressivament veuen abocada la seva vida cap a la desadaptació social vagin a l'escola per a convertir-se en inadaptats escolars.**

L'essència de l'escola ha de ser pretendre influir en la línia de la igualtat, compensant en allò que pot, i evitant agreujar les diferències.

El sistema educatiu i l'escola han de tenir accions fortes, decidides, per a afrontar els processos d'exclusió.

Cal tenir present que no basta amb simples polítiques de millora global de l'ensenyament, de millora global del sistema. Malgrat que tots els alumnes podrien millorar, continuaria existint la diferència entre uns i altres i fins i tot aquesta s'engrandiria. Amb expressió d'Il·lich "privilegiaríem encara més els privilegiats". Han de mimar-se aquelles escoles i aquells territoris on el fracàs apareix amb més intensitat (cosa que no contraduï la necessitat d'aplicar polítiques diferents a les bosses de fracàs que es troben en les escoles amb clientele normalitzades). Les millors escoles haurien de ser aquelles que acullen les clientele socialment i culturalment menys afavorides.

Han de mimar-se aquelles escoles i aquells territoris on el fracàs apareix amb més intensitat.

1. L'abstenció diferencial. Què és? Quanta n'hi ha? Com ha evolucionat? On n'hi ha més?

L'objectiu del present capítol és descriure els nivells d'abstenció a Catalunya, les seves fluctuacions i la seva distribució territorial entre 1977 i 1996. En primer lloc, es parla de la participació en funció del tipus d'elecció, tema a partir del qual s'introdueix el concepte d'abstenció diferencial. A continuació, s'observa l'evolució dels diferents tipus d'abstenció i se la compara amb la que es pot registrar a nivell estatal. Finalment, són objecte d'anàlisi les variacions participatives pel territori català i els canvis que han sofert durant el període assenyalat. El contingut del capítol és bàsicament descriptiu, però hem considerat necessari d'incloure'l per tal de fer una primera aproximació al nostre problema, que, al mateix temps, pot suggerir alguna pista sobre les seves possibles explicacions.

1.1. Eleccions de segon ordre

Dir que el promig d'abstenció en les eleccions celebrades a Catalunya és de 34,4% ens amaga informació més que cap altra cosa, donada la gran variació de participació que hi ha d'unes convocatòries a altres. Entre les generals de 1982 i les europees de 1989 hi ha gairebé 30 punts de diferència, xifra que s'apropa molt a la mitjana mateixa. Però dins d'aquesta gran diversitat podem trobar importants regularitats al llarg del temps. Així, si comparem les dades d'abstenció, veurem que, per sobre dels canvis a curt plaç, i llevat d'una excepció perfectament explicable, es mantenen unes pautes de participació clarament diferenciades en funció de l'àmbit de la convocatòria. Les eleccions generals són les que registren unes cotes més baixes d'abstenció, lluny de les municipals, les autonòmiques i les europees. Aquest fenomen no és exclusiu de Catalunya sinó que ha estat sobradament constatat a la resta de l'estat espanyol i a la major part de les democràcies occidentals. Sistemàticament, les eleccions legislatives assoleixen nivells de participació superiors als de les eleccions de "segon ordre", tal com Reif (1985) les ha anomenat. Enfront les eleccions de "primer ordre", destinades a escollir els representants en el nivell de govern més important per a un país -les eleccions legislatives dins dels sistemes parlamentaris com l'espanyol, o les presidencials, en el cas dels sistemes presidencialistes-, es considera que, en les eleccions de segon ordre, referides als "altres" àmbits de govern (municipal, autonòmic, europeu), és menys el que hi ha en joc i, per tant, porten menys electors a les urnes.

Queda clar, doncs, que les eleccions de primer ordre mobilitzen més gent que les de segon ordre. Però el Gràfic 1 també ens mostra pautes diferenciades de participació entre les mateixes eleccions de segon ordre. De forma persistent al llarg del temps, les convocatòries municipals mobilitzen més electors que les autonòmiques, i aquestes més que les europees. Només l'any 1987 es trenca aquesta tendència, situant-se les eleccions al Parlament

6. Encara compensadora? De la teoria del dèficit a la discriminació positiva

En diferents moments d'aquest text ha sortit ja l'expressió "compensadora", atribuïda tant a l'escola en si mateixa com a l'educació en general. No voldriem ara discutir i acceptar o rebutjar les anomenades "teories del dèficit", però la mateixa reflexió matisada sobre la diferència que acabem de fer ens porta també a introduir més reflexions, pensant especialment en les propostes de mesures que considerem inadequades.

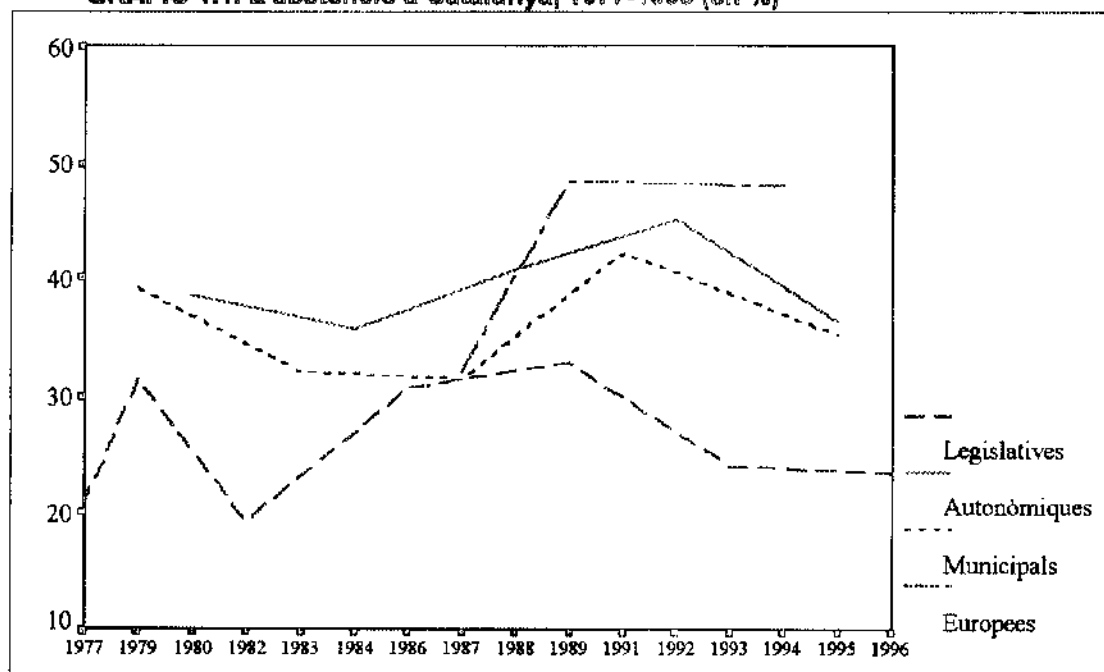
És conegut que quan es parla del "handicap sociocultural" (o de la "cultural deprivation") poden distingir-se tres propostes que tenen a veure directament amb les diferències d'èxit a l'escola. S'afirma, en primer lloc, que hi ha nois als quals manquen aspectes bàsics de la cultura i de la llengua que són necessaris per a tenir èxit a l'escola. Des d'un altre angle es fa notar que el fracàs té a veure amb un conflicte cultural derivat de les diferències entre la cultura dominant a l'escola i les cultures d'alguns grups socials, de determinats barris (nosaltres mateixos hem insistit en la necessitat de reduir el fracàs fent que l'escola descobreixi les cultures i subcultures dels seus alumnes). La tercera perspectiva defineix el dèficit com a institucional i inherent a la pròpia escola, en la mesura que té com a objectiu explícit o implícit afavorir les classes mitjanes, i és la seva cultura la que connecta directament amb la instrucció escolar. Així, el fracàs tan sols confirma el que ja estava previst que havia de passar.

Pot comprovar-se que gran part de la nostra anàlisi i de les nostres propostes es basen en recordar la profunda relació entre determinats tipus de fracàs i determinades condicions socials i en propugnar accions compensadores de les desigualtats. Vol dir això que hem d'acceptar les teories del handicap social com a úniques i qualsevol paradigma compensatori? De cap manera.

La idea de la compensació també pot tenir lectures esbiaixades i efectes perversos. D'ella poden derivar-se amb facilitat propostes compassives, o respostes centrades únicament i exclusivament en els aspectes més acadèmics. Poden arribar a plantejar-se "escoles compensatòries", que no siguin altra cosa que espais especials,

Europeu gairebé al mateix nivell que les municipals, i per sobre de les autonòmiques. La participació en les posteriors convocatòries europees ha demostrat que, en aquella ocasió, l'abstenció va ser excepcionalment baixa, gràcies al fet que el mateix dia es celebraven eleccions municipals. Sabem que, en cas que una elecció coincideixi amb una altra, les dues es veuran beneficiades en quant a participació. Sembla evident, però, que va ser la municipal la que va arrossegar més gent a les urnes, "inflant" especialment la xifra de l'elecció europea.

GRÀFIC 1.1. L'abstenció a Catalunya, 1977-1996 (en %)

En definitiva, també entre les eleccions de segon ordre s'estableix una jerarquia per part de l'electorat, però en aquest cas el criteri d'ordenació no està tan clar com quan es fa la distinció entre eleccions de primer ordre i tota la resta. És possible que el grau de poder competencial i pressupostari i de relevància i visibilitat política jugui, també en aquest cas, un paper important. De fet, els catalans, preguntats sobre el tipus d'elecció que consideren més important, semblen seguir aquest criteri: al voltant d'un 40% acostumen a citar les legislatives, la meitat -un 20%- es decanta per les autonòmiques, aproximadament un 10% ho fa per les municipals, i només un 6% opinen que les europees són les més rellevants (Molas, 1994; Font, 1991). No obstant, aquesta ordenació és contradictòria amb el comportament de l'electorat, que, segons el que hem vist, donaria prioritat a l'àmbit local sobre l'autonòmic. És clar que l'únic que ens diuen les enquestes és que hi ha més persones que consideren les autonòmiques les eleccions més importants que persones per a les quals ho són les municipals, però d'això no es pot deduir automàticament que aquesta gradació -autonòmiques per sobre de municipals- sigui la que la majoria de la gent té en ment, ni que, encara que fos així, hagi de traduir-se en un comportament electoral coherent. El millor posicionament de les municipals dins la jerarquia participativa podria obeir a la incidència d'un factor adicional, com és el sentiment de proximitat i eficàcia que els electors tenen de les diferents administracions. Per als espanyols,

petit. La majoria segueix itineraris pràcticament iguals, amb formes d'ensenyar i educar similars. També hem de recordar i destacar que, donat que diversitat no és equivalent a desigualtat de nivells, aquells que tenen dificultats i conflictes a l'escola no són tots iguals ni els afecten les tensions d'igual manera. Les mesures contra el fracàs, també en la franja dels que ja hi són dins, no poden ser homogènies.

l'ajuntament és la institució més propera i rellevant en la seva vida quotidiana, la més permeable a les seves demandes, i també la que més interès els desperta (Font i Virós, 1995; Pallarès, 1995). Des d'un altre punt de vista, també semblaria més racional que les eleccions locals captessin més vots que les altres, donat que, degut a la menor magnitud del districte electoral, el pes relatiu de cada vot és llavors més gran. A l'Estat espanyol, des de sempre, les eleccions municipals mobilitzen més electors als petits municipis que no pas als grans (Justel, 1995). I, si fem una ullada a les dades de participació de l'àrea metropolitana de Barcelona, veurem que les diferències més importants entre les eleccions autonòmiques i les municipals s'originen a les poblacions que tenen menys habitants (vegeu la Taula 1.5).

La jerarquitització participativa en funció del tipus d'elecció és clara i persistent, però encara no sabem amb seguretat què és el que hi ha al darrera d'aquest fenomen. Les diferents hipòtesis tenen un caràcter parcial, i obren nous interrogants. Per exemple, per què no augmenta la participació a les convocatòries autonòmiques i europees a mesura que les comunitats autònomes i la Unió Europea guanyen més i més competències? Per què no disminueix a les legislatives, si és l'Estat central el que les hi transfereix? Per donar resposta satisfactòria a aquestes preguntes cal una explicació multicausal, que tingui també en compte aspectes que sovint han estat oblidats, com els esforços mobilitzadors que realitzen els actors polítics en cada convocatòria, o el rol que en fan els diferents mitjans de comunicació. Evidentment, aquesta és una tasca que va molt més enllà de la intenció d'aquest capítol.

1.2. Evolució de l'abstenció

Un promig del 26,1% dels catalans amb dret de vot no participa a les eleccions legislatives, xifra que es troba mig punt per sobre de la mitjana estatal. Però això no sempre ha estat així. En les eleccions de 1977, 1979 i 1982 -el que s'ha anomenat "etapa de la transició" (Astorkia, 1995)-, l'abstenció és lleugerament més baixa que el total nacional. A partir de 1986 la situació canvia, i els nivells d'abstencionisme es mouen sempre per sota de la mitjana estatal. No obstant, malgrat aquesta relativa però ferma desmobilització respecte del total espanyol, l'abstenció a Catalunya ha fluctuat de forma paral·lela a com ho ha fet a tot l'Estat. Precisament, un dels fets que més ha cridat l'atenció dels experts és l'altíssim grau de variació de la participació en eleccions de primer ordre a Espanya, inusual en la majoria de democràcies (Montero, 1990). Aquest fenomen té lloc també a Catalunya, però de forma encara més pronunciada. En un primer moment, la inestabilitat participativa es podia haver atribuït a la celebració d'eleccions crítiques, en circumstàncies excepcionals que afavorien la mobilització dels ciutadans. És el cas de 1977, l'any de les eleccions constituents, i de 1982, quan el sistema democràtic es sentia amenaçat i necessitat d'un canvi. Aquestes dues convocatòries van assolir les que, fins al moment, són les més altes quotes de participació electoral conegudes a nivell de Catalunya i de tot l'Estat. Més endavant, a les eleccions de 1986 i 1989, l'abstenció sembla normalitzar-se

la resta de diferències per a educar adequadament, però, en aquest cas, l'estratègia de la diversitat no té com a objectiu mantenir-les sinó reduir-les a partir d'actuacions diferenciades.

D'altra part, el discurs dominant tendeix a considerar la diversitat com a disfunció, no com a normalitat. És una mena d'infravaloració benevolent. La diversitat (el conjunt estructurat de diferències) és una conseqüència no una causa. En el sentit positiu depèn dels estímuls que rep cada persona i de l'acceptació de la singularitat amb la que un és tractat. En el negatiu, com a limitació imposada, també depèn dels estímuls i oportunitats que envolten la vida de cadascú.

El discurs dominant ha de considerar la diversitat com a normalitat, no com a disfunció.

No totes les diversitats requereixen el mateix tipus d'acció. En alguns casos, com en el de les culturals, caldrà superar el despreci i l'oblit amb què les tracta la cultura oficial i la uniculturalitat de l'escola; en altres, com les de gènere, caldrà fer determinades discriminacions positives. Les creades per la desigualtat social necessitaran, com després discutirem, accions positives en contra.

Caldrà superar el despreci i l'oblit amb què la cultura oficial de l'escola tracta les altres cultures.

En termes estrictament escolars, la diversitat comporta la flexibilitat, l'adaptació curricular i organitzativa, el seguiment educatiu individualitzat. Aquestes estratègies són necessàries perquè els punts de partida de cada alumne són diferents, però els punts d'arribada han de ser parcialment iguals i parcialment diferenciats: especialment iguals en tot allò que considerem que forma part del capital cultural, de les actituds, normes i valors compartits, necessaris per anar pel món; especialment iguals en tot allò que té a veure amb la igualtat d'oportunitats i la dignitat social. **Flexibilitat i adaptació volen dir seguir trajectòries diferenciades per arribar al mateix punt.** Així, en alguns casos, adaptació significarà acceleració. El que de cap manera pot significar atenció a la diversitat és crear encara una major diferència a partir de la creació d'entorns educatius desiguals en estímuls i possibilitats. L'atenció a la diversitat no pot ser una mena d'adaptació neutral a les diferències socialment desiguals generades per l'entorn.

La diversitat comporta la flexibilitat, l'adaptació curricular i organitzativa, el seguiment educatiu individualitzat.

No és pot crear encara una major diferència a partir de la creació d'entorns educatius desiguals en estímuls i possibilitats.

Finalment, hem de prestar atenció a la realitat de la consideració a la diversitat. Tornem a repetir que, en la pràctica, la reforma s'està implantant d'una manera en què el marge per a construir itineraris educatius i ritmes o formes d'aprenentatge realment diversos és molt

Avui, el marge per a construir itineraris educatius realment diversos és molt petit.

uns deu punts per sobre, en percentatges propers al de 1979, i fins i tot, en el cas català, superant -el 1989- la xifra d'aquell any, que encara avui es manté com el màxim d'abstenció a Espanya en eleccions legislatives. A partir de 1986, l'electorat català es mostrarà menys participatiu que l'espanyol. Les eleccions de 1993 i 1996 tomen a introduir importants variacions en els nivells d'abstenció, que semblaven estabilitzats una mica més enllà del 30%. No són eleccions de tràmit o de continuïtat, però tampoc no es tracta d'eleccions crítiques, en el sentit més greu del terme, la qual cosa fa sospitar que la forta variabilitat de l'abstenció és un tret distintiu del comportament electoral espanyol -i català- i no una particularitat de cert moment històric.

En resum, l'abstenció catalana en eleccions generals ha fluctuat de forma important, en paral·lel al total estatal, i dins d'una franja d'uns 13 punts percentuals. A mitjans dels anys vuitanta, s'ha passat d'una situació en què Catalunya participava per sobre de la mitjana a una altra en que succeeix tot el contrari. Per sobre d'aquest canvi, però, s'observa una certa tendència que fa que els nivells d'abstenció s'apropin més al total espanyol quan més participativa és la convocatòria. Si aquesta pauta es confirmés, podríem afirmar que hi ha hagut una desmobilització de l'electorat català durant el període 1977-1996, sempre en relació a la xifra total espanyola, donat que la caiguda de l'abstenció en les dues darreres convocatòries no han aconseguit reduir aquesta diferència fins als nivells de la transició.

5. El parany de la diversitat o la justificació d'algunes diferències

En l'inici de la nostra reflexió hem parlat de l'escolarització com a procés, com a recorregut singular en el qual un noi o noia, que té uns orígens i un context vital, interacciona amb un sistema educatiu, produint-se un conjunt de successos i esdeveniments, d'encontres i desencontres, que suposaran un resultat final mesurable en termes de diferència d'èxit. Hem vingut a dir que, en gran manera, **les mesures per a reduir el fracàs estan associades a la possibilitat de que, el sistema educatiu en general i l'escola en particular, tinguin voluntat i possibilitat de partir i de tenir present al llarg del procés, la multiplicitat de diversitat que aporten el nois i noies, convertits en alumnes.** Hem parlat de la mateixa reforma educativa com a estructura que formalment es basa en la diversitat. El "leiv motiv" de l'ESO sembla ser l'atenció a la diversitat.

Ja estem d'acord. Però estem convençuts que el discurs de la diversitat -del qual el món educatiu, fins i tot l'oficial, va ple- amaga amb facilitat pretensions molt diverses. És important el risc que correm de convertir aquest enfoc en una mena de justificació psicopedagògica de la desigualtat. **Les teories psicopedagògiques de la diversitat, desconnectades de la funció selectiva que exerceix l'escola poden ser utilitzades per a legitimar i donar carta de naturalesa a la desigualtat dels resultats finals.** És clau la pedagogia de la diversitat, però només si va acompanyada d'estratègies per a la igualtat. L'atenció a la diversitat és una estratègia educativa de cara a la igualtat¹⁰. Oblidar les pràctiques igualitàries és accentuar i legitimar les desigualtats.

És clau la pedagogia de la diversitat, però només si va acompanyada d'estratègies per a la igualtat.

La diversitat està lligada a la cultura de l'entorn i a la de la família en particular i, també, a la realitat personal i a la pròpia construcció. És obvi que algunes diferències (aquelles que enriqueixen la vida i no neixen de la desigualtat ni la mantenen o l'amplien) han de preservar-se i conrear-se educativament. De la mateixa manera, tenim present

¹⁰ Suposem que no cal explicitar-ho però, per a evitar malentesos, matisarem que no utilitzem el terme *igualtat* com a sinònim d'*uniformitat* sinó com a facilitació d'un nivell similar d'oportunitats, recursos i possibilitats de futur, evitant que les limitacions depenguin de causes alienes a cadascú.

TAULA 1.1. Abstenció a Catalunya i a Espanya

	Catalunya	Espanya	Diferència ^a
Legislatives			
1977	20,7	21,4	-0,7
1979	31,5	31,9	-0,4
1982	19,3	20,1	-0,8
1986	30,8	29,6	1,2
1989	32,9	30,3	2,6
1993	24,1	22,7	1,4
1996	23,5	22,6	0,9
Autonòmiques			
1980	38,6	-	-
1984	35,7	-	-
1988	40,7	-	-
1992	45,1	-	-
1995	36,4	-	-
Municipals			
1979	39,1	37,4	1,7
1983	32,1	32,3*	-0,2
1987	31,5*	30,8*	0,7
1991	42,2	37,3*	4,9
1995	35,2	30,1*	5,1
Europees			
1987	32,1*	31,1*	1,0
1989	48,5	45,4	3,1
1994	48,1	40,4	7,7

^a Diferència de les xifres de Catalunya respecte de l'estatal, de manera que signe menys (-) indica un nivell d'abstenció menor en el cas català.

* Convocatòries simultànies

Com les legislatives, les eleccions municipals es celebren a Catalunya al mateix temps que a la resta de l'Estat espanyol. Però coincideixen amb les eleccions autonòmiques, cosa sí succeeix -des del 1983- a 13 de les 17 comunitats autònomes. Aquest fet ens ajuda a explicar perquè l'abstenció mitja a Catalunya (33%) es troba 3 punts i mig per sobre de l'espanyola, si bé és cert que l'electorat català ja es va mostrar menys participatiu el 1979, única convocatòria en què això no va passar. En tot cas, i amb l'excepció de 1983, la participació en les eleccions locals ha estat sempre inferior a la mitjana, i, tot i seguir el sentit de les importants variacions a nivell estatal, amb el temps la diferència s'ha exemplat fins arribar als 5 punts, fenomen que sembla contradir l'aparent procés d'homogeneització de les xifres d'abstenció dins del territori espanyol (Justel, 1995). El cas de les eleccions al Parlament Europeu és molt similar. En aquest àmbit, la desmobilització relativa s'ha accentuant en cada convocatòria, fins al punt que la caiguda de l'abstenció registrada l'any 1995 gairebé no s'ha notat a Catalunya, on aquesta sembla fixada molt a prop del 50%.

No?

El nivell mig d'abstenció a Catalunya en eleccions autonòmiques és del 39,3%, és a dir, superior al de les legislatives en 13 punts, en 3 al de les municipals, i inferior en 4 a la mitjana de les eleccions europees -en 9, si no contem la peculiar convocatòria de 1987-. En aquest cas, la comparació amb

La realitat quotidiana de l'escolarització és una interacció entre mestres-escola-alumnes-famílies, però també és la relació entre el currículum i el signe de les polítiques educatives.

Gran part del sentit i la lògica de la reforma no ha arribat a la societat. Es fa necessari un esforç d'explicació i de difusió, d'una forma socialment comprensible, sobre el que realment significa i els canvis que pot produir tant en les propostes educatives de les famílies com en el conjunt de la societat. La reforma probablement acabarà tenint multiplicitat de mancances i d'efectes negatius perquè darrere seu no hi ha avui cap moviment de base, social o professional, que pugui pressionar suficientment per aconseguir una aplicació mínimament adequada.

Darrere la reforma hi ha d'haver moviments de base que puguin pressionar pr aconseguir una aplicació mínimament adequada.

Darrera la reforma ha d'haver moviments de base que puguin pressionar per aconseguir una aplicació mínimament adequada.

dades espanyoles és més controvertit que quan es tracta d'eleccions generals. Catalunya és una de les quatre comunitats autònomes que tenen un calendari electoral propi pel que fa als seus respectius parlaments. Les 13 comunitats restants celebren les seves eleccions autonòmiques conjuntament, i sempre de forma simultània a les eleccions municipals, que tenen lloc a tot l'Estat. Tots aquests elements fan de les eleccions al Parlament de Catalunya un cas especial. És per això que hem decidit dedicar un capítol a establir els criteris de comparació amb altres convocatòries regionals, tant de la resta de l'Estat com d'altres països.

Les eleccions autonòmiques han estat també les menys variables en el temps, la qual cosa apuntaria cap a l'existència d'una més gran abstenció estructural, insensible als canvis de conjuntura. Però això no vol dir que les fluctuacions hagin estat petites. Nou punts i mig separen l'abstenció màxima, assolida l'any 1992, de la mínima, la de 1984. Les eleccions al Parlament es van inaugurar, l'any 1980, amb una baixa participació, molt per sota de l'assolida en les legislatives de 1979, però equiparable a la de les municipals del mateix any. En aquell moment es va voler explicar l'escassa mobilització per l'acumulació de convocatòries en un breu període de temps (ESE, 1981). Tot i que no s'ha d'oblidar aquest fet, la posterior evolució de la participació ha demostrat que aquella xifra no era tan reduïda, sinó que fins i tot és lleugerament superior a la mitjana actual. El 1984, la lleu reducció de l'abstenció coincideix amb un fort creixement del vot a CiU, que, per primera vegada, aconseguí la majoria absoluta a la cambra catalana. L'electorat es desmobilitza de forma creixent en les dues següents convocatòries, que tenen lloc en un ambient de continuïtat, amb CiU en una posició hegemònica incontestable. Així, l'any 1992, l'abstenció s'apropa perillosament al nivell de les eleccions al Parlament Europeu, superant de bon tros la barrera simbòlica del 40%, la qual cosa fa parlar de més de dos milions d'abstencionistes (Pallarès i Font, 1995). La participació ha tornat a les cotes de principis dels vuitanta en la darrera elecció, el 1995, potser aprofitant el nou clima polític, més competitiu, i coincidint amb la important ascensió del Partit Popular.

Hem vist que els diferents tipus d'eleccions assoleixen nivells de participació diferenciats i que segueixen camins desiguals. A Catalunya, les eleccions legislatives són les més participatives, seguides, de lluny, de les municipals, les autonòmiques i les europees, per aquest ordre. La diferència entre les abstencions d'un tipus d'elecció i d'un altre és el que s'anomena *abstenció diferencial* (Riba, 1995). Per exemple, els promitjos d'abstenció de les convocatòries legislatives i autonòmiques a Catalunya entre 1980 i 1996 són, respectivament, 26,1 i 39,3%. Així, l'abstenció diferencial de les eleccions autonòmiques respecte de les legislatives és de $[39,3 - 26,1]$ 13,2 punts percentuals. Es pot calcular l'abstenció diferencial d'un parell qualsevol d'eleccions d'àmbit diferent, sempre que hagin tingut lloc en moments propers. Això ha de permetre arribar a quelcom més específic de l'abstenció en un tipus d'elecció, allò que la diferencia de la d'altres àmbits. En definitiva, l'anàlisi de l'abstenció diferencial, de la seva evolució i la seva distribució territorial, ens ajudarà a explorar les causes del fenomen que aquí ens ocupa, la naturalesa de l'abstencionisme a les eleccions autonòmiques.

Malgrat que no sigui inherent a la mateixa reforma, el didacticisme psicològic que domina -si més no en els textos oficials d'aplicació i el reciclatge del professorat- està provocant una revisió positiva i una millor comprensió del processos d'aprenentatge. Però, en gran mesura, es converteix en una pantalla que amaga altres qüestions essencials derivades de la construcció d'una adequada relació educativa. Les noves bases psicopedagògiques no es converteixen en eines de reflexió sobre el que succeeix cada dia a l'aula, sobre la tutoria o el seguiment educatiu. Esdevenen una mena d'instruments neutres que servien per a qualsevol tipus d'escola. No es transformen en propostes d'acció pedagògica perquè darrere seu no hi ha filosofia social, pensament educatiu, sobre la globalitat de l'acció educativa que es dona als centres, que genera el sistema educatiu.

4.5 Cap a l'èxit privat (amb diner públic) i el fracàs públic

Voldríem acabar aquest anàlisi dels processos que desencadena la reforma cridant l'atenció sobre un aspecte que comença a tenir un especial èmfasi en la distribució de les diferents situacions d'èxit i fracàs. Es tracta de la significativa diferenciació que el Govern de Catalunya i la seva Administració educativa ha fet entre les escoles privades i públiques de secundària; un tractament diferenciat al qual se suma el conjunt de percepcions i d'estereotips que la societat en general i les famílies de cada territori tenen sobre l'ESO i els centres que la imparteixen. Fets com que la primària, a l'escola pública hagi d'acabar forçosament a 6è, o la no adscripció adequada entre centres de primària i secundària, comencen a provocar una determinada concentració de "fracassos" en algunes escoles públiques i de determinats "èxits" en les privades concertades. La clau de l'ESO és la presència en totes les escoles d'una zona, pública i concertades, de la diversitat d'adolescents del territori. Qualsevol selecció directa o indirecta de clients, agrupa conflictes i tendeix a generar desprestigi de les escoles públiques i amagar els déficits de les escoles privades. L'adaptació a la diversitat cultural, l'atenció a la dificultat social, l'ajuda en les dificultats de transició no pot quedar com a exclusiva obligació de l'escola pública. L'ajuda en problemes de transició no pot quedar com a exclusiva obligació de l'escola pública.

Es fa necessari un esforç d'aplicació i de difusió, d'una forma socialment comprensible, sobre el que realment significa la reforma.

L'adaptació a la diversitat cultural, l'atenció a la dificultat social, l'ajuda en les dificultats de transició no pot quedar com a exclusiva obligació de l'escola pública.

El fet que la primària pública hagi d'acabar forçosament a 6è i la no adscripció adequada entre centres de primària i secundària comença a provocar una determinada concentració de fracassos en algunes escoles públiques i de determinats èxits en les privades concertades.

Les noves bases psicopedagògiques han de ser eines de reflexió sobre el que succeeix cada dia a l'aula, sobre la tutoria o el seguiment educatiu.

Malgrat que l'evolució participativa en eleccions legislatives i en eleccions autonòmiques no es pot considerar totalment independent, el que sí podem deduir del que hem vist fins ara és que les fluctuacions no segueixen un mateix patró. Per aquesta raó, l'abstenció diferencial de les autonòmiques respecte de les legislatives no ha estat constant al llarg del període 1980-1996. La seva evolució concreta dependrà del fet de prendre, com a referència, l'elecció legislativa immediatament anterior o posterior a l'autonòmica. En tot cas, però, la diferència no ha estat mai favorable a la convocatòria autonòmica; ben al contrari, aquesta ha presentat sempre nivells d'abstenció clarament superiors -entre 5 i 21 punts per sobre- als de les eleccions generals (taula 1.2). El promig fixat al voltant del 13% (que suposa entre 500.000 i 600.000 electors) és, segurament, un bon indicador de la magnitud del fenomen.

TAULA 1.2. Abstenció diferencial a Catalunya

Convocatòria autonòmica	Convocatòria legislativa de referència	
	anterior	posterior
1980	7,1	19,3
1984	16,4	4,9
1988	9,9	7,8
1992	12,2	21,0
1995	12,3	12,9

1.3. Factors contextuais de l'abstenció

Una ràpida ullada als nivells agregats d'abstenció i la seva evolució i el fenomen ja se'ns presenta amb tota la seva complexitat. En només unes línies, ja han aparegut un munt de factors que semblen ser dignes de consideració a l'hora d'explicar el perquè de les fluctuacions de l'abstenció a Catalunya. A continuació es tractarà de posar-los tots junts i veure com funcionen. Així farem una primera aproximació a l'explicació multicausal de l'abstenció, alhora que ordenem algunes de les idees que s'han apuntat fins aquí.

Per tal d'assolir aquest objectiu realitzem una anàlisi de regressió. La variable dependent és el percentatge d'abstenció de les diferents eleccions que s'han convocat a Catalunya des de 1977, generals, autonòmiques, municipals i europees. Es tracta, fonamentalment, de mesurar-ne l'impacte dels múltiples elements que entren en joc. També interessa conèixer l'influx dels factors específics de les convocatòries autonòmiques un cop controlats els efectes d'altres variables. Així, doncs, s'han inclòs com a variables independents els factors "segon ordre" (variable dicotòmica que indica quan una elecció entra dins d'aquesta categoria, ja definida), "simultaneïtat" (quan uns comicis es celebren juntament amb uns altres de diferent àmbit), "excepcionalitat" (les eleccions legislatives de 1977 i 1982, envoltades de circumstàncies excepcionals) i "competitivitat". El darrer factor, del que encara no hem parlat, tracta de copsar les variacions de participació com a conseqüència del grau de competència partidista al voltant d'unes eleccions. En la literatura comparada trobem abundants exemples dels efectes positius d'aquest factor

finalistes, globals i terminals en si mateixos. Amb la doble situació envers el títol el passat segueix determinant les possibilitats de futur. El fracàs acadèmic és un llast que determina la identitat present i les possibilitats de definir un futur diferent. El doble títol no deixa de ser una expressió simbòlica i real que l'escola ha de seguir essent selectiva.

Com que ara per ara no és fàcil que això canviï, cal pensar quina és la política que s'aplica en la concessió de títols, donades les seves conseqüències reals i pràctiques. L'ESO ha de servir perquè els nois i noies puguin acabar construint itineraris formatius diferents. Si, no donant el títol, el que es pretén és evitar que facin batllers, en realitat el que s'aconsegueix és que acabin no fent res perquè, malgrat que volguessin, no podrien.

Relativament vinculada a la qüestió del títol persisteix també una part fosca del sistema i escassament plantejada encara per l'Administració: tot allò que té a veure amb la secundària postobligatòria, les formacions ocupacionals i laborals, els programes de garantia social i la formació continuada. Estan per aclarir les relacions entre els diferents sistemes i acreditacions (tant dintre del reglat com entre el reglat i el no reglat) i no sembla ser un sistema que en el seu conjunt tingui present com són en l'actualitat els diferents itineraris de formació i transició dels joves. No és habitual arreu, ni clar, ni fàcil el retorn al sistema educatiu des del món del treball i l'experiència d'ocupació. Per possibilitar la formació continuada caldrà acceptar altres formes de qualificació que no passin pel títol, donant caràcter habilitant per a continuar estudis a altres experiències laborals o formatives.

Vinculada la seva implantació a la secundària tradicional, amb dificultats adaptatives per part del professorat i amb mala compressió per part de sectors importants de famílies, l'ESO pot provocar el renaixement d'un nou acadèmisme ("tornem a la cultura bàsica..."). Els canvis que acabi produint finalment poden ser pocs, encara que s'apliqués la reforma amb integritat, seria minsa respecte als grans canvis educatius que es produeixen avui en dia i dels quals hem parlat a l'inici d'aquest text.

Estan per aclarir les relacions entre els diferents sistemes formatius i les seves acreditacions.

Caldrà acceptar altres formes de qualificació que no passin pel títol, donant caràcter habilitant per a continuar estudis.

sobre el nivell de participació electoral. La justificació de la relació es fonamenta en dues proposicions, bàsicament. Com més incert és el resultat, d'una banda, els partits realitzen esforços mobilitzadors més intensos, donat que la probabilitat que aquests provoquin efectes positius són més grans; de l'altra, l'electorat es troba més incentivat a anar a votar, des del moment que la incidència potencial del seu vot és també més gran. Si la lògica de la relació es força clara, no ho és tant la manera d'operacionalitzar el fenomen de la competitivitat en sistemes multipartidistes com el nostre, i quan es barregen alhora eleccions generals i eleccions de segon ordre. De totes les alternatives possibles, aquí hem escollit com a indicador del grau de competitivitat d'una elecció la diferència percentual entre els resultats del primer i segon partits en aquella mateixa elecció.⁶ Quan es tracta d'eleccions que tenen lloc al mateix temps a tot l'Estat, és a dir, a les generals, les locals i les europees, la competitivitat s'ha calculat a partir dels resultats dels dos primers partits a nivell estatal. Entra dins de la mateixa definició del concepte "segon ordre" que aquestes eleccions es celebren en clau nacional més que dels seus respectius àmbits. Només en el cas de les autonòmiques s'han pres com a referència els resultats a Catalunya.

Finalment, s'han inclòs dues variables que identifiquen les eleccions autonòmiques i les europees. Les municipals no tenen el seu equivalent perquè es considera que la variable "segon ordre" incorpora tots els seus efectes desmobilitzadors. Autonòmiques i europees, en canvi, van més enllà del límit establert per l'abstenció local, i és per això que és necessari destacar-les. Els seus quocients recolliran, doncs, la quantitat d'abstenció que es pot atribuir als factors que els hi són específics.

TAULA 1.3. Anàlisi de regressió dels efectes de diferents factors sobre el nivell d'abstenció electoral a Catalunya

	B	beta	(T)
Segon ordre	9,207	0,541	(3,457)**
Simultaneïtat	-10,956	-0,405	(-3,216)**
(Manca de competitivitat	0,170	0,131	(1,066)
Convocatòria excepcional	-9,362	-0,346	(-2,689)*
Eleccions autonòmiques	0,516	0,028	(0,188)
Eleccions europees	7,728	0,340	(2,551)*
(Constant)	27,090		(11,942)**
$R^2 = 0,837$			N = 20

⁶ S'han proposat molt diverses formes de fer operatiu el fenomen de la competitivitat. Com a punt de referència, a més dels resultats de la mateixa elecció, també es podrien prendre els resultats de l'elecció anterior (expectativa de competitivitat) o bé els resultats que pronostiquen les enquestes preelectorals. En comptes de fer dependre l'àmbit de competència del fet que les eleccions es celebren alhora o no a tot l'Estat, també ens podríem haver limitat al que succeeix a Catalunya per a tots els casos. D'altra banda, cal remarcar que la definició de la competitivitat com la diferència entre els dos primers partits és una pràctica heretada de l'anàlisi dels sistemes bipartidistes, i que el seu ús per a sistemes multipartidistes ha estat qüestionat per alguns autors (Powell, 1982; Dittrich i Johansen, 1983). És possible que, especialment en aquests casos, una visió de la competitivitat en tant que reflex del panorama de l'oferta partidista funcioni millor (Blais i Carty, 1990; Crepaz, 1990). Així, la fragmentació del sistema de partits, per exemple, seria un indicador potencialment més efectiu.

La reforma pot produir una major estigmatització del fracàs escolar i del seu valor com a fracàs social.

La reforma augmenta els aspectes selectius del sistema escolar, però és que, a més, la seva aplicació s'està produint sense un abordatge a fons de la diversitat derivada de la desigualtat. La reforma en si mateixa hauria de suposar l'establiment de mecanismes educatius diferents enfront de la diversa generació d'èxits que produeix l'escola. Podria ser així, però no suposa una manera diferent d'entomar les diferències d'origen, una manera diferent de plantejar els recorreguts dels alumnes dins el sistema educatiu. La reforma suposa, també, una manera diferent en quantitat i qualitat de produir fracàs i exclusió.

Sense dir-ho, la reforma, en el fons, abandona el discurs de la igualtat. Com insistirem més endavant, no és possible modificar les diferències d'èxit sense aspirar a modificar la seva relació amb la condició social i la seva distribució desigual sobre el territori. No bastarà amb millorar l'adaptació curricular, la metodologia didàctica o l'estructura organitzativa. Caldrien accions de discriminació positiva.

4.4 **Fracassats als 16 o el problema de la no titulació**

Existeix un risc real d'un simple desplaçament del fracàs a dos anys més tard que ara. En qualsevol cas sempre serà amb alguns elements nous en l'itinerari i amb una vivència diferent per part de l'alumne. Però, la persistència d'una titulació (que es pot obtenir o no) en acabar l'ESO passa a ser un dels punts més negatius de la reforma, que encara té més conseqüències educatives i socials que la possessió o no del graduat escolar.

La possessió o no del títol de graduat en ESO, tren sentit a la formació rebuda, desacreditant-la. Suposa un desprestigi formal, sancionat oficialment, de l'aplicació de la diversitat en el currículum i en les pràctiques educatives de l'escola. En la mesura que té uns efectes excloients i impedeix la continuació de qualsevol estudi reglat, dona rellevància social al títol (precarietat social a la no possessió) i converteix l'ESO en un tram més de l'escolarització, despullant-lo de la seva consideració d'estudis

La doble titulació en acabar l'ESO passa a ser un dels punts més negatius de la reforma.

No és possible modificar les diferències d'èxit sense aspirar a modificar la seva relació amb la condició social i la seva distribució desigual sobre el territori.

La reforma pot produir una major estigmatització del fracàs escolar i del seu valor com a fracàs social.

* Significatiu al nivell 0,05

** Significatiu al nivell 0,01

Els resultats del model de regressió (taula 1.3) no s'han de llegir com a explicació dels nivells d'abstenció a Catalunya sinó, més aviat, com a indicadors de la importància relativa de cadascun dels factors incorporats. Tampoc no s'ha de fer gaire cas de la seva precisió, ni dels seus graus de significació, en part perquè el nombre de casos és considerablement petit. Els quocients B es poden llegir com l'increment que pateix l'abstenció en augmentar la variable independent en un punt. Així, per exemple, les eleccions de segon ordre suposen per sí mateixes uns 9 punts addicionals d'abstenció, mentre que les convocatòries excepcionals en restarien una quantitat similar. Tots els quocients tenen el signe previst. Segon ordre, manca de competitivitat i el fet de ser eleccions autonòmiques o europees tenen efectes positius sobre l'abstenció (la fan créixer), el contrari del que succeeix quan les eleccions coincideixen amb unes altres o estan envoltades de circumstàncies que les fan extraordinàries. Tot plegat s'ha de calcular a partir d'un nivell "normal" d'abstenció que es situaria al voltant del 27%, molt a prop del promig real en eleccions generals (26,1%). És important veure que els efectes de les eleccions autonòmiques per si mateixes són, un cop controlats els altres factors, considerablement petits, i clarament inferiors als que es poden atribuir al factor de segon ordre, o a unes eleccions europees. Els quocients *beta* indiquen (amb un valor que es mou entre 0 i 1) la magnitud dels efectes de cada variable independent sobre la dependent, eliminant els problemes derivats de les diferències d'escala, i compleixen millor l'objectiu de mesurar el pes relatiu de cada factor en relació a l'abstenció. Segons aquest criteri, doncs, el caràcter autonòmic de la convocatòria es situaria al final de tot del rànking d'importància, mentre que el de segon ordre ocuparia el primer lloc. A aquest darrer factor s'ha de atribuir la major part de l'abstenció diferencial. La manca de competitivitat només n'hauria estat responsable d'una petita part i, per tant, no s'hauria d'esperar gran cosa d'un eventual increment de la competència entre partits. La possibilitat de fer coincidir les eleccions és l'únic factor susceptible d'ésser controlat, i els seus efectes sobre l'abstenció, segons els resultats obtinguts, són molt importants. És, en definitiva, la principal lliçó que cal retenir de cara a un programa d'acció mobilitzadora.

1.4. Distribució territorial

A continuació, s'analitzarà l'abstenció diferencial des del punt de vista de la seva distribució dins del territori català, així com l'evolució d'aquesta al llarg del temps. Províncies i comarques seran ara la nostra unitat d'anàlisi. Es pot discutir la conveniència d'utilitzar la província com a mesura de distribució territorial; és d'esperar que la diversitat sigui petita en aquest nivell. Però resulta que, tant en eleccions autonòmiques com en eleccions legislatives, la província és la circumscripció electoral, i sabem que la seva magnitud -és a dir, el nombre de parlamentaris que allà s'han d'escollir- pot condicionar el comportament dels electors en el sentit del seu vot o a l'hora de decidir si van a votar o es queden a casa (Gunther, 1989). La província esdevé, així, una

La mateixa concepció i disseny de l'ESO pot finalment esdevenir negativa, ja que la nova escola pot generar noves desigualtats. La modificació de les titulacions finals bàsiques per a tothom i per tant l'existència de noves acreditacions, pot suposar l'elevació del nivell mínim exigible, especialment quan l'escola encara està majoritàriament condicionada per la lògica dels nivells i dels títols. Si no es té una especial preocupació, el que acaba succeint és que augmenten les distàncies entre col·lectius, entre els que funcionen i els que no funcionen dins el sistema escolar. Malgrat que, en general, tots millorin, no tots ho faran en la mateixa proporció. A més, l'acreditació final pot tenir una major rellevància, un major pes en

4.3 L'abandó del discurs de la igualtat

Existeixen especials dificultats per a aplicar alguns elements substancials de la reforma; un exemple seria l'autonomia de centre. Malgrat les formulacions teòriques, la rigidesa predomina sobre la flexibilitat a l'hora de considerar la diversitat, tant respecte als individus com als grups o als territoris. És total la desconfiança respecte als elements locals (administracions o grups socials) per pensar en models de gestió descentralitzada i pròxima, en aplicacions educatives arrelades sobre el territori (sempre sense renunciar a una regulació comuna). Actualment han desaparegut multiplicat d'experiències educatives recollides per les administracions locals, que van ser exitoses en abordar les necessitats educatives per les quals es van crear.

Tan sols la confiança respecte als elements locals (administracions o grups socials) pot permetre pensar en models de gestió descentralitzada i pròxima, en aplicacions educatives arrelades sobre el territori.

Encara que hàgim començat per destacar els aspectes positius, això no vol dir que no tingui mancances, contradiccions, aspectes bàsics no resoltos i, el que és pitjor, processos i maneres perverses, d'aplicar-se, bastant distants de tot el que hem assenyalat. Alguns d'aquests efectes perversos tindran a veure amb la creació de noves segregacions, d'altres amb la concentració de dificultats, uns altres amb el simple canvi de fesomia sense que res canviï. La reforma es basa en la singularitat, la creativitat, l'autonomia. L'aplicació que s'està produint tendeix més aviat a l'estandardització, el procediment administratiu generalitzat, la normativa constrenyedora.

L'aplicació de la reforma tendeix més aviat a l'estandardització, el procediment administratiu generalitzat, la normativa constrenyedora.

4.2 Una aplicació més aviat perversa

variable independent digna de ser considerada. L'anàlisi comarcal, en tot cas, ens ha de permetre apurar molt més el dibuix del mapa de l'abstenció diferencial.

Inicialment, la distribució territorial de la participació en eleccions legislatives i autonòmiques era força similar. En els dos casos, Lleida i Tarragona apareixien com les circumscripcions més abstencionistes. La franja més occidental del Principat, des de l'Ebre fins a les comarques del Pirineu de Lleida, es perfilava com la zona amb més problemes de mobilització. Posteriorment, però, el mapa de la participació en eleccions autonòmiques evoluciona de forma diferent, de tal manera que Barcelona passa a ocupar el lloc de Lleida al capdavant de l'abstenció, seguida, a certa distància, per Tarragona. Així queda configurat l'actual dibuix, amb Lleida i Tarragona com a províncies més abstencionistes a les eleccions generals, i Barcelona i Tarragona ocupant aquesta posició a les autonòmiques. En l'àmbit de les convocatòries autonòmiques, es pot parlar, doncs, d'una desmobilització de Barcelona, acompanyada de la ràpida mobilització de Lleida, a principis dels vuitanta, i la més gradual de Tarragona, que sembla deixar Barcelona com a única circumscripció que s'absté per sobre de la mitjana. Girona és la més participativa de forma gairebé invariable, i només en alguna ocasió, i en eleccions legislatives, ha perdut aquest estatus en favor de Barcelona. Tot plegat fa de Barcelona i Tarragona els principals focus d'abstenció diferencial.

A nivell comarcal, es confirmen els trets essencials d'aquesta anàlisi però s'introdueixen importants matissos (vegeu els mapes 1.1 i 1.2). Efectivament, el mapa participatiu de les eleccions autonòmiques de 1980 és el que més s'apropa a la pauta marcada en les legislatives, però també és cert que ja en aquell moment es perfilen algunes diferències que caldria destacar. En concret, a més de l'àrea crítica en quant a la participació electoral -a grans trets, les zones més agràries i electoralment conservadores del territori català, especialment les comarques del Pirineu de Lleida- apareix un nou focus d'abstenció a la ciutat de Barcelona i el seu entorn. Progressivament, aquesta zona anirà creixent cap al sud, fins arribar a l'àrea de Tarragona, on té lloc una situació similar. Es tracta, doncs, d'una abstenció d'àmbit més específicament "autonòmic" -no legislatiu-, que seria més urbana i desenvolupada, i menys conservadora.

previsibles). Teòricament es podrà fer el seguiment de nois i noies que tenen un currículum personalitzat i dels quals es farà un altre tipus d'avaluació. La reforma comporta posar de relleu la diversitat com a característica essencial del subjecte a educar, es basa en l'educació com a seguiment personalitzat, té objectius educatius menys acadèmics i més connectats amb la vida. El concepte de fracàs pot plantejar-se en altres termes, donat que si no es considera tan sols en termes acadèmics, no existirà quan l'evolució personal positiva i el seguiment educatiu no es trenquin.

L'ampliació dels nombre d'anys d'escolarització permet ampliar el nombre d'oportunitats educatives formals i reglades per a tothom. Això mateix pot passar amb la interrelació entre nois i noies que defineixen i practiquen itineraris educatius diferents. La consideració de la diversitat pot produir-se en un moment en el qual alguns itineraris de conflicte o de construcció de la identitat negativa o del sentiment d'inutilitat encara no s'han consolidat (inici de l'ESO a 12 anys). Es dona una part de les condicions necessàries per a que la interrelació entre procés evolutiu adolescent i sistema escolar no siguin conflictius.

La reforma pot comportar canvis en les pràctiques i les rutines professionals, en les concepcions, en les cultures educatives, en els sistemes d'ensenyament i aprenentatge, en la concepció del centre com a conjunt que té un projecte i que ha de fer una oferta educativa, en les expectatives educatives de la família i la seva vinculació amb l'escola. També és cert que amb la reforma hi ha moltes qüestions que no estan previstes, que no estan contemplades, però es crea un marc flexible que pot permetre (si la burocràcia i l'Administració no ho impedeixen) propostes d'actuació agosarades i ingenioses de fer funcionar l'escola.

Molts podrien dir que no és la "nostra" reforma (aquella per la qual lluitàrem als anys 70 discutint el "tronc comú") però suposa un conjunt de mesures que creen un context millor per a abordar moltes de les dificultats.... Sempre i quan hi hagi polítiques educatives adequades i es deixi un ampli marge de maniobra per a construir situacions educatives diferents (... i no s'ha de pensar que amb els canvis que la reforma proposa es resoldrà tot).

L'ampliació del nombre d'anys d'escolarització permet ampliar el nombre d'oportunitats educatives formals i reglades per a tothom.

Es crea un marc flexible que pot permetre (si la burocràcia i l'Administració no ho impedeixen) propostes d'actuació agosarades i ingenioses de fer funcionar l'escola.

Es necessiten polítiques educatives adequades que deixin un ampli marge de maniobra per a construir situacions educatives diferents.

MAPES 1.1. Abstenció (en %) a les eleccions generals, 1977-1996

4. La reforma: un marc nou per a abordar les diferències d'èxit

Aquí i ara, a Catalunya i en ple procés d'implantació generalitzada de l'ESO, tindria poc sentit parlar de modificar les diferències d'èxit sense referir-nos al marc, a les condicions tècniques i reals que la reforma crea a les escoles i en el conjunt del sistema educatiu. Per aquesta raó, una de les primeres coses que va fer el grup que ha elaborat aquest document va ser fer una lectura en positiu de la reforma i descobrir com pot ser útil per a reduir i modificar el fracàs. És de suposar que si es modifica una part substancial del sistema, si es transforma el cicle superior, la formació professional i el BUP és perquè els resultats acadèmics i socials que produeixen no eren acceptables.

4.1 Una lectura de l'ESO en positiu

De manera general, hem de dir que aquesta part final de la reforma educativa pot suposar una manera diferent d'entornar un element central de les diferències escolars: les desigualtats d'origen (socials, econòmiques, culturals, etc.) que són presents en els diferents grups d'alumnes que estan a l'escola. Objectivament és un nou sistema pensat per a contribuir a facilitar la igualtat d'oportunitats educatives. La reforma també pot suposar una ubicació diferent dels alumnes dins el sistema educatiu (hi ha un pes diferent de les notes, els cursos, els nivells, etc.) que facilitaria aquella relació diferent de què hem parlat abans, passant a ser un espai convivençial, no sempre viscut com a territori enemic, sinó com a lloc que, fins i tot, pot esdevenir positiu. Finalment, també és cert que la reforma suposa altres maneres i altres edats de sortir fora del sistema, d'excloure de l'escola i de promoure l'exclusió social, però, com a mínim, aquestes estan més endarrere.

Objectivament el marc educatiu que teòricament es dibuixa pot resultar facilitador de la resolució d'algunes de les dificultats que provoquen diferències d'èxit. És doncs un marc més positiu, del qual hauríem de dir que -si fos totalment i correctament aplicat- contindria en si mateix bones fórmules de millora (el que no treu que, poc a poc, també generi les seves dificultats objectives, algunes

El nou marc educatiu que teòricament es dibuixa pot resultar facilitador de la resolució d'algunes de les dificultats que provoquen diferències d'èxit. És doncs un marc més positiu que conté en si mateix bones fórmules de millora.

La Reforma apareix, teòricament perquè els fracassos dels sistemes anterior no eren acceptables.

MAPES 1.2. Abstenció (en %) a les eleccions al Parlament de Catalunya, 1980-1995

D'altra banda, cal remarcar que la participació en eleccions autonòmiques és territorialment molt més diversa que en eleccions legislatives. En aquestes, tot i les fortes fluctuacions, les diferències d'unes comarques a altres s'ha vist reduïda gradualment i sense interrupcions des del 1982, en paral·lel al procés d'homogeneització que es produeix a nivell estatal. En eleccions

la implicació en els resultats dels alumnes. No es canvien els rols professionals a partir d'una baixa estimació i una gran desorientació.

Ni volem ni podem fer aquí una anàlisi acurada de la diversitat amb què el professorat encara el panorama actual de l'educació. Cal tenir present, però, que ara conviuen en el sistema educatiu generacions molt diverses en el seu plantejament i en la seva història com a agents educatius. Aquesta diversitat ha produït actituds i posicionaments que alguns⁹ ja han començat a estudiar, i que, aquí podem descriure col·loquialment així: *erudits, didàctics, paternalistes, funcionaris, insegurs, idealistes, nostàlgics, cremats...*

Alguns d'ells responen a la categoria dels que podríem anomenar *resignats indiferents* que van fent el que poden, tant si surt bé com si no; d'altres més aviat constitueixen els *dubtosos i escèptics* respecte a les reformes, però alhora *exigents*, que s'oposen als canvis perquè no es donen les condicions o els recursos. Alguns viuran els canvis com una agressió contra la seva manera de ser, el seu estatus o la manera de treballar que coneixen i tindran una mena d'actitud *samurai* que reclama la seva dignitat. Hi ha però qui serà pur *transformista*, entenen que tot és sempre igual i l'única cosa a canviar són els noms, les etiquetes. També hi ha els que, malgrat tot, creuen i contien en els canvis i, fins i tot, poden posicionar-se com a *kamikazes* disposats a deixar-hi la pell perquè les reformes puguin reeixir i l'escola funcioni. Hi ha de tot –incloent-hi la dinàmica entre conservadors i innovadors– i caldrà pensar com cadascun d'ells pot aplicar canvis que modifiquin les diferències d'èxit.

Caldrà pensar com cadascun dels diferents grups de professors i professors pot aplicar, està disposat a aplicar canvis que modifiquin les diferències d'èxit.

⁹ Citat estudi de Masjoan.

autonòmiques, en canvi, no es pot parlar encara d'un fenomen equivalent, donat que la variació intercomarcals dels nivells de participació no ha disminuït de forma clara i significativa des de 1980, de manera que encara es manté en nivells comparativament elevats. I, així com, en eleccions legislatives, els creixements i caigudes de l'abstenció són bastant uniformes per tot el territori, en eleccions autonòmiques es poden identificar zones que, en un mateix moment, segueixen camins divergents. Pel que fa a aquesta qüestió, hi ha dues regions que destaquen especialment. Una, la corresponent, a grans trets, a l'àrea metropolitana de Barcelona (Baix Llobregat, Maresme, Vallès Occidental i Oriental, i també el Garraf), experimenta un augment de l'abstenció en les eleccions de 1984, quan la tendència general és de creixement significatiu de la participació -de fet, és l'any en què s'aconsegueix el màxim històric de mobilització en eleccions autonòmiques- i, en general, mostra certa propensitat a desmobilitzar-se amb més intensitat que la majoria de comarques quan cau la participació a nivell global. Junt amb Tarragona i el seu entorn (Baix Camp, especialment), és la zona que s'absté en les autonòmiques per sobre de la mitjana, i també la que, de forma persistent, assoleix els màxims d'abstenció diferencial.

L'altra regió de comportament diferenciat, la tradicional franja abstencionista de l'interior de Catalunya, registra certa mobilització electoral ja l'any 1992, quan la pauta general és precisament la contrària, de disminució de la participació, i normalment es desmobilitza menys que la resta del territori català. Aquí, la participació es mou en uns nivells baixos en tots els àmbits, però especialment en eleccions legislatives, on aquestes comarques registren els mínims. En eleccions autonòmiques, malgrat que l'abstenció és comparativament alta en un principi, es va reduint progressivament des de 1984. Així, doncs, l'abstenció diferencial no és un problema tan greu com a altres parts del territori.

En definitiva, tenim dos escenaris ben diferents pel que fa a l'abstenció. D'una banda, hi ha una zona tradicionalment poc participativa, però que en les eleccions autonòmiques ha viscut un procés de mobilització important. Per l'altra, hi ha les àrees metropolitanes de Barcelona i Tarragona, on algunes comarques s'abstenen en eleccions generals per sota de la mitjana, però que tenen una abstenció elevada i creixent en eleccions autonòmiques. És aquí on el problema de l'abstenció diferencial es manifesta de manera més accentuada. Aquests dos processos contraris en el nivell electoral autonòmic han anat dibuixant un mapa participatiu ben diferent dels comicis d'àmbit legislatiu. Això ho podem confirmar comparant l'evolució dels coeficients de correlació dels percentatges comarcals d'abstenció en eleccions autonòmiques amb els corresponents de les convocatòries legislatives immediatament anterior i posterior (taula 1.4). Gradualment, els coeficients s'allunyen de 1 -que indicaria una relació perfecta entre els dos mapes- i s'apropen a 0 -que indicaria l'absència de relació entre un i altre. Si comparem els resultats d'aquest quadre amb els de la taula 1.2, referents al volum d'abstenció diferencial, veiem que es corresponen força, de forma que l'abstenció diferencial creix a mesura que la similitud de les distribucions territorials de la participació en un àmbit i en l'altre es fa més petita. És a dir, hi ha la tendència que, com menys s'assembla el dibuix de l'abstenció a les

3.4 **Conflicte de cultures institucionals i desconcert del professorat**

Aquest panorama global de canvis de diversa mena que estem resumint, especialment quan tenen a veure amb l'educació secundària, estan produint en el si de l'escola forts enfrontaments entre cultures, o mentalitats, molt diverses. Es posa en contradicció, per exemple, si l'escola ha de ser selectiva o igualadora, si ha de ser culturalista o educadora, si ha de preparar per al nivell educatiu posterior o ha de preparar per a la vida... En moltes institucions escolars predominen inèrcies com:

- una jerarquia de cultures (allò manipulatiu és inferior a allò intel·lectual, la tècnica és superior a l'expressió, etc.),
- els professionals es consideren docents especialistes que no poden rebaixar-se a educar, sense que això comporti sentiments de pèrdua d'identitat i de vàlua,
- l'alumnat ha d'estar sotmès a processos de selecció progressiva,
- han de poder-se expulsar del sistema els que no segueixen,
- es considera que el problema és de l'alumne no pas del projecte educatiu, de com s'ensenya o del tipus de relació establerta,
- etc.

En el treball "Diferències d'èxit a l'ESO" vam trobar, precisament, que l'origen anterior del centre (BUP, FP) seguia determinant d'una manera intensa la forma com s'aplicava l'ESO. La cultura institucional seguia pesant sobre les propostes educatives. Els canvis també estan produint un important desconcert, malestar i reticències entre el mateix professorat. Ja pararem de les mesures que considerem positives per a tomar a implicar-ho en la reducció del fracàs. Ara el que volem assenyalar, d'una manera simplificada, són alguns dels elements que descriuen la situació de molts d'ells. Qualsevol mesura haurà de tenir present les maneres de pensar del professorat i les percepcions i vivències que té i construeix sobre els canvis. Generen les seves resistències als canvis, tant als estructurals com als organitzatius i es troben incòmodes davant els nous tipus de relació educativa que han d'establir.

No es supera amb facilitat la centralitat de la funció transmissora. De la mateixa manera no s'augmenta automàticament

Qualsevol mesura haurà de tenir present les maneres de pensar del professorat i les percepcions i vivències que té i construeix sobre els canvis. Molts d'ells es troben incòmodes davant els nous tipus de relació educativa que han d'establir.

Hem de substituir la cultura selectiva i culturalista i acadèmica per una cultura equilibradora de preparació per la vida.

eleccions autonòmiques al de les legislatives, més creix la diferència entre els seus respectius nivells globals. De fet, és lògic que sigui així. Si una comarca assoleix un rècord de participació en un àmbit però en l'altre és una de les cueres, la seva abstenció diferencial serà més gran que quan hi hagi coincidència entre els dos rànking -legislatiu i autonòmic.

Des d'aquest punt de vista, es pot dir que l'abstenció diferencial, a nivell global, ha augmentat amb el temps. Les dades semblen apuntar, però, que últimament els mapes han tornat a apropar-se. De l'anàlisi territorial de les dues darreres convocatòries es fa palès que les eleccions legislatives del 1996 han vist com les comarques de les àrees metropolitanas de Barcelona i Tarragona i, al llarg de la costa, entre una i altra, passaven al grup d'abstenció mitja-alta, és a dir, més a prop de la seva pauta en eleccions les autonòmiques. Un fenomen equivalent però de sentit invers s'observa a les comarques de l'interior de Tarragona i sud de Lleida, que es mobilitzen apropant-se a la posició que ocupen en eleccions autonòmiques. En resum, la distribució territorial de la participació en eleccions autonòmiques sembla haver-se contagiada, contra el procés que semblava imposar-se, a les eleccions generals de 1996, malgrat que això, cal dir-ho, no ha anat seguit d'una reducció del volum d'abstencionisme diferencial.

TAULA 1.4. Correlació entre percentatges d'abstenció comarcal en eleccions autonòmiques i legislatives*

Convocatòria autonòmica	Convocatòria legislativa anterior	Convocatòria legislativa posterior
1980	0,78	0,66
1984	0,28	0,69
1988	0,57	0,53
1992	0,23	0,22
1995	0,36	0,67

* Coeficients de correlació simple entre els percentatges de les eleccions autonòmiques i les legislatives anteriors i posteriors corresponents.

1.5. L'abstenció metropolitana⁷

En l'apartat anterior hem vist que els nivells més alts d'abstenció diferencial són els registrats als cinturons industrials de Barcelona i Tarragona, el que s'ha anomenat "Catalunya novíssima" (ESE, 1981). Per tal d'aprofundir més en el fenomen, a continuació estudiarem la participació des de la perspectiva dels municipis que formen part de la primera d'aquestes grans àrees metropolitanas.

Si prenem l'àrea metropolitana de Barcelona com un tot i la comparem amb el conjunt de Catalunya, s'observa que no és una zona especialment abstencionista en les eleccions legislatives, però que participa per sota de la

⁷ Ignorem aquí l'expansió que ha sofert l'AMB al llarg dels anys: ens referim només als municipis que formaven part de la regió originària.

d'alguna manera succeeix en les etapes de maduresa infantil. L'escola passa a ser territori adolescent, i això suposa que l'escola serà l'espai físic on els adolescents estaran gran part del seu temps i que l'escola serà un espai convivencial, relacional, primordial (entre ells i els adults). El reconeixement de la condició adolescent de l'alumne serà requisit previ a qualsevol estratègia d'acostament entre l'escola i l'alumne.

Escolarització obligatòria no pot significar extensió del predomini acadèmic uns anys més, ni delegació total sobre l'escola de l'educació de les noves generacions, ni pretensió que tot es faci mitjançant un professor. Hi ha molts processos educatius i d'aprenentatge a dissenyar amb influències i accions múltiples. Especialment quan els alumnes ja comencen a ser joves l'escola no pot oblidar-se dels altres papers que comencen a jugar a la societat, i la societat no pot reduir-los a la condició d'escolars passius.

Les transformacions del sistema educatiu que tenen a veure amb el paper de l'Administració, amb la implicació de la comunitat i dels poders locals, així com amb el balanç entre les xarxes públiques i privades, també estan tenint el seu impacte sobre les diferències d'èxit i, especialment sobre la seva distribució per grups i per territoris. Unes i altres poden produir "emigracions escolars", concentració de déficits i problemàtiques, facilitats o impediments per a atendre la diversitat, major o menor implicació d'altres agents en la tasca educativa. La consideració de l'ensenyament secundari com una qüestió de la Generalitat i no dels ajuntaments impedeix una aplicació adequada i el que és més greu, provoca la separació de l'escola de la resta de respostes a donar als adolescents.

Finalment, les transformacions que tenen a veure amb les ampliacions de l'ortografia educativa en les primeres etapes infantils, si es basen en la pretensió de facilitar una versió igualtat d'oportunitats, poden suposar una preparació més universalitzada per les exigències que progressivament anirà introduint el sistema. Són mesures estructurals que poden ajudar a reduir dificultats en alguns processos d'escolarització, així com a reduir l'impacte d'un context familiar educativament empobrit o problematitzat.

L'èxit depèn de la implicació de la comunitat i dels poders locals, així com del balanç, els transvasaments i entre les xarxes públiques i privades.

Phonitzar unes escoles o altres pot produir "emigracions escolars", concentració de déficits i problemàtiques, facilitats o impediments per a atendre la diversitat, major o menor implicació d'altres agents en la tasca educativa.

mitjana en les eleccions autonòmiques i en les municipals. Respecte de les primeres, es poden establir dos períodes: un primer, fins al 1989, en què l'àrea metropolitana s'absté més que Catalunya, excepte l'any de màxima mobilització, el 1982, en què ho fa al mateix nivell; i un de posterior, que comença a finals dels vuitanta, en què passaria tot el contrari. En eleccions autonòmiques i locals, en canvi, l'abstenció s'ha mantingut, de ben principi, invariablement superior, i també molt més variable, de forma que les pujades i baixades de participació les ha patit amb més intensitat. El resultat evident d'aquest perfil és una abstenció diferencial molt alta, en tot moment equiparable als màxims comarcals.

TAULA 1.5. Abstenció mitjana segons el tipus d'eleccions, AMB, 1977-96

	Legislativa	Autonòmic	Municipal	Europea	Diferencial*
	S	S	S	S	
Badalona	26,9	46,2	42,9	48,1	17,7
Barcelona	27,0	39,2	39,3	41,2	13,5
Castelldefels	28,7	46,8	39,8	47,0	18,0
Cerdanyola	26,1	45,8	41,0	45,8	18,6
Cornella	24,0	43,6	36,3	42,0	18,7
Esplugues	23,9	42,8	37,4	43,0	18,0
Gava	24,8	43,7	38,0	43,4	17,2
L'Hospitalet	25,5	44,7	41,2	44,0	18,8
Molins de Rei	23,6	34,4	32,9	39,3	9,8
Moncada i Reixac	25,6	43,4	36,5	42,6	16,6
Montgat	25,6	40,9	36,4	43,5	14,4
Palleja	23,5	38,0	29,6	41,2	13,0
El Papiol	22,2	34,8	25,7	38,8	10,8
Prat de Llobregat	26,2	46,8	39,7	46,0	19,2
Ripollet	25,9	46,2	39,2	44,9	19,8
S. Adria Besos	30,0	49,8	44,3	50,0	18,3
Sant Boi	27,2	45,8	39,0	45,5	18,4
St. Clement	24,4	32,9	22,5	41,5	7,5
LLobregat					
Sant Cugat	29,0	38,4	37,9	41,2	13,0
St. Feliu Llob	23,5	41,9	34,6	40,4	16,9
S. Joan Despi	21,3	37,9	31,7	38,0	15,9
St. Just Desvern	24,7	36,0	34,9	42,4	9,8
St. Vicenc Horts	24,6	42,2	36,3	43,4	16,3
Sta. Coloma Cervelló	22,2	32,0	29,9	41,8	7,7
Sta. Coloma	27,6	49,7	39,0	46,0	21,6
Gramanet					
Tiana	20,5	29,9	30,1	38,1	9,0
Viladecans	26,6	47,4	41,2	47,2	19,2
Total AMB	26,7	41,6	39,6	42,7	15,5

* Promig de les diferències del nivell d'abstenció de les eleccions autonòmiques respecte del de les legislatives posteriors (n=5)

Però l'àrea metropolitana de Barcelona no és un tot coherent sinó que hi trobem municipis amb característiques ben diverses, i per tant és lògic que doni lloc a pautes participatives diferents. Un cas prou significatiu és el de Barcelona ciutat. Si comparem la seva evolució amb la del seu entorn metropolità, podem veure que han seguit camins diferents: al llarg dels anys vuitanta, Barcelona experimenta una mobilització relativa que afecta tots els àmbits electorals. Fins al 1982, la capital era menys participativa que l'àrea metropolitana, però els papers s'intercanvien a partir de llavors. El procés és ràpid i clar en eleccions autonòmiques i municipals, i una mica més llarg i

sistema públic i el privat, en la gestió dels sistemes i en la participació social?

Podrem dir que, en la major part dels països, tots aquests canvis estan pensats, en general, per a reduir el volum del fracàs escolar i millorar alguna manera l'escolarització. També és cert que no sempre es pensava a reduir les mateixes dificultats, ni a ajudar els mateixos col·lectius, ni a discriminar positivament uns o altres grups d'infants. Així, el conjunt de canvis, amb la seva gran varietat a l'hora de ser aplicats, han creat condicions educatives diferents, resistències i contradiccions, així com altres tipologies d'èxit i fracàs.

3.3 Adolescents i escolars per obligació

La prolongació dels períodes d'escolarització obligatòria ha comportat l'aparició de nous escolars, de nous tipus, de persones i d'alumnes, dins de l'escola. Igualment, ha comportat que el tipus de relació que, especialment els adolescents, estableixen amb l'escola sigui diferent i múltiple. Alguns d'aquests grups abans no hi eren; bastants d'ells utilitzen avui el conjunt d'elements de la institució escolar per a fer quelcom més que establir una relació simplement acadèmica.

L'ampliació legal dels anys de permanència a l'escola no converteix els ciutadans i ciutadanes d'aquestes edats en estudiants voluntarios. Obligatori no suposa motivació, ni valoració cultural de les noves activitats de l'escola. Algunes mesures per a reduir conflictes i dificultats tindran a veure amb la construcció d'interessos associats amb el fet d'haver de continuar a l'escola. Com es comprova en l'anàlisi d'experiències reeixides, part de les accions a emprendre tenen a veure amb fer una escola que no sembli escola (sense deixar de ser-ho). És a dir, en transformar el centre escolar en un centre d'interès, connectat amb la vida social del alumnat. Les activitats educatives, les activitats d'aprenentatge no poden estar totalment impregnades, formalment i conceptualment, d'academisme escolar.

Des d'una altra banda, hem de tenir present que l'escolarització obligatòria no pot suposar convertir els adolescents en una població totalment escolar, definida només per la seva condició escolar, com

L'escola passa a ser territori adolescent, i això suposa que serà l'espai físic on els adolescents estaran gran part del seu temps i que l'escola serà un espai convivial, relacional, primordial (entre ells i els adults).

Part de les accions a emprendre tenen a veure amb fer una escola que no sembli escola.

Algunes mesures per a reduir conflictes i dificultats tindran a veure amb la construcció d'interessos relacionats amb el fet d'haver de continuar a l'escola.

incert en les legislatives -no és fins al 1989 que es consolida la mobilització de la ciutat en aquest nivell. La mobilització ha estat molt diferent segons els districtes. Des del 1982 -el 1984, en el cas de les eleccions autonòmiques- les taxes d'abstenció d'alguns districtes -especialment Sarrià-Sant Gervasi, però també les Corts i l'Eixample- són equiparables als mínims que es registren als municipis de l'àrea metropolitana. Per contra, la desmobilització de Ciutat Vella es manté al llarg de tot el període, amb una de les participacions més baixes de tota la zona. En tot cas, Barcelona passa en pocs anys de la zona alta de l'abstenció diferencial a la baixa, assolint taxes més moderades que les de l'àrea metropolitana.

Què és el que diferencia la capital del seu entorn metropolità? Bàsicament, que té un fort component de classe mitja, d'origen més aviat català, i una població més envellida. Per contra, l'electorat de l'àrea metropolitana és més jove, d'origen immigrant i amb una major presència de la classe treballadora. En general, les poblacions més benestants han tingut una participació relativa més alta, la qual cosa s'ha traduït, normalment, en una abstenció diferencial menys elevada. Així, entre els municipis que menys pateixen aquest fenomen trobem Sant Cugat, Molins de Rei, El Papiol, Sant Clement de Llobregat, Sant Just Desvern, Santa Coloma de Cervelló i Tiana. L'abstenció es disopara, en canvi, en municipis que presenten un perfil oposat, com Santa Coloma de Gramanet, Cerdanyola, Ripollet, L'Hospitalet, Sant Feliu de Llobregat i Viladecans.

En quin grau les característiques sociodemogràfiques dels municipis ens expliquen la seva abstenció diferencial? Probablement, menys del que podria semblar. Si es considera que la participació de menys -o abstenció diferencial- que s'assoleix en les eleccions municipals respecte de les legislatives és un indicador del volum dels efectes de "segon ordre" generat per aquest tipus de convocatòries, es pot dir que aquest factor explica aproximadament tres quartes parts del nivell d'abstenció diferencial. És a dir, l'abstenció autonòmica es troba molt més a prop de l'abstenció municipal que no pas lluny de l'abstenció legislativa. A Catalunya, la participació a les generals és superior en 13 punts percentuals a la de les autonòmiques, i en 10 a la de les municipals. Seguint la nostra hipòtesi, això voldria dir que només 3 punts de l'abstenció diferencial -un 25% de la distància entre eleccions legislatives i autonòmiques- es deuen específicament a circumstàncies pròpies de les darreres, donat que un 75% del salt -10 punts- ja estaria explicat pel fet de ser eleccions de "menor importància", com les municipals.

L'altra zona on es concentren casos de gran abstenció diferencial és l'àrea metropolitana de Tarragona. Malgrat que les diferències entre unes poblacions i altres també aquí són molt importants, globalment l'abstenció és més alta que al conjunt de Catalunya tant a les eleccions autonòmiques com a les legislatives. Val a dir, però, que als anys noranta la participació ha caigut en les darreres de forma significativa, fet que ha produït una moderació dels nivells d'abstenció diferencial. En tot cas, aquesta és especialment alta a poblacions com Vilaseca i Salou, Tarragona i Constantí.

situacions educatives, ordenadora dels coneixements, generadora de procediments intel·lectuals i de competències i habilitats personals, etc. L'escola ja no és una institució educativa única, aïllada i central. Les seves funcions estan relacionades amb molts altres agents socials.

A l'escola encara perdura (i potser domina) una forta cultura de l'ensidj. L'ensidj segueix essent quantitat de coneixements, quan hauria de ser tenir criteris, saber accedir-hi, saber-los relacionar i organitzar. Es hora de valorar positivament i col·locar al lloc que li pertoca -un lloc preferent- mètodes actius d'aprenentatge, tant per part de les famlles i de la societat com dels ensenyants que ensenyen coneixements i també promocionen procediments intel·lectuals i pensament crítics i participatius.

La didàctica, l'epistemologia, estan desconnectades de la situació madurativa, dels interessos vitals dels alumnes, dels valors d'ús que els els atribueixen. Com ja hem apuntat, la cultura institucional de l'escola tendeix a no tenir res a veure amb la dels nois i noies. Funcionen paral·lelament i, sovint, en conflicte.

3.2 Canvis estructurals a tot arreu

En el si del mateix sistema educatiu també s'han anat produint en la última dècada, en la majoria de països d'Europa, un conjunt de transformacions en les quals caldrà pensar perquè, tècnicament, pretenen facilitar l'èxit escolar. Sense entrar encara a considerar el nou context que, a casa nostra, ha general la Reforma, hem de tenir presents les variacions generals, europees, d'aquest marc.

D'una banda, s'han canviat les estructures i els diferents nivells escolars del sistema i, alhora, s'ha produït una modificació de l'oferta d'escolarització, generalitzant l'entrada precoç en l'escola i l'allargament massiu, tant obligatori com post obligatori. D'altra banda hi ha hagut algunes millores substancials en la qualitat de l'educació, introduint criteris de flexibilitat i diversitat. Finalment, s'han donat diverses variacions, no uniformes, quant a la relació entre el

Arreu, les reformes educatives estan pensades, en general, per a reduir el fracàs escolar.

1.6. Conclusions

Com hem pogut veure, l'àmbit de l'elecció és un potent factor explicatiu dels nivells d'abstenció, al temps que dona peu a tendències i distribucions territorials diferenciades. Les eleccions de "primer ordre", on s'escullen els representants de l'àmbit de govern més important per a un país, registren sistemàticament les cotes de participació més importants. També entre les eleccions de "segon ordre" s'estableix una consistent jerarquia participativa, però no sabem amb certesa quins són els elements que la provoquen. A Catalunya, les eleccions autonòmiques registren una abstenció inferior a la de les eleccions al Parlament Europeu, però superior a la dels comicis locals. En constatar aquests fets, i en el marc d'aquest capítol, l'abstenció diferencial ha estat definida com l'abstenció de les eleccions autonòmiques en relació a la de les legislatives.

Hem vist, també, que, en les eleccions que tenen lloc simultàniament a tot l'Estat (generals, municipals i europees), a Catalunya la participació fluctua de forma paral·lela a com ho fa a tota Espanya. Dins d'aquests àmbits s'ha constatat una creixent desmobilització de l'electorat català en relació al de la resta de l'Estat.

Les eleccions al Parlament de Catalunya generen una abstenció menys variable en el temps però territorialment molt més dispersa, fins al punt que és possible identificar zones de comportament oposat. Tot fa pensar que, en aquest cas, els factors estructurals són particularment importants. Les àrees metropolitanes de Barcelona i Tarragona han assolit marques rècord d'abstenció autonòmica que les han fet guanyar de bon principi els primers llocs de l'abstenció diferencial. En tot cas, els mapes de l'abstenció en eleccions autonòmiques i legislatives han patit un intens procés de diferenciació, que es modera relativament en la darrera convocatòria.

De l'anàlisi de la participació electoral als municipis de l'àrea metropolitana de Barcelona se'n treu que la capital s'ha mobilitzat respecte del seu entorn en tots els nivells, fet que ha anat acompanyat d'una significativa reducció de la seva abstenció diferencial. El gran pes d'aquesta se l'emporten, sobretot, els municipis amb forta presència de classe treballadora i un component important de gent d'origen immigrant. En canvi, es pot parlar d'una certa connexió entre poblacions més benestants -i més cohesionades, en alguns casos- i una participació més elevada. La proximitat entre taxes d'abstenció en eleccions autonòmiques i en eleccions municipals que s'observa en molts dels municipis fa pensar, no obstant, que el factor del "segon ordre" jugaria un paper més rellevant que les variables d'àmbit estrictament autonòmic a l'hora d'explicar l'abstenció diferencial.

L'anàlisi dels factors contextuais de l'abstenció a Catalunya ha mostrat que el caràcter de segon ordre explica la major part de l'abstenció diferencial que apareix en les eleccions autonòmiques, i que els factors de desmobilització que li són específics no tenen, ni molt menys, la importància que tenen els factors propis de les eleccions al Parlament Europeu. D'altra banda, sembla

3. Un conjunt de condicionaments i realitats

3.1 L'escola en la societat de la informació

Per poder situar qualsevol proposta de millora del sistema educatiu hem de tenir present que l'escola, com tantes altres institucions de la nostra societat, està sotmesa a profunds canvis; canvis que afecten no tan sols la seva manera de funcionar sinó els objectius, el paper dels seus agents i les expectatives i funcionalitats dels seus alumnes. Les reformes en marxa han tingut molt poc en compte i aquestes transformacions, poden convertir-les en poc temps en desfasades.

En primer lloc, algunes d'aquestes transformacions tenen a veure amb la instrucció i la generació i transmissió de coneixements. Circula tanta informació en el nostre món que té poc sentit mantenir l'escola com a principal transmissora de sabers. Les actuals tecnologies permeten desubicar l'aprenentatge de coneixements de l'escola. Aquest ja no és l'únic camí per a accedir-hi i, per fer-ho s'han d'utilitzar noves tecnologies. Els continguts i programes es veuen obligats a una total reestructuració.

Però, en aquest marc, que progressivament s'anirà expandint, l'escola recobra funcions de port, de redistribució i de compensació. No tothom accedeix per un igual i amb la mateixa probabilitat d'ús a la informació circulant. Tots els nois i noies no tenen els mateixos recursos, la mateixa proximitat a la informació. No tots la poden integrar i fer seva per continuar aprendre i evolucionar. Moltes de les mesures per a facilitar l'èxit tindran a veure amb la capacitat de l'escola per a convertir-se en facilitadora de l'accés, de la connexió i de l'aprofitament educatiu de la informació per part dels alumnes. La inadequació de l'escola davant la canviant realitat social pot esdevenir una font de complexitat i dificultat per a la majoria de nois, però esdevé crítica i insalvable per a tots aquells que tenen dificultats. Podríem pensar que els canvis en la lògica tradicional de l'escola afavoririen aquests que tenen dificultats.

Aquesta transformació, aquesta reducció de la funció transmissora de l'escola, ha reubicat i potenciat altres funcions. Ha potenciat especialment les seves funcions socialitzadora, productora de

Facilitar l'èxit tindrà a veure amb la capacitat de l'escola per convertir-se en facilitadora de l'accés, de la connexió i de l'aprofitament educatiu de la informació per part dels alumnes.

D'acord amb les noves tecnologies, els continguts i programes es veuen obligats a una total reestructuració.

que la competitivitat i, molt especialment, la simultaneïtat de les convocatòries, treballen a favor de la participació. L'habitual absència d'ambdues coses en les eleccions autonòmiques podria contribuir doncs a explicar l'escasa participació en aquestes convocatòries.

Però, les mesures davant de les diferències d'èxit no són només mesures sobre l'escola; també són directius polítics, fons pressupostaris i gestió administrativa eficaç.

Annexos: dades d'abstenció electoral a Catalunya

Annex 1. Abstenció per circumscripcions

Abstenció (%sobre cens) a les eleccions legislatives

	1977	1979	1982	1986	1989	1993	1996
Barcelona	20,7	31,5	18,6	31,3	32	23,7	23,4
Girona	18,6	28,6	19,6	28,7	32,7	24,9	23
Lleida	21,2	34,7	24,2	32,3	34,7	26,6	24,6
Tarragona	22,5	32,3	21,4	30,9	33	25,2	24,3

Abstenció (%sobre cens) a les eleccions autonòmiques

	1980	1984	1988	1992	1995
Barcelona	37,9	36,2	41,4	46,8	37,1
Girona	32,2	30,5	34,4	38,5	32,3
Lleida	40,6	35,4	38,8	40,2	33,4
Tarragona	40,8	36,5	40,8	42,6	35,8

Abstenció diferencial*

	1980-2	1984-6	1988-9	1992-3	1995-6
Barcelona	19,3	4,9	9,4	23,1	14
Girona	12,6	1,8	1,7	13,6	9,3
Lleida	16,4	3,1	4,1	13,6	8,8
Tarragona	19,4	5,6	7,8	17,4	12

* Diferència del percentatge d'abstenció de les eleccions autonòmiques respecte de les legislatives posteriors.

exemple, que en acabar l'escolaritat els i les alumnes haurien de tenir un nivell d'autoimatge suficientment positiu com per no tenir por ni d'enfrontar-se al present i futur incert dels joves en aquesta edat, ni d'encarar satisfactòriament els estudis de secundària, la posterior o immediata incorporació al món del treball, o el compromís social i la participació en la societat.

Un bon exercici per a pensar en un centre estratègic envers el fracàs consisteix a repassar els objectius previstos per a l'ensenyament secundari. Les mesures, en realitat, serien actuacions organitzatives o correctives pensades per fer possibles cadascun d'aquests objectius.

secundari⁷. Les mesures, en realitat, serien actuacions organitzatives o correctives pensades per fer possibles cadascun d'aquests objectius.

Avui, en plena reforma, les mesures contra el fracàs, han d'anar en tres direccions. Per un costat han de combatre la incertesa, els dubtes, la vulnerabilitat davant del canvi social i la reforma educativa. Per un altre, han de tenir present el confusionisme, el garbix que genera un disseny curricular complex i fragmentat. Finalment, han d'actuar sobre un professionalisme d'especialitat mal entès que rebuïja la funció educativa global.

7 Objectius de l'ensenyament secundari obligatori

Habilitats metacognitives:

- Planificació
 - Avaluació
 - Organització
 - Monitorització i autorregulació
- Habilitats de raonament:

- Inductiu
- Deductiu
- Analògic
- Informal

Habilitats de resolució de problemes:

- Selecció de la informació
- Identificació dels objectius
- Planificació
- Elecció de l'estratègia adequada
- Execució de l'estratègia
- Avaluació de les solucions proposades

Estratègies d'aprenentatge:

- De repàs
- De laboració
- D'organització
- Hàbits i tècniques d'estudi

Tots aquests objectius estarien en funció de les necessitats dels alumnes a nivell intel·lectual i de vida quotidiana i amb possibilitats de ser aplicats tant a dins com a fora del context escolar.

Annex 2. Abstenció per comarques

Abstenció (%sobre cens) a les eleccions legislatives

	1977	1979	1982	1986	1989	1993	1996
Alt Penedès	17,0	27,8	17,8	26,5	30,3	22,6	21,7
Anoia	17,8	29,5	19,4	28,0	30,0	23,0	22,5
Bages	15,5	25,8	18,0	27,0	29,2	23,4	21,7
Baix	17,2	27,2	18,2	30,6	33,0	24,4	23,4
Llobregat							
Barcelonès	23,4	34,3	19,2	33,0	32,4	23,2	23,3
Berguedà	19,1	31,2	21,6	30,2	31,7	24,2	21,9
Garraf	15,1	26,6	19,4	29,6	33,2	24,8	24,2
Maresme	16,2	27,0	17,8	26,8	29,7	22,0	21,9
Osona	14,3	27,5	18,4	28,7	29,7	23,0	20,5
Vallès Occ.	18,1	28,5	17,1	30,3	32,0	23,5	22,4
Vallès Or.	17,9	27,6	17,3	28,8	31,1	23,5	22,9
Alt Empordà	19,6	31,2	20,0	29,1	34,0	26,5	24,7
Baix	18,2	28,1	18,5	27,6	31,8	23,9	22,7
Empordà							
Cerdanya	23,2	36,1	22,2	29,5	32,1	28,6	25,5
Garrotxa	18,2	26,0	20,9	28,0	31,4	24,9	22,0
Gironès	17,4	28,3	20,1	29,4	33,6	23,9	21,4
Pla de	-	-	-	-	30,7	23,5	20,8
l'Estany							
Ripollès	15,9	26,5	18,6	27,2	29,2	22,5	19,7
Selva	19,4	28,3	19,3	29,1	33,5	24,6	23,0
Alt Urgell	26,6	38,4	32,0	35,5	38,3	32,1	27,6
Alta	-	-	-	-	38,1	30,3	26,5
Ribagorça							
Garrigues	17,5	30,5	22,3	28,7	33,5	23,6	22,0
Noguera	22,9	35,5	24,2	31,4	32,3	23,1	21,4
Pallars Jussà	28,7	41,0	30,6	36,2	37,5	29,5	26,6
Pallars	31,3	42,4	32,6	36,0	39,3	28,9	25,6
Sobirà							
Pla d'Urgell	-	-	-	-	30,9	21,9	19,9
Segarra	25,6	41,2	28,1	33,2	34,4	25,0	23,3
Segrià	18,8	32,3	21,6	32,5	35,3	26,9	24,8
Solsonès	29,5	44,1	30,7	34,1	37,9	26,5	25,2
Urgell	19,0	33,5	24,0	30,3	33,2	24,9	22,5
Vall d'Aran	20,9	33,3	20,7	32,1	35,8	27,3	26,2
Alt Camp	17,6	26,9	17,4	26,0	31,7	23,5	22,7
Baix Camp	26,9	34,5	23,7	33,8	34,1	26,0	25,2
Baix Ebre	21,8	34,3	24,0	35,3	36,0	26,8	24,9
Baix	17,7	27,4	20,8	29,2	32,6	25,6	25,0
Penedès							
Conca	24,1	34,6	22,8	28,9	33,3	25,8	23,8
Barberà							
Montsià	22,4	33,7	22,5	29,2	32,3	24,4	23,6
Priorat	21,3	29,4	20,3	25,5	28,9	21,3	19,2
Ribera d'Ebre	23,5	34,0	23,6	31,7	33,9	23,4	18,6
Tarragonès	21,7	31,0	18,4	29,3	31,2	23,9	23,7
Terra Alta	19,8	31,8	23,0	28,1	33,9	25,1	20,7

Fins aquí hem identificat fracàs amb exclusió, i l'hem denominat fracàs estructural o terminal. Però òbviament també es dona fracàs entre aquells que es troben dins el sistema educatiu: els que no aproven, repeteixen, etc. El resultat final d'aquests serà (tard o d'hora) probablement passar a formar part de la nòmina del fracàs real, però mentre són dins no deixen de ser "fracassats" (refusats, supervivents dins l'escola). Per tant, cal una categoria per a aquest altre tipus de fracàs. El fracàs que es troba dins el sistema el podríem anomenar **fracàs interior** (de fet, és -no exclusivament però sí fonamentalment- el fracàs que hem estat estudiant fins ara: hem considerat directament els subjectes que es troben dins el sistema i quasi normes indirectament els qui no hi són o han anat desapareixen).

Com ja vam fer notar en els treballs inicials, encara seria pertinent una altra possibilitat de classificació: **fracàs objectiu i fracàs subjectiu**. El primer seria el contemplat i avaluat des de fora del subjecte, mentre que l'altre faria referència a la consciència i vivència que l'individu té o fa del fracàs. L'escolarització comporta una història individual, particular, un recorregut marcat per encontres i desencontres, esdeveniments feliços i infeliços. Ja hem parlat d'èxit i de **fracàs en termes de procés** i hem de recalcar que aquest es dona en el si d'un subjecte, impactant sobre el que és i serà com a persona. Un procés que es dona en un itinerari educatiu i personal, que alhora va creant (la diversitat d'èxit serà, finalment, una diversitat d'itineraris), una relació personal amb el saber i l'aprendre⁶.

2.4 Algunes pretensions globals

Al llarg de tot el text tenim la pretensió de parlar de mesures reductores de les diferències d'èxit. Però, quan allò que es pretén és la supressió de determinades situacions de conflicte educatiu o la reducció dels seus efectes anihiladors sobre l'alumne, el que s'acaba posant de manifest són els objectius educatius que es pretenen.

Si volem reduir el fracàs o facilitar l'accés a determinades formes d'èxit, què és el que, en realitat, perseguim? Podríem dir, per

⁶ No sempre hi ha correspondència entre fracàs objectiu i subjectiu.

Abstenció (%sobre cens) a les eleccions autonòmiques

	198 0	198 4	198 8	199 2	199 5
Alt Penedès	30,3	27,6	32,8	34,7	30,7
Anoia	31,4	29,7	34,5	39,1	34,2
Bages	29,5	27,1	33,1	37,4	32,2
Baix	35,8	38,7	45,1	51,3	40,7
Llobregat					
Barcelonès	41,5	37,7	42,6	47,5	36,5
Berguedà	32,3	29,4	32,3	34,5	28,3
Garraf	32,4	36,4	41,8	45,7	38,9
Maresme	31,3	31,9	37,2	41,1	33,9
Osona	28,7	27,3	31,5	33,6	28,0
Vallès Occ.	34,2	37,0	42,5	49,5	39,0
Vallès Or.	32,9	33,3	39,1	44,2	37,4
Alt Empordà	34,8	33,9	36,5	41,3	35,1
Baix	31,5	30,2	34,3	37,4	33,0
Empordà					
Cerdanya	39,2	29,5	32,4	37,4	34,3
Garrotxa	30,0	28,6	31,9	33,7	29,4
Gironès	31,3	29,6	35,4	38,4	29,8
Pla de	-	-	28,9	34,3	26,8
l'Estany					
Ripollès	28,4	25,3	28,9	31,4	24,9
Selva	32,4	32,0	35,7	40,2	34,6
Alt Urgell	44,7	35,9	39,9	40,8	35,1
Alta	-	-	43,5	42,4	36,3
Ribagorça					
Garrigues	35,9	30,3	35,3	34,3	28,9
Noguera	40,1	31,3	34,3	33,5	27,7
Pallars Jussà	43,6	39,6	39,8	38,4	32,9
Pallars	44,4	34,9	38,2	37,5	30,2
Sobirà					
Pla d'Urgell	-	-	33,5	34,6	26,8
Segarra	40,7	31,9	34,3	33,0	29,4
Segrià	41,5	39,0	42,7	44,2	36,0
Solsonès	40,0	29,7	37,4	37,6	31,2
Urgell	36,0	29,9	34,4	37,0	29,8
Vall d'Aran	42,9	30,6	37,3	38,7	37,2
Alt Camp	29,5	24,9	33,9	37,8	30,9
Baix Camp	42,3	41,6	42,8	44,8	37,7
Baix Ebre	47,2	40,9	44,0	42,3	36,2
Baix	34,1	31,4	36,5	40,9	36,8
Penedès					
Conca	37,1	29,4	34,3	34,1	29,7
Barberà					
Montsià	46,0	37,2	41,0	40,4	35,4
Priorat	31,5	26,6	29,7	29,0	23,6
Ribera d'Ebre	40,3	36,7	38,0	35,2	27,0
Tarragonès	41,3	35,8	42,5	44,9	37,0
Terra Alta	32,3	29,9	36,7	35,0	28,2

marc d'una societat desigualitària. L'estructura piramidal del sistema educatiu denota directament la funció selectiva que, entre altres, complex el sistema escolar. És un mecanisme credencialista i és difícil pensar que deixi d'atorgar credencials o, el que ve a ser el mateix, que a tothom l'acrediti de la mateixa manera o que el valor de canvi de totes les credencials sigui igual.

A més resulta que els títols que l'escola dona serveixen de punt de referència per a l'etiquetatge social. Les certificacions escolars tenen uns usos socials que predeterminen i completen una escola pensada en funció de les titulacions finals. Per aquesta raó, cap sistema obligatori i comprensiu no necessàriament⁵ hauria de fer diferències de titulació en acabar els cicles.

De fet, moltes vegades el mateix fracàs escolar és definit, en un context d'escola de masses i d'escolarització de llarga durada, per la titulació final. Identifica la fracció d'adolescents i joves que surten del sistema educatiu amb una certificació acadèmica insuficient o negativa de la seva escolarització obligatòria i que no obtenen cap certificació professional reconeguda.

Hi ha molts tipus de fracàs i cadascun d'ells pot ser subsidiari de mesures alhora diferents i complementàries. En un sentit molt genèric, si posem en relació la noció de fracàs escolar amb la ja recordada funció selectiva i credencialista del nou sistema educatiu espanyol, podríem dir que el fracàs abasta tot aquell contingut escolar, es diria que fracassen tots aquells que el sistema educatiu successivament va expulsant del seu si. Obviament, els més "fracassats" de tots serien aquells que ni s'hi han pogut incorporar. Les mesures tenen, per tant, a veure amb la reducció de l'exclusió.

⁴ Aquesta constatació de cap manera vol dir que hàgim de conviure inevitablement amb el fracàs i molt menys amb les actuals taxes de fracàs. Fins i tot sense aspirar a una societat menys desigual, la quantitat i la qualitat dels diferents fracassos que tenim no són acceptables per eficiència i eficàcia. Obviament, encara ho són bastant menys si es té una mínima sensibilitat social.

⁵ La resposta de la LOGSE a la certificació final a l'ESO confereix un caràcter particularment dur a l'externalització del fracàs escolar. La no graduació a l'ESO significa, en el cas espanyol, l'exclusió escolar definitiva.

Les mesures també han d'estar pensades segons el tipus de fracàs.

Cap sistema obligatori i comprensiu no hauria de fer diferències de titulació en acabar els cicles.

Abstenció diferencial*

	1980- 2	1984- 6	1988- 9	1992- 3	1995- 6
Alt Penedès	12,5	1,1	2,5	12,1	9,0
Anoia	12,0	1,7	4,5	16,1	11,7
Bages	11,5	0,1	3,9	14,0	10,5
Baix	17,6	8,1	12,1	26,9	17,3
Llobregat					
Barcelonès	22,3	4,7	10,2	24,3	13,2
Berguedà	10,7	-0,8	0,6	10,3	6,4
Garraf	13,0	6,8	8,6	20,9	14,7
Maresme	13,5	5,1	7,5	19,1	12,0
Osona	10,3	-1,4	1,8	10,6	7,5
Vallès Occ.	17,1	6,7	10,5	28,0	16,6
Vallès Or.	15,6	4,5	8,0	20,7	14,5
Alt Empordà	14,8	4,8	2,5	14,8	10,4
Baix	13,0	2,6	2,5	13,5	10,3
Empordà					
Cerdanya	17,0	0,0	0,3	8,8	8,8
Garrotxa	9,1	0,6	0,5	8,8	7,4
Gironès	11,2	0,2	1,8	14,5	8,4
Pla de l'Estany	-	-	-1,8	10,8	6,0
Ripollès	9,8	-1,9	-0,3	8,9	5,2
Selva	13,1	2,9	2,2	15,6	11,6
Alt Urgell	12,7	0,4	1,6	8,7	7,5
Alta	-	-	5,4	12,1	9,8
Ribagorça					
Garrigues	13,6	1,6	1,8	10,7	6,9
Noguera	15,9	-0,1	2,0	10,4	6,3
Pallars Jussà	13,0	3,4	2,3	8,9	6,3
Pallars Sobirà	11,8	-1,1	-1,1	8,6	4,6
Pla d'Urgell	-	-	2,6	12,7	6,9
Segarra	12,6	-1,3	-0,1	8,0	6,1
Segrià	19,9	6,5	7,4	17,3	11,2
Solsonès	9,3	-4,4	-0,5	11,1	6,0
Urgell	12,0	-0,4	1,2	12,1	7,3
Vall d'Aran	22,2	-1,5	1,5	11,4	11,0
Alt Camp	12,1	-1,1	2,2	14,3	8,2
Baix Camp	18,6	7,8	8,7	18,8	12,5
Baix Ebre	23,2	5,6	8,0	15,5	11,3
Baix	13,3	2,2	3,9	15,3	11,8
Penedès					
Conca	14,3	0,5	1,0	8,3	5,9
Barberà					
Montsià	23,5	8,0	8,7	16,0	11,8
Priorat	11,2	1,1	0,8	7,7	4,4
Ribera d'Ebre	16,7	5,0	4,1	11,8	8,4
Tarragonès	22,9	6,5	11,3	21,0	13,3
Terra Alta	9,3	1,8	2,8	9,9	7,5

* Diferència del percentatge d'abstenció de les eleccions autonòmiques respecte de les legislatives posteriors.

formes i maneres culturals homogeneïtzadores sobre una població que és socialment i culturalment molt diversa, molt desigual.

També sembla indiscutible que cada territori, cada context humà, genera les seves combinacions de fracassos. La diversitat d'escenaris educatius, amb els seus condicionats socials i econòmics, es reflecteix especialment en el si del nucli familiar i les seves relacions educatives amb els fills i l'escola. El fracàs es produeix localment i té a veure amb la interrelació entre territori i escola.

Han de dissenyar-se polítiques contra les diferències d'èxit, però, difícilment es poden plantejar mesures correctores que deixin de banda aquests aspectes, que no considerin la implicació d'altres professionals i agents socials que actuen, en el propi medi, en la comunitat. Més aviat les propostes haurien de ser estratègies globals de cada territori envers el fracàs escolar.

Finalment, entre les consideracions prèvies ha de tenir-se present la relació entre el fracàs i la globalitat de les persones que fracassen. Potser cal plantejar-se que, quan algun tipus de fracàs en el si de l'escola sembli inevitable, s'estimuli l'èxit educatiu en algun altre espai vital (a les activitats socials, a l'oci, a la gestió, etc...).

D'altra banda, èxits i fracassos poden estar condicionats pels canvis que en l'actualitat s'estan introduint en el sistema escolar i als quals ens referirem en el proper capítol. Tot i així, cal advertir que la reforma pot ser generadora de nous tipus de fracàs. Les seves propostes de canvi en reduiran³ algunes i, alhora, en faran aparèixer d'altres que eren desconegudes, que estaven fora del sistema. Canviarà la tipologia de persones que s'hi adaptaran, el que vol dir que hi haurà nous perfils de persones que fracassaran.

2.3 Hi ha "residus" inevitables?

Sembla evident que un cert grau de fracàs escolar (o de desigualtats d'èxit en l'educació) és inherent a qualsevol sistema educatiu en el

³ En el treball sobre diferències d'èxit a l'ESO apareix una categoria nova: els "alumnes recuperats". Es tracta d'un col·lectiu, diferenciat per l'accid de la nova forma de fer escola, que abans abandonava o estava en conflicte.

Cal plantejar-se que, quan algun tipus de fracàs en el si de l'escola sembli inevitable, s'estimuli l'èxit educatiu en algun altre espai vital.

Les propostes haurien de ser estratègies escolars de cada territori envers el fracàs escolar.

Difícilment es poden plantejar mesures correctores que no considerin la implicació educativa d'altres professionals i agents socials.

Annex 3. Abstenció als municipis de l'àrea metropolitana de Barcelona

Abstenció (% sobre cens) a les eleccions legislatives							
	1977	1979	1982	1986	1989	1993	1996
Badalona	16,7	29,5	20,1	34,2	36,0	26,9	25,1
Barcelona	24,7	35,8	19,2	32,6	31,6	22,2	23,0
Castelldefels	23,8	33,3	22,7	34,4	35,0	25,8	25,6
Cerdanyola	17,7	28,8	20,0	33,4	34,5	25,2	23,0
Cornellà	16,8	26,7	19,0	29,6	31,8	23,1	21,2
Esplugues	16,3	27,3	17,3	30,7	31,6	22,6	21,4
Gavà	15,6	25,5	17,4	31,2	33,4	25,6	25,2
L'Hospitalet	20,8	28,2	18,6	31,4	32,5	24,1	22,6
Molins de Rei	16,7	25,4	17,3	32,3	29,7	22,8	21,0
Moncada i Reixac	17,6	27,7	19,2	32,0	33,1	25,1	24,2
Montgat	18,2	28,4	17,7	35,1	33,5	23,3	23,0
Palleja	17,8	22,2	19,2	28,0	32,5	22,6	22,2
El Papiol	13,0	22,7	17,5	27,8	32,4	20,6	21,7
Prat de Llobregat	17,1	27,9	19,0	31,1	36,9	26,6	24,5
Ripollet	18,9	30,0	17,4	30,6	34,5	25,8	24,1
St. Adrià Besós	21,0	31,7	20,9	35,6	39,7	31,5	30,0
Sant Boi	20,2	33,0	17,4	31,0	35,5	27,3	26,0
St. Clement de Llobregat	14,2	29,7	16,9	28,5	34,7	24,3	22,5
Sant Cugat	33,5	42,4	19,6	32,9	30,9	22,2	21,4
St. Feliu de Llobregat	14,2	25,1	16,0	34,8	29,9	22,7	21,4
St. Joan Despí	15,4	23,4	15,3	25,3	27,8	21,4	20,6
St. Just Desvern	16,1	26,1	20,1	31,6	32,7	22,8	23,6
St. Vicenç dels Horts	17,4	25,3	16,9	30,8	33,1	24,0	24,9
Sta. Coloma de Cervelló	11,3	22,2	15,2	27,6	32,4	23,5	23,0
Sta. Coloma de Gramanet	21,7	31,1	20,3	32,6	36,9	26,3	24,4
Tiana	14,6	23,9	17,0	26,1	27,1	17,5	17,2
Viladecans	19,9	25,6	19,3	33,5	35,7	26,5	25,4
Total AMB	22,6	33,2	19,1	32,4	32,6	23,5	23,3
Total AMB (-BCN ciutat)	19,1	29,0	19,0	32,1	34,1	25,2	23,8

les demandes del medi social i cultural i les de l'escola, unes vegades per raó de grup o classe social, altres per condició d'edat?

- Avui, cada vegada amb més freqüència, la trajectòria cap al fracàs té la seva explicació en la distància i el xoc entre l'escola i alguns grups socials amb grans dificultats per accedir a la incorporació i la plena integració social. Alguns són dels que formen la fragilitat, la marginació i l'exclusió social, altres tenen a més la condició de grups ètnics diferents o estan sotmesos a difícils processos d'immigració.

L'escola tendeix a establir un sol ritme, una sola dinàmica, un sol estil.

2.2 Presència universal però no homogenia

En el si del sistema educatiu sembla clar que cada escola genera els seus fracassos (no en la mateixa proporció ni del mateix tipus ni amb els mateixos efectes personals i socials) i el seus èxits. Sembla que l'objectiu no pot ser la desaparició dels primers (si més no mentre l'escola tingui les funcions socials que avui té atorgades), però sí que pot treballar per a la reducció, la modificació i compensació dels seus efectes personals i socials.

Aplicant criteris de discriminació positiva es pot evitar que afectin majoritàriament determinats col·lectius socials. L'escola no tan sols genera fracàs per les funcions socials latents (de reproducció de les diferències socials) que té atorgades; ho fa especialment quan aplica l'atenció a la diversitat ha de suposar el reconeixement de la multiplicitat cultural i la desigualtat social.

² Parlant d'adolescents hem de considerar especialment aquestes distàncies culturals. Es dona una excessiva distància -o discordança- entre les cultures vitals, existencials del grup adolescent en el que s'inscriu l'alumne i la cultura institucional i educativa de l'escola a la qual ha d'anar; distància que a vegades arriben a situar entre allò que està viu (el seu món) i allò que està mort (mortes activats i matèries de l'escola), però també entre les cultures de la diversió i l'obligació, entre el reglament d'ordre intern i les seves visions de la responsabilitat, entre un estil de vida i unes pràctiques escolars. (Segons DUBET, F. (1991). "Les Lycéens". Paris, Ed. Seuil. Els adolescents escolars entenen, per exemple, per "matèria viva" aquella que "està oberta a la societat i pot ser controlada per l'alumne". Les "matèries" no ho són perquè, "Com es pot reflexionar sobre coses mortes i qüestions que prohibeixen les respostes personals?").

Abstenció (%sobre cens) a les eleccions autonòmiques

	1980	1984	1988	1992	1995
Badalona	40,1	42,2	49,0	56,0	43,8
Barcelona	41,8	35,3	40,1	44,5	34,1
Castelldefels	45,5	43,5	48,0	53,7	43,1
Cerdanyola	42,6	46,1	47,2	53,5	39,8
Cornellà	38,2	39,7	47,1	53,1	40,0
Esplugues	40,0	40,8	44,8	50,2	38,0
Gavà	39,4	40,8	43,2	52,3	43,0
L'Hospitalet	40,7	42,4	47,5	53,0	39,8
Molins de Rei	30,6	32,2	35,5	40,1	33,7
Moncada i Reixac	34,1	41,3	46,0	52,9	42,5
Montgat	38,4	37,0	42,2	48,6	38,2
Palleja	30,9	35,4	38,0	46,5	39,0
El Papiol	28,5	31,4	37,7	42,1	34,3
Prat de Llobregat	38,9	40,6	51,7	58,2	44,8
Ripollet	41,7	41,9	47,3	55,4	44,9
St. Adria Besós	45,7	43,3	52,4	59,8	47,8
Sant Boi	41,8	38,1	49,2	55,6	44,3
St. Clement de	31,5	28,8	35,6	35,6	32,9
Llobregat					
Sant Cugat	46,6	33,7	37,9	42,0	31,8
St. Feliu de Llobregat	34,7	44,2	42,4	49,7	38,5
St. Joan Despí	33,1	34,0	39,0	46,4	37,1
St. Just Desvern	32,8	32,4	38,0	43,3	33,4
St. Vicenc dels Horts	34,4	34,3	45,0	52,0	45,3
Sta. Coloma de Cervelló	23,2	25,9	36,2	40,7	34,2
Sta. Coloma de	44,6	46,4	52,5	59,1	46,0
Gramanet					
Tiana	30,0	25,4	30,3	36,2	27,7
Viladecans	40,6	43,9	50,1	56,4	45,8
Total AMB	41,2	37,9	43,2	48,5	37,5
Total AMB (-BCN ciutat)	40,3	41,5	47,4	53,7	41,7

separar-se o a entrar en conflicte. Resseguint la història personal i escolar de cadascun dels alumnes podríem descobrir trajectòries amb diversitats d'èxits i de suficiències, de tensions i de conflictes que, finalment, acaben amb diversos graus d'èxit i fracàs.

Revisant les trajectòries i els processos que les han produït podem descobrir multiplicitat de factors, sovint encadenats i generadors uns dels altres, en els quals caldrà pensar tot reflexionant sobre les mesures. Per exemple:

- Alguns d'ells tenen a veure amb les discapacitats, aparegudes en el procés de maduració o generades per la progressiva manca d'habilitats que el procés escolaritzador exigeix, que dona per suposat que tothom ha de tenir en el moment exacte que determina el currículum escolar.

- D'altres són derivats de pedagogies, de formes d'ensenyar inadequades, de simples transmissions de coneixements que no tenen en compte el destinatari.

- Algunes altres, podríem considerar-les sota la categoria de bloqueigs, d'incapacitats temporals per reaccionar, per respondre a les exigències escolars, d'adaptar-se a una imposició d'aprenentatges que no discrimina situacions personals. Una part d'aquests bloqueigs estan estretament relacionats amb les diferents situacions evolutives per les que passa l'alumne, entre les quals destaquen algunes de les primeres etapes infantils i, especialment pels cicles dels que aquí més ens ocupem, les de l'adolescència.

- En una línia similar, també hauríem de tenir present que la manca d'estímul o l'aparició de bloqueig evolutiu està, per suposat, en relació amb els contextos familiars i amb els espais vitals i socials en els quals es dona l'evolució personal i educativa.

- La distància o el xoc cultural poden tenir, també, diverses versions. Alguns d'ells són deguts simplement a la imposició de la cultura dominant; altres, a l'elecció per part de l'alumne d'altres opcions culturals com ara l'orientació cap al món del treball, considerant inútil l'escola. A vegades és la dura contradicció entre

Abstenció (%sobre cens) a les eleccions municipals

	1979	1983	1987	1991	1995
Badalona	40,6	38,8	37,5	53,6	43,9
Barcelona	54,3	32,6	31,2	44,5	33,8
Castelldefels	39,7	32,9	38,3	47,8	40,3
Cerdanyola	37,6	37,0	38,8	51,2	40,4
Cornellà	35,7	22,3	33,9	50,3	39,2
Esplugues	32,6	33,0	35,1	47,9	38,6
Gavà	34,1	33,2	32,1	49,1	41,7
L'Hospitalet	41,8	35,7	35,9	51,9	40,6
Molins de Rei	36,6	26,7	28,0	37,3	35,8
Moncada i Reixac	31,0	30,3	32,0	47,5	41,5
Montgat	40,1	32,0	31,1	42,8	36,0
Palleja	26,3	30,7	27,0	32,9	31,3
El Papiol	20,0	20,8	25,3	33,4	28,8
Prat de Llobregat	36,0	34,6	34,8	50,4	42,4
Ripollet	34,6	34,4	35,1	50,5	41,4
St. Adria Besós	41,9	40,2	42,6	51,4	45,4
Sant Boi	37,1	33,4	35,9	46,0	42,4
St. Clement de Llobregat	11,2	19,2	20,9	31,8	29,5
Sant Cugat	46,3	30,9	31,8	43,8	36,8
St. Feliu de Llobregat	32,4	29,1	28,2	44,8	38,5
St. Joan Despi	30,5	25,0	26,0	41,2	35,7
St. Just Desvern	32,3	32,3	33,6	41,1	35,3
St. Vicenc dels Horts	30,9	31,7	31,9	44,1	43,0
Sta. Coloma de Cervelló	23,4	27,9	30,1	38,7	29,6
Sta. Coloma de Gramanet	38,5	34,1	34,3	50,5	37,4
Tiana	31,1	26,2	25,8	37,0	30,3
Viladecans	34,6	36,8	38,0	52,3	44,4
Total AMB	48,3	33,2	32,8	46,7	36,8
Total AMB (-BCN ciutat)	38,2	34,1	35,2	49,8	40,6

2. Quins fracassos voldríem reduir?

2.1 El fracàs com a conflicte

Revisant la qüestió des del punt de vista més individual hem de tenir present que el "fracàs" i l'èxit estan presents al llarg de tota la vida escolar dels infants i adolescents. Els nois i noies interactuen amb el seu medi social, educatiu i acumulen les experiències en la seva memòria afectiva i social. El fracàs existeix en la mesura que hi ha evolucionat l'aprenentatge. És el tribut a les situacions evolutives que han de passar necessàriament per fases crítiques i d'esforç personal. Normalment el fracàs, com a balanç final d'una etapa -evolutiva o escolar- és el fruit de l'acumulació de situacions problemàtiques no resoltes de forma satisfactòria per als subjectes implicats. Situacions definides com a problema des de l'òptica de la institució. Tanmateix, sovint allò que és problema ja a l'escola no ho és per l'alumne o la seva família o a l'inrevés. L'escola prioritza com a problema l'ordre i l'adequació per damunt de tot.

També són el fruit de l'acumulació de resultats escolars deficitaris i constants, la inexistència d'unes habilitats de base que no s'ensenyen, que no es desenvolupen en el moment adequat i que es converteixen en deficit crònic. Mancances i buits que, en no rebre resposta, una estímulació adient, sembren una consciència permanent d'incapacitat.

L'abordatge institucional, escolar, de mesures envers el fracàs té a veure amb l'aprenentatge d'estratègies progressives i permanents per a la resolució de conflictes i amb els processos de seguiment educatiu; un seguiment estímulador dels processos de creixement, amb capacitat d'observació per a la detecció del naixement de les situacions problemàtiques, dels processos de conflicte i desviació. Part de les mesures tindran a veure amb la creació d'estructures flexibles de desenvolupament i d'acompanyament personal.

Les diversitats d'èxit han de ser enteses com a resultats de processos de relació diferents amb l'escola, com a itineraris vitals i educatius que, en diferents moments, deixen de convergir i comencen a

Part de les mesures tindran a veure amb la creació d'estructures flexibles d'acompanyament, de seguiment educatiu.

L'abordatge de mesures envers el fracàs té a veure amb l'aprenentatge institucional d'estratègies progressives i permanents per a la resolució de conflictes.

Abstenció (%sobre cens) a les eleccions europees

	1987	1989	1994
Badalona	37,7	53,3	53,2
Barcelona	31,3	48,5	45,7
Castelldefels	38,5	53,0	49,6
Cerdanyola	39,4	49,0	48,9
Cornellà	33,9	44,8	47,4
Esplugues	35,1	47,2	46,7
Gavà	32,1	48,1	50,1
L'Hospitalet	35,9	46,7	49,2
Molins de Rei	28,2	44,0	45,8
Moncada i Reixac	32,2	45,0	50,6
Montgat	31,4	50,5	48,5
Palleja	28,0	44,6	50,9
El Papiol	26,6	43,6	46,1
Praet de Llobregat	35,3	49,8	53,0
Ripollat	35,2	47,1	52,4
St. Adria Besós	42,9	51,6	55,5
Sant Boi	35,6	48,4	52,6
St. Clement de Llobregat	22,8	50,9	50,7
Sant Cugat	31,9	47,9	43,9
St. Feliu de Llobregat	28,3	44,3	48,5
St. Joan Despí	26,2	41,1	46,6
St. Just Desvern	33,7	48,9	44,5
St. Vicenc dels Horts	32,8	45,4	52,0
Sta. Coloma de Cervelló	29,1	47,8	48,4
Sta. Coloma de Gramanet	34,9	50,1	53,0
Tiana	27,0	48,3	41,1
Viladecans	37,9	50,6	53,1
Total AMB	33,0	47,4	47,8
Total AMB (-BCN ciutat)	35,3	48,6	50,5

maduresa i a l'autonomia personal, a l'emancipació, a la capacitat d'adaptar-se alhora que transforma la pròpia realitat. Però aquest mateix dret adquireix un valor negatiu si va adreçat tan sols a la socialització homogènia, que vol dir: adequació a una determinada cultura, integració a uns únics valors, acceptació d'un ordre preestablert i no qüestionable.

Abstenció diferencial*

	1980-2	1984-6	1988-9	1992-3	1995-6
Badalona	20,0	8,0	12,9	29,1	18,7
Barcelona	22,6	2,7	8,6	22,3	11,1
Castelldefels	22,8	9,1	12,9	27,9	17,5
Cerdanyola	22,5	12,7	12,6	28,3	16,8
Cornellà	19,2	10,1	15,3	30,0	18,8
Esplugues	22,6	10,1	13,1	27,6	16,6
Gavà	22,0	9,6	9,8	26,7	17,9
L'Hospitalet	22,1	11,1	14,9	28,9	17,1
Molins de Rei	13,2	-0,1	5,8	17,3	12,7
Moncada i Reixac	14,9	9,3	12,9	27,8	18,3
Montgat	20,7	1,9	8,7	25,3	15,2
Palleja	11,6	7,4	5,5	23,9	16,7
El Papiol	11,0	3,7	5,3	21,5	12,6
Prat de Llobregat	19,9	9,5	14,8	31,5	20,3
Ripollet	24,3	11,3	12,7	29,7	20,7
St. Adria Besós	24,8	7,7	12,7	28,4	17,8
Sant Boi	24,4	7,1	13,6	28,3	18,3
St. Clement de Llobregat	14,6	0,2	0,9	11,3	10,4
Sant Cugat	27,0	0,8	7,0	19,8	10,4
St. Feliu de Llobregat	18,7	9,4	12,5	26,9	17,1
St. Joan Despí	17,8	8,7	11,2	25,0	16,5
St. Just Desvern	12,7	0,8	5,3	20,4	9,8
St. Vicenc dels Horts	17,5	3,5	11,9	28,0	20,4
Sta. Coloma de Cervelló	8,1	-1,7	3,7	17,2	11,1
Sta. Coloma de Gramanet	24,3	13,9	15,6	32,8	21,6
Tiana	13,1	-0,6	3,1	18,7	10,5
Viladecans	21,2	10,4	14,3	29,8	20,4
Total AMB	22,1	5,5	10,5	25,0	14,2
Total AMB (-BCN ciutat)	21,3	9,4	13,3	28,6	18,0

* Diferència del percentatge d'abstenció de les eleccions autonòmiques respecte de les legislatives posteriors.

a) el fracàs de l'administració, en no trobar o no voler trobar l'organització adient; en no trobar o no voler trobar sortides positives;

b) el fracàs de la pròpia institució escolar, que no és capaç de donar resposta a la diversitat epistemològica, professional i cultural i intel·lectual del conjunt de persones que hi assisteixen i hi treballen;

c) el fracàs del professorat; atrapat en inèrcies corporativistes, mancat de voluntat d'innovació formativa, format en concepcions culturals sovint obsoletes;

d) el fracàs de les metodologies, de les didàctiques, dels recursos... que són els que en definitiva no responen, no respecten, no s'adapten, o no són prou sensibles a les diferències de ritme, de nivell, d'interessos, de necessitats, de capacitats, de coneixements o d'exigències de les persones que, com a individus i com a societat, tenen dret a ser tingudes en compte a través de l'escola;

e) de la pròpia cultura social que no respecta la diferència i on s'ha afavorit el predomini d'una concepció de rivalitat i competitivitat que dona com a conseqüència una manca de solidaritat i respecte a la diversitat;

f) el fracàs, també, al que aboquen al noi o noia que viu una situació personal, vital negativa, limitada.

Si algunes d'aquestes coses no fossin així, l'escola serviria per afavorir una identitat positiva.

No etiquetaria negativament, no provocaria expectatives negatives, conflicte i indefensió respecte l'aprenentatge als estudis, l'escola; potser els nois i noies accelerarien els seus ritmes per arribar a adaptar-se i adquirir els coneixements bàsics.

En la nova situació d'escolarització obligatòria cal considerar que aquesta té aspectes positius si va adreçada, tal com diu la LOGSE, a l'educació, i això vol dir: respecte a la diferència, ajuda a la

Annex 4. Abstenció als districtes de la ciutat de Barcelona

Abstenció (% sobre cens) a les eleccions legislatives

	1977	1979	1982	1986	1989	1993	1996
Ciutat Vella	30,5	42,5	24,4	39,0	40,6	31,1	32,9
Eixample	24,6	34,1	18,3	29,9	29,4	20,2	21,9
Sants-Montjuic	23,6	35,1	19,7	33,8	33,7	24,2	24,4
Les Corts	22,4	32,1	16,8	29,2	27,3	17,9	19,8
Sarrià-St.Gervasi	26,7	34,0	16,9	26,3	25,0	16,5	19,3
Gràcia	24,7	35,0	18,6	31,5	30,3	21,1	22,6
Horta-Guinardó	28,4	38,3	18,5	32,8	32,2	22,7	22,9
Nou Barris	23,4	35,3	18,9	32,8	33,9	24,5	24,2
Sant Andreu	22,1	33,3	18,2	31,9	31,5	22,1	22,2
Sant Martí	19,8	32,7	19,4	33,6	33,0	23,3	23,2
Total Barcelona	24,7	35,8	19,2	32,0	31,6	22,2	23,1

Abstenció (% sobre cens) a les eleccions autonòmiques

	1980	1984	1988	1992	1995
Ciutat Vella	46,6	41,1	47,8	52,5	44,1
Eixample	38,2	30,2	35,7	39,8	30,0
Sants-Montjuic	42,5	37,7	42,7	47,0	36,1
Les Corts	37,8	30,4	35,9	39,4	28,2
Sarrià-St.Gervasi	37,0	25,4	29,7	34,2	26,0
Gràcia	38,8	31,4	36,0	40,0	30,9
Horta-Guinardó	47,5	37,1	43,5	47,6	36,1
Nou Barris	45,4	40,0	47,2	51,3	39,8
Sant Andreu	41,2	36,5	42,4	46,2	34,7
Sant Martí	40,5	38,3	44,7	47,2	35,9
Total Barcelona	41,9	35,3	40,8	44,5	34,1

Abstenció diferencial*

	1980-2	1984-6	1988-9	1992-3	1995-6
Ciutat Vella	24,1	2,1	7,0	21,4	11,2
Eixample	19,9	0,4	6,4	19,6	8,1
Sants-Montjuic	22,8	3,8	9,0	22,8	11,7
Les Corts	21,0	1,1	8,6	21,5	8,4
Sarrià-St.Gervasi	20,2	-0,8	4,7	17,7	6,7
Gràcia	20,1	0,0	5,8	18,8	8,3
Horta-Guinardó	29,0	4,3	11,2	24,9	13,2
Nou Barris	26,5	7,1	13,3	26,8	15,6
Sant Andreu	23,0	4,6	10,9	24,1	12,5
Sant Martí	21,1	4,7	11,7	23,9	12,6
Total Barcelona	22,7	3,3	9,0	22,3	11,0

* Diferència del percentatge d'abstenció de les eleccions autonòmiques respecte de les legislatives posteriors.

PRIMERA PART

1. Nota prèvia sobre què cal estudiar i què cal canviar

Tal com s'ha indicat a la introducció, aquestes pàgines tenen el seu origen en tres materials previs. No reproduïrem ni sintetitzarem aquí hores de discussió i centenars de pàgines. Partim de les diferents descripcions i definicions que es van fer en el primer treball i en la justificació teòrica de la investigació. Hem de destacar, però, de manera especial el següent:

- No es poden considerar separatament les diferents situacions de fracàs; cal estudiar alhora les d'èxit. Algunes mesures que modifiquessin l'estimulació de determinats èxits modificarien determinats fracassos.

- Essent un procés interactiu (no unicausal ni multicausal) es tracta de situacions, resultats, en diferents moments de la vida educativa, generades per factors individuals, col·lectius i institucionals.

- Les tipologies d'èxit i fracàs –incloent-hi les construïdes per nosaltres– han de servir per a descobrir com s'ha produït un procés; no són categories per a classificar a priori els individus.

Aquest informe intentarà situar-se a mig camí entre l'idealisme críticista i el pur pragmatisme. Respon a la necessitat de disposar de respostes discutides a la pregunta que habitualment segueix a tot informe sobre la realitat de l'escola: "Així, doncs, què proposeu *vostès fer per canviar el que denuncieu?*" Si bé és cert que els propis canvis en els paradigmes explicatius i la pròpia sensibilitat i focalitat per uns o altres problemes ja és una manera d'apuntar solucions, també és necessari facilitar operativitat als suggeriments generals que en les investigacions i altres debats s'apunten.

Tot i així no podem deixar de tenir present que, posats a parlar de fracàs, caldria fer-ho més centradament en els següents aspectes:

Annex 5. Abstenció als municipis de l'àrea metropolitana de Tarragona

Abstenció (% sobre cens) a les eleccions legislatives

	1977	1979	1982	1986	1989	1993	1996
Tarragona	22,7	31,4	17,8	29,6	30,9	24,0	23,7
Constantí	16,8	25,1	21,3	29,5	34,8	25,1	25,1
Roda de Bará	15,7	25,4	16,0	23,9	28,3	23,0	23,8
Torredambarra	16,7	23,7	18,6	24,3	33,8	20,8	23,1
Vilaseca	22,0	36,6	22,6	32,8	33,1	23,9	22,7
Salou	-	-	-	-	-	28,0	29,4
Alcover	20,3	30,4	24,6	30,7	37,5	27,9	26,2
Valls	16,2	25,6	15,9	25,9	32,3	24,0	23,4
Cambrils	36,3	32,6	25,1	34,9	38,0	27,5	39,8
Reus	28,3	36,7	24,2	36,1	34,3	27,3	41,8
Vandellós	20,5	31,2	21,4	32,3	35,2	27,3	25,7
L'Arboç	13,3	24,2	18,9	24,9	32,0	26,2	30,5
Calafell	17,0	27,7	24,8	30,5	33,7	28,4	36,6
Cunit	10,6	23,4	23,1	34,3	45,2	28,6	35,5
El Vendrell	18,0	27,2	20,0	30,4	32,9	25,4	33,6
Total AMT	23,6	32,3	20,6	31,7	33,0	25,5	30,9
Total AMT (-Tarr.)	24,3	32,8	22,3	32,9	34,2	26,3	34,8

Abstenció (% sobre cens) a les eleccions autonòmiques

	1980	1984	1988	1992	1995
Tarragona	42,6	36,5	44,1	45,9	36,9
Constantí	34,8	36,0	41,5	47,5	40,8
Roda de Bará	33,3	21,6	30,4	39,0	37,7
Torredambarra	28,9	27,8	38,9	42,4	36,4
Vilaseca	46,3	43,2	45,3	38,6	36,0
Salou	-	-	-	56,3	47,1
Alcover	37,2	32,8	39,4	43,4	36,3
Valls	28,5	24,3	36,1	39,6	32,7
Cambrils	41,8	40,8	49,1	53,6	42,3
Reus	45,6	45,8	44,9	46,5	39,9
Vandellós	39,5	39,0	45,0	43,5	35,3
L'Arboç	31,0	31,0	40,8	41,4	35,4
Calafell	37,1	35,6	36,9	41,3	41,1
Cunit	34,2	39,0	44,9	55,5	45,4
El Vendrell	35,5	32,7	37,6	42,1	37,1
Total AMT	41,6	38,6	43,3	45,6	38,3
Total AMT (-Tarr.)	40,9	39,9	42,8	45,4	39,0

moment que interpretem com a crític per a l'escola, especialment per a la pública.

Aquest document que presentem no pretén res més que aportar transparència al complex entorn de variables que configuren el món educatiu. L'any de ser una "recepta", ha d'ajudar a consolidar els referents personals, les pròpies estratègies i recursos, del conjunt de persones que hi intervenen de forma directa o indirecta.

El text té dues parts diferenciades. A la primera, podríem dir que hem resumit els criteris, les perspectives amb les que han de pensar-se les respostes. Ho hem fet aclarint el que cal canviar i el que potser no és canviable, valorant el marc que la reforma crea i les seves potencialitats per variar l'èxit, descartant respostes i solucions que poden crear encara més problemes.

A la segona, no hem escrit cap recepta, però hem concretat i seleccionat les possibles respostes agrupant-les, destacant les que considerem bàsiques, potser prioritàries. Hem parlat d'elles en relació al marc escolar, a la diversitat dels alumnes, a l'equip educatiu o a la gestió del sistema, no oblidant, però, que totes aquestes respostes requereixen l'existència de determinades polítiques educatives.

¹ Els treballs de recerca citats són: CIREM (1994) "Èxit i fracàs escolar a Catalunya", Ed. Fundació Jaume Bofill, CIREM (1997) "Desigualtat d'èxit a la secundària obligatòria", Direcció General d'Ordenació Educativa, Generalitat de Catalunya. Tots dos havien estat precedits d'una anàlisi prèvia: MARTÍNEZ CELORRIO, X. (1992), "El fracàs escolar a Catalunya", Fundació Jaume Bofill. Estat de la qüestió, 1.

També es va realitzar un estudi qualitatiu complementari: MARTÍNEZ CELORRIO, X. (1996), "Diversitat en desigualtat. Una aproximació als alumnes sense èxit escolar", Ed. Fundació Jaume Bofill.

Abstenció (%sobre cens) a les eleccions municipals

	1979	1983	1987	1991	1995
Tarragona	34,5	30,3	33,0	42,0	36,1
Constantí	23,6	32,0	30,1	42,5	36,3
Roda de Bará	15,9	16,6	16,8	23,1	31,1
Torredambarra	23,6	21,2	26,0	26,5	28,7
Vilaseca	41,2	32,8	27,6	28,3	31,4
Salou	-	-	-	32,5	38,7
Alcover	36,6	33,6	34,1	31,9	35,6
Valls	28,5	26,6	30,2	33,8	33,3
Cambrils	33,8	36,5	35,0	42,7	39,8
Reus	48,6	44,2	40,4	44,4	41,8
Vandellós	24,2	23,0	20,9	27,3	25,7
L'Arboç	27,0	31,4	28,5	32,1	30,5
Calafell	27,7	27,3	28,4	35,2	36,6
Cunit	21,0	23,7	21,1	42,6	35,5
El Vendrell	33,9	27,5	26,8	35,1	33,6
Total AMT	38,2	34,9	33,9	39,7	37,1
Total AMT (-Tarr.)	40,2	36,6	34,2	38,8	37,5

Abstenció diferencial*

	1980-2	1984-6	1988-9	1992-3	1995-6
Tarragona	24,9	6,9	13,3	21,9	13,2
Constantí	13,5	6,5	6,7	22,3	15,7
Roda de Bará	17,3	-2,3	2,1	16,0	13,9
Torredambarra	10,3	3,5	5,1	21,6	13,3
Vilaseca	23,7	10,4	12,2	14,7	13,3
Salou	-	-	-	28,3	17,7
Alcover	12,6	2,1	1,9	15,5	10,1
Valls	12,6	-1,7	3,8	15,6	9,4
Cambrils	16,7	5,9	11,1	26,1	2,5
Reus	21,4	9,7	10,6	19,2	-1,9
Vandellós	18,1	6,7	9,8	16,2	9,6
L'Arboç	12,2	6,1	8,8	15,2	4,9
Calafell	12,4	5,1	3,2	12,8	4,5
Cunit	11,1	4,7	-0,3	26,9	9,9
El Vendrell	15,5	2,3	4,6	16,7	3,5
Total AMT	21,0	6,9	10,3	20,1	7,4
Total AMT (-Tarr.)	18,6	7,0	8,6	19,0	4,2

* Diferència del percentatge d'abstenció de les eleccions autonòmiques respecte de les legislatives posteriors.

0. Introducció

Sovint s'acusa els treballs d'investigació aplicada de no tenir una part destinada a proposar canvis en la realitat que estudien. Aquest podria ser el cas de les investigacions sobre el sistema educatiu. Després d'estudiar i tomar a estudiar l'impacte de l'escola sobre els ciutadans infants i adolescents cal ser agosarats i proposar mesures que puguin provocar els canvis necessaris; una actitud encara més necessària en un període en el qual s'estan produint fortes transformacions en el sistema educatiu i no sempre es tenen en compte les diversitats i desigualtats socials.

Ara fa ja tres anys que, per encàrrec del Grup de fundacions FUS varem començar la realització de l'estudi "Exit i fracàs escolar a Catalunya", en què es definia com quedava el panorama educatiu al final de l'EGB, el BUP i l'FP, tot just quan començava a aplicar-se massivament la reforma. El treball va recordar que no era socialment acceptable la pèrdua educativa, la generació de dificultats a un 40% de alumnes. Un conjunt de propostes alertaven sobre com no havia d'aplicar-se la reforma en marxa.

Aquesta investigació també va servir per a consolidar un grup de treball, en el si de la Fundació CiREM, que rebia amb posterioritat l'encàrrec del Departament d'Ensenyament d'aplicar a la població escolar la mateixa metodologia d'anàlisi que havia fet l'ESO avançada. El resultat ha estat el treball "Desigualtat d'èxit a la secundària obligatòria".

Però el Grup FUS va creure que no n'hi havia prou, i per aquesta raó va fer que el grup de treball es dediqués el curs passat a compaginar la recerca amb la reflexió sobre què calia fer perquè algunes coses canviessin en el sistema educatiu. El nostre treball ha estat aquest document. Just en el curs en què desapareix l'antiga EGB i apareixen tensions socials i escolars, així com conservadorismes polítics que fan perillar els petits canvis reals que ha de suposar la reforma, volem aportar estímuls i propostes perquè continuï la renovació. Esperem poder ajudar així a la renovació del discurs pedagògic en un

2. És normal aquesta abstenció diferencial?

En el capítol anterior hem constatat com les eleccions autonòmiques a Catalunya donen lloc a aquesta constant i fonamental abstenció diferencial: una part molt significativa de la gent deixa de votar en aquestes eleccions i, no sols dóna lloc a un govern menys representatiu, sinó que pot tenir un impacte significatiu en la correlació de forces. Però alhora hem situat aquest fenomen en un marc molt més general que, en certa mesura, li dóna caràcter de normalitat: el de les eleccions de segon ordre. Des d'un punt de vista normatiu es pot defensar sens dubte que tots i cada un dels catalans que no van a votar en les eleccions autonòmiques són una desviació de l'ideal democràtic i resten força i representativitat a les institucions d'autogovern catalanes, passi el que passi a Extremadura o a Rhône-Alpes. Sense invalidar en absolut aquest argument, també és cert que cada un d'aquests abstencionistes diferencials resulta més comprensible i explicable si la seva existència és tant habitual a aquestes i altres regions com a Catalunya. L'objectiu d'aquest capítol és precisament aquest, tractar de situar quin és el grau de normalitat de l'abstenció diferencial catalana, entenent aquesta normalitat no respecte de cap ideal democràtic sinó des de la realitat empírica de les realitats més properes a la catalana.

Establirem quatre nivells de comparació, anant de la major llunyania política (i, per tant, també de la menor comparabilitat) a la màxima proximitat amb el cas català. Començarem establint una panoràmica de les eleccions regionals a alguns països europeus, per tal de situar les eleccions autonòmiques espanyoles i catalanes entre aquestes. L'extrema diversitat en la rellevància d'aquestes, així com les marcades diferències institucionals i culturals entre estats dificultaran una contrastació més rellevant. En segon lloc, compararem les eleccions autonòmiques a Catalunya amb les restants CCAA de l'Estat espanyol, fixant-nos molt especialment en els nivells d'abstenció diferencial a cada una d'elles. A continuació, realitzarem una comparació més acurada amb aquelles CCAA amb un marc institucional més proper al català: aquelles que van desenvolupar la seva autonomia a partir de l'article 151 de la Constitució i que, com a resultat més important de cara a aquest anàlisi, celebren les seves eleccions autonòmiques de forma aïllada. Finalment, i ja sense moure'ns de l'àmbit de Catalunya, compararem els nivells de participació a les eleccions autonòmiques i a les municipals, i en treurem conclusions des del supòsit que les dues es veuen afectades per factors molt similars, en tant que eleccions de segon ordre.

2.1. Comparant amb Europa

La comparació de la situació de l'abstenció diferencial a Catalunya i a Europa és tant imprescindible com de complexa utilitat. Resulta imprescindible com a paràmetre de referència per observar si un menor grau de participació es

40	8.1 Els nois bloquejats i les temptacions per les vies especials
41	8.2 Organització escolar i diversitat
43	9. EL CENTRE COM A PROJECTE COMPARTIT
43	9.1 De l'autonomia al "clima de centre"
44	9.2 Una proposta educativa coherent
48	10. ARRELLAR L'ESCOLA
48	10.1 Escola i comunitat
49	10.2 L'entorn com a mediador dels sabers
52	11. EDUCADORS I EDUCADORES, CLAU DELS CANVIS
53	11.1 A partir del seguiment educatiu
55	11.2 Formació: sentir-se acompanyats, treballar innovant
57	12. ALTRES FORMES DE RELACIÓ EDUCATIVA I D'APRENTATGE
58	12.1 ... sense oblidar la tendència al conflicte
61	13. FACILITAR L'ANÀLISI DE LES DIFERÈNCIES D'ÈXIT
62	14. GESTIONAR MILLOR EL SISTEMA

dóna en les eleccions subestatal d'altres països similars, però les diferències culturals i especialment les institucionals fan que puguem treure poques conclusions d'aquesta comparació. En primer lloc, la combinació de cultura i institucions dona lloc a diferències participatives molt grans en eleccions de primer ordre i a una estructura de costos objectius i subjectius molt diferenciada. Així, a Itàlia, una combinació de forta politització i d'una tradició de vot obligatori provoquen una participació molt alta en tot tipus d'eleccions, tot i la menor importància de les regions en el país. En segon lloc, és precisament l'extrema diversitat en les formes d'estructuració territorial del govern el que dificulta realitzar comparacions. A més de molts països que no compten amb eleccions regionals, trobem situacions com la francesa o la italiana on la coexistència d'eleccions regionals i de nivell inferior (cantonal a França, provincial a Itàlia) dificulten encara més aquesta tasca. Finalment, la coincidència entre algunes d'aquestes eleccions amb altres de nivell superior o inferior donen lloc a taxes de participació que no poden ser interpretades en clau estrictament regional i que converteixen la taxa bruta d'abstenció diferencial en una dada a tractar amb moltes cauteles.

Malgrat totes aquestes dificultats, quina és la situació a alguns dels països europeus? A l'Estat on podem trobar parlaments regionals més poderosos, Alemanya, constatem una diferència mitja de 9 punts entre la seva participació en eleccions federals i als Länder. La tendència recent ha estat cap a que aquesta distància s'incrementi lleugerament, doncs la significativa davallada participativa que s'ha viscut en aquest país ha afectat tots els tipus d'eleccions, però amb especial intensitat a l'elecció dels parlaments regionals. Mentre l'elecció del Parlament Federal experimentava una davallada participativa del 91,1% a principis dels anys 70 fins al 77,8% de 1994, en les eleccions regionals la caiguda ha anat del 83,2% al 68,5%⁸. La distància ha crescut doncs de 13,3 punts a 14,7. Una tendència ja molt clara durant els anys 70 i 80 s'ha vist accentuada amb la incorporació dels territoris de l'Est, que han registrat taxes de participació més escasses en tot tipus d'eleccions i que han aprofundit la seva distància participativa respecte a l'antiga Alemanya Occidental durant la primera meitat dels anys 90. Pel que fa a la jerarquia participativa entre tipus d'eleccions, les regionals ocupen el segon lloc després de les federals, amb una participació lleugerament superior a la pròpia d'eleccions municipals i clarament superior a la d'eleccions europees. En definitiva, ni allí on els Parlaments regionals resulten més importants i gestionen una part important de la riquesa i els serveis del país desapareix la tendència a una clara distinció entre eleccions de primer i de segon ordre. En tot cas, la importància de les decisions que es prenen en els Länder serveix per situar la participació en aquestes eleccions per sobre de les municipals i més a prop de les taxes pròpies de les eleccions federals que no de les europees.

Encara en l'Europa central, Holanda suposa un cas molt diferent, donat que es tracta d'una realitat on les eleccions provincials serveixen per escollir unes

⁸ Per tal de no dramatitzar excessivament la tendència i de veure-la en perspectiva històrica, cal dir que la dada de 1972 és la més alta de la història del país i representa el resultat d'un període de creixement continuat de la participació, que fou del 78,5% (i, per tant, similar a l'actual) l'any 1949.

- dedicar especial atenció a evitar la guetxització de l'escola pública en els territoris desfavorits, passar dels CEF (centres d'educació preferent) a les ZEP (zones d'educació preferent)
- redefinir el paper del títol de Graduat en ESO, aclarint els criteris per a la seva consecució
- modificar el paper de la inspecció educativa
- canviar en profunditat els sistemes de formació permanent del professorat
- crear una unitat d'experimentació i innovació que promougui, impulsi, coordini i avaluï les experiències renovadores (estímul, interès, la reflexió i l'aplicació), tant pedagògiques com organitzatives

assemblees amb molt menys poder i significació per a la vida quotidiana de les persones. En tot cas, la realitat no ha estat tant diferent a l'alemanya: també aquí s'ha produït una significativa davallada de la participació en eleccions provincials a partir de la segona meitat dels anys 70, passant del 79% l'any 1978 al 53% l'any 1991. Aquesta caiguda tant espectacular ha vingut a alterar la jerarquia participativa tradicional en el país, que fins aquell moment reproduïa la situació alemanya: més participació en provincials que en locals, però menys que en legislatives estatals. En els anys 80, però, aquesta caiguda participativa de les eleccions provincials ha donat lloc a que es situïn per sota de les eleccions locals, molt més a prop de les taxes pròpies d'eleccions europees i molt lluny de les eleccions de primer ordre. De fet, aquesta nova situació es correspon en major mesura amb la importància de la institució, considerada tant des del punt de vista del seu polític, com des de la percepció que en tenen els propis ciutadans holandesos, que la veuen com a menys significativa que el govern local.

A Itàlia la situació és especialment complexa. En primer lloc, les dades disponibles fins no fa gaire es corresponien al que es coneixen com eleccions "administratives", que corresponen tant a municipals com a provincials. A més, els canvis institucionals recents, incloent la creació d'algunes regions autònomes, contribueixen a definir un escenari encara més complex. En tot cas, la participació en eleccions regionals i provincials s'ha mantingut en nivells molt elevats, tot i constatar-se també una clara davallada, des dels màxims participatius de 1975 (88,1%) fins a la convocatòria de 1995 (81,3%). La jerarquia participativa tradicional es manté, amb una participació inferior a la de les eleccions de primer ordre, però sempre clarament superior a la d'eleccions europees. El llegat general d'una tradició d'elevada politització i de vot obligatori, així com la importància de les relacions clientelars en les convocatòries per escollir institucions properes al ciutadà han contribuït a mantenir una participació elevada, compensant la menor importància real d'algunes d'aquestes institucions.

TAULA 2.1. Participació i abstenció diferencial en alguns països europeus (1980-1995)

	Participació en legislatives	Participació en regionals	Diferència	Ratio regionals/legislatives
Alemanya	84,8	75,8	9	89,3
Itàlia	88	86,9	1,1	98,7
França	71,2	68,6	2,6	96,3
Holanda*	83,7	67,5	16,2	80,6
<i>Catalunya</i>	<i>73,9</i>	<i>60,7</i>	<i>13,2</i>	<i>82,1</i>

* Les dades d'Holanda fan referència únicament als anys 80.

Finalment, França presenta una evolució molt marcada de la participació en les seves eleccions regionals: en 12 anys han passat d'un 78,2% de participació l'any 1986, al recent i escàs 59% de 1998. Sens dubte, la dada de 1986 és atípica, pel fet de tractar-se d'un cas de coincidència d'eleccions regionals i legislatives, donant lloc a una participació més alta del que és habitual. Però fins i tot oblidant aquesta dada, la davallada de 1992 a 1998 és de gairebé 10 punts, conformant un nou panorama de gran desmobilització, en el que es fa gairebé impossible destriar els elements conjunturals que pugui haver-hi de les tendències més estables i a mig termini. En tot cas, la

No hi ha reforma sense reforma de l'administració educativa.

Per aconseguir-ho es treballa en la direcció de:

- Introduir un ampli procés de descentralització
- Unificar uns criteris comuns per a la implantació de la reforma i per a l'abordatge de les diferències en tota la xarxa educativa (de titularitat pública o privada) financada amb diners públics
- Repensar les formes d'aplicació de l'estatut de la funció pública en el cas dels professionals de l'ensenyament *veraces per al*
- *veraces* disposar de sistemes rigorosos i *veraces* per al seguiment del funcionament dels sistemes educatius
- Experimentar en situacions reals la millora de les pràctiques educatives
- Evitar la desresponsabilització de l'administració educativa en relació amb la sortida dels alumnes fora del sistema educatiu

Per això, entre d'altres mesures assenyalades, proposem:

- Iniciar un procés d'acostament a la municipalització, mantenir la competència a la Generalitat però delegar la gestió en els ajuntaments i consells comarcals, amb un gran grau d'autonomia dels centres
- Potar els consells municipals de competències en matèria de matriculació, gestió i seguiment de les escoles. El consell local actuarà com a organisme únic per a totes les escoles del municipi, privades i públiques
- Els criteris sobre gestió del sistema han d'afectar a tota la xarxa (igualació en hores lectives, condicions de matriculació, condicions laborals del professorat...) la qual cosa suposa revisar la política de concerts amb l'escola privada

consideració conjunta d'aquestes tres convocatòries dona lloc a un panorama on les eleccions regionals són les segones més participatives, situant-se molt més a prop de les eleccions de primer ordre que de les convocatòries europees, i per tant, més a prop del patró alemany que de l'actual situació holandesa.

En definitiva, la situació europea es caracteritza pels següents grans trets:

- La participació en les eleccions regionals es situa sempre en algun lloc entre la màxima participació de les eleccions de primer ordre i la mínima de les eleccions europees, en alguns llocs per sobre i en altres per sota de les eleccions municipals.
- La participació, però molt particularment la participació en eleccions regionals, ha caigut significativament en els darrers anys a tots els països estudiats. El fet que es tracti d'un fenomen tant general força a descartar explicacions particulars de cada cas i apunta a la necessitat de buscar respostes generals.
- La importància objectiva de les institucions regionals existents no mostra cap relació aparent ni amb el grau d'abstenció absolut en les convocatòries regionals, ni amb la importància de l'abstenció diferencial. Aquesta sembla explicar-se molt més per tradicions culturals o dinàmiques de relació entre partits i ciutadans o per la coincidència entre convocatòries i el conjunt de mecanismes institucionals existents.

La propera aparició de convocatòries regionals en un dels principals països europeus que avui no en tenen (Gran Bretanya) suposarà un nou escenari clau per estudiar aquest fenomen. En la realitat examinada fins aquí, l'abstenció diferencial existeix arreu però amb intensitats molt diverses. Catalunya destaca com el cas de major abstenció absoluta en eleccions autonòmiques i com el segon després d'Holanda en abstenció diferencial. No es tracta doncs d'un fenomen exclusiu de Catalunya en sí mateix, però sí d'un cas particular per la seva magnitud, sobretot si pensem que les competències del Parlament són clarament superiors a les de tots els casos estudiats aquí, amb la possible excepció alemanya.

2.2. Catalunya entre les CCAA de l'Estat Espanyol

En el conjunt d'Europa constatarem una diversitat cultural i institucional excessivament gran per poder afinar massa les comparacions. Una estructura institucional asimètrica però amb importants trets en comú, com és la de l'estat espanyol ens permet aprofundir en aquest anàlisi per tal de veure fins a quin punt la important diferència participativa entre eleccions generals i autonòmiques a Catalunya és habitual en altres entorns.

La principal conclusió d'aquesta anàlisi és que Catalunya és diferent, almenys en la intensitat del fenomen estudiat. Si totes les CCAA sense excepció presenten un patró de comportament en el que les eleccions autonòmiques registren una participació més reduïda que les generals, també és cert que les diferències no són enlloc tant grans com a Catalunya. Si ens fixem en la

Però, a més, hauria de retornar-se a la societat la responsabilitat educativa, implicant-la de nou (des del petit debat en el barri a la implicació en la gestió) en la definició del paper de l'escola, els seus objectius les seves possibilitats. Davant la tendència simplista al descredít cal rearmar-se amb un discurs acreditador de l'escola. Les mesures polítiques reals es legitimen i s'orienten també segons retòriques i discursos. Si el discurs dominant (en els papers i en els discursos pròpiament dits) no és el del crèdit a l'escola i el d'aquesta com a igualadora social, les polítiques reals i les inversions pressupostàries podran prosseguir menyspreant el sistema educatiu, més ben dit, podran avançar amb el procés de desmantellament del sistema públic que és el que ofereix verdares possibilitats d'igualació. L'administració hauria de programar i mantenir campanyes d'acreditació de l'escola, dels mestres i de la seva funció igualadora.

Més en concret, ha de tenir-se en compte que tota reforma necessita ser explicada i "venuda" amb entusiasme durant bastant temps perquè la societat s'adoni de les seves possibilitats i virtutats. No és aquest el cas de l'ESO. Alguns ~~defensors~~ defensors oficials semblen més aviat els seus enemics. No es fa l'efort permanent de traspassar el sentit, el valor de la reforma, la seva concepció de l'ensenyament i de la forma d'educar, el sentit de l'organització del currículum. Tot ha quedat en explicació de canvis formals que atabalen els pares sense saber què és el que vertaderament signifiquen. La implantació de la reforma requereix, a més, un procés sistemàtic d'avaluació. Han d'alliar-se i neutralitzar-se a temps alguns efectes no desitjats tant en l'administració educativa com en la pràctica escolar.

Ha de començar a explicar-se, a debatre, que a llarg termini hem d'avançar cap a una escola oberta, que és més coordinadora i dinamitzadora d'activitats, i ordenadora d'aprenentatges que no pas un centre on s'imparteixen continguts.

Ha de fer-se l'efort permanent de traspassar el sentit, el valor de la reforma, la seva concepció de l'ensenyament i de la forma d'educar, el sentit de l'organització del currículum.

L'administració hauria de programar i mantenir campanyes d'acreditació de l'escola, dels mestres i de la seva funció igualadora.

Hauria de retornar-se a la societat la responsabilitat educativa.

mitjana de participació en eleccions autonòmiques (taula 2.2), Catalunya presenta la segona més alta de l'estat, superada únicament per Galícia. A més, aquesta dada és en bona mida el resultat d'uns inicis democràtics molt abstencionistes a Galícia, que ha anat trencant amb aquesta tendència, de manera que si consideréssim únicament els anys 90, Catalunya presentaria la màxima abstenció amb un 40,7%, clarament per davant del 36,7% de Galícia.

TAULA 2.2. Abstenció en eleccions autonòmiques

	1983	1987	1991	1995	Mitja	
Aragó	33,2	30,3	35,6	28,4	31,9	
Astúries	35,0	33,4	41,3	40,1	37,4	
Balears	35,2	33,1	39,6	36,2	36,0	
Canàries	38,1	34,6	38,2	35,0	36,5	
Cantàbria	26,4	23,7	27,7	26,0	25,9	
Castilla-Mancha	26,6	24,1	27,1	21,2	24,7	
Castilla-León	29,9	25,9	32,4	25,6	28,5	
Extremadura	28,1	25,6	29,0	21,1	25,9	
Madrid	30,3	30,5	40,6	29,2	32,6	
Múrcia	31,5	27,4	35,1	24,0	29,5	
Navarra	29,1	27,1	33,3	31,6	30,3	
Rioja	29,8	27,6	31,1	23,8	28,1	
Com. Valenciana	27,3	24,7	30,8	24,7	26,8	
Andalusia ^a	34,0	29,2	44,7	32,7	22,1	32,5
Catalunya ^b	38,6	35,7	40,7	45,1	36,4	39,3
Galícia ^c	53,7	42,6	40,5	35,8	37,5	42,0
País Basc ^d	41,2	31,6	29,6	39,0	40,3	36,3

^a Les dates de les eleccions autonòmiques a Andalusia són 1982, 1986, 1990, 1994 i 1996.

^b 1980, 1984, 1988, 1992 i 1995.

^c 1981, 1985, 1989, 1993 i 1997.

^d 1980, 1984, 1986, 1990 i 1994.

~~14. Gestionar millor el sistema~~

~~No formem un grup propòsit especialment encarregat de gestió del sistema educatiu. El nostre paper és el d'observar i per a dissenyar les diferents propostes possibles. En qualsevol cas, gran part del que hem dit fins ara pot quedar en pur canvi de vocabulari si no es donen importants canvis en la gestió del sistema.~~

13.2. Altres formes de gestió

Pensem que el sistema educatiu és (juntament amb la sanitat) ~~l'empresa~~ **organització** objectivament més gran i més complexa que l'administració pública gestiona directament (quantitat d'usuaris, d'infraestructures, recursos...). A pesar d'això, l'aparell de gestió no disposa (o no disposa en la mesura mínima desitjable) del que sembla imprescindible per a fer funcionar una ~~organització empresa~~ notoria de mecanismes d'informació i avaluació interna (funcionament) i externa (necessitats). **A vegades sembla com si l'administració educativa pensés que a base de lleis i decrets, i de pura burocràcia, el sistema ja funcionaria tot sol.**

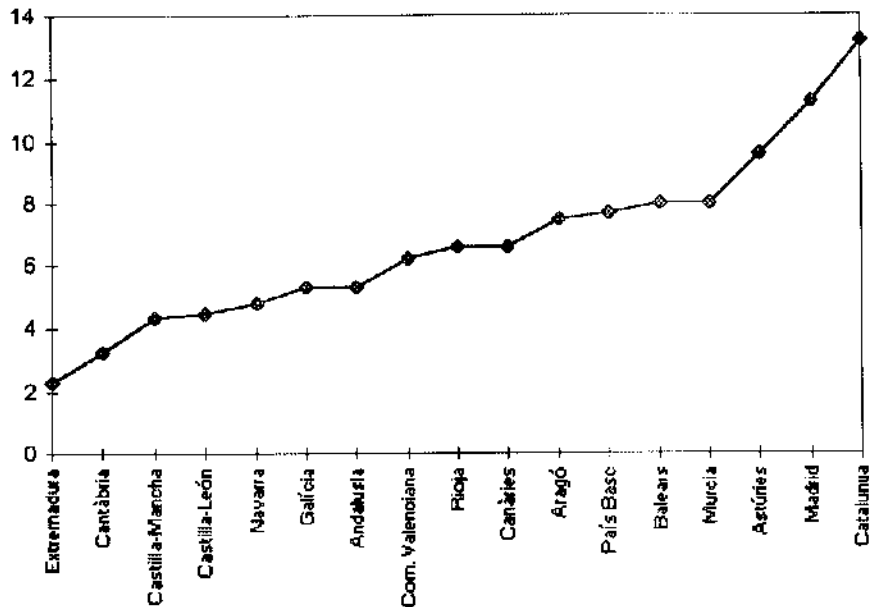
Com ja hem dit en parlar de l'arrelament s'hauria de tendir decididament cap a la municipalització de la gestió dels serveis educatius. ~~Alguns a Catalunya, i per que ja és ajuntament gran i~~ ~~hi ha un nombre significatiu d'ells gestionant millor~~ ~~l'educació que la Generalitat, la majoria no ho fanen prou. Pel que fa~~ ~~als ajuntaments petits, caldrà pensar en els consells comarcals,~~ ~~potser la veritat és que no hi ha un gran, i, al costat, hi hauria d'haver~~ una veritable autonomia dels centres, amb la dotació i la capacitat de per a la gestió de les que també hem parlat, amb la capacitat de contractar i adscriure professorat en funció del projecte educatiu dissenyat. Molts d'aquests canvis serien possibles i positius atorgant, per exemple, altres funcions a la inspecció, reforçant la intervenció més compromesa, més directiva i menys burocràtica.

Els centres haurien de tenir capacitat de contractar i adscriure professorat en funció del projecte educatiu dissenyat.

S'hauria de tendir decididament cap a la municipalització de la gestió dels serveis educatius.

Gran part del que hem dit fins ara pot quedar en pur canvi de vocabulari si no es donen importants canvis en la gestió del sistema.

GRÀFIC 2.1. Abstenció diferencial per CCAA (expressat en diferència de punts percentuals entre l'abstenció autonòmica i la general)

Però aquesta dada podria ser el resultat d'un substrat cultural propi on, per major desinterès o escepticisme, es constata un allunyament reiterat dels catalans respecte de l'àmbit electoral. Tot i no tractar-se d'una de les CCAA més participatives de l'estat (com semblava que ho seria l'any 1977, donat un major nivell de desenvolupament i d'aparent politització), tampoc poc dir-se que es tracti de la CCAA més apàtica de l'estat: és la quarta CCAA més abstencionista en eleccions europees, la cinquena en municipals i la sisena en legislatives, quedant generalment per darrera d'algunes de les comunitats del Cantàbric (Galícia i Astúries) i de les illes (Balears i Canàries). Per tant, tot i que Catalunya presenta índexs de participació per sota de la mitjana estatal, tampoc es tracta d'una CCAA que destaquï pel seu comportament globalment passiu, excepte en el cas de les eleccions autonòmiques.

En definitiva, i tal com constatarem en la comparació amb Europa, hi ha abstenció diferencial en totes les CCAA de l'Estat espanyol. Però, alhora, la taxa d'abstenció diferencial de Catalunya (13,2 punts) és clarament superior a la de totes les altres CCAA (gràfic 2.1), situant-se molt clarament per sobre en la major part dels casos: l'abstenció creix en un 50% de les eleccions generals a les autonòmiques a Catalunya, mentre que aquest creixement es situa entorn al 20% en la major part de CCAA. En termes de la jerarquia participativa ja comentada per Europa, Catalunya forma part també del reduït grup de CCAA on la participació en eleccions locals és superior a la que es registra en convocatòries autonòmiques (taula 2.3), tot i que aquesta dada presenta també problemes de comparabilitat.

TAULA 2.3. Diferència entre participació en eleccions municipals i autonòmiques

Més participació autonòmica		Més participació municipal	
CCAA	Diferència	CCAA	Diferència
Extremadura	1,7	Astúries	-1,1
Cantàbria	1,5	Navarra	-1,2

13. La responsabilitat de l'administració educativa ~~La responsabilitat de l'administració educativa~~ ~~La responsabilitat de l'administració educativa~~ ~~La responsabilitat de l'administració educativa~~ ~~La responsabilitat de l'administració educativa~~

13.1 • Investigació i canvi

Ja hem recordat repetidament que les diferències d'èxit escolar tenen un repartiment territorial que no és uniforme i que aquest no és estable. A més, els paràmetres generals que fem servir per a descriure l'èxit són ~~imprecisos i amb poca consistència~~. És necessari que l'administració educativa estudiï sistemàticament aquesta realitat d'una forma detallada (barris, escoles, situacions socials, etc.). Les mesures envers el fracàs necessiten d'un mapa territorial, en detall i actualitzable, a partir de crear un sistema d'investigació permanent.

Des d'una altra perspectiva, global però micro, conve recordar que el sistema educatiu no disposa d'un veritable sistema d'investigació i desenvolupament. En una situació com l'actual, en la qual com ja hem dit coincideixen a la vegada canvis radicals en el paper de l'escola amb noves situacions de escolarització, resulta imprescindible disposar de sistemes que permetin generar noves propostes didàctiques i educatives, experimentar-les i avaluar-les; sistemes centrats en la investigació-acció, en la innovació a partir de la formació als centres.

Hem de tornar a les escoles experimentadores, a les aules experimentadores. **Sense experimentació activa el sistema no pot avançar.** De l'experimentació activa, implicada, de la seva observació i correcció, han de sortir "productes" aplicables al sistema general per a millorar-lo.

Hem de disposar de sistemes que permetin generar noves propostes didàctiques i educatives, experimentar-les i avaluar-les

Castilla-León	1,3	Galícia	-2,3
Castilla-Mancha	1,2	Catalunya	-3,3
Múrcia	0,9		
Canàries	0,8		
Com.	0,8		
Valenciana			
Aragó	0,8		
Rioja	0,7		
Madrid	0,7		
Andalusia	0,6		
Balears	0,3		
País Basc	0,2		

La singularitat catalana és manifesta, però alhora aquestes dades poden ser objecte d'una crítica senzilla. En 13 d'aquestes CCAA, les eleccions autonòmiques es celebren de forma simultània a les eleccions municipals, donant lloc a realitats poc comparables. La doble convocatòria simultània té almenys dos efectes. En primer lloc, dona major visibilitat a l'elecció, permet que més ciutadans s'en assabentin i es motivin i ofereix més incentius als partits polítics per tractar de mobilitzar els ciutadans. En segon lloc, quan coincideixen dues convocatòries i una d'elles porta els electors a les urnes, es constata generalment un efecte de contagi, de manera que aquests electors acostumen a "rendabilitzar" el viatge al col·legi electoral emetent el vot en ambdues convocatòries, tot i que en algun cas sols existís un interès real en una d'elles. Per tant, especialment a les poblacions menors on la taxa de participació en eleccions locals tendeix a ser molt alta es produeix sens dubte el fenomen de ciutadans que, aprofitant el viatge al col·legi electoral per escollir el consistori, aprofita per emetre el seu vot en una comtesa autonòmica que, potser per sí mateixa no l'hagués motivat suficientment.

Sens dubte es tracta d'un argument gens menyspreable i que obliga a matisar l'espectacularitat de les dades ja examinades. L'efecte de la major visibilitat i mobilització partidària i mediàtica juguen a favor de la major participació autonòmica en aquestes CCAA i el contagi és molt probable en alguns petits municipis. El que no pot fer-se de forma acrítica és assumir que tot el "contagi" és unidireccional. És a dir, que l'elecció municipal és sempre la que porta els ciutadans a les urnes i l'elecció autonòmica la que s'en beneficia. De fet, en gairebé totes aquestes CCAA, excepte a Astúries i Navarra, la mitjana de participació és lleugerament superior en la convocatòria autonòmica que en la municipal, tot i que això sigui producte del resultat de 1979, l'únic cas de no coincidència i on la participació municipal va ser especialment escassa. El mateix cas de 1979, l'única elecció municipal que es fa en solitari i que dona lloc a la menor taxa de participació en aquestes eleccions podria ser un argument a favor del rol mobilitzador de les eleccions autonòmiques en aquestes CCAA. Però cal recordar el context de marcada de desmobilització de l'any 1979, poc després d'una convocatòria també molt abstencionista com les eleccions legislatives d'aquell mateix any.

En definitiva, en les eleccions simultànies el que predomina bàsicament són taxes de participació molt similars, generades per aquest efecte de contagi i amb taxes de participació que s'han vist afavorides per la major mobilització que provoca una doble elecció, que a més té ressò i implicacions a tot l'estat.

- compartir amb d'altres recursos comunitaris (serveis socials, juvenut, justícia) formes de resolució dels conflictes que superen el marc i les possibilitats escolars
- conflictes escolars
- professors, per exemple) de la mediació en els diferents
- crear i concretar formes d'aplicació (equips mixtes d'alumnes
- crear veritables sistemes pràctics de participació dels
- elaborar i revisar les normes de forma participativa

Per això, entre d'altres mesures assenyalades, proposem:

- crear un clima acollidor
- utilitzar a l'aula allò que s'apren fora de l'aula
- generar estratègies i espais per a regular els conflictes

Per aconseguir-ho treballa en la direcció de:

El funcionament positiu de qualsevol escola es basa en aconseguir que l'alumnat se senti vinculat al centre, es doni una aproximació a les seves cultures, els seus sentits vitals. L'escola com a comunitat esta regida per unes normes, fruit del consens i la discussió. L'alumnat participa en la generació i en l'aplicació de les normes.

Per tant, tornem a constatar la singularitat quantitativa de l'abstenció diferencial catalana i, alhora, la dificultat de realitzar una comparació fiable amb aquestes CCAA que no tenen eleccions autonòmiques de forma aïllada.

2.3. Les CCAA del 151

Si les eleccions autonòmiques a Catalunya són incomparables amb el que passa al conjunt de l'estat, no succeeix el mateix amb les altres tres CCAA que compten amb el seu propi calendari electoral i que, per tant, tendeixen a celebrar les seves eleccions autonòmiques de forma aïllada: Galícia, País Basc i Andalusia. També la relació amb l'autogovern, que en aquestes CCAA era una reivindicació més sentida i sostinguda per la ciutadania abans i després del seu establiment contribueix a convertir-les en realitats més comparables. Fins i tot des del punt de vista institucional i de competències, i tot i la diversitat de ritmes i nivells d'autogovern existents entre aquestes quatre CCAA, comparteixen el fet de ser les que han assolit abans un major nivell competencial, el que les converteix en objectivament més importants de cara als seus ciutadans.

Com ja s'ha vist a l'apartat anterior, Galícia té la mitjana d'abstenció autonòmica més alta, seguida de Catalunya, el País Basc i Andalusia. Però en termes d'abstenció diferencial (i, fins i tot, d'abstenció autonòmica en els noranta) Catalunya es situa també en el primer lloc entre aquestes CCAA (taula 2.4), doblant la diferència participativa de les altres tres. En totes elles es vota més en les eleccions generals, però en les altres les diferències són molt més irregulars i fluctuants que en el cas català. Aquestes diferències són espectaculars en algun cas (entre les autonòmiques de 1980/81 al País Basc i Galícia i les eleccions generals de 1982 en aquestes mateixes CCAA, per exemple), però molt reduïdes en altres (entre les autonòmiques de 1985/6 en aquestes mateixes CCAA i les eleccions generals de 1986), com si en aquestes comunitats l'abstenció diferencial fos el resultat de conjuntures canviants, mentre a Catalunya fos un patró de comportament regularment establert i consolidat.

Com a mínim en el cas d'Andalusia segueix existint una objecció possible a aquesta comparació: en aquella CCAA s'han celebrat cinc eleccions autonòmiques, però tres d'elles de forma simultània a altres convocatòries: l'any 1986 i l'any 1996, coincidint amb eleccions generals i l'any 1994 el mateix dia que les eleccions europees. El primer fet que cal destacar és el clar impacte mobilitzador d'aquesta simultaneïtat, en la mateixa línia del que observàvem per les CCAA del 143: en les eleccions celebrades de forma aïllada, la participació ha estat d'un 60,7%, en l'elecció que coincidia amb europees del 67,3% i en les coincidents amb eleccions generals del 74,4%. És un efecte gens menyspreable, obtingut sense trencar amb l'existència d'una dinàmica política pròpia de la comunitat i que cal retenir de cara a parlar de possibles respostes a l'abstenció. Però, alhora, és una circumstància que dificulta novament la comparació amb les CCAA que, com les tres restants, han celebrat sempre les seves eleccions autonòmiques de

d'arbitrar-se mecanismes de gestió pròxims a allò que es coneix com a "mediació". Formes de treball que permetin a l'alumne assumir la responsabilitat de la seva conducta sense donar per fet que l'última paraula la té sempre l'adult. ~~Formes que impliquin al professorat en el treball i reconeixement als treballadors dels centres~~ (Comissions de mediació, ~~espais de treball~~ espais per a la reparació, etc.).

Tot i així, hem de recordar també que, per als alumnes en conflicte, les mesures no poden ser fonamentalment individuals, adreçades especialment i específicament a ells. Han de ser globals i afectar el conjunt el grup i l'escola considerats com a agents educatius, com a instruments d'intervenció. **El que realment educa són les relacions entre iguals o amb els adults-, la pressió de grup, el funcionament institucional, pensat com a marc acollidor i integrador.**

El funcionament institucional ha d'estar pensat com a marc acollidor i integrador

forma aïllada. L'abstenció diferencial a Andalusia, si excloem del càlcul les eleccions celebrades simultàniament amb altres convocatòries creix fins als 11/12 punts⁹ i, per tant, queda molt prop de la xifra catalana tot i que segueix mantenint-se lleugerament per sota d'aquesta.

TAULA 2.4. Abstenció en eleccions legislatives i autonòmiques i abstenció diferencial (CCAA del 151)

	Andalusia	Galícia	País Basc	Catalunya
Legislatives				
1977	21,5	39,3	23,6	20,7
1979	31,4	48,7	34,1	31,5
1982	34,0	36,3	19,4	19,3
1986	28,6	41,0	32,2	30,8
1989	30,6	39,2	33,1	32,9
1993	23,1	29,8	29,9	24,1
1996	21,5	22,9	28,5	23,5
<i>Promig</i>	27,2	36,7	28,7	26,1
Autonòmiques				
1es	34,0	53,7	41,2	38,6
2es	29,2	42,6	31,6	35,7
3es	44,7	40,5	29,6	40,7
4es	32,7	35,8	39,0	45,1
5es	22,1	37,5	40,3	36,4
<i>Promig</i>	32,5	42,0	36,3	39,3
Diferencial*				
1es-1982	0,0	17,4	21,7	19,3
2es-1986	0,6	1,6	-0,6	4,9
3es-1989	14,1	1,3	-3,5	7,8
4es-1993	9,6	6,0	9,1	21,0
5es-1996	0,6	14,6	11,8	12,9
<i>Promig</i>	5,3	5,3	7,6	13,2

* Diferència entre la convocatòria legislativa (de la qual s'indica l'any) i les eleccions autonòmiques (segons el cas, les primeres, les segones...).

En definitiva, com en les comparacions prèvies, Catalunya mostra una intensitat més elevada en la seva abstenció autonòmica i en la seva abstenció diferencial. Quines explicacions poden existir a aquesta situació, quan establim la comparació amb CCAA relativament similars amb la catalana, almenys a nivell institucional? Una primera línia de resposta aproxima Catalunya al País Basc, però distingeix aquestes dues CCAA de Galícia i Andalusia: mentre aquestes han estat tradicionalment zones d'emigració, aquelles han estat comunitats que han rebut importants onades immigratòries en les darreres dècades. L'any 1990, a Catalunya el 33% de la població havia nascut fora d'aquesta CCAA i un altre sector important tenia dos pares d'origen no català i vivia en entorns socials on la presència del català és residual. També al País Basc es dona una situació similar, amb un 29% de la població nascuda fora de la CCAA. Des del punt de vista de l'abstenció aquest contingent d'immigrants entre la població pot tenir, almenys, dos grans conseqüències: en primer lloc, a tot el món s'ha

⁹ Depenent de si comparem la taxa de participació amb la del conjunt d'eleccions legislatives o de si suprimim del càlcul aquelles que es celebren simultàniament amb autonòmiques.

12.1 ... sense oblidar la tendència al conflicte

Entre les dades que en els nostres treballs hem pogut descobrir hi ha la constatació que, en la secundària, qualsevol dificultat educativa es transforma en conflicte amb una gran facilitat. Es més, sabem que quan hi ha conflicte no és possible l'èxit escolar, ja que cap escola no el tolera. En aquesta situació juga un paper determinant la relació de tensió -inevitable- entre adults i adolescents, la tendència a la confrontació institucional quan s'altera l'ordre, la conversió de les dificultats escolars acumulades en conductes problemàtiques, etc. Estem davant d'alumnes que no han resolt satisfactòriament el seu encaix amb l'escola (o viceversa).¹⁴

Per aquesta raó, algunes mesures per a reduir les diferències d'èxit tenen a veure amb els mecanismes amb què es dota l'escola per a la resolució de conflictes, mecanismes que han de ser participatius, efectius però democràtics, i que suposin la implicació dels nois i noies.

Podríem començar per revisar el nivell de flexibilitat institucional, les rigideses de funcionament que generen tensions amb l'alumnat i que no són necessàries. Hauríem de continuar amb les normes de funcionament, les normes han de ser discutides entre tots, consensuades i explicades repetidament. Han de definir com actuarem quan aparegui un conflicte més que no pas prevenir les sancions.

Per a diverses situacions hem de recordar que, tot i que el professor tingui raó, és part implicada en els conflictes. Per això hauran

de revisar

de revisar
"Ha de tenir-se molta cura en parlar de conflictes en l'escola secundària. L'alumne en conflicte és, prou àmpliament, quelcom que ha passat al procés d'esclearificació, totes les tensions de la seva adolescència, sense que l'escola hagi tingut hàbilment o capaçitat per derivar-les o canalitzar-les. O viceversa, quan el que s'ha de revisar és el paper de l'adult determinant de la seva conducta, o bé la capacitat per llegir els adolescents conduïts a l'atribució de problemes, allò on, en el cas, a la generació d'incompatibilitats, mites, a la consideració de determinants adolescents com a personatges problemàtics, a la generació d'imponents processos d'exclusió que, en alguns casos, comporten problemes d'exclusió social."
Funes, J. (1998). Escolantze obligatori i adolescència. A "Educar", nº 22-23, VAB

Reduir el fracàs té a veure amb els mecanismes amb què es dota l'escola per a la resolució de conflictes

S'ha de revisar el nivell de flexibilitat institucional que té cada escola.

Les normes han de ser discutides entre tots, consensuades i explicades repetidament

Hi ha d'haver mecanismes de gestió pròxims a allò que es coneix com a "mediació"

alguna cosa, el paper determinant de la cohesió i evolutiva de la família, i d'altres no sap fer pressió

comprovat que les persones que canvien de localitat de residència tendeixen a votar menys durant uns anys, donada la seva menor inserció en el nou entorn; en segon lloc, en el cas concret d'aquestes dues comunitats, el fet que aquests immigrants provinquin d'un context cultural diferent pot facilitar un menor interès pels temes polítics més autòctons, el que es traduiria en una menor participació en eleccions autonòmiques.

El problema d'aquesta interpretació és que el-seu resultat lògic seria constatar una abstenció autonòmica i/o diferencial més alta a Catalunya i el País Basc, respecte les altres dues CCAA. Però al País Basc, sense eleccions simultànies i amb una situació migratòria similar, ambdós indicadors presenten resultats molt diferents als catalans. Segueixen existint dues possibles explicacions a la major participació autonòmica basca. La primera situaria l'èmfasi en la situació de violència i polarització política que viu aquesta CCAA i que portaria a que les eleccions autonòmiques prenguessin una importància inusual, no sols com a mecanisme per a escollir una administració, sinó com un escenari més de l'intens conflicte polític que es viu a la societat. Com en l'Europa dels anys 30, una elevada participació electoral seria el reflex d'una intensa polarització política. La segona explicació es situaria en la diferent situació competencial entre ambdues comunitats. Des d'aquest punt de vista, les eleccions autonòmiques basques recullen una major aflluència de votants perquè tant des del punt de vista simbòlic com material, la importància de les institucions basques d'autogovern és significativament superior a les catalanes. Per una o altra raó, el resultat seria que les eleccions autonòmiques basques serien menys de "segon ordre" que les catalanes i, en conseqüència, atraurien una major atenció i mobilització ciutadanes.

La manca d'estudis aprofundits sobre el tema al País Basc o d'àmbit comparat dificulta donar una resposta definitiva a aquest interrogant. En tot cas, aquesta inexistència de recerques és segurament simptomàtica tant de la manca d'interès per una abstenció autonòmica relativament escassa, com d'una probable manca de diferències espectaculars en la distribució social, territorial i política d'aquesta abstenció. Per tal de fer una primera comparació amb el cas català, on la intensitat de l'abstenció diferencial és molt especialment marcada en l'àrea metropolitana de Barcelona, on més població treballadora i immigrant es concentra (Capítol 1), hem observat que succeeix a l'entorn metropolità de Bilbao (taula 2.5). Les taxes globals d'abstenció diferencial en aquesta zona són marcadament inferiors a les de la zona homònima de Barcelona i no són radicalment diferents de les que constatem al conjunt del País Basc. Tot i que s'aprecia un clar canvi de tendència, pel qual aquesta zona ha deixat de tenir una abstenció diferencial per sota de la mitjana del País Basc a principis dels anys 80, a tenir-la superior més recentment les diferències no són abrumadores i queden molt lluny dels resultats de l'AMB. Per tant, sigui quin sigui el factor que provoqui la menor desmobilització de la ciutadania basca en les seves eleccions autonòmiques, aquesta presenta una característica fonamental que la diferencia clarament de la catalana: la seva distribució territorial (i, per tant, social) està molt menys marcada que a Catalunya i es distribueix de forma més homogènia per tot el territori. És com si la diferència global entre l'abstenció diferencial

L'apropament a l'alumne ha de fer-se des del recull dels seus interessos reals, dels seus sentits socials, de la cultura de la seva vida quotidiana... des de la participació activa en el seu aprendentatge. D'una manera sintètica hauríem de dir que es tracta d'activitat versus passivitat, acció versus recepció, preguntar versus discutir, confrontació d'idees i situacions versus repetició, aprendre a aprendre versus assumpte implícit dels models rebuts, còpia versus recreació.

Moltes d'aquestes mesures, d'aquestes formes d'educar, les trobem en l'herència de l'escola moderna, de l'escola activa (de què hem parlat) i en el desenvolupament més recent de la psicopedagogia o les ciències de l'educació en general (la pedagogia operativa, el treball per unitats significatives arrelades en l'interès de l'alumne, el treball per projectes, el treball en grup cooperatiu, la interacció entre iguals en un espai d'aprenentatge, etc.). D'una manera sintètica podem dir que més enllà de l'elecció d'un corrent pedagògic, o de seguir per novetat algun dels enfocaments constructivistes, el cert és que

la concepció de la relació ensenyar-aprendre com un procés de construcció activa, participativa, estimula el procés d'aprenentatge, possibilita l'estimulació educativa.

Ha de tenir-se en compte la utilitat i l'actualitat d'allò que s'aprèn fora de l'aula, les fonts d'aprenentatge diferents del professor.

En parlar de l'atenció a la diversitat, de l'adaptació i la flexibilitat en el currículum, ha de tenir-se en compte la utilitat i l'actualitat d'allò que s'aprèn fora de l'aula, que no sempre és dins la matèria prevista, les fonts d'aprenentatge diferents del professor (interacció grupal, entre iguals, massmedia, etc.). A més, a la secundària, s'ha d'evitar pensar que les úniques cultures, les importants, són les adultes. Els adolescents són especialment sensibles a les cultures juvenils, als canvis socials, i esperen un professorat receptiu, obert al món que els envolta.

Per tal de resoldre, si més no en part, el dilema, la dicotomia entre la vida i l'escola, com a mínim ha de pensar-se que les activitats siguin el més integrades possibles, que sigui important l'elaboració de propostes, l'organització i gestió de projectes, la possibilitat de transferir els coneixements adquirits a les activitats socials, la possibilitat d'utilitzar-los en l'esforç per definir-se, per construir la seva identitat.

Les activitats han de ser el més integrades possibles. S'han de poder transferir els coneixements adquirits a les activitats socials.

Ha de fer-se a partir d'un professorat receptiu, obert al món que els envolta.

catalana i basca es concentrés tota en l'AMB, de manera que la resta de Catalunya no té un patró tant diferenciat del basc i és l'AMB la que genera els 6/7 punts que separen ambdues comunitats. Aquest patró no permet treure cap conclusió definitiva sobre explicacions, però apunta a que fer recaure tota l'explicació en la violència o les competències pot resultar insuficient, donat que bona part de Catalunya s'assembla al País Basc. Sembla doncs que més que buscar explicacions en les singularitats del País Basc, calgui fer-ho en les d'aquesta zona concreta de Catalunya.

TAULA 2.5. Abstenció diferencial a l'àrea metropolitana de Bilbao

	1es- 1982	2es- 1986	3es- 1989	4es- 1993	5es- 1996	Promig
Barakaldo	13,2	2,3	3,0	14,9	16,1	9,9
Basauri	24,7	2,1	3,6	11,5	15,4	11,5
Portugalete	29,0	2,2	1,9	16,2	15,0	12,9
Sestao	22,9	2,1	3,1	18,3	15,9	12,5
Bilbao	21,2	0,7	2,1	11,8	13,0	9,8
AMBilbao	21,1	1,3	2,4	13,1	14,1	10,4
AMB - Bilbao	20,8	2,2	2,9	15,0	15,7	11,3
<i>País Basc</i>	21,7	-0,6	-3,5	9,1	11,8	7,7
AMBarcelona	22,1	5,5	10,5	25,0	14,2	15,5
Total AMB (-BCN ciutat)	21,3	9,4	13,3	28,6	18,0	18,1
Catalunya	19,3	4,9	7,8	21,0	12,9	13,2
Catalunya - AMB	16,0	3,6	6,1	17,2	10,9	10,8

2.4. Diferències de participació entre eleccions autonòmiques i municipals a Catalunya

Un altre element de comparació rellevant per a la pregunta de si l'abstenció diferencial és o no és "normal" el trobem en els nivells de participació de les eleccions municipals. Són eleccions de segon ordre: la importància que la gent les hi atribueix està clarament pel darrera de la d'eleccions generals, i estan presidides, en bona mesura, per qüestions d'àmbit estatal malgrat que el que s'escolleix són els membres dels consistoris locals. Tot això es tradueix en una menor participació. No obstant, a Catalunya, l'abstenció que registren és la més petita de tots les convocatòries de segon ordre, situant-se en un promig del 36%, 3,3 punts menys que en eleccions autonòmiques. Fins ara, el sostre participatiu de les eleccions municipals (el 31,5% de 1987) es troba uns 4 punts per sobre del de les autonòmiques (35,7, l'any 1984), mentre que el rècord d'abstenció (42,2, l'any 1991) està a 3 punts del 45,1% de les autonòmiques de 1992. Ja hem vist que, encara que la diferència pugui semblar escassa, és la més important a nivell de les comunitats autònomes de l'Estat espanyol. En tot cas, tampoc no sembla una diferència insalvable.

TAULA 2.6. Diferències d'abstenció entre eleccions autonòmiques i municipals, 1980-1995

Catalunya	Àrea Metropo- litana de Barcelona	AMB sense Barcelona	Catalunya sense AMB
-----------	---	------------------------	---------------------------

12. Altres formes de relació educativa i d'aprenentatge

De fet, el risc més important de no tenir èxit ve donat per la probabilitat que els alumnes i la institució escolar acabin passant olímpicament un de l'altre. Algunes mesures a recuperar o inventar o intentar aconseguir i reforçar la vinculació de l'alumne amb l'escola, sentir-se "membre de" sentir l'escola com a cosa pròpia.

Altres mesures han d'afavorir la participació real i eficaç dels alumnes en els diferents nivells institucionals: grups-classe, òrgans de gestió, activitats extraescolars. Real vol dir que tinguin a les seves mans la capacitat de decisió en determinats assumptes. I eficaç vol dir que la participació ha de servir perquè tot plegat funcioni millor. La participació no és solament una estratègia educativa sinó una forma de gestió; és més, serà educativa en la mesura que sigui eficaç. La participació i la democràcia escolar no és un joc, és una forma d'organitzar la vida escolar. Les lleis han establert un marc normatiu però hi ha mancat la pedagogia i per això aquell marc resulta en molts casos una simple cotilla, una estructura burocràtica buida.

Resulta si més no curiós comprovar com, en els anys 70, quan no hi

havia normes de participació, ~~algunes~~ ^{algunes} ~~normes~~ ^{normes} a les escoles van

generar processos d'amplia implicació en la gestió de l'escola. La

norma no era necessària per a generar la dinàmica participativa, ans

al contrari; i avui hem invertit el fenomen. Sense cap tendència cap el

"revival", a la reminiscència buida, potser cal suggerir com a mesura

positiva la lectura d'alguns clàssics de la pedagogia i l'educació.

Caldrà tornar a recuperar i actualitzar part de l'Escola Nova, la

pedagogia institucional, Freinet, Makarenko, l'autogestió, etc., tornar

a tenir present la sociologia crítica, ~~de la pedagogia~~ ^{de la pedagogia} ~~de la pedagogia~~ ^{de la pedagogia}.

de la reforma necessita construir un nou discurs pedagògic que

permeti contestar els atacs simplistes que rep i, especialment,

donar sentit, contingut i entusiasme a la tasca del professorat

que s'hi implica

Algunes mesures a recuperar o inventar han de pretendre aconseguir i reforçar la vinculació de l'alumne amb l'escola.

Les lleis han establert un marc normatiu però hi ha mancat la pedagogia participativa.

Cal suggerir com a mesura positiva la lectura d'alguns clàssics de la pedagogia i l'educació.

La aplicació de la reforma necessita construir un nou discurs pedagògic

A80-M79	-0,5	-7,1	2,1	7
A84-M83	3,6	4,6	7,4	2,6
A88-M87	9,2	10,3	12,3	8,1
A92-M91	2,9	1,8	4,0	4,1
A95-M95	1,2	0,7	1,1	1,6
<i>Promig</i>	3,3	2,1	5,4	4,7
% 2on ordre	75,0	86,0	71,4	58,8

Si es considera que el volum d'abstenció que s'assoleix en eleccions municipals equival als efectes perjudicials que per a la participació tenen les eleccions de segon ordre, només resten 3,3 punts per explicar de l'abstenció autonòmica, és a dir, menys d'un 10% del seu volum total i el 25% del seu volum "diferencial". Evidentment, aquesta proporció varia molt d'un municipi a un altre. Prenent com a referència els municipis dels grans cinturons industrials, trobem, per exemple, que a l'àrea metropolitana de Tarragona hi ha un seguit de municipis (Roda de Barà, Torredembarra, Vandellòs, Cunit; vegeu el Capítol 1) on la participació en eleccions municipals és molt més a prop del nivell de les generals que no pas del de les autonòmiques i on, per tant, el factor segon ordre o bé no contribueix a explicar gairebé res de l'abstenció diferencial o bé aquest no afecta les eleccions locals. Per contra, a la mateixa ciutat de Barcelona, l'abstenció mitja en les convocatòries autonòmiques és lleugerament inferior a la de les municipals i darrerament s'ha arribat al punt que les xifres s'han equiparat totalment i fluctuen de forma gairebé idèntica. En aquest cas, es podria dir que l'abstenció diferencial és només el resultat dels efectes de segon ordre i que no cal recórrer a circumstàncies específiques de les eleccions autonòmiques per entendre-la. Entre aquests dos extrems es mouen la resta de municipis, sense que haguem pogut descobrir cap mena d'explicació global.¹⁰ És un fenomen extremadament divers, que depèn alhora d'un gran nombre de factors. Entre d'altres, cal mencionar aquí el del tamany del municipi. El fet que les poblacions més petites registrin taxes de participació especialment altes en els comicis locals pot fer que la distància que les separa de les autonòmiques sigui important encara que l'abstenció en autonòmiques es mantingui relativament baixa. Com a mostra d'això, la taula 2.6 incorpora una darrera fila on s'expressa en percentatge la quantitat d'abstenció adicional que les eleccions autonòmiques comparteixen amb les municipals i que, seguint amb la nostra hipòtesi, es podria atribuir al seu comú caràcter de segon ordre. Vist així, l'àrea metropolitana de Barcelona no apareixeria com a principal exponent de l'abstenció més estrictament autonòmica. Però en certa mesura això és el resultat del caràcter més urbà de la regió, que fa que l'abstenció municipal estigui molt més a prop de l'autonòmica del que ho està en les zones més rurals. En qualsevol cas, amb aquest exercici només es tracta d'evidenciar que les eleccions autonòmiques comparteixen amb altres tipus d'eleccions unes característiques que les fan menys participatives, i que bona part del que aquí hem anomenat abstenció diferencial no és exclusiu de les

¹⁰ Per exemple, els tres municipis que han servit de font de recrutament dels grups de discussió que s'analitzen dins d'aquest mateix treball. Les diferències d'abstenció entre eleccions autonòmiques i municipals eren de 10,8 punts percentuals a Santa Coloma de Gramanet, de 6,2 a Viladecans i de 3,5 a L'Hospitalet, la qual cosa suposava que el factor segon ordre explicava el 51%, el 70% i el 82% de l'abstenció diferencial dels respectius municipis. És a dir, a Santa Coloma els factors propis de les autonòmiques estarien molt presents, i molt menys a L'Hospitalet.

- implicar el professorat en projectes participatius de recerca-acció-experimentació amb professionals de l'entorn.
- facilitar la presència d'experts o consellers de centre per orientar i acompanyar els canvis organitzatius en les escoles
- facilitar l'elaboració de plans de formació continuada del professorat com a projecte de centre, o com a projecte local
- donar prioritat a l'acció tutorial longitudinal, al seguiment i desburocratitzar la funció docent
- elements de motivació professional
- redefinir la carrera professional dels professors, introduint en el temps de l'alumnat

Per això, entre d'altres mesures assenyalades, proposem:

- produir un canvi de cultura professional entre els educadors i educadores
- introduir criteris de gestió dels recursos humans, capacos de motivar professionalment al professorat
- redefinir el seu paper com a educadors i educadores

Per aconseguir-ho treballa en la direcció de:

Els educadors i educadores no són mers transmissors de coneixements. Són agents educatius estructuradors de les capacitats d'aprenentatge dels (de les seves) alumnes. Són professionals compromesos amb els resultats de la seva acció professional

convocatòries autonòmiques sinó que també apareix en d'altres convocatòries, les municipals, també qualificades de menor importància però que assolixen majors cotes de participació. En tant que l'abstenció en eleccions municipals pot ser un índex del grau de desmobilització atribuïble als efectes de segon ordre, resulta que, de l'abstenció diferencial, només una petita proporció és responsabilitat de factors específics dels comicis autonòmics. A grans trets, aquesta proporció es podria fixar entre un 15 i un 40% del volum d'abstenció diferencial de les eleccions autonòmiques respecte de les generals.

Després d'arribar a aquestes conclusions sorgia un interrogant: els que no participen en eleccions municipals són realment els mateixos que tampoc no ho fan en les autonòmiques? Vam mirar de resoldre aquest dubte a partir dels resultats d'enquestes on apareixien els rècords de vot de comicis autonòmics i municipals. El primer pas era comparar els perfils dels abstencionistes d'una i altra convocatòria. En cap dels casos analitzats apareixien diferències significatives, ni de tipus sociològic ni de caràcter actitudinal.¹¹ Els no votants d'eleccions autonòmiques i locals oferien moltes més semblances que dissimilituds, cosa que feia pensar que efectivament es tractava dels mateixos grups. Evidentment, les diferències es disparaven quan les dues convocatòries de la comparació, malgrat que consecutives, eren llunyanes en el temps i presentaven nivells de participació més desiguals. Fins i tot en aquests casos, el nombre d'abstencionistes que eren exactament els mateixos d'una a altra elecció era considerable. Per exemple, el 67% dels electors que no van votar en les municipals de 1995 (l'abstenció total de les quals va ser del 35,2%) repetien aquest comportament respecte de les autonòmiques de 1992 (amb una abstenció del 36,4%).

A l'espera d'un estudi més rigurós en aquest sentit, cal concloure, doncs, que la major part de l'abstenció diferencial no es pot considerar específica de les eleccions autonòmiques sinó que afecta, al mateix temps, les altres eleccions considerades de menor importància que les legislatives estatals. I que, com era d'esperar, hi ha força coincidència entre els perfils d'uns abstencionistes i els altres, fins al punt que una proporció important d'aquests són efectivament els mateixos.

2.5. Conclusions

En síntesi, podríem dir que hem arribat a dues conclusions igualment importants:

1.- En primer lloc, l'existència d'abstenció diferencial a Catalunya és absolutament normal en perspectiva comparada. També a Munic, Utrecht,

¹¹ Vam comparar les eleccions autonòmiques de 1992 i 1995 amb les municipals de 1991 i 1995, respectivament. Vam repetir l'exercici amb les autonòmiques de 1992 i les municipals de 1995. Les dades provenen de dues enquestes de l'Institut de Ciències Polítiques i Socials (ICPS), realitzades el novembre de 1993 (N=1200) i l'octubre de 1996 (N=1200). ICPS (1996): *Sondeg d'opinió. Catalunya. 1993*, Barcelona; i ICPS (1997): *Sondeg d'opinió. Catalunya. 1996*, Barcelona.

~~pedagògica, per contribuir a formar una mena de post-grau començat en~~
les habilitats i capacitats educatives necessàries per a treballar amb
els adolescents i les seves diversitats.

Càceres i Barakaldo hi ha menys gent que vota en les eleccions regionals que en les generals i, per tant, l'existència de menor participació en les eleccions autonòmiques catalanes que en les generals no és en sí mateixa anormal. També a Catalunya, la major part d'aquesta abstenció "de més" és el resultat del seu caràcter de segon ordre.

2.-En segon lloc, però, hem constatat que la intensitat de l'abstenció diferencial a Catalunya sí resulta excepcionalment elevada i de difícil explicació aparent. Malgrat la comparació amb entorns molt heterogenis, algun d'ells força similar al català, en cap cas hem trobat índexs d'abstenció diferencial iguals al català. És possible anar trobant explicacions *ad hoc* per justificar moltes d'aquestes diferències, però resulta difícil a partir d'aquestes entendre plenament aquesta singularitat del cas català.

Des del punt de vista de les possibles respostes a aquesta abstenció les lliçons a extreure són també dobles. En primer lloc, aquesta excepcional intensitat fa pensar que és desitjable i possible reduir aquesta abstenció autonòmica. D'altra banda, no tindria sentit, sense canvis institucionals excepcionals i donada l'experiència comparada, pensar en pretendre aconseguir una abstenció igual a la d'eleccions legislatives. Reduir les xifres fins a aproximar-se a nivell similars als de les CCAA del 151 podria ser un objectiu tant ambiciós com realista.

Es hora d'introduir sistemes d'avaluació de la tasca del professorat.

Han de revisar-se mesures com ara ~~les llicències de~~ ~~licències de~~ ~~formació~~

Cal garantir espais en que poder superar les angories professionals, la revisió i l'intercanvi d'estratègies, el vetllar per la qualitat.

Han de facilitar-se ajudes a la creació de nous instruments educatius, noves maneres de fer

Finalment, sense entrar a fons en les propostes, hi hauria coincidència en el fet que la formació inicial dels educadors i educadores que fan la secundària ha de ser modificada. Aquesta formació, extensa, experimental en les pretes escoles, ha de centrar-se ~~en la revisió de l'objectiu central d'ajudar~~

metxes

professorat, associats a la seva renovació i la introducció de sistemes d'avaluació de la tasca del professorat, obtint el marc de referència i vincular-los amb l'organització, (del ~~del centre~~) caldria canviar els objectius i exemple, en la revisió de mesures com ara les llicències de formació altres mesures en que caldria pensar. Voldríem posar èmfasi, per Pensant en el professorat i la seva formació també són possibles

La formació és l'element imprescindible (a més d'altres com ara recursos) per a recolzar les iniciatives, les propostes d'innovació educativa. D'altra banda, educar els adolescents, comporta disposar d'espais per a la reflexió col·lectiva, d'introspecció sobre la feina que fa cadascú, que es fa en el centre. Aquests espais poden garantir la superació de les angories professionals, la revisió i l'intercanvi d'estratègies, vetllar per la qualitat

projecte educatiu del centre.

~~Una manera format~~ Fins i tot podríem dir que el professorat està massa format, però que aquesta formació no ha generat processos de renovació. En la línia d'allò que hem dit sobre el seguiment i la tutoria, una part important de la formació ha de basar-se en la experiència de l'aula, a partir de l'autoreflexió. No es tracta de fer cursos sino d'ajudar i assessorar els centres, en un procés mixt en el qual es barregen nous coneixements i ajudes a la creació de nous instruments, noves maneres de fer. **Es tracta d'una formació creativa que acompanya el procés, el desenvolupament del**

previstos. Potser es va posar l'èmfasi en l'adaptació didàctica, en el fet que aprenguessin a ensenyar d'una altra manera, quan el que s'havia d'intentar aconseguir era convertir-los en veritables agents de canvi en un moment i amb una proposta educativa que fa canviar mots dels seus papers, de les seves pràctiques. Escassament ha ajudat a reflexionar sobre la reforma i el seu rerefons.

3. Perfils socials dels abstencionistes de les eleccions autonòmiques, 1984-1995

En aquest capítol es fa una descripció dels principals trets sociològics i actitudinals dels abstencionistes en les eleccions al Parlament de Catalunya i de la seva evolució al llarg de les convocatòries successives, des de 1984 a 1995. L'objectiu del capítol no és cap altre que el proporcionar un retrat fidel del col·lectiu que protagonitza el fenomen que aquí ens ocupa, a partir de l'explotació d'enquestes postelectorals.¹² Si en els capítols anteriors hem explorat en que consisteix i on és més intensa l'abstenció diferencial, aquí veurem qui són i quins trets ideològics bàsics tenen els abstencionistes autonòmics. No es tracta tant d'aportar noves interpretacions a partir d'una anàlisi de les dades, sinó de mostrar-les d'una forma més sintètica i assequible que la que ofereixen les taules bivariades (vegeu els annexos).

Únicament en alguns moments combinarem aquesta lògica més descriptiva amb una de més analítica, per explorar el rol que alguns d'aquests trets juguen en l'explicació de l'abstenció. Amb aquesta finalitat, hem creat una nova base de dades, formada per la combinació de les quatre enquestes postelectorals citades. Això ens ha permès comptar amb una mostra de gran tamany (N=11849) que posteriorment s'ha modificat per tal de donar el mateix pes a cadascuna de les enquestes originals (N ponderat=47709).¹³ Aquesta base de dades ens permetrà explorar interaccions entre variables que generalment no poden estudiar-se per manca de dades suficients o analitzar amb més detall la relació entre algunes variables i el vot, com pot ser l'anàlisi dels comportaments participatius per grups d'edat quinquennals. Ha mostrat ser especialment útil per analitzar el grup d'abstencionistes diferencials per separat, tasca que no hagués estat possible realitzar a partir de les mostres originals considerades individualment. Malgrat que aquest capítol està dedicat als abstencionistes autonòmics sense distincions, en alguns moments hem afegit comentaris sobre els abstencionistes diferencials que ens han semblat interessants.

El capítol té, doncs, dos grans objectius. En primer lloc, apuntar, ni que sigui de forma implícita, alguns trets característics del grup que permetin fer-se una idea dels factors que porten a no votar. En tot cas, insistim que no abordarem amb detall l'explicació de perquè es produeix cada una de les relacions empíriques entre les variables estudiades i l'abstenció, doncs aquesta tasca està ja coberta en altres treballs.¹⁴ En segon lloc, i avançant-nos als objectius finals del nostre treball, el capítol pretén ser una guia per a l'acció contra

¹² Es tracta dels estudis 1413 (postelectoral de 1984), 1750 (1988), 1998 (1992) i 2199 (1995) dels CIS. L'enquesta postelectoral de 1980 no es troba disponible en disquet i conté molt escassa informació d'utilitat per aquest estudi.

¹³ És per això que no hem inclòs les n en cada cas, però sí que s'indica que hi ha manca de dades (MD) quan no hi ha individus suficients com per poder considerar significatiu un percentatge.

¹⁴ Vegeu, especialment, Font (1992 i 1995), Justel (1995) i Riba (1995) pels casos català i espanyol. Alhora, aquestes obres remeten a una abundant bibliografia comparada sobre el tema. En aquest àmbit, una obra molt completa i recent és Anduiza (1997).

Fer de tutor ha de comportar no tan sols hores sino presència d'altres professionals de la pedagogia i la psicologia (que comencen a estar en la majoria de centres, malgrat que no sempre amb la disponibilitat adient) i construir amb ells formes de treballar més adequades que les que es donen en l'actualitat. De la mateixa manera, la potenciació de la tutoria comporta crear espais per discutir en equip sobre l'evolució dels alumnes, sobre les estratègies més adequades a seguir, per a compartir les dificultats i per a compartir formes i "receptes" d'atenció.

Tanmateix s'ha de pensar a introduir en la secundària la pràctica de l'observació sistemàtica, a l'aula i en el conjunt de l'escola, per a conèixer l'alumne sense prejudicis, per distingir el que és significatiu d'allò que no ho és. Alhora, s'ha de preveure disposar d'instruments adequats per a conèixer la realitat externa que envolta cadascun dels alumnes.

Posats a pensar formes més o menys realistes, davant la dificultat perquè alguns professors assumeixin positivament aquestes funcions, hem arribat a pensar que potser seria positiu i pragmàtic acceptar que alguns professors tan sols facin les funcions associades a la transmissió de coneixements. Resulta difícil, com ja hem dit, separar unes funcions de les altres donat l'alt grau de contaminació amb els components del seu món i l'estat que tot adolescent aporta a qualsevol fet escolar.

De manera molt especial en els primers anys de l'ESO, l'acompanyament, el seguiment educatiu està condicionat per l'organització. No tan sols suposa un treball d'equip educatiu, comporta reduir el nombre de professors que passen per una aula, globalitzar coneixements, integrar accions, donar coherència.

11.2 Formació: sentir-se acompanyats, treballar innovant

Fer dels professors bons professionals de l'educació condueix a considerar la seva formació. Malgrat tots els esforços fets, si més no en la secundària, no sembla que s'hagin generat els efectes etc)

Han de crear-se espais per discutir en equip sobre l'evolució dels alumnes

Es necessari introduir en la secundària la pràctica de l'observació sistemàtica, a l'aula i en el conjunt de l'escola

Es determinant reduir el nombre de professors que passen per una aula, globalitzar coneixements, integrar accions, donar coherència

Una part important de la formació ha de basar-se en la experiència de l'aula, a partir de l'autoreflexió.

l'abstenció: es descriuran acuradament els seus protagonistes, com a informació indispensable a l'hora de pensar qualsevol tipus d'estratègia mobilitzadora.

Amb aquest objectiu en ment, hem optat per fer una lectura de les dades en dues direccions. La lectura horitzontal ofereix una visió del comportament participatiu de cada grup considerat independentment del seu pes relatiu dins de l'electorat i, per tant, ajuda a interpretar el fenomen de l'abstenció. Es tracta de veure quins grups practiquen amb major freqüència i intensitat l'abstenció en les eleccions autonòmiques. Per contra, la lectura vertical informa sobre la composició real del col·lectiu abstencionista i és útil en tant que defineix els principals trets del grup objectiu. És a dir, en ocasions, i especialment a l'hora d'imaginar mesures palliatives, ens interessarà més si la gran part dels abstencionistes pertanyen a una determinada classe social que si aquest grup participa uns pocs punts per sobre d'altres grups molt minoritaris. Les dues lectures són necessàries i es complementen. L'una explica millor el fenomen, però l'altra té més poder *descriptiu*.

Al mateix temps tractarem d'estudiar l'evolució que han anat patint els perfils dels abstencionistes des de 1984. No es tracta només de veure quines són les pautes de canvi i continuïtat d'aquest comportament, sinó d'establir si aquestes tendències canvien en funció del context que envolta cada elecció. A grans trets, les eleccions de 1984 i 1995 han estat més mobilitzadores que les de 1988 i 1992, on la continuïtat era la nota dominant. La convocatòria de 1984 va crear en determinats sectors moltes expectatives sobre el possible assoliment d'una majoria absoluta al Parlament per part de CiU; la de 1995 va portar la pèrdua d'aquella majoria absoluta, després d'haver-se mantingut durant més de 10 anys. Intentarem constatar canvis de conducta a partir d'aquest tipus de consideracions d'àmbit conjuntural. En definitiva, es tracta de veure si l'ampliació del col·lectiu abstencionista en els moments de màxima desmobilització (1988 i 1992) suposa el manteniment de les seves característiques i la seva extensió pel conjunt de l'electorat o si suposa una transformació en la fisonomia d'aquest grup amb la seva extensió a altres grups de població.

TAULA 3.1. Evolució de l'abstenció real i declarada a les eleccions autonòmiques, 1984-1995

	Abstenció real (en absoluts)	Abstenció real (en %)	Abstenció declarada (en %)	Diferència entre abst. declarada i real
1984	1.608.864	35,7	19,3	-16,4
1988	1.858.479	40,7	24,8	-15,9
1992	2.184.020	45,1	27,4	-17,7
1995	1.847.022	36,4	23,8	-12,6

Font: vegeu la nota 1.

Finalment, caldrà tenir sempre presents les desviacions que introdueixen les enquestes analitzades en relació als resultats reals de les respectives eleccions. Ha estat àmpliament constatat que els estudis d'opinió postelectorals estan esbiaixats, entre d'altres, en el sentit de registrar una participació més elevada de la que en realitat es va assolir. En el nostre cas,

tutoritzar és fer un seguiment de l'alumnat per acompanyar-lo i orientar-lo en la seva trajectoria d'estudiant (col·lectivament a l'aula, en petits grups, de forma individual) que, en el cas dels adolescents, incloïu necessàriament ingredients de la trajectoria vital. Seguir, estimular, acompanyar i cada cadascú d'ells (elles) i el grup classe, al col·lectiu escolar del que formen part.

quid

La tutoria, l'acompanyament, suposa prestar atenció directament als nois, però també atendre a la família, treballar per a que entenguin allò que s'està fent a l'escola, tot allò que té a veure amb el procés evolutiu dels seus fills. D'igual manera, comporta programar, gestionar, coordinar les actuacions de l'escola sobre cadascun dels nois a càrrec seu per afavorir els seus aprenentatges, la seva adaptació, el disseny dels seus itineraris educatius.

La tutoria ha de ser dissenyada a partir de la consideració de l'alumne com a persona amb potencialitats, actuals o futures. La condició de trànsit en què estan vivint ha d'evitar valoracions i respostes fixes, com si es tractés d'essers inamovibles. El seguiment educatiu ha de permetre evitar que s'escapin, es trunquin, possibilitats futures, que l'alumne podrà tenir quan aconseguixi un cert grau d'estabilitat i d'integració social.

Malgrat que sovint es destaquen els conflictes com la principal dificultat educativa que el professorat té a l'ESO, potser és aquesta capacitat d'acompanyament educatiu (que comporta una mena de complicitat emocional) la que sembla presentar més dificultats. Molts exerceixen part de la tutoria dels aprenentatges però no volen o no saben fer la de l'evolució educativa.

Es per això que algunes mesures tindrien a veure amb com prestigiar (entre el professorat i entre els pares) i defensar com a central aquesta tasca; prestigi i reconeixement que ha de concretar-se destinant a l'acció del tutor més hores (més hores) així com convertir la seva pràctica en una de les peces clau de la formació continuada (en totes les seves vessants: individual, grupal, familiar,

- Com a professor en el desenvolupament d'un model d'educació i escola,

Convertir la pràctica tutorial en una de les peces clau de la formació continuada

Ha de prestigiar-se (entre el professorat i entre els pares) defensant com a central la tasca de tutor.

La condició de trànsit en què estan vivint ha d'evitar respostes fixes, com si es tractés d'essers inamovibles.

aquest biaix de participació s'ha mantingut força constant, entre els 16 i els 18 punts percentuals de diferència, sempre a favor de l'enquesta (taula 3.1). És possible que, sistemàticament, alguns grups siguin més responsables que d'altres de la diferència entre abstenció real i declarada. Tot i que existeixen alguns indicis que els públics que consideren que l'abstenció és una opció legítima (joves i persones amb estudis superiors, principalment) tenen menys reticència a acceptar que aquest ha estat el seu vot, la manca de conclusions prou satisfactòries al respecte impedeix aportar una solució definitiva i ens portarà a llegir amb certa precaució algunes de les dades disponibles.

3.1. Característiques sociodemogràfiques dels abstencionistes autonòmics

De forma sistemàtica, les dones s'abstenen més que els homes. Les diferències no són gaire importants, però han existit en totes les convocatòries fins al moment (vegeu les taules 3.2 i 3.3). La interpretació més estesa veu en aquest fenomen el reflex d'un menor interès en els afers públics per part de la dona, com a conseqüència de la pervivència d'una socialització tradicional en rols passius que l'allunyaria de l'àmbit de la política. Malgrat tot, es pot observar una possible tendència cap a la disminució d'aquesta desigualtat participativa, donat que les dones han passat d'abstenir-se 5 punts per sobre del homes, l'any 1984, a fer-ho només en 3, a les eleccions de 1995. Aquesta evolució, però, no és encara prou evident com perquè les dones equiparin la seva presència dins del col·lectiu abstencionista a la dels homes.

? X Una variable tradicionalment associada al comportament participatiu és l'edat. L'abstenció augmenta al llarg de la vida fins que arriba al seu mínim a l'edat adulta. Més enllà dels 65 o 70 anys torna a créixer progressivament, però sense arribar a les cotes dels primers anys. Aquest és el patró habitual arreu i en tota mena d'eleccions, i el que es repeteix aquí d'una a altra convocatòria. La incidència de l'edat ha estat explicada bàsicament en funció del que s'anomenen factors de cicle vital. Els joves voten menys perquè els processos de socialització i aprenentatge polític encara estan en marxa, i les seves identifications no estan prou desenvolupades. El món de la política és sobrepasat per altres prioritats que dominen les persones en aquestes edats. Amb el temps, aniran consolidant les identifications i guanyant interès, fet que es traduirà en una major participació. Per contra, l'increment de l'abstenció en edats avançades respon essencialment a problemes de salut i d'altres factors com l'aïllament (dels vidus) i la major presència de col·lectius tradicionalment menys participatius (les persones amb menys educació formal).

Una primera aproximació a mesures que afectin el professorat ens condueix amb rapidesa a una reflexió sobre perquè ha de tenir l'estatus de funcionari i no registrar-se per altres normes més àgils, més adequades a la seva funció educativa. La garantia d'una escola pública oberta, plural, no sotmesa a dogmes religiosos o polítics, que garanteixi el dret a l'educació no comporta cossos professionals inamovibles ~~professors~~. Garantir l'estabilitat laboral (que s'ha de fer!) no ha de suposar renunciar a noves formes d'adscripció i de creació d'equips educatius.

Per exemple, el professorat ha de poder ser seleccionat en funció de les necessitats de cada centre, ha de reunir característiques i condicions (com ja hem dit) associades a projectes educatius de centre. O, en una altra perspectiva, la millora de les condicions professionals personals (la "carrera" docent) no pot construir-se sobre models de cossos, escales o jerarquies, sino sobre "carreres horitzontals" basades en l'enriquiment del propi bagatge educatiu, l'experimentació, la innovació, la formació...

El professorat ha de continuar exercint el seu gran poder, la seva enorme responsabilitat amb autonomia, amb reconeixement social, amb una remuneració més adequada. Tanmateix, ha d'estar sotmès a sistemes d'avaluació i control de la seva tasca.

11.1 A partir del seguiment educatiu

Entre els diferents papers que un professor fa en l'educació secundària, probablement aquell que esdevé més clau és el de l'acompanyament educatiu, el de convertir-se en tutors d'una part important del recorregut vital de l'adolescent (trobem, però, que guanya terreny l'actitud dels qui ni tan sols volen parlar de la proximitat de la relació educativa). En aquestes etapes escolars,

Potser seria bo a l'hora d'anàlitzar la situació del professorat tenir present els diferents aspectes de la seva situació. Aquests poden ser agrupats en dos grups:

- ~~Com a treballador d'una empresa,~~ (treballador d'una empresa,
- ~~Com a treballador en un lloc de treball concret,~~
- ~~Com a funcionari,~~
- ~~Com a científic en un àrea de coneixements, agent en~~

El professorat ha de poder ser seleccionat en funció de les necessitats de cada centre.

Potser no han de tenir l'estatus de funcionari. Han de registrar-se per altres normes més àgils, més adequades a la seva funció educativa.

En l'educació secundària és clau l'acompanyament educatiu, el paper de convertir-se en tutors d'una part important del recorregut vital de l'adolescent

TAULA 3.2. Abstenció a les eleccions autonòmiques segons característiques sociodemogràfiques dels electors, 1984-1995 (en % horitzontals)

	1984		1988		1992		1995	
	%	(n)	%	(n)	%	(n)	%	(n)
<i>Sexe</i>								
Home	16	(2362)	22	(1385)	27	(1165)	22	(760)
Dona	21	(2420)	26	(1495)	29	(1269)	25	(816)
<i>Edat</i>								
18-25	28	(794)	33	(475)	49	(436)	41	(271)
26-35	26	(949)	30	(588)	31	(450)	32	(303)
36-45	13	(891)	20	(514)	25	(427)	21	(272)
46-55	12	(918)	17	(490)	21	(386)	20	(229)
56-65	13	(636)	15	(421)	18	(370)	9	(232)
Més de 65	19	(619)	27	(392)	21	(375)	13	(269)
<i>Estudis</i>								
Primària incompleta	20	(1206)	23	(709)	26	(308)	11	(54)
Primària completa	19	(2250)	23	(1370)	28	(1374)	24	(790)
Mitjans	17	(897)	26	(630)	30	(572)	26	(404)
Universitaris	18	(313)	26	(162)	23	(125)	21	(204)
<i>Situació ocupacional</i>								
En actiu	17	(2015)	24	(1387)	29	(1138)	24	(689)
Aturat	27	(439)	28	(142)	45	(162)	33	(156)
Jubilat	13	(615)	19	(394)	19	(444)	15	(337)
Estudiant	14	(207)	31	(137)	33	(107)	28	(111)
Mestressa de casa	22	(1369)	25	(781)	27	(555)	25	(262)

Font: vegeu la nota 1.

A les eleccions al Parlament de Catalunya, la caiguda de l'abstenció amb l'edat és gradual però particularment pronunciada fins als 36 anys (gràfic 3.1). A partir de llavors, els increments de participació són molt més suaus. Així, doncs, els joves -tant en un sentit ampli (fins als 35 anys) com en un de més estricte (fins als 25)- conformen un grup diferenciat que destaca per la seva elevada desmobilització electoral. Aquest fenomen s'ha anat accentuant darrerament en el cas dels més joves, en passar de conformar un 25% del gruix d'abstencionistes, l'any 1984, a un 31% en les eleccions de 1995, duplicant gairebé així la seva presència dins de l'electorat (17%). En conjunt, cal remarcar que la meitat dels electors que, dins del període considerat, van optar per no anar a votar són menors de 36 anys, quan en realitat aquest col·lectiu suposa menys del 40% de l'electorat. Per contra, un grup d'electors cada cop més nombrós, el dels majors de 55 anys, ha protagonitzat el procés invers, assolint cotes de participació cada cop més altes al temps que reduint la seva presència entre els abstencionistes. La gent gran, un sector de la població amb una clara tendència a créixer -fruit de l'increment de l'esperança de vida- esdevé electoralment més actiu i retarda el seu allunyament de les urnes. Aquesta mobilització pot ser el resultat de la millora de la qualitat de vida en edats avançades, així com de la creixent rellevància que en els darrers temps han pres algunes qüestions polítiques que afecten especialment la gent gran (les pensions, per exemple). Tot plegat configura un escenari on l'edat té un efecte cada cop més intens i unidireccional: com més edat menys abstenció.

11. Educadors i educadores, clau dels canvis

Parlar de propostes per a reduir les diferències d'èxit sempre comporta acabar parlant dels agents, de les persones que eduquen. Qualsevol política esta mediatitzada per ells i per la seva capacitat de transformar la diversitat de l'alumne i de l'entorn en potencialitats de canvi i d'aprenentatge. Però fer-ho en temps de reforma comporta, a més a més, destacar que entre la teoria de la regulació legal i la pràctica educativa hi ha una peça clau de l'engranatge que no sempre gira en la direcció prevista.

No té sentit desconfiar del professorat ni menysvalorar les seves capacitats, però, ara per ara, cal tenir present que els canvis possibles tenen molt a veure amb com aquestes persones estan vivint la reforma. Les polítiques educatives, que, à compányem. Potser entre les mesures puntuals hi hauria d'haver sistemes de coneixement de com es viu la reforma, a que s'atribueixen les dificultats, com es capten les seves virtualitats, els seus avantatges. Entre totes les reflexions sobre la reforma segueix mancant una reflexió professional seriosa sobre allò que suposa per al professorat; allò que suposa per a les seves pràctiques professionals, per a la seva identitat, per a les seves formes d'establir la relació educativa, per al seu prestigi social.

Qualsevol estudi amb un mínim d'aprofundiment sobre la realitat actual del professorat de l'ensenyament secundari descobriria una gran diversitat d'actituds i de situacions a que prestar atenció i a les quals ja ens hem referit en parlar de les cultures de les institucions i del desconcert del professorat. Les mesures han d'incorporar accions per a canviar algunes actituds. Especialment cal pensar en com "reactivar" els professors tradicionalment compromesos amb la renovació educativa (potser reconeixent amb claredat la tasca que han fet) i, alhora, com repescar pel camí els nous joves que s'incorporen i que no tenen darrera seu un bon bagatge de reflexió pedagògica, evitant així la seva conversió en ~~professors~~ professors de la funció docent.

Les mesures han d'incorporar accions per a canviar algunes actituds. Especialment cal pensar en com "reactivar" els professors tradicionalment compromesos amb la renovació educativa i, alhora, com repescar pel camí els nous joves que s'incorporen.

TAULA 3.3. Composició sociodemogràfica dels abstencionistes i de tot l'electorat, 1984-1995 (en % verticals)

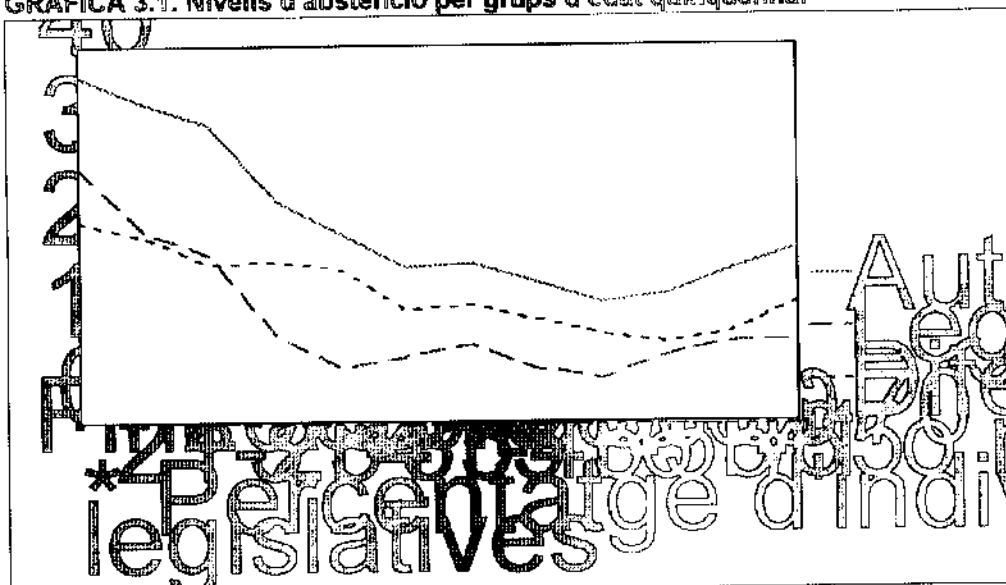
	1984		1988		1992		1995	
	Abst.	Tots	Abst.	Tots	Abst.	Tots	Abst.	Tots
<i>Sexe</i>								
Home	43	50	44	48	46	48	45	48
Dona	57	50	56	52	54	52	56	52
<i>Edat</i>								
18-25	25	17	23	17	31	18	31	17
26-35	27	20	26	20	20	18	26	19
36-45	13	19	15	18	16	18	16	17
46-55	13	19	12	17	12	16	13	15
56-65	9	13	9	15	10	15	6	15
Més de 65	13	13	15	14	12	15	9	17
<i>Estudis</i>								
Primària incompleta	28	26	24	25	12	13	1	4
Primària completa	49	48	47	48	58	58	55	54
Mitjans	17	19	24	22	26	24	31	28
Universitaris	6	7	6	6	4	5	12	14
<i>Situació ocupacional</i>								
En actiu	39	43	49	49	49	48	46	44
Aturat	14	10	6	5	11	7	14	10
Jubilat	9	13	11	14	13	19	14	22
Estudiant	3	5	6	5	5	5	8	7
Mestressa de casa	35	30	28	28	23	23	18	17
(n)	(4806)	(897)	(689)	(2881)	(682)	(2444)	(367)	(1577)

Font: vegeu la nota 1.

Cal fer, finalment, dues matisacions importants. En primer lloc, com mostra el gràfic 3.1, podem veure que l'edat té un influx sobre l'abstenció diferencial com el té sobre l'abstenció en eleccions autonòmiques i legislatives, però és molt menys marcat pel que fa als més joves. Això no ha de portar a confusió. També l'abstenció diferencial és particularment intensa entre els joves, en termes absoluts. No obstant, en proporció, l'abstenció creix més entre els adults: entre alguns d'aquests la taxa d'abstenció arriba gairebé a doblar-se respecte a les legislatives, mentre que entre els joves, que ja de forma permanent s'abstenen més, el creixement és inferior. En segon lloc, i pel que fa als diversos graus de sinceritat al·ludits al principi, és possible que l'abstenció dels joves estigui lleugerament sobredimensionada en les dades d'enquesta. El 47% d'abstencionistes menors de 35 anys que les enquestes constaten a Catalunya l'any 1992 són superiors al 39% que els treballs sobre llistes donen per Barcelona l'any 1991.

El poder discriminant del nivell d'estudis és petit, almenys considerat de forma aïllada. Les diferències observades entre les taxes d'abstenció de les diverses categories són escasses i no mostren una pauta constant que pugui ajudar a constatar un determinat influx d'aquesta variable. Sovint, el factor nivell educatiu ha estat utilitzat com indicador indirecte de classe social, quan no n'hi ha cap d'específic. Segons el marc teòric més clàssic, la marginalitat econòmica i social aniria associada a l'abstenció, i la centralitat a la participació. En aquest cas, doncs, la hipòtesi funcionaria en el mateix sentit: com més estudis, més participació.

GRÀFICA 3.1. Nivells d'abstenció per grups d'edat quinquennal

Com hem dit, però, les dades de les eleccions al Parlament no ofereixen un perfil gaire entenedor. Cal dir que part del problema es pot deure a les dificultats que ha suposat la seva operacionalització amb un criteri uniforme que la faci comparable a través de les diferents convocatòries.¹⁵ Malgrat tot, no deixa de ser curiós que en les eleccions de 1988 el sentit de l'influx d'aquest factor (com més estudis, més abstenció) sigui precisament l'invers que el de les eleccions immediatament anteriors. I també que les dues darreres convocatòries comparteixin un perfil totalment diferent, on els electors amb estudis primaris o mitjans (els dos grups més nombrosos) apareixen com a més abstencionistes que els que tenen estudis superiors o bé que no han acabat la primària.

Aquest resultat és la conclusió de l'estreta relació que trobem a Catalunya i a Espanya, entre l'edat i el nivell d'estudis, degut a la generalització relativament recent de l'ensenyament secundari. Així, a l'interior de cada grup d'edat sí s'aprecia una major abstenció de les persones amb nivells d'estudis més baixos, mostrant l'efecte real d'aquest factor (vegeu la taula 3.4).

¹⁵ La dificultat rau en la coexistència de dos sistemes educatius diferents entre la població durant part del període analitzat, així com en els canvis soferts en la categorització de la pregunta als qüestionaris del CIS. El que era una pregunta tancada als estudis de 1984 i 1988 passa a ser una pregunta oberta amb codificació posterior, a partir de 1992. Aquí hem considerat el "bachillerato elemental" (que no desapareix com a categoria fins al 1995) equivalent a l'Educació General Bàsica i, per tant, com a "Primària completa", mentre que el "bachillerato superior" s'ha inclòs dins de la categoria d'estudis mitjans. D'altra banda, els codificats com a "tècnics" i "diplomats" en el qüestionari de 1995 apareixen dins de la categoria dels "Universitaris".

L'arrelament, la permeabilitat amb el medi no és, en tot cas, una mena de dogma absolut. L'escola ha de ser selectivament permeable. Ha de fer un garbellament de valors i d'estímul. En alguns casos, la total integració podria convertir-la en un element mes de marginació. En alguns contextos l'escola és, arrelada i implicada. ~~En tot cas, la permeabilitat és un concepte que implica una "illa" diferent, un dels pocs espais educatius positius.~~

En determinats medis l'escola ha de fer de pont, ha de facilitar que els nois i noies coneguin altres realitats que no siguin la seva. Els que tenen necessitats i dificultats socials no han d'anar a l'escola per reforçar la seva marginació, sumant a més la inadaptació escolar. En qualsevol cas, el repte educatiu és com transformar un entorn (qualsevol entorn té potencialitats) en un entorn d'aprenentatge.

Malgrat que ja parlem en altres moments del tema, no podem deixar de recordar que una part important de l'arrelament té a veure amb la relació amb les famílies. Arrelar, com tantes vegades s'ha repetit, té a veure amb afavorir i estimular la participació dels pares en molts aspectes del funcionament escolar. Té a veure amb la promoció d'uns lligams entre família i escola en els quals l'alumne es pugui identificar i ubicar.

Arrelar té a veure amb afavorir i estimular la participació dels pares en molts aspectes del funcionament escolar.

El repte educatiu és com transformar un entorn (qualsevol entorn té potencialitats) en un entorn d'aprenentatge.

L'escola ha de ser selectivament permeable.

TAULA 3.4. Abstenció a les eleccions autonòmiques de 1992 segons el nivell d'estudis, controlant l'edat

	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66 o més
Primària incompleta	31,4	38,5	23,9	23,3	16,9	32,2
Primària completa	58,8	31,9	25,9	20,6	20,5	16,4
Mitjos	42,2	28,9	21,3	18,0	10,3	13,9
Superiors	28,4	23,5	25,7	16,9	0	19,6

Molt més entenedor és el panorama que ofereix l'abstenció des del punt de vista de la situació laboral dels entrevistats. Alguns comportaments són clars i constants. Així, els jubilats són sempre el col·lectiu més participatiu, i amb una tendència a reduir els seus percentatges d'abstenció, en clara coherència amb el que acabem de veure que succeeix amb la gent gran. En l'extrem oposat apareixen els aturats, que es mantenen invariablement al capdavant de l'abstenció. En posicions intermitges i més incertes trobem els actius, els estudiants i les mestresses de casa. Els dos primers, en diferents graus, evolucionen cap a cotes més altes d'abstenció (especialment els estudiants), mentre que les darreres ho fan en el sentit contrari. En tot cas, la situació ocupacional dels abstencionistes és relativament similar a la del conjunt de la població: prop de la meitat treballen i la resta es distribueix entre els quatre grups restants, entre els quals els estudiants és el de menor tamany.

El temps de residència a Catalunya és un altre dels factors estructurals que es reflexa en els nivells d'abstenció (taules 3.5 i 3.6). Globalment, els nadius voten més que els immigrants i, dels darrers, voten més els que més anys porten vivint a Catalunya, de manera que, amb el temps, els més antics equiparen les seves taxes d'abstenció a les dels nadius o fins i tot les redueixen, com és el cas dels arribats abans dels anys seixanta. Tots els grups s'han mantingut en uns nivells estables o bé s'han mobilitzat (els arribats abans de 1960), a excepció dels catalans d'origen i dels arribats més recentment. Aquest darrer grup sembla haver estat el menys receptiu a les onades participatives de 1984 i 1995, mantenint unes taxes de participació escasses independentment del context polític.

activa, participativa. Les seves activitats d'aprenentatge han d'aparèixer com a socialment útils i, viceversa, les activitats socials han d'estar dissenyades perquè tinguin contingut pedagògic.

El currículum, molt més simplificat i centrat en el domini dels mecanismes bàsics del coneixement, ha d'incorporar la participació activa en la societat, ha d'alliberar temps per a desenvolupar activitats educatives a partir de la pràctica social. Però, ha d'estar dissenyat i previst així i no deixat a la bona voluntat d'uns quants. Aquesta és una via de resolució dels problemes de motivació i per a salvar la distància entre la vida i l'escola, com a mínim alguna cosa de l'escola ha de connectar amb la vida.

La reivindicació de l'arrelament, (si encara no estigues prou justificada) caldria reclamar-la com a mínim a partir de la constatació que l'entorn mediatitza la relació entre l'individu i l'escola, en un procés dialèctic i acumulatiu. La diversitat d'èxit és justament el fruit d'aquesta interacció.

Des de la perspectiva del procés educatiu, tenim en compte la influència de l'entorn perquè aquest fa construir a l'alumne el sentit dels sabers, la seva valoració dels aprenentatges. L'entorn és per a l'individu, per a l'alumne, el lloc que pot donar sentit a allò que fa. L'entorn proporciona un horitzó de significacions vitals; coses tan concretes com l'optativitat no podem considerar-les de forma ingènua. L'interès, per exemple, està condicionat socialment. No podem tenir una visió ingènua, idealista, espontaneïsta, dels interessos dels alumnes. Aquests també són fruit de construccions socialment determinades. Els interessos dels alumnes (i de les famílies a les quals les nostres escoles s'apropen en general molt poc) es generen en un entorn canviant, ple de valor, sovint contradictori al de l'escola. Moltes vegades són les expectatives negatives envers l'aprenentatge que el noi o la noia i el seu entorn porten les que generen desmotivació, desinterès i fins i tot negació de la capacitat d'aprendre. En moltes de les experiències de recuperació del fracàs, haver trobat noves motivacions ha desbloquejat l'adaptació, ha reduït el conflicte, ha provocat la recuperació dels aprenentatges.

El currículum, molt més simplificat i centrat en el domini dels mecanismes bàsics del coneixement, ha d'incorporar la participació activa en la societat.

TAULA 3.5. Abstenció a les eleccions autonòmiques segons origen i coneixement del català, 1984-1995 (en % horitzontals)*

	1984		1988		1992		1995	
	%	(n)	%	(n)	%	(n)	%	(n)
<i>Origen</i>								
Nascut a Catalunya	14	(2686)	-	-	27	(1529)	23	(1053)
Arribat abans de 1960	17	(798)	-	-	23	(360)	11	(210)
Arribat entre 1961 i 1970	23	(846)	-	-	28	(295)	24	(170)
Arribat més enllà de 1970	39	(477)	-	-	39	(232)	44	(121)
<i>Coneixement del català</i>								
El parla i l'escriu	11	(1334)	17	(979)	27	(1014)	23	(760)
El parla	18	(1787)	25	(1029)	23	(711)	23	(473)
L'entén però no el parla	25	(1346)	29	(745)	32	(588)	26	(298)
No l'entén	34	(295)	38	(119)	41	(94)	29	(37)

* La variable temps de residència a Catalunya no apareixia a l'enquesta de 1988.

Font: vegeu la nota 1.

L'acumulació d'aquest creixement de l'abstenció entre els nascuts a Catalunya i el seu pes creixent entre la població com a resultat del rejuveniment del cens electoral són segurament dos fenòmens estretament vinculats i que tenen una conseqüència clara: cada cop més, els abstencionistes autonòmics són persones nascudes a Catalunya, característica que ja van tenir l'any 1995 dos de cada tres d'aquests abstencionistes.

També té l'efecte esperat el nivell de coneixement del català: la desmobilització disminueix a mesura que augmenta el domini de la llengua. En cap moment s'ha trencat aquesta pauta, però s'observa una clara tendència cap a la seva reducció. Així, si l'any 1984 la diferència entre els que poden parlar i escriure en català i els que ni tan sols l'entenen és superior als vint punts percentuals, en les darreres eleccions autonòmiques aquests dos extrems s'han vist separats per només sis punts. En aquests anys, en què el gruix format pels que se situen en el primer nivell de domini del català (l'escriuen) creix continuadament en perjudici de tots els altres, els que en tenen un coneixement actiu van perdent el seu "avantatge" participatiu i es mostren menys abstencionistes els que no el parlen. La barrera del català, força evident a principis de la dècada dels vuitanta, perd importància i, pel que sembla, va camí de desaparèixer a mesura que es configura una població més homogènia en termes lingüístics. La conclusió és similar a la de la variable considerada anteriorment: els abstencionistes autonòmics que no entenen el català són cada cop més residuals i prop de la meitat d'aquests són capaços ja d'escriure i llegir el català.

professionals, el seguiment educatiu fora de l'escola, l'acompanyament com una tasca compartida. Només un treball en xarxa pot fer possible que la Secundària Obligatòria esdevingui positiva i útil per al conjunt d'adolescents d'un territori. En tot cas, aquesta consideració de l'escola només és possible si la concebem com a educadora i no com a impartidora de coneixements.

Cal tornar a considerar l'escola com un agent més per al desenvolupament local, per a l'acció comunitària. L'escola és un recurs de la comunitat. La comunitat es preocupa per la seva escola. Especialment en els contextos més empoberts, amb més carencies d'estímul, l'escola ha de plantejar-se el seu paper de promoció cultural, d'agent (parcial i complementari) de transformació. Des de la comunitat, des d'allò local ha de pensar-se en com facilitar que els professors aconseguixin aproximar-se a l'entorn vital dels seus alumnes.

Per facilitar una part d'aquesta connexió és necessari crear figures dins el centre (professors dedicats a fer-ho) que tinguin l'encàrrec d'estimular la vida social, d'establir lligams entre les diferents seccions i parts del centre i els diferents col·lectius del territori. Algú ha de tenir aquesta preocupació de manera destacada, facilitant que els educadors i educadores puguin lligar les cultures i vides de l'escola i les de les famílies, les del territori.

La implicació dels professors en altres accions professionals sobre el territori podria facilitar una millora de la seva imatge, de la seva autoestima, alhora que provocaria altres formes de reciclatge. De manera similar, l'escola ha d'elaborar crèdits i activitats educatives a partir de recursos i professionals que no són els mateixos professors. Ho ha de fer a partir dels recursos de la comunitat i de l'oferta local o comarcal.

10.2 L'entorn com a mediador dels sabers

També des de la perspectiva de l'alumne es fa necessari aquest reciclatge. Especialment a partir de l'ESO no podem mantenir-lo dins d'un hivernacle. L'adolescent no pot créixer en una mena d'espai social protegit. Els nois han de posar-se en una situació socialment

L'escola ha de ser permeable a l'acció d'altres professionals. Només un treball en xarxa permet el seguiment educatiu

L'escola és un recurs de la comunitat. La comunitat ha de preocupar-se per la seva escola.

Han de crear-se figures dins del centre (professors dedicats a fer-ho) que tinguin l'encàrrec d'estimular la vida social. Facilitant que els educadors i educadores puguin lligar les cultures i vides de l'escola i les de les famílies, les del territori.

Han d'elaborar-se crèdits i activitats educatives a partir de recursos i professionals que no són els mateixos professors.

TAULA 3.6. Origen i coneixement del català dels abstencionistes i de tot l'electorat, 1984-1995 (en % verticals)*

	1984		1988		1992		1995	
	Abst.	Tots	Abst.	Tots	Abst.	Tots	Abst.	Tots
<i>Origen</i>								
Nascut a Catalunya	43	56	-	-	62	63	68	68
Arribat abans de 1960	15	17	-	-	13	15	6	14
Arribat entre 1961 i 1970	21	18	-	-	12	12	11	11
Arribat més enllà de 1970	21	10	-	-	14	10	15	8
(n)	(898)	(4806)			(672)	(2415)	(355)	(1554)
<i>Coneixement del català</i>								
El parla i l'escriu	16	28	25	34	41	42	47	48
El parla	35	38	38	36	25	30	29	30
L'entén però no el parla	38	28	31	26	28	24	21	19
No l'entén	11	6	7	4	6	4	3	2
(n)	(891)	(4762)	(685)	(2873)	(667)	(2406)	(367)	(1569)

* La variable temps de residència a Catalunya no apareixia a l'enquesta de 1988.

Font: vegeu la nota 1.

Els efectes evidents dels dos darrers factors (temps de residència i coneixement del català) sobre el comportament participatiu s'expliquen per la relació que poden tenir amb el grau d'identificació amb la comunitat. Segons aquesta visió, el vot pressuposaria un cert sentiment d'identificació amb l'àmbit de govern, de pertinença a la comunitat que pretén representar la institució els membres de la qual s'elegeixen. Tant el temps viscut a Catalunya com el coneixement del català jugarien a favor del desenvolupament de la integració i la proximitat afectiva. El desconeixement de la llengua fa més difícil la comprensió i el seguiment de la vida política catalana, al temps que limita els possibles lligams socials. El mateix es pot dir del temps de residència. L'influx positiu d'aquest factor sobre la participació està sobradament constatat en la literatura. Els arribats recentment a una localitat, independentment del seu origen i del major o menor patriotisme del punt d'arribada, mostren altres prioritats abans que anar a votar, i, a més, tenen menys desenvolupades les relacions amb el nou entorn.

TAULA 3.7. Abstenció a les eleccions autonòmiques segons adscripció i pràctica religioses, 1984-1995 (% horitzontals)*

	1984		1988		1992		1995	
	%	(n)	%	(n)	%	(n)	%	(n)
<i>Religió</i>								
Catòlic practicant	15	(1294)	17	(833)	21	(611)	13	(329)
Catòlic no practicant	19	(2683)	25	(1568)	26	(1417)	24	(825)
Altres religions	47	(51)	38	(28)	56	(37)	69	(28)
No creient	26	(359)	31	(220)	42	(159)	36	(172)
Indiferent	21	(376)	33	(218)	43	(169)	20	(159)
<i>Pràctica religiosa</i>								
Mai / poc	20	(3591)	27	(2143)	-	-	23	(984)
De vegades	18	(419)	16	(261)	-	-	17	(113)
Sovint / sempre	12	(730)	13	(401)	-	-	15	(220)

* La variable pràctica religiosa no apareixia a l'enquesta de 1992.

Font: vegeu la nota 1.

10. Arrelar l'escola

Bastants de les mesures possibles per reduir les diferències d'èxit poden esdevenir abstractes i inútils si es desconnecta l'escola de la realitat més pròxima que l'envolta. L'arrelament en un entorn, en un territori és el que fa possible la identificació dels alumnes amb la seva escola, la estructuració de les relacions mútues amb les famílies.

10.1 Escola i comunitat

Nomes des d'un mínim arrelament els professors poden conèixer els nois que eduquen, un arrelament que suposa establiment d'equips educatius però, alhora, voluntat de connexió amb el teixit social per a construir i compartir projectes educatius.

Una escola cobra sentit dins un entorn, fins i tot per raons de gestió és més efectiva. Però els responsables d'Ensenyament tendeixen a oblidar-ho amb facilitat. ~~Per tant per raons de gestió es cobra sentit~~ Aquesta, però, sembla ser una més de les assignatures oblidades de la Reforma. La connexió entre política local i educació cobra sentit quan es creu en l'enorme potencial educatiu que l'entorn té, quan es parteix de la flexibilitat i diversitat com a clau per a construir el projecte educatiu de cada centre. ~~no es sobre la discussió sobre competències entre administracions condueix a l'estabilitat, amb Es, des de la preocupació compartida per l'educació i l'acceptació de formes diverses de fer escola, d'ajudar-la i gestionar-la, que algunes coses poden canviar.~~

La vinculació dels centres d'ígne territori, amb les administracions locals és clau perquè l'acció educativa s'estengui més enllà de l'escola. En el cas de l'ESO, per exemple, aquesta vinculació serà clau per evitar que ocupar-se dels adolescents sigui una tasca exclusiva de l'escola, aconseguir una acció positiva sobre altres temps adolescents diferents de l'escolar. Aquesta vinculació pot suposar la permeabilització de l'escola a l'acció d'altres

Arrelament suposa voluntat de connexió amb el teixit social per a construir i compartir projectes educatius.

Una part de les mesures depenen de la connexió entre política local i educació.

L'educació cobra sentit quan es creu en l'enorme potencial educatiu que l'entorn té, quan es parteix de la flexibilitat i diversitat com a clau per a construir el projecte educatiu de cada centre.

Han d'acceptar-se formes diverses de fer escola.

Ocupar-se dels adolescents no pot ser una tasca exclusiva de l'escola.

Un darrer factor que considerarem dins del capítol de variables sociodemogràfiques és el de les creences i pràctiques religioses. Sense ser un element bàsic de l'estructuració del conflicte polític a la Catalunya dels nostres dies, la interpretació tradicional considera important aquesta variable des del moment que la religiositat pot ser un índex de la integració en la comunitat i, per tant, també de l'acceptació dels valors que aquella promou, com és la visió del vot com a deure cívic. Entre les dades analitzades s'hi poden trobar alguns trets constants en relació als efectes d'aquest factor (taules 3.7 i 3.8). Llevat d'alguna petita excepció, els que es confessen catòlics, independentment de si són o no són practicants, s'abstenen menys que la resta d'electors, dels no creients i dels "indiferents", però també dels que segueixen altres religions. Els darrers són sense cap mena de dubte els menys participatius, i no sembla que els seus hàbits s'hagin de corregir sinó que, tot el contrari, s'accentuen. En tot cas, aquest grup conforma un sector molt minoritari de la població. També els no creients segueixen una línia de desmobilització, i semblen poc sensibles als contextos més favorables a la participació electoral. En canvi, els que es defineixen com a indiferents en matèria religiosa pateixen especialment els moments de desmobilització i tendeixen a reduir sensiblement el seu nivell d'abstenció en les convocatòries més participatives globalment. Molt més estable és el comportament dels que es manifesten catòlics -la gran part de l'electorat. Aquí les diferències venen marcades per la distinció entre practicants i no practicants, així com per la freqüència de la pràctica religiosa, que va sempre lligada a uns nivells més moderats d'abstenció. La radiografia religiosa resultant dels abstencionistes no és radicalment diferent de la del conjunt de la població, amb clar predomini del grup central, els catòlics no practicants (més de la meitat), acompanyats de significatives minories més i menys religioses.

TAULA 3.8. Adscripció i pràctica religioses dels abstencionistes i de tot l'electorat, 1984-1995 (en % verticals)*

	1984		1988		1992		1995	
	Abst.	Tots	Abst.	Tots	Abst.	Tots	Abst.	Tots
<i>Religió</i>								
Catòlic practicant	21	27	21	29	20	26	12	22
Catòlic no practicant	57	56	57	55	56	59	56	55
Altres religions	3	1	2	1	3	2	6	2
No creient	11	8	10	8	10	7	18	11
Indiferent	9	8	11	8	11	7	9	11
(n)	(893)	(4763)	(686)	(2868)	(665)	(2392)	(348)	(1513)
<i>Pràctica religiosa</i>								
Mai / poc	82	76	86	76	-	-	82	75
De vegades	9	9	6	9	-	-	7	9
Sovint / sempre	10	15	8	14	-	-	12	17
(n)	(892)	(4740)	(665)	(2805)	-	-	(279)	(1317)

* La variable pràctica religiosa no apareixia a l'enquesta de 1992.

Font: vegeu la nota 1.

3.2. Característiques actitudinals

- que els èxits en l'assoliment dels objectius de centre puguin servir per a la carrera professional dels responsables i fins i tot puguin tenir influència en una part variable del seu salari.
- que el Consell escolar del centre (mestres, pares, alumnes, l'administració local), probablement a partir d'altres dinàmiques i formes de funcionament, anomeni el director del centre entre les persones idònies (siguin o no funcionaris o personal contractat específicament), que l'equip responsable puguin ser canviat en funció dels objectius previstos.
- introduir criteris de motivació social, professional i econòmica per aconseguir que ~~les~~ els professionals millors puguin ser a les zones i les escoles ~~o~~ on el paper de les escoles és més clau.

A continuació analitzarem els abstencionistes de les eleccions autonòmiques des d'un punt de vista polític, en contraposició al més estrictament sociològic que hem seguit fins ara. A diferència del criteri observat en l'apartat anterior, per a aquest capítol de variables polítiques o actitudinals hem considerat adient incloure els percentatges de no resposta, donada la seva importància tant numèrica (el percentatge de "no sap / no contesta" es dispara en aquest tipus de qüestions) com explicativa.

Els enquestats que no responen a les preguntes d'autoubicació en els eixos esquerra-dreta i catalanisme-espanyolisme són, invariablement, els més abstencionistes (taules 3.9 i 3.10). És normal: la seva no resposta denota manca d'identificació i, segurament, desinterès, que són dos elements quasi imprescindibles a l'hora d'emetre el vot. Aquest és un dels efectes més evidents que es deriven del factor ideològic. És especialment manifest en quant a la variable dreta-esquerra, on la categoria aplega entre el 15 i el 26% dels enquestats i fins al 41% dels abstencionistes.

Més enllà de la relació entre els que no responen i l'abstenció, i movent-nos dins de l'espai definit per l'eix esquerra-dreta, es pot observar una tendència més participativa com més ens apropem a l'extrem dretà. Aquesta relació s'ha vist suavitzada en les dues últimes convocatòries per la tendència dels extrems a registrar majors cotes d'abstenció que les posicions més moderades, tant en l'esquerra com en la dreta. Cal remarcar, a més, que l'esquerra ha vist créixer la seva abstenció al llarg del període, i que també ho ha fet la dreta (i no el centre), però que l'increment provinent de l'esquerra ha tingut un impacte molt més gran en les xifres globals, donat que el seu pes específic dins de l'electorat és significativament major. Un cop més, la població abstencionista s'assembla a la majoria de la població catalana, amb predomini del centre i l'esquerra, però en aquest cas acompanyats d'un grup important de gent que es resisteix a ubicar-se en aquestes categories.

- que cada centre, en funció del territori i de les característiques de la població que atén, estableixi conjuntament amb l'administració educativa, uns objectius, un procés educatiu, períodes, avaluables, conformatió del seu equip humà de professionals, en la construcció de les seves plantilles
- que els centres intervinguin de forma clara en la administració ordinària, elaborant-ho i aplicant-ho, no tan sols que els centres gestionin veritablement el seu pressupost

Per això, entre d'altres mesures assenyalades, proposem:

- dotar els centres amb una autonomia suficient per a poder decidir sobre els paràmetres (pressupost, professorat, disseny institucional) que influeixen en els resultats educatius
- a partir de l'exercici de l'autonomia i dels objectius definits, exigir responsabilitats als centres sobre els resultats (productes) aconseguits
- establir la participació activa de tota la comunitat educativa i local, en la definició d'allò que l'escola ha de ser i com ha de funcionar, aconseguir equips de professors i professors cohesionats, motivats al voltant d'un projecte, amb un suficient grau d'autonomia, compromesos amb els resultats de la seva acció

Per aconseguir-ho treballa en la direcció de:

Let centre ha de poder disposar i decidir sobre els recursos necessaris per a educar. El centre és un espai de convivència entre els diferents agents, obert a l'entorn, amb la finalitat d'aconseguir uns resultats educatius

EN RESUM
Bucacust

TAULA 3.9. Abstenció a les eleccions autonòmiques segons actituds polítiques dels electors, 1984-1995 (en % horitzontals)

	1984		1988		1992		1995	
	%	(n)	%	(n)	%	(n)	%	(n)
Autoubicació ideològica								
Esquerra	15	(273)	21	(219)	25	(154)	33	(135)
Centre-esquerra	15	(1446)	20	(876)	24	(647)	20	(497)
Centre	14	(1684)	18	(923)	21	(749)	18	(546)
Centre-dreta	13	(294)	15	(210)	19	(224)	19	(135)
Dreta	11	(45)	5	(42)	45	(33)	24	(29)
NS/NC	35	(1050)	43	(610)	44	(636)	40	(233)
Identificació nacional								
subjectiva								
Espanyol	28	(605)	28	(259)	32	(361)	32	(213)
Més espanyol	29	(422)	30	(243)	32	(204)	23	(108)
Indistint	19	(2213)	25	(1172)	30	(879)	26	(648)
Més català	10	(1081)	18	(805)	23	(570)	16	(367)
Català	11	(339)	17	(319)	22	(382)	15	(211)
NS/NC	36	(118)	56	(80)	43	(49)	38	(26)
Autoubicació nacionalista								
Catalanisme extrem	6	(441)	11	(407)	18	(313)	10	(249)
Catalanisme	12	(1297)	18	(732)	20	(573)	20	(336)
Indiferent	20	(1963)	26	(982)	27	(790)	23	(549)
Espanyolisme	24	(351)	27	(217)	23	(206)	28	(166)
Espanyolisme extrem	31	(138)	24	(256)	41	(319)	35	(213)
NS/NC	31	(608)	49	(448)	47	(243)	41	(64)

Font: vegeu la nota 1.

A part de l'accentuat abstencionisme dels que no saben o no volen definir-se ideològicament, les justificacions teòriques d'una possible relació estable entre el posicionament ideològic i la participació electoral són escasses i poc versemblants, llevat, potser, del fet que en les posicions extremes es més fàcil trobar electors contraris al sistema polític vigent, que practiquin una abstenció de caràcter marcadament polític. Qualsevol altra consideració sobre aquest punt ha de fer referència a l'estat conjuntural de l'oferta política i del panorama polític en general. Al fet que, en moments crítics, els diferents electorats poden respondre al context polític amb un determinat comportament participatiu. Quan un partit viu una fase difícil, de confusió d'idees, de desvertebrament intern, quan, per la raó que sigui, no connecta amb els seus seguidors, aquests acostumen a inhibir-se electoralment. Inversament, quan la situació és favorable, el partit treu molt més profit de la seva tasca de mobilització de l'electorat.

El sentiment de vinculació, de pertinença, l'interès per participar en un projecte comú, està indissociablement unit a la democràcia interna de la institució escolar, a la pràctica participativa. En qualsevol cas, la pràctica sembla demostrar que la seva complexitat imposa la necessitat d'una direcció cohesionada, que impulsi una bona organització i una bona gestió. El repte continua essent com equilibrar adequadament democràcia interna i direcció cohesionada els dos aspectes, sense caure en la temptació de separar-los.

Ja ho hem dit, però un capítol que parla sobre organització no té més remei que acabar tornant a repetir que **no hi ha cap raó (més enllà de l'economisme) perquè una escola de secundària hagi de ser gran, sovint mastodòntica. Hi ha dimensions a partir de les quals la idea de projecte compartit és il·lusòria i la pràctica de la democràcia pedagògica impossible** (per no tornar a parlar de la dificultat de crear vinculacions afectives entre l'alumnat).

La inspecció hauria de jugar un paper molt més estimulador i menys burocràtic, ajudant els equips a cohesionar-se i a funcionar.

No hi ha cap raó per (més enllà de l'economisme) per a que una escola de secundària hagi de ser gran, sovint mastodòntica.

TAULA 3.10. Actituds polítiques dels abstencionistes i de tot l'electorat, 1984-1995
(en % verticals)

	1984		1988		1992		1995	
	Abst.	Tots	Abst.	Tots	Abst.	Tots	Abst.	Tots
<i>Autoubicació ideològica</i>								
Esquerra	5	6	7	8	6	6	12	9
Centre-esquerra	24	30	26	30	22	26	27	32
Centre	26	35	24	32	23	31	27	35
Centre-dreta	4	6	5	7	6	9	7	9
Dreta	1	1	0	1	2	1	2	2
NS/NC	41	22	38	21	41	26	25	15
(n)	(894)	(4793)	(689)	(2879)	(682)	(2444)	(368)	(1575)
<i>Identificació nacional subjectiva</i>								
Espanyol	19	13	11	9	17	15	19	14
Més espanyol	14	9	11	8	10	8	7	7
Indistint	46	46	43	41	39	36	47	41
Més català	12	23	22	28	19	23	16	23
Català	4	7	8	11	12	16	9	13
NS/NC	5	3	7	3	3	2	3	2
(n)	(895)	(4779)	(689)	(2878)	(682)	(2444)	(366)	(1573)
<i>Autoubicació nacionalista</i>								
Catalanisme extrem	3	9	6	14	8	13	7	16
Catalanisme	18	27	19	25	17	23	19	21
Indiferent	44	41	38	34	31	32	34	35
Espanyolisme	9	7	8	8	7	8	13	11
Espanyolisme extrem	5	3	9	9	19	13	20	14
NS/NC	21	13	20	10	17	10	7	4
(n)	(898)	(4797)	(689)	(2876)	(682)	(2444)	(368)	(1577)

Font: vegeu la nota 1.

L'abstenció es distribueix de forma desigual al llarg de l'eix nacional, augmentant de forma important -molt més que en el cas anterior- a mesura que s'allunya del pol espanyolista cap a posicions més catalanistes. L'explicació d'aquest fet cal trobar-la entre les interpretacions sobre la contribució a la participació dels sentiments d'identificació i pertinença a la comunitat de què hem parlat abans, i que quedarien fidelment recollits per aquesta variable, així com per l'anomenada "identificació nacional subjectiva". La darrera és força similar a l'eix nacionalista, amb la diferència que té unes connotacions afectives que aquell no recull i que el seu índex de no resposta és molt més moderat. Aquí, els "NS/NC" mostren percentatges d'abstenció igualment importants i presenta també graus de participació més reduïts en el sector més espanyol de les pertinences, tot i que, en la línia del que ja hem vist en les variables sociodemogràfiques, aquestes diferències s'han reduït amb el temps. Gairebé la meitat dels abstencionistes es sent tant català com espanyol i la resta es reparteix en dos blocs similars entre els que predominen els sentiments catalans i els espanyols.

L'abstenció autonòmica no és independent de cap de les variables relacionades amb la "qüestió nacional", però, donat que es troben fortament vinculades unes amb altres, quines són més potents, més significatives, a l'hora d'explicar l'abstenció? En introduir els controls pertinents, els efectes dels factors objectius (origen i llengua) han superat clarament els dels factors subjectius (ideologia nacionalista i identificació nacional), en relació tant a l'abstenció en eleccions autonòmiques com a l'abstenció diferencial. La taula

primer a quart d'ESO (per exemple en el nombre de professors que els presten atenció).

6. Modificar els criteris per a la concessió de llicències per estudis i

~~innovació pedagògica que es concedeixen al professorat,~~
~~pedagògiques~~ fent-les dependre molt més de la seva utilitat per

al treball col·lectiu d'una escola, vinculant-les a accions socials que es donen en l'entorn educatiu de l'escola, etc.

7. Incorporar criteris de responsabilitat per treballar en determinats

centres (incorporar, per exemple, una mena de contracte de permanència en el centre, associat al compliment mutu de determinades condicions). Cada escola ha de poder fer el seu

equip i tenir (adscripció de professorat) en funció d'un compromís

mutu amb el projecte.

amb el projecte educatiu?

En el moment actual de la reforma conviuen en els centres cultures,

actituds i experiències molt diverses, la qual cosa fa que esdevingui especialment difícil elaborar projectes globals. Les pautes de treball que predominen són individualistes i no hi ha treball dins les

organitzacions per a dinamitzar-les i estructurar-les. No hi ha no se

el ~~demana- participació en un projecte col·lectiu i~~ ~~per~~ ~~part~~ el

~~professorat tendeix a desvincular-se del centre com a conjunt.~~

L'escola acaba essent una gran institució burocràtica on cada

especialista va a la seva. La secundària està avui especialment

mancada de cultures d'equip, de centre.

D'altra banda, la reforma s'està implantant sense introduir canvis en

la gestió dels centres i sense destinar recursos perquè funcioni. Però, en la pràctica, necessita personal amb capacitat de gestionar una alta complexitat organitzativa. Algunes mesures a prendre passen per una oferta de formació continuada pels qui assumeixen

les funcions directives i de coordinació, en la gestió d'institucions i dels seus recursos humans. En aquest sentit, la inspecció hauria de

Jugar un paper molt més estimulador i menys burocràtic, ajudant els equips a cohesionar-se i a funcionar.

També cal una oferta de formació continuada pels qui assumeixen les funcions directives i de coordinació, en la gestió d'institucions i dels seus recursos humans

Han d'introduir-se canvis en la gestió dels centres i destinar recursos per a que funcioni.

Es tracta de fomentar la participació en un projecte col·lectiu i del qual el professorat tendeix a desvincular-se.

3.11 n'és bon exemple. Les diferències entre les categories de la variable origen són més grans que les que hi ha entre les files, les categories d'identificació nacional. Aquest fenomen es repeteix quan es creuen la resta d'indicadors. Com també sembla ser una constant el fet que allà on els factors actitudinals deixen sentir més fortament els seus efectes és entre els catalans d'origen i amb domini -més que desconeixement- del català. En definitiva, a diferència del que normalment s'observa en estudiar el comportament electoral, on les actituds mostren efectes més significatius, aquí són els factors objectius els que semblen més importants. Només -o especialment- entre els nascuts a Catalunya el fet de sentir-se més català pot suposar un al·licient addicional per mobilitzar-se en aquest tipus de convocatòries.

TAULA 3.11. Abstenció diferencial segons identificació nacional subjectiva, controlant el temps de residència a Catalunya

	Nascut a Cat.	-1960	1961-70	1970-
Espanyol	12,8	6,7	16,1	20,9
Més espanyol que català	15,8	6,3	13,4	17,4
Tant català com espanyol	11,6	11,1	11,5	16,2
Més català que espanyol	6,5	7,9	15,2	8,4
Català	5,4	6,7	MD	MD

MD: manca de dades

La ubicació ideològica dels electors també ens ajuda a identificar els abstencionistes diferencials. De nou és l'eix catalanisme-espanyolisme, més que l'eix esquerra-dreta, el que caracteritza millor aquest comportament. El nombre d'abstencionistes diferencials entre els que es decanten pel bàndol espanyolista o es declaren indiferents és proporcionalment alt, al contrari del que succeeix amb els que es defineixen com a catalanistes amb més o menys intensitat. L'eix ideològic clàssic no presenta un panorama tan coherent, ni molt menys. L'abstencionisme diferencial és un comportament més habitual entre l'esquerra que entre la dreta, però que es concentra no en l'extrem més radical sinó en l'espai de l'esquerra moderada però inequívoca (les posicions 3 i 4 en una escala d'1 a 10).

El creuament dels dos eixos no descobreix gaire de nou (taula 3.12). Confirma la influència lineal del nacionalisme i l'efecte incert del posicionament ideològic clàssic, fenòmens que generen dos grups oposats en relació a la seva abstenció diferencial: la dreta catalanista, on més estrany és aquest comportament, i l'esquerra moderada i no catalanista, a l'altre extrem. Cal dir, en tot cas, que les diferències tampoc no són especialment grans. El que potser resulta més interessant és que els nivells de no resposta a aquestes qüestions són proporcionalment baixos entre els abstencionistes diferencials. Hi ha raons per pensar que la manca d'identificació ideològica portarà a l'abstenció també en el cas de les eleccions generals, i no només de les autonòmiques. Els abstencionistes diferencials, en definitiva, malgrat que no comparteixen majoritàriament un mateix espai polític, tampoc no tenen en la indefinició ideològica un dels seus trets bàsics. Pertanyen a tot tipus de postures polítiques, tot i que aquest comportament apareix amb més freqüència entre l'esquerra moderada i no catalanista.

col·lectius de gestió de la docència, en l'adaptació de currículums o l'elaboració de projectes, etc.)

2. Acompanyar de mesures recompensadores els processos col·lectius de realització de projectes de centres i de recerca de la seva coherència (poden anar des de l'augment de recursos humans per permetre la disponibilitat de temps per al treball conjunt, fins a facilitar formació o suport, passant per prestigiar-los dins de la comunitat educativa i la seva comunitat social).
Donar valor al Projecte Educatiu de Centre i el Projecte Curricular de Centre, a la seva **construcció progressiva** i a la seva actualització, com a eines de cohesió dels equips.

3. Crear o reforçar unitats de treball pedagògic en les quals predomini el nivell educatiu per damunt d'altres formes com el seminar o fins i tot les àrees de coneixement (Són aquests nivells organitzatius els que han de garantir la globalització, la temporalització, la interdisciplinarietat, la coherència. També són els espais per a crear el clima, per a dissenyar les activitats col·lectives, per a intercanviar les experiències i les estratègies.)

4. Donar valor, oficial, social i a l'equip, a tota l'acció educativa (habilitats, conceptes, actituds,...) i a tots els crèdits i activitats, evitant que alguns siguin considerats de segona i **adreçats específicament als** ~~alumnats~~ ~~alumnats~~ més desavantatjats (les adaptacions curriculars no poden crear categories i subcategories d'alumnats) tencant la sobrevaloració de la cultura acadèmica i científica

5. En la mesura que la secundària suposa (si més no a la escola pública) un procés d'adaptació dels alumnes a una altra institució i el repartiment de la diversitat esta sotmes a la creació de clients, és clau establir una relació adequada entre primària i secundària. En primer lloc **s'ha de promoure** una adscripció concreta entre centres per permetre la continuació del treball educatiu sense trencaments i variacions extremes. Després, ha de gestionar-se de manera adequada l'inici de curs posant en marxa un pla d'acollida a la institució tant per als alumnes com per als pares, així com una organització variable i progressiva de

Es clau establir una relació adequada entre primària i secundària.

- temps per als treballs col·lectius interns
 - valoració del PEC
 - predomini dels espais per a la globalització educativa
 - valoració d'allò "no acadèmic"
 - relació primària-secundària amb adscripció equilibrada dels centres
 - vinculació de l'actualització formativa del professorat amb el projecte d'escola i la comunitat que l'envolta
- Perquè hi hagi un projecte compartit calen coses com:

TAULA 3.12. Abstenció diferencial segons l'autoblocació en els eixos esquerra-dreta i catalanisme-espanyolisme

	Extr. esq.	Esquerr	Centre	Dreta	Extr. dreta
	a				
Catalanisme extrem	6	4	3	3	6
Catalanisme	13	10	8	9	4
Indiferent	7	13	11	7	8
Espanyolisme	11	16	9	11	10
Espanyolisme extrem	10	16	12	11	15

Els sentiments de proximitat envers els partits els hem de situar teòricament més a prop dels comportaments efectius dels electors. Sense cap mena de preferències partidistes específiques és difícil que ningú no arribi ni tan sols a plantejar-se la possibilitat d'anar a votar. Així es pot observar a la taula 3.13: la probabilitat de votar augmenta a mesura que la identificació amb un partit és més intensa. Tant en les eleccions autonòmiques com en les generals, el principal salt de participació es produeix entre els que diuen sentir-se propers o molt propers a algun partit i els que no manifesten simpatia especial per cap d'ells. És també a partir d'aquest punt entre la proximitat i la indiferència que deixa de créixer l'abstenció diferencial. Cal destacar que, quan es tracta d'eleccions autonòmiques, el grau de desmobilització és significativament elevat fins i tot entre els electors que es senten molt identificats amb un partit (10%).

Què succeeix quan cap partit no ocupa clarament el primer lloc en l'ordenació de preferències? O, el que és el mateix, com es comporten els que reben *pressions creuades*? Des de diferents perspectives analítiques, s'ha dit que aquesta situació és susceptible de provocar la inhibició d'aquells que la pateixen (Downs, 1957; Lipset, 1980). Teòricament, el dilema o la indiferència els pot portar a abstenir-se amb més freqüència que els que "ho tenen clar", però les dades no ens permeten confirmar aquest punt. La lògica funciona entre els que, com a molt, senten proper algun partit, però no entre els que es declaren molt propers a una o més formacions (taula 3.14). Si hi ha alguna identificació forta, no importa si aquesta es reparteix o no entre més d'un partit; amb molta probabilitat, l'elector votarà.

TAULA 3.13 Nivells d'abstenció per àmbit segons el grau màxim de proximitat a un partit*

	Legislatives	Autonòmiques	Diferencial
Molt proper	3,9	10,1	7,5
Proper	8,6	16,4	10,1
Ni proper ni distant	25,4	35,2	13,8
Distant	46,1	51,0	15,3
Molt distant	64,7	74,8	14,3

* Les categories d'aquesta variable indiquen el grau de proximitat més alt que l'elector declara per un partit

TAULA 3.14. Abstenció segons proximitat màxima declarada i l'existència de "pressions creuades"

	"proper"		"molt proper"	
	Autonòmiques	Diferencial	Autonòmiques	Diferencial
Un partit	15,8	9,8	10,2	7,7

- uns principis o referents que es reflecteixen en el Projecte educatiu de centre i en el Projecte curricular de centre
- unes realitats derivades del context social i de les potencialitats humanes del professorat
- uns interessos, unes necessitats, un potencial que aporten els alumnes.

Gran part de les mesures envers el fracàs passen per permetre i fomentar l'autonomia del centre, per acceptar que una escola no té perquè ser igual que una altra. Com ja hem dit, **en alguns medis l'escola ha de comptar amb gran capacitat d'adaptació, ha de construir-se consensuada donant possibilitats (llibertat, i recursos) i autonomia a un equip educatiu.**

L'escola és un tot, una unitat i necessita funcionar així, globalment, d'una forma autònoma. De la mateixa manera, necessita que el seus membres, alumnes i professors, se sentin vinculats. La mateixa institució ha d'estar pensada com un marc acollidor, integrador, educatiu en si mateix, en què els mateixos alumnes funcionin com a mecanisme d'integració mútua. Les cultures i subcultures de la institució i dels alumnes no poden ser divergents. La reducció del fracàs està, en definitiva, associada a la creació d'allò que s'anomena un "clima de centre" adequat. **El clima pot modificar el pes de l'origen social en la distribució del fracàs.**

9.2 Una proposta educativa coherent

Una part de les mesures a adoptar en relació als centres hauríem de situar-les com a accions que permetin una estructura de funcionament definida per a les necessitats educatives. Una escola funciona en la mesura que un grup humà fa una proposta educativa coherent. En aquesta línia, algun tipus d'accions podrien ser:

1. Fer que el professorat disposi i destini temps al treball col·lectiu intern (preparació mixta de classes, participació en els òrgans

La reducció del fracàs està en definitiva, associada a la creació d'allò que s'anomena un "clima de centre" adequat.

Gran part de les mesures envers el fracàs passen per permetre i fomentar l'autonomia del centre, per acceptar que una escola no té perquè ser igual que una altra.

Més d'1 partit (pressions creuades)	20,3	11,9	9,1	4,1
-------------------------------------	------	------	-----	-----

Movent-nos del terreny de les actituds al dels comportaments, hi ha una variable que fa referència als hàbits participatius dels enquestats. Les respostes de l'electorat són molt estables en aquest sentit (taula 3.15). La immensa majoria afirma que vota "sempre o quasi sempre", un 10% que "de vegades", i un altre 10% diu que no vota "mai o gairebé mai". Aquí podem veure clarament que les dades d'enquesta introdueixen biaixos de participació. I és que entre un 30 i un 40% dels abstencionistes mantenen, sistemàticament, que voten periòdicament. S'ha de dir, però, que aquest percentatge disminueix any rera any, a favor bé de la participació ocasional, bé de l'abstencionisme "actiu".

TAULA 3.15. Hàbits participatius de l'electorat a les eleccions autonòmiques, 1984-1995

	1984	1988	1992	1995
Vota sempre	85	83	79	81
No vota mai	8	7	12	9
Vota de vegades	7	10	9	10
(n)	(4740)	(2900)	(2489)	(1595)

Font: vegeu la nota 1.

Hem creuat la participació en eleccions autonòmiques amb el vot en els comicis legislatius immediatament anteriors (taules 3.16 i 3.17). Així hem pogut comprovar que la majoria dels abstencionistes en eleccions generals ho són també després en les autonòmiques, i arriben a formar entre una tercera part i la meitat dels que, el dia de la convocatòria autonòmica, opten per no anar a votar. A aquests els segueixen en nivell d'abstenció els votants del Partit Socialista, d'Iniciativa per Catalunya i els dels partits que no aconseguen representació al Parlament. La participació dels primers augmenta lentament des de 1984 i no sembla ressentir-se en els moments més crítics (1988 i 1992), de forma que si a principis dels anys vuitanta els votants del PSC estaven lleugerament "sobre-representats" entre el col·lectiu abstencionista (hi havia més votants socialistes dels que correspondrien si fos una còpia de l'electorat) a mitjans del noranta s'hi troba clarament infra-representat. Malgrat tot, el votant socialista continua ocupant un espai molt significatiu dins del grup dels abstencionistes, doncs és el partit que aporta un cabdal de vots més important a aquest col·lectiu.

9. El centre com a projecte compartit

solament

Qualsevol estudi sobre les diferències d'èxit comprova que, sovint, treballant amb alumnes similars, cada escola obté resultats diferents. Nosaltres mateixos ho hem pogut fer analitzant els resultats de l'ESO. Es comprova ~~ampliomente i fonamentalment que els resultats~~ ~~que és l'escola, no només com a institució, sinó com a organització concreta~~, la que media entre l'origen i la pertinença social dels alumnes i els resultats escolars.

9.1 De l'autonomia al "clima de centre"

Si, fins ara, en una part important de les nostres reflexions hem parlat de l'alumne, no podem deixar de tornar a recordar que, en realitat, acaba essent considerat com a desadaptat, com a fracassat, aquell qui no compleix els requisits prèviament establerts. Parlar d'evitar o de compensar el fracàs requerirà enfrontar-se amb la cultura escolar imperant. Exigeix recordar sempre que el "diferent", el desadaptat, en definitiva el fracassat, no és solament l'alumne sinó també, la norma socio-escolar externa. És a dir, la que determina el que és una escola i el que socialment s'espera d'ella. ~~Sempre~~ També és l'escola la que, en graus diversos, fracassa i es d'ella i de cadascuna d'elles de què hem de parlar per a parlar de les respostes. El fracàs, com a mínim, no deixa de ser un mal encaix no resol't entre l'alumne i l'escola.

La qualitat d'una escola, d'aquesta escola raonable de la qual hem parlat abans, ve definida per tres variables a que ens referirem de manera més concreta després:

- el potencial i les possibilitats d'educabilitat que té i ofereix al conjunt d'agents implicats
- l'organització i gestió del centre de forma que possibiliti l'estímul i l'autonomia, el benestar humà, ...
- els compromisos ètics amb ~~l'entorn~~, la justícia, la llibertat i el respecte per a les persones

L'escola adequada resulta, en definitiva, de la conjugació harmoniosa de tres variables:

Els canvis possibles en una escola tenen a veure amb: la implicació educativa dels educadors, la gestió i els compromisos ètics

El fracàs no deixa de ser un mal encaix no resol't entre l'alumne i l'escola

Pensar en mesures, suposa posar en qüestió la cultura escolar dominant

TAULA 3.16. Abstenció a les eleccions autonòmiques segons el comportament a les eleccions generals anteriors, 1984-1995 (en % horitzontals)

	1984		1988		1992		1995	
	%	(n)	%	(n)	%	(n)	%	(n)
CiU	3	(738)	8	(554)	8	(527)	11	(354)
PSC-PSOE	20	(1998)	23	(915)	22	(634)	17	(424)
IC / PSUC	7	(125)	13	(162)	27	(89)	31	(88)
PP	14	(235)	8	(92)	23	(71)	9	(107)
ERC	1	(117)	11	(84)	7	(53)	6	(46)
No va votar	53	(569)	62	(424)	72	(451)	68	(203)
NS/NC	14	(806)	22	(561)	9	(330)	15	(267)

Font: vegeu la nota 1.

TAULA 3.17. Comportament a les eleccions generals anteriors dels abstencionistes i de tot l'electorat, 1984-1995 (en % verticals)

	1984		1988		1992		1995	
	Abst.	Tots	Abst.	Tots	Abst.	Tots	Abst.	Tots
CiU	3	15	7	19	7	23	11	23
PSC-PSOE	44	42	30	32	22	27	20	27
IC / PSUC	1	3	3	6	4	4	8	6
PP	14	5	1	3	3	3	3	7
ERC	0	2	1	2	1	2	1	3
No va votar	34	12	38	15	52	19	38	14
NS/NC	12	17	18	20	9	19	11	17
(n)	(898)	(4806)	(687)	(2861)	(627)	(2344)	(367)	(1577)

Font: vegeu la nota 1.

L'altre sector amb una conducta marcadament abstencionista -el vot a IC i a partits sense representació parlamentària- ha seguit l'evolució contrària a l'anterior: la seva participació ha caigut gradualment, amb independència del caràcter globalment més o menys participatiu de les convocatòries, tot i representar un sector petit de l'abstenció autonòmica en termes absoluts. També el grup de votants de CiU en eleccions legislatives ha anat desmobilitzant-se al llarg del període i convertir-se en un sector creixent de l'abstenció autonòmica. No obstant, segueixen encapçalant, amb els votants d'esquerra Republicana, uns rècords de participació que sempre s'han mantingut molt per sobre de la mitjana. En definitiva, sembla que el que de participació s'ha guanyat d'una banda, per part dels votants socialistes en l'àmbit legislatiu, s'ha perdut de l'altra, especialment per part de CiU i d'IC. Els votants socialistes en eleccions generals segueixen representant el sector més important de l'abstenció diferencial, però ja no suposen la majoria d'aquest col·lectiu, que s'ha fet més plural en la seva composició i, per tant, menys marcat per colors polítics concrets.

establint i organitzant les formes necessàries per

aconseguir-ho.

- Acceptar que la no són vàlides les formes d'escolarització

separada (BUP-FP), ni les d'escolarització diferent (dos

currículums dins de l'ESO), però que l'opció per

l'escolarització comprensiva i per l'atenció a la diversitat

suposen la construcció d'itineraris educatius

personalitzats i diferents, la qual cosa suposa un fort

esforç organitzatiu

- Les formes positives d'atenció a la diversitat suposen

diferents grups de pertinença de l'alumnat (grup de

referència bàsic, grups diversos d'aprenentatge). Així

com ~~ha de~~ ^{ha de} definir en el nivell del cicle educatiu, el grup

escolar bàsic, el grup de referència de cada alumne, el

marc de les relacions comuns entre tots els seus

components. A partir d'aquí establir tots els agrupaments

curriculars flexibles necessaris per a desenvolupar cada

una de les capacitats i potencials dels alumnes, donat que

- Tenir present que els agrupaments flexibles no

constitueixen vies educatives diferenciades, sinó marcs

adequats per a l'aprenentatge, igualment que les

agrupacions també poden donar-se dins de l'aula, amb la

participació de més d'una persona adulta, amb la

diferenciació d'activitats a partir de grups petits, amb

l'aplicació de les tècniques d'aprenentatge cooperatiu

- Preveure respostes per a casos i situacions de forta

desmotivació i/o conflicte entre l'escola i l'alumne.

Mantenir activitats escolars, crèdits diferents per poder

acabar la seva escolarització, però oferir solucions

d'educació compartida transitoria, situant-los en contextos

socials i recursos externs, enriquidors i motivadors per la

seua estima personal, que ajudin a centrar el seu

comportament mitjançant la seva participació en activitats

amb significació professional o personal.

- Reforçar la formació i l'organització adients per a que els

tutors i tutores puguin dinamitzar i conduir els grups base,

donada la seva importància com a factor evolutiu

adeplescent i com a factor reductor de l'estigmatització

diskurs

que donat

TAULA 3.18. Anàlisi de regressió dels efectes de diferents factors sobre l'abstenció diferencial, 1984-1995

	B	beta	(T)
Identificació nacional	0,001	0,006	(0,391)
Identificació nacional "indiferent"	0,019	0,031	(3,222)**
Identificació nacional més o només espanyola	0,034	0,046	(2,197)**
Espanyolistes d'esquerres	-0,030	-0,034	(-7,138)**
Partits d'àmbit estatal	0,110	0,179	(9,849)**
PSC	0,050	0,078	(4,470)**
IC	0,067	0,045	(5,206)**
PP	-0,035	-0,024	(-2,748)**
(Constant)	0,023		(1,390)

** Significatiu al nivell 0,01

Arribats a aquest punt, potser és el moment de considerar interpretacions més ambicioses i arriscades sobre l'abstenció diferencial. La taula 3.18 mostra el resultat d'una anàlisi de regressió múltiple utilitzant l'enquesta integrada, on l'abstenció diferencial és la variable dependent i s'utilitzen algunes variables relacionades amb les hipòtesis plantejades a la introducció com a independents: immigració, factor PSC i espanyolisme d'esquerres.

El 19% dels votants de partits d'àmbit estatal (PSOE, IU i PP) en eleccions generals no van a votar amb ocasió dels comicis autonòmics. En introduir controls, els vots socialista i comunista mantenen una relació positiva amb l'abstenció diferencial, relació que es perd o canvia de signe en el cas del vot al PP (vegeu la taula 3.18). Dit amb altres paraules, la naturalesa no exclusivament catalana de la formació política explica l'abstenció diferencial del votant del PP, i bona part de la dels votants del PSOE i d'IU -però no tota. L'altra part sembla específica de cada un d'aquests dos partits i es podria interpretar -potser- com una qüestió de manca d'atractiu polític de la seva oferta autonòmica. Es pot pensar que el que recullen aquests dos factors (vot legislatiu a PSOE o IU) és en realitat una manca d'ofertes d'esquerra espanyolista, però aquest factor (autoubicació en l'esquerra espanyolista) no té el poder explicatiu d'aquells en les regressions. En qualsevol cas, la opció política esdevé un dels factors explicatius més potents, i incorpora quelcom que les diverses autoubicacions ideològiques i nacionals no poden copsar amb la mateixa força. Segons aquest anàlisi, doncs, la identitat nacional té un efecte moderat en l'abstenció diferencial i hi ha un efecte important del fet de votar un partit d'àmbit estatal, i alguna cosa més lligada al fet de donar suport en eleccions generals al PSC o a IC, mentre que l'espanyolisme d'esquerres no sembla provocar una major abstenció diferencial.

3.3. Abstenció tècnica i abstenció voluntària

Normalment, les enquestes electorals, quan pregunten sobre la participació o no a les eleccions, ofereixen més de dues opcions de resposta. Pel que fa als abstencionistes, ja fa anys tenen la possibilitat d'escollir-ne entre dues: "no va anar a votar perquè no pugué" i "no va anar a votar perquè no volgué". Malgrat que la seva eficàcia de cara a l'anàlisi ha estat qüestionada pel fet

agrupacions d'alumnes flexibles no segregants; metodologies
~~d'aprenentatge cooperatiu, basades en el treball a la societat,~~
~~en els establiments i en els espais d'ensenyament i d'aprenentatge~~
sistemes participatius de reacció davant els conflictes;
generació de formes d'educació compartida amb altres recursos i
professionals del territori, etc. (1)

el que és dos i l'altre punt suspensius

d'acceptar de forma acrítica les justificacions ciutadanes de l'abstenció (Font, 1992; Lancelot, 1968), hem decidit mantenir aquesta clàssica distinció entre abstencionistes tècnics o forçosos i abstencionistes voluntaris i explorar la seva distribució, tal i com ho hem fet amb l'abstenció total. És una distinció confusa, i és probable que no sempre respongui a unes circumstàncies reals - pot ser una manera camuflada de justificar un comportament reprovat socialment- però no és menys cert que, si tenim en compte això precisament, potser descobrim que amaga regularitats reveladores.

La taula 3.19 recull les respostes a la pregunta sobre participació en les eleccions autonòmiques, diferenciant els que van dir que no van anar a votar "perquè no van poder" (abstenció tècnica) dels que no van votar "perquè no van voler" (abstenció voluntària). Podem observar que sempre han estat més els abstencionistes voluntaris que els tècnics, però també que sembla haver-hi una tendència que fa que el pes relatiu dels primers sigui menor quan l'abstenció és més gran. Només aquesta variació ja fa sospitar que les respostes no siguin totalment sinceres (l'abstenció forçosa hauria de ser més aviat estable). En moments més favorables a la participació, en què la pressió social és més gran, la proporció d'electors que diuen que els va ser impossible anar a votar tendeix a augmentar de manera significativa.

TAULA 3.19. Hàbits participatius dels abstencionistes i

	1984		1988		1992		1995	
	Tots	Abst.	Tots	Abst.	Tots	Abst.	Tots	Abst.
Va votar	81	-	76	-	72	-	77	-
No va poder	8	44	7	29	9	30	8	34
No va voler	11	56	17	71	19	70	15	66
(n)	(4806)	(898)	(2881)	(689)	(2444)	(682)	(1577)	(366)

Font: vegeu la nota 1.

Qui són els protagonistes de l'abstenció "tècnica"? És difícil dir-ho; són molts els grups que n'assoleixen nivells comparativament elevats en un moment o altre, però les regularitats són escasses. Malgrat tot, sí que hem trobat certes tendències que fan sospitar que aquest fenomen no es distribueix proporcionalment entre tota la població sinó que existeix alguna mena de relació més estreta amb determinats grups d'electors. Així, no sorprèn que l'abstencionisme forçós augmenti amb l'edat, i que sigui relativament habitual des dels 56 anys, o entre els jubilats. A partir de certes edats, amb freqüència una salut més delicada pot allunyar els electors de les urnes, fent-los "impossible" anar a votar independentment de la seva voluntat. No obstant, si aquest cas és força evident, altres no semblen tan fàcils d'explicar. Per exemple, hom troba sovint altes proporcions d'abstenció tècnica (d'al voltant del 50% de l'abstenció total) entre les mestresses de casa, els que no tenen estudis, els que no entenen el català o els votants de CiU a les eleccions legislatives. És a dir, grups que o bé tenen menys interioritzada la legitimitat de l'abstenció com a opció personal o que poden sentir major pressió grupal per comportar-se d'acord amb el que s'espera d'ells (votar).

És segur que la composició sociològica -especialment pel que fa a l'edat- explica bona part dels seus resultats, però hi ha un element addicional que cal considerar. Aquests col·lectius no acostumen a mantenir sempre una

difficultats i els conflictes, comencem per pensar directament en les solucions especials i específiques deixem de banda amb facilitat tot el conjunt de mesures i respostes que una escola flexible i adaptada ha de tenir. Apareixerà amb facilitat una multitud de nois i noies que no segueixen i que han de ser tractats a part. Si comencem per estudiar la multiplicitat de respostes, de mesures, d'adaptacions i canvis que són possibles, qualsevol proposta o via atípica serà sempre parcial, provisional, revisable i potenciarà les altres mesures adoptades".

Un dels reptes per a la reducció del fracàs a l'ESO té a veure amb què fer amb els nois i noies bloquejats amb l'escola i l'escola amb ells. Sistematitzar les respostes que de manera sensata es van donant, valorar la seva adequació a la diversitat de situacions, reflectir de la forma més objectiva possible el seu impacte, ajudaria a aplicar racionalitat, reduint si més no el fracàs nascut de les respostes inadegüades.

En qualsevol cas, les respostes a donar formen part del "paquet bàsic" que ja coneixem, no es tracta de res especialment nou. A partir del territori, en centres amb projectes educatius que el tenen en compte, es treballa amb noies i noies i aplicant al màxim la flexibilitat, les respostes, les assajades, les experimentades, fins i tot institucionalment però no generalitzades, venen a ser actuacions com ara: ~~establir un acord amb els agents oportuns~~

~~l'objectiu de la intervenció: ampliació de l'adaptació curricular,~~
~~sistemes de reforç (diferències),~~ ~~apostaments pensats per evitar tant la renúncia als objectius bàsics com l'aparició del rebuig per la percepció d'estar fent més del mateix.~~
~~responsabilitat generalitat de la tutoria, del seguiment educatiu personalitzat,~~
~~pràctiques educatives basades en l'acompanyament~~
~~socialitzador de l'adolescent.~~

"Recursos per a l'atenció dels adolescents amb altes dosis de diversitat" (Maia 1997) (Una iniciativa de treball per l'elaboració d'estratègies conjuntes entre escoles i ajuntaments de Molins de Rei, Sant Feliu i Viladecans.)

Existeixen un conjunt d'actuacions envers les situacions de diversitat que són conegudes, però no sempre s'apliquen.

El dilema no és si hem de crear o no una via especial per a aquests nois i noies sinó en quina estructura general de flexibilitat i de diversitat de respostes de l'escola s'inscriu.

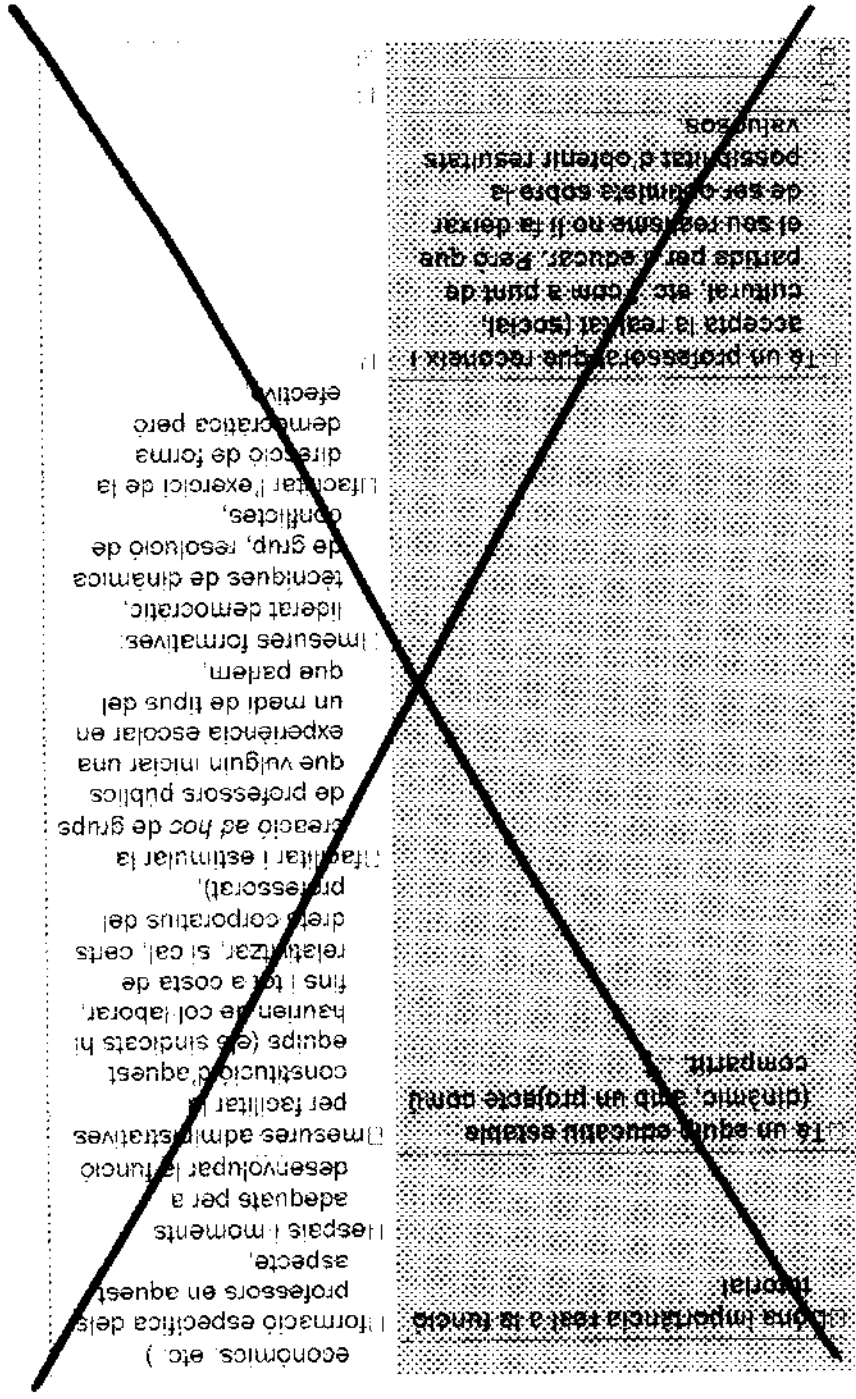
proporció igual d'abstenció tècnica sinó que s'hi dispara en contextos d'alta participació general. Això és clar fins i tot entre la gent gran, majors de 65 anys: és només en els moments de més forta pressió (convocatòries de 1984 i 1995) quan la seva abstenció forçosa supera la voluntària. És a dir, hi ha un factor de pressió social que actua en determinades conjuntures i que pot tenir més força entre uns grups que en d'altres. Ho podem veure clarament en creuar els tipus d'abstenció amb els hàbits participatius (taula x). Els abstencionistes que diuen votar "sempre o quasi sempre" addueixen raons tècniques més sovint que els que només voten "a vegades", i aquests més que els que no voten "mai o quasi mai". Es pot interpretar -i ha de ser cert almenys en part- que, qui acostuma a participar, quan no ho fa és més probable que hi intervinguin factors aliens a la seva voluntat que si és un abstencionista habitual. Però no s'ha d'oblidar que qui vota regularment és també més probable que tingui més après aquest sentit cívic i senti més intensament l'obligació de votar, i que, en definitiva, vulgui justificar-se d'alguna manera.

3.4. Conclusions

A l'inici d'aquest capítol ens plantejàvem un seguit de preguntes entorn als protagonistes de l'abstenció. Fins aquí hem estructurat la resposta a partir del conjunt de variables sociològiques i actitudinals que ajuden a entendre el comportament electoral dels catalans, però en aquestes conclusions voldríem reprendre les preguntes que formulàvem originalment i fer una lectura transversal de les dades que acabem d'exposar.

En primer lloc, si féssim una descripció dels grups als que pertany la majoria dels abstencionistes autonòmics, ens trobaríem que aquests són força similars al conjunt de la població catalana: hi ha homes i dones, però hi predominen les persones actives, les de menys de 35 anys, les nascudes a Catalunya, els catòlics, les persones de centre i esquerra moderada i les que es senten tant catalanes com espanyoles. És a dir, des del punt de vista de la composició de l'abstenció, els seus grups majoritaris són similars als del conjunt de la població, mostrant així el caràcter plural i heterogeni d'aquest comportament. Per tant, des del punt de vista de com combatre aquest comportament caldrà recordar aquesta pluralitat i pensar que potser un únic discurs no serveixi per engrescar col·lectius tant diferents.

En segon lloc, i malgrat aquesta heterogeneïtat, hi ha algunes característiques que estan clarament associades a la major probabilitat d'abstenir-se. Encara que es tracta de factors molt diferents, de caràcter tant sociològic com actitudinal, tots ells tenen alguna cosa en comú: tots impliquen tenir menys d'alguna cosa que ajuda a anar a votar. Tenir menys experiència i interessos menys clarament definits (edat), menys informació o capacitat per processar-la (educació), menys lligams socials amb l'entorn (temps de residència a Catalunya), menys domini de l'idioma que permet seguir millor la vida política catalana (coneixement del català), menys lligams a una comunitat religiosa que mobilitza (religiositat) i, sobretot, menys

La una importanta tot a la funcio

La un equiu educatiu estimo

La un professor que reconeix

econòmics, etc.)
 Formació específica dels
 professors en aquest
 aspecte,
 l'espai i moments
 adequats per a
 desenvolupar la funció
 d'administratius.
 (Mesures administratives
 per facilitar la
 constitució d'aquest
 equip (els sindicats hi
 haurien de col·laborar,
 fins i tot a costa de
 relativitzar, si cal, certs
 drets corporatius del
 professorat).
 Facilitar i estimular la
 creació *ad hoc* de grups
 de professors públics
 que vulguin iniciar una
 experiència escolar en
 un medi de tipus del
 que parlem,
 mesures formatives,
 liderat democràtic,
 tècniques de dinàmica
 de grup, resolució de
 conflictes,
 facilitar l'exercici de la
 direcció de forma
 democràtica però
 efectiva.

La un professor que reconeix
 accepta la realitat (social,
 cultural, etc.) com a punt de
 partida per educar, però que
 el seu objectiu no li fa deixar
 de ser optimista sobre la
 possibilitat d'obtenir resultats
 valuosos.

identificacions amb les principals postures ideològiques o amb els principals partits polítics catalans. Tot aquest conjunt de característiques constitueix un ventall de recursos que permeten seguir amb més facilitat la vida política o bé un conjunt d'identificacions amb col·lectivitats que ajuden a donar més sentit al vot, convertint-lo en alguna cosa més que un acte individual.

En tercer lloc, i pel que fa a la conjuntura, hem detectat pocs canvis clars del seu impacte en els perfils de l'abstenció autonòmica. És a dir, no hi ha canvis que segueixin un patró regular en la composició de l'abstenció, en funció de si la convocatòria va ser més o menys participativa. És possible que aquestes regularitats existeixin, però quedin encobertes pels tamanyos i els errors mostrals, però també pot ser que altres factors tant o més importants (el desigual entusiasme amb que diferents opcions polítiques han abordat cada convocatòria electoral) contribueixin a desdibuixar-les.¹⁶ Únicament dues han aparegut amb claredat: alguns dels grups amb lligams més febles amb el seu entorn, els no creients i les persones que han arribat més recentment a Catalunya són aquells que no es mobilitzen en absolut en les eleccions més participatives, com si la major pressió social favorable a la participació que va caracteritzar aquelles eleccions no arribés a aquests grups sotmesos a xarxes mobilitzadores menys riques.

Fins aquí fèiem referència a tots els que deixen de votar en les autonòmiques. D'entre aquestes prop de 2.000.000 de persones, més d'un milió tampoc no vota en les generals. Però hi ha alguna cosa que caracteritzi especialment a aquells que es desmobilitzen en les autonòmiques o aquests són senzillament una reproducció ampliada del col·lectiu abstencionista habitual? La resposta es troba a mig camí d'aquestes postures: els abstencionistes d'autonòmiques també són un grup plural i heterogeni, tot i que dues característiques els diferencien, almenys en certa mesura, dels abstencionistes permanents: en aquest grup de comportament diferencial hi ha més immigrants dels que corresponen i hi ha també una forta presència de votants de partits progressistes en les eleccions generals. Caldrà no oblidar aquests factors a l'hora de buscar explicacions a aquesta abstenció diferencial, però alhora caldrà recordar que aquests dos factors estan també relacionats entre sí (entre els votants d'aquests partits predominen les persones no nascudes a Catalunya) i que, per tant, potser sols un d'ells és la causa del fenomen i l'altre la conseqüència de la relació entre aquestes dues variables.

Finalment, des de 1984 fins a 1995, moltes d'aquestes característiques s'han mantingut estables o han oscil·lat de forma erràtica. Però alhora poden constatar-se algunes tendències que, en algun cas, resulten importants quantitativament i qualitativa. Primer, tenim dos grups que han aprofundit la seva propensió a abstenir-se més que els restants: els joves i els no creients. Sempre votaven menys, però les diferències s'han anat ampliant en aquests 10 anys. Segon, dues variables tant claus en les explicacions de l'abstenció autonòmica, com les que apuntàvem en el paràgraf anterior, semblen perdre

¹⁶ Per exemple, podria ser que l'aparent tendència a una major abstenció diferencial dels votants de CiU sigui bàsicament el resultat de la seva excepcional mobilització l'any 1984, més que de cap evolució regular.

- (Sánchez 1996)
- dintre de les perspectives apuntades, Sánchez (1996) defensa....

Si s'ha de citar una pàgina en concret, després de l'any es posa una coma i s'escriu les pàgines. Si hi ha més de dos autors, aquest es posen consecutivament separats per una coma

- (González 1997, 2-17)
- (González, Durán 1998, 3-5)

SIGLES

Les sigles aniran sense punt

- ONU, OTAN, UE, ERC, IC, ...

ACCENTS

Les majúscules quan correspongui sempre aniran accentuades

- Índia, Àfrica

importància. Segueixen havent-hi més immigrants i més votants socialistes dels que toquen entre la gent que es queda a casa en les autonòmiques, però les diferències s'han reduït clarament al llarg d'aquests anys, reforçant la pluralitat del col·lectiu abstencionista que esmentàvem en començar aquestes conclusions.

La variable determinante para configurar nuestros grupos de discusión es el hecho mismo de la abstención en una convocatoria particular, y prescindimos de otro tipo de variables de carácter más sociológico y que, por otra parte, ya han sido estudiadas. Así, el elemento básico de selección será la abstención intermitente, es decir, el hecho de haberse abstenido en algún

3. Tipología de los grupos de discusión a realizar.

Asimismo, mediante el grupo de discusión ha de resultar más posible la contrastación entre las razones o motivaciones de carácter individual o individualmente expresadas y las interpretaciones "sociales" que se manifiestan a través de los estereotipos elaborados por los "especialistas" (políticos, psicólogos, etc.) y mayormente vehiculadas a través de los medios de comunicación de masas. En efecto, como señalan Canales y Peinado (1994), "Si el universo del sentido es grupal (social), parece obvio que la forma del grupo de discusión habrá de adaptarse mejor a él que la entrevista individual". Claro que cabe preguntarse hasta qué punto o en qué medida los individuos reclutados para ser integrados en un grupo de discusión pueden ser considerados como una "comunidad", con un sentido específico?

En nuestra investigación, en los grupos de discusión pretendemos reunir, en primer lugar y prioritariamente, a individuos que han coincidido en una misma decisión (abstenerse de votar en las elecciones autonómicas) y contrastar las diferentes razones que, en cada caso, hayan podido determinar dicha acción. Así pues, se parte de la coincidencia en la realización de una misma acción (la abstención) para tratar de averiguar las razones (coincidentes o no) de dicha acción y con el objetivo de averiguar las posibles recurrencias existentes, ya sean relativas a los motivos de la abstención como a las características sociológicas de los abstencionistas.

En cualquier caso, la única especificidad para un abstencionismo exclusivo de las elecciones autonómicas tiene que ver con el propio tipo de convocatoria (en este sentido no habría diferencia con un mayor abstencionismo en este mismo tipo de elecciones en otras comunidades autónomas) y con el hecho de que "Aquestes eleccions eren pels catalans". Esta última cuestión es la única verdaderamente específica, pero sus porcentajes son irrisorios.

dado entre las elecciones generales y las autonómicas. Habrá que pensar que fallan las preguntas o falla la técnica o ambas cosas a la vez.

4. El perquè de l'abstenció. Les explicacions dels practicants

4.1. Justificació i metodologia dels grups de discussió.

D'acord amb les dades estadístiques analitzades, procedents tant dels diferents resultats electorals com d'enquestes postelectorals, no sembla que les variables utilitzades per a l'elaboració dels perfils dels abstencionistes ofereixin perfils prou específics dels abstencionistes de les eleccions autonòmiques, en relació als abstencionistes en general. Així, doncs, per a l'elaboració d'aquest perfil era necessari pensar en un altre tipus de variables, que al mateix temps permetessin una major especificitat en la caracterització del particular tipus d'abstencionista de les eleccions al Parlament de Catalunya.

S'ha assenyalat, més amunt, que, en la major part dels casos, l'abstenció es concentra en els grups més marginats de la població, els grups amb més baix status socioeconòmic. Si es pren aquesta afirmació com a hipòtesi aplicable al cas de les autonòmiques catalanes, i donat que aquestes assoleixen un nivell d'abstenció major que les generals, podríem suposar que la "consciència" (parlarem només de consciència, doncs es tractaria de la mateixa població) de marginació, la consciència de menor estatus i de menor educació s'extenen a un sector més nombrós de la població quan es tracta d'eleccions al Parlament de Catalunya que quan es tracta d'unes eleccions generals. Per tant, esbrinar quina qüestió o qüestions provocarien aquesta consciència de major marginació havia de ser un dels objectius prioritaris de la nostra recerca.

El fet de votar pot considerar-se un acte estrictament individual, pel que fa a la decisió de fer-ho o no i, en cas de votar, per quina de les alternatives possibles. El sentit o significat del vot, no obstant, com el sentit o significat de l'abstenció, ja no és tant una qüestió individual sinó social o col·lectiva, perquè els resultats electorals i les interpretacions que d'ells se'n fan tenen una dimensió social global, independentment de què aquests resultats puguin afectar o dir-se que afecten de manera diferent als diferents grups socials. Així ho posen de manifest tant els polítics com els analistes. D'altra banda, als grups de discussió poden reunir-se diverses modalitats de grups de persones, que no tenen perquè correspondre amb cap grup "real" de la quotidianitat social (Canales i Peinado, 1994). Al grup de discussió, "es desenvolupa una conversa en la què, per a l'investigador, els interlocutors desapareixen darrera les (inter)locucions, al contrari del que succeeix en els grups naturals (...), en els que les diferents locucions tenen sempre noms i cognoms." Per aquesta raó, amb els "grups de discussió hem pretés superar 'l'antinomia individu/societat' que es presenta a l'hora d'interpretar o analitzar decisions estrictament individuals (com ho són les decisions d'abstenir-se a votar) amb la intenció de trobar una certa lògica col·lectiva. (...) Investiguem el que no coneixem (en el nostre cas, les raons específiques d'una forma

* La voluntat d'utilitzar part d'aquests materials per al treball amb els grups, que haurà de desenvolupar-se bàsicament en castellà, ens ha portat a optar per aquesta llengua en tot el que fa referència als grups.

De acuerdo con los datos analizados hasta ahora, no parece que las variables utilizadas para la elaboración de esos perfiles de los abstencionistas (sexo, edad, ocupación, estado civil, educación, residencia, orientación política, etc.) nos ofrezcan pistas significativas para obtener perfiles específicos de los "abstencionistas de autonómicas" en relación a los abstencionistas

Disponemos de perfiles de los abstencionistas a partir de algunas encuestas post-electorales y de algunos sondeos de opinión. Disponemos, también, de resultados estadísticos relativamente válidos relativos a la jerarquización que los electores hacen de cada tipo de convocatoria a partir de cuestionarios que han incluido dicha cuestión. Por otra parte, la mayor o menor importancia atribuida a cada tipo de elección cabría deducirla, también, de los diferentes porcentajes de abstención que se han dado en todas y cada una de las convocatorias electorales. Unos y otros datos coinciden en una misma jerarquización, en la que las elecciones al Parlamento autonómico están menos valoradas que las elecciones al Parlamento estatal.

de esta investigación.

La temática de esta investigación se plantea en relación a un comportamiento electoral muy específico: el abstencionismo en un tipo preciso de convocatoria, el de las elecciones autonómicas catalanas. Consecuentemente, se trataría de averiguar las circunstancias específicas que concurren en dicho tipo de convocatoria para que una persona que vota, hable de un modo más o menos habitual, simultáneamente, también de un modo más o menos habitual se abstengan de hacerlo en las elecciones autonómicas. Así pues, de acuerdo con las diferencias de porcentaje de abstención que se han dado en Cataluña para los diferentes tipos de convocatorias electorales y comparadas estas con el resto de las comunidades autónomas, parecería que un "hecho diferencial" para Cataluña consiste en que, en esta Comunidad, el abstencionismo en las elecciones autonómicas es comparativamente mayor que en cualquier otra comunidad autónoma. Averiguar las razones de este "hecho diferencial" es uno de los objetivos principales

1. El objeto de la investigación.

Els grups de discussió* Jesús Contreras

específica d'abstenció), i busquem el descobriment d'estructures de sentit; el nou pren sentit mostrant les seves relacions amb el conjunt del dit." (p. 9).

D'altra banda, en la mesura en què l'abstenció declarada a les enquestes postelectorals és sensiblement inferior a l'abstenció real (vegeu la taula 3.1), no sembla que les enquestes o qüestionaris de caràcter individual permetin obtenir uns resultats suficientment fiables en relació als comportaments abstencionistes. Tanmateix, en el grup de discussió, les possibilitats de què l'empatia entre entrevistador i entrevistat alteri el discurs poden corregir-se, parcialment almenys, des del moment que poden aparèixer discursos diferents, no coincidents, i que, al mateix temps, es contrasten entre sí.

A partir de les dades d'enquesta, els únics percentatges d'abstenció atribuïbles a l'"especificitat" catalana serien els obtinguts de les respostes "Per a la gent com jo, les eleccions autonòmiques són poc importants" (7% l'any 1984; 1% el 1988; 3% el 1995; sense dades pel 1992) i "Aquestes eleccions eren pels catalans" (4% el 1984; sense dades per a la resta). Aquestes xifres es corresponen poc amb les diferències, ja assenyalades, entre els percentatges d'abstenció d'eleccions generals i autonòmiques. La major part dels abstencionistes autonòmics diuen que no voten per desinterès o per raons similars, que aparentment haurien de portar a abstinir-se tant en eleccions generals com en autonòmiques. Per tant, cal pensar que o bé fallen les preguntes o bé ho fa la tècnica, o ambdues coses al temps. En qualsevol cas, l'única especificitat per un abstencionisme exclusiu de les eleccions autonòmiques ha d'estar relacionat amb el tipus de convocatòria (si fos així, no hi hauria diferències d'abstenció amb el mateix tipus d'eleccions a d'altres comunitats autònomes) i les seves circumstàncies polítiques. Les enquestes resulten doncs molt insuficients per a entendre les explicacions que els propis abstencionistes fan de la seva opció electoral, reafirmant la necessitat d'explorar altres vies d'obtenció d'informació.

En la nostra recerca, amb els grups de discussió hem intentat reunir, prioritàriament, individus que haguessin coincidit en una mateixa decisió (abstenir-se de votar en les eleccions autonòmiques) i contrastar les diferents raons que, en cada cas, haguessin pogut determinar aquesta acció per tractar d'esbrinar les possibles recurrències existents relatives als motius de l'abstenció.

Tanmateix, amb el grup de discussió hem pretès contrastar les raons o motivacions de caràcter individual o individualment expressades i les interpretacions "socials" que es manifesten a través dels estereotips elaborats pels especialistes i majoritàriament difoses pels mitjans de comunicació. Efectivament, com senyalen Canales i Peinado (1994), "si l'univers del sentit és grupal (social), sembla evident que la forma del grup de discussió haurà d'adaptar-se millor a ell que l'entrevista individual." És clar que cal preguntar-se fins a quin punt o en quina mesura els individus reclutats per ser integrats en un grup de discussió poden ser considerats com a "comunitat", amb un sentit específic.

- Pateman, C. (1970): *Participation and democratic theory*, Cambridge University Press.
- Molas, I. (1994): "Absténir-se és una altra manera de participar", working paper, Institut de Ciències Polítiques i Socials.
- Miller, W.L. (1988): *Irrelevant elections*, Clarendon Press.
- Lijphart, A. (1996): "Unequal participation: democracy's unresolved dilemma", *American Political Science Review*, 91 (1): 1-14.
- Harrop, M. i Miller, W.L. (1987): *Elections and voters*, New Amsterdam Books.
- Gaxie, D. (1978): *Le cens caché*, Editions de Seuil.
- Font, J. (1992): "L'abstenció metropolitana: els casos de Madrid i Barcelona", Tesi doctoral, UAB.
- Flecher, J.F. (1990): "Participation and attitudes toward civil liberties: is there an 'educative effect'?", *International Political Science Review*, 11 (4): 439-459.
- Dalton, R.J. (1988): *Citizen politics. Public opinion and political parties in advanced industrial democracies*, Chatman House.
- Cavanagh, T.E. (1981): "Changes in American voter turnout, 1964-1976", *Political Science Quarterly*, 96 (1): 53-65.
- Astorka, J.M. (1991): "La abstención en la Comunidad de Madrid", *Alfoz*.
- Anduza, E. (s.d): ??
- Almond, G., i Verba, S. (1963): *The civic culture*, Princeton University Press.

Bibliografia

¿Que en podem treure, de tot això? Com deia al principi del capítol, tot depèn, en primer lloc, de quin sigui el nostre objectiu, i, després, del que ens dignin els resultats de les recerques empíriques. En tot cas, a l'hora d'endegar un debat públic sobre el problema -o no- de l'abstenció, caldrà que aquestes dos punts hagin quedat ben clars.

Individuais que el sistema necessita per tal de funcionar correctament. Al mateix temps, fa créixer el sentiment de competència política i la consciència de formar part d'una comunitat cooperativa i integrada. Si el vot comparteix o no i amb altres formes de participació més "intensives" aquestes facultats en quin grau ho fa és discutible, però el que és clar, i cal tenir-ho molt en compte, és que de moment és la forma d'acció política més extesa i accessible.

La variable determinant a l'hora de configurar els nostres grups de discussió ha estat el fet mateix de l'abstenció en un tipus de convocatòria particular, prescindint d'altres tipus de variables de naturalesa més sociològica, que, d'altra banda, ja han estat estudiades en el capítol 3. Així, l'element bàsic de selecció ha estat l'abstenció intermitent, és a dir, el fet d'haver-se abtingut en algun moment (convocatòria o tipus d'elecció) però no en tots els casos. Malgrat que en principi preteníem reunir individus que deixessin de participar només en les eleccions autonòmiques, vam haver d'optar per aquest criteri davant la dificultat -si no impossibilitat- que suposava aconseguir un nombre suficients d'aquests abstencionistes diferencials (sovint, l'abstencionista recorda només vagament l'any o el tipus d'elecció en què deixà de votar).

D'acord amb les dades de participació electoral dels diferents municipis de Catalunya, s'observen diferències molt significatives entre uns i altres segons els tipus de convocatòries. La menor participació en els comicis autonòmics per part d'uns determinats municipis es correspon en bona mesura amb les majors diferències de participació entre eleccions generals i autonòmiques. Limitant-nos als municipis de l'àrea metropolitana de Barcelona, constatem que els municipis de Santa Coloma de Gramenet, Ripollet, Viladecans, el Prat de Llobregat i L'Hospitalet són els que presenten les diferències més grans.¹⁷ Per això hem escollit tres d'aquests municipis (Santa Coloma, Viladecans i L'Hospitalet) per portar a terme el reclutament dels components dels diferents grups de discussió. En l'extrem oposat, amb una diferència menor entre unes i altres eleccions, es troben els municipis de Sant Climent de Llobregat, Santa Coloma de Cervelló, Tiana, Sant Just Desvern i Molins de Rei.

A grans trets, el primer grup de municipis es caracteritza per ser el d'uns nuclis de població que van créixer ràpidament a partir de finals dels anys 50, com a conseqüència de l'immigració d'aquells anys i dels següents. Així doncs, els trets fonamentals en el nostre estudi semblen ser els alts nivells d'immigració i la primordial presència de grups socials de classe treballadora i amb nivells d'educació més baixos. Conseqüentment, per a la configuració dels nostres grups de discussió, hem privilegiat les persones residents en aquests municipis i lligats a aquest tipus de context social. Aquestes variables ens van semblar les més significatives per a la nostra recerca, i no vam considerar necessari tenir en compte criteris o variables de caràcter sociològic, que ja han estat analitzats estadísticament en els estudis realitzats i ressenyats en el capítol anterior. Per tant, d'acord amb Canales i Peinado (1994), la nostra "mostra" no pretenia en cap moment respondre a criteris estadístics sinó *estructurals*.

El reclutament de les persones es va fer a través de diferents col·laboradors, per cada un dels municipis elegits (Santa Coloma de Gramenet, Viladecans i L'Hospitalet de Llobregat) i recorrent a la pròpia xarxa de relacions de cadascun dels col·laboradors-recrutadors. Han sigut moltes les dificultats per aconseguir les persones per a cada un dels grups d'acord amb el perfil prioritàriament demanat (abstencionistes només a les eleccions autonòmiques catalanes). La gent no volia reconèixer si votava o no perquè,

¹⁷ Veure l'annex del capítol 1.

Finalment, hem vist el debat sobre els efectes educatius de la participació. Segons els teòrics de la democràcia participativa no hi ha democràcia si a la vegada no hi ha participació. La participació política propicia l'auto-realització i el desenvolupament de les actituds i qualitats

interesos de les classes populars trobaren més obstacles a l'hora de mobilitzar el seu electorat. Els grups socials i les formacions polítiques perdria força i els partits que representen els políticament. Això els faria més indefensos i influenciables, amb la qual cosa la relació entre desfavorits en termes socioeconòmics i de nivell educatiu, que són també els menys competents institucions públiques. En alguns casos s'ha trobat una relació entre l'abstenció i els grups més grups, mentre d'altres són marginals per les polítiques que es posen en marxa des de les diferències importants, la representació política pot estar esbiaixada en favor d'uns determinats cap problema si els uns i els altres són i/o pensen bàsicament el mateix. Però, si hi ha les seves possibles actituds i preferències diferencials en relació a les dels votants. No hi haurà Una altra discussió gira al voltant de la composició social específica dels abstencionistes i de

evident de salut democràtica i legitimitat de l'autoritat. Nivell de participació és, precisament, el millor remei contra el conflicte polític i un símptoma funcional i desitjable. Des de la postura contrària s'insisteix que hi ha proves de que un alt seria un perill per tot el sistema, i, per tant, l'apatia i el baix grau de participació són fenòmens socioeconòmics, caracteritzats per les seves actituds autoritàries, es mobilitzessin sobradament democràcia. El fet que els grups típicament abstencionistes, els de més baix nivell la mobilització generalitzada de la població pugui fer col·lapsar el sistema i desestabilitzar la participació electoral -més que els de l'abstenció- sobre l'ordre polític. L'escola elitista tem que examinat una controvèrsia que pren un punt de vista sistèmic, estudiant els efectes de la abordat des de nivells d'anàlisi diferents i ha originat opinions molt diverses. En primer lloc he Al llarg d'aquest capítol hem vist que el problema de les conseqüències de l'abstenció ha estat

6. *Conclusions*

en comparació amb el vot que les seves conseqüències globals són finalment molt limitades. no electorals d'acció política, el nombre d'individus que hi participen actualment és tant petit menysprear: si bé els efectes educatius de la participació es deriven bàsicament de les formes accés. Probablement és també la més igualitària. Es per això que els seus efectes no es poden

segons deien, el secret de vot inclou no només dir a qui s'ha votat sinó també si s'ha votat o no. Eren moltes les persones que responien que votaven a totes les eleccions. Queda comprovat, doncs, que dir que no es vota està mal vist. Aquesta circumstància ha dificultat el reclutament dels integrants dels grups de discussió. Tanmateix, han estat nombroses les persones que, havent acceptat participar en un grup de discussió, després es van fer enrera. En qualsevol cas, la cerca de les persones i les nombroses negatives obtingudes van permetre, per part dels col·laboradors-recrutadors, la realització d'un cert sondeig sobre, primer, si es votava o no i, en segon lloc, sobre les raons per votar o no. Per aquesta raó, tenint en compte la informació obtinguda durant la tasca de reclutament, els esmentats col·laboradors van ser convidats a integrar-se, també, en els grups de discussió respectius.

Les característiques dels grups configurats han resultat molt diferents entre sí. D'una banda, pel propi municipi de procedència; de l'altra, també en relació a variables com l'edat, el sexe, l'ocupació, el nivell educatiu, el fet de ser immigrants de primera generació o d'haver nascut a Catalunya, etc. En qualsevol cas, els grups de discussió quedaren configurats de la següent manera:

- 1) Viladecans: van assistir 6 persones, totes homes i entre 20 i 38 anys.
 - 2) L'Hospitalet del Ll.: 7 persones, 3 dones i 4 homes, de entre 22 i 47 anys.
 - 3) Santa Coloma de G.: 8 persones, 5 dones i 3 homes, de entre 35 i 70 anys.
- Això fa un total 21 persones: 13 homes i 8 dones, d'entre 20 i 70 anys.

Des del punt de vista de la seva configuració interna, els grups van resultar una mica homogenis entre sí, tant pel que fa a la edat com als discursos que van acabar resultant dominants al llarg de les dues hores que, minut més o menys, va durar cada una de les sessions. Així doncs, *grosso modo*, es podria dir que:

- 1) Per als homes, joves, amb poca formació acadèmica, i de Viladecans, el discurs predominant de cara a explicar l'abstenció en les eleccions autonòmiques va fer referència a la manca de concurrència, de competitivitat, en el cartell electoral: "només hi ha un equip, un candidat; l'altre(s) ningú el coneix"; "resulten poc atractives per manca de competitivitat; no hi ha un candidat alternatiu i conegut". Les comparacions amb la concurrència en el futbol van ser reiterades.

- 2) Per a homes i dones, entre joves i la mitjana edat, qualificats i amb ocupacions liberals o a l'ensenyament, i de l'Hospitalet, el discurs va resultar una mica més divers, més polític i més elaborat: "desencantament" després de la transició, menor interès del tipus d'elecció, que signifiquen les eleccions autonòmiques i poca utilitat de votar, escàs atractiu de les forces concurrents, escassa identificació amb el govern autonòmic per part d'una nombrosa població immigrada, etc.

La conclusió de Gaxie és que les desigualtats culturals juguen el mateix paper que els sistemes electorals censitaris de temps passats, excloent *de facto* els grups desfavorits de l'escena política. Segons el seu parer, només l'extensió del període d'escolarització, l'expansió de

dominants classe, reflexen les opinions legítimes socialment -les que afavoreixen els grups culturalment d'enregistrar unes preferències polítiques "coherents" amb el sentiment de pertinença a la dels aspectes més contingents de la lluita electoral, propiciant uns resultats que, lluny els esdeveniments polítics, acostumen a tenir un comportament inestable i a deixar-se portar desfavorondes, mancats dels instruments lingüístics i conceptuals necessaris per poder interpretar Però llavors el problema és que els individus habitualment indiferents i en general les classes sembla estar distribuït de forma igual a la societat, independentment del nivell de politització, sigui capaç d'activar el sentiment d'obligació cívica envers l'acte de votar, sentiment que 222). Aquesta tendència, però, podria ser contrarestada pel grau en què la campanya electoral contribuït així "a la desposseïció política dels grups culturalment desfavorits" (Gaxie, 1978: "questions polítiques que es fan a uns actors desigualment preparats per respondre", feble, i per tant, més petita la seva disposició per anar a votar. Les eleccions esdevenen llavors sentir més ampli-, que fa que el grau de politització dels sectors menys afavorits sigui més socials són el resultat de la seva desigualtat davant del sistema d'ensenyament -entes en el Malgrat tot, Gaxie insisteix que les diferències de participació electoral dels diferents grups

la política (Dalton, 1988).

considerablement, és a dir, que ara els electorats tindrien més recursos i habilitats per entendre televisió i d'altres mitjans de comunicació), el grau mig de sofisticació política creixes (major presència dels governs en la societat, millora del sistema educatiu públic, expansió de la que ha permès que, gràcies a certes tendències comunes a les societats industrials avançades assenyalat, però, que des dels anys cinquanta hi ha hagut un procés de *mobilització cognitiva* pronunciar-se sobre qüestions polítiques. Es per això que opten per no anar a votar. S'ha electoral, per utilitzar els esquemes de classificació i avaluació de les polítiques, per nivells més baixos de competència política. Tenen més dificultats per desxifrar el llenguatge questionants (Lijphart, 1996). Segons Gaxie (1978), els abstencionistes es caracteritzen per uns doncs, pensar que si fossin electors mobilitzats votarien de manera diferent a com ho fan als diferent a la del vot i sense haver reflexionat massa, donen a les enquestes d'opinió. És l'íct, es decidissin a anar a votar. Normalment ens basem en les respostes que, en una situació ben El problema és que no sabem amb seguretat com actuarien els abstencionistes en el cas de que

3) Per a homes i dones de mitjana edat i jubilades, comerciants, sense ocupació o mestresses de casa, i de Santa Coloma, el discurs va resultar força centrat i reiteratiu en la qüestió de la llengua i la marginació dels immigrants en un context d'afirmació del català i de lo català. L'escepticisme i el distanciament envers els partits polítics en general, als quals acusaven de seguir les regles del joc en relació a la llengua fixades per CiU, era molt gran i fins i tot algú parlava en termes de "traïció" per part de partits "d'esquerra".

Com es veu, si bé els discursos varen resultar relativament homogenis dins de cada grup, la diversitat entre cada un d'ells va resultar molt significativa. Les raons de les diferències i de les similituds es poden trobar en las característiques de cada un dels grups, en la particularitat de cada municipi, però també en una afinitat interna prèvia de cada grup com a conseqüència del tipus de reclutament. Per aquesta raó es va decidir organitzar un quart grup en base a 2 o 3 persones de cada un dels grups anteriors, per tal de poder contrastar els discursos entre ells.

Indubtablement, les persones que van integrar tots i cadascun dels grups de discussió es poden considerar representatives de l'univers que buscavem, l'abstencionista diferencial metropolità, tant en termes sociològics com culturals. No obstant, la seva representativitat pot resultar més dubtosa en relació a la intensitat i l'interès amb què poden viure les qüestions aparegudes en els seus discursos, com en relació als diferents processos electorals sobre els que se'ls demanava l'opinió, tenint en compte els condicionaments i dificultats presents en el moment de la selecció. És a dir, els abstencionistes que s'han negat a participar en els grups s'assemblen als que han participat en el seu perfil sociològic, però probablement estan més desinteressats i tenen opinions menys "fortes" en molts temes, que aquells que finalment van participar. Són precisament aquest major interès relatiu i aquestes conviccions el que ha contribuït a fer que acceptessin participar en els grups¹⁸.

Les converses foren enregistrades i transcrites en la seva totalitat, de forma que els discursos recollits al llarg de les quatre sessions han estat el material que ha portat a l'elaboració que es presenta en les pàgines següents. Cal dir que un dels principals objectius metodològics que amb els grups de discussió preteníem satisfer era, precisament, la identificació i caracterització dels discursos abstencionistes propis de les eleccions autonòmiques. En qualsevol cas, hem de tenir present el context sociopolític present en l'ambient entre els mesos de novembre de 1997 i gener de 1998, quan van tenir lloc les reunions dels grups de discussió. Van ser, aquells mesos, uns moments en què el debat de la "lleï del català" va estar molt present als mitjans de comunicació. Donat que la qüestió de la llengua amb especial incidència en algun dels discursos recollits, és necessari pensar que, en certa mesura, aquest discurs pot haver estat potenciat o particularment afectat per les circumstàncies al·ludides. La nostra opinió és que el discurs hagués aparegut independentment d'aquesta circumstància, però que potser no en la manera en què va fer-ho. D'altra banda, també cal tenir en compte que els grups que

¹⁸ A més, tots els participants rebien una petita compensació simbòlica pel fet de participar.

tant, hi haurà partits que tindran més dificultats per mobilitzar les seves bases, altres factors treballen en direcció oposada contrarestant els efectes d'aquesta tendència. Als Estats Units, per exemple, la mobilitat de residència, factor associat a les classes més altes -més participatives- afavoreix l'abstenció (Cavanagh, 1981). Al Regne Unit, la capacitat mobilitzadora de l'esquerra anul·la la tendència més participativa dels individus de major *status* (Miller, 1988). D'altra banda, si, com semblen demostrar diferents recerques, els alts nivells d'abstenció no són resultat fonamentalment d'un conjunt reduït i persistent d'abstencionistes "crònics" sinó que són produïts per un fenomen de participació intermitent, la teoria de que els resultats electorals venen determinats pel nivell de participació i no són representatius torna a perdre consistència: el biaix no seria permanent ni inalterable (Molas, 1994).

En definitiva, des d'aquest punt de vista, qui vota i com seria una qüestió amb incidència sobre els resultats electorals i el disseny de les polítiques. De fet, com ha dit Lijphart (1996), "qualsevol altra conclusió seria extremadament perjudicial pel mateix concepte de democràcia representativa". Altres investigadors, però, no han trobat proves de que els abstencionistes siguin substancialment diferents dels votants pel que fa a les seves preferències polítiques, i per tant, afirmen, l'abstenció té probablement escassa incidència sobre les polítiques endegades pel govern (Miller, 1988). El nexa entre classe social i actituds polítiques no seria doncs tan clar, fent possible que un biaix socioeconòmic de la participació tan marcat com el que hi ha als Estats Units coexistís amb un moderat o inexistent biaix polític (Wolfinger i Rosenstone, 1980). Això vindria a donar la raó als qui mantenen que el vot de classe -o la relació entre la posició que l'individu ocupa dins de l'estructura social i les preferències partidistes- està actualment en decadència a la major part de les democràcies occidentals.

Una altra possibilitat és que no hi hagi diferències socials ni actitudinals entre els abstencionistes i els votants. Això és precisament el que alguns estudiosos han cregut trobar, per exemple, al Regne Unit, on aquests dos grups mostren perfils gairebé idèntics pel que fa als aspectes sociodemogràfics i les opinions polítiques (Studlar i Welch, 1986). De forma semblant, s'ha trobat que, als Estats Units, malgrat que abstencionistes i votants sí són diferents en termes de classe social, les seves actituds són substancialment les mateixes (Wolfinger i Rosenstone, 1986). En aquests casos, els canvis en els nivells de participació no tindrien conseqüències electorals ni tampoc, per tant, en els continguts de les polítiques públiques.

van acabar formant-se no pretenen representar tota l'abstenció diferencial sinó, potser, la més intensa, la de l'entorn metropolità de Barcelona, la que, d'acord amb el que s'ha vist en el capítol 2, diferenciaria l'abstenció en eleccions autonòmiques a Catalunya de les d'Euskadi i d'altres comunitats autònomes.

4.2. Els discursos

4.2.1. "Autonómicas, municipales, nacionales...: mucho follón": Els diferents tipus d'eleccions i la seva importància.

D'acord amb les persones que han participat als grups de discussió, les eleccions autonòmiques plantegen dos tipus de problemes als electors. Un està relacionat amb la major o menor importància atribuïda al tipus de convocatòria i al tipus de govern resultant de cada una d'elles. Deixant de banda les eleccions al Parlament Europeu, que no serveixen per constituir cap govern en particular, no s'atribueix la mateixa importància a les diferents institucions: govern municipal, govern autonòmic i govern estatal. Així, en alguns casos, el govern municipal és considerat com el govern local per excel·lència, i l'estatal, el d'àmbit general i superior. El govern autonòmic, d'altra banda, representaria un grau intermig entre el govern municipal i el central. Però, precisament, les majors discrepàncies entre els informants apareixen en relació a la valoració que mereix el govern autonòmic.

En qualsevol cas, la diferent valoració de cada àmbit de govern no és una qüestió específica de Catalunya ni de l'Estat espanyol. En aquest sentit, és cert que no hem trobat actituds específiques entre els nostres informants que ens permetin explicar l'abstencionisme diferencial que hi ha a Catalunya, respecte d'altres comunitats autònomes. En línies generals, tots els participants han atribuït major importància i interès a les eleccions legislatives. És cert, també, que entre tots ells no es trobava cap persona que pogués identificar-se més com català que com espanyol. El segon lloc per ordre d'importància alguns l'atribuïen a les eleccions autonòmiques mentre que d'altres ho feien a les municipals. Si bé, d'una banda, es considera que el govern de la Generalitat i el seu president són més importants que el consistori municipal i l'alcalde, alguns afirmen que les eleccions municipals tenen més importància que les autonòmiques perquè les qüestions del municipi "te atañen más de cerca".

"- (En las elecciones autonómicas) no he votado. He pasado de largo. Las del gobierno (central) y todo eso, pues, sí. No sé por qué. Yo de estas cosas no entiendo mucho.

- A mí me pasa lo mismo. Sólo voto en las generales y nada más. Un poco por que soy mayor... No sé, no me encuentro muy bien y no me da por ir..." (Rosa y Gregoria, Santa Coloma).

"¿Para qué sirve el voto (en las elecciones autonómicas)? ¿Qué vamos a conseguir? Conseguimos algo a nivel de municipio, conseguimos algo a nivel de estado, pero ¿qué es eso de Catalunya? ¿Qué se puede conseguir?" (Gabriel, Santa Coloma).

part dels casos, l'abstenció es concentra en els grups més marginats de la població, els grups amb més baix *status* socioeconòmic, i els menys educats (Gaxie, 1978; Cavanagh, 1981; Lijphart, 1996; Pateman, 1970). El que ens interessa és la composició de l'abstenció, però hem de pensar que la seva magnitud podria incidir-hi, de tal manera que canvis en el nivell de participació electoral afectarien la representativitat dels votants respecte al total de l'electorat. En aquest sentit, hi ha estudis que confirmen que la distribució de la participació és més desigual a mesura que el nombre de votants és més petit. Amb diferents intensitats segons el país, sembla que hi ha una relació inversa entre el nivell de participació electoral i el biaix social dels votants en perjudici de les classes més baixes i dels menys educats (Lijphart, 1996).

Vist des d'aquesta perspectiva, l'abstenció és un fenomen preocupant perquè significa que la participació està esbiaixada en termes socioeconòmics i de nivell educatiu. Això és significatiu per diferents raons. En primer lloc, perquè hi ha una connexió evident entre el nivell socioeconòmic i el vot, cosa que fa que la desigualtat participativa es tradueixi en un desavantatge dels partits que rebrien el suport dels grups socials més abstencionistes i, en definitiva, que el nivell de participació tingui conseqüències en els resultats electorals. En segon lloc, els resultats electorals -qui guanya, qui perd- són importants de cara al contingut de les polítiques portades a terme pels partits en el govern. Així doncs, qui vota i qui no vota acaba influïent en la presa de decisions; i, suposant que els líders polítics actuïn de manera "racional", tractant de maximitzar el seu rendiment electoral, també influeix en l'oferta electoral dels partits, que no tindrien cap incentiu per mirar de satisfer les demandes d'un col·lectiu -els abstencionistes- que no els proporciona cap benefici i que, per tant, quedaria marginat dels seus programes i del debat públic. Si la tendència no s'inverteix, a mesura que el sector abstencionista es vegi cada cop més oblidat pels partits es reforçaran els seus sentiments d'insatisfacció i d'alienació i, entrant en un cercle viciós, es veurà condemnat a jugar un paper paulatinament més secundari dins del sistema polític (Cavanagh, 1981; Miller, 1988).

Tot plegat fa que els electorats potencials d'uns determinats partits siguin més propensos a no votar que els d'uns altres, o, el que és el mateix, que uns partits tinguin més dificultats a l'hora de mobilitzar els seus votants "naturals". Els estudis empírics realitzats sobre la matèria han produït varietat de resultats en direccions molt diverses i en ocasions contradictòries, per la qual cosa no podem constatar fins a quin punt és pertinent aquesta argumentació (Font, 1992). Fins ara, tot sembla indicar que existeix una relació directa entre el nivell de participació i el suport rebut pels partits d'esquerra. No obstant, diferents estudis demostren que, així com hi ha proves de que els sectors socioeconòmics més alts són més propensos a anar a votar i que, per

"Lo que yo veo es que la gente vota mucho cuando se trata del Ayuntamiento y les interesa. Veo a la gente bastante motivada a nivel de quién gobernará a nivel más cercano. Luego, a nivel de autonómicas, parece que sea un poco una cosa más aparte de uno. Noto a la mayoría de la gente como si dijera: '¡Bah! Ya votarán los demás', como si no formaran parte de eso. Es más bien a nivel de las (elecciones) generales o las del Ayuntamiento, como algo más cercano que ellos pueden conocer más a los que van a votar que a nivel autonómico. Lo veo como una cosa más lejana. Y los mismos que votan para lo que es el Ayuntamiento, luego, no se sienten identificados con el mismo partido que han votado para que gobierne a nivel de autonomía. No lo ven, no se motivan. Yo diría que es como si no pertenecieran" (Úrsula, Santa Coloma).

D'altra banda, el govern autonòmic pot ser percebut com un govern de caràcter i importància intermitja entre el municipals i l'estatal, com una institució innecessària i amb competències més o menys indeterminades i confuses, o com un govern que, per ser d'àmbit estrictament "català", s'identifica només amb els "catalans", i a ells es limita el seu interès. D'altres diuen no entendre que "haya tantos gobiernos en diferentes puntos de España", així com la complexitat burocràtica que això genera. Algunes persones arriben a afirmar que no voten a les eleccions autonòmiques perquè no saben per què serveix el seu vot, o dubten que realment la Generalitat tingui cap poder. En el context que aquí ens interessa, pot dir-se que la percepció per part de la població del grau de poder que pugui tenir una o altra instància de govern és relativa i fa referència als problemes i interessos que afecten cada individu o col·lectiu. Així, per exemple, per a determinats sectors de la població, immigrants i ja jubilats, una de les principals preocupacions serien les pensions. Com que el tema de l'actualització de les pensions depèn exclusivament del govern central, aquest sector de la població pot votar en les eleccions generals en la mateixa mesura i, en canvi, per la mateixa raó, pot pensar que la Generalitat no té poder en relació al que són els seus interessos o problemes i, en conseqüència, pot no sentir-se estimulat a votar per una o altra opció partidista en les eleccions autonòmiques, donat que no diuen res del que realment sembla afectar-lo. Efectivament, resulta difícil percebre la capacitat de govern que té la comunitat autònoma si les principals qüestions que semblen discutir-se amb motiu de les eleccions autonòmiques fan referència a reivindicacions com la gestió d'una banda de l'I.R.P.F., la significació de la qual no sembla conèixer la major part de la població, ni sap com o en quina mesura pot influir en la seva vida particular. S'explica, doncs, el desinterès pel govern autonòmic, quan es pensa que la Generalitat és només un intermediari.

"Yo veo, en cierto modo, los "dobles gobiernos", que llamamos. O sea, la burocracia. Yo opino, y veo que mucha gente opina igual, que es alargar un poco más la cadena. O sea, antes, en la cadena, estaba, por poner un ejemplo, Madrid ... y ahora están Madrid, la Generalitat, Barcelona, el municipio. La cadena se alarga mucho. No se comprende. Eso aumenta más lo que es la burocracia y, un poco, en cierto modo, el trastorno a la hora de muchas cosas. (...) Ante todo, otro de los problemas por los que no se vota (en las elecciones autonómicas) es que hay mucha incompreensión, y, sobre todo, ante lo que no se comprende, no se vota. Soy de los que opina que no se ha explicado realmente a la mayoría de la población lo que es la Generalitat, su funcionamiento y por qué está. Entonces, la gente no comprende por qué hay un gobierno aquí y otro en Madrid, no comprenden eso de que si traspasos, de que si tú ahora puedes hacer esto yo no lo puedo hacer, de que si tengo que pedir permiso a quién o si no tengo que pedir permiso. Ante este caos, la mayoría de la gente, pues como no comprende, mucha gente pues no vota" (Ignacio, Viladecans).

Evidentment, i com ja anunciàvem més amunt, hauríem de conèixer el que hi ha darrera de la decisió de no votar abans de confirmar aquest fet. No és el mateix si, com es suggeriria des de la posició contrària, l'abstenció és un comportament racional amb un component d'alienació i de crítica envers el sistema, que si es tracta, més aviat, de la conseqüència d'una satisfacció general que es tradueix en conductes apàtiques.

D'altra banda, una forta abstenció podria contribuir a deslegitimar l'àmbit de govern en qüestió també als ulls d'actors externs. Això és el que passa quan es diu que les diferències de participació entre eleccions de diferents nivells reflexen l'interès que els votants atorguen a cada administració. Als anys vuitanta, el govern britànic justificà la seva intervenció a l'administració local argumentant que el baix nivell de participació als comicis municipals provocava que els resultats no fossin representatius de la població: això portava a una paradoxal situació en què els electors que no havien de pagar impostos eren precisament els que decidien -anant a votar en un major nombre- sobre la provisió de nous serveis a expenses dels que sí en pagaven (Miller, 1988). Aquest exemple ens serveix per introduir una nova qüestió: els efectes de l'abstenció sobre la distribució del poder polític i el disseny de les polítiques públiques.

4. Distribució del poder

Independentment del fet que l'abstenció sigui alta o baixa, hi ha el problema de si està repartida de forma regular o no, és a dir, si els abstencionistes es diferencien o no dels votants pel que fa a les seves actituds i preferències. Les desigualtats en la participació poden introduir importants biaixos en termes de representació política dels diferents grups socials, fet que discutiria la capacitat del sistema en tant que mecanisme de canalització i resolució dels conflictes (Font, 1992).

Aquesta és una qüestió amb serioses implicacions polítiques: si la desigualtat genera abstenció, demanar participació equival a demanar igualtat. Hi ha raons per pensar que l'habitual inserció de les democràcies representatives dins de societats capitalistes -desiguals- produiria "desviacions" socials en favor dels sectors més privilegiats (Gaxie, 1978). De forma sistemàtica s'ha comprovat que el vot, tot i ser menys desigual que altres formes de participació política, està esbiaixat en favor dels sectors més afavorits. Sabem que, en la major

"La gente está o estamos abrumados entre municipio, autonomía, estado y supraestado. Luego las distintas asociaciones entre las distintas regiones de Europa... Quiero decir que es una ensalada mental de instituciones varias que son las que gobiernan que la gente... ¿cuáles son las que sigue teniendo más claro? Las más antiguas son el municipio y el estado central. Bueno las más antiguas y que no han variado porque la Generalitat dejó de existir durante un periodo. Entonces, y más si hablamos de gente de Hospitalet, evidentemente, creo, tiene mucho menos claro, muchas menos referencias respecto de lo que podría ser la historia de la institución autonómica. La gente, todavía, a pesar de que la política va más deprisa y hay más instituciones que tienen que ver en la vida cotidiana pero sigue anclada, sigue entendiendo las tradicionales: el Estado y el municipio" (Eva, L'Hospitalet).

"- Mucho follón: autonómicas, municipales, nacionales... Yo creo que, con las nacionales, la gente ya tiene bastante.

- Yo creo igual que él. Son demasiadas.

- La gente se va más a las nacionales. Se van más a las nacionales que a las autonómicas. Porque te lían de tal manera que ya dices 'bueno, pues en éstas no voto y me voy a las que creo que son más importantes'" (Cristóbal y Carlos, Viladecans).

D'altra banda, com a conseqüència de la pluralitat d'administracions i de la major complexitat burocràtica que s'atribueix, algunes persones creuen haver de pagar més impostos i suposen, doncs, que la proliferació de nivells administratius no només no els ha portat millores en els serveis com l'ensenyament o la sanitat, sinó que, més aviat, els perjudica econòmicament.

"La gente, lo que mira mucho, es la pela, y ve que tiene que pagar ahora más que tenía que pagar antes. Y de ahí saca conclusiones. La gente hace sus números y la conclusión que saca es: 'estoy pagando el doble cuando antes pagaba menos' y dicen 'Beno, estoy pagando más. Me interesaba más lo de antes, que pagabas menos, que no tantos gobiernos'. Es lo que pasa. La gente ve que tiene que pagar más" (Ignacio, Viladecans).

Un corollari de la menor importància atribuïda a les eleccions autonòmiques en relació a les generals es concreta en la menor informació que es creu rebre tant en relació a les institucions autonòmiques com amb motiu de les eleccions al Parlament de Catalunya. En aquest sentit, s'ha observat un consens força generalitzat entre els participants dels grups de discussió. Tanmateix, aquestes mateixes persones manifesten tenir menys interès per obtenir informació quan es celebren eleccions autonòmiques que quan tenen lloc les generals.

"En las autonómicas... será porque no me informo, o porque no hay bastante información... o no quiero informarme yo mismo, porque yo me podría informar, a ver qué... cada partido lo que... ¿no? Pero, después de las generales, es que ni me entero cuándo son las autonómicas. En las generales, pues por lo menos te enteras, por lo menos sabes de qué partido es cada uno, pero es que en las autonómicas de aquí de Cataluña, nada, sólo vemos al Jordi ese, y ya está" (Vicente, Viladecans)

"En las generales hay más -cómo lo diría yo- ... como que te informan más que en las autonómicas. Yo creo que te informan más. Porque yo, cuando son las generales, yo me entero más por la televisión y por los medios de comunicación, yo me entero antes que en las autonómicas. Las autonómicas, a lo mejor, porque ponen cuatro carteles en las farolas y ya está. Por eso me doy cuenta, pero, si no, no me enteraría tampoco" (Cristóbal, Viladecans).

comparatiu de 29 democràcies, Powell trobava una forta associació entre alta participació electoral i un menor grau de desordre i violència ciutadans. En canvi, un nivell elevat d'abstenció electoral sostingut en el temps i en un context de democràcia embrionària -menys estable- pot enfortir les opcions dels sectors autoritaris que posen en qüestió el sistema polític vigent. Així doncs, els suposats perills vinculats a un augment sobtat de la mobilització són, més aviat, un argument a favor, i no en contra, de mantenir la participació electoral en uns alts nivells, donat que aquesta garanteix que no hi haurà increments inesperats amb conseqüències incertes, i que els canvis electorals seran el reflex de canvis d'actituds i no l'efecte del percentatge de ciutadans mobilitzats (Miller, 1988; Lijphart, 1996).

Un argument adicional a favor de l'ús generalitzat del dret de vot és l'afirmació que l'abstenció elevada deslegitima el sistema polític, perquè significa que un nombre important de ciutadans renuncia continuadament a prendre part en les eleccions, que són l'element fonamental de la democràcia. De fet, constantment veiem com es boicotegen eleccions fent crides a l'abstenció deliberada, en un intent de negar l'autoritat del règim que les ha convocades, és a dir, en un intent de deslegitimar-lo. Les eleccions, a través de la participació, confereixen legitimitat, perquè aquells que hi prenen part s'han de sentir obligats a acceptar el resultat del procés tant si aquest els agrada com si no (Harrop & Miller, 1987). La literatura sobre el tema recolza aquesta idea que la participació efectivament ajuda a que les decisions que s'en deriven siguin acceptades pels individus (Pateman, 1970). Així doncs, quant més alta sigui la participació electoral, més extès per la societat estarà el reconeixement de la validesa del sistema, la qual cosa sens dubte contribuirà a la seva estabilitat: votar és una manera de sancionar les eleccions com l'escenari pertinent de la lluita política i mecanisme lícit de resolució dels conflictes. Si no és així, potser és que s'està optant per altres vies. Darrera d'una abstenció elevada pot amagar-se una crisi en l'àmbit de la representació política, un reflex de la insatisfacció i desorientació d'un segment de l'electorat davant d'un sistema de partits que no els ofereix la possibilitat d'escollir (Astorkia, Harrop & Miller, 1987; Studlar & Welch, 1986; Molas, 1994).

En contra d'aquest punt de vista, altres autors han apuntat que si tothom utilitzés el seu dret de vot podria arribar un moment en que la pressió sobre el sistema fos tan forta que el portés a una crisi davant de la incapacitat de donar resposta a totes les demandes (Almond i Verba, 1963). Llavors, en la línia de la teoria elitista, seria bo que la participació es mantingués en uns nivells moderats, i això no voldria dir res més que els ciutadans estan bàsicament satisfets amb el sistema, que hi ha un acord sobre els seus fonaments.

En qualsevol cas, la manca d'informació sembla ser al mateix temps causa i efecte d'una menor participació en les eleccions autonòmiques. Realment, els mitjans de comunicació d'àmbit estatal, sobretot de les televisions privades, ofereixen una menor cobertura a aquest tipus d'eleccions, mentre que la televisió catalana, que sí hi dedica un temps important, és menys seguida per la població immigrada, sobretot la de major edat.

"Aquí (Viladecans), la TV3, los catalanes la ven, pero los que son de fuera... Mi madre, le pones la catalana y ya te está diciendo 'quita eso, que no entiendo ni papa', y la tienes que cambiar" (M., Viladecans).

4.2.2. "No hay ningún discurso que te lleve para ir al voto": Els partits i la seva diferenciació com a opcions polítiques.

Desinterès i desencantament

A les persones més joves se les hi atribueix, i elles mateixes ho confessen, un cert desinterès per la política, una manca d'informació envers la mateixa i una certa manca d'estímuls, per part dels partits polítics, per interessar-se per ella.

"La juventud prefiere otras cosas antes que ir a votar y ¡tal como está el trabajo!..." (Marcelino, L'Hospitalet).

"- La gente no vota, la mayoría, porque no entiende a los partidos políticos, porque no entiende la política. La mayoría de la gente que dice 'voto a éste porque vota mi amigo'... O porque, como mi padre, que dice que vote al mismo que vota él... Y sólo he votado una vez, fue en las generales, y fui a votar porque votó mi padre a ése (partido) y digo yo 'vale, igual'.

- Pero, para votar así, creo que es mejor abstenerse. Yo creo que deberías entender bien la política, o el partido que quieres votar..." (Carlos y Cristóbal, Viladecans).

"Yo creo que no hay ningún discurso que te lleve para ir al voto. No se ofrece nada. No se ofrecen cuestiones que te lleguen a ti más cerca, que lo vivas todos los días... Si no hay un conjunto de cosas que te llevan a ir votar..." (Rosa, Santa Coloma).

"En realidad, voto poco. Voto pocas veces y las razones la verdad es que las tengo poco refrescadas ... Creo que, por un lado, hay razones vinculadas a la utilidad o poca utilidad de la elección misma. Me da la impresión que las políticas que se van a desarrollar están bastante al margen del voto que se deposita. (Por otro lado), el campo de opciones que tienes para elegir me resulta muy estrecho. A veces he votado en las generales porque había opciones que me resultaban más atractivas o, incluso en las Europeas, porque a veces las listas a nivel europeo funcionan de una forma que no funciona a nivel local. Después, en las generales, cuando hay alguna opción... voté a Iniciativa porque estaba la izquierda con problemas, que parecía que se iba a hundir. Esos son los dos tipos de razones. A nivel autonómico, hay menos opciones que incluso a veces a nivel europeo" (Francisco, L'Hospitalet).

També les persones més joves, així com les de mitjana edat, parlen d'un cert "desencantament", d'un cert escepticisme envers la política en general, com si els polítics no haguessin donat resposta a les expectatives que havien generat. És cert que aquest desencantament podria manifestar-se -i de fet ho fa- tant amb motiu de les eleccions generals com de les autonòmiques, però, en el cas de Catalunya, i per tant també de les eleccions autonòmiques, el

Des d'un altre punt de vista, però, una elevada participació electoral dels ciutadans, lluny de ser necessàriament un índex d'intensificació del conflicte polític i el penll que el grup de ciutadans habitualment apartats de la política doni suport a partits extremistes (anti-sistema), denota un bon estat de salut del sistema democràtic. Treballs recents demostren que l'alta participació és una manera eficaç de prevenir el col·lapse dels règims democràtics. En un estudi

3. Absència, legitimitat i qualitat de la democràcia

En definitiva, la teoria elitista limita les funcions de la participació a la protecció dels ciutadans de les decisions arbitràries que puguin prendre les elites. Així, la participació esdevé un element purament instrumental del sistema democràtic. En una democràcia, més enllà del vot no hi ha lloc per a la participació de la major part dels ciutadans. Encara més, no és bo per a l'estabilitat del sistema que la participació electoral pugui per sobre d'un determinat nivell, necessari per mantenir el funcionament del mètode democràtic, per mantenir la competència entre els partits. Per contra, l'escassa participació electoral no seria cap problema per a l'estabilitat de la democràcia, com quedaria demostrat en casos com els d'Estats Units o Suïssa, on sistemes polítics indubtablement estables van acompanyats de nivells excepcionalment alts d'abstenció (Lijphart, 1996).

Dins del marc teòric desenvolupat per Schumpeter, altres autors han insistit en la justificació de l'apatia i el baix grau de participació en tant que característiques funcionals de la democràcia (Pateman 1970: 5-12). Berelson, per exemple, les hi atribueix la capacitat d'apavagar els desestabilitzadors efectes de la discrepància, la flexibilitat i el canvi polítics. Dahl insisteix en aconseguir "animar" el grup típicament menys participatiu, els sectors socioeconòmics més baixos, perquè la seva personalitat especialment autoritària podria provocar un trencament del consens sobre les normes fonamentals del sistema, un consens que és imprescindible en tota democràcia. Eckstein ha arribat a dir que l'estabilitat demana del govern que sigui congruent amb l'estructura autoritària que es troba a la majoria d'institucions socials, incorporant al seu "estil" certs elements d'autoritarisme. La majoria dels individus, segons Sartre, són apàtics, es senten políticament incompetents i no gaudeixen de l'experiència personal en l'àmbit públic que és necessària per tenir-ne un interès actiu, i tractar de canviar això suposa una amenaça per al manteniment del mètode democràtic.

desencantament pot ser major tant en relació a la política com en relació als partits i institucions com la Generalitat pel fet que les seves competències i/o actuacions es consideren o es perceben més allunyades de les veritables preocupacions dels ciutadans. Per exemple, en els grups de discussió s'afirmava que el que preocupa els ciutadans són qüestions com l'atur i els salaris, i que no sembla que aquestes qüestions siguin prioritats polítiques ni per als partits que es presenten en les eleccions autonòmiques ni per al govern de la Generalitat. Al mateix temps, es diu que qüestions que semblen ser molt importants per a la Generalitat, com, per exemple, el traspàs de les competències de trànsit de la Guàrdia Civil als Mossos d'Esquadra, no ho són tant per als ciutadans, almenys per als dels municipis i sectors representats en els grups de discussió.

Les al·lusions al desencantament semblen especialment significatives en el cas del municipi de Santa Coloma de Gramenet. És tracta d'un municipi de població majoritàriament immigrant i que, malgrat la seva nombrosa població, segons els informants s'havia caracteritzat, al llarg dels 60 i 70, per un gran coneixement de la gent entre sí i també per la gran cohesió entre ella. A aquest coneixement i aquesta cohesió s'atribueixen les nombroses mobilitzacions veïnals que es van produir en aquells anys, fins al punt que - diuen- Santa Coloma era coneguda com la "ciudad roja". Mobilitzacions per reivindicar escoles, l'arribada del metro, semàfors, zones verdes, etc. Malgrat tot, avui, aquestes persones semblen tenir (almenys això es pot deduir de les seves manifestacions) una major consciència de marginació o de no integració a la societat catalana que altres immigrants que viuen a L'Hospitalet o a Viladecans, al temps que constaten, lamentant-ho, que a la "ciudad roja" ja hi ha dos representants del dretà Partit Popular. Les raons d'aquests canvis s'atribueixen tant a aspectes estrictament sociopolítics com a la sempre present -per als informants de Santa Coloma- "qüestió del català" i el que consideren la seva imposició (vegeu, més endavant, l'apartat dedicat a aquesta qüestió).

"El desencanto que hay, de que te has movido mucho, que has luchado mucho, de que ahora ves que hay unas ciertas figuras allá arriba... y, ahora, se han colocado. De todo aquel movimiento, han subido unas personas que están allí arriba y ahora tanto da que digas como que no digas. Como si desde allí arriba no se viera el suelo. Me refiero a los políticos, a los líderes, a los partidos políticos... Como si ya no vieran a los que estamos abajo, a los que nos hemos movido, a los que hemos preparado el terreno, digamos" (Antonio, Santa Coloma).

"La historia de Santa Coloma, políticamente, es muy larga... Hay un montón de biografías. En Santa Coloma, había del orden de entre 100 y 200 líderes. Y esos líderes estaban rodeados de grupúsculos. Por ejemplo, el partido socialista, en Santa Coloma, no pasaban de 20, los primeros, que yo conozco muchos. Estoy hablando del año sesenta y tantos. Entonces, esos señores después aparecen, por arte de magia, salen debajo de una piedra y dicen que ellos son el estandarte de la clase obrera. Al final, claro, toda esa gente, todos aquellos líderes se van desengañando, van viendo que lo suyo no es la política, los van defenestrando. Y, entonces, claro, a esta gente les queda una conciencia y unos criterios. Esta gente nos conocemos. Aunque no seamos nadie políticamente, nos conocemos todos. Y esa gente crea una opinión. Y es posible que esto tenga algo de relación con la cuestión de la abstención en el caso concreto de Santa Coloma" (Gabriel, Santa Coloma).

2. Abstenció i estabilitat

En ocasions, l'alta participació electoral ha estat vista com un penill per a l'estabilitat dels règims polítics. Casos com els de la República de Weimar, la IV República francesa o la II República espanyola demostraven el potencial desestabilitzador de la mobilització electoral. República espanyola demostraven el potencial desestabilitzador de la mobilització electoral. que, en arribar a nivells molt alts, denotaria un excés de polarització que podria fer trontollar el sistema.

Segons Pateman (1970), aquesta preocupació té els seus orígens en la contraposició entre democràcia i totalitarisme. La participació de masses s'associa no a la democràcia, sinó al totalitarisme, que és vist com la seva única alternativa possible. Aquesta idea és reforçada també per un seguit de recerques empíriques que vindrien a demostrar que la majoria dels ciutadans de les democràcies occidentals, i especialment aquells amb els nivells socioeconòmics més baixos, es caracteritzen per una manca d'interès per la política i l'activitat política en general, i encara més important, per la presència d'actituds autoritàries i antidemocràtiques (Pateman 1970). Així, un augment de la participació electoral, amb la mobilització d'individus que normalment no van a votar, suposaria una amenaça per al sistema democràtic.

Un factor addicional a favor d'aquesta visió és l'efort teòric d'un seguit d'autors que han estat agrupats sota el que s'ha anomenat "teoria elitista de la democràcia", de la qual Joseph Schumpeter en sena el principal exponent. Schumpeter (1943) rebutja les teories clàssiques de la democràcia -que parlen d'una participació generalitzada- amb l'argument que es tracta de teories purament normatives i allunyades de la realitat. Proposa, al mateix temps, una teoria política científica i empírica, de caràcter descriptiu, on la democràcia ve definida, essencialment, per la competició entre elites rivals dels electors. I és que la democràcia és, segons Schumpeter, un *mètode* polític, un conjunt d'arranjaments institucionals mitjançant els quals uns líders són escollits per governar. La democràcia és com un mercat on els productors, les elites, competeixen entre ells per tal d'aconseguir que els consumidors, els electors, optin per la seva oferta, és a dir, els votin. Hi ha una clara voluntat de separar el que és públic del que és privat, i l'únic espai obert a la participació pública del ciutadà és el vot.

"El desencanto de la gente... Esta cuestión de la lengua, de querer obligar, más o menos, que todo el mundo, hasta la gente mayor que ya por la edad le cuesta... Entonces, esa gente tiene desencanto. Pero desencanto, más todavía, porque ni es su tierra... Muchos que se estaban haciendo la casita para allí tampoco se sienten integrados. Y están dejando la casa para vender. Y vienen aquí y tampoco se sienten integrados. Entonces, el desencanto, que de alguna manera tienen que expresarlo, es no votando, pasar olímpicamente" (Ursula, Santa Coloma).

Els partits polítics a Catalunya

A les eleccions autonòmiques catalanes, els integrants dels grups de discussió creuen percebre en els partits uns discursos diferents dels que mantenen en eleccions generals. S'afirma que es vota més en les eleccions generals que en les autonòmiques perquè, a les primeres, els components ideològics són més importants; és a dir, els partits, les grans opcions, la dreta i l'esquerra, exagereu, accentuen aquests perfils ideològics.

També es diu que, en les eleccions autonòmiques, les opcions representades pels diferents partits polítics estan menys diferenciades. I això s'afirma independentment de què es reconegui que els programes dels partits no es llegeixen i d'estar convençuts que les persones del seu entorn tampoc no ho fan. Així, els diferents participants dels grups de discussió semblen orientar-se en termes esquerra-dreta i nacionalistes-no nacionalistes. D'altra banda, es diu que malgrat que no es llegeixen els programes i que poden haver diferències entre ells, tots els partits fan bones ofertes. Tots ofereixen reduir l'atur, rebaixar els impostos, millorar el benestar... Però, al final, en funció de la identificació amb un dels grans termes de les identificacions possibles, tot es redueix a una mena de competició futbolística on és més important guanyar que jugar bé.

Tanmateix, algunes persones destaquen canvis en alguns partits en relació a les posicions que mantenien anys enrera. Concretament, es retreu als partits que són a l'oposició la seva manca d'oposició real, la seva manca de crítica. Es critica els partits d'esquerra que no tractin la coalició governant com el que és, una coalició "de dretes". D'altra banda, aquesta manca d'oposició es relaciona (en una relació causa-efecte) amb la manca d'estímul per votar en les eleccions autonòmiques.

"Es como si no hubiera realmente unos partidos que hicieran oposición. Entonces, la gente, cuando no hay confrontación, pues pasa de votar (...) A nivel de los que somos trabajadores, normalmente tiramos a partidos de centro a izquierda, más que centro-derecha. Entonces, pues claro, el trabajador vota lo que realmente engloba algo, si luego no hay una oposición coherente en unas autonómicas (...), que sólo se conoce a Pujol y poco más, porque la oposición tampoco ha sido aquí, en Cataluña, muy coherente de cara a la Generalitat, no ha habido, realmente, unos políticos realmente fuertes como para oponerse... entonces, si no hay confrontación ni se ve que pueda haber un cambio, la gente no va (a votar). En estas últimas (1995), votó mucha gente porque se preveía un posible cambio de partido. Pero si no hay un posible cambio pues la gente normalmente dice 'es igual, para qué voy a ir a votar, si ya sé lo que va a salir, para qué voy a ir a votar.'" (Ignacio, Viladecans)

1. Introducció

La participació és una part essencial de la democràcia. Sense ella no esp pot entendre l'ideal del "govern del poble". No ens hauria d'estranyar, doncs, que l'abstenció electoral generi preocupació en molts àmbits socials i desporti dubtes sobre l'estat de salut del sistema polític. Es significativu que uns elevats nivells i/o el ràpid creixement de l'abstenció estiguin en l'origen de la major part de la literatura existent sobre el tema (Font, 1992). Però, que és exactament el que ens preocupa? La resposta depèn de quin sigui el nostre objectiu. La definició d'aquest objectiu farà visible el que entenem per democràcia, que n'esperem, els valors que defensem.

El debat sobre l'abstenció "beu" de dues fonts. D'una banda hi ha un element substantiu, la plasmació teòrica de l'ideal democràtic: com hauria de ser una democràcia i quin el paper de la participació? També haurem de tenir en compte un segon element, els resultats dels estudis empírics, que ens descriuen la realitat del fenomen: la distribució social de l'abstenció, les actituds que hi ha al darrera, etc. Són qüestions que ens han d'ajudar a plantejar noves preguntes i dirigir la discussió. Si l'abstenció és conseqüència de l'alienació, la insatisfacció, el desinterès o la comoditat, si es nodreix o no d'un determinat grup social, si és representativa o no de les preferències polítiques de la població, les valoracions polítiques que en fem seran molt diferents. Aquests elements es condicionen l'un a l'altre: la recerca generarà un debat polític i social, així com les inquietuds derivades d'aquest haurien de guiar les futures recerques.

A continuació es fa un breu apropament al debat sobre les conseqüències polítiques i socials de l'abstenció electoral. Cadascun dels quatre apartats en que es divideix aquest capítol preten introduir una grans controvèrsies generades entorn del tema al llarg dels anys. En els dos primers s'analiza l'enfrontament entre els que pensen que un alt nivell de participació electoral pot fer penllar l'estabilitat i el bon funcionament del sistema polític i els que, per contra, opinen que aquesta és la millor manera de legitimar la democràcia i prevenir el seu col·lapse. El tercer apartat està dedicat al problema de l'estructura social de l'abstenció i els seus possibles efectes sobre la distribució del poder en la societat i la capacitat dels diferents partits polítics de mobilitzar els seus electorats potencials. Finalment es discuteix la suposada acció educativa de la participació sobre els seus protagonistes i es s'examinen les seves característiques.

4.2.3. "Cuando hay elecciones autonómicas, sólo conocemos al Pujol": Els resultats. Manca de competitivitat i manca de lideratges alternatius

Una de les raons adduïdes per explicar el més gran abstencionisme en les eleccions autonòmiques és la manca d'incertesa del resultat, perquè "siempre gana Pujol". No obstant, les primeres eleccions autonòmiques, celebrades l'any 1980, i quan Pujol encara no havia guanyat cap cop, no van ser les que van registrar un major percentatge de participació (vegeu la taula 1.1). En aquella ocasió, la victòria de Jordi Pujol, candidat de Convergència i Unió, fou una sorpresa. És clar que ara podria dir-se que aquells comicis, precisament per ser els primers del seu àmbit, estaven envoltats de molta menys informació sobre el que representaven, i de cap informació del que podria significar el govern autonòmic, en general, i la Generalitat, en particular. És clar, doncs, que si el problema de l'escassa participació a les autonòmiques ens l'haguéssim plantejat a principis del 80, les hipòtesis podrien haver estat molt diferents. ara ja es veu que Jordi Pujol ha guanyat sempre, però l'any 1980 els pronòstics eren favorables als socialistes. És possible que precisament aquell resultat sorpresa hagi marcat la dinàmica dels partits en un dels sentits apuntats en els grups de discussió i que fa referència a la manca de diferenciació, en termes de catalanisme, entre els partits i, molt particularment, entre CiU i el PSC. Sembla com si alguns (els socialistes) partissin d'una mena de pecat original: "Hemos perdido las primeras por ser poco catalanistas... pues no nos van a pillar otra vez por ahí".

En qualsevol cas, i malgrat la manca d'incertesa en relació al resultat de la convocatòria electoral no sigui exclusiu de les eleccions autonòmiques, és cert que aquest factor ha estat al·ludit reiteradament per explicar el particular nivell d'abstenció que s'assoleix en aquestes eleccions. El fet que Jordi Pujol i/o CiU hagin guanyat totes les convocatòries celebrades fins al moment resta interès per elles i per participar-hi. Segons afirmen els informants de Viladecans, sobretot als barris, la gent està convençuda de què sortirà "el de sempre" i que el seu vot no tindrà conseqüències pràctiques. És per això, diuen, que s'abstenen.

La qüestió del major o menor grau d'informació que es creu tenir o rebre es relaciona amb una altra qüestió aparentment més transcendent i que fa referència al lideratge, com si el grau de lideratge estigués lligat al grau de coneixement dels diferents líders polítics. En aquest sentit, la major part dels participants joves diuen no conèixer, amb l'única excepció de Jordi Pujol, els candidats de les diferents opcions polítiques que s'han presentat en aquest àmbit electoral.

"Cuando hay elecciones autonómicas sólo conocemos al Pujol. Hasta 15 o 20 días antes de las elecciones, no se conoce a los otros candidatos que pueda haber, de los otros partidos. Yo sólo conozco, ahora, a Pujol. De los demás, yo no sé ahora mismo quién es el candidato. Sólo lo sé cuando se van a presentar a las elecciones, que salen. Me pongo la televisión y empiezan a salir. Entonces, yo creo que la gente vota a Pujol porque lo conoce y confía en él ." (Marcelino, Viladecans)

Per aquesta mateixa raó, preguntats els joves de Viladecans sobre quina circumstància podria animar a una major participació a les eleccions

- Pumlot (1972): "Local party organization, turnout and marginality", *British Journal of Political Science*, 2.
- Piven i Cloward (1989): *Why Americans don't vote*, Pantheon Books.
- Piven i Cloward (1996): "Northern Bourbons: a preliminary report on the National Voter Registration Act", *Political Science & Politics*, Mary.
- Pollock, (1982): "Organizations as agents of mobilization: how does group activity affect political participation?", *American Journal of Political Science*, 26 (3).
- Powell (1986): "Voting turnout in thirty democracies: partisan, legal and socio-economic influences", a Rose (ed). *Electoral participation*.
- Rhine (1995): "Registration reform and turnout change in the american states", *American Politics Quarterly*, 23 (4).
- Rock The Vote (1997): *Documentación interna (Plan for 1997; 1996 in review)*, Santa Mónica.
- Rosenstone, S i Hansen, (1993): *Mobilization, participation and democracy in America*, Macmillan.
- Swaddle (1988): "Doorstep electioneering in Britain: an exploration of the constituency canvass", *Electoral Studies*, 7 (1).
- Verba i Nie (1972): *Participation in America: political democracy and social equality*, Harper & Row.
- Wielhower i Lockerbie (1994): "Party contacting and political participation", *American Journal of Political Science*, 38 (1).

autonòmiques, responien, sense dubtar: "un rival amb contundència". Aquests mateixos joves comparaven el major o menor interès per les eleccions autonòmiques amb el major o menor interès que genera un partit de futbol segons la categoria i la rivalitat dels equips i la major o menor incertesa del resultat.

"No es lo mismo un Barça-Compostela que un Barça-Madrid. Es como si las autonómicas fueran un Barça-Compostela y, en cambio, las generales fueran un Barça-Madrid y, entonces, eso moviliza mucho más. Parece que haya mucha más cosa en juego" (Cristóbal, Viladecans).

La comparació amb el futbol ha estat utilitzada també en un sentit diferent de l'anterior. Un dels participants, per exemple, assenyalava, per al cas de L'Hospitalet, que un sector important de la població "no entien de política" i expressa la seva ideologia com si fossin seguidors d'un club de futbol, sense tenir coneixement del programa polític propi ni del dels rivals, i sense saber els beneficis o perjudicis que podrien significar l'un i els altres. Es tracta, diuen, d'una identificació partidista més emocional que ideològica, tant en relació a una determinada admiració pel líder o a una concepció més o menys difusa del que representa l'esquerra enfront la dreta.

"Es más aquello de "viva el Betis man que pierda", o sea, yo soy del PSOE porque siempre he sido del PSOE y estas elecciones voy a votar al PSOE porque Felipe González ha llamado cateto al otro durante el miting y me ha hecho mucha gracia. Yo no sé si verdaderamente hay muchas diferencias o no en los programas. Lo que sí veo es que la gente se decanta más por el carisma y por el liderazgo más que en el conocimiento que tenga del programa de uno u otro partido" (Román, L'Hospitalet).

La major importància que s'atribueix al coneixement d'un líder o a l'existència d'un "rival contundent" està relacionada, també, amb el grau de coneixement de la política que els informants s'autoatribueixen o atribueixen a les persones del seu entorn. Aquesta circumstància, no obstant, no seria exclusiva del cas català ni de les seves eleccions autonòmiques, sinó que seria d'un abast més general. En qualsevol cas, a Catalunya, sembla tenir una dimensió especial i/o específica. Sembla com si els líders dels partits polítics d'àmbit estatal fossin percebuts per les poblacions immigrants com els líders de "primera divisió" i, en canvi, els líders dels mateixos partits encapçalen les llistes electorals en les eleccions autonòmiques fossin només "de segona". En qualsevol cas, el que sí resulta cert és que els líders estatals apareixen amb molta més freqüència en els mitjans de comunicació d'àmbit estatal que els líders exclusivament catalans. Jordi Pujol, en canvi, sembla que segueix sent "primera divisió" perquè, com a president de la Generalitat, apareix sovint tant als mitjans de comunicació exclusivament catalans com als estatals. D'altra banda, semblaria que a les comunitats autònomes sense partits d'àmbit exclusivament autonòmic existís una major igualtat en el coneixement dels diferents líders autonòmics i, per tant, un mateix grau de concurrència o competitivitat entre ells.

Així doncs, sembla que la qüestió del lideratge té una certa importància, importància que es pot manifestar de diferents formes. Sembla ser que determinats líders sí tenen carisma, almenys pels seus votants. D'acord amb els informants, Jordi Pujol seria una persona amb carisma, amb molt carisma,

- DYM (1991): *Informe estudio cualitativo campañas contra la abstención*, Barcelona.
- Eldersveld (1956): "Experimental propaganda techniques and voting behavior", *American Political Science Review*, pp 154-65.
- Erkson i Nosanchuk (1990): "How an apolitical association politicizes", *Canadian Review of Sociology and Anthropology*, pp 206-19.
- Font, J. (1992): *L'absència metropolitana: els casos de Madrid i Barcelona*, Tesis Doctoral UAB.
- Gaxie, (1978): *Le cens caché*, Editions du Seuil, Paris.
- Gosnell (1927): *Getting out the vote: an experiment in the stimulation of voting*, University of Chicago Press.
- Granberg i Holmberg (1992): "The Hawthorne effect in election studies: the impact of survey participation on voting", *British Journal of Political Science*, pp 240-7.
- Hill i Leighley (1993): "Party ideology, organization and competitiveness as mobilizing forces in gubernatorial elections", *American Journal of Political Science*, 37 (4).
- Hirzy (1995): "Explaining near-universal turnout: the case of Malta", *European Journal of Political Research*, pp 255-72.
- Huckfeldt i Sprague (1992): "Political parties and electoral mobilization: political structure, social structure and the party canvass", *American Political Science Review*, 86 (1).
- Inghart i Rabier (1979): "Europe elects a Parliament: cognitive mobilization, political mobilization and pro-European attitudes as influences on voter turnout", *Government and Opposition*, pp 479-507.
- Jackson (1993): "Voter mobilization in the 1986 Midterm election", *The Journal of Politics*, 55 (4).
- Knack (1995): "Does "Motor Voter" work? Evidence from state-level data", *The Journal of Politics*, 57 (3).
- Knack (1997): "The reappearing american voter: why did turnout rise in 1992?", *Electoral Studies*, 16 (1).
- Leighley (1996): Group membership and the mobilization of political participation, *The Journal of Politics*, 58 (2).
- Lipset (1980): *El hombre político*, Tecnos.
- Matsusaka (1993): "Election closeness and voter turnout: Evidence from California ballot propositions", *Public Choice*, pp 313-34.
- Miller, W (1988): *Irrelevant elections?*, Clarendon Press.
- Miller i altes (1981): "Stimulating voter turnout in a primary", *International Political Science Review*, 2 (4).
- Patterson i Caldera (1983): "Getting out the vote: Participation in gubernatorial elections", *American Political Science Review*, 77, pp 675-689.

per a una sector de la població que, al cap i a la fi serien els seus votants. Però també es pot afirmar que Jordi Pujol és un líder que no té referent a nivell estatal; Obiols, Nadal, Ribó, Fernández Díaz, Vidal-Quadras, sí. A més, d'acord amb les opinions recollides, podria deduir-se que Obiols i Nadal tenen molt menys carisma que Felipe González; Ribó que Anguita; i Fernández Díaz o Vidal-Quadras menys que Aznar. Semblaria doncs, que els referents nacionals limiten les possibilitats dels líders autonòmics, excepte d'aquells que no en tenen.

El lideratge, d'altra banda, i el major o menor carisma dels líders poden semblar molt més importants que l'opció ideològica o partidista a la que els propis líders representen:

"Yo creo que habría una serie de políticos que tienen un grado de carisma y otra serie de políticos que tienen otro grado inferior o diferente y cuando existe una confrontación entre dos políticos de diferente grado pues arrasa el de más galones. La gente cuando vota, yo lo he escuchado mucho en Hospitalet: ¿A quien has votado? No dicen yo he votado al PSOE o al PP; te dicen yo he votado al Aznar. Y tú ¿a quien has votado? Yo he votado al Felipito. Ese carisma es tan importante, yo creo, por la ignorancia que existe sobre este tema y, especialmente, en la gente que tiene menos dinero, que tiene menos recursos, una educación diferente. Porque, si en tu casa no tienes dinero, no vas a ir a la Universidad. Te tendrás que poner a trabajar y eso, en Hospitalet, no es que se de cómo hace unos años pero todavía existe y los de hace unos años son los que ahora están votando. Y la gente inmigrante que vino ¿por qué vino? Porque le faltaba dinero, carecía de estudios. Eso es fundamental, yo creo, en eso del voto" (Jesús, L'Hospitalet).

Alguns s'expliquen una major participació electoral en les eleccions municipals que en les autonòmiques, precisament, perquè el grau de coneixements dels candidats a alcalde és major que el dels candidats a President de la Generalitat. Així mateix, sembla que, en alguns casos almenys, els referents municipals i els estatals estiguin clars per a molts votants; però, en canvi, els referents autonòmics es dilueixen. Així, resulta possible una major identificació amb el candidat municipal i amb el candidat en les eleccions generals, donat que són persones molt més conegudes i amb més o menys carisma dins del seu àmbit respectiu; i, en canvi, en les eleccions autonòmiques, els líders es diluirien, a excepció, és clar, del candidat de CIU, que no té referents en l'àmbit estatal.

"Yo voto a Felipe y yo voto a Corbacho, ¿a quien voy a votar? Es que Obiols no sabemos quién es" (Juana, L'Hospitalet).

"Yo sólo conozco al alcalde. El que está ahora y al que siempre voto" (José Antonio, Viladecans).

A causa de la importància atribuïda al lideratge, al carisma i al fet que els candidats siguin més o menys populars o coneguts, vam plantejar a les persones participants en els grups de discussió, si creien que la possible candidatura de Pascual Maragall podria suposar una major participació en les pròximes eleccions autonòmiques. O, dit d'una altra manera, constituiria, Pascual Maragall, un "rival de contundència" per poder augmentar la incertesa del resultat electoral i, en la mateixa mesura, atraure alguns abstencionistes a votar?

Una de les conclusions més clares és l'escassa presència d'aquest tema en les recerques sobre abstenció. El fet que la decisió electoral sigui en darrera instància individual ha provocat que tot l'èmfasi explicatiu s'hagi situat en el/la votant, menyspreant el rol que els partits i altres institucions poden jugar per donar lloc a una major participació. Al non anglo-saxó el tema ha estat secundari, però almenys contem amb algunes evidències: ser membre actiu d'una organització incrementa les possibilitats de votar, com també ho fa un major esforç electoral, en forma de despesa o d'activitat personal. Els intents de les institucions i la societat civil d'aquests països de donar lloc a una participació més elevada són també apostes interessants.

5. Conclusions

En tot cas, d'aquesta única experiència no en podem treure lligons pesimistes, sino incrementar els esforços per recollir informació sobre el que ha passat en altres llocs i circumstàncies. Si tal com diuen alguns autors, únicament el fet d'enquestar a una persona fa que creixin les possibilitats de que voti (Granberg i Holmberg, 1992), no sembla que hagi de ser fàcil trobar un mecanisme mobilitzador?

és a dir, que es mobilitza quan hi cal. De tota manera, la única estimació realitzada fins ara del seu impacte és poc optimista. Es cert que en les eleccions de 1992 van a votar dos milions de joves més, però també ho és que la participació va creixer en general i que sembla que ho va fer gairebé per igual en tots els grups per sota els 60 anys (Knack, 1997), el que resulta encara més difícil entre els adults doncs entre ells la participació previa ja era més elevada. És a dir, aquests 2 milions era una part menor de la que els hi tocava als joves sobre 12 milions de nous votants. Aquest autor considera que en l'escenari més optimista la campanya podria haver arribat a incidir en 750.000 joves, el que suposaria un creixement del 0,4% de la participació total. L'efecte que si sembla haver tingut la campanya és la de fomentar el sentit de deure civí del vot entre els joves, doncs aquests van mentir més del que és habitual i van tenir més dificultats a "confessar" la seva abstenció. Potser és la prova d l'efecte psicològic de la campanya que va resultar insuficient per a que aquests joves que viuen en la immensa majoria lluny de casa anessin a registrar-se i a votar als seus llocs de residència actual? Tot i que encara no ha estat possible fer-ne un anàlisi riguro, les estimacions són encara més pesimistes pel que fa a les eleccions de 1996, en les que el grau de participació dels joves hauria caigut més que el dels adults, fins a situar-se en un 29% (Rock the Vote, 1997).

- Yo creo que sí.
- Yo diría que sí.
- Sí. Esto es como el fútbol. Yo creo que la gente joven votaría más. Habría un poco más de interés, de rivalidad...
- Creo que sí porque, sobre todo la juventud está esperando a ver si sale uno... como el Maragall para que haya un poco de rivalidad... " (Ignacio, Carlos, Cristóbal y Vicente, Viladecans)

- Yo creo que no.
- Algo más ganaría. Depende de lo que venda.
- Sí, depende de lo que venda." (Mercedes, Rosa, Gabriel, Santa Coloma)

"Conozco alguna gente que da la impresión de que, si se presenta Maragall, igual vota ¿no?, pero lo digo con bastantes dudas." (Francisco, L'Hospitalet)

Existeixen clares diferències d'opinió i pot dir-se que hi ha opinions per a tots els gustos. Podria pensar-se, fins a cert punt, que les persones que manifesten que Maragall incitaria a la participació estarien disposades a votar-lo; mentre que aquelles que diuen que la seva candidatura no suposaria un estímul per a votar, no ho farien. Les raons dels uns i els altres giren entorn al fet de si a Pascual Maragall se li suposa que té o no carisma, així com la importància que al major o menor carisma se li atribueix com a factor per valorar un lideratge. També en aquests aspectes existeixen diferències d'opinió entre les persones entrevistades.

"Yo diría que sí (que P. Maragall disminuiría el grado de abstención) porque, a nivel popular, cantidad de gente vota por carisma... A Felipe González se le ha votado muchos años, lo haya hecho bien o mal. Todos sabemos lo que prometió y lo que no cumplió y la gente seguía votándolo y era porque tenía mucho carisma. Mucha gente lo decía: 'Es que me cae bien'. Eso lo he sentido cantidad de veces (...) Entonces la gente busca a alguien de peso, a alguien que dé mucha imagen. Yo no entro en que sí Maragall ha sido bueno o ha sido malo como político, pero da imagen. Entonces, eso trae mucho peso (...) Un líder, con imagen y carisma, sea bueno o no, atrae a las masas" (Ignacio, Viladecans).

"Yo creo que Maragall seguro que es una persona carismática. Y, en ese sentido, no menos carismática que Pujol. Lo que pasa es que para que ese carisma luego se concrete en apoyo, en votos o en las dos cosas, creo que, aparte, ha de tener un discurso por detrás que lo soporte, que haga que se diferencie del otro personaje carismático que sería Pujol. Y en ese sentido, ¿un discurso propio? Parece que, cuando se habla de Cataluña, sólo haya un discurso posible, políticamente hablando, que sería el discurso cuyo lenguaje lo marcan los nacionalistas." (Eva, L'Hospitalet)

Alguns dels participants de Santa Coloma semblen conèixer de manera precisa quines són les persones que s'abstenen en les eleccions autonòmiques, així com les raons per les quals s'abstenen, segons el que opinen en relació als efectes que podria tenir la possible candidatura de l'ex-alcalde de Barcelona, Pasqual Maragall.

"Yo creo que el carisma lo da el haber hecho algo. Maragall no ha hecho nada. Maragall por la abstención no ha hecho nunca nada, por los que se abstienen. Se sabe los sitios donde está la abstención: la abstención está en Cornellá, en Viladecans, en Esplugues, en Hospitalet y está en Sta. Coloma; es decir, en el cinturón rojo que le llamaban. Pero, el cinturón rojo, que está adscrito a una opción en función de que esa opción le dé algo, porque el cinturón rojo viene de Extremadura, viene de Andalucía, viene de Murcia y viene de muchos sitios donde ya les han dado muchos palos y donde ya saben de qué va la cosa. O sea, que conocen a los socialistas desde antes de la guerra y a los

La proposta és interessant tant per l' involucrament d'actors plurals i no habituals en aquestes campanyes, com pel públic a qui va adreçar, un sector molt abstencionista però alhora volent.

Una de les experiències més interessants és la campanya "Rock the vote", organitzada per una plataforma apartidària que conta amb el suport i el finançament de la cadena de televisió nord-americana, MTV, especialitzada en videoclips musicals. Aquesta, davant la proposta de censurar lletres musicals amb contingut molt dur, va considerar que el seu públic, els joves, havien de fer-se escoltar i anar a votar en les eleccions presidencials de 1992. La plataforma mantingué la seva activitat i es basa en una xarxa d'organitzacions locals portades fonamentalment per voluntaris, que tracten d'informar i de registrar joves per a que vagin a votar, treballant principalment al voltant d'activitats musicals o d'altre mena adreçades al públic jove. Conten també amb el suport d'una xarxa d'emissors locals de ràdio, que donen suport i publicitat a les seves activitats. Estan ampliant les seves activitats, buscant suport de sponsors privats, de grups d'artistes i de companyies discogràfiques i tractant de focalitzar els seus esforços en algunes de les eleccions locals que tenen lloc durant 1997.

(Piven i Cloward, 1989).

La societat civil, per mitjà dels actors socials i polítics, juga també un rol en crear un determinat clima electoral. De tota manera, ja hem dit que ens limitarem a les campanyes amb explícita voluntat mobilitzadora i, malauradament, són molt escasses les que estan documentades. En tot cas, aquestes han existit en contextes molt diferents, endagades en la major part dels casos per organitzacions creades amb aquesta finalitat, o per plataformes conformades per diverses entitats: a França (no és casual que sigui allí, és l'únic país junt amb els EUA on registrar-se és iniciativa del ciutadà), a l'Europa de l'Est, a Amèrica Llatina o a Sudàfrica han existit esforços més o menys exitosos en aquesta línia. Si en la immensa majoria d'aquests casos es tracta d'organitzacions almenys formalment apartidàries, en el cas dels EUA ens trobem una situació intermitja en tant que molts dels esforços endagats durant anys 80 per registrar ciutadans es fan des de fora dels partits, però des d'organitzacions molt clarament situades a la dreta o a l'esquerra de cada un dels i adreçant-se a sectors socials molt concrets

l'Estat espanyol i als EUA apareix la necessitat d'adreçar-se amb missatges i potser fins i tot amb mitjans diferents als diferents sectors d'abstencionistes. Les institucions no han estat neutrals davant el tema: van dificultar i ara incentiven el vot als EUA, i van incentivar el vot a la transició, amb anuncis que en alguns casos s'adreçaven sols a alguns sectors. Es la participació un tema que ha de resoldre en exclusiva el mercat?

comunistas y a todas las opciones políticas que hay en este país. Entonces, yo pienso que la gente por un supuesto carisma no se deja llevar (...) Es posible que algo raspe, incluso de la abstención, pero no por carisma sino porque haya gente que piense que es el menos malo de los dos." (Gabriel, Santa Coloma).

"Desde mi perspectiva, Maragall no tiene carisma. Maragall, como cualquiera, con un poco de tiempo, con dinero y con voluntades unidas alrededor de él, consigue crearse una imagen de lo que sea (...) Las historias se hacen y se venden (...) Eso está claro. Maragall puede hacerse, en el tiempo que le queda, una buena imagen política. Y la puede vender y puede serle comprada. Pero, yo creo que no tiene carisma y creo que, pese a que pueda vender una buena imagen de sí mismo, como parte de esa imagen ha de estar anclada en el discurso político porque la imagen sola no vende, mientras que el carisma sí, yo tengo la sensación de que algún voto sí que robaría a otras opciones políticas pero que no restaría a la abstención. Yo creo que Maragall no tendría resortes, no sería lo suficientemente atractivo para restar votos a la abstención, sí para sacar a lo mejor a otras opciones." (Mercedes, Santa Coloma).

4.2.4. "Los demás temas no se tocan": Les eleccions autonòmiques i el "consens catalanista".

Els discursos que apareixen amb motiu de les eleccions autonòmiques són percebuts, per part de la població immigrada dels municipis de L'Hospitalet, Santa Coloma i Viladecans, o per part d'aquells que no es consideren només catalans, com excessivament "ètnics", "nacionalistes" o "catalanistes". Diuen, també, que aquests discursos van dirigits a un grup que és considerat com hegemònic, de manera que els qui no se senten identificats amb aquest grup (els "catalans", els "catalanistes"?), d'alguna manera, queden despenjats i, conseqüentment, també se senten menys identificats amb unes eleccions que poden no considerar com a seves. Així, per exemple, els informants de Santa Coloma assenyalaven que, en aquesta població, es dona un alt índex d'abstenció en les eleccions autonòmiques perquè la majoria de les persones que viuen allà vénen de fora i que, per aquesta raó, no senten aquelles eleccions com a seves. No senten una identificació plena amb "el català". Diuen treballar i estar a gust aquí, però no comprenen "por qué tiene que haber tanta diferencia según el lugar de origen". Diuen percebre "una cierta prepotencia" per part de "los catalanes" en relació als qui vénen de fora. Aquestes actituds, segons els informants, dificulten la identificació dels immigrants amb els plantejaments nacionalistes fets pels catalans.

Entre les persones que han participat en els grups de discussió hi ha hagut una coincidència absoluta en considerar que, en l'àmbit estricte de les eleccions autonòmiques, es produeix un consens bastant generalitzat entre totes les forces polítiques en plantejar aquestes eleccions en clau catalanista i que, en aquest sentit, les "regles del joc", en termes de lluita electoral, les marca CiU, emfatitzant, sobretot, la qüestió catalana, i marginant altres qüestions de contingut més social i sobre les quals, en les eleccions generals, s'observa un major contrast entre esquerra i dreta. En aquest sentit, alguns dels participants en les reunions atribueixen una gran habilitat a Jordi Pujol per plantejar el debat electoral autonòmic en termes de "història nacional catalana" o en termes d'una política lingüística marcada per la conflictivitat o

Les campanyes institucionals espanyoles han canviat del primer al segon model abans esmentats. Si durant els primers anys van estimular el vot, els canvis legislatius de 1992 fan que ara les campanyes hagin de cenyir-se a informar sobre el procés o sobre el vot per correu. En totcas, abans amb major intensitat i ara amb menys, hi ha certa publicitat institucional en els mitjans de comunicació per tal que les persones estiguin informades. En el cas espanyol no contem amb informació comparable a la dels EUA, és a dir, que ens permeti avaluar quin impacte han tingut aquestes campanyes en la ciutadania, però sí existeix un estudi qualitatiu realitzat a principis dels 90, on un grup de persones avalua els diferents spots utilitzats durant els primers anys de democràcia pel Ministeri de l'Interior. La primera constatació és que abans de començar la sessió no s'en recorda espontàniament cap, a diferència del que passaria si parlessim de publicitat de vehicles, begudes o juguets, tot i que això no implica que aquests anuncis no tinguessin cap efecte. La prova de la no relació entre agradar l'anunci i produir l'impacte desitjat està en el propi informe, on s'avaluen molt positivament els missatges d'alguns anuncis que estimulaven el vot amb imatges de nens, alhora que es dubta que més enllà de l'impacte emocional tinguessin cap efecte en el vot. Els anuncis considerats més efectius són aquells que són senzills en el missatge, però que alhora inciten a reflexionar sobre la importància del propi vot (sense atribuir-li massa, doncs no resulta creïble) i alhora insisteixen en el dret a opinar, doncs parlar de deure de votar genera rebuï. També queda clar que cada anunci arriba millor a un sector i per tant que pocs són útils per a tothom (DYM, 1991). Tot i no existir cap avaluació rigorosa dels efectes d'aquestes campanyes, el fet que alguns dels spots més valorats pertanyin precisament a les eleccions amb més abstenció (generals 1986, europees 1989), o que en aquelles eleccions on no hi ha hagut incentiu al vot s'hagin recollit percentatges participatius apreciables (totes les eleccions posteriors a final de 1992) apunten a l'escasa capacitat mobilitzadora d'aquestes campanyes.

Finalment dir que en altres països hi ha també una molt diversa gama d'esforços institucionals per tractar de facilitar el vot, desde les campanyes informatives en els mitjans de comunicació que resulten força usuals, fins a casos extrems com és novament el cas de Malta, on s'ha arribat a pagar el bitllet d'avió perquè els emigrants puguin venir al país a votar (Hirzky, 1993). En conclusió, sembla que hi ha almenys algunes circumstàncies on les institucions nordamericana no rau tant en els detalls, que parteixen d'una problemàtica molt particular, com de l'estratègia seguida: els poders públics reconeixen el tema com a problema a afrontar, poden tenir un rol per aconseguir una major participació electoral. L'interès de l'experiència

identifiquen les barres i els sectors a qui afecten i busquen mesures per a donar-hi resposta. A

per la polèmica entre el català i el castellà, de tal manera que polítics i electors deixen de parlar o de discutir entorn dels "problemes importants":

"- Claro, porque el debate en términos de la lucha contra el paro, la cuestión de la corrupción, una mayor democratización de las decisiones...
- ... Todos esos campos no se tocan" (Francisco, L'Hospitalet; Ignacio, Viladecans).

"El discurso político es sobre el catalán, sobre los traspasos y nada más. Los demás temas no se tocan. Los problemas que hay con la sanidad, temas realmente graves de paro, nada. Lo único que se está tocando es la ley del catalán para que cree polémica, para que cuando hagan las autonómicas se base la batalla autonómica en la ley del catalán y se dejen todos los demás temas aparte" (Ignacio, Viladecans).

"Yo creo que los grupos que hay actualmente en Cataluña, tanto los que se llaman de derecha como los que se siguen llamando de izquierda, han cambiado el discurso social que tenían hasta principios de los setenta por el discurso fundamentalmente étnico (...). Entonces, hay mucha gente que no vota en las elecciones autonómicas. Es curioso, por que, generalmente, suele ser un voto de izquierda en las generales. Además, es muy sintomático que sean las ciudades más emblematizadas por su lucha durante la época franquista (...). Se podría entender que el no votar en las elecciones autonómicas es una falta de responsabilidad. Sin embargo, yo creo que es entender la responsabilidad desde otra perspectiva" (Mercedes, Santa Coloma).

Per contra, la major participació en les eleccions generals per part de poblacions immigrades i que viuen en ciutats com, per exemple, Viladecans o Santa Coloma de Gramenet, s'atribueix a la major importància o transcendència d'aquestes eleccions, perquè pensen que "en Madrid, se puede decir algo"; mentre que els candidats al Parlament català no agraden "porque son demasiado nacionalistas" o perquè tenen "un concepto de nación distinto del que los emigrantes trajimos a Cataluña".

"Nosotros llegamos a Cataluña con el criterio de que vamos a otro sitio del mismo país, a nuestra España, mientras que los catalanes, a partir del año 75, empiezan a contarnos que nosotros no vinimos a España, sino a otro sitio. Ahí está metido todo el cotarro. Entonces, mucha gente de esta que no vota había militado o milita (en partidos de izquierda) y se vuelven contra esta propia gente y les crea una contradicción. Y la opción es la sabia: vamos a aquellas sí (las generales) y a las otras (las autonómicas), no" (Gabriel, Santa Coloma).

Aquest plantejament és reforçat mitjançant la comparació amb altres eleccions d'àmbit autonòmic. Així, per exemple, s'assenyala que, en el cas de les eleccions autonòmiques gallegues, la polèmica electoral entre les diferents forces polítiques segueix girant al voltant de les posicions considerades com a pròpies de la dreta i de l'esquerra. Aquest tipus de plantejament es considera més motivador per a la votació per a una població que és, alhora, immigrant i treballadora.

"Yo creo que este elemento de las grandes referencias ideológicas, en las elecciones autonómicas, se pierde. Eso lo tengo clarísimo. Y, en sustitución, entra un elemento de carácter nacionalista que es aquello que nos falta por conseguir para llegar a una escala más en el autogobierno. Claro, planteadas las elecciones de esta manera, eso desmotiva. No creo que sea un problema ni de marginalidad, ni de anticatalán, simplemente es que es lo que verdaderamente te impulsa a votar es ese factor. En realidad, ¿para que me sirve votar? En Galicia, yo creo que se va a votar por que sigue estando en los mismos términos, la elección está en términos de izquierdas y de derechas" (Francisco, L'Hospitalet).

persones no registrades aniran a fer papers en l'any i mig des de l'entrada en vigor de la llei fins les eleccions de 1996. De tota manera els mateixos autors reconeixen que aquesta part de la llei depen de com s'apliqui en la pràctica i s'està constatant la seva eficàcia allí on hi ha governadors democràtics (interessats en el seu bon funcionament) i els seus gairebé nuls resultats en estats amb governador republicà. Ara bé, aquests autors no aborden dos temes cabdals: en primer lloc, escusen abans de les eleccions de 1996 i per tant no poden respondre a perquè malgrat tot això va baixar la participació en aquesta convocatòria. En segon lloc, assumeixen que les seves optimistes xifres de registre donaran lloc a una traducció a l'hora d'anar a votar, un supòsit que altres autors han criticat com a excessivament optimista.

Altres treballs són menys optimistes, però així i tot atribueixen certs efectes a la llei. Així Rhine (1995) i Knack (1995 i 1997) coincideixen en que el registre en el departament de trafic si ha tingut un impacte positiu, mentre que l'impacte del registre en benestar social o per correu, o la no eliminació dels votants que s'han abstenut de les llistes semblen haver tingut un impacte entre molt escas i nul (segons Knack, 1995, el registre per correu si n'hauria tingut en aquells estats on no exigeix testimonis). Alhora, aquests estudis constaten que la implementació és clau i que els resultats són molt més clars allí on aquests esforços s'han seguit de forma activa (proposant obertament a cada ciutadà que es registri) que no allí on s'ha fet passivament (deixar fulls informatius sobre el tauler), i que allí on s'ha fet de la primera manera el creixement de la participació a mitjà termini pot arribar a ser considerable. Es poden fer dues consideracions finals, una en cada sentit: la primera és que aquestes estimacions es basen en aquells estats on el programa s'havia aplicat de forma voluntària, que són precisament aquells on potser feia menys falta i quedava menys gent per registrar perquè ja s'havien fet altres esforços amb el mateix objectiu. Potser quan pugui valorar-se l'efecte en els altres estats on aquesta llei era més necessària, es veurà com aquest creix. Però si això és així, perquè baixa la participació l'any 1996? Es obvi que les explicacions de l'abstenció han de ser sempre pluricausals, pel que no podem descartar que, sense aquestes reformes, la participació hagués estat encara força menor, en una elecció dominada per dos candidats molt centristes que alienaren els sectors més radicals d'ambdós partits i on la competitivitat era escassa doncs el marge favorable a Clinton era molt ampli. En tot cas, cal una avaluació encara no feta sobre l'any 1996 per poder jutjar més solidament l'eficàcia d'aquestes mesures. La lògica dels arguments de Piven i Cloward no va tenir potser prou en consideració que, si generalment és cert que després de l'esforç de registrar-se el 60% d'aquests van a votar, precisament perquè en els casos resultat d'aquesta llei ha exigít un esforç menor, la xifra de votants entre els registrats per aquestes vies s'ha reduït al 30% (Knack, 1995).

Fins i tot, algunes persones arriben a afirmar que els diferents programes electorals que es presenten són, per als votants que procedeixen de l'immigració, com si es tractés d'una "plataforma unitària" i que no existeixen alternatives polítiques reals entre les quals escollir, és a dir:

"Veo muchas diferencias (entre los partidos) en la forma, pero, en el fondo, creo que todos forman un único partido transversal, que van a lo mismo (...). Desde fuera, se puede ver que hay divergencias, matizaciones, pero, desde luego, yo, desde dentro, los veo como un único partido transversal. Es decir, tienen el mismo criterio, y por eso lo consensuan todo. Y con el único con quien no hacen consenso es según qué cosas, ... en la cuestión de las lenguas..., es con el Partido Popular. Pero todos los demás van a ver quién es más nacionalista. El discurso social no existe. Aquí ya no existen las clases sociales, han desaparecido" (Mercedes).

"Los partidos de izquierda, en Cataluña están secuestrados; es decir, han perdido el norte. Aquí, el nacionalismo catalán se ha erigido en el partido que ha sabido capitalizar los resortes de toda la movida antifranquista. Aquí, es el nacionalismo el que capitaliza todo eso. Entonces, la izquierda está secuestrada aquí. Sigue los pasos totalmente de lo que es el discurso nacionalista. Incluso, la izquierda más de izquierda está siguiendo los pasos de la derecha más derecha. El discurso social, lo que se decía antes, se soslaya y, sin embargo, a través de una manera muy sutil y muy latente, dentro de todo esa parafernalia de política lingüística, está labrado detrás todo lo que es la cuestión social, la cuestión de reparto de trabajo, de reparto de ganancias, la cuestión de cambio de estatus, es decir, detrás está todo, está todo detrás ¿me entiendes? Pero todo eso se soslaya. ¿Por qué? por que al final de cuentas somos los mejores." (Mercedes, Santa Coloma).

"Efectivamente, la política a nivel nacional tiene un nivel de consenso inmenso. Todo el mundo dice: 'como el tema del catalán es tan delicado', todos los equilibrios son tan importantes. Pues, ahora, con la nueva ley de la lengua conozco bastante gente que está muy irritada con todo el mundo. En realidad, justamente, la posición que han adoptado unos y otros los ha alejado electoralmente de todos. Parece que ese aspecto del debate en el terreno de la política lingüística por razones comprensibles, por lo que se quiera, etc., no recoge al menos las aspiraciones de un cierto sector ¿no?" (Francisco, L'Hospitalet).

En alguns casos, el "catalanisme" d'alguns sectors de la societat catalana i la seva particular visió i tracte de la immigració andalusa com una emigració provocada només per la fam existent en el seu lloc d'origen, pot resultar particularment frustrant. A aquesta visió de la migració se li retreu que s'oblidi l'emigració que va tenir lloc com a conseqüència de l'opressió política pròpia del franquisme, especialment dura en les zones rurals i jornaleres andaluses. Aquests emigrants, que patien en els seus llocs d'origen una particular precarietat econòmica com a conseqüència de la repressió franquista, haurien escollit Catalunya com a destí per a la seva emigració, precisament per ser considerada una zona republicana i d'esquerres.

"Oigo como si el hecho de haber venido aquí (a Cataluña) haya sido porque allí no se comía. Mucha gente, el problema que tenía para venir del pueblo aquí era porque se sentían identificados con cuando la guerra. Muchos, en sus pueblos, por la idea política que tenían, estaban que no les daban faena, ni trabajo, los maridos parados, muriéndose de hambre, porque, en la guerra, habían estado en el bando republicano. Entonces, la solución era ir a una zona que se consideraba que había sido perjudicada, como Cataluña. Entonces han venido aquí porque se sentían más identificados y se sabía que, en Cataluña, tenía su trabajo, que no se lo daban por su idea política (...). Entonces, ahora, de golpe, que te digan que aquí es que te han dado trabajo, cuando antes el trabajo no lo tenían por sus ideas políticas. Los hijos, todavía, tienen el

El debat sobre l'eficàcia d'aquestes mesures no està encara tancat, però ha donat lloc a una abundant producció. Tot i que existeixen uns primers informes que posen en dubte els resultats d'aquestes iniciatives (Crocker, 1990; Calvert i Gilchrist, 1993), la major part de la literatura recent coincideix en considerar-los mal plantejats i en admetre alguns resultats d'aquestes iniciatives. Piven i Cloward (1996), dos dels màxims impulsors del projecte a nivell federal en donen també la visió més optimista. En els primers nou mesos de funcionament de la llei en el conjunt del país es van registrar o van posar al dia la seva adreça 8 milions de persones, 4 en el departament de tràfic, 1 en oficines de benestar social i 3 per correu. La lògica era clara: per exemple, sols el 40% dels més joves estava registrat, però el 85% tenia carnet de conduir, de manera que al connectar ambdues coses es podia arribar a doblar el registre electoral d'aquest sector. El mateix val per les agències de benestar social, en les que s'estima que 10 milions de

contra el populisme, el frau electoral i les, en algun cas quasi mafioses maquineries dels partits, es produeix una profunda reforma electoral que inclourà des de centralitzar en mans de l'estat la producció de butlletins electorals, facilitar el fraccionament del vot o imposar limitacions al vot a les persones sense estudis o sense recursos (Piven i Cloward, 1989). El resultat d'aquestes reformes serà una ampliació constant davallada de la participació. Aquesta actitud oficial durant algunes dècades, es perllongarà bastants més anys en la pràctica en els estats del sud del país, tractant de mantenir als negres fora del circuit electoral. Des de finals dels anys 60 les coses començaran a canviar, s'ampliaran les facilitats per a registrar-se, s'eliminaran els requisits previs i s'acceptarà a alguns llocs el registrar-se per correu o el mateix dia de l'elecció. En els darrers anys, s'aprofundeixen les reformes en aquest sentit, primer en alguns estats i després centralitzadament a nivell federal (National Voter Registration Act, signada per Clinton l'any 1993 i en aplicació des de 1995) (Rhine, 1995). La més important de totes elles és la obligatorietat d'oferir a les persones que es treuen o es renoven el carnet de conduir, la possibilitat de registrar-se per anar a votar. És a dir, si s'ha constatat que força gent no vota per evitar el doble esforç de registrar-se i després votar, es tracta de facilitar al màxim aquest primer tràmit per a incrementar la participació. Aquesta experiència s'inicia l'any 1975 a Michigan i es va estendre fins a convertir-se en obligatòria a nivell federal, amb l'oposició dels republicans. Aquesta mateixa llei incloïa altres possibilitats, encara no plenament implementades, com prohibir la pràctica d'esborrar de les llistes a la gent que havia deixat de votar en alguna ocasió o oferir la possibilitat de registrar-se cada cop que es fa un tràmit en les agències de benestar social, des de la constatació que són precisament els usuaris d'aquestes que gairebé mai van a votar. És a dir, identificar els sectors a qui cal adreçar-se, veure on són, quines barreres els allunyen de les urnes i eliminar-les en la mesura del possible.

pensamiento de los padres. Por eso no entienden que ahora les digan que han venido de allí porque se morían de hambre. Se morían de hambre mucho por cuestión política" (Ursula, Santa Coloma).

4.2.5. "Yo me siento catalán cuando voy a mi pueblo; y cuando estoy aquí, me siento andaluz": Entre dues cultures: identitats plurals i integració social.

Ja s'ha assenyalat que, en la majoria dels casos, l'abstenció es concentra en els grups més marginats de la població i en els d'estatus socioeconòmic més baix i entre els menys educats. Hem dit, també, en la introducció d'aquest capítol, que una "consciència de marginació" (no necessàriament econòmica sinó, per exemple, "lingüística") podria provocar una certa abstenció en aquelles eleccions, el context o el debat de les quals podria estimular l'anomenada "consciència de marginació". En el cas d'alguns sectors de la població immigrada de l'àrea metropolitana de Barcelona, aquesta "consciència de marginació" o d'una no integració plena en la cultura o la societat catalanes sembla estar clara. En qualsevol cas, sembla que són molts els immigrants que tenen, almenys en ocasions, la sensació d'estar entre dues cultures: la catalana i la d'origen. Aquest "estar entre dues cultures" pot viure's de maneres molt diferents i, en ocasions, fins i tot de formes contradictòries. Pot, aquesta circumstància, tenir alguna relació amb la major o menor participació en les eleccions autonòmiques? El fet d'estar entre dues cultures -entre l'andalusina i la catalana, posem per cas- com es viu? Com es manifesta? És a dir, en quins aspectes, o en quins moments un se sent català, i en quins moments un se sent més andalús que català? Com es viu? En quins moments, en definitiva, un té ocasió de sentir-se més o menys integrat? Quina repercussió poden tenir totes aquestes circumstàncies a l'hora de decidir participar o no participar en les eleccions autonòmiques?

"Gavà ha sido un pueblo que culturalmente siempre ha sido más de payeses y ha tenido un nivel adquisitivo un poco mayor. A Viladecans han venido más emigrantes que a Gavá, entonces se han formado barrios y... ya no digo guetos sino... comunidades, y entonces el problema es más de integración. Y si, realmente, no nos sentimos integrados, no comprendemos ciertos sectores de autonomías históricas y... Más que no comprendemos... como no lo hemos realmente vivido, no lo comprendemos del todo. Es, en cierto modo, lo que me sucede a mí: yo estoy a caballo entre dos culturas, y nunca estás ni en una ni en otra. Con la edad, tiras más a la que estás viviendo, que es la de aquí, porque con la edad los pocos lazos que te quedan de la otra cultura los pierdes totalmente, te sientes más integrado aquí. Pero siempre tiendes a irte un poco a la otra" (Ignacio, Viladecans).

D'altra banda, fins a quin punt la o les consciències identitàries (tant les relatives a Catalunya com les del lloc d'origen), així com les percepcions de les consciències identitàries "dels altres" poden haver experimentat canvis al llarg dels últims vint o trenta anys, tant en la forma de sentir-les, d'expressar-les i de percebre-les? Podria pensar-se que als anys 70 la identificació i la percepció de la "catalanitat" era menys concreta. La major abstracció i/o generalitat de llavors podia permetre que qualsevol persona s'identifiqués amb el que, en aquells anys, eren o semblaven ser les reivindicacions catalanes. Ara, per contra, sembla com si les "reivindicacions catalanes" s'haguessin concretat i, alhora, distanciat d'aquells sectors que, tot i ser

Ja hem fet referència en apartats anteriors que, en alguns moments, l'actitud de les institucions nordamericanes fou gairebé la oposada a la aquí descrita. En nom d'una creuada

reflecteixen diferents postures en aquest tema, als EUA i a l'Estat Espanyol. Major nombre possible de ciutadans. A continuació examinarem dues tradicions que elevada participació és desitjable i per tant fer una campanya adreçada a incentivar el vot del obligatori el vot, la seva obligació es fomentar la participació, des del premissa que una correu, data de les eleccions), per contra, les institucions poden considerar que tot i no ser marxa i informar d'alguns aspectes tècnics (publicació del cens, mecanismes per votar per la més neutral o pasiva, consistiria únicament en recordar que hi ha un procés electoral en institucional pot també ser molt diferent, en la resta podríem distingir dues possibles actituds: electorals. Deixant de banda aquells països on el vot és obligatori i per tant el de la campanya Les institucions públiques acostumen a emetre algun missatge davant les convocatòries orientar-la

fer creixer la participació (tot i que seria interessant explorar si poden tenir aquest efecte) sino a el cas esmentat de Vota Rosa. Es tracta però de campanyes que no s'adrecen prioritàriament a comarques en les darreres eleccions generals) o fins i tot a campanyes més formalitzades com considerable implicació (els empresaris en les autonòmiques de 1980, els sindicats en algunes crida realitzada a través dels mitjans de comunicació, a campanyes informals però amb sindicats, els empresaris o la Campanya Vota Rosa. Aquestes oscil·len entre limitar-se a una o altres, com les que sovint han fet davant les convocatòries electorals entitats com els pronunciaments d'entitats davant una convocatòria electoral, animant a votar per (o contra) uns el ventall d'exemples podria ser molt ampli. De tota manera, deixarem de costat el que són electoral i els països on major nombre d'actors emprèn una clara campanya mobilitzadora. primeres eleccions europees hi hagué una clara coincidència entre la major participació Malta (Hirzy, 1995) o a la constatació d'Inglehart i Rabier (1979) en el sentit que en les diferents entitats socials a les que fa referència Lipset (1980), al rol mobilitzador de l'església a Que la mobilització no es limita als partits és un fet clar. Des de les pressions que sorgeixen de

aquest petit univers d'aquelles que han aconseguit arribar a les publicacions científiques. països del cono sud d'América Latina o a Sudàfrica), però que de moment farem referència a les citades aquí (per citar sols dos casos, aquestes han tingut certa importància en alguns civil. Cal recordar un cop més que ens consta que les experiències són molt més nombroses que comentar com han funcionat i quins resultats han tingut iniciatives endagades des de la societat

immigrants, corejaren les consignes mobilitzadores de l'antifranquisme i, en aquesta mesura, que les possibilitats d'identificar-se amb les mateixes per part dels immigrants es visquessin d'una manera més conflictiva. Simplificant una mica la qüestió, podria dir-se que, als anys 70, la reivindicació era "llibertat, amnistia, Estatut d'autonomia". Aquesta reivindicació tenia un caràcter força genèric i podia ser percebuda, en un context de lluita antifranquista i de recuperació de les "llibertats democràtiques", d'una manera més política que cultural o pròpiament ètnica. D'aquesta manera, "antifranquistes" andalusos, extremeñys, castellans, gallecs... podien identificar-se amb aquesta reivindicació sense que la mateixa provoqués cap mena de contradicció en relació a la seva identitat cultural d'origen. En els últims anys, en canvi, les "reivindicacions nacionalistes" adquireixen un major grau de concreció i d'afirmació "catalanista". Giren al voltant no només d'augmentar l'autogovern sinó de la "normalització lingüística" a les escoles (la "immersió") i en l'àmbit de l'administració, etc. Dit d'una altra manera, per a molts immigrants, la "normalització" reivindicada era la "normalització democràtica" que recollia l'Estatut d'autonomia. Per als immigrants, restablerta la democràcia i en vigor l'Estatut, semblaria que, des del punt de vista de la normalització catalana, estava tot aconseguit. No obstant, les reivindicacions següents, més concretes i que, en certa mesura, poden ser percebudes com afectant els seus drets individuals, provoquen cert conflicte.

A més, podria pensar-se que l'"Espanya de les autonomies" ha contribuït a desenvolupar i/o a provocar l'aparició d'una major consciència d'identitat cultural tant en les anomenades "nacionalitats històriques" com en la resta. En aquest sentit, podríem pensar que al llarg dels anys 80 augmenta no només el grau de consciència identitària a Catalunya sinó que apareix una consciència d'identitat andalusa, extremeña, per exemple, entre individus que, almenys en termes afirmatius, podrien no haver-la tingut mai. Evidentment, això no significa que, anteriorment, una andalús, a Catalunya, no hagués tingut consciència de les diferències entre "el català" i l'"andalús", o, fins i tot, entre "el català" i l'"espanyol".

"Yo creo que en los años 70, el hecho catalán no era un hecho diferenciador como lo esta siendo últimamente y no es casualidad que en los últimos años, una vez establecidas una serie de libertades democráticas, no es por azar que afloran un montón de asociaciones de tipo étnico. En Hospitalet, en estos momentos, entre hermandades rocieras, peñas flamencas, peñas taurinas, casas culturales, casas regionales, casas de Andalucía... hay en tomo de 16 o 18. A mediados de los 70, no había prácticamente ninguna. O sea, antes eran unas reivindicaciones de tipo social y de tipo político y, ahora, la gente las está convirtiendo en reivindicaciones de tipo cultural. Eso no entendido como un conflicto. Yo soy de fuera pero yo me quiero quedar aquí porque mis hijos son de aquí y es aquí donde he solucionada mi vida. Eso todo el mundo lo tiene clarísimo, pero hasta que yo viva, yo quiero como ellos llaman en muchas ocasiones no reivindicar exactamente sino promocionar parte de la cultura. Y que eso empiezan a decir ya empieza a formar parte de la cultura catalana y ya no solamente la reivindican como andaluza. Nosotros lo hemos incorporado al conjunto y es Hospitalet." (Juana, L'H.)

"Claro, apuntarse a aquello (las reivindicaciones de los años 70) no era apuntarse a una opción necesariamente nacionalista o nacional sino a una opción de izquierdas. Era decir, bueno queremos que haya libertad, que no se opriman las distintas realidades culturales (...) El hecho nacional de cada autonomía española, a mi me da la sensación de que ha crecido ¿no? Independientemente de donde vivas, te sientes más de donde

Els partits polítics són sens dubte els protagonistes principals dels esforços mobilitzadors que es realitzen en qualsevol campanya electoral. Però al seu costat, tots recordem les campanyes institucionals que informen o estimulen sobre el vot o les declaracions de determinats actors socials cridan a votar o a fer-ho per tal o qual partit. De fet, aquestes seran les dos parts principals d'aquest apartat: una adreçada a conèixer i valorar esforços institucionals per estimular el vot (inclouent alguna referència a esforços per desincentivar el vot) i l'altra a

4. Mobilització des d'altres actors

Si el primer cas feia referència als contactes, els altres dos examinen l'impacte d'una major despesa. En aquest cas, Hill i Leighley (1993) constaten que la major despesa dona lloc en molts casos a una major igualtat participativa entre sectors socials i, per tant, resulta especialment útil per a mobilitzar a les persones sense recursos que, en cas contrari, es quedarien a casa. Els resultats de Jackson (1993) són més complexos, doncs mentre coincideix en que són especialment efectius per portar a les urnes a persones amb menys ingressos, allò que constata que són especialment inutils per mobilitzar a les persones amb nivells d'estudis més baixos, donat que malgrat els donis més informació són incapaces de processar-la de forma relevant. Alhora, atorga una informació nova: tenen un major impacte mobilitzador els diners gastats per la oposició que els del partit al govern, doncs aquest ja és prou conegut i és la oposició qui, a base de donar-se més a conèixer, pot aconseguir portar nous sectors a votar.

En definitiva, després d'aquesta revisió podem estar gairebé segurs que els partits tenen en les seves mans fer créixer la participació electoral. Obviament això té un cost en termes de diners o d'esforç de la militància i per això seria interessant contar amb informació més precisa que permeti avaluar rendiments concrets. En tot cas, hi ha un altre límit important en gairebé tota la informació disponible i és la seva pertinença a un univers cultural diferent, que no ens permet tancar els interrogants sobre fins a quin punt alguns d'aquests resultats i d'aquestes experiències següen funcionant igual en el nostre entorn. En tot cas, el recordatori que propera secció) és útil perquè permet pensar en iniciatives limitades adreçades a sectors particulars, que permeten limitar els esforços i precisar el discurs i les formes amb que cal arribar a aquell grup.

has nacido. O sea los andaluces que estaban aquí en los años 70 se sienten más andaluces que antes. Tengo esa sensación." (Eva d, L'H.)

"Hubo un tiempo que todos salimos a la calle a reivindicar el Onze de Setembre. Hoy no lo haríamos (...) Salimos a reivindicar el derecho de los niños catalano-parlantes a recibir la educación en su lengua. Yo salí. No una vez, sino muchísimas veces. Hoy no saldría. Quiero decir que toda una serie de cosas se pueden explicar por el momento político" (Mercedes, Santa Coloma).

D'altra banda, la percepció que poden tenir els immigrants de Catalunya pot ser diferent si es veu en termes de societat i cultura que si es veu en termes de comunitat autònoma.

"Es difícil entrar a valorar por qué la gente no vota en las Autonómicas y vota más en las generales. Creo que falta que la gente, de alguna manera, se sienta integrada en lo que es la comunidad autónoma. Aquí (en L'Hospitalet) la gente está en Catalunya un poquito por accidente. Entonces sí que ha tenido 10, 15, 20 años, los que sean, para adaptarse y entender lo que es el estado de las Autonomías y entender como funciona aquí y entonces entiendo que no necesariamente no se pueda votar en unas autonómicas si no hay otro componente que no sea este de no sentirte catalán" (Jaume, L'Hospitalet).

D'altra banda, segons es dedueix dels discursos recollits en els grups de discussió, la consciència identitària no es manifesta o es viu d'una manera lineal o mecànica. El sentir-se "espanyol", "català" o "andalús", per exemple, no és necessàriament un sentiment únic i precís, sinó que pot ser variable i circumstancial. En efecte, algunes de les persones entrevistades expressen sentir-se més o menys catalanes, més o menys andaluses o més o menys espanyoles segons les circumstàncies i les vivències concretes que hagin pogut experimentar en cada moment.

"Yo me siento catalán cuando voy a mi pueblo. Y, cuando estoy aquí, me siento andaluz" (José Antonio, Viladecans).

"Yo me siento más catalán cuando estoy fuera de Cataluña" (Cristóbal, 24 años, Viladecans).

"Yo he estado allí (Granada) en la mili, y tenía que fregar los platos a un cocinero que era de Cádiz. Y me dijo 'Tú, ¿de dónde eres?' y yo le digo '¿Yo? De Barcelona, vivo allí'. Y me dice: 'Bah, catalán'. Y pum, me escaqué y no hice nada. Sólo porque me dijo eso. Y después vas allí, a Andalucía, y también. Y cuando vienes aquí y hablas con gente catalana... a veces me han exigido hablar en catalán. '¿Por qué no me hablas en catalán?', o no mirarte e irse. Por eso que estoy entre..." (José Antonio, 26 años, Viladecans).

"Yo no entiendo nada de política, y tampoco me gusta informarme mucho. Pero pienso que, a la mayoría de la juventud, lo de las autonómicas... no votan porque no quieren que... Yo, por lo menos, me siento más español que catalán, aunque viva aquí. La verdad que la mayoría de la gente que ha venido aquí a trabajar, pues pasa un poco de las votaciones de aquí, de Cataluña, y prefiere votar en las generales" (José Antonio, L'Hospitalet).

La major o menor consciència d'integració o de no integració pot ser variable, també, segons les circumstàncies externes que es perceben:

"Se sienten, sobre todo los mayores, como un poco de prestado y lo que hacen es pasar. Ni en contra ni a favor, pasan. Hasta estos últimos años (debates sobre el catalán) no había pasado esto" (Ursula, Santa Coloma).

mobilització indirecta: segons ells, aquesta mobilització personal és menys útil per aconseguir que alguns indecisos vagin a votar, que no per activar i mobilitzar als simpatitzants, que després d'aquestes visites es veuen molt més estimulats a posar-se les enganxines al cotxe o a posar propaganda al jardí de casa. I seria aquesta mobilització dels simpatitzants-veïns la que si tindrà utilitat per estimular i convencer a alguns veïns indecisos. En certa mesura seria un rol molt similar al dels mitings aquí, no pretenen convencer ningú sino animar als simpatitzants perquè aquests es convertixin en agent mobilitzador i en un dels grans actius electorals del partit.

Bochel i Denver (1971 i 1972) reporten una de les poques experiències de mobilització des dels partits que podrien anomenar mixta, en tant que té una doble finalitat política i política. En la seva doble condició de científics socials i simpatitzants laboristes organitzen una campanya específica de mobilització en dos districtes d'una elecció local. La campanya comença identificant a potencials votants laboristes, als que es visita, es suministren materials i s'en fa un seguiment que culmina amb una darrera visita el mateix dia de les eleccions. El resultat fou clar: guanyen les eleccions gràcies a un increment de la participació en el seu favor, doncs els conservadors mantenen els seus vots absoluts i ells els incrementen considerablement. Tot i que factors externs van contribuir a aquest creixement, creuen que almenys part fou degut a aquesta campanya, doncs el seu creixement fou més gran en aquests dos districtes que a la resta. Swaddle (1988), també a Gran Bretanya, realitza un altre exploració de l'eficàcia del contacte personal des dels partits. En aquest cas treballa amb els fixers del "canvass" realitzar pels tres partits, és a dir, la visita domiciliar que fan militants per saber a qui pensa votar cada ciutadà i altres informacions d'interès que demanen per planificar la seva campanya. En el districte que ell estudia, dos partits contacten a 3 de cada 4 electors i l'altre ho fa també a més de la meitat, de manera que sols un 8% de la població no fou contactada durant la campanya. Els resultats són clars: 43% de participació entre els no contactats, prop de 60% entre els visitats per un partit i així fins el 81% dels visitats per tots tres. Per descomtat, no tot això és efecte de les visites, doncs els partits seleccionen a aquelles persones amb més probabilitat de votar, però segurament mostra clarament que els contactes tingueren algun efecte. En un context molt diferent, les eleccions de Malta, el país amb la taxa de participació més alta del món occidental, resulten un cas excepcional però interessant, doncs al costat d'altres factors, aquesta elevadíssima participació no pot deslligar-se d'una intensíssima activitat partidària, que inclou també visites casa per casa i trobades entre polítics i ciutadans en les localitats, a més de les classiques activitats publicitàries (Hirzy, 1995).

Però els joves descendents d'immigrants, pel fet d'haver nascut a Catalunya, tampoc, necessàriament, senten una major identificació amb Catalunya que els seus pares. La cultura i la identitat no s'adquireixen per naixement sinó per enculturació, aprenentatge, familiarització.

- En Hospitalet es casi toda la población inmigrada, depende de los barrios.
- En Bellvitge, que es mi barrio, por lo menos debe ser del 90 %. En el Instituto ¿cuántos catalano-parlantes encuentras por aula ¿uno?
- En torno al 47 % de la población de Hospitalet ha nacido fuera de Cataluña.
- Sí, pero el hecho de que yo haya nacido aquí a mi me puede dar una identidad pero no hay esa tradición. - ¿Cuántos de esos hijos de ese 47% se identifican con Catalunya, conocen lo que es la Generalitat, conocen el hecho de no verla como una intermediaria. Entonces es lo que te digo el identificarse, el integrarse en la sociedad catalana, no solo el hecho de decir yo emigro allí, pero claro emigras a un lugar donde no existe esta consciencia, esta identificación puesto que todo el mundo es inmigrante. Por lo menos es lo que pasa en Bellvitge, el barrio donde yo vivo. Entonces, claro, si emigras a Sants, con el mismo nivel adquisitivo, todo muy parejo... claro, allí sí que hay una tradición catalana. Ya te integras, seguramente. Digo yo, no lo sé. Pero seguramente acabas integrado y acabas tomando un poco de compromiso y allí (en Bellvitge) es mucho más difícil adquirir este compromiso en ese sentido.
- Lo que pasa, una vez tú te has integrado en una cultura, en este caso la catalana, lo que no quieres es ser subsumido por ella. Es decir, yo, ahora, estoy integrado, (pero) lo que yo quiero, también, es conservar parte de mi patrimonio, que yo he aportado aquí y Cataluña no son sólo los catalanes de origen, de familia, sino (también) los que hemos venido después.
- Ya, pero eso no está reñido con el hecho de que tampoco se acepte el compromiso o se adopte el compromiso en cuanto al hecho del voto, que es de lo que estamos hablando. Ellos sí que se integran pero no quiere decir que el hecho de no votar o no dar una importancia a las elecciones (autonómicas) quiera decir que se esté en contra de todo ello, quiere decir que se pasa. O sea, que no se tiene ese compromiso" (Eva, Juana, Román, Jaime, L'Hospitalet).

Així doncs, el grau d'integració que se sent respecte de la societat catalana pot ser molt diferent d'uns individus a uns altres, fins i tot dins d'una mateixa família, o d'una mateixa parella. Un indicador del grau d'integració en la "societat catalana" pot expressar-se a través de la intenció o del desig de tornar al lloc d'origen quan arribi la jubilació o alguna altra circumstància que ho fes possible. Aquest desig, no obstant, també, està desigualment repartit segons els individus, les famílies i els membres d'una mateixa parella:

"Yo creo que gente que ha venido hace de 25 años para acá, porque allí no había trabajo, se vinieron aquí, a Cataluña, porque había bastante, y nada más llegar aquí están pensando en jubilarse para irse otra vez a su tierra" (Marcelino, Viladecans).

"Se respira la sensación de que no estás en tu casa. La gente mayor se marcharía a su tierra, si pudiera. Lo que pasa es que ni están integrados aquí ni allí... Y lo dicen: 'Llegamos allí y no es nuestra tierra. No nos sentimos integrados. Estamos aquí y, últimamente, con todo esto (la "ley del catalán"), tampoco nos sentimos integrados'. Hay desencanto" (Ursula, Santa Coloma).

"En mi casa, no se piensa en volver." (Cristóbal, Viladecans).

- "Mi madre, no tanto. Mi padre, sí" (Juan Carlos, Viladecans).
- Pues mi padre no (Cristóbal).
- Mi madre no. Ella siempre ha dicho que, en ese sentido, allí ya tampoco se le pierde nada. Mi padre hubo una temporada que sí, pero ahora ya no..." (Ignacio, Viladecans)

Les evidències que apunten a la capacitat mobilitzadora dels partits, tot i no ser unànims, apareixen en obres referents a societats i moments polítics molt diversos. Aquesta és una idea central d'alguns dels principals autors que han escrit sobre abstenció, des de Lipset (1980) a Powell (1986), que coincideixen en que la presència de partits amb un sòlid arrrelament social i molt particularment entre les classes treballadores) aconseguen que les diferències socials davant la participació arribin a reduir-se molt i que la participació global creixi. Si aquestes evidències provenen de treballs comparatius, idees similars apareixen a treballs sobre França, Gran Bretanya o els EUA. Per exemple, Gaxie (1978) atribueix la menor participació en les eleccions de segon ordre, menys a la diferent percepció social sobre la institució que a la menor mobilització que es produeix en aquestes convocatòries. De fet, al tractar-se d'eleccions on els ciutadans poden ser menys conscients del que hi ha en joc, el rol dels partits esdevé més crucial i el rol de la mobilització com a variable explicativa s'incrementa (Wielhoffer i Lockertie, 1994), fenomen que a partir d'aquesta lògia es donaria també en les eleccions autonòmiques catalanes. També Miller (1988), estudiant eleccions municipals a GB, constata com les diferències participatives entre grups socials són molt més grans abans de la campanya

l'electorat finalment, si els efectes són o no són homogènis entre els diferents sectors que componen despesa electoral, quins són els resultats dels esforços mobilitzadors "porta a porta" i breu perspectiva general, abordarem tres temes concrets: quin impacte té la major o menor Aquestes són les grans preguntes a les que volem respondre en aquest apartat. Després d'una Quan els partits polítics es proposen mobilitzar els votants, ho aconseguen? Com ho fan?

3. Mobilització des dels partits

discutits. En conclusió, ser actiu en una organització més o menys política, sembla tenir uns efectes pertanyença o presència en l'entorn d'una forta vida associativa té uns resultats molt més participatives o a que es reben més estímuls en el període pre-electoral. Per contra, la única mobilitzadors clars, tot i que no sabem si això es deu a que es desenvolupen actituds més

organitzacions (Lipset, 1980). França, on la participació era molt elevada com a resultat de la sòlida implantació d'aquestes

De les manifestacions anteriors podria deduir-se com si els homes tinguessin un major desig de tornar al seu lloc d'origen que no pas les dones. D'altra banda, d'acord amb les dades estadístiques disponibles, l'índex d'abstenció en qualsevol tipus d'elecció és major entre les dones que entre els homes (vegeu la taula 3.2). Així doncs, en la mesura en què els homes immigrants mostrarien un menor grau d'identificació amb Catalunya i un menor interès per votar en les eleccions autonòmiques, podria explicar-se un percentatge indeterminat de menor participació en aquestes eleccions.

En qualsevol cas, s'estableix una diferència clara entre el que es considera "ser català" i ser "nacionalista". Mentre que "ser català" pot ser percebut com una afirmació positiva d'una especificitat i ser acceptat i respectat, "ser nacionalista" és percebut com una negació o una oposició a "l'espanyol". En la mateixa mesura, el nacionalisme català resulta percebut com representant una certa incompatibilitat amb la manera de ser de l'immigrant, per al qual el sentir-se andalús mai no havia representat incompatibilitat amb el sentir-se espanyol. Relacionat amb això, deriven algunes crítiques cap el "nacionalisme català" i algunes explicacions de l'abstenció en les eleccions autonòmiques.

"Para mí, el problema es que se ha enfocado muy mal lo que es Cataluña, lo que es ser catalán, ser nacionalista y ser español. Yo creo que, como se ha enfocado mal, se ha creado una gran confusión y, yo por lo menos, me siento en algunos momentos desplazado en ese sentido. Porque yo me siento catalán, porque yo llevo aquí toda mi vida -en Andalucía, claramente, no se me ha perdido nada- me siento de aquí, pero no me siento nacionalista. Soy catalán, quiero que a Cataluña se le dé lo que se le merece, pero al resto de España también. Yo creo que se ha confundido mucho lo que es ser catalán, ser español, y ser nacionalista. Y, como se han confundido mucho los términos, pues te puedes sentir catalán pero no nacionalista. En mi caso, yo me siento catalán -porque yo me he criado aquí- pero no me siento nacionalista" (Ignacio, Viladecans).

"Yo no creo que, en L'Hospitalet haya una identificación catalana. La gran mayoría lo ven como Cataluña para los catalanes" (Eva, L'H.).

Al llarg dels últims 25 anys han proliferat, a Catalunya, però molt particularment a l'àrea metropolitana de Barcelona, associacions i manifestacions "culturals" de continguts i significats diversos: "cases regionals", penyes folklòriques, *romerías*, *ferias*, processons religioses, etc. Algunes d'aquestes manifestacions ("Feria de Abril", "Romería del Rocío", la processó de Setmana Santa de *los "15+1"*, etc.) han tingut i continuen tenint un èxit de participació extraordinari, i tenen un ampli seguiment per part dels mitjans de comunicació. Totes aquestes manifestacions que agrupen, fonamentalment, ciutadans d'origen andalús i extremeño, podrien estar expressant, i alhora potenciar, una major consciència identitària andalusa i extremeña. L'interrogant que es pot plantejar és si aquesta major consciència identitària hauria de suposar o no un major rebuig del català i de les institucions pròpies de Catalunya i, conseqüentment, també, una menor participació en les eleccions autonòmiques. O, més concretament, si les persones integrades en aquest tipus d'associacions podrien tenir una major o menor participació en un o altre tipus d'eleccions, les generals i les autonòmiques. Tanmateix, podria preguntar-se si l'augment d'aquestes

- Blais, A. i Carty, R.K. (1990) "Does proportional representation foster voter turnout?" *European Journal of Political Research*, 18: 167-181.
- Caldertra, G.A, Patterson, S.C. i Markko, (1985) "Mobilization of voters in congressional elections", *The Journal of Politics*, 47: 490-509.
- Caldertra, G.A, Clausen, A.R. i Patterson, S.C. (1990) "Partisan Mobilization and electoral participation", *Electoral Studies*: 191-204.
- Crepaz, M. L. (1990) "The impact party polarization and postmaterialism on voter turnout", *European Journal of Political Research*, 18: 183-205.
- Denver, D.T., Hands, H.T.G. (1974) "Marginality and turnout in British General Elections", *British Journal of Political Science*, 4: 17-35.
- Ditrich, K. i Johansen, L.N. (1983) "Voting turnout in Europe, 1945-1978: myths and realities" a: Daalder, H. i Mair, P. (ed.) *Western european party systems*, London, Sage
- Downs, A. (1957) *An economic theory of democracy*, New York, Harper & Row.
- Eijk, van der C., Franklin, M.N. i Marsh, A. (1996) "What voters teach us about Europe-wide elections: what Europe-wide elections teach us about voters", *Electoral Studies*, 15/2: 149-166.
- Flickinger, R. S. i Studlar, D.T. (1992) "The disappearing voters? Exploring declining turnout in Western European elections", *West European Politics*, 15/2: 1-16.
- Font, J. (1991) "Som dos milions: Els abstencionistes a les eleccions al Parlament de Catalunya de 1988", a: Equip de Sociologia Electoral, *L'electoral català a les eleccions autonòmiques de 1988: opinions, actituds i comportaments*, Barcelona, Fundació Jaume Bofill.
- Font, J. (1995) "La abstencion electoral en España: certezas e interrogantes", Muel Justel. In memoriam, separa *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 71-72: 11-37.
- Franklin, M.N. i Hirczy, W. (1994) Divided government and electoral participation in U.S. Presidential elections since 1840 (paper).
- Harrop, M., Miller, W.L. (1987) *Elections and voters*, London, MacMillan.
- Jackman, R.W. (1987) "Political institutions and voter turnout in the industrial democracies", *American Political Science Review*, 81/2: 405-423.
- Jackman, R.W., Miller, R.A. (1995) "Voter turnout in the industrial democracies during the 1980s", *Comparative Political Studies*, 22/4: 467-492.
- Justel, M. (1990) "Panorama de la abstencion electoral en España", *Revista de Estudios Políticos*, 68: 343-396.
- Justel, M. (1995) *La abstencion electoral en España, 1977-1993*, Madrid, CIS.
- Key, V.O. Jr. (1955) "A theory of critical elections", *Journal of Politics*, 17: 3-1.

manifestacions de caràcter folklòric i el d'una major conscienciació identitària ha estat en detriment d'una major consciència de classe, treballadora, d'esquerres. La resposta o les respostes no són fàcils perquè, d'acord amb els testimonis recollits al respecte, les diferents circumstàncies al·ludides poden creuar-se de manera diferent i amb resultats diversos.

"... de aquello de ver, oír, hablar a mí me da la sensación que esta gente (los integrantes y/o participantes en las manifestaciones de carácter folklórico andaluz o extremeño) son voto socialista. Tienen muy claro su candidato en Hospitalet. Tienen bastante clara la institución municipal. Además, el municipio trata de tratarlas bien porque sabe que hay tiene voto socialista. (En cambio, no reciben los mismos réditos, digamos, de la institución autonómica ni tienen un candidato claro en la institución autonómica" (Eva, L'Hospitalet).

"(Estas asociaciones) subsisten, prácticamente, por las subvenciones que reciben del municipio. Locales... se hace cargo el ayuntamiento (de L'Hospitalet). Cuando son locales compartidos, (el ayuntamiento) pone un conserje. Entonces, claro, lo que está ocurriendo en Hospitalet es que se está dando un agravio comparativo entre las entidades andaluzas, que son muchas y tienen mucho peso, y tienen peso porque hay una población muy mayoritaria, y otro tipo de entidades, también étnicas, como pueden ser las gallegas, que son más minoritarias y no reciben (subvenciones) o las nacionalistas, vamos, las propias asociaciones de aquí. Entonces, eso también esta creando ahora cierto conflicto porque se sienten que no están tratados de la misma manera. Ahora, esto, relacionado con el voto autonómico, (las personas relacionadas con las asociaciones subvencionadas por el Ayuntamiento) son mayoritariamente personal que vota al PSC. Yo he estado preguntando en diferentes sitios y me decían que votaban en todas (en todos los tipos de elecciones)" (Juana, L'Hospitalet).

"Yo creo que, precisamente, la Santa Coloma 'rociera' vota. Es decir, la abstención no coge a la parte de la Santa Coloma rociera. Precisamente, yo creo que la falta de protagonismo político, actualmente (en relación al protagonismo que supusieron las movilizaciones vecinales de los años setenta y ochenta), de Santa Coloma tiene que ver más con que no hay salida. Es decir, yo creo que el protagonismo se ejerce desde la abstención. Yo creo que (la abstención en las elecciones autonómicas) es un voto de castigo... Creo que la abstención de las autonómicas, mayoritariamente, es un voto consciente. Por eso, yo creo que irá en aumento la abstención. Si la abstención no aumenta, habrá un aumento del PP" (Mercedes, Santa Coloma).

4.2.6. "Mi madre...? ¿Es imposible que aprenda el catalán!": La qüestió lingüística.

Com s'ha dit, segons les poblacions immigrades, es considera que les eleccions autonòmiques estan molt marcades per discursos de tipus "nacionalista" o "catalanista". Tanmateix, es considera que, en bona mesura, el "fet diferencial català" gira, fonamentalment, al voltant de l'idioma, del català, tot això fa que alguns informants afirmen que, entre la població obrera i immigrada, pot existir una falsa idea del que representa el govern de la Generalitat. Sembla que es percebi que aquesta només serveix per a la "cosa del idioma". S'assenyala, a més, la responsabilitat de la pròpia Generalitat per no fer percebre altres interessos a part de la "qüestió lingüística". d'aquesta manera, s'estaria contribuint a generar una "imatge falsa" del que representa el govern autonòmic i no es deixaria que la gent reconegués els aspectes positius de la tasca del govern de la Generalitat.

Els factors econòmics poden incidir en la participació electoral, però la direcció d'aquesta relació no està del tot delimitada. El debat acadèmic està encara obert i, fins i tot, dividit a l'hora de discriminar quines són les variables econòmiques determinants i com influeixen en el comportament dels electors.

5. *El clima econòmic.*

En un altre raonament, Caldeira, Clausen i Patterson, (1990) assenyalen que, independentment del potencial mobilitzador, els partits polítics que siguin conscients que una baixa participació els beneficia poden dur a terme campanyes més fluïdes per intentar desmobilitzar. De totes maneres, cal matisar que aquesta estratègia anirà també determinada pel que facin la resta de forces polítiques implicades. Powell (1980) esmenta el cas de Suïssa com un exemple d'escassa competitivitat degut a que els quatre majors partits del país, que tenen garantitzat per igual un lloc en el govern executiu amb una presidència rotativa, realitzen escassos esforços mobilitzadors i on els mateixos electors tenen escassos incentius per anar a votar. Cal observar que Suïssa està en els primers llocs dels rànquings de països més abstencionistes. En el cas de les eleccions legislatives espanyoles de 1979 podria haver succeït una cosa semblant.

També es podria qüestionar la competitivitat des del punt de vista dels resultats polítics que provoca. En sistemes multipartidistes la competitivitat d'una elecció pot comportar que cap partit obtingui la majoria necessària per governar en solitari i tingui que formar una coalició post-electoral (Powell, 1980). Un govern dividit pot produir que alguns electors tinguin la percepció de que no es puguin implementar les propostes programàtiques del seu partit degut a les transaccions que es realitzen entre els socis de coalició i que això desil·lioni el sentit del seu vot. Això podria repercutir en les motivacions d'aquests electors més "puntistes" que els faci no votar. Franklin i Hirczy (1994) postulen que l'existència d'un govern dividit -en el cas dels Estats Units, per exemple, que diferents partits controlin la Casa Blanca i el Congrés- aliena a part dels votants en l'elecció posterior.

considerem que la seva intenció és incidir en aquest afer (Blais i Carty, 1990).

electoral en la formació d'un govern i, per tant, menys gent estarà disposada a votar si autors postulen que un elevat nombre de partits fa menys directe la influència del resultat estimulades a votar degut a les majors possibilitats d'"autoexpressió política". Per contra, altres

"Al final, se centra todo en el idioma. ¡Tonterías! Como si todo lo más importante fuera hablar simplemente en catalán. Y, entonces, no dejan ver otras funciones que hace, importantes. Se ha centrado mucho en el idioma. Y eso, a la mayoría de la gente, sobre todo a la mayor, que es la más consciente de votar, es la que en las autonómicas más se retiene. Casi más que los jóvenes. Los jóvenes, hasta los treinta años, se sienten más motivados que los mayores. Los mayores, en cambio, están más motivados para (votar en) las generales o bien para el Ayuntamiento. En cambio, los jóvenes se sienten más integrados. Pero, los mayores, de 30 para arriba, la mayoría siente mucha cosa sobre el catalán, no ven más que si el catalán; aunque intentan integrarse, les cuesta mucho por cuestión de edad" (Ursula, Santa Coloma).

El català provoca reaccions diferents. D'una banda, totes les persones participants en els grups de discussió diuen voler aprendre el català i atribueixen aquest mateix desig a les persones que coneixen o les envolten. "A todo el mundo le gustaría hablar catalán", diuen. No obstant, la manera en què és percebuda la política lingüística de la Generalitat i de les diferents administracions de Catalunya varia més d'unes persones a altres, des d'aquelles per a les qui no representa cap problema, malgrat que se sentin castellano-parlants, fins a aquelles que destaquen la imposició que s'està portant a terme en els usos quotidians de la llengua i en l'"exigència" percebuda a l'hora de trobar feina i, fins i tot, la "violència simbòlica" que es genera quan s'exigeix el català. Per a alguns, generalment joves, no existeix problema del català, almenys en relació al fet de votar o abstenir-se en les eleccions autonòmiques, donat que, quan es va a votar, diuen, es fa per qüestions de caràcter social, econòmic o ideològic, o per la major o menor identificació amb les opcions que ofereixen un o altre partit, independentment de què es parli català o castellà.

Ara bé, per a uns altres, generalment més grans, en certa mesura, semblaria com si, en els darrers anys (a diferència del que es podia sentir en els anys 70 i principis dels 80), la catalanitat i la no catalanitat passessin fonamentalment per l'ús del català. Semblaria com si el fet de conèixer o no suficientment el català, de sentir l'exigència o la conveniència de conèixer com una imposició més o menys discriminatòria o com una normalització, determinessin el grau d'identificació amb Catalunya, així com el grau percebut d'integració o de marginació i rebuig del català.

"Mi madre es mayor y, entonces, aparte de que ya va entendiendo algo el catalán, lo siente como una imposición y, entonces, lo rechaza mucho. Yo mismo, para hablar en catalán... es que no me sale. Estoy bien en Cataluña, me siento bien. Para mí, un catalán es igual que los demás, pero sí que me cuesta identificarme, expresarme en catalán. En casa se habla el castellano. A mi hijo (pienso): 'Claro, si estás en Cataluña, estás viendo el panorama que tienes de que si no hablas el catalán, si no sabes catalán, no entras en ninguna parte, para trabajar ni nada'. Vale, pues lo apuntas a catalán en la escuela. Pero él tampoco se siente identificado. Y es un niño pequeño" (Antonio, Santa Coloma).

"Yo no entiendo como han venido todos estos follones de querer imponer el catalán. Hace nueve años, me puse a hacer el Graduado y había gente mayor, en la escuela de adultos, aprendiendo catalán por sí mismos, con una ilusión y una alegría... pero con ilusión y alegría, gente de cincuenta y tantos años, y sesenta... Era curioso de verlos... Ellos querían aprender a hablarlo, en la escuela de adultos. Es que era algo que dio una ilusión tremenda. No tenía que haber habido esa imposición (...). (Los mayores) se ven muy imposibilitados para hablar en catalán. Entonces, ya no se sienten

D'altra banda, el grau de competitivitat d'una elecció es pot relacionar també amb la mateixa oferta partidista. El fet que els electors es sentin representats pels partits polítics en joc pot ser un element mobilitzador. Rosenstone, Hansen, Freedman i Grabarek (1993) destaquen que l'augment de la participació en les eleccions presidencials de 1992 als Estats Units s'explica, entre altres factors, per la competitivitat de l'elecció, però també per una oferta més atractiva entre els candidats (Bush, Clinton i Perot). Crepez (1990) defensa que els països amb una elevada polarització partidista i un major nombre de partits -segons ell-, els sistemes multipartidistes afavoreixen la participació enfront d'autors que defensen la idea contrària, com Downs (1957) i Jackman (1987) -es produeix una major participació que en països amb una oferta partidista menys conflictiva. Com més partits i debat polític, més persones són

les eleccions de normalitat estan relacionades amb nivells més baixos de participació. El sistema de partits es caracteritzen generalment per un increment en la participació, mentre que els correctes. Postenonement, observen que les eleccions on es produeixen importants canvis en el mateixos autors, no obstant, afegixen que podria ser que els indicadors seleccionats no fossin permetin validar la previsible correlació positiva entre participació i competitivitat. Els indicadors diferents per intentar mesurar el grau de competitivitat no troben resultats que els per copiar el grau de competitivitat. A partir d'un anàlisi multivariable i utilitzant quatre europeus, també resalten la problemàtica existent sobre quins indicadors són els més adients Ditrich i Johansen (1983), en un anàlisi sobre l'evolució de la participació a 15 països

mentre que les diferències de vot entre els partits responen a resultats reals. d'enquestes preelectorals? Ara bé, els resultats d'enquestes mostren tendències i fluctuen. Potser seria millor intentar copiar el clima competitiu durant la campanya electoral a través d'anàlisi (més adients, però en molts casos desconeguts pels electors a l'hora d'anar a votar)? Inmediatament anterior (expectativa de competitivitat) o els que resulten de l'elecció objecte utilitzar? La diferència entre els resultats dels dos primers partits? De quina elecció, d'operacionalitzar-la en sistemes multipartidistes. Quins poden ser els millors indicadors a explicatiu destacat de l'increment de la participació, però assenyala la dificultat (1982) troba alguns exemples de països europeus on la competitivitat pot ser un factor Ara bé, l'evidència empírica dels efectes de la competitivitat no està sempre tan clara. Powell

major participació a partir d'un anàlisi de diverses democràcies en els anys vuitanta. comparada, Jackman i Miller (1995) també consideren que la competitivitat afavoreix una increment de l'activitat i la maquinària partidària, afavoreix la participació. En perspectiva

integrados... Es una sensación mala. Quizás, los más jóvenes no tengan tanto este problema..." (Ursula, Santa Coloma).

"Mis padres se sienten unos extraños aquí, en Cataluña, en estos momentos. Se sienten extraños ¿Por qué? Porque mi madre va a misa y el cura le dice que tendría que aprender catalán. Pero no puede aprender catalán. ¡Es imposible que aprenda el catalán! O sea, se sienten tanto en la obligación, que están en un sitio que no es suyo, porque se lo dicen constantemente. Y ellos, además, teniendo mi padre sesenta y tantos años y mi madre sesenta y tantos... van y aprenden catalán. Yo considero eso una aberración (...) Es decir, determinados comportamientos hacen tener rechazos, que es lo que suele ocurrir generalmente. Y me imagino que parte de la gente que no votamos tenemos un cierto rechazo a todo lo que significa nacionalismo (...). Lo que pasa es que estoy integrado aquí, en Cataluña. Sí, me considero integrado. Lo que pasa es que me dicen que tengo que saber catalán, que tengo que hablarlo, que en mi negocio tengo que tener gente... y todo eso lo voy sintiendo como una presión..." (Juan Antonio, Santa Coloma).

Tenint en compte les polèmiques que han tingut lloc en els darrers anys, des de la llei de normalització lingüística i el debat entorn a la "nova llei del català", podria pensar-se que el fet de la llengua ha centrat o ha sintetitzat les diferents actituds possibles en relació a l'acceptació o no del "fet català", així com el fet de sentir-se més o menys integrat a Catalunya i de tenir major o menor interès per participar de les seves institucions i, conseqüentment, de voler participar o abstenir-se en les eleccions autonòmiques catalanes. Per tot això, i en la mesura en què, d'una banda, durant la campanya electoral de les darreres eleccions autonòmiques (1995), el candidat del Partit Popular plantejà la qüestió de la discriminació del castellà obertament; i, de l'altra, s'assolís un significativament major nivell de participació que en darreres convocatòries, ens va portar a plantejar, als grups de discussió, la possibilitat de si una candidatura es presentés obertament com a defensora dels castellano-parlants des de la perspectiva de l'idioma podria suposar un augment de la participació electoral entre aquells sectors de la població immigrada que, a causa de la "imposició" del català, se senten discriminats. En termes generals, les respostes acceptaven la possibilitat de què una defensa oberta dels castellano-parlants en termes lingüístics pogués fer créixer la participació, però amb significatius matisos. D'una banda, s'assenyala que, en la mesura que en les darreres eleccions la defensa del castellà fou protagonitzada pel candidat d'un partit de dretes, mentre que els immigrants abstencionistes són majoritàriament d'esquerres, l'augment de participació assolit en les eleccions del 1995 pot haver estat la conseqüència de la major confrontació i incertesa electoral existents en aquells moments, i al fet de què aquelles eleccions autonòmiques podien considerar-se unes "primàries" de les eleccions generals que havien de celebrar-se pocs mesos després. Per això alguns dels participants dels grups de discussió manifestessin convençuts que si un partit d'esquerres s'atrevís, per exemple, a dir "no" a la llei del català, la participació en les eleccions autonòmiques podria resultar beneficiada.

"Para esas personas que sienten el catalán como una imposición, yo creo que sí (se decidirían a votar en las elecciones autonómicas)" (Antonio, Santa Coloma).

"Un partido que ofreciera un programa realmente no nacionalista, que hablara de la lengua, y da igual que sea el castellano o el catalán, como un derecho y que jamás podría ser impuesto como una obligación... yo creo que sí (podría posibilitar un aumento

3. El tipus d'elecció

A l'Estat espanyol es produeixen pautes de comportament clarament diferenciades segons el tipus d'elecció. Aquest fenomen que també existeix en perspectiva comparada en la majoria de democràcies europees es caracteritza per una jerarquització de les diverses eleccions en quant a la seva importància per part dels electorats repercutint directament en la participació electoral. Unes eleccions, concretament, les legislatives pel cas espanyol, estan considerades més rellevants que la resta de consultes electorals i són les que registren una participació més elevada (Justel, 1995). Reif i Schmitt (1980) van ser els primers en utilitzar l'etiqueta d'eleccions de "segon ordre" per indicar aquelles eleccions (locals, regionals o europees) on s'escullen membres d'una institució d'àmbit no estatal dins -o per sobre, en el cas de la Unió Europea- d'un sistema polític més ampli en que existeix una institució (pel nostre objecte d'estudi: el govern de l'Estat) que gaudeix d'un major poder polític i pressupostari. Cal matisar, per això, que l'aplicació d'aquesta jerarquització no és senzilla, ja que en altres països on les unitats subestats tenen un importància pes competencial també es produeix una diferenciació en quant al nivell de participació. Si bé els estudis sobre l'existència d'eleccions de segon ordre han rebut una àmplia atenció acadèmica, allò que no està tant clar és perquè existeixen també diferents graus de participació entre diverses eleccions de segon ordre en un mateix país.

A Catalunya, per exemple, les eleccions legislatives es situarien clarament en primer lloc en quant al grau de participació, seguides a més distància de les municipals, autonòmiques i europees, en aquest ordre. De fet, aquesta situació contradu les percepcions subjectives de l'electorat respecte la importància de les diferents eleccions que es produeixen a l'Estat. Davant la pregunta d'enquesta sobre quina elecció es considera més important, després de les legislatives (amb un 42% dels entrevistats), un 17% considera les eleccions autonòmiques com les més rellevants i només un 8% de la població entrevistada situa en primer lloc a les municipals (Font, 1991). Ara bé, en el terreny electoral, a Catalunya es participa més en les eleccions locals que en les autonòmiques. Potser aquestes percepcions responen a un comportament racional dels entrevistats que valoren la rellevància de les diferents institucions en funció de la distribució pressupostària però, en arribar la tria electoral, altres factors entren en joc. Per exemple, caldria tenir en consideració que, en general, molts espanyols veuen l'ajuntament com un tipus d'institució més propera i influent en la seva vida quotidiana (Font,

de la participació electoral). Yo creo que si realmente tomara cuerpo como algo más allá del PP, podría arrancar votos a la abstención. Si fuera otra persona la que liderara esa plataforma (Convergència Cívica Catalana) creo que tendría más resultado que al ser liderada por el Vidal i Quadras porque le queda lo que es el sello PP" (Mercedes, Santa Coloma).

"Yo pienso que ese grupo (que defendiera abiertamente el castellano) aglutinaría a toda una serie de gente de derechas. Bueno, no sé... la cuestión es que, yo me imagino, que viniendo la iniciativa del señor que viene, del señor Vidal i Quadras (...), aunque una iniciativa de este tipo pretenda crear simpatías en gente, digamos, no políticamente de derechas pero que en un momento dado puede sentirse agredido por una determinada norma lingüística, al final, a mí me suena bastante de derechas, anti, en el sentido anticatalán. En ese sentido, creo que tendería a aglutinar a gente de este tipo (de derechas)" (Eva, L'Hospitalet).

4.3. Conclusions

En aquest capítol hem presentat les explicacions que els propis abstencionistes donen a la seva decisió de no votar. Com ja hem dit a la introducció, això no implica que nosaltres assumim que aquestes són les causes reals per les que no voten, sinó que es tracta de com aquests ciutadans interpreten i justifiquen el seu comportament. El mètode utilitzat no ens permet tampoc dir quin d'aquests discursos és estadísticament més important, sinó que el que pretén és reconstruir els arguments profunds i donar veu als propis protagonistes coneixent la seva pròpia interpretació dels fets. Però aquest no és el tema d'aquest capítol i per tant reprendrem aquesta discussió sobre les explicacions de l'abstenció autonòmica en la conclusió final. El que volem fer doncs en aquestes conclusions és, primer, sintetitzar aquests discursos que acabem de presentar. En segon lloc, apuntarem alguns elements que contribueixen a enllaçar-los i a fer que no es tracti tant de sis discursos aïllats, sinó que malgrat ser diferents i no formar part d'una interpretació global compartida per tots, tenen punts de connexió i no responen a sis tipologies d'abstencionistes clarament diferenciades.

El primer argument per no votar en les eleccions autonòmiques apunta a la seva menor importància. Alguns participants les creuen innecessàries i molts es consideren poc informats sobre el que hi ha en joc. Davant la tradició d'institucions com el municipi o l'estat, el govern autonòmic apareix per aquestes persones com una realitat desdibuixada, amb funcions confuses i que, en tot cas, resulta menys significatiu en les seves vides que institucions més poderoses o més properes.

Un segon discurs posa l'accent en la crítica als partits i a la vida política en general. Hi ha crítiques genèriques al seu funcionament, que en bona lògica haurien de portar a abstinere's en qualsevol tipus d'elecció, però també hi ha queixes més concretes contra l'actuació dels partits en l'arena política catalana: en política autonòmica, aquests s'assemblen més que en política estatal, presenten menys diferenciació i, probablement com a resultat d'això, hi ha manca d'oposició i de confrontació, donant lloc a una via política poc estimulants i buida de contingut.

Un altre aspecte a considerar és que les eleccions de "segon ordre" que es produeixen en un curt període de temps, abans o després de les legislatives, poden veure's influïdes pel clima més participatiu que es produeix en les eleccions més importants. De fet, Reif i Schmitt (1980) remarquen, aplicant el seu anàlisi en les eleccions europees, que les eleccions de segon ordre poden funcionar com a variables contextuals que poden afectar també a altres eleccions. Alguns electors poden aprofitar l'ocasió per enviar un missatge al govern central de descontent per alguna situació, (Eijk, Franklin, Marsh, 1996). Si, en lògica estatal, hi ha un context polític que pot afavorir una previsible major participació en eleccions legislatives, aquest pot influir en la mobilització d'una elecció de segon ordre, que es produeixi molt a prop en el temps. Aquest podria ser un dels factors explicatius de l'increment participatiu de les darreres eleccions autonòmiques catalanes que es van produir a cinc mesos vista de les estatals. De fet, Justel (1995) constata que al conjunt de l'Estat es produeix una "nacionalització" dels diversos processos electorals, tant a nivell de províncies com de comunitats autònomes, que es caracteritza per un comportament (més o menys) participatiu en funció dels climes estatals de cada conjuntura.

Un altre tipus de circumstància que pot tenir els seus efectes en la configuració dels clima polític és l'existència d'un vot de mobilització a favor o en contra d'un partit, aspecte que pot influir en el grau de conflicte d'una elecció. Podria succeir, per exemple, que es produeixi un vot de càstig en contra del partit en el poder o que una part dels electors es mobilitzin per evitar que guanyi un partit determinat. Aquests dos elements podrien ser, per exemple, l'explicació de la mobilització de les eleccions de 1993 (Justel, 1995). D'una banda, que el desgast del PSOE com a partit de govern, la crisi econòmica, l'atur i els primers escàndols de corrupció, juntament amb un increment de les accions mobilitzadores del PP i IU, fes que un sector de l'electorat s'hagués mobilitzat per votar en contra d'aquesta força política. Però també es pugue produir la reacció contrària: que un altre sector de l'electorat hagués decidit anar a votar per evitar que guanyés el PP, estimulat per la mateixa estratègia partidista del PSOE.

La possibilitat de canvi de govern és feble si s'aplica a les eleccions generals de 1979, on una alta abstenció coincidia amb la incertesa del resultat. Des de diferents sectors es va demanar que la gent anés a votar com a signe de reafirmament de les institucions democràtiques. Ara bé, l'explicació de la victòria que suposava una previsible victòria del PSOE. A més, en aquestes eleccions, es va produir una important mobilització social en defensa de la democràcia davant l'amenaça que havia representat l'intent de cop d'Estat. Des de diferents sectors es va demanar que la gent anés a votar com a signe de reafirmament de les institucions democràtiques. Ara bé, l'explicació de la victòria que suposava una previsible victòria del PSOE. A més, en aquestes eleccions, es va produir una important mobilització social en defensa de la democràcia davant l'amenaça que havia representat l'intent de cop d'Estat.

El tercer argument posa l'èmfasi en la manca de competitivitat i d'alternatives. No sols el resultat de les autonòmiques sembla estar escrit abans que aquestes es celebrin, sinó que la visibilitat de les alternatives a CiU és molt escassa. La percepció de gran desigualtat entre els competidors es poc engrescadora i aquesta s'agreuja amb el fet que els líders presentats per l'oposició són poc coneguts i considerats amb insuficient solidesa per enfrontar-se amb garanties a Pujol.

Un altre dels discursos apareguts considera que la política catalana és monotemàtica i consensual. És a dir, els partits semblen interessar-se sols per la qüestió nacional i, a més, comparteixen bàsicament una mateixa postura catalanista en aquest tema. Els problemes que més preocupen a aquestes persones (atur, desigualtats,..) no apareixen al seu entendre en l'actuació quotidiana dels partits polítics catalans, obsessionats únicament en parlar de competències i de qüestions identitàries, en les que es percep un gran acord entre les principals forces polítiques.

Un altre tema que genera distanciament envers la política catalana és l'enfrontament entre unes identitats nacionals compartides per part de sectors de la població immigrant amb la percepció de l'existència d'un nacionalisme al que consideren hegemònic i excloent. En aquest discurs, la Catalunya oberta i plural a la que van arribar s'ha transformat en una Catalunya que els vol imposar una cultura que, precisament per ser imposada, no consideren com a pròpia.

Finalment, un aspecte especialment citat d'aquest conflicte cultural és el tema de la llengua. Sobretot entre la població de més edat, la seva vida a Catalunya s'ha desenvolupat en castellà i perceben com una dificultat i en alguns casos fins i tot com una agressió el fet que s'els vulgui imposar una altra llengua. Alhora, es manifesta una gran incomprensió respecte a la importància que se li dóna a un tema que aquestes persones no consideren tan prioritari.

En cada un dels grups es va produir una especial combinació d'aquests discursos. Potser el factor més comú a tots ells era la qüestió nacional, tot i que prenia una forma molt diferent en cada un d'ells. A Viladecans, identitat i llengua no eren percebuts com a causa directa i fonamental de l'abstenció, tot i existir referències a un nacionalisme excloent, que deixava fora del joc polític les opcions no nacionalistes. En general, una percepció d'integració no plena per part d'aquest grup era més aviat el rerafons d'un menor interès i informació, que incloïa la política en general, però la política catalana més en particular. A l'Hospitalet la crítica predominava clarament per sobre de la desinformació. Els partits i la política eren objecte de moltes observacions crítiques, però aquestes s'accentuaven quan es parlava de política catalana. La connexió estava en aquest cas en l'agenda política dels partits catalans, centrats en la qüestió nacional, i oblidant adreçar els problemes prioritaris de la població. Finalment, a Santa Coloma apareixia el discurs més marcadament anti-nacionalista, que percebia les polítiques de la Generalitat com una agressió envers els immigrants, de la que CiU era la principal responsable i els altres partits els còmplices més o menys actius, conformant

El rol del context polític com a factor explicatiu de la participació electoral no ha estat gaire estudiat en la nostre realitat. En el cas de les eleccions legislatives espanyoles, Justel (1990) assenyalava que les oscil·lacions cícliques de l'abstenció en aquestes eleccions reclamen una explicació en base als fenòmens conjunturals, principalment polítics. Montero (1986), per la seva banda, considera que les eleccions generals de 1977 i 1982 es caracteritzaven per la seva "excepcionalitat" degut a la pròpia transcendència política d'ambdues eleccions. Les de 1977 es caracteritzaven per l'inici de l'etapa constituent i per ser les primeres eleccions legislatives

En les pautes de comportament que caracteritza cada elecció poden haver oscil·lacions importants de la participació degut a l'existència d'eleccions crítiques o excepcionals que es caracteritzen per un realinament del sistema de partits (Key, 1955). Hi ha determinats moments d'accentuat canvi social i polític que poden provocar un major grau de politització i mobilització (Justel, 1995). Aquestes situacions són les que poden ajustar-se a allò que molts analistes polítics i periodistes anomenen "el context polític". Els temes particulars d'una elecció, el paper dels polítics i de les seves estratègies partidistes la incidència dels mitjans de comunicació de masses que realitzen un important rol transmissiu (i re-construïnt) la informació política i estímulant l'interès en les campanyes, són elements que poden ajudar a configurar el context polític d'una elecció cap a una major o menor participació. Encara que no existeixen gaires evidències empíriques de la influència de la campanya electoral, el clima que l'envolta, o la publicació d'enquestes pre-electorals dibuixant un determinat escenari polític, aquests són efectes indirectes que valdria la pena considerar (Harrop i Miller, 1986). Degut al fet que aquests fenòmens són difícilment operacionalitzables i han estat poc tractats a nivell comparat - potser amb l'excepció de la competitivitat-, una bona part dels exemples que s'inclouen dins d'aquest apartat es centren en el cas espanyol.

2. El context polític d'una elecció.

Aquest apartat consisteix bàsicament en explicar quins són els principals plantejaments respecte als contextos polítics, institucionals o econòmics que poden afavorir o condicionar una major participació i, en definitiva, la trua electoral. Sobre això existeix una amplia literatura, especialment nord-americana, per la qual cosa intentarem esmentar aquells elements més importants, i, en concret, ens centrarem en els aspectes que creiem s'ajusten més a la nostra realitat: el context polític general d'una elecció, el tipus de convocatòria, la competitivitat o incertesa del resultat i el clima econòmic.

aquest escenari d'irrellevància per a alguns i de rebutj actiu per part d'altres a les eleccions autonòmiques. En conclusió, cada grup combinava de fet, a la seva manera, alguns dels diversos factors apuntats fins aquí, donant lloc a discursos diferents en la seva conformació global, però amb clares interseccions en el seu rerafons.

Tenim, doncs, sis aspectes diferents que han aparegut al llarg dels grups. Alguns dels participants feien constant referència a un d'ells, mentre altres combinaven diferents explicacions i negaven la importància d'altres. Aquests sis discursos no suposen l'existència de sis grups d'abstencionistes amb motivacions diferents. Tampoc es tracta de sis elements que formin part d'una explicació global on es trobin tots aquests aspectes. Però, alhora, entre aquests discursos hi ha obvietats connexions, plantejades de forma més o menys explícita per part dels participants. Així, en la manca d'informació entorn a les eleccions hi ha un component de visibilitat (segon ordre), però també un de menor atenció conscient pel fet de ser una política en català i percebuda com a monotemàticament nacionalista. La irrellevància de les eleccions o la desconexió entre preocupacions ciutadanes i agenda institucional es viu més intensament per la sensació d'exclusió d'alguns i pel desenvolupament d'aquestes realitats en una llengua que no senten com a pròpia. La manca de competitivitat és el reflex d'una situació que presenten les enquestes i difonen els mitjans i els líders d'opinió, però també el resultat de la crítica a la manca de diferenciació i d'oposició entre els partits, que es fa més evident en percebre que sols dediquen la seva atenció a la qüestió nacional. És a dir, manca d'informació i de rellevància, visió crítica dels partits i la seva agenda i percepció d'un nacionalisme obsessiu i exclouent són discursos diferents, acceptats sols parcialment per alguns dels participants, però que alhora es creuen i es reforcen mútuament en la percepció d'alguns d'ells.

Entre aquest conjunt d'explicacions, algunes d'elles haguessin aparegut sens dubte també en altres CCAA: els factors lligats a segon ordre a gairebé totes elles, la manca de competitivitat en la Galícia dels darrers anys, la percepció de trobar-se entre dues cultures al País Basc, les crítiques globals als partits a molts llocs, etc.. Potser el que és exclusiu de Catalunya és precisament la combinació de tots aquests discursos, que sense oferir una explicació integral de l'abstenció autonòmica, perquè el que aquí han aparegut són més aviat un conjunt de factors diferenciats, conforma un panorama particular i que porta a determinats sectors a sentir-se menys motivats i a deixar de votar amb especial facilitat.

Si es té en consideració que una bona part de l'electorat abstencionista ho és de forma intermitent cal introduir també en una explicació del comportament electoral el paper dels actors polítics -especialment, dels partits- i els contextos que poden estimular una major participació (Font, 1995). Les fluctuacions grans i reiterades dels nivells d'abstenció que es produeixen a l'Estat assenyalen que el que canvia més fàcilment és la "temperatura actitudinal" dels electors en raó del que entenem que es juguen en cada tipus d'elecció i en cada conjuntura específica (Justel, 1995).

polític d'una elecció particular.

que prengui en consideració tant factors sociològics com institucionals, així com el context mobilitzant-los a participar. L'estudi de l'abstencionisme requereix una explicació multicausal per part de certs electors, que van preferir abstenir-se en les autonòmiques anteriors, etcètera. Possiblement, aquest context polític pot haver influït en la percepció de les eleccions, com a nou candidat del PSC, la important mobilització del PP durant la campanya electoral, canvi polític, l'impacte de l'aliança política estatal entre CIU i el PSOE, l'aparició de Nadal diferents als dels comicis anteriors: proximitat d'unes eleccions generals amb expectatives de sociològiques de l'electorat mentre que els elements contextuals de l'elecció de 1995 són força 1992. En aquest marge de temps difícilment han pogut canviar les característiques autonòmiques de 1995 l'abstenció es va reduir en quasi 10 punts respecte les eleccions de la participació entre unes eleccions i unes altres. Per posar un exemple, a les eleccions d'abstencionistes, però la qüestió és complexa quan es vol explicar el perquè de les oscil·lacions pròxims en el temps. En una elecció concreta no és difícil saber qui són els votants i qui són els sempre expliquen per si mateixes la fluctuació de l'abstenció, especialment en moments l'electorat siguin més propensos a abstenir-se que altres, però aquestes característiques no determinades circumstàncies personals i actituds polítiques que fan que uns grups socials de actitudinal que influeixen en una major o menor motivació per anar a votar. Hi han unes dels anàlisis individuals s'ha posat èmfasi en determinades variables de caire estructural o

1. Introducció.

Contextos que estimulen la participació electoral *Marianna Ferrer*

5. Conclusions

Les eleccions autonòmiques catalanes registren taxes d'abstenció particularment altes. En cap d'aquestes eleccions s'ha aconseguit que dos de cada tres catalans votessin i en alguna no ha faltat tant perquè la meitat dels catalans amb dret a vot es quedessin a casa. Hem vist que l'abstenció diferencial, aquella que es dóna en aquestes eleccions i no en les generals, és més alta que en cap de les possibles unitats de comparació utilitzades (altres regions europees i CCAA de l'estat espanyol), singularitzant aquest comportament a Catalunya no tant per la seva existència com per la seva intensitat. A algunes CCAA, l'abstenció diferencial ha estat molt irregular en funció de com ha evolucionat la conjuntura política estatal, mentre que a Catalunya no hi ha hagut eleccions autonòmiques que no hagin suposat una desmobilització de més de 300.000 persones respecte a l'elecció anterior, arribant aquesta xifra a prop de 800.000 en un cas. A més, i a diferència també del que passa a altres llocs d'Espanya i d'Europa, l'abstenció és més gran en les eleccions autonòmiques que en les municipals, mostrant que aquelles tenen quelcom de particular.

De fet, bona part d'aquesta abstenció és resultat del que coneixem com a efecte de les "eleccions de segon ordre", que es dóna en totes aquelles que no són considerades com les més importants a tots els països del nostre entorn. A Catalunya, les eleccions de segon ordre més participatives foren les municipals de 1987 (68,5%), que coincidien amb les primeres eleccions europees. Totes les eleccions de segon ordre restants han quedat lluny d'aquesta xifra. Fins i tot aquest màxim de participació de 1987 va quedar molt lluny de les xifres que s'arriben a assolir en eleccions generals (80,7%, l'any 1982). És a dir, per un costat cal destacar que més de 2.000.000 de catalans han deixat de votar en les eleccions que menys interès han despertat (autonòmiques de 1992, europees de 1989 i 1994), però cal dir també que en totes les eleccions de segon ordre, han estat gairebé un milió i mig els ciutadans que han deixat de votar. Fins i tot en les eleccions generals de 1989 es supera aquesta xifra d'abstencionistes.

Què vol dir això? Que quan arriba una convocatòria que no compta amb suficients al·licients i que no genera especials esforços mobilitzadors dels partits, intensos debats mediàtics i llargues sobretaules amb converses sobre política en les famílies "normals", on la política no ocupa un espai central de les seves preocupacions quotidianes, hi ha importants sectors de població que es queden a casa s'esculli el Parlament de Catalunya, el d'Europa o l'Ajuntament de Viladecans. Per tant, bona part de l'explicació del fenomen que aquí ens interessa, l'abstenció en les eleccions autonòmiques catalanes, té poc a veure amb el fet de ser autonòmiques o de trobar-nos a Catalunya i pot aplicar-se exactament igual a les eleccions municipals catalanes o a les regionals franceses. Per exemple, l'abstenció en les eleccions autonòmiques catalanes no sol superar en més de 100.000 persones la que es produeix també en eleccions municipals, mostrant que la diferència principal es situa

entre aquest conjunt de convocatòries i les de primer ordre i no en factors exclusius de les eleccions autonòmiques.

Però a Catalunya aquest fenomen presenta una intensitat superior a la d'altres indrets. De fet, la major part de Catalunya s'assembla al País Basc, a Espanya o a Europa, però una part molt concreta i fonamental de Catalunya presenta trets molt diferenciats: l'àrea metropolitana de Barcelona i especialment alguns municipis d'aquesta. En aquesta zona ens trobem una mitjana de 15,5% d'abstencionistes diferenciats, que arriben al 18% si exclouem Barcelona del càlcul. Podríem dir a partir del raonament seguit fins aquí que, d'aquests, aproximadament la meitat són normals. És a dir, es corresponen als que també es produeixen al Gironès o a l'entorn de Bilbao. Però què succeeix per a que també deixi de votar l'altre meitat? Aquest sector d'abstencionistes té una importància que va més enllà del seu gruix quantitatiu, donat que la seva major homogeneïtat territorial i, per tant, la seva major diferenciació respecte al conjunt de la població catalana, provoca un problema afegit de representativitat en les institucions democràtiques catalanes, que es queden sense representar un sector concret de la ciutadania.

És a dir, des del punt de vista de les conseqüències de l'abstenció és tant important que els abstencionistes siguin molts, com que siguin diferents a la resta de la població. De tota manera, a l'hora de comprovar per mitjà de dades d'enquesta si efectivament aquests abstencionistes eren molt diferents al conjunt de la població, el balanç ha estat mixt. D'una banda, hem constatat una sèrie de característiques que diferencien a aquesta població del conjunt dels ciutadans de Catalunya: són més joves, tendeixen a ser menys escolaritzats i amb menys recursos (quan controlem els altres factors), hi ha més immigrants (especialment posteriors a 1970), persones no creients, no polititzades i votants socialistes d'eleccions generals. D'altra banda, cal dir també que l'abstenció autonòmica és plural i hi trobem representació de tots els col·lectius socials. A més, alguns dels trets que l'havien caracteritzat en les darreres dècades, el predomini d'immigrants i de votants socialistes, tendeix a reduir-se, homogeneïtzant-se parcialment la seva composició.

En el nostre intent d'entendre l'abstenció autonòmica, les explicacions adients per a aquestes dues situacions (segon ordre i singularitats del cas català) ens han aparegut combinades. Tot i que en cada elecció autonòmica hi hagi un nombre important d'abstencionistes diferenciats, també és cert que les trajectòries de vot individual són complexes i sovint resulten impossibles de reconstruir donat el poc interès en guardar record d'un fet tant poc central en la vida de molta gent com és el vot. En la realitat, doncs, més que abstencionistes diferenciats perfectes, votants en eleccions generals i abstencionistes en autonòmiques, el que trobem són abstencionistes intermitents. Gent que han deixat de votar en algunes ocasions, en alguns casos seguint patrons de comportament clarament delimitats i en molts altres amb trajectòries més erràtiques, incompletes o difícils d'interpretar. Per això, entre els grans discursos que hem identificat mitjançant els grups de discussió, hem de destriar entre aquells que afecten al fenomen més general de les eleccions de segon ordre, d'aquells que resulten més específics de les

Núria Tomàs

De: ferran.requejo@cpis.upf.es[SMTP:ferran.requejo@cpis.upf.es]
Enviado el: jueves 25 de junio de 1998 12:26
Para: fbofill@fus.org
Asunto: Conf div cultural

Conf

Hola Jordi,

t'agraeixo la invitació a predre part en la conferència internacional sobre diversitat cultural. Es una iniciativa atractiva i pertinent. Assistire a la reunió del 22 de setembre.

Si em permets un comentari inicial, crec que es podria millorar l'esquema inicial. Per exemple, l'apartat "les fonts" (suposo que vol dir les raons, causes, , etc de la diversitat) s'associen als "fluxos" de persones o de la comunicació. De fet, no calen fluxos per a la diversitat (plurinacionalismes, moviments indigenistes, moviments d'un sol issue). El "territori" apareix, en canvi, només en l'apartat de les "consequències" (?), on també hi ha "la pau", les "esperances" (?) (que sonen una mica a llenguatge de "missa", no?)

En fi, que compta amb mi i amb els meus habituals entusiasmes crítics. Obviament, l'apartat que més m'interessa és el de "diversitat cultural i poder", especialment en els vessants filosòfics i polítics-institucionals. També pots comptar amb mi per dirigir el que sigui.
Fins aviat . Si no ens veiem MOLT BON ESTIU

Ferran Requejo

eleccions autonòmiques catalanes, considerant alhora que alguns d'aquests factors tenen components d'ambdós situacions (taula 5.1).

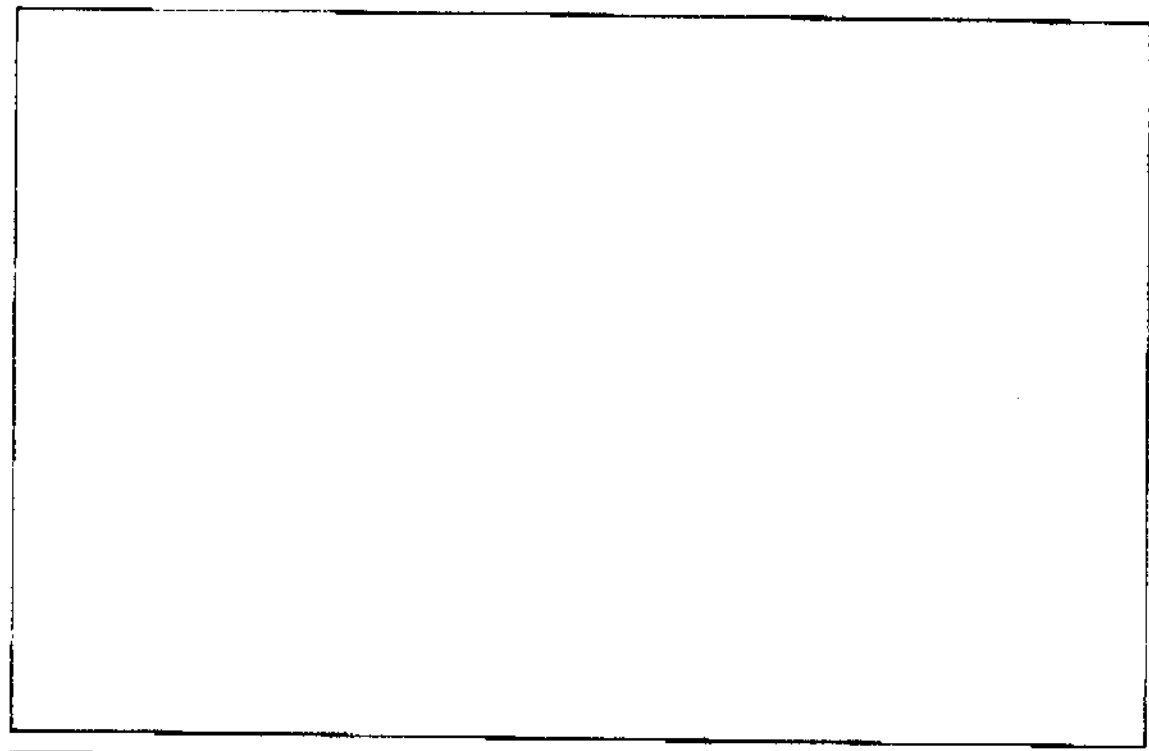
TAULA 5.1. Principals discursos dels abstencionistes i especificitat autonòmica-catalana dels mateixos

		Segon ordre	Autonòmiques catalanes
Eleccions importants	menys	X	-
Oferta partidària		X	X
Competitivitat i líders		?	X
Temes polítics tractats		-	X
Nacionalisme i llengua		?	X

És important precisar que el que segueix no és una síntesi dels discursos dels participants en els grups, que s'ha fet al capítol 4, sinó la nostra reinterpretació dels seus discursos, després de fer-ne una lectura crítica i de creuar-ho amb les restants informacions aparegudes en aquest treball. És probable que, almenys en alguns aspectes, els emissors originals dels missatges no es reconeixin en les nostres explicacions.

Com a altres llocs, es vota menys en aquestes eleccions perquè bona part de la població les considera menys importants. Com deia un dels membres dels grups "bueno, pues en éstas no voto y me voy a las que creo que son más importantes". Aquesta manca d'al·licients pot afectar a aquelles persones que per menor interès, politització o educació, obtenen menys satisfacció de l'acte de votar, o a aquelles que per estar menys informades o amb pitjor salut, votar els suposa un esforç més alt: "Sólo voto en las generales y nada más. Un poco por que soy mayor....No sé, no me encuentro muy bien y no me da por ir". Perquè la Generalitat és considerada innecessària, perquè es percep com una entitat que sols administra decisions preses a altres llocs o perquè s'han explicat o entès poc les seves funcions, una part de la població no troba prou motius per anar a votar: "a uno le interesa más a la hora de apoyar, apoyar más al que tiene el poder que al que es el intermediario". També resulta curiós que alguna gent justifiqui algunes de les seves abstencions (i, principalment, les autonòmiques) per desinterès general per la política o per un desencantament global envers els partits i/o la política institucional. Aquest raonament hauria de portar, en tot cas, a una abstenció permanent, però el fenomen que sembla donar-se més aviat és el d'aprofitar aquelles convocatòries on el vot no és crucial per a expressar aquesta voluntat de crítica, mentre que en eleccions excepcionalment importants s'acaba sovint anant a votar malgrat tot, i encara que sigui per evitar que guanyi el pitjor.

Les altres explicacions sí semblen més pròpies de la realitat catalana, tot i que no sigui del tot inversemblant pensar que puguin donar-se en certa mesura en altres CCAA: així, poden haver-hi altres casos on els candidats opositors siguin poc coneguts, on les majories estan clares i consolidades (Galícia, Extremadura) i on hi ha hagut una forta immigració que pot sentir-se entre la cultura d'origen i la de recepció (a les àrees metropolitanes de Madrid i Bilbao). Però en tots aquests casos hi ha bones raons per a pensar que es

TELEFAX NÚM.	93.4588708
A TO	FUNDACIÓ JAUME BOPILL
ATENCIÓ	SR. JORDI PORTA
DE FROM	JOSEP ANTON
DATA	25/6/1998
NÚM. DE FOLLS, INCLOS AQUEST	
NUMBER OF PAGES, INCLUDING THIS	2

Mallorca, 285. 08037-BARCELONA
 Tlf: (34.3) 4589595
 Fax: (34.3) 4576851
 E-mail: centre@unescocat.org
 web: www.unescocat.org

Institució independent i no lucrativa amb relacions oficials amb la UNESCO
 Organització no governamental associada al Departament d'Informació de les Nacions Unides

tracta de factors que, tot i no ser exclusius, es senten de forma més intensa a Catalunya.

Entre aquests, un d'ells parteix d'una realitat sociològica, tot i que un conjunt de decisions polítiques hagin contribuït a reforçar-lo: en funció del origen, del lloc on s'ha viscut i de l'actitud adoptada existeixen a Catalunya molt diversos graus de relació amb cada una de les llengües i, en general, amb la qüestió nacional. Aquesta situació sí presenta trets particulars, perquè entre les restants zones receptores d'immigració, Madrid no té llengua pròpia i al País Basc l'ús de l'euskera és minoritari entre la pròpia població basca, de manera que ni la vida política es desenvolupa íntegrament en Euskera, ni és la llengua habitual en la relació entre l'administració autonòmica (i municipal) i els ciutadans, ni és la llengua exclusiva de la televisió autonòmica. Així, almenys per part de la població immigrant que viu a Catalunya, la llengua constitueix un aspecte destacat del fet diferencial i sobre ella projecten les seves actituds i sentiments relatius al seu grau d'integració en la societat catalana. Per a aquests sectors, el predomini clar del català com a llengua oficial de la política catalana i l'existència d'una cultura nacionalista que perceben també com a oficial (en tant que compartida per gairebé totes les elits polítiques) els porta a no voler integrar-se en un projecte polític i cultural que no poden compartir precisament per aquesta dimensió nacionalista, que perceben com a excloent. La percepció que els discursos són predominantment nacionalistes en les campanyes autonòmiques porta fins i tot a la paradoxal acceptació implícita que aquesta és la postura "políticament correcta", la postura "catalana", identificant així de forma exclusiva com a català el que és nacionalista. Fins al punt que aquells partits que són presentats com a "no catalans" deixen de tenir sentit en unes eleccions que es consideren "catalanes": "Porque yo he oído al líder éste que había aquí del PP, que es de Cataluña, que es catalán-catalán, porque lo oyes hablar y tiene un catalán cerrado. Pero como es de un partido que no es de Cataluña, no es catalán. Eso lo he oído cientos de veces. Entonces claro, la gente de oír, oír, oír y mucha gente ya pasa de ir a votar. Porque dicen, "si ciertos partidos no son de Cataluña, entonces ¿para qué voy a votar yo?".

Més enllà d'aquest discurs, generat en la sensació d'exclusió respecte als trets bàsics de la política catalana, la llengua té un impacte més genèric però tant o més important: un sector significatiu de població immigrant, per rebuig en alguns casos i per comoditat en altres, "desconnecta" quan escolta política en català. Desconnectar pot voler dir no escoltar en alguns casos, però sobretot vol dir no seguir els mitjans de comunicació en català, precisament aquells on la informació sobre política catalana és més rica i abundant. Això té, almenys, dues conseqüències: en primer lloc, un sector de públic molt més desinformat sobre tot el que té a veure amb les eleccions autonòmiques. Portat al seu extrem és el discurs d'aquell informant que diu "es que ni me entero cuando son las autonómicas". Però, sense arribar a aquest punt, provoca que alguna gent no conegui altres candidats ni ofertes programàtiques que les de CiU i Pujol: "Hasta 15 o 20 días antes de las elecciones, no se conoce a los otros candidatos que pueda haber". En segon lloc, la dependència informativa de mitjans en castellà i/o d'àmbit estatal dona lloc també a una informació molt més parcial sobre quins són els temes

+ a l'ús
a →
el 'hass'

12. Caterina Garcia. *L'ACTIVITAT EXTERIOR DE LES REGIONS: UNA DÈCADA DE PROJECCIÓ EXTERIOR DE CATALUNYA*. 116 pàgs. 1995. 1.154/1.200 Pts. ISBN 84-85557-48-4.
13. Eduardo Giordano i Carlos Zeller. *POLITQUES DE TELEVISIÓ A ESPANYA: MODEL TELEVISIU I MERCAT AUDIOVISUAL*. 161 pàgs. 1996. 1.442/1.500 Pts. ISBN 84-85557-51-4.
14. Albert Padró-Solanet i Clara Riba. *LA REGULACIÓ DEL PROCÉS ELECTORAL*. (En preparació)
15. Xavier Martínez Celorrio (Fundació CIREM). *DIVERSITATS EN DESIGUALTAT. UNA APROXIMACIÓ ALS ALUMNES SENSE ÈXIT ESCOLAR*. 223 pàgs. 1996. 1.731/1.800 Pts. ISBN 84-85557-50-6.
16. La Vola, equip d'educació ambiental. *AVALUACIÓ DEL PROGRAMA INTEGRAT D'EDUCACIÓ AMBIENTAL DE CORNELLA DE LLOBREGAT*. 141 pàgs. 1996. 1.442/1.500 Pts. ISBN 84-85557-49-2.
17. Equip d'Assessorament per a la Rehabilitació d'Habitatges (EARHA). *BALANÇ DE LA POLÍTICA D'HABITATGE*. 101 pàgs. 1996. 1.154/1.200 Pts. ISBN 84-85557-52-2.
18. Equip ESTUDIS. *LES TENDÈNCIES D'EVOLUCIÓ DE LA SANITAT A CATALUNYA*. 115 pàgs. 1997. 1.250/1.300 Pts. ISBN 84-89622-52-3.
19. Ferran Camps. *INICIATIVA LEGISLATIVA POPULAR*. 144 pàgs. 1997. 1.347/1.400 Pts. ISBN 84-89622-53-1.
20. Col·lectiu. *FINANÇAMENT DELS PARTITS POLITICS*. 110 pàgs. 1997. 1.347/1.400 Pts. ISBN 84-89622-78-7.
21. Josep Gifreu i Francesc Pallares. *COMUNICACIÓ POLITICA I COMPORTAMENT ELECTORAL*. 240 pàgs. 1998. 1.923/2.000 Pts. ISBN 84-8334-000-3.
22. Nuria Font. *DEMOCRÀCIA I PARTICIPACIÓ CIUTADANA*. 85 pàgs. 1998. 962/1.000 Pts. ISBN 84-8334-012-7.

centrals de la política catalana. La política catalana troba ressò en aquests mitjans quan hi ha una polèmica sobre la llengua, però no quan l'oposició critica les prioritats pressupostaries dels governs de CiU. Com a resultat, els públics que depenen informativament d'aquests mitjans tendeixen molt més a creure que la política catalana consisteix, de forma gairebé exclusiva, en una competició per veure qui és més català que el seu adversari polític. És a dir, la doble comunitat lingüístico-informativa no sols té efectes en el terreny de les identitats nacionals, sinó que agreuja el fenomen del segon ordre ("ni me entero"), contribueix a construir la imatge de la manca de competitivitat i de manca d'oposició i a donar una imatge de la política catalana com un etern debat monogràfic sobre catalanisme.

Però òbviament, tampoc podem reduir tots aquests temes a una qüestió de consum de mitjans d'informació. La queixa entorn a un excessiu predomini de la qüestió nacional en el debat polític català apareixia també entre el sector d'informants més ben informat, tot i poder estar condicionat per la coincidència entre el desenvolupament dels grups i el debat sobre la llei del català. La reivindicació d'un major debat entorn als temes que "preocupen realment la gent": "Claro, porque el debate en términos de lucha contra el paro, la cuestión de la corrupción, una mayor democratización de las decisiones... Todos esos campos no se tocan". Òbviament, aquests temes formen part del debat polític català, de l'activitat parlamentària i de la campanya electoral d'alguns partits, però el seu ressò no arriba a aquests sectors de població que segueixen percebent unes elits polítiques obsessionades, no en millorar la situació de l'ocupació, sinó en si les prestacions s'han de cobrar en català o castellà.

L'altre gran element característic de les eleccions autonòmiques catalanes és la incapacitat per fer visible un projecte alternatiu: "si no hay confrontación, ni se ve que pueda haber un cambio, la gente no va". Aquests sectors de la ciutadania no perceben que existeixi una tasca clara d'oposició, ni que es formulï cap projecte diferent a l'existent. En aquestes circumstàncies les eleccions es converteixen en un "Barça-Compostela", on realment sols juga un equip i on ningú dubta de quin serà el resultat. Com succeeix sovint amb aquests partits, la gent veu que l'equip no el necessita i que donat l'interès, es pot seguir el partit des de la TV o des de la platja. Són gent que "Vota Felipe y vota Corbacho" (que no són sols figures més o menys conegudes, sinó que simbolitzen tot un conjunt de realitzacions palpables i concretes), però que quan diuen "Obiols no sabemos quien es" estan dient també que no saben que podria voler dir una Catalunya amb un altre govern, perquè ningú els hi ha explicat.

Tot plegat conforma un panorama ple d'incomunicacions: ciutadans que no volen escoltar, mitjans de comunicació que no expliquen i partits polítics que són incapaçs de fer-se sentir, conformen una situació on es veu una institució desdibuixada, de la que la política (o, almenys la política que interessa aquesta gent) està absent i per la que no val la pena molestar-se en anar a votar.

6. Manuel Ludevid. *LES EMPRESES A CATALUNYA I EL MEDI AMBIENT: PERCEPCIÓ I RESPOSTES DE GESTIÓ*. 99 pàgs. 1995.
7. Jordi Sánchez (Coordinador). *MODELS I REFORMES DE L'ESTAT DEL BENESTAR*. 94 pàgs. 1995.

Col·lecció Polítiques

1. Marc Carrillo i altres. *ELS ESTRANGERS A ESPANYA*. 80 pàgs. 1992. 962/1.000 Pts. ISBN 84-85557-31-X. (Exhaurit)
2. Isidor Martí i altres. *LA LENGUA ALS PAÏSOS CATALANS*. 122 pàgs. 1992. 1.154/1.200 Pts. ISBN 84-85557-32-8. (Exhaurit)

3. Xavier Arbós i Josep Me Castella. *LA LIBERTAT INDIVIDUAL I ELS SEUS LIMITS*. 45 pàgs. 1992. 745/775 Pts. ISBN 84-85557-34-4.
4. Equip d'Assessorament per a la Rehabilitació d'Habitatges (EARHA). *L'HABITATGE A CATALUNYA*. 68 pàgs. 1993. 962/1.000 Pts. ISBN 84-85557-35-2.

5. Manuel Ludevid. *LES POLITIQUES INTERNACIONALS DE RESPOSTA AL CANVI GLOBAL EN EL MEDI AMBIENT*. 70 pàgs. 1993. 962/1.000 Pts. ISBN 84-85557-38-7.
6. Carme Trilla. *UN NOU MARC PER A LA POLITICA D'HABITATGE A CATALUNYA (1982-1992)*. 49 pàgs. 1993. 745/775 Pts. ISBN 84-85557-36-0.

7. Isabel Rueda i Xavier Sancimens. *L'ADMINISTRACIÓ PÚBLICA A CATALUNYA: UN MODEL D'ORGANITZACIÓ TERRITORIAL?* 205 pàgs. 1994. 1.635/1.700 Pts. ISBN 84-85557-39-5.

8. Equip d'Assessorament per a la Rehabilitació d'Habitatges (EARHA). *UNA DEMANDA SOCIAL DELS JOVES: ELS HABITATGES PROTEGITS*. 104 pàgs. 1994. 1.154/1.200 Pts. ISBN 84-85557-40-9.

9. Centre d'iniciatives i Recerques Europees a la Mediterrània (CIREM). *ÈXIT I FRACAS ESCOLAR A CATALUNYA*. 250 pàgs. 1995. 1.731/1.800 Pts. ISBN 84-85557-45-X.
10. Josep M. Artigal (Coordinador). *ELS PROGRAMES D'IMMERSIÓ ALS TERRITORIS DE LLENGUA CATALANA*. 150 pàgs. 1995. 1.442/1.500 Pts. ISBN 84-85557-46-8.

11. Agusth Bosch. *EL SISTEMA ELECTORAL. UNA PROPOSTA PER AL PARLAMENT DE CATALUNYA*. 65 pàgs. 1995. 962/1.000 Pts. ISBN 84-85557-47-6.

El problema està en que la decisió d'aquests sectors contribueix també a definir aquesta política i aquesta institució, convertint-les en escenaris plagats d'absències: absència d'un sector significatiu de la ciutadania que s'ha quedat a casa, absència (o, almenys, percepció d'absència i això és al final el que compta) de temes fonamentals en l'agenda de debat polític, absència de competitivitat i, el que és més greu, absència d'alternatives. I no es tracta de desitjar que guanyi una força política o una altra sinó d'evitar que en la política catalana acabi havent-hi la principal i pitjor de totes les absències possibles: absència de política. Això convertiria l'autogovern de Catalunya en pura administració i aquest model, que pot funcionar en realitats subestatsals d'altres països, no sembla tenir res a veure amb el que es demanava, amb allò de "llibertat, amnistia, estatut d'autonomia".

X

Finalment, és possible treure alguna conclusió sobre la importància de cada un d'aquests discursos i sobre la seva possible evolució? Amb les dades utilitzades en aquest treball no podem plantejar conclusions definitives a aquesta pregunta. L'anàlisi de la composició de l'abstenció en diferents eleccions i l'aparent tendència a la disminució d'alguns dels seus trets més característics (menys predomini del PSC, major similitud entre els grups definits pel seu coneixement del català) faria pensar en certa tendència favorable a la pèrdua d'importància d'alguns dels factors relacionats amb la llengua i la cultura, pel propi procés de reemplaçament intergeneracional, ajudat potser per cert procés de retorn a les zones origen d'alguns grups d'immigrants. Però, d'altra banda, cal recordar que l'abstenció és sempre el resultat de la interacció entre un conjunt de predisposicions sociològiques i l'estratègia dels partits polítics i les institucions, que més aviat ha provocat el reforçament d'aquests discursos culturals en el darrer temps. Les tendències sociològiques de fons són, per tant, favorables a una normalització de l'abstenció diferencial catalana, que podria explicar-se cada cop més en termes de segon ordre i de competitivitat, però el resultat final de tot aquest procés està sobretot en mans dels partits, dels governants, dels mitjans de comunicació i, perquè no, del conjunt de la societat civil que viu i treballa a Catalunya.

15. Jordi Berrío, Oriol Casassas, Lluís Duch, Pere Lluís, Ramon M. Nogues i Santiago Riera. *LA CULTURA DAVANT DEL NOU SEGLE*. 286 pàgs. 1991. 2.885/3.000 Pts. ISBN 84-85557-28-X.
16. Esther Barbé, Rafael Grasa. *LA COMUNITAT EUROPEA I LA NOVA EUROPA*. 230 pàgs. 1992. 3.365/3.500 Pts. ISBN 84-85557-30-1.
17. Col·lectiu. *EL PAPER DE L'ESTAT AL SEGLE XXI. Jornades de debat*. 300 pàgs. 1993. 3.846/4.000 Pts. ISBN 84-85557-37-9.
18. Francesc Roca. *PER COMPRENDRE EL FUTUR*. 200 pàgs. 1994. 1.635/1.700 Pts. ISBN 84-85557-42-5.
19. Andreu Lope. *INNOVACIÓ TECNOLÒGICA: OCUPACIÓ, GESTIÓ DE LA MÀ D'OBRA I CANVIS ORGANITZATIUS A LES EMPRESES*. 293 pàgs. 1994. 2.404/2.500 Pts. ISBN 84-85557-41-7.
20. Equip d'ecoconcern coordinat per Emil Herbolzheimer, Martí Olivella i Stefano Puddu. *PROPOSTES INNOVADORES PER REPENSAR L'ECONOMIA. UNA INVITACIÓ AL DIALOG*. 300 pàgs. 1995. 2.404/2.500 Pts. ISBN 84-85557-43-3.
21. Col·lectiu. *NACIONALISMES I CIÈNCIES SOCIALS*. 256 pàgs. 1997. 2.404/2.500 Pts. ISBN 84-89622-69-8.
22. Miquel Domingo i Maria Rosa Bonet. *BARCELONA I ELS MOVIMENTS SOCIALS URBANS*. 1998. 325 pàgs. 2.885/3.000 Pts. ISBN 84-8334-030-5.
- Col·lecció L'Estat de la Qüestió (Distribució restringida i gratuïta)
1. Centre d'Iniciatives i Recerques Europees a la Mediterrània (CIREM). *EL FRACÀS ESCOLAR A CATALUNYA*. 77 pàgs. 1992.
2. Andreu Lope, Fausto Miguélez i Adela Ros. *INNOVACIÓ TECNOLÒGICA I MÀ D'OBRA*. 64 pàgs. 1992. (Exhaurit)
3. Jordi Pascual. *LA IMMIGRACIÓ ESTRANGERA A CATALUNYA*. 73 pàgs. 1993. (Exhaurit)
4. Lluís Recolons. *EVOLUCIÓ DE LA NATALITAT A ESPANYA*. 71 pàgs. 1993. (Exhaurit)
5. Lluís Bonet (Coordinador). *DIVERSITAT CULTURAL I POLÍTiques CULTURALS A EUROPA*. 86 pàgs. 1995.

Esforços mobilitzadors

La primera part d'aquest treball s'ha centrat en els grans protagonistes de l'abstenció: les persones que prenen la decisió de quedar-se a casa o d'anar a votar quan arriben les eleccions. Però si elles i ells són els principals actors d'aquest procés, no són en absolut els únics i no seria gens apropiat pensar que els actors restants són secundaris. L'escenari electoral en el que aquests ciutadans prenen la decisió és construït i constantment reformulat per l'acció dels partits polítics, però també de les institucions, els mitjans de comunicació i les entitats cíviques. De fet, sense l'acció informativa i mobilitzadora d'aquest conjunt d'actors serien pocs els ciutadans que s'assabentessin de la celebració d'un procés electoral, que tinguessin informació suficient per decidir què fer i trobessin prou bons motius per acostar-se a dipositar el vot¹⁹. Aquest rol mobilitzador d'aquest conjunt d'actors serà el tema d'aquesta segona part del treball.

Començarem revisant quin és el paper que juguen aquests col·lectius. En primer lloc, veurem què és el que fan habitualment a altres països i quines evidències hi ha que les seves accions tinguin algun resultat. Després veurem el mateix per a Catalunya, amb alguns apunts respecte al conjunt de l'estat. Finalment, un cop havent revisat el que es fa i el que es podria fer a Catalunya, presentarem el catàleg de propostes entorn a quines decisions mobilitzadores es podrien prendre per tal de fer créixer la participació en les eleccions autonòmiques catalanes.

¹⁹ Podria ser un escenari similar al d'algunes eleccions locals als EUA on, sense gairebé cap acció mobilitzadora de partits i entitat i amb molt escassa informació institucional i mediàtica sobre el tema, el dia passa sense que la major part de la gent arribi a saber que poden anar a votar el seu alcalde.

8. Joan Costa i Antoni Junyent. *POBRESA I MARGINACIÓ. Un estudi al Bisbat de Vic*. 1989. ISBN 84-85557-15-8. (Exhaurit)
9. Núria Bosch, Antoni Castells i Mercè Costa. *ELS INGRESSOS I LES DESPESSES DEL SECTOR PÚBLIC A CATALUNYA*. 146 pàgs. 1989. 1.442/1.500 Pts. ISBN 84-7410-439-4.
10. Jordi Berrío, Lluís Bonet, Salvador Cardús, Josep Gifreu, Isidor Mari i Enric Saperas. *LA POLÍTICA CULTURAL EUROPEA. Una proposta des de Catalunya*. 1990. Reimpressió 1991. 166 pàgs. 1.442/1.500 Pts. ISBN 84-85557-18-2.
11. Lluís Ventosa. *DELINQUÈNCIA I DISSOCIALITAT*. 342 pàgs. 1990. 2.404/2.500 Pts. Coeditat amb OBINSO. ISBN 84-85557-19-0.
12. Vicenç Fisas. *DEFENSA 2.001. Una proposta de defensa no ofensiva per Espanya*. 256 pàgs. 1990. 1.885/1.960 Pts. ISBN 84-85557-20-4.
13. Antoni Estradé i Montserrat Treserra. *CATALUNYA INDEPENDENT? Anàlisi d'una enquesta sobre la identitat nacional i la voluntat d'independència dels catalans*. 218 pàgs. 1990. 1.442/1.500 Pts. (2a edició) ISBN 84-85557-21-2.
14. Salvador Aguilà (Director). *SINDICALISME I CANVI SOCIAL A ESPANYA 1976-1988*. (Distribució restringida.) ISBN 84-85557-23-9.
- Vol. I. *SOCIOLOGIA DE LES ORGANITZACIONS SINDICALS. Estratègia d'investigació i conclusions generals*. Salvador Aguilà. (En preparació.)
- Vol. II. *ELS CONTEXTOS DE L'ACCIÓ SINDICAL*. Josep Gonzàlez Galvet, Francesc Pérez Amorós, Jordi Roca i Eduard Rojo. 437 pàgs. 1990. 2.981/3.100 Pts. ISBN 84-85557-24-7. (Exhaurit)
- Vol. III. *LES ORGANITZACIONS. La conducta estratègica i el model sindical*. Salvador Aguilà. (En preparació.)
- Vol. IV. *ELS LÍDERS. La cultura sindical del nucli dirigent de les organitzacions*. Salvador Aguilà i Carlos Zeller. 648 pàgs. 1991. 3.462/3.600 Pts. ISBN 84-85557-27-1.
- Vol. V. *ELS TREBALLADORS. Actituds associatives i acció sindical a l'empresa. El cas d'un centre productiu del metall*. Andreu Lope (amb la col·laboració de Pilar Carrasquer). 221 pàgs. 1990. 1.538/1.600 Pts. ISBN 84-85557-25-5.
- Vol. VI. *EPÍLEG: LA VAGA GENERAL DEL 14-D*. Salvador Aguilà i Jordi Roca. 162 pàgs. 1991. 1.538/1.600 Pts. ISBN 84-85557-26-3.

6. Els efectes de la mobilització: Catalunya en perspectiva comparada

Determinisme o acció humana. Aquesta és una de les preguntes bàsiques de les ciències socials i és també el tema de fons d'aquest capítol. Fins a quin punt l'abstenció electoral és el resultat més o menys necessari d'un conjunt de situacions socials donades o fins a on hi ha un marge per a que els actors polítics i les institucions, mitjançant la seva actuació, puguin alterar i superar aquestes condicions i fer créixer el nombre de votants en una determinada convocatòria. És possible fer pujar la participació electoral a base de diners, voluntat o convicció? Quins mecanismes han estat exitosos per aconseguir aquests increments participatius? Quins actors tenen més probabilitats de resultar exitosos en aquests intents?

Aquestes seran algunes de les preguntes que s'abordaran en aquest capítol. Per fer-ho ens basarem en un conjunt de fonts i materials recollits al llarg d'aquesta recerca. En primer lloc, entrevistes amb persones que es dediquen, entre altres coses, a mobilitzar abstencionistes: persones de l'administració, de partits polítics o d'entitats no governamentals que treballen amb aquest objectiu, fonamentalment de Catalunya i dels EUA. A Catalunya hem entrevistat els responsables de campanyes electorals dels principals partits catalans i hem parlat amb un representant de l'administració electoral de la Generalitat. Per tal de recollir experiències forànies hem optat pels EUA. L'elecció pot provocar sorpreses, tant per les importants diferències polítiques i culturals existents, com per l'escàs èxit aparent de les iniciatives mobilitzadores endegades en aquest país. Però precisament per tractar-se d'un país amb una molt escassa participació electoral, és el lloc on més iniciatives públiques i privades s'han desenvolupat per tal d'enfrontar el tema. Als EUA, les entrevistes s'han fet fonamentalment amb l'administració i amb l'ampli ventall d'organitzacions cíviques creades molt especialment amb aquesta finalitat.

Una segona font fonamental han estat els materials utilitzats en aquestes mateixes campanyes. El ventall d'organitzacions s'amplia en aquest cas al Ministeri de l'Interior i la Xunta de Galícia a l'Estat espanyol i a algunes ONGs nord-americanes amb les que no hem parlat, però de les que disposem també d'informació. Finalment, s'ha treballat amb les recerques publicades en llibres i revistes de ciències socials, que descriuen i tracten d'avaluar els efectes d'algunes d'aquestes campanyes, amb conclusions no sempre coincidents.

Aquest capítol tindrà dos grans apartats. En el primer revisarem les experiències comparades i, en el segon, el que s'ha fet a Catalunya. A nivell comparat es disposa d'una tradició molt més rica de treball en aquesta línia i d'intents més acabats de contrastar l'efecte d'algunes d'aquestes mesures. Per contra, algunes de les idees que hi apareixen poden resultar difícils de traslladar a realitats molt diferents. En el segon apartat, quan entrem a valorar les experiències catalanes, prendrem una òptica més o menys explícitament

7. Equip de Sociologia Electoral (U.A.B.). *ELECTORAL A L'ESTAT ESPANYOL*. 360 pags. 1984. 2.692/2.800 Pts. ISBN 84-7410-179-4.

8. Equip de Sociologia Electoral (U.A.B.). *DECISIÓ ELECTORAL I CULTURA POLITICA*. 368 pags. 1986. 2.500/2.600 Pts. ISBN 84-7410-280-4.

9. Ramon M. Canals, Francesc Pallares, Josep M. Valles i Rosa Virós. *ATLAS ELECTORAL DE CATALUNYA 1982-1988*. 295 pags. 1990. 3.077/3.200 Pts. ISBN 84-85557-17-4.

10. Equip de Sociologia Electoral (U.A.B.). *L'ELECTORAT CATALA A LES ELECCIONS AUTONÒMIQUES DE 1988: OPINIONS, ACTITUDS I COMPORTAMENTS*. 242 pags. 3.365/3.500 Pts. ISBN 84-85557-29-8.

11. Ramon M. Canals, Joan Font, Francesc Pallares (coordinador), Josep M. Valles i Rosa Virós. *ATLAS ELECTORAL DE CATALUNYA 1989*. 1996. (En preparació)

Col·lecció Dossiers

1. Carme Alemany, Dolores Casares i Robert Tomàs. *QUALITAT I COSTOS DE L'E.G.B. A CATALUNYA* (Edició reduïda). 238 pags. 1983. 769/800 Pts. ISBN 84-85557-11-5 (Exhaust)

2. Vicenç Fisas. *GUIA BIBLIOGRÀFICA SOBRE ESTRATÈGIA I PROLIFERACIÓ NUCLEARS*. 255 pags. 1983. 769/800 Pts. ISBN 84-85557-10-7.

3. Esteban Pinilla de las Heras. *CRISI I ANTICRISI DE LA SOCIOLOGIA*. 229 pags. 1987. 1.442/1.500 Pts. ISBN 84-7410-313-4.

4. Raimon Bonal. *LES S.A.L. A CATALUNYA. Les Societats Anònimes Laborals, embrió d'una nova figura empresarial*. 166 pags. 1987. 1.442/1.500 Pts. ISBN 84-7410-326-6.

5. Vicenç Fisas. *LES ARMES DE LA DEMOCRÀCIA. Exportacions espanyoles d'armament 1980-1987*. 387 pags. 1988. 1.885/1.960 Pts. ISBN 84-7410-378-9.

6. Rosa M. Chico i Noemí Ibañez. *LENGUA I JOCS OLÍMPICS*. 61 pags. 1988. 529/550 Pts. ISBN 84-7410-391-6.

7. Vicenç Fisas. *LA MILITARITZACIÓ DE LA CIÈNCIA. Els programes d'investigació militar a Espanya, 1982-1992*. 267 pags. 1989. 1.885/1.960 Pts. ISBN 84-7410-440-8.

comparativa amb el que s'haurà discutit prèviament, que ens permeti valorar la normalitat o excepcionalitat del que s'ha fet des de Catalunya, sempre que la informació disponible ho permeti. Precisament amb aquesta finalitat, incorporem els esforços institucionals per mobilitzar els votants a Galícia i al conjunt de l'estat, dins de l'apartat dedicat a Catalunya. Hem procurat estructurar els dos apartats a partir d'una mateixa lògica, tot i que les seccions no són exactament coincidents, donada l'enorme diversitat en les fonts disponibles per a cada un dels casos. En tot cas, els partits polítics, l'administració i les ONGs (a més dels mitjans de comunicació, en el cas català) són els grans protagonistes i per tant també els estructuradors de les pàgines que segueixen, comptin o no amb una secció pròpia en cada un dels apartats.

6.1. Experiències comparades

Qui són es responsables de la mobilització electoral en les democràcies occidentals? Quins tipus de campanyes o d'iniciatives concretes s'han fet per incrementar la participació electoral? Respondrem a aquestes preguntes en tres grans apartats. En el primer revisarem quin és l'impacte de l'existència i la implantació de determinats actors polítics. Es a dir, si fins i tot en el cas que no hi hagi campanyes amb explícita voluntat mobilitzadora, la sola presència d'organitzacions socials crea un clima més favorable per a la participació electoral. En els altres dos grans apartats revisarem quines han estat les estratègies i els resultats de les mobilitzacions, de les realitzades des dels partits polítics en el primer cas i de les que han tingut origen en altres institucions, en el segon. Es tractarà de veure on i com s'ha fet i si hi ha indicacions clares que aquests esforços han estat exitosos. Tot i que s'abreujaran molt les idees que no tinguin cap rellevància pel nostre entorn, la immensa majoria de les fonts són d'origen anglosaxó i, molt particularment nord-americà, pel que alguns apartats inclouran una secció on es discutirà quin és el grau "d'importabilitat" d'aquestes experiències.

6.1.1. La presència d'organitzacions

En aquest apartat revisem la importància que té la presència de determinades organitzacions polítiques, a nivell de pertinença individual o de presència en l'entorn, per donar lloc a situacions més participatives. Si la resta del capítol s'adreçarà a veure quin és el resultat dels esforços mobilitzadors d'aquests actors, aquí pretenem veure quin és l'efecte que té la seva estricta presència. Tocqueville va popularitzar la importància de la vida associativa pel funcionament correcte d'una democràcia. Després de molts anys de reivindicació d'aquest mateix discurs per part d'alguns acadèmics més o menys aïllats²⁰, el treball recent de Robert Putnam²¹ a tornat a situar aquest tema entre les preocupacions centrals de les ciències socials. Discutirem

²⁰ Per exemple, Carole Pateman (1970) o Benjamin Barber (1984).

²¹ Ens referim especialment al seu treball sobre es regions italianes (1995), però també al seu més recent i polèmic article sobre la decadència de la vida associativa als EUA (1997).

6. Francesc Gabana. *LES MULTINACIONALS A CATALUNYA*. 164 pàgs. 1984. ISBN 84-7410-162-X.

7. Medina, M. Barceló, X. Berenguer, J. Corominas, V. Fisas, J. Puig, S. Riera, J. Serrasolses i S. Vilanova. *NOVES TECNOLOGIES. RISC I ALTERNATIVES*. 224 pàgs. 1986. 1.442/1.500 Pts. ISBN 84-7410-273-1.

8. Vicenç Fisas. *ESTUDI DE LA PAU I DELS CONFLICTES*. 358 pàgs. 1987. 1.442/1.500 Pts. ISBN 84-7410-305-3.

9. Jordi Estivill i Josep M. de la Hoz. *CULTURA POLITICA DELS TREBALLADORS A CATALUNYA. Estudi de les eleccions sindicals 1944-1987*. 220 pàgs. 1988. 1.442/1.500 Pts. ISBN 84-7410-379-7.

10. Col·lectiu. *NORD-SUD, DIAGNÒSTIC I PERSPECTIVES*. 223 pàgs. 1988. 1.442/1.500 Pts. ISBN 84-7410-381-9.

11. Pere Escorsa i Francesc Solé Parellada. *INNOVACIÓ TECNOLÒGICA A CATALUNYA*. 349 pàgs. 1988. 2.885/3.000 Pts. ISBN 84-7410-402-5.

Col·lecció Estudis Electorals

1. Equip de Sociologia Electoral (U.A.B.). *SOBRE LES ELECCIONS LEGISLATIVES DEL 1977*. 360 pàgs. 1979. 865/900 Pts. ISBN 84-85557-01-8.

2. Equip de Sociologia Electoral (U.A.B.). *LES ELECCIONS DE 1977 A CATALUNYA*. 488 pàgs. + diversos mapes fora de text. 1981. 2.981/3.100 Pts. ISBN 84-85557-03-4.

3. Equip de Sociologia Electoral (U.A.B.). *ATLAS ELECTORAL DE CATALUNYA 1976-1980*. 256 pàgs. 1981. 1.058/1.100 Pts. ISBN 84-85557-03-5.

4. Albert Balcells, Joan B. Gulla i Conxita Mir. *LES ELECCIONS GENERALS A CATALUNYA DE 1901 A 1923. Relació dels resultats electorals de 1869 a 1899*. 684 pàgs. 1982. 2.500/2.600 Pts. ISBN 84-85557-09-3.

5. Mercè Vilanova. *ATLAS ELECTORAL DE CATALUNYA DURANT LA SEGONA REPUBLICA*. 390 pàgs. 1986. 3.077/3.200 Pts. ISBN 84-7410-239-1.

6. Josep M. Vallès. *REFORMA ELECTORAL I COORDENADES POLITIQUES*. 72 pàgs. 1982. 529/550 Pts. ISBN 84-85557-08-5.

primer breument les causes d'aquesta importància, per a després ressaltar alguns interrogants al respecte.

Votar és una de les formes menys costoses de participar en política. L'acte mateix de votar requereix un esforç molt escàs i la informació necessària per prendre la decisió és, en tot cas, molt menor de la que cal per embrancar-se en altres activitats participatives. Això implica que els estímuls que una persona necessita rebre per anar a votar són també menors que per realitzar altres activitats. Per això, si una variable caracteritza als abstencionistes constants arreu és l'aïllament, la inexistència de xarxes socials de les que l'individu forma part i de les que rebrà fàcilment aquests estímuls necessaris per a visitar les urnes (Crewe, Fox i Alt, 1977 ; Burstein, 1972)²². De fet, la majoria de les principals ONGs nord-americanes dedicades a incrementar la participació han arribat recentment a la conclusió que la millor estratègia per aconseguir-ho és assolint la implicació més quotidiana de la ciutadania en qualsevol tipus d'organització cívica i, en conseqüència, han convertit l'enfortiment d'aquestes en el seu principal mecanisme de treball.²³

Si aquesta característica es verifica pel que fa a les xarxes de relacions informals, la seva importància és encara molt més clara quan ens fixem en la pertinença a organitzacions, en les que resulta molt més lògic i senzill que hom trobi aquesta informació i aquests estímuls que porten a votar. El contacte amb qualsevol organització política porta a modificar algunes de les principals raons que segons un dels clàssics en el tema (Lipset, 1980) porten a votar o abstenir-se: sigui perquè en elles hi ha abundància de líders d'opinió que ajuden a identificar la rellevància que les decisions polítiques tenen per a la vida privada de les persones (un dels grans factors explicatius, segons Lipset), sigui perquè les interaccions que allí es produeixen ajuden a reduir els costos d'informar-se, sigui perquè s'hi produeixen pressions per anar a votar, o perquè es construeixen identitats que en alguns casos ajuden a resoldre les possibles pressions múltiples (que també segons Lipset porten en molts casos a abstenir-se). Gaxie (1978) afegeix un darrer argument: la politització és el resultat d'un procés previ d'adquisició de sentiment de competència política. Aquest s'adquireix generalment per mitjà del sistema educatiu, però per a aquells que no arriben a assolir determinats nivells educatius, la pertinença a organitzacions es converteix en l'únic substitut possible on desenvolupar aquest sentiment de competència política. Qualsevol d'aquestes raons ens permet entendre que les persones que pertanyen a organitzacions socials i polítiques tendeixin a votar amb molta més freqüència, resultat que apareix de forma gairebé incontestada cada cop que tracta de verificar-se.

Al costat d'aquestes evidències, hi ha almenys quatre grans interrogants a resoldre. En primer lloc, existeix cert debat sobre si la pertinença per si sola és generadora de major mobilització o si aquesta es produeix únicament

²² Hem trobat també evidències de la importància d'aquest factor a Catalunya en la primera part d'aquest treball (capítol 3).

²³ Aquesta idea va sortir a les entrevistes amb la League of Women Voters, Rock The Vote i Southwestern Voter Education Registration Project.

FUNDACIÓ JAUME BOFILL
Catàleg de publicacions

Col·lecció Temes Bàsics

1. Raimon Bonal i Joan Costa. *SOL URBÀ I CLASSES SOCIALS*. 120 pàgs. 1978. 673/700 Pts. ISBN 84-7031-070-4.

2. Masjuan, E. Piniella i E. Vives. *L'EDUCACIÓ GENERAL BÀSICA A CATALUNYA*. 264 pàgs. 1979. 962/1.000 Pts. ISBN 84-7031-118-2.

3. Laboratori de Sociologia de l'ICESB. *CATALUNYA: HOME I TERRITORI*. 196 pàgs. 1978. 962/1.000 Pts. ISBN 84-7031-128-X.

4. Joan Colom Naval. *LES BASES FISCALS DE L'ESTATUT D'AUTONOMIA 1979*. 144 pàgs. 1980. 962/1.000 Pts. ISBN 84-7031-147-6.

5. Lluís Casassas i Joaquim Clusa. *L'ORGANITZACIÓ TERRITORIAL DE CATALUNYA*. 328 pàgs. 1980. 2.019/2.100 Pts. ISBN 84-85557-07-7.

6. Lluís Recolons. *REGIONS D'EUROPA*. 159 pàgs. 1987. 2.788/2.900 Pts. ISBN 84-7410-311-8.

7. Col·lecció. *CATALUNYA 77-88. SOCIETAT, ECONOMIA, POLÍTICA I CULTURA. Un informe de la Fundació Jaume Bofill*. 463 pàgs. 1989. 4.615/4.800 Pts. ISBN 84-7410-462-9.

Col·lecció Temps de Futur

1. Col·lecció. *CATALUNYA CAP A L'ANY 2.000*. 264 pàgs. 1979. 529/550 Pts. ISBN 84-7031-140-9.

2. Col·lecció. *IMMIGRACIÓ I RECONSTRUCCIÓ NACIONAL A CATALUNYA*. 240 pàgs. 1980. 529/550 Pts. ISBN 84-7031-242-1.

3. Glòria Rubió. *ELS SERVEIS SOCIALS: ORGANITZACIÓ I FUNCIONAMENT*. 204 pàgs. 1980. 529/550 Pts. ISBN 84-7031-255-3.

4. Antoni Marzal. *ELS MODELS D'EMPRESA*. 244 pàgs. 1981. 529/550 Pts. ISBN 84-7410-078-X.

5. Albert Ribas i Massana. *LES CAIXES D'ESTALVI A CATALUNYA*. 280 pàgs. 1982. 529/550 Pts. ISBN 84-85557-06-9.

perquè aquestes persones es troben potencialment sotmeses a més estímuls polítics, però que rebin aquests o no dependrà de la voluntat mobilitzadora de les elits de la organització. Mentre que Rosenstone i Hansen (1993) han defensat aquesta segona postura, semblen existir majors evidències favorables a una lectura menys elitista de la realitat (Leighley, 1996). Amb o sense voluntat decidida de les elits de les organitzacions, les persones que en formen part estaran més sotmeses a major informació i debat. En el nostre cas, els membres dels sindicats o de les cases regionals votaran més, amb o sense campanya en aquest sentit dels seus dirigents. El resultat divergent de Rosenstone i Hansen pot deure's a que es refereixen també a altres formes de participació més activa, on aquests estímuls poden resultar més necessaris.

En segon lloc, tenim l'interrogant de si aquesta pertinença provoca més mobilització perquè fa que aquestes persones estiguin més interessades (modifica les seves actituds) o si únicament es tracta estímuls a curt termini, que tenen el mateix resultat final, però que no alteren la visió general del món o de la política de les persones. Pollock (1982) planteja l'interrogant i les seves dades semblen apuntar a que ambdós processos existeixen, tot i tenir una importància molt canviant segons l'organització. També Miller (1988) planteja aquesta doble via, però sense resoldre empíricament el rol que una i altra juguen. Aquesta manca d'evidències concloents és important, doncs no es tracta únicament d'un debat teòric, sinó amb un potencial component pràctic: si l'objectiu és que la gent voti més, val la pena dedicar esforços a educar ciutadans més interessats o val més concentrar-se en campanyes a curt termini que tindran el mateix (o millor) resultat amb menys esforços?

El tercer interrogant gira entorn a l'abast generalitzador d'aquesta idea. Si fins ara hem utilitzat gairebé com a sinònims pertànyer, participar o presència de les organitzacions, es tracta de tres fenòmens diferents i per tant amb un potencial impacte mobilitzador desigual. Així, alguns autors han defensat que únicament el fet de pertànyer a una organització no dóna lloc a persones més mobilitzades. Si sovint apareix la constatació empírica que, per exemple, els afiliats a sindicats voten més que aquells que no ho estan, això es deu a que aquestes persones ja tenien més interès pels temes polítics abans de sindicalitzar-se i no com a resultat de tenir un carnet o pagar una cuota (Verba i Nie, 1972). Tot i que la major part d'organitzacions subministren alguna informació fins i tot als seus membres passius, donades les explicacions abans esmentades de perquè la pertinença mobilitza, sembla raonable pensar que aquest efecte serà clar únicament en els casos d'activitat real en la organització. La importància d'aquesta variable i la seva habitual no disponibilitat a nivell individual²⁴ ha portat en algun casos a tractar de verificar-la a nivell agregat: ja no es tractaria tant de l'efecte en el "soci" com d'un impacte en l'entorn que portaria a una major participació en les zones amb una vida associativa més activa. Tot i que la hipòtesi resulti interessant (i, novament, amb potencials conseqüències pràctiques), en molts casos els resultats han estat negatius quan s'ha controlat per l'efecte d'altres

²⁴ En les enquestes sobre el tema es pregunta sovint a quines organitzacions pertany la gent, però és menys habitual demanar si es participa activament en aquestes.

Malgrat que no sigui inherent a la mateixa reforma, el didactisme psicològic que domina -si més no en els textos oficials d'aplicació i el reciclatge del professorat- està provocant una revisió positiva i una millor comprensió del processos d'aprenentatge. Però, en gran mesura, es converteix en una pantalla que amaga altres qüestions essencials derivades de la construcció d'una adequada relació educativa. Les noves bases psicopedagògiques no es converteixen en eines de reflexió sobre el que succeeix cada dia a l'aula, sobre la tutoria o el seguiment educatiu. Esdevenen una mena d'instruments neutres que servirien per a qualsevol tipus d'escola. No es transformen en propostes d'acció pedagògica perquè darrere seu no hi ha filosofia social, pensament educatiu, sobre la globalitat de l'acció educativa que es dona als centres, que genera el sistema educatiu.

Les noves bases psicopedagògiques han de ser eines de reflexió sobre el que succeeix cada dia a l'aula, sobre la tutoria o el seguiment educatiu.

4.5 Cap a l'èxit privat (amb d'iner públic) i el fracàs públic

Voldríem acabar aquest anàlisi dels processos que desencadena la reforma cridant l'atenció sobre un aspecte que comença a tenir un especial èmfasi en la distribució de les diferents situacions d'èxit i fracàs. Es tracta de la significativa diferenciació que el Govern de Catalunya i la seva Administració educativa ha fet entre les escoles privades i públiques de secundària; un tractament diferenciat al qual se suma el conjunt de percepcions i d'estereotips que la societat en general i les famílies de cada territori en particular tenen sobre l'ESO i els centres que la imparteixen. Fets com que la primària, a l'escola pública hagi d'acabar forçosament a 6è, o la no adscripció adequada entre centres de primària i secundària, comencen a provocar una determinada concentració de "fracassos" en algunes escoles públiques i de determinats "èxits" en les privades concertades. **La clau de l'ESO és la presència en totes les escoles d'una zona, públiques i concertades, de la diversitat d'adolescents del territori.** Qualsevol biaix, qualsevol selecció directa o indirecta de clienteles, agrupa conflictes i tendeix a generar desprestigi de les escoles públiques i amagar els déficits de les escoles privades. L'adaptació a la diversitat cultural, l'atenció a la dificultat social, l'ajuda en problemes de transició no pot quedar com a exclusiva obligació de l'escola pública.

El fet que la primària pública hagi d'acabar forçosament a 6è i la no adscripció adequada entre centres de primària i secundària comença a provocar una determinada concentració de fracassos en algunes escoles públiques i de determinats èxits en les privades concertades.

L'adaptació a la diversitat cultural, l'atenció a la dificultat social, l'ajuda en les dificultats de transició no pot quedar com a exclusiva obligació de l'escola pública.

Es fa necessari un esforç d'explicació i de difusió, d'una forma socialment comprensible, sobre el que realment significa la reforma.

explicacions alternatives (Font, 1992). De tota manera, la relació activa amb la organització sí ha estat mesurada, per exemple en el cas de la pràctica religiosa, que generalment apareix com un factor explicatiu clar d'una major participació (Strate i altres, 1989; Justel, 1995).

Finalment, ens queda preguntar-nos si totes les organitzacions són iguals. Per un costat, alguns autors s'han plantejat perquè entitats no polítiques haurien de donar lloc a mobilització política. Però més enllà de les difícils fronteres de què és i què no és polític, les raons abans esmentades (informació, pressió, identitat col·lectiva) poden aparèixer igual en organitzacions que es declari apolítiques, pel que la pertanyença a aquestes també sembla jugar un rol mobilitzador (Erikson, 1990). El més sorprenent són els resultats en l'altre extrem del ventall: és en el cas dels partits polítics on les evidències són aparentment més contradictòries. Però aquests resultats estan estretament lligats a la pregunta anterior: depèn de com ho mesurem. Així, a nivell individual s'ha treballat poc amb l'afiliació donat que aquesta és escassa en la major part de països, però sembla fàcil pressuposar que aquestes persones seran generalment votants constants. Els resultats són també clars quan substituïm pertanyença per identificació de partit, una de les variables sovint més associades al fet de votar (Crewe, Fox i Alt, 1972). Per contra, a nivell agregat, els resultats són sovint negatius: als EUA, la radicalitat de les organitzacions polítiques locals resulta molt més explicativa que no la seva implantació (Hill i Leighley, 1993) i a l'Estat espanyol sols 1 de 4 organitzacions polítiques sembla estimular la participació amb la seva presència (Font, 1992). Però si en aquest cas no es podia comprovar que la presència de partits polítics d'esquerres fes créixer la participació, cal no oblidar els districtes esquerrans de Viena o les tradicionals zones d'influència comunista a França, on la participació era molt elevada com a resultat de la sòlida implantació d'aquestes organitzacions (Lipset, 1980).

En conclusió, ser actiu en una organització més o menys política, sembla tenir uns efectes mobilitzadors clars, tot i que no sabem si això es deu a que es desenvolupen actituds més participatives o a que es reben més estímuls en el període pre-electoral, però probablement per ambdues raons. Per contra, l'única pertinença o presència en l'entorn d'una forta vida associativa té uns resultats molt més discutits.

6.1.2. Mobilització des dels partits

Quan els partits polítics es proposen mobilitzar els votants, ho aconseguen? Com ho fan? Aquestes són les grans preguntes a les que volem respondre en aquest apartat. Després d'una breu perspectiva general, abordarem tres temes concrets: quin impacte té la major o menor despesa electoral, quins són els resultats dels esforços mobilitzadors "porta a porta" i, finalment, si els efectes són o no són homogenis entre els diferents sectors que componen l'electorat.

finalistes, globals i terminals en si mateixos. **Amb la doble situació envers el títol el passat segueix determinant les possibilitats de futur.** El fracàs acadèmic és un llast que determina la identitat present i les possibilitats de definir un futur diferent. El doble títol no deixa de ser una expressió simbòlica i real que l'escola ha de seguir essent selectiva.

Com que ara per ara no és fàcil que això canviï, cal pensar quina és la política que s'aplica en la concessió de títols, donades les seves conseqüències reals i pràctiques. L'ESO ha de servir perquè els nois i noies puguin acabar construint itineraris formatius diferents. Si, no donant el títol, el que es pretén és evitar que facin batxillerats, en realitat el que s'aconsegueix és que acabin no fent res perquè, malgrat que volguessin, no podrien.

Relativament vinculada a la qüestió del títol persisteix també una part fosca del sistema i escassament plantejada encara per l'Administració: tot allò que té a veure amb la secundària postobligatòria, les formacions ocupacionals i laborals, els programes de garantia social i la formació continuada. Estan per aclarir les relacions entre els diferents sistemes i acreditacions (tant dintre del reglat com entre el reglat i el no reglat) i no sembla ser un sistema que en el seu conjunt tingui present com són en l'actualitat els diferents itineraris de formació i transició dels joves. **No és habitual arreu, ni clar, ni fàcil el retorn al sistema educatiu des del món del treball i l'experiència d'ocupació.** Per possibilitar la formació continuada caldrà acceptar altres formes de qualificació que no passin pel títol, donant caràcter habilitant per a continuar estudis a altres experiències laborals o formatives.

Vinculada la seva implantació a la secundària tradicional, amb dificultats adaptatives per part del professorat i amb mala compressió per part de sectors importants de famílies, l'ESO pot provocar el renaixement d'un nou academicisme (*"tornem a la cultura bàsica...!"*). Els canvis que acabi produint finalment poden ser pocs, encara que s'apliqués la reforma amb integritat, seria minsa respecte als grans canvis educatius que es produeixen avui en dia i dels quals hem parlat a l'inici d'aquest text.

Cal pensar quina és la política que s'aplica en la concessió de títols, donades les seves conseqüències reals i pràctiques.

Estan per aclarir les relacions entre els diferents sistemes formatius i les seves acreditacions.

Caldrà acceptar altres formes de qualificació que no passin pel títol, donant caràcter habilitant per a continuar estudis.

Les evidències que apunten a la capacitat mobilitzadora dels partits, tot i no ser unànimes, apareixen en obres referents a societats i moments polítics molt diversos. Aquesta és una idea central d'alguns dels principals autors que han escrit sobre abstenció, des de Lipset (1980) a Powell (1986), que coincideixen en que la presència de partits amb un sòlid arrelament social (i molt particularment entre les classes treballadores) aconseguen que les diferències socials davant la participació arribin a reduir-se molt i que la participació global creixi. Si aquestes evidències provenen de treballs comparatius, idees similars apareixen a treballs sobre França, Gran Bretanya o els EUA. Per exemple, Gaxie (1978) atribueix la menor participació en les eleccions de segon ordre, menys a la diferent percepció social sobre la institució que a la menor mobilització que es produeix en aquestes convocatòries. De fet, al tractar-se d'eleccions on els ciutadans poden ser menys conscients del que hi ha en joc, el rol dels partits esdevé més crucial i el rol de la mobilització com a variable explicativa s'incrementa (Wielhower i Lockerbie, 1994), fenomen que a partir d'aquesta lògica es donaria també en les eleccions autonòmiques catalanes. També Miller (1988), estudiant eleccions municipals a Gran Bretanya, constata com les diferències participatives entre grups socials són molt més grans abans de la campanya i, com a resultat d'aquesta hi ha tot un seguit de sectors tradicionalment menys informats que decideixen anar a votar, igualant-se els nivells participatius finals²⁵.

La literatura sobre el cas nord-americà és molt més abundant i amb grans referències a l'evolució històrica de l'abstenció en aquest país. Segons autors com Burnham (1980) o Piven i Cloward (1989) les grans oscil·lacions històriques de l'abstenció als EUA són el resultat clar dels diferents canvis d'actituds dels partits polítics nord-americans. Des d'una visió força elitista de la política d'aquest país, aquestes obres consideren que hi ha hagut períodes amb importants esforços mobilitzadors d'algun dels partits (els demòcrates durant el New Deal, els negres demòcrates al Sud durant els anys 60, la dreta cristiana i alguns sectors de nova esquerra demòcrata en la segona meitat dels vuitanta) i altres períodes amb una voluntat decidida d'aquests per expulsar del cos electoral real a sectors importants de la població (reformes electorals de principis de segle, desinterès demòcrata pels seus votants obrers durant bona part del segle XX). Segons aquests autors, doncs, els ciutadans nord-americans han votat sempre que els partits han volgut que ho fessin. Tot i que es tracta d'una visió molt crítica, tampoc podem considerar-la com una versió conspirativa i marginal doncs les dues obres són constantment citades pels seus col·legues, sigui per confirmar algunes de les seves idees o per matisar-les.

Si el possible rol mobilitzador dels partits als EUA ha estat àmpliament estudiat, hi ha un tema molt puntual que ha cridat especialment l'atenció, probablement per les seves repercussions pràctiques. Consegueix més

²⁵ La única forma rigurosa de comprobar aquesta hipòtesi és per mitjà de dades de panel. En tot cas, nosaltres varem tractar d'aproximar-nos-hi comparant els perfils dels qui es declaraven predisposats a abstenir-se l'any 1995 en l'enquesta pre-electoral amb els abstencionistes declarats en l'enquesta post-electoral i els resultats no mostraven amb claredat la tendència exposada per Miller.

l'estructura d'oportunitats educatives i laborals en acabar els cicles obligatoris. El resultat pot ser una major estigmatització del fracàs escolar i del seu valor com a fracàs social.

La reforma pot produir una major estigmatització del fracàs escolar i del seu valor com a fracàs social.

La reforma augmenta els aspectes selectius del sistema escolar, però és que, a més, **la seva aplicació s'està produint sense un abordatge a fons de la diversitat derivada de la desigualtat.** La reforma en si mateixa hauria de suposar l'establiment de mecanismes educatius diferents enfront de la diversa generació d'èxits que produeix l'escola. Podria ser així, però no suposa una manera diferent d'entomar les diferències d'origen, una manera diferent de plantejar els recorreguts dels alumnes dins el sistema educatiu. La reforma suposa, també, una manera diferent en quantitat i qualitat de produir fracàs i exclusió.

Sense dir-ho, la reforma, en el fons, abandona el discurs de la igualtat. Com insistirem més endavant, no és possible modificar les diferències d'èxit sense aspirar a modificar la seva relació amb la condició social i la seva distribució desigual sobre el territori. No bastarà amb millorar l'adaptació curricular, la metodologia didàctica o l'estructura organitzativa. Caldran accions de discriminació positiva.

No és possible modificar les diferències d'èxit sense aspirar a modificar la seva relació amb la condició social i la seva distribució desigual sobre el territori.

4.4 Fracassats als 16 o el problema de la no titulació

Existeix un risc real d'un simple desplaçament del fracàs a dos anys més tard que ara. En qualsevol cas sempre serà amb alguns elements nous en l'itinerari i amb una vivència diferent per part de l'alumne. Però, la persistència d'una titulació (que es pot obtenir o no) en acabar l'ESO passa a ser un dels punts més negatius de la reforma, que encara té més conseqüències educatives i socials que la possessió o no del graduat escolar.

La doble titulació en acabar l'ESO passa a ser un dels punts més negatius de la reforma.

La possessió o no del títol de graduat en ESO, treu sentit a la formació rebuda, desacreditant-la. **Suposa un desprestigi formal, sancionat oficialment, de l'aplicació de la diversitat en el currículum i en les pràctiques educatives de l'escola.** En la mesura que té uns efectes excloents i impedeix la continuació de qualsevol estudi reglat, dóna rellevància social al títol (precarietat social a la no possessió) i converteix l'ESO en un tram més de l'escolarització, despellant-lo de la seva consideració d'estudis

despesa electoral que més gent vagi a votar? Aquest tema ha aparegut sovint relacionat amb el del possible impacte mobilitzador de la major competitivitat: si en molts casos es constata que una situació més competitiva donava lloc a més participació, seguia obert l'interrogant de si això es devia a que els electors n'eren conscients, tal com Downs havia insinuat o a que, en aquests casos, hi havia un major esforç mobilitzador dels partits, com Key havia ja apuntat l'any 1949. Bona part de les recerques sobre el tema s'han inclinat per atribuir major importància a l'esforç dels partits, mesurat mitjançant la despesa, tant a Gran Bretanya (Denver i Hands, 1974; Johnston i Pattie, 1997) com als EUA (Cox i Munger, 1989; Matsusaka, 1993), mentre que la major part dels treballs restants assignaven importància explicativa tant a la percepció ciutadana de competitivitat com a l'esforç econòmic de les elits (Berch, 1992; Patterson i Caldeira, 1983). Les recerques que no han atribuït capacitat explicativa a la despesa han estat una excepció (Dawson i Zinner, 1976), entre un ampli ventall d'evidències favorables. Per tant, almenys en les societats anglosaxones²⁶ l'esforç econòmic dels partits té resultats i incideix en el grau de participació electoral. Cal dir, però, que la major part d'aquestes recerques sols ha considerat l'esforç econòmic dels partits, quan probablement aquest ha estat molt associat al seu esforç global, pel que part d'aquest paper atribuït als diners pot deure's al conjunt de la campanya o, fins i tot, a un seguiment mediàtic més ampli d'aquelles conteses electorals més renyides (de fet Leighley, 1996, apunta a una possible interacció entre ambdós factors, doncs la major despesa provocaria més atracció dels *media*, que alhora donarien lloc a una creixent participació). Leighley i Hill (1993) donen una darrera idea que pot ser útil per a discutir la exportabilitat de la troballa: els efectes de la despesa són clars en aquells estats amb menys restriccions al vot i desapareixen quan aquestes són fortes. Es a dir, hi ha llocs o circumstàncies on les condicions institucionals, polítiques o culturals deixen ja molt escàs marge a la variació de la participació, pel que la despesa pot resultar inútil, però en canvi servirà en els restants casos on sí hi ha un marge perquè aquesta pugi o baixi.

I més enllà de gastar més diners, que fan o poden fer els partits? Cal dir d'entrada que resulta profundament insatisfactori que aquest tema es trobi molt menys documentat que l'anterior i que tant els detalls de les accions com les exploracions de la seva efectivitat són molt menys clars. I això que el primer estudi empíric que va fer-se sobre l'abstenció pretenia precisament explorar aquest tema, quan Gosnell (1927) va tractar de veure si una campanya per correu aconseguia portar més electors a les urnes. De fet, el rol dels contactes personals com a instrument de mobilització en la política nord-americana no sembla haver davallat malgrat la creixent importància de la televisió, doncs el percentatge d'electorat contactat des dels anys 50 ençà més aviat ha crescut i es manté per sobre d'una quarta part de l'electorat en cada campanya (Wielhower i Lockerbie, 1994)²⁷. Encara que algun estudi citi

²⁶ Pot haver-hi un factor cultural, però el factor econòmic que podria caracteritzar als EUA cal descartar-lo com a única explicació doncs la influència d'aquest factor funciona també a Canadà, on els límits a la despesa són força més estrictes (Berch, 1992)

²⁷ També és important fer una precisió: resulta més fàcil publicar articles per demostrar que hi ha una variable important, que per dir que no té cap influència. Per tant, és possible que molts altres s'hagin plantejat provar la influència d'una campanya en la participació i no ho hagin aconseguit, pel que els resultats positius que constatem

4.2 *Una aplicació més aviat perversa*

Encara que hàgim començat per destacar els aspectes positius, això no vol dir que no tinguem mancances, contradiccions, aspectes bàsics no resolts i, el que és pitjor, processos i maneres perverses, perverses, d'aplicar-se, bastant distants de tot el que hem assenyalat. Alguns d'aquests efectes perversos tindran a veure amb la creació de noves segregacions, d'altres amb la concentració de dificultats, uns altres amb el simple canvi de fesomia sense que res canviï. La reforma es basa en la singularitat, la creativitat, l'autonomia. L'aplicació que s'està produint tendeix més aviat a l'estandardització, el procediment administratiu generalitzat, la normativa constrenyedora.

L'aplicació de la reforma que s'està produint tendeix més aviat a l'estandardització, el procediment administratiu generalitzat, la normativa constrenyedora.

Existeixen especials dificultats per a aplicar alguns elements substancials de la reforma; un exemple seria l'autonomia de centre. Malgrat les formulacions teòriques, la rigidesa predomina sobre la flexibilitat a l'hora de considerar la diversitat, tant respecte als individus com als grups o als territoris. És total la desconfiança respecte als elements locals (administracions o grups socials) per pensar en models de gestió descentralitzada i pròxima, en aplicacions educatives arrelades sobre el territori (sempre sense renunciar a una regulació comuna). Actualment han desaparegut multiplicitat d'experiències educatives recolzades per les administracions locals, que van ser exitoses en abordar les necessitats educatives per les quals es van crear.

Tan sols la confiança respecte als elements locals (administracions o grups socials) pot permetre pensar en models de gestió descentralitzada i pròxima, en aplicacions educatives arrelades sobre el territori.

4.3 *L'abandó del discurs de la igualtat*

La mateixa concepció i disseny de l'ESO pot finalment esdevenir negativa, ja que **la nova escola pot generar noves desigualtats**. La modificació de les titulacions finals bàsiques per a tothom i per tant l'existència de noves acreditacions, pot suposar l'elevació del nivell mínim exigible, especialment quan l'escola encara està majoritàriament condicionada per la lògica dels nivells i dels títols. Si no es té una especial preocupació, el que acaba succeint és que augmenten les distàncies entre col·lectius, entre els que funcionen i els que no funcionen dins el sistema escolar. Malgrat que, en general, tots millorin, no tots ho faran en la mateixa proporció. A més, l'acreditació final pot tenir una major rellevància, un major pes en

tendències contraries pel que fa a la intensitat actual de la mobilització des dels partits (Rosenstone i Hansen, 1993), les recerques publicades sí apunten a l'eficàcia de les campanyes com a mecanismes mobilitzadors, fonamentalment per mitjà de la clàssica campanya personal i "porta a porta" clàssica del món anglosaxó, que practiquen tant els partits com les ONG mobilitzadores (vegeu la secció dedicada aquest tema, més endavant). Els articles que exploren alguna campanya d'aquest estil i en constaten els seus efectes apareixen tant als EUA (Eldersveld, 1956; Caldeira i altres, 1990), com a Gran Bretanya (Pimlott, 1972). Huckfeldt i Sprague (1992) aporten un plantejament interessant i diferent, el que podríem anomenar mobilització indirecta: segons ells, aquesta mobilització personal és menys útil per aconseguir que alguns indecisos vagin a votar, que no per activar i mobilitzar als simpatitzants, que després d'aquestes visites es veurien molt més estimulats a posar-se les enganxines al cotxe o a posar propaganda al jardí de casa. I seria aquesta mobilització dels simpatitzants-veïns la que sí tindria utilitat per estimular i convèncer a alguns veïns indecisos. En certa mesura seria un rol molt similar al dels mítings aquí: no pretenen convèncer ningú sinó animar als simpatitzants perquè aquests es converteixin en agent mobilitzador i en un dels grans actius electorals del partit.

Bochel i Denver (1971 i 1972) reporten una de les poques experiències de mobilització des dels partits que podríem anomenar mixta, en tant que té una doble finalitat política i polítològica. En la seva doble condició de científics socials i simpatitzants laboristes organitzen una campanya específica de mobilització en dos districtes d'una elecció local. La campanya comença identificant a potencials votants laboristes, als que es visita, es subministren materials i s'en fa un seguiment que culmina amb una darrera visita el mateix dia de les eleccions. El resultat fou clar: guanyen les eleccions gràcies a un increment de la participació en el seu favor, doncs els conservadors mantenen els seus vots absoluts i ells els incrementen considerablement. Tot i que factors externs van contribuir a aquest creixement, creuen que almenys part fou degut a aquesta campanya, doncs el creixement fou més gran en aquests dos districtes que a la resta. Swaddle (1988), també a Gran Bretanya, realitza un altre exploració de l'eficàcia del contacte personal des dels partits. En aquest cas treballa amb els fitxers del "canvass" realitzat pels tres partits, és a dir, la visita domiciliària que fan militants per saber a qui pensa votar cada ciutadà i altres informacions d'interès que demanen per planificar la seva campanya. En el districte que ell estudia, dos partits contacten a 3 de cada 4 electors i l'altre ho fa també a més de la meitat, de manera que sols un 8% de la població no fou contactada durant la campanya. Els resultats són clars: 43% de participació entre els no contactats, prop de 60% entre els visitats per un partit i així fins el 81% dels visitats per tots tres. Per descomptat, no tot això és efecte de les visites, doncs els partits seleccionen a aquelles persones amb més probabilitat de votar, però mostra clarament que els contactes tingueren algun efecte. En un context molt diferent, les eleccions de Malta, el país amb la taxa de participació més alta del món occidental, resulten un cas excepcional però interessant, doncs al

en la major part de casos pot ser un fidel reflex de la realitat o de la política de publicacions de les principals revistes del ram.

previsibles). Teòricament es podrà fer el seguiment de nois i noies que tenen un currículum personalitzat i dels quals es farà un altre tipus d'avaluació. La reforma comporta posar de relleu la diversitat com a característica essencial del subjecte a educar, es basa en l'educació com a seguiment personalitzat, té objectius educatius menys academicistes i més connectats amb la vida. El concepte de fracàs pot plantejar-se en altres termes, donat que si no es considera tan sols en termes acadèmics, no existirà quan l'evolució personal positiva i el seguiment educatiu no es trenquin.

L'ampliació dels nombre d'anys d'escolarització permet ampliar el nombre d'oportunitats educatives formals i reglades per a tothom. Això mateix pot passar amb la interrelació entre nois i noies que defineixen i practiquen itineraris educatius diferents. La consideració de la diversitat pot produir-se en un moment en el qual alguns itineraris de conflicte o de construcció de la identitat negativa o del sentiment d'inutilitat encara no s'han consolidat (inici de l'ESO a 12 anys). **Es dona una part de les condicions necessàries per a que la interrelació entre procés evolutiu adolescent i sistema escolar no siguin conflictius.**

La reforma pot comportar canvis en les pràctiques i les rutines professionals, en les concepcions, en les cultures educatives, en els sistemes d'ensenyament i aprenentatge, en la concepció del centre com a conjunt que té un projecte i que ha de fer una oferta educativa, en les expectatives educatives de la família i la seva vinculació amb l'escola. També és cert que amb la reforma hi ha moltes qüestions que no estan previstes, que no estan contemplades, però es crea un marc flexible que pot permetre (si la burocràcia i l'Administració no ho impedeixen) propostes d'actuació agosarades i ingenioses de fer funcionar l'escola.

Molts podrien dir que no és la "nostra" reforma (aquella per la qual lluitàrem als anys 70 discutint el "tronc comú") però suposa un conjunt de mesures que creen un context millor per a abordar moltes de les dificultats.... Sempre i quan hi hagi polítiques educatives adequades i es deixi un ampli marge de maniobra per a construir situacions educatives diferents (... i no s'ha de pensar que amb els canvis que la reforma proposa es resoldrà tot).

L'ampliació del nombre d'anys d'escolarització permet ampliar el nombre d'oportunitats educatives formals i reglades per a tothom.

Es crea un marc flexible que pot permetre (si la burocràcia i l'Administració no ho impedeixen) propostes d'actuació agosarades i ingenioses de fer funcionar l'escola.

Es necessiten polítiques educatives adequades que deixin un ampli marge de maniobra per a construir situacions educatives diferents.

costat d'altres factors, aquesta elevadíssima participació no pot deslligar-se d'una intensíssima activitat partidària, que inclou també visites casa per casa i trobades entre polítics i ciutadans en les localitats, a més de les clàssiques activitats publicitàries (Hirczy, 1995).

Finalment, influencien aquests esforços dels partits a tothom per igual? Novament, els tres treballs publicats responen positivament a la seva hipòtesi de partida: no, els efectes seran molt desiguals segons el sectors. Es tracta en aquest cas de tres treballs sobre els EUA. Potser el més complert és de Miller i altres (1981), en tant que aquesta és la seva pregunta principal, entorn a unes eleccions primàries on tomem a trobar un director de l'experiment que actua en la doble vessant d'activista i investigador. Aquests autors pretenien comprovar si diferents tipus d'estímuls contribuïen a incrementar la participació en aquestes eleccions i es van trobar que més que poder donar respostes absolutes (sí/no, el telèfon és més útil que la visita domiciliària, etc...), van constatar respostes molt diferents segons el sector social del que es tractés. Així, constataren que en general aquests estímuls sí van contribuir a fer créixer la participació, excepte en el cas de les persones de més de 60 anys (potser, novament, el cas d'aquelles circumstàncies on no hi ha res a fer; aquest sector o té claríssim que té el deure ciutadà d'anar a votar o que no està en condicions de fer-ho). Però també entre els que no arribaven a aquesta edat apareixien diferències, doncs mentre entre els més joves era més efectiu un contacte molt poc abans de l'elecció i per correu (societat més impersonal a la que estan habituats), entre els adults funcionava millor un contacte en un període anterior i telefònic o personal.

Si el primer cas feia referència als contactes, els altres dos examinen l'impacte d'una major despesa. En aquest cas, Hill i Leighley (1993) constaten que la major despesa dona lloc en molts casos a una major igualtat participativa entre sectors socials i, per tant, resulta especialment útil per a mobilitzar a les persones sense recursos que, en cas contrari, es quedarien a casa. Els resultats de Jackson (1993) són més complexos, doncs mentre coincideix en que els diners són especialment efectius per portar a les urnes a persones amb menys ingressos, alhora constata que són especialment inútils per mobilitzar a les persones amb nivells d'estudis més baixos, donat que malgrat s'els doni més informació són incapaços de processar-la de forma rellevant. Alhora, afegeix una informació nova: tenen un major impacte mobilitzador els diners gastats per la oposició que els del partit al govern, doncs aquest ja és prou conegut i és la oposició qui, a base de donar-se més a conèixer, pot aconseguir portar nous sectors a votar.

En definitiva, després d'aquesta revisió podem estar gairebé segurs de que els partits tenen en les seves mans fer créixer la participació electoral. Òbviament això té un cost en termes de diners o d'esforç de la militància i per això seria interessant comptar amb informació més precisa que permeti avaluar rendiments concrets. En tot cas, hi ha una altra limitació important en gairebé tota la informació disponible i és la seva pertanyença a un univers cultural diferent, que no ens permet tancar els interrogants sobre fins a quin punt alguns d'aquests resultats i d'aquestes experiències seguirien funcionant igual en el nostre entorn. En tot cas, el recordatori que públics diferents

NÚMERO COGNOMS	NOM	ENTITAT	CODI CIUT	TÍTOL
27	Mora Fernández	Montserrat	08026 BARCELONA	La formación de la identidad de/les jóvenes inmigrantes de segunda generación
28	Homs i Ros	Joana	08012 BARCELONA	Participació política de la joventut a Catalunya
29	Cosialls i Ferrer	Ramon	08012 BARCELONA	Polítiques integral i polítiques afirmatives de joventut
30	Mau Callis	Bernal	08025 BARCELONA	Noves oportunitats ocupacionals de la joventut a Catalunya ^a
31	Martínez Pidevall	Ricard	08036 BARCELONA	De l'exclusió escolar a l'exclusió social
33	Domènech Massana	Óscar	08010 BARCELONA	La participació social dels joves: descripció i respostes a la "no participació"
34	Vizcaya Pedrosa	José V.	08031 BARCELONA	Juventud Española (o catalana) y cambio social. De los 60 a los 90
35	Serracant Melendres	Pau	Fora de data 08037 BARCELONA	L'impacte del correu electrònic en els seus usuaris
36	Soler Iurralde	Lluís	Fora de data 08301 MATARÓ	La multiculturalitat a Internet. Noves formes i us del invent
37	Peláez Ropero	José Manuel	02001 ALBACETE	Juventud y cambio social España, 1956-1976.
38	Ikardo Etxeparran	Idoia	20300 IRUN	Identidad y creación musical en torno a los jóvenes compositores del ámbito europeo: Ramón Lazkao

precisen d'estils diferents de mobilització (apareixeran nous exemples en la propera secció) és útil perquè permet pensar en iniciatives adreçades a sectors particulars, que permeten limitar els esforços i precisar el discurs i les formes amb que cal arribar a aquell grup.

6.1.3. Mobilització des d'altres actors

Els partits polítics són sens dubte els protagonistes principals dels esforços mobilitzadors que es realitzen en qualsevol campanya electoral. Però al seu costat, tots recordem les campanyes institucionals que informen o estimulen sobre el vot o les declaracions de determinats actors socials cridant a votar o a fer-ho per tal o qual partit. De fet, aquestes seran les dues parts principals d'aquest apartat: una adreçada a conèixer i valorar esforços institucionals per estimular el vot (incloent alguna referència a esforços per desincentivar el vot) i l'altra a comentar com han funcionat i quins resultats han tingut iniciatives endegades des de la societat civil. Cal recordar un cop més que ens consta que les experiències són molt més nombroses que les citades aquí (per citar sols dos casos, aquestes han tingut certa importància en alguns països del Cono Sur d'Amèrica Llatina o a Sudàfrica), però aquí farem referència al petit univers d'aquelles que han aconseguit arribar a les publicacions científiques, exceptuant el cas nord-americà on hem treballat amb més profunditat altres iniciatives existents.

Que la mobilització no es limita als partits és un fet clar. Des de les pressions que sorgeixen de diferents entitats socials a les que fa referència Lipset (1980), al rol mobilitzador de l'església a Malta (Hirczy, 1995) o a la constatació d'Inglehart i Rabier (1979) en el sentit que en les primeres eleccions europees hi hagué una clara coincidència entre la major participació electoral i els països on major nombre d'actors emprengué una clara campanya mobilitzadora, el ventall d'exemples podria ser molt ampli.

Les institucions públiques acostumen a emetre algun missatge davant les convocatòries electorals. Deixant de banda aquells països on el vot és obligatori i per tant el to de la campanya institucional pot també ser molt diferent, en la resta podríem distingir dues possibles actituds: la més neutral o passiva, consistiria únicament en recordar que hi ha un procés electoral en marxa i informar d'alguns aspectes tècnics (publicació del cens, mecanismes per votar per correu, data de les eleccions); per contra, les institucions poden considerar que tot i no ser obligatori el vot, la seva obligació és fomentar la participació, des del pressupòsit que una elevada participació és desitjable i fer una campanya adreçada a incentivar el vot del major nombre possible de ciutadans. A continuació revisarem el rol que han jugat l'administració nord-americana i les seves diverses iniciatives en l'explicació de l'abstenció als EUA, donat que és a aquest país on l'impacte de varies reformes institucionals en l'evolució de l'abstenció resulta més evident i il·lustrativa.

Ja hem fet referència en apartats anteriors que, en alguns moments, l'actitud de les institucions polítiques nord-americanes fou gairebé la oposada a la aquí descrita. En nom d'una creuada contra el populisme, el frau electoral i

NÚMERO COGNOMS	NOM	ENTITAT	CODI CIUT	TÍTOL
13	Rojó i Marijuan	Almudena	08032 BARCELONA	Calidoscopi urbà, les tribus com a mirall dels nous valors socials
14	Mariastany/Mussons	Gerard/Albert	08008 BARCELONA	L'escolisme a Gràcia: entre la memòria i l'avantguarda
15	Casas i Prieto	Mònica	08915 BADALONA	Estat nutricional i hàbits alimentaris de joves estudiants de dansa
16			SIDA-STUD 08003 BARCELONA	Sida. Com ho veus?
17	Màrquez Cara	José Luis	08923 STA. COLOMA	Oei, joventut i control social
18	Cedeño Vega	Bladimir	08004 BARCELONA	Anàlisi del comportament de los joves en el uso de Internet
19	Jiménez Pietra	Aurea	08010 BARCELONA	Estudio de los factores motivacionales en la participación socio-cultural de los jóvenes
20	Alegrè Canosa/Herrera Aragón	Miquel Àngel/Diego	08190 SANT CUGAT D	Las segones generacions de famílies immigrades i el sentit de la seva inserció social. El cas dels f
21	Cañedo Rodríguez	Montserrat	28015 MADRID	Jovènes, arte y ciudad. Una perspectiva antropológica.
22	Picó Gómez	Fidel	08012 BARCELONA	Joveni i nova pobresa
23	Miró i Acedo	Ivan	08014 BARCELONA	Compunys de Facultat i Premsa
24	Ros Bo	Elisenda	08034 BARCELONA	Ser jove avui, ser jove ahir
25	Daza Pérez	Lidia	08042 BARCELONA	Passat i present de l'associacionisme. Una aproximació als canvis en les formes de participació
26	Ferrández-Peña Diaz/Badia Fernan	José Manuel/Cristina	08002 BARCELONA	Características Psicosociales del adolescente en la búsqueda y pertenencia al grupo

les, en algun cas, quasi mafioses maquinaries dels partits, es produeix una profunda reforma electoral que inclourà des de centralitzar en mans de l'estat la producció de butlletes electorals, facilitar el fraccionament del vot o imposar limitacions al vot a les persones sense estudis o sense recursos (Piven i Cloward, 1989). El resultat d'aquestes reformes serà una ampla i constant davallada de la participació. Aquesta actitud oficial durant algunes dècades, es perllongarà bastants més anys en la pràctica en els estats del sud del país, tractant de mantenir als negres fora del circuit electoral.

Des de finals dels anys 60 les coses començaran a canviar, s'ampliaran les facilitats per registrar-se, s'eliminaran els requisits previs i s'acceptarà a alguns llocs el registrar-se per correu o el mateix dia de l'elecció. En els darrers anys, s'aprofundeixen les reformes en aquest sentit, primer en alguns estats i després centralitzadament a nivell federal²⁸ (Rhine, 1995). La més important de totes elles és la obligatorietat d'oferir a les persones que es treuen o es renoven el carnet de conduir la possibilitat de registrar-se per anar a votar. És a dir, si s'ha constatat que força gent no vota per evitar el doble esforç de registrar-se i després votar, es tracta de facilitar al màxim aquest primer tràmit per a incrementar la participació. Aquesta experiència s'inicia l'any 1975 a Michigan i es va estenent fins a convertir-se en obligatòria a nivell federal, tot i comptar amb l'oposició de bona part dels republicans. Aquesta mateixa llei incloïa altres possibilitats, encara no plenament implementades, com prohibir la pràctica d'esborrar de les llistes a la gent que havia deixat de votar en alguna ocasió o oferir la possibilitat de registrar-se cada cop que es fa un tràmit en les agències de benestar social, des de la constatació que són precisament els usuaris d'aquestes els que gairebé mai van a votar. És a dir, identificar els sectors a qui cal adreçar-se, veure on són, quines barreres els allunyen de les urnes i eliminar-les en la mesura del possible.

El debat sobre l'eficàcia d'aquestes mesures no està encara tancat, però ha donat lloc a una abundant producció. Tot i que existeixen uns primers informes que posen en dubte els resultats d'aquestes iniciatives (Crocker, 1990; Calvert i Gilchrist, 1993), la major part de la literatura recent coincideix en considerar-los mal plantejats i en admetre alguns resultats d'aquestes iniciatives. Piven i Cloward (1996), dos dels màxims impulsors intel·lectuals del projecte a nivell federal en donen també la visió més optimista. En els primers nou mesos de funcionament de la llei en el conjunt del país es van registrar o van posar al dia la seva adreça 8 milions de persones, 4 en el departament de tràfic, 1 en oficines de benestar social i 3 per correu. La lògica era clara: per exemple, sols el 40% dels més joves estava registrat, però el 85% tenia carnet de conduir, de manera que en connectar ambdues coses es podia arribar a doblar el registre electoral d'aquest sector. El mateix val per a les agències de benestar social, en les que s'estimava que 10 milions de persones no registrades podrien anar a fer papers en l'any i mig des de l'entrada en vigor de la llei fins a les eleccions de 1996. De tota manera, els mateixos autors reconeixen que aquesta part de la llei depèn de

²⁸ Ens referim especialment a la National Voter Registration Act, signada per Clinton l'any 1993 i en aplicació des de 1995.

CONVOCATÒRIA DE BEQUES D'ESTUDI SOBRE LA JOVENTUT 1998

NÚMERO	COGNOMS	NOM	ENTITAT	CODI CIUT	TÍTOL
1	Gava i Martí	Joana		08003 BARCELONA	Les modificacions corporals com senyal d'identitat en els joves en l'àmbit metropolità de Barcelona
2	Herrera de la Rosa	Consuelo		41016 SEVILLA	Juventud actual ¿Que piensan los jóvenes españoles entre 18 y 30 años
3	Form Rambla	Jaume		08011 BARCELONA	Estudi de l'evolució dels grups d'adolescents a través de l'aplicació de la locomètria en la dinàmica
4	Solé Resina	Judith		08226 TERRASSA	Les associacions infantils i juvenils: constitució, òrgans directius i funcionament
5	Guillen de la Nava	Manuel		37006 SALAMANCA	La visió aristotèlica de la joventut de la democràcia grega atenense del s. V a.C.
6	Arenas Noguera	M ^{re} Àngels		08400 GRANOLLERS	L'afectació de nens i joves amb problemàtica marginal i delinqüencial
7	Soler Codina	Núria		08027 BARCELONA	Perfil Juvenil en l'associacionisme: com fomentar-lo
8	Palàez i Vinyes	Lluís		08400 GRANOLLERS	La insubmissió: moviment social i incidència política
9	Maynou i Hernández	Núria		08400 GRANOLLERS	L'accés al món laboral i el procés d'emancipació juvenil com es veu i com es viu
10	Salomon Ripau	Alfonso		08024 BARCELONA	Abriendo camino hacia un nuevo reto de los jóvenes
11	Arnau	Montserrat		08190 SANT CUGAT D	ABAGUJMA Educar en la solidaritat en l'àmbit del temps lliure
12	Vilaplana i Vives	Eduard		08029 BARCELONA	Canal informacional, joventut i sentit

com s'apliqui en la pràctica i s'està constatant la seva eficàcia allí on hi ha governadors demòcrates (interessats en el seu bon funcionament) i els seus gairebé nuls resultats en estats amb governador republicà. Ara bé, aquests autors no aborden dos temes cabdals: en primer lloc, escriuen abans de les eleccions de 1996 i per tant no poden respondre a perquè malgrat tot això va baixar la participació en aquesta convocatòria. En segon lloc, assumeixen que les seves optimistes xifres de registre donaran lloc a una traducció a l'hora d'anar a votar, un supòsit que altres autors han criticat com a excessivament optimista.

Altres treballs són menys optimistes, però així i tot atribueixen certs efectes a la llei. Així, Rhine (1995) i Knack (1995 i 1997) coincideixen en que el registre en el departament de tràfic sí ha tingut un impacte positiu, mentre que l'impacte del registre en benestar social o per correu, o la no eliminació dels votants que s'han abstingut de les llistes semblen haver tingut un impacte entre molt escàs i nul²⁹. Alhora, aquests estudis constaten que la implementació és clau i que els resultats són molt més clars allí on aquests esforços s'han seguit de forma activa (proposant obertament a cada ciutadà que es registri) que no allí on s'ha fet passivament (deixar fulls informatius sobre el taulell), i que allí on s'ha fet de la primera manera el creixement de la participació a mig termini pot arribar a ser considerable. Es poden fer dues consideracions finals, una en cada sentit: la primera és que aquestes estimacions es basen en aquells estats on el programa s'havia aplicat de forma voluntària, que són precisament aquells on potser feia menys falta i quedava menys gent per registrar perquè ja s'havien fet altres esforços amb el mateix objectiu. Potser quan pugui valorar-se l'efecte en els altres estats on aquesta llei era més necessària, es veurà com aquest creix. Però si això és així, per què baixa la participació l'any 1996? És obvi que les explicacions de l'abstenció han de ser sempre pluricausals, pel que no podem descartar que, sense aquestes reformes, la participació hagués estat encara menor, en una elecció dominada per dos candidats molt centristes que alienaren els sectors més radicals d'ambdós partits i on la competitivitat era escassa doncs el marge favorable a Clinton era molt ampli. En tot cas, la valoració actual del que va passar en aquella elecció (creixement del registre en un 3%, però disminució de la participació) ha portat a la major part dels impulsors de la llei a la següent conclusió: facilitar el registre era important i cal defensar-ho, perquè aquesta trava no impedeixi el creixement de la participació quan aquest pugui donar-se, però la importància tradicionalment atribuïda al registre com a l'explicació bàsica de perquè l'abstenció és tant elevada als EUA ha de ser revisada³⁰. La lògica dels arguments de Piven i Cloward no va tenir potser prou en consideració que, si generalment és cert que després de l'esforç de registrar-se el 60% d'aquests van a votar, precisament perquè en els casos resultat d'aquesta llei ha exigint un esforç menor, la xifra de votants entre els registrats per aquestes vies s'ha reduït al 30% (Knack, 1995).

²⁹ Segons Knack (1995), el registre per correu sí hauria tingut efectes positius en la participació en aquells estats on no exigeix testimonis per exercir-lo.

³⁰ Entrevistes amb LWV i SWVERP.

NÚMERO COGNOMS	NOM	ENTITAT	CODI CUIT	TÍTOL
27	Mora Fernández	Montserrat	08026 BARCELONA	La formació de la identitat dels/les joves immigrants de segona generació
28	Horns i Ros	Josana	08012 BARCELONA	Participació política de la joventut a Catalunya
29	Cosialls i Ferrer	Ramon	08012 BARCELONA	Polítiques integral i polítiques alternatives de joventut
30	Mau Callis	Bernat	08025 BARCELONA	Noves oportunitats ocupacionals de la joventut a Catalunya
31	Martínez Pidevall	Ricard	08036 BARCELONA	De l'exclusió escolar a l'exclusió social
33	Domènech Massana	Óscar	08010 BARCELONA	La participació social dels joves: descripció i respostes a la "no participació"
34	Vizcaya Pedrosa	José V.	08031 BARCELONA	Juventud Española (o catalana) y cambio social. De los 60 a los 90
35	Serracant Melendres	Pau	Fora de data 08037 BARCELONA	L'impacte del correu electrònic en els seus usuaris
36	Soler Irujalde	Lluís	Fora de data 08301 MATARÓ	La multiculturalitat a Internet. Noves formes i us del invent
37	Peláez Ropero	José Manuel	02001 ALBACETE	Juventud y cambio social. España, 1956-1976.
38	Ikarido Iñiparan	Idoia	20300 ERUN	Identidad y creación musical en torno a los jóvenes compositores del ámbito europeo. Ramón Lazkanoni

Tot aquest conjunt d'esforços en un i altre sentit il·lustren un tema fonamental i que no podem oblidar: el debat sobre l'abstenció no és sols un debat sobre qualitat de la democràcia, sinó també un conflicte entorn als potencials beneficiaris electorals de cada una de les mesures. Moltes de les mesures citades estaven dissenyades per afavorir o per fer difícil el creixement de determinades forces polítiques. En els darrers anys, el debat entorn a les mesures sobre l'abstenció és el debat entre demòcrates (especialment entre demòcrates d'esquerres) que creuen que més participació els afavorirà i republicans que volen aturar-les a partir del mateix convenciment, tot i que la major part d'estudis recents mostren que les beneficiaris electorals de la participació són molt més canviant del que es creu (Nagel i McNulty, 1996). Aquesta guerra partisana es veu també en les campanyes institucionals adreçades a mobilitzar els abstencionistes. La oficina federal responsable d'aquests temes (Federal Electoral Commission) no té gairebé mitjans ni programes en nom de la competència exclusiva dels estats sobre el tema, però també de les suspicàcies republicanes entorn a l'impacte pro-demòcrata que qualsevol altre mesura podria tenir³¹. Per contra, existeix un altre oficina amb aquestes mateixes funcions i una activitat molt més potent i innovadora: el Federal Voting Assistance Program, depenent del Ministeri de Defensa. Aquesta és la oficina responsable d'informar, facilitar i motivar a votar els 6.000.000 de ciutadans dels EUA residents a l'estranger. I l'aparent raó del seu activisme i bon funcionament és que la meitat d'aquests ciutadans són militars i les seves famílies, que tendeixen a ser votants republicans!³².

Finalment, dir que en altres països hi ha també una molt diversa gamma d'esforços institucionals per tractar de facilitar el vot, des de les campanyes informatives en els mitjans de comunicació que resulten força usuals³³, fins a casos extrems com és novament el cas de Malta, on s'ha arribat a pagar el bitllet d'avió perquè els emigrants puguin venir al país a votar (Hirczy, 1993). En conclusió, sembla que hi ha almenys algunes circumstàncies on les institucions poden tenir un rol per aconseguir una major participació electoral. L'interès de l'experiència nord-americana no rau tant en els detalls, que parteixen d'una problemàtica molt particular, com de l'estratègia seguida: els poders públics reconeixen el tema com a problema a afrontar, identifiquen les barreres i els sectors a qui afecten i busquen mesures per donar-hi resposta. A l'Estat espanyol i als EUA apareix la necessitat d'adreçar-se amb missatges i potser fins i tot amb mitjans diferents als diferents sectors d'abstencionistes.

La societat civil, per mitja dels actors socials i polítics, juga també un rol en crear un determinat clima electoral. De tota manera, ens limitarem a les campanyes amb explícita voluntat mobilitzadora, i, malauradament, són escasses les que estan documentades. En tot cas, aquestes han existit, en contextos molt diferents, endegades en la major part dels casos per organitzacions creades amb aquesta finalitat, o per plataformes conformades

³¹ Entrevista amb Bill Kimberlyng, Federal Electoral Commission, (Maig, 1998).

³² Aquesta és, almenys, la interpretació que fan des de la FEC. La ubicació en el Ministeri de Defensa facilita també un menor control polític per part del Congrés. En qualsevol cas, la diferència de mitjans i d'iniciatives entre ambdues oficines resulta molt evident.

³³ La International Foundation for Electoral Systems (IFES) recull, divulga i assessora en l'implantació d'aquests programes, principalment en països de democratització recent.

NÚMERO COGNOMS	NOM	ENTITAT	CODI CIUT	TÍTOL
13	Rojo i Marijuan	Almudena	08032 BARCELONA	Caldescopi urba, les tribus com a mirall dels nous valors socials
14	Mariastany/Mussons	Gerard/Albert	08008 BARCELONA	L'escolisme a Gràcia: entre la memòria i l'avantguarda
15	Casas i Prieto	Mònica	08915 BADALONA	Estat nutricional i hàbits alimentaris de joves estudiants de dansa
16			SIDA-STUD 08003 BARCELONA	Sida. Com ho veus?
17	Márquez Cara	José Luis	08923 STA. COLOMA	Del joventut i control social
18	Cedeño Vega	Bladimir	08004 BARCELONA	Anàlisi del comportament de los jóvenes en el uso de Internet
19	Jiménez Pierra	Aurea	08010 BARCELONA	Estudio de los factores motivacionales en la participación socio-cultural de los jóvenes
20	Alepre Canosa/Herrera Aragón	Miquel Àngel/Diego	08190 SANT CUGAT D	Las segones generacions de famílies immigrades i el sentit de la seva inserció social. El cas dels f
21	Cañedo Rodriguez	Montserrat	28015 MADRID	Jóvenes, arte y ciudad. Una perspectiva antropológica.
22	Picó Gómez	Fidel	08012 BARCELONA	Juvent i nova pobresa
23	Miró i Acedo	Ivan	08014 BARCELONA	Companyys de Facultat i Premisa
24	Ros Bo	Elisenda	08034 BARCELONA	Ser jove avui, ser jove ahir
25	Daza Pérez	Lidia	08042 BARCELONA	Passat i present de l'associacionisme. Una aproximació als canvis en les formes de participació
26	Fernández-Peña Diaz/Badia Fernau	José Manuel/Cristina	08002 BARCELONA	Características Psicosociales del adolescente en la búsqueda y pertenencia al grupo

per diverses entitats: a França (no és casual que sigui allí: és l'únic país junt amb els EUA on registrar-se és iniciativa del ciutadà), a l'Europa de l'Est, a Amèrica Llatina o a Sudàfrica han existit esforços més o menys exitosos en aquesta línia. Si en la immensa majoria d'aquests casos es tracta d'organitzacions almenys formalment apartidàries, en el cas dels EUA ens trobem una situació intermitja en tant que molts dels esforços endegats durant anys 80 per registrar ciutadans es fan des de fora dels partits, però des d'organitzacions que tot i presentar-se molt sovint com a formalment apartidàries³⁴, es situen molt clarament a la dreta o a l'esquerra de cada un d'ells i adreçant-se a sectors socials molt concrets (Piven i Cloward, 1989). A continuació presentarem en general l'actuació d'aquests grups i descriurem més acuradament la campanya de tres d'aquests grups: la League of Women Voters (originalment dones), Southwest Voter Education Registration Project (població hispana) i Rock The Vote (joves).

Aquests grups neixen amb la voluntat de mobilitzar i donar poder a determinats grups socials. Així, la LWV o SWVERP pretenen no sols educar i fer votar les seves respectives "audiències", sinó també portar aquests col·lectius al màxim nombre de càrrecs de representació política. En altres casos, és algun tema concret el que porta a aquests col·lectius a adonar-se de la necessitat d'organitzar-se i fer sentir la seva veu a través del vot: els drets civils per a la població afro-americana i NAACP, el medi ambient pels estudiants de Campus Green Vote o la censura pels joves de Rock The Vote.

Des del punt de vista organitzatiu, les principals d'aquestes organitzacions tenen àmbit federal o regional (SWVERP). Conten amb una oficina central on treballen algunes persones alliberades i en la resta del país funcionen sovint a base de grups de voluntaris, excepte les més grans o en els períodes de màxima activitat en que compten també amb personal assalariat. En tot cas, existeix una organització central que proveeix línies d'actuació, materials, etc... i una xarxa desigualment important d'organitzacions locals, amb més o menys capacitat d'autonomia i que basen la major part de la seva tasca en treball voluntari. Es financen principalment gràcies a Fundacions i algunes d'elles a donacions d'empreses, a més de les aportacions dels membres. La major part de campanyes són pròpies de cada organització, però hi ha també forces casos d'organització en coalició, molt especialment per desenvolupar la feina a nivell local³⁵. El treball en coalició els permet assolir molta més força i efectivitat, però presenta en alguns casos problemes donades les diferents ideologies i agendes secundàries de cada una de les organitzacions³⁶.

³⁴ Per exemple, totes les organitzacions entrevistades per nosaltres es van declarar apartidàries. Però els temes utilitzats per mobilitzar per part de Campus Green Vote o el SWVERP donaven lloc clarament a resultats favorables als demòcrates.

³⁵ També per impulsar grans projectes a nivell federal. Per exemple, la citada NVRA fou el resultat d'una llarga campanya impulsada entre altres per molts d'aquests grups, juntament amb polítics i acadèmics.

³⁶ Per exemple, Campus Green Vote va fer una campanya conjunta amb altres organitzacions d'estudiants per promoure el registre, però al arribar l'hora de l'educació es va fer evident que el discurs de cada una d'elles era massa diferent per treballar plegades (Entrevista Campus Green Vote, Maig 1998).

CONVOCATÒRIA DE BEQUES D'ESTUDI SOBRE LA JOVENTUT 1998

NÚMERO	COGNOMS	NOM	ENTITAT	CODI CUP	TÍTOL
1	Gava i Martí	Jenna		08003 BARCELONA	Les modificacions corporals com senyal d'identitat en els joves en l'àmbit metropolitana de Barcelona
2	Herrera de la Rosa	Consuelo		41016 SEVILLA	Juventud actual ¿Que piensan los jóvenes españoles entre 18 y 30 años
3	Forn Rambla	Jaume		08011 BARCELONA	Estudi de l'evolució dels grups d'adolescents a través de l'aplicació de la locomotriu en la dinàmica
4	Solé Resina	Judith		08226 TERRASSA	Les associacions infantils i juvenils: constitució, òrgans directius i funcionament
5	Guillen de la Nava	Manuel		37006 SALAMANCA	La visión aristotélica de la juventud de la democracia griega ateniese del s. V a.C.
6	Arenas Noguera	M ^{re} Àngels		08400 GRANOLLERS	Trajectoria de nens i joves amb problemàtica marginal i delinqüencial
7	Soler Colina	Núria		08027 BARCELONA	Perfil Juvenil en l'associacionisme: com fomentar-lo
8	Pelàez i Vinves	Lluc		08400 GRANOLLERS	La insubmissió: moviment social i incidència política
9	Maynou i Hernández	Núria		08400 GRANOLLERS	L'accés al món laboral i el procés d'emancipació juvenil com es veu i com es viu
10	Salomon Ripau	Alfonso		08024 BARCELONA	Abriendo camino hacia un nuevo reto de los jóvenes
11	Arnau	Montserrat		08190 SANT CUGAT D	ABAGUIMA Educar en la solidaritat en l'àmbit del temps lliure
12	Vilaplana i Vives	Eduard		08029 BARCELONA	Canal informacional, joventut i sentit

Tradicionalment aquests grups han actuat al voltant de tres línies principals de treball: educació, registre i mobilització electoral. L'educació pretén atacar el tema en el mig termini: fer que la gent s'adoni que el vot està relacionat amb els seus problemes quotidians i la seva possible solució i aconseguir ciutadans més interessats i implicats en els problemes col·lectius, són els objectius de publicacions, forums locals, cursos, etc... Les campanyes per registrar el màxim nombre de ciutadans possible partia de l'assumpció abans citada: la gent no vota perquè quan s'apropa l'elecció i s'incrementen la informació i els motius per votar, s'adonen que no s'han inscrit; aquells que superen aquest obstacle tendeixen a votar. Per això, gran part dels esforços s'adreçaven a maximitzar el registre, acudint a llocs públics (mercats, concerts, campus universitaris) o organitzant rutes o activitats específiques amb aquesta finalitat. Finalment, aquestes activitats s'acompanyen de la mobilització més intensiva de les darreres setmanes de campanya. En aquesta hi ha dos components habituals: el contacte personal o telefònic amb potencials abstencionistes i el recurs a la publicitat, per mitjà dels Public Service Announcements (PSA)³⁷. Si l'ús de la publicitat és molt desigual segons el grup (fonamental a Rock The Vote, menys en els altres), en canvi les activitats de contacte pre-electoral i de mobilització i suport en el mateix dia de l'elecció són fonamentals per a tots ells. Des de les visites i trucades en les setmanes prèvies, a la trucada o carta recordatòria final, fins a proveir transport o servei d'atenció als nens per poder anar a votar, s'utilitza un ampli ventall de mecanismes per facilitar i motivar el vot.

Des de la nova davallada participativa de 1996 la major part d'aquests grups estan abandonant el seu èmfasi en el registre, al que ja no consideren principal responsable de l'abstenció. Alhora, la major part d'ells ha arribat a la conclusió que el millor instrument mobilitzador és el contacte personal i el fet de sentir-se part d'una col·lectivitat: el teu vot no compta gaire, excepte si ets sents part d'un grup que està exercint col·lectivament la seva força. Com a resultat, estan girant la seva estratègia envers la potenciació del que anomenen "civic engagement", és a dir, estan tractant d'involucrar els ciutadans de forma permanent en qualsevol tipus d'entitat, on aquesta persona trobaria tant les xarxes de contactes que el mobilitzaran per votar, com les motivacions identitàries per donar sentit i força al seu vot.³⁸

Una de les experiències més interessants és la campanya "Rock the vote", organitzada per una plataforma apartidària que comptà amb el suport i el finançament de la cadena de televisió MTV, especialitzada en videoclips musicals. Aquesta, davant la proposta de censurar lletres musicals amb contingut molt dur, va considerar que el seu públic, els joves, havien de fer-se escoltar i anar a votar en les eleccions presidencials de 1992. La plataforma ha mantingut la seva activitat i es basa en una xarxa d'organitzacions locals portades fonamentalment per voluntaris, que tracten d'informar i de registrar joves per que vagin a votar, treballant principalment al voltant d'activitats musicals o d'altre mena adreçades al públic jove. Compten també amb el

³⁷ Es tracta d'espais publicitaris gratuïts que les ràdios i televisions locals estan obligats a posar a disposició d'iniciatives d'interès general.

³⁸ Amb poques diferències d'estil, aquest era el projecte actual de la LWV, SWVREP i Rock The Vote.

NÚMERO COGNOMIS	NOM	ENTITAT	CODI CIUT	TÍTOL
27	Mora Fernández	Montserrat	08026 BARCELONA	La formación de la identidad de/s/les jóvenes inmigrantes de segunda generación
28	Homs i Ros	Johana	08012 BARCELONA	Participació política de la joventut a Catalunya
29	Cosialls i Ferrer	Ramon	08012 BARCELONA	Polítiques integral i polítiques afirmatives de joventut
30	Mau Callis	Bernat	08025 BARCELONA	Noves oportunitats ocupacionals de la joventut a Catalunya ^a
31	Martínez Pidevall	Ricard	08036 BARCELONA	De l'exclusió escolar a l'exclusió social
33	Domènech Massana	Òscar	08010 BARCELONA	La participació social dels joves: descripció i respostes a la "no participació"
34	Vizcaya Pedrosa	José V.	08031 BARCELONA	Juventud Española (o catalana) y cambio social. De los 60 a los 90
35	Serracant Melendres	Pau	Fora de data 08037 BARCELONA	L'impacte del correu electrònic en els seus usuaris
36	Soler Jurralde	Lluís	Fora de data 08301 MATARÓ	La multiculturalitat a Internet. Noves formes uss del invent
37	Peláez Romero	José Manuel	02001 ALBACETE	Juventud y cambio social. España, 1956-1976
38	Rikardo Enparan	Idoia	20300 IRUJIN	identidad y creación musical en torno a los jóvenes compositores del ámbito europeo: Ramón Lazkanoi

suport d'una xarxa d'emissores locals de ràdio, que donen suport i publicitat a les seves activitats. Una de les seves iniciatives consistia en fer signar una postal adreçada a sí mateixos, als joves que es registraven per votar. Aquesta s'els hi enviava per que arribés pocs dies abans de les eleccions, actuant com a recordatori de la seva voluntat de votar.

La proposta és interessant tant per l'involucrament d'actors plurals i no habituals en aquestes campanyes, com pel format innovador del seu missatge i pel públic a qui va adreçat, un sector molt abstencionista però alhora volàtil, és a dir, que es mobilitza quan li cal. De tota manera, les estimacions realitzades fins ara del seu impacte ofereixen resultats contradictoris. Es cert que en les eleccions de 1992 van anar a votar dos milions de joves més, però també ho és que la participació va créixer en general i que sembla que ho va fer gairebé per igual en tots els grups per sota els 60 anys (Knack, 1997), el que resulta encara més difícil entre els adults doncs entre ells la participació prèvia ja era més elevada³⁹. Es a dir, aquests 2 milions era una part menor de la que els hi tocava als joves sobre 12 milions de nous votants. Aquest autor considera que en l'escenari més optimista la campanya podria haver arribat a incidir en 750.000 joves, el que suposaria un creixement del 0,4% de la participació total. L'efecte que sí sembla haver tingut la campanya és la de fomentar el sentit de deure cívic del vot entre els joves, doncs aquests van mentir més del que és habitual i van tenir més dificultats a "confessar" la seva abstenció. Potser és la prova de l'efecte psicològic de la campanya que, segons aquesta estimació, va resultar insuficient per que aquests joves que viuen en la immensa majoria lluny de casa anessin a votar als seus llocs de residència actual.

Si l'any 1992 la participació creix, però no està clar quin èxit pot atribuir-se a Rock The Vote, l'any 1996 sembla passar el contrari: el grau de participació dels joves hauria caigut més que el dels adults, fins a situar-se en un 29% (Rock the Vote, 1997), però en canvi l'avaluació existent mostra com aquelles persones que van rebre la postal recordatòria de votar ho van fer en major mesura que la resta de la població, fins i tot quan controlem per altres possibles factors (Center for the Study of Political Psychology , 1997).

La League of Women Voters és una altra de les organitzacions més importants en aquest terreny, a més de ser una de les organitzacions històriques que porta 75 anys lluitant pels drets polítics de les dones. Encara que ha perdut molta implantació en les darreres dècades (Putnam, 1995) és una de les entitats més sòlides de la societat civil nord-americana, amb més de 11.000 organitzacions locals.

El seu treball en el terreny electoral respon a les característiques ja descrites: en zones d'escassa participació, compren llistes d'abstencionistes i amb ells fan educació i campanyes de mobilització (get-out-the-vote), on emfatitzen sobretot el destacar com les eleccions afecten a la vida de la gent, ja que l'any 1996 van fer una enquesta que mostrava dos grans conclusions: la gent

³⁹ Rock The Vote ofereix dades diferents, que parlen d'un increment de la participació clarament superior entre els joves i que ells atribueixen a la seva campanya.

<u>NÚMERO COGNOMS</u>	<u>NONI</u>	<u>ENTITAT CODICIT</u>	<u>TÍTOL</u>
13	Rojo i Marijuan	08032 BARCELONA	Calidoscopi urbà, les tribus com a mirall dels nous valors socials
14	Maristany/Milsons	08008 BARCELONA	L'escoltisme a Gràcia: entre la memòria i l'avantguarda
15	Casas i Prieto	08915 BADALONA	Estat nutricional i hàbits alimentaris de joves estudiants de dansa
16		SIDA-STUD 08003 BARCELONA	Sida. Com ho veus?
17	Márquez Cara	08923 STA. COLOMA	Oci, joventut i control social
18	Cedeño Vega	08004 BARCELONA	Anàlisi del comportament de los joves en el uso de Internet
19	Jiménez Pietra	08010 BARCELONA	Estudio de los factores motivacionales en la participación socio-cultural de los jóvenes
20	Alegre Canosa/Herrera Aragón	08190 SANT CUGAT D	Las segones generacions de famílies immigrades i el sentit de la seva inserció social. El cas dels r'
21	Cañedo Rodriguez	28015 MADRID	Jovenes, arte y ciudad. Una perspectiva antropológica.
22	Picó Gómez	08012 BARCELONA	Joveni i nova pobresa
23	Miró i Aceedo	08014 BARCELONA	Companyys de Facultat i Premsa
24	Ros Bo	08034 BARCELONA	Ser jove avui, ser jove ahir
25	Daza Pérez	08042 BARCELONA	Passat i present de l'associacionisme. Una aproximació als canvis en les formes de participació
26	Fernández-Peña Diaz/Badia Ferrau	08002 BARCELONA	Características Psicosociales del adolescente en la búsqueda y pertenencia al grupo

que no vota es perquè no percep la relació entre la vida política i la seva quotidianitat i el principal instrument mobilitzador són els contactes personals i la inserció en la comunitat. També per això, el contacte personal juga un rol central en les seves accions, que resulten molt intensives en capital humà i focalitzades en el terreny. L'any 1996 van centrar-se en 16 àrees concretes i, mentre a la resta del país la participació va baixar, on elles actuaven va pujar en un 15% (League of Women Voters Education Fund, 1998).

Finalment, el Southwest Voter Registration Education Project és l'expressió regional del sud i l'oest del país, de la principal organització que es dedica a mobilitzar, educar políticament i fer créixer el nombre de càrrecs electes entre la població d'origen llatinoamericà. Existeixen des de 1974 i, com els altres, estan abandonant l'èmfasi en el registre i concentrant-se en la mobilització electoral de l'important nucli de població registrat des de 1994, unes 600.000 persones en la seva zona. Si els partits treballen amb els votants regulars, ells ho fan amb els ocasionals, prioritant el contacte personal i/o telefònic i utilitzant bàsicament els temes relacionats amb la immigració i el sentiment comunitari com a població hispana com a mecanismes motivadors. S'organitzen amb una persona alliberada a cada localitat i una xarxa de voluntaris, i admeten que l'èxit de les campanyes és irregular, depenent molt del treball del coordinador assalariat.⁴⁰

Tot aquest conjunt d'experiències ens porten a plantejar-nos algunes reflexions i conclusions finals. En primer lloc, perquè aquesta riquesa i diversitat d'experiències mobilitzadores als EUA? S'ens acudeixen d'entrada dos grans explicacions: o bé és la reacció al grau excepcionalment baix de participació o el resultat d'una societat civil potent, rica en fundacions que financen i en voluntaris que treballen. En segon lloc, aquestes experiències mostren que es poden fer coses per lluitar contra l'abstenció, més enllà del rol que puguin tenir partits i institucions. En tercer lloc, en el cas dels EUA el contacte personal funciona com a element mobilitzador, tot i que aquí cal mantenir les cauteles ja expressades entorn a l'exportabilitat d'aquestes experiències a entorns socials i culturals diferents. En darrer lloc, les avaluacions serioses dels efectes d'aquestes campanyes existeixen però són escasses. En tot cas, sembla difícil creure que s'hi inverteixi tant temps i diners si no donen algun resultat. Si tal com diuen alguns autors, únicament el fet d'enquestar a una persona fa que creixin les possibilitats de que voti (Granberg i Holmberg, 1992), no sembla que hagi de ser fàcil trobar un mecanisme mobilitzador?

6.2. Conclusions

Una de les conclusions d'aquesta part del treball és l'escassa presència de la mobilització en les recerques sobre abstenció. El fet que la decisió electoral sigui en darrera instància individual ha provocat que tot l'èmfasi explicatiu

⁴⁰ Tot i que afirmen el contrari, les dades que mostren per demostrar els efectes de les seves campanyes són anecdòtiques i no poden utilitzar-se com a evidència rotunda dels seus efectes.

CONVOCATÒRIA DE BEQUES D'ESTUDI SOBRE LA JOVENTUT 1998

NÚMERO	COGNOMS	NOM	ENTITAT	CODI C/UT	TÍTOL
1	Gava i Martí	Johana		08003 BARCELONA	Les modificacions corporals com senyal d'identitat en els joves en l'àmbit metropolità de Barcelona
2	Herrera de la Rosa	Consuelo		41016 SEVILLA	Juventud actual ¿Que piensan los jóvenes españoles entre 18 y 30 años
3	Forn Rambla	Jaume		08011 BARCELONA	Estudi de l'evolució dels grups d'adolescents a través de l'aplicació de la locomotora en la dinàmica
4	Solé Rasina	Judith		08226 TERRASSA	Les associacions infantils i juvenils: constitució, òrgans directius i funcionament
5	Guillen de la Nava	Manuel		37006 SALAMANCA	La visión aristotèlica de la joventud de la democràcia grega atenense del s. V a.C.
6	Arenas Noguera	M ^e Àngels		08400 GRANOLLERS	Trajectoria de nens i joves amb problemàtica marginal i delinqüentia
7	Soler Codina	Núria		08027 BARCELONA	Perill Juvenil en l'associacionisme: com fomentar-lo
8	Pelàez i Vinyes	Lluc		08400 GRANOLLERS	La insubmissió: moviment social i incidència política
9	Máymou i Hernández	Núria		08400 GRANOLLERS	L'accés al món laboral i el procés d'emancipació juvenil com es veu i com es viu
10	Salomon Ripetu	Alfonso		08024 BARCELONA	Abriendo camino hacia un nuevo reto de los jóvenes
11	Arnau	Montserrat		08190 SANT CUGAT D	ABAGUINA Educar en la solidaritat en l'àmbit del temps lliure
12	Vilaplana i Vives	Eduard		08029 BARCELONA	Ciutat internacional, joventut i sentit

s'hagi situat en el/la votant, menyspreant el rol que els partits i altres institucions poden jugar per donar lloc a una major participació. Al món anglosaxó el tema ha estat secundari, però almenys comptem amb algunes evidències: ser membre actiu d'una organització incrementa les possibilitats de votar, com també ho fa un major esforç electoral, en forma de despesa o d'activitat personal. Els intents de les institucions i la societat civil d'aquests països de donar lloc a una participació més elevada són també apostes interessants, tot i que l'eficàcia dels seus resultats estigui encara en discussió. Però les diferències institucionals i culturals, juntament a l'absoluta absència de recerca en aquest sentit a casa nostra fan que existeixin interrogants complementaris sobre si aquestes experiències i els seus resultats podrien reproduir-se a Catalunya.

L'escassa informació existent, l'evidència que hi ha hagut experiències exitoses i la constatació que estem parlant d'una forma de participació (el vot) que, en tant que exigeix pocs esforços, requereix també de menors estímuls per accomplir-la, porten a que la conclusió principal és que queda gairebé tot per fer i per provar i que no sembla que hi hagi raó per pensar que tots aquests esforços han de resultar infructuosos.

NÚMERO COGNOMS	NOI	ENTITAT	CODI CUIF	TÍTOL
27	Mora Fernández	Montserrat	08026 BARCELONA	La formació de la identitat dels/les joves immigrants de segona generació
28	Homs i Ros	Joana	08012 BARCELONA	Participació política de la joventut a Catalunya
29	Cosialls i Ferrer	Ramon	08012 BARCELONA	Polítiques integral i polítiques afirmatives de joventut
30	Mau Callis	Bernat	08025 BARCELONA	Noves oportunitats ocupacionals de la joventut a Catalunya
31	Martínez Pidevall	Ricard	08036 BARCELONA	De l'exclusió escolar a l'exclusió social
33	Domènech Massana	Óscar	08010 BARCELONA	La participació social dels joves: descripció i respostes a la "no participació"
34	Vizcaya Pedrosa	José V.	08031 BARCELONA	Juventud Española (o catalana) y cambio social. De los 60 a los 90
35	Serracant Melendres	Pau	Fora de data 08037 BARCELONA	L'impacte del correu electrònic en els seus usuaris
36	Soler Iurralde	Lluís	Fora de data 08301 MATARÓ	La multiculturalitat a Internet. Noves formes uss. del invent
37	Peláez Ropero	José Manuel	02001 ALBACETE	Juventud y cambio social. España, 1956-1976
38	Ikardo Iñiparan	Idoia	20300 IRUN	identidad y creacion musical en torno a los jóvenes compositores del ámbito europeo: Ramón Lazkanad

7. Què s'ha fet a Catalunya

Seguint la mateixa lògica que a l'apartat anterior, podríem esperar que a Catalunya existissin també esforços mobilitzadors des de partits polítics, institucions i ONGs. Com veurem, els esforços realitzats per cada un d'aquests grups d'entitats ha estat molt diferent, però donat que totes elles són potencialment importants, analitzarem separatament quina ha estat la seva contribució, o la seva no contribució, a mobilitzar els catalans en eleccions autonòmiques. En el cas de Catalunya, a més, creiem important incloure un darrer agent: els mitjans de comunicació, i principalment la televisió, en tant que tal com hem vist en la introducció i les conclusions de la primera part d'aquest treball, pot ser un actor a considerar a l'hora d'entendre les diferències de mobilització segons el tipus d'elecció.

7.1. *Les campanyes institucionals*

Les campanyes institucionals espanyoles han canviat del primer al segon model abans esmentats. Si durant els primers anys van estimular el vot, els canvis legislatius de 1994 (Ley Orgánica 13/1994) fan que ara les campanyes hagin de cenyir-se a informar sobre el procés o sobre el vot per correu. En tot cas, abans amb major intensitat i ara amb menys, hi ha certa publicitat institucional en els mitjans de comunicació per tal que les persones estiguin informades de la celebració de les eleccions.

En el cas espanyol no comptem amb informació comparable a la dels EUA, que ens permeti avaluar quin impacte han tingut aquestes campanyes en la ciutadania. Si existeix un estudi qualitatiu realitzat a principis dels 90, on un grup de persones avalua els diferents spots televisius utilitzats durant els primers anys de democràcia pel Ministeri de l'Interior. La primera constatació és que abans de començar la sessió no se'n recorda espontàniament cap, a diferència del que passaria si parléssim de publicitat de vehicles, begudes o joguines, tot i que això no implica que aquests anuncis no tinguessin cap efecte sinó que deixaven poca marca a mig termini. La prova de la no relació entre agradar l'anunci i produir l'impacte desitjat està en el propi informe, on s'avaluen molt positivament els missatges d'alguns anuncis que estimulaven el vot amb imatges de nens, alhora que es dubta que més enllà de l'impacte emocional tinguessin cap efecte en el vot. Els anuncis considerats més efectius són aquells que són senzills en el missatge, però que alhora inciten a reflexionar sobre la importància del propi vot (sense atribuir-n'hi massa, doncs no resulta creïble) i alhora insisteixen en el dret a opinar (parlar de deure de votar genera rebuig). També queda clar que cada anunci arriba millor a un sector i per tant que pocs són útils per a tothom. Alguns dels spots més valorats pertanyen precisament a les eleccions amb més abstenció (generals 1986, europees 1989), i resulta igualment curiós que en aquelles eleccions on

NÚMERO COGNOMS	NOM	ENTITAT	CODI CIUT	TÍTOL
13	Rojo i Marijuan	Almudena	08032 BARCELONA	Cadrosopi urba, les tribus com a mirall dels nous valors socials
14	Maristany/Mussons	Gerard/Albert	08008 BARCELONA	L'escolisme a Gràcia: entre la memòria i l'avantguarda
15	Casas i Prieto	Mònica	08915 BADALONA	Estat nutricional i hàbits alimentaris de joves estudiants de dansa
16			SIDA-STUD 08003 BARCELONA	Sida. Com ho veus?
17	Marquez Cara	José Luis	08923 STA. COLOMA	Oci, joventut i control social
18	Cedeño Vega	Bladimir	08004 BARCELONA	Anàlisi del comportament de los joves en el uso de Internet
19	Jiménez Pierra	Aurea	08010 BARCELONA	Estudio de los factores motivacionales en la participación socio-cultural de los jóvenes
20	Alegrè Canosa/Herrera Aragón	Miquel Àngel/Diego	08190 SANT CUGAT ID	Las segones generacions de famílies immigrades i el sentit de la seva inserció social. El cas dels f
21	Cañedo Rodríguez	Montserrat	28015 MADRID	Jovènes, arte y ciudad: Una perspectiva antropológica.
22	Picó Gómez	Fidel	08012 BARCELONA	Joveni i nova pobresa
23	Miró i Acedo	Ivana	08014 BARCELONA	Companyys de Facultat i Premsa
24	Ros Bo	Elisenda	08034 BARCELONA	Ser jove avui, ser jove ahir
25	Daza Pérez	Lidia	08042 BARCELONA	Passat i present de l'associacionisme. Una aproximació als canvis en les formes de participació
26	Fernández-Peña Diaz/Badia Fernau José Manuel/Cristina		08002 BARCELONA	Características Psicosociales del adolescente en la búsqueda y pertenencia al grupo

no hi ha hagut incentivació al vot s'hagin recollit percentatges participatius apreciables (eleccions posteriors a 1994).

Els anuncis televisius formen part de campanyes més àmplies que pretenien informar sobre l'elecció i incentivar el vot. La Generalitat de Catalunya ha desenvolupat aquestes campanyes (taula 8.1) des de 1980: durant dues o tres setmanes s'han fet campanyes que han oscilat en el seu cost entre els 22 milions de 1995 i els 119 de 1988. Aquestes han inclòs presència als mitjans de comunicació i en tanques i cartells al transport públic i cabines telefòniques. Les campanyes han comptat a més amb el complement de campanyes paral·leles del Ministeri de l'Interior, referents a cens electoral i vot per correu. En qualsevol cas, no semblen ser el factor determinant de l'abstenció: la campanya més cara es correspon amb una de les eleccions amb més abstenció (1988) i la més barata amb una de les més participatives (1995).

De tota manera, existeix la possibilitat que l'aparent manca d'incidència d'aquestes campanyes es degui menys a la seva inutilitat com al seu plantejament poc adient. El to seriós i institucional de tots els missatges contribueix a despertar molt poc interès, en la línia del ja apuntat al parlar dels vídeos del Ministeri de l'Interior.⁴¹ Però el problema més general és la realització d'una campanya que, portada per la voluntat de "ser imparcial enfront de tot tipus d'electors" (DB&B, 1988), s'adreça al conjunt de la població, sense cap possibilitat de segmentar el seu missatge ni de poder adreçar-se prioritàriament a les zones i els sectors socials més proclius a deixar de votar. La campanya de 1992 s'adona d'aquest problema però l'única solució que proposa és l'ús de la ràdio per arribar als joves i de la premsa per arribar als homes, sense fer servir cap missatge específic. Per contra, la campanya de la Xunta de Galícia de 1997, tot i voler mantenir també la neutralitat, segmenta el seu públic objectiu i tant a nivell de tanques com de spots televisius i de ràdio es fan diverses versions adreçades a tres grans tipus de públic: tercera edat i món rural, població urbana i classe mitja i joventut. A cada un d'aquests grups se li dona un missatge que el pot motivar i personatges en qui es pot reconèixer.⁴²

A més d'aquest problema de fons, potser no sempre els mitjans o els discursos foren els més adients per mobilitzar els abstencionistes. La campanya de 1984, per exemple, guardava un equilibri perfecte en termes idiomàtics, però un slogan amb predomini de continguts nacionals podia fer-lo desigualment atractiu segons els sectors i ser acusat de parcialitat. Tot i fer referències a objectius àmpliament compartits (Per la democràcia, per l'autonomia, per Catalunya), el problema era menys no compartir-los com

⁴¹ En una sessió amb estudiants de la facultat de ciències polítiques de la UAB on van visionar-se varis d'aquests vídeos, els que més van cridar l'atenció foren els de l'any 1982 on es reproduïen els discursos típics dels abstencionistes, tractant de fer reaccionar aquests al veure's retratats. Per contra, s'atorgava molt poc atractiu als que oferien un missatge molt institucional.

⁴² A Galícia, l'impacte dels 85 milions que costa aquesta campanya resulta més visible, doncs l'esforç combinat de partits i institucions ha aconseguit que aquesta CCAA deixi de destacar com la zona de llarg més abstencionista que fou en els inicis del període democràtic.

CONVOCATÒRIA DE BEQUES D'ESTUDI SOBRE LA JOVENTUT 1998

NÚMERO	COGNOMS	NOM	ENTITAT	CODI CUI	TÍTOL
1	Gava i Martí	Joana	08003 BARCELONA		Les modificacions corporals com senyal d'identitat en els joves en l'àmbit metropolità de Barcelona
2	Herrera de la Rosa	Consuelo	41016 SEVILLA		Juventud actual ¿Que piensan los jóvenes españoles entre 18 y 30 años
3	Forn Rambla	Jaume	08011 BARCELONA		Estudi de l'evolució dels grups d'adolescents a través de l'aplicació de la locomètria en la dinàmica
4	Solé Resina	Judith	08226 TERRASSA		Les associacions infantils i juvenils: constitució; òrgans directius i funcionament
5	Guillen de la Nava	Manuel	37006 SALAMANCA		La visión aristotélica de la juventud de la democracia griega ateniense del s. V a.C.
6	Arenas Noguera	M ^{re} Àngels	08400 GRANOLLERS		Trajectòria de nens i joves amb problemàtica marginal i delinqüencial
7	Soler Codina	Núria	08027 BARCELONA		Perfil Juvenil en l'associacionisme: com fomentar-lo
8	Pelàez i Vinyes	Lluç	08400 GRANOLLERS		La insubmissió: moviment social i incidència política
9	Mavrou i Hernández	Núria	08400 GRANOLLERS		L'accés al món laboral i el procés d'emancipació juvenil com es veu i com es viu
10	Salomon Ripau	Alfonso	08024 BARCELONA		Abriendo camino hacia un nuevo reto de los jóvenes
11	Arnau	Montserrat	08190 SANT CUGAT D		ABACJIMA Educar en la solidaritat en l'àmbit del temps lliure
12	Vilaplana i Vives	Eduard	08029 BARCELONA		Ciutat informativa, joventut i sentit

considerar-los molt o poc motivadors.⁴³ L'any 1988 la distribució de les tanques provoca alguna sorpresa: per què 1 a Badalona i 1 a Santa Coloma respecte a 3 a Manresa, 13 a Girona o 4 a Figueres? Però si l'any 1988 les revistes on s'inclou publicitat són més conegudes i plurals (Tiempo, Lecturas, Teleprograma, al costat de Catalunya Econòmica o Catalunya Cristiana), el llistat de l'any 1992⁴⁴ resulta una mica més parcial.⁴⁵ Finalment, l'any 1995 la pròpia Generalitat especifica que la campanya sols podrà fer-se en els mitjans de titularitat pública, el que implica l'ús prioritari de Televisió de Catalunya i l'ús exclusiu de les emissores de la Generalitat com a ràdios. És obvi que aquestes no tenen un públic prou ampli ni representatiu i que no són les cadenes preferides dels abstencionistes.

Per tant, fins a l'any 1992 les institucions fan un esforç quantitativament important per tractar de combatre l'abstenció, però aquest no sembla sempre prou ben plantejat. Des d'aleshores els esforços es redueixen al mínim, amb una campanya que difícilment pot tenir cap impacte donat tant l'escassetat de mitjans com la seva inadequació per connectar amb la població abstencionista, a la que ja no es pretén, en tot cas, mobilitzar.

⁴³ De la mateixa manera, el fons de música clàssica de l'anunci radial el feia probablement poc atractiu per alguns sectors, o almenys molt desigualment atractiu en funció del nivell cultural i la classe social. La versió de l'anunci amb "Els Segadors" com a música de fons podia resultar també més motivador per a uns que per altres.

⁴⁴ L'any 1992, deixant de banda les publicacions d'àmbit comarcal i local, el llistat era el següent: Perspectiva Escolar, Tretzevents, Foc Nou, Serra d'Or, L'Avenç, Catalunya Basquet, Documents d'Església, Estris, Guix, Quadern Pastoral, Revista de Catalunya, Revista Música Catalunya, Sport i Salut, Stick, El Temps, Catalunya Cristiana, La Terra.

⁴⁵ A partir de 1988 no tenim dades exactes sobre l'idioma utilitzat en la campanya, però el fet que per l'any 1992 sols existeixi la versió radial en català fa pensar que aquesta devia ser la llengua exclusiva de la campanya.

NÚMERO COGNOMS	NOM	ENTITAT	CODICI	TÍTOL
27	Mora Fernández	Mfontserat	08026 BARCELONA	La formació de la identitat dels/les joves immigrants de segona generació
28	Homs i Ros	Jorina	08012 BARCELONA	Participació política de la joventut a Catalunya
29	Cosialls i Ferrer	Ramon	08012 BARCELONA	Polítiques integral i polítiques afirmatives de joventut
30	Mau Callis	Bernat	08025 BARCELONA	Noves oportunitats ocupacionals de la joventut a Catalunya
31	Martínez Pidevall	Ricard	08036 BARCELONA	De l'exclusió escolar a l'exclusió social
33	Domènech Massana	Òscar	08010 BARCELONA	La participació social dels joves: descripció i respostes a la "no participació"
34	Vizcaya Pedrosa	José V.	08031 BARCELONA	Juventud Española (o catalana) y cambio social. De los 60 a los 90
35	Serracant Melendres	Pau	Fora de data 08037 BARCELONA	L'impacte del correu electrònic en els seus usuaris
36	Soler Iurralde	Lluís	Fora de data 08301 MATARÓ	La multiculturalitat a Internet. Noves formes i uss. del invent
37	Peláez Ropero	José Manuel	02001 ALBACETE	Juventud y cambio social. España, 1956-1976.
38	Ikardo Iñiparan	Idoia	20300 IRUN	identidad y creación musical en torno a los jóvenes compositores del ámbito europeo: Ramón Lazkanod

Taula 8.1. Campanyes de la Generalitat de Catalunya, 1984-1995

ELECCIO	DIES	PRESSUPOST	ELEMENTS	LLENGÜES	SLOGAN	GRUP OBJECTIU	EMPRESA	OBJECTIUS
84	121	92.994.362	Cartells, pancartes, cabines telèfon, tanques grans i petites, ràdio, TV, premsa	Català i Castellà	Per la democràcia, per l'autonomia, per Catalunya, vota	Tota la població amb dret a vot	Danis, Benton & Bowles, S.A.	
88	15	119.666.943	Ràdio, diaris, TV, cabines, tanques metro i bus) i botigues	?	29 de maig Catalunya vota	Tota la població amb dret a vot	Danis, Benton & Bowles, S.A	Fomentar l'exercici del vot en les properes eleccions
92	15	104.500.000	TV, premsa, ràdio, tanques 3x8m., cartells metro i banderoles	Català	?	Idem	Bassat, Ogluy & Mather	Fomentar el vot per tal d'obtenir una majoritària participació i reduir l'abstenció
95	15	21.976.200	TV, ràdio	Català i castellà	No n'hi ha	Idem	Publicis-FCB/ARGE, Catalunya	Informar als ciutadans sobre la data de la votació i el procediment per votar

NÚMERO COGNOMS	NOM	ENTITAT	CODI CITE	TÍTOL
13	Rojo i Marijuan	Almudena	08032 BARCELONA	Calidoscopi urba, les tribus com a mirall dels nous valors socials
14	Mariastany/Mussons	Gerard/Albert	08008 BARCELONA	L'escolisme a Gràcia: entre la memòria i l'avantguarda
15	Casas i Prieto	Mònica	08915 BADALONA	Estel nutricional i hàbits alimentaris de joves estudiants de dansa
16			SIDA-STUD 08003 BARCELONA	Sida. Com ho veus?
17	Marquez Cara	José Luis	08923 STA. COLOMA	Oci, joventut i control social
18	Cedeño Vega	Bladimir	08004 BARCELONA	Anàlisi del comportament de los joves en el uso de Internet
19	Jiménez Pierra	Aurea	08010 BARCELONA	Estudio de los factores motivacionales en la participación socio-cultural de los jóvenes
20	Alegre Canosa/Herrera Aragón	Miguel Angel/Diego	08190 SANT CUGAT D	Les segones generacions de famílies immigrades i el sentit de la seva inserció social. El cas dels f
21	Cañedo Rodriguez	Montserrat	28015 MADRID	Jovènes, arte y ciudad: Una perspectiva antropológica.
22	Picó Gómez	Fidel	08012 BARCELONA	Joveni i nova pobresa
23	Miró i Acedo	Ivan	08014 BARCELONA	Companys de Facultat i Premsa
24	Ros Ibo	Eilsenda	08034 BARCELONA	Ser jove avui, ser jove ahir
25	Daza Pérez	Lidia	08042 BARCELONA	Passat i present de l'associacionisme: Una aproximació als canvis en les formes de participació
26	Fernández-Peña Diaz/Badía Fernau	José Manuel/Cristina	08002 BARCELONA	Características Psicosociales del adolescente en la búsqueda y pertenencia al grupo

7.2. Els partits polítics⁴⁶

Hom ha sentit repetir algun cop la idea que el PSC sembla no voler guanyar les eleccions autonòmiques, doncs no fa tots els esforços que estan al seu abast per aconseguir-ho. Tot i que el PSC ha estat l'únic partit amb el que ha estat impossible concertar una entrevista, no creiem que aquesta idea tòpica descrigui acuradament la realitat. Els restants partits polítics catalans (i creiem que el PSC també) fan durant la campanya electoral autonòmica tots els esforços per tal d'obtenir els millors resultats possibles. Tant en termes econòmics com organitzatius, els partits polítics catalans es bolquen en les eleccions autonòmiques, tractant de maximitzar el seu resultat: debats a TV, propaganda en ràdio o premsa escrita, mailings amb les paperetes i altres productes, cartells, etc.. formen part dels mitjans utilitzats pels partits. La utilització dels militants és més irregular i restringida: algun partit afirma que els hi dona un gran protagonisme i altres que ho han fet en el passat. En alguns casos, el contacte personal sembla jugar un paper més important en les eleccions locals o quan hi ha una obra de govern a reivindicar. Però, en general, els militants semblen jugar un rol força secundari i més com a ma d'obra gratuïta que com a difusors del missatge del partit. Aquest paper menor s'explica en algun cas per manca de militants i en altres per insuficient motivació d'aquests.

La literatura comparada que abans hem examinat apuntava a dos factors en mans dels partits que semblaven contribuir a millorar la participació i el seu resultat: la utilització de més diners en la campanya i la mobilització personal per mitjà dels militants. D'aquests, no sembla que es pugui fer més en el primer terreny, donat que tots ells fan ja una despesa considerable. En altres contextos, i més enllà d'incrementar la despesa, els partits polítics han estat capaços d'organitzar campanyes de mobilització que han fet créixer la participació electoral. Malgrat els tímids intents d'alguns partits del nostre entorn per endegar campanyes que inclouen el contacte personal no ens consta que existeixi cap avaluació de la seva efectivitat. Sembla estrany, però, que si aquestes campanyes poguessin donar resultat no hi hagi hagut més decisió per a emprendre-les. Mandra o conservadorisme dels organitzadors? Evidències o sospites que es tracta d'una experiència no importable en una país de política post-moderna?⁴⁷ Com a mínim existeixen dos factors que juguen contra el menor èxit relatiu d'aquestes formules a casa nostra. En primer lloc, un sistema electoral on no existeix la proximitat entre elector i elegit, que estimula l'existència d'aquests contactes a tots els països esmentats. Els candidats coneguts no poden visitar els 2.000.000 de persones de la província de Barcelona, i la visita del candidat número 15 en la llista pot no tenir cap efecte. La manca de tradició i les diferents pautes

⁴⁶ Aquest apartat està basat en entrevistes a Sebastià Guirado (IC), Joan Puigcercós (ERC), Armand Querol (PP), Enric Renau i Jordi Rodó (CDC), tots ells responsables actuals o anteriors de campanyes electorals en els seus respectius partits.

⁴⁷ Ens referim a la interpretació que considera que a Espanya ens hem saltat el període de la política de masses i hem arribat directament a un tipus de vida política protagonitzada de forma molt predominant pels mitjans de comunicació i els líders polítics.

CONVOCATÒRIA DE BEQUES DESTUDI SOBRE LA JOVENTUT 1998

NÚMERO	COGNOMS	NOM	ENTITAT	CODI CIUT	TÍTOL
1	Gava i Martí	Josna		08003 BARCELONA	Les modificacions corporals com senyal d'identitat en els joves en l'àmbit metropolità de Barcelona
2	Herrera de la Rosa	Consuelo		41016 SEVILLA	Juventud actual ¿Qué piensan los jóvenes españoles entre 18 y 30 años
3	Forn Rambal	Jaume		08011 BARCELONA	Estudi de l'evolució dels grups d'adolescents a través de l'aplicació de la boconètria en la dinàmica
4	Solé Resina	Judith		08226 TERRASSA	Les associacions infantils i juvenils: constitució; òrgans directius i funcionament
5	Guillen de la Nava	Manuel		37006 SALAMANCA	La visión aristotélica de la juventud de la democracia griega ateniense del s. V a.C.
6	Arenas Noguera	M ^e Àngels		08400 GRANOLLERS	Trajectoria de nens i joves amb problemàtica marginal i delinqüencial
7	Soler Codina	Núria		08027 BARCELONA	Perfil Juvenil en l'associacionisme: com fomentarlo
8	Pelàez i Vinyes	Iluc		08400 GRANOLLERS	La insubmissió: moviment social i incidència política
9	Maynou i Hernández	Núria		08400 GRANOLLERS	L'accés al món laboral i el procés d'emancipació juvenil com es veu i com es viu
10	Salomon Rippeu	Alfonso		08024 BARCELONA	Abriendo camino hacia un nuevo reto de los jóvenes
11	Arnau	Montserrat		08190 SANT CUGAT D	ABAGUJIA Educar en la solidaritat en l'àmbit del temps lliure
12	Vilaplana i Vives	Edward		08029 BARCELONA	Ciutat internacional, joventut i sentit

culturals poden resultar un altre complicació, doncs pot ser que la visita d'un estrany, que a més s'identifica com a membre d'un partit polític (amb la negativa imatge que tenen en general) no sigui molt ben rebuda. En tot cas, sembla que caldria experimentar els seus resultats amb més detall, però adaptant-ho al nostre context i sense expectatives que els resultats siguin tant contundents com al món anglosaxó.

En conseqüència, fan els partits tot el possible per fer anar a votar al màxim possible d'abstencionistes? Pensem que no. Potser fan tot el que s'els ha acudit o fins i tot, tot el que poden amb els recursos disponibles, però creiem que l'esforç per mobilitzar possibles abstencionistes no ha estat explotat amb tots els mitjans possibles per part dels partits polítics catalans. En primer lloc, ja en el terreny del plantejament, pocs fan de la mobilització de potencials abstencionistes un dels eixos fonamentals de la seva campanya. Mobilitzar potencials votants que poden quedar-se a casa, és en la major part dels casos, un objectiu més de la campanya, que sovint queda apagat per la lluita pels indecisos. En segon lloc, en no considerar la mobilització com un dels elements centrals de la seva campanya, té com a resultat que, en molts pocs casos, es dissenyen estratègies específiques per portar a les urnes als abstencionistes. La campanya apel·la sovint a motivacions útils per a definir el vot d'aquells amb identitats sòlides, recordant valors bàsics d'aquestes identifications col·lectives (Catalunya, l'esquerra,...). Però aquestes apel·lacions cauen en el vuit quan arriben a un electorat insuficientment motivat per aquests valors genèrics i que té poc clar què és el que realment es juga en aquelles eleccions.

7.3. Els mitjans de comunicació:

El rol mobilitzador dels mitjans de comunicació s'ha estudiat poc precisament perquè es dona per descomptat. Ningú no pot imaginar avui una campanya electoral sense contar amb ells, perquè tota la campanya està orientada, no a arribar directament als votants, sinó a ser recollida pels mitjans que seran qui la faran arribar a la ciutadania. Però no es tracta únicament de retransmetre o reescriure la campanya electoral. Els mitjans de comunicació són els que fan saber a la major part de ciutadans que hi ha eleccions, quan són, quins temes estan en joc, qui són els candidats, etc.... És a dir, tota la informació bàsica per a poder votar. Podríem dir que els mitjans de comunicació, amb la seva atenció preferent als temes polítics quan s'apropa una elecció, està reduint els costos d'informar-se suficientment per a votar. El ciutadà normal, que generalment segueix la vida política amb poca atenció, depèn d'aquestes píndoles d'informació concentrada que els mitjans distribueixen poc abans de les eleccions per poder acabar de situar-se i votar, sense que la feina, els fills, la hipoteca o l'equip de futbol deixin de ser les seves preocupacions prioritàries.

Tota la premsa escrita catalana dona una informació suficient sobre les campanyes electorals autonòmiques. Cap lector regular d'aquesta pot dir que no ha votat perquè no coneixia els candidats o les propostes dels partits. De

NÚMERO COGNOMS	NOM	ENTITAT	CODI CIUT	TÍTOL
27	Mora Fernández	Montserrat	08026 BARCELONA	La formación de la identidad de/les jóvenes inmigrantes de segunda generación
28	Homs i Ros	Johana	08012 BARCELONA	Participació política de la joventut a Catalunya
29	Cosials i Ferrer	Ramon	08012 BARCELONA	Polítiques integral i polítiques afirmatives de joventut
30	Mau Callis	Bernat	08025 BARCELONA	Noves oportunitats ocupacionals de la joventut a Catalunya
31	Martínez Pidevall	Ricard	08036 BARCELONA	De l'exclusió escolar a l'exclusió social
33	Domènech Massana	Òscar	08010 BARCELONA	La participació social dels joves: descripció i respostes a la "no participació"
34	Vizcaya Pedrosa	José V.	08031 BARCELONA	Juventud Española (o catalana) y cambio social. De los 60 a los 90
35	Serraçant Melendres	Pau	Fora de data 08037 BARCELONA	L'impacte del correu electrònic en els seus usuaris
36	Soler Jurralde	Lluís	Fora de data 08301 MATARÓ	La multiculturalitat a Internet. Noves formes uss. del invent
37	Peláez Kopero	José Manuel	02001 ALBACETE	Juventud y cambio social. España, 1956-1976
38	Ikardo Enparan	Idoia	20300 IRLIN	identidad y creación musical en torno a los jóvenes compositores del ámbito europeo: Ramón Lazkano(i

fet, entre els lectors diaris de premsa escrita les taxes de participació autonòmica són gairebé la meitat (13%) de la que trobem entre la resta de la població (24%)⁴⁸. Les dades són encara molt més clares si fan referència al seguiment de la campanya a través de la premsa: els que l'han seguit a través de la premsa amb molta atenció s'han abstingut (en les eleccions generals de 1993) sols en un 3%, enfront el 28% d'abstenció entre els que no ha utilitzat la premsa per seguir la campanya.

L'efecte és probablement més important en el cas de les televisions. No es tracta únicament del mitjà més massiu, sinó que per molta gent és l'únic mitjà d'informació que utilitzen. I aquests són, a més, els sectors de població generalment més despolititzats i, per tant, més dependents de la informació per assabentar-se de l'elecció i del que implica. També en la televisió el seguiment de la campanya té un aparent efecte mobilitzador: l'any 1993, el 37% dels catalans que no va seguir en absolut la campanya a televisió es va quedar a casa i aquesta xifra es va reduir al 0%, entre els qui la van seguir amb molta atenció⁴⁹.

El problema en el cas de les eleccions autonòmiques catalanes és que aquestes reben un tractament molt desigual segons el canal del que es tracti. En primer lloc, perquè en totes les cadenes d'àmbit estatal el tractament és menor durant tota la campanya i molt escàs abans de començar aquesta. En segon, perquè especialment en les cadenes de titularitat privada, la informació sobre les eleccions es limita a aquells personatges coneguts per la opinió pública espanyola, que és la consumidora dels seus informatius: és a dir, Jordi Pujol (Gifreu i altres, 1997). Aquest es converteix en l'autor d'un monòleg sobre les eleccions autonòmiques, contribuint a reforçar la imatge de manca de competitivitat i donant lloc a aquella queixa que apareixia en els grups de discussió sobre els altres candidats: "los conocemos 15 días antes" o "es que Obiols no sabemos quien es"⁵⁰. A més, amb aquest tractament més superficial de la campanya es fa difícil entendre què és el que hi ha en joc a la campanya, quins són els temes crucials i quines les postures dels partits davant d'aquests. Finalment, i encara que no disposem d'estudis per confirmar aquesta dada, sembla clar que en els mitjans d'àmbit estatal apareixen amb molta més facilitat els temes referents a la relació Catalunya/Espanya, en la mesura que aquests tenen interès per tota la població espanyola, mentre les interpel·lacions de l'oposició catalana sobre l'atur, l'ensenyament o l'endeutament de la Generalitat trobaran un espai amb molta més dificultat. Així, la dependència informativa de canals d'àmbit estatal

⁴⁸ Totes les dades d'aquest apartat corresponen a l'enquesta-panel DATA n° 1093 (N=600) de l'any 1993, representatiu de la població catalana major d'edat.

⁴⁹ Òbviament, no pretenem afirmar que aquesta diferència és degui principalment a l'efecte de la televisió. Els qui van seguir els debats amb molta atenció eren ja els més interessats abans de veure'ls, però en tot cas la contundència de la dada és prou clara com per pensar que aquests poden haver reforçat les predisposicions prèvies.

⁵⁰ Les dades de l'estudi de Gifreu i altres (1997) són clares en aquest aspecte: el principal aspecte que caracteritza la informació en les cadenes privades d'àmbit estatal sobre les eleccions autonòmiques, no és tant ni la intensitat de la dedicació ni les postures que prenen sinó l'atenció quasi-exclusiva a Pujol, en tant que personatge català més conegut per l'opinió pública espanyola.

NÚMERO COGNOMS	NOM	ENTITAT	CODI CIUT	TÍTOL
13	Rojó i Mafujan	Almudena	08032 BARCELONA	Caldoscopi urba, les tribus com a mirall dels nous valors socials
14	Manstany/Mussons	Gerard/Albert	08008 BARCELONA	L'escoltisme a Gràcia: entre la memòria i l'avantguarda
15	Casas i Prieto	Mònica	08915 BADALONA	Festa nutricional i hàbits alimentaris de joves estudiants de dansa
16			SIDA-STUD 08003 BARCELONA	Sida. 'Com ho veus'?
17	Màrquez Cara	José Luis	08923 STA. COLOMA	Oei, joventut i control social
18	Cedeño Vega	Bladimir	08004 BARCELONA	Anàlisi del comportament de los jóvenes en el uso de Internet
19	Jiménez Pierra	Aurea	08010 BARCELONA	Estudio de los factores motivacionales en la participación socio-cultural de los jóvenes
20	Alegre Canosa/Herrera Aragón	Miquel Angel/Diego	08190 SANT CUGAT D	Las segones generacions de famílies immigrades i el sentit de la seva inserció social. El cas dels f
21	Cañedo Rodríguez	Montserrat	28015 MADRID	Jóvenes, arte y ciudad. Una perspectiva antropológica
22	Picó Gómez	Fidel	08012 BARCELONA	Joveni i nova pobresa
23	Miró i Acedo	Ivan	08014 BARCELONA	Compunys de Facultat i Premsa
24	Ros Bo	Elisenda	08034 BARCELONA	Ser jove avui, ser jove ahir
25	Daza Pérez	Lidia	08042 BARCELONA	Passat i present de l'associacionisme. Una aproximació als canvis en les formes de participació
26	Fernández-Peña Diaz/Badia Fernau	José Manuel/Cristina	08002 BARCELONA	Características Psicosociales del adolescente en la búsqueda y pertenencia al grupo

contribuiria a reforçar aquella imatge dels partits catalans dedicats a debatre monogràficament sobre la qüestió nacional⁵¹.

En tot cas la interpretació que posa molt èmfasi en els mitjans de comunicació tampoc ha de ser sobredimensionada. Hi ha poques dades acurades disponibles, però l'abstenció autonòmica en funció dels informatius preferits no és radicalment diferent: els màxims corresponen a TV1 i Antena-3 (18-19%), però ni són tan diferents a TV-3 (15%), ni aquesta es correspon a la mínima abstenció que es registra entre l'audiència de Tele-5 (11%). Tampoc l'evolució del panorama televisiu català i el de l'abstenció han evolucionat de forma paral·lela: TV3 neix poc abans de les eleccions de 1984, donant lloc a la interpretació que fou una de les claus de la gran mobilització registrada en aquella convocatòria. Però amb un panorama mediàtic similar, on TV3 havia tendit més aviat a consolidar-se, l'abstenció creix molt significativament l'any 1988. L'any 1990 apareixen les cadenes privades de televisió i, per tant, es podria apuntar al seu 35% del "share" l'any 1992 per explicar el record d'abstenció d'aquell any. Si no fos perquè aquest 35% ha crescut fins al 45% l'any 1995 i, en canvi, la participació ha crescut. És a dir, que les televisions privades han seguit una evolució tan poc paral·lela a la de la participació, que es fa difícil atribuir-los-hi excessiva importància en l'explicació de la participació autonòmica.

Tenim molta menys informació sobre el que passa amb la ràdio. Probablement es tracta d'un sector prou plural i heterogeni, com per que hi trobem emissores més semblants als diaris (molta informació, rica i plural en continguts), altres que per definició són emissores que no donen informació i, finalment, altres de més semblants a les cadenes privades de televisió, amb informació més limitada sobre les eleccions autonòmiques, tot i que el seu caràcter més descentralitzat i localista afavoreix que es doni menys aquesta situació. Si resulta curiosa la constatació que, al contrari del que passava amb tots els altres mitjans, el seguiment habitual de tertúlies radiofòniques està associat a una major abstenció: 11% entre els que les segueixen i 3% entre els que no, en les eleccions de 1993. Podria tractar-se d'una casualitat producte de les característiques d'aquest públic o correspondre's al resultat constatat també als EUA: la recepció d'informació negativa sobre altres candidats afavoreix l'abstenció. En tot cas, caldrà esperar a futures recerques sobre el tema per poder tenir informació més precisa sobre un mitjà fonamental, que permet anar més enllà de "l'elitista" públic dels mitjans escrits, sense exigir una informació tan ràpida i superficial com la televisió.

En síntesi, els mitjans de comunicació són un actor clau en el procés electoral i, en concret, en el procés d'informació i de potencial mobilització electoral dels ciutadans. Però alhora són un gran desconegut del que desconeixem bona part dels efectes, més enllà d'algunes evidències clares del seu rol mobilitzador. La coexistència a Catalunya de mitjans d'àmbit autonòmic amb d'altres d'àmbit estatal i titularitat privada, que ofereixen menys informació i

⁵¹ En aquest mes de juny de 1998, la principal (única?) notícia recollida pels mitjans d'àmbit estatal sobre política catalana ha estat el projecte de quotes de cinema en català, quan òbviament no ha estat l'únic (ni potser el més important) tema de política catalana del període.

CONVOCATORIA DE BEQUES DESTUDI SOBRE LA JOVENTUT 1998

NÚMERO	COGNOMS	NOM	ENTITAT	CODI CUIT	TÍTOL
1	Gava i Martí	Joana	08003 BARCELONA	08003 BARCELONA	Les modificacions corporals com senyal d'identitat en els joves en l'àmbit metropolità de Barcelona
2	Herrera de la Rosa	Consuelo	41016 SEVILLA	41016 SEVILLA	Juventud actual ¿Qué piensan los jóvenes españoles entre 18 y 30 años
3	Forn Rambla	Jaume	08011 BARCELONA	08011 BARCELONA	Estudi de l'evolució dels grups d'adolescents a través de l'aplicació de la locomètria en la dinàmica
4	Solé Resina	Judith	08226 TERRASSA	08226 TERRASSA	Les associacions infantils i juvenils: constitució, òrgans directius i funcionament
5	Guillen de la Nava	Manuel	37006 SALAMANCA	37006 SALAMANCA	La vision aristotèlica de la joventud de la democràcia grega atenense del s. V a.C.
6	Arenas Noguera	M ^a Àngels	08400 GRANOLLERS	08400 GRANOLLERS	Trajectoria de nens i joves amb problemàtica marginal i delinqüencial
7	Soler Codina	Núria	08027 BARCELONA	08027 BARCELONA	Perfil Juvenil en l'associacionisme: com fomentar-lo
8	Palàez i Vinyes	Lluc	08400 GRANOLLERS	08400 GRANOLLERS	La insubmissió: moviment social i incidència política
9	Maynou i Hernández	Núria	08400 GRANOLLERS	08400 GRANOLLERS	L'accés al món laboral i el procés d' emancipació juvenil com es veu i com es viu
10	Salomon Ripau	Alfonso	08024 BARCELONA	08024 BARCELONA	Abriendo camino hacia un nuevo rol de los jóvenes
11	Arnau	Montserrat	08190 SANT CUGAT D	08190 SANT CUGAT D	ABAGUJINA Educar en la solidaritat en l'àmbit del temps lliure
12	Vilaplana i Vives	Eduard	08029 BARCELONA	08029 BARCELONA	Ciutat internacional, joventut i sentit

més simplificada del que passa en la política autonòmica catalana pot resultar un problema per a un públic que depengui de forma exclusiva d'aquests mitjans per informar-se. Però les dades disponibles semblen apuntar que aquests tampoc són la clau fonamental que ens permeti interpretar la intensitat ni la distribució de l'abstenció autonòmica.

7.4. Les Organitzacions No Governamentals⁵²

Descriure la vida política espanyola i catalana com a bàsicament monopolitzada pels partits polítics no es ja cap novetat. Sigui degut a un model de transició que prioritzava la centralitat i el reforçament d'uns partits en construcció, o sigui degut a la pròpia debilitat de la societat civil i el seu entramat organitzatiu, la qüestió és que l'arena política espanyola ha estat dominada de forma aclaparadora pels partits polítics.

Aquesta tendència general s'ha reproduït també en el terreny electoral, on les intervencions d'altres entitats han estat escasses i generalment de molt feble difusió. L'any 1996 unes declaracions del Secretari General del PSC van donar lloc a dos articles d'opinió a *El País*, escrits des de líders de ONGs, on es defensava i es criticava respectivament l'involucrament de les entitats en l'arena electoral.⁵³ Aquest debat va tenir també escassa repercussió, mostrant probablement que la idea tradicional defensada per un d'ells (les ONGs que facin la seva feina, les eleccions són cosa dels partits) estava tan estesa i consolidada que no valia la pena discutir-la més. La idea que aquest no és el seu terreny d'actuació, i fins i tot que les ONGs es dediquen a defensar causes pures i no poden embrutar-se les mans en un terreny com el de la política partidària es troba fortament extès en el món associatiu català i espanyol. X

En tot cas, tot i que de forma dèbil i aïllada, sí han existit pronunciaments d'ONGs sobre els processos electorals. Les entitats que sempre emeten algun tipus de comunicat davant de qualsevol elecció són, com a mínim, els sindicats i l'església catòlica. Aquest acostuma a consistir en una valoració general de la situació, acompanyada en algun cas de recomanacions a votar a algun partit o a no votar-ne a altres. Generalment, l'únic pronunciament formal és aquest, que sols troba difusió mitjançant un comunicat o declaracions a la premsa. En alguns casos hi ha sectors d'alguna d'aquestes entitats que fan una campanya més activa en el seu propi àmbit d'actuació.⁵⁴ En algunes convocatòries els empresaris han adoptat també algun

⁵² Utilitzem el concepte en el seu sentit més ampli. És a dir, totes les entitats privades que no són empreses ni partits polítics.

⁵³ Es tracta dels articles de Llorenç Gomis (*El País*, 1997), on es criticava la proposta de Narcís Serra, demanant la participació de les ONGs en la construcció de "l'olivera" i la rèplica de Jordi Serrano (*El País*, 1997) on es defensava que les eleccions no eren un terreny exclusiu dels partits i on, per tant, les ONGs podien pronunciar-se i actuar.

⁵⁴ Per exemple, alguns capellans i bisbes fent campanyes personals contra l'esquerra en algunes convocatòries o els sindicats en algunes comarques catalanes implicant-se activament en la campanya a favor de l'esquerra en les eleccions generals de 1996.

NÚMERO COGNOMS	NOM	ENTITAT	CODI CIUT	TÍTOL
27	Mora Fernández	Montserrat	08026 BARCELONA	La formación de la identidad de/les jóvenes inmigrantes de segunda generación
28	Homs i Ros	Johana	08012 BARCELONA	Participación política de la juventud a Catalunya
29	Cosialls i Ferrer	Ramon	08012 BARCELONA	Políticas integral i políticas afirmativas de juventud
30	Mau Galis	Bernal	08025 BARCELONA	Noves oportunitats ocupacionals de la juventut a Catalunya
31	Martínez Pidevall	Ricard	08036 BARCELONA	De l'exclusió escolar a l'exclusió social
33	Domènech Massana	Òscar	08010 BARCELONA	La participació sociol dels joves: descripció i respostes a la "no participació"
34	Vizcaya Pedrosa	José V.	08031 BARCELONA	Juventud Española (o catalana) y cambio social. De los 60 a los 90
35	Serracant Meléndez	Pau	Fora de data 08037 BARCELONA	L'impacte del correu electrònic en els seus usuaris
36	Soler Jurralde	Lluís	Fora de data 08301 MATARÓ	La multiculturalitat a Internet. Noves formes uss. del invent
37	Peláez Ropero	José Manuel	02001 ALBACETE	Juventud y cambio social. España, 1956-1976.
38	Ikardo Etxeparan	Idoia	20300 IRUN	identidad y creación musical en torno a los jóvenes compositores del ámbito europeo. Ramón Lazkano(1

posicionament i, quan ho han fet, han actuat de forma menys protocol·lària i més activa que les dues entitats ja citades.⁵⁵

Enfront d'aquests posicionaments més tradicionals i basats fonamentalment en la trajectòria prèvia de relacions entre aquestes entitats i els partits, en els darrers anys han aparegut intervencions més en l'estil habitual als EUA. Es tracta d'influir en els partits en el moment en que aquests, degut a la convocatòria electoral, són més sensibles a qualsevol pressió organitzada que pugui tenir ressò mediàtic, per després orientar el vot dels "públics temàtics", membres o simpatitzants d'aquestes organitzacions. Aquestes demanen als partits que es pronunciïn sobre determinat tema i, en funció dels compromisos programàtics que adquireixen, recomanen a les seves bases votar-los o no, o almenys els fan saber quin és el grau de coincidència amb les propostes d'aquell partit. Aquest és l'estil de pronunciament que ja fa anys que practica la Coordinadora Gay-Lesbiana, a partir de la Campanya "Vota Rosa". De forma menys organitzada i regular, la Plataforma 0,7 ha fet el mateix en algunes eleccions recents.

En tot cas, es tracta sempre més de pronunciaments entorn a qui votar, que cridant a participar, tot i que aquest tema surti en algun cas. A més, la relativa feblesa amb que s'ha impulsat la difusió de la majoria d'aquests pronunciaments, fa pensar que el seu impacte real en la participació és molt escàs. Entre les organitzacions que poden contribuir a unes eleccions més participatives, les ONGs juguen un rol entre passiu i insignificant, la modificació del qual podria tenir algun resultat.

7.5. Conclusions: mobilització a Catalunya

Resulta impossible comparar les evidències descrites pel cas català amb la realitat que hem presentat a altres països. En tot cas, la pròpia valoració de la situació catalana sembla mostrar que els potencials mobilitzadors no exploten les seves opcions mobilitzadores fins al màxim. Les campanyes institucionals han tingut problemes de plantejament i en l'actualitat d'intensitat. Els partits polítics han preferit lluitar pels indecisos que podien acabar reforçant un altre partit, que per uns abstencionistes potser més difícils de mobilitzar. Les ONGs han considerat que les eleccions no eren cosa seva i que més valia no implicar-s'hi. La desigual informació distribuïda pels mitjans de comunicació, i principalment la simplificadora imatge de la política catalana transmesa per les televisions privades ha contribuït també a que aquest actor no jugués tot el rol mobilitzador que podia tenir. La bona notícia és que si no s'ha fet tot el possible, vol dir que encara hi ha un ampli espai per a l'actuació, en el que caldrà esbrinar què és el que es vol fer i què és el que pot ser útil.

⁵⁵ Per exemple, en les primeres eleccions autonòmiques a Catalunya i a altres CCAA, van participar activament en la campanya tractant d'evitar una victòria de l'esquerra.

<u>NÚMERO COGNOMS</u>	<u>NOM</u>	<u>ENTITAT</u>	<u>CODCIUT</u>	<u>TÍTOL</u>
13	Rojó i Marijuan	Almudena	08032 BARCELONA	Caldescopi urbà, les tribus com a mirall dels nous valors socials
14	Manstany/Adusons	Gerard/Albert	08008 BARCELONA	L'escoltisme a Gàucia: entre la memòria i l'avantguarda
15	Casas i Prieto	Mònica	08915 BAUDALONA	Estel nutricional i hàbits alimentaris de joves estudiants de dansa
16			SDA-STUD 08003 BARCELONA	Sida. Com ho veus?
17	Màrquez Cara	José Luis	08923 STA. COLOMA	Oci, joventut i control social
18	Cedeño Vega	Bladimir	08004 BARCELONA	Anàlisi del comportament de los joves en el uso de Internet
19	Jiménez Pierra	Aurea	08010 BARCELONA	Estudio de los factores motivacionales en la participación socio-cultural de los jóvenes
20	Alegrè Canosa/Herrera Aragón	Miquel Angel/Diego	08190 SANT CUGAT D	Las segones generacions de famílies immigrades i el sentit de la seva inserció social. El cas dels f
21	Cañedo Rodriguez	Montserrat	28015 MADRID	Jovenes, arte y ciudad. Una perspectiva antropológica.
22	Picó Gómez	Fidel	08012 BARCELONA	Joveni i nova pobresa
23	Miró i Acedo	Ivan	08014 BARCELONA	Companys de Facultat i Premsa
24	Ros Bo	Elisenda	08034 BARCELONA	Ser jove avui, ser jove ahir
25	Daza Pérez	I.Ídria	08042 BARCELONA	Passat i present de l'associacionisme. Una aproximació als canvis en les formes de participació
26	Fernández-Peña Diaz/Badia Fernau	José Manuel/Cristina	08002 BARCELONA	Características Psicosociales del adolescente en la búsqueda y pertenencia al grupo

8. Propostes

8.1. Objectius

Fa uns anys Isidre Molas titulava una breu reflexió seva: "Abstenir-se és un altra manera de participar". La nostra visió de l'abstenció és bàsicament coincident amb la d'aquell treball. L'abstenció és una opció personal perfectament legítima, que en més d'una ocasió hem practicat alguns dels components d'aquest equip, i que, com qualsevol altre, comporta tota una càrrega de significats que cal saber llegir. Per tant, volem deixar molt clar que l'objectiu d'aquestes propostes no és criminalitzar l'abstenció com a opció personal vàlida, sinó tractar de fer-la disminuir globalment. No sempre el que és legítim i raonable a nivell individual és positiu per a la col·lectivitat. I sense caure tampoc en lectures catastrofistes de l'abstenció com a deslegitimació del conjunt del sistema democràtic, que no es corresponen amb el seu significat real, si és cert que una abstenció tant elevada com la que es registra en eleccions autonòmiques no és una bona senyal sobre el funcionament de les institucions d'autogovern catalanes. Quan, a més, aquesta abstenció, està molt més arrelada en determinades localitats i grups socials que en altres (recordem, 51,6% al Baix Llobregat i 29% al Priorat, en les eleccions autonòmiques de 1992), el risc de comptar amb un Parlament, un govern i unes polítiques socialment poc representatives s'accentua. És des d'aquesta perspectiva que considerem interessant que apareguin propostes que contribueixin a una participació més alta i repartida de forma més igualitària.

El que segueix no és un conjunt coherent de propostes que ningú no formula globalment. De fet, la concepció implícita de ciutadà que hi ha darrera d'algunes d'elles pot fins i tot resultar incoherent amb d'altres. Ni els mateixos autors, si tinguessin la capacitat de fer-ho, les aplicarien totes. El que hem pretès aquí és fer una catàleg raonat de propostes, discutint-ne els possibles impactes i inconvenients de cada una d'elles, per generar debat sobre el tema. I per que cada un dels possibles implicats (institucions, partits, entitats, ciutadans interessats) es faci la seva pròpia recepta de propostes a partir de les seves prioritats polítiques. Moltes d'aquestes propostes suposen prioritzar entre objectius polítics tots ells importants, però que en la realitat resulten contraposats i entre els que cal establir prioritats que depenen dels valors de cada un.

Per a cada proposta valorem la seva possible efectivitat i alguns dels problemes (en termes operatius o de valors amb els que entraria en contradicció) que suposaria la seva implementació. En algun cas som conscients que aquests inconvenients converteixen alguna de les propostes en gairebé inviables, però en totes aquelles que podrien aportar algun resultat hem optat per plantejar-les, com a mínim com a elements que serveixin per a

CONVOCATÒRIA DE BEQUES D'ESTUDI SOBRE LA JOVENTUT 1998

NÚMERO	COGNOMS	NOM	ENTITAT	CODI CUT	TÍTOL
1	Gava i Martí	Joana	08003 BARCELONA		Les modificacions corporals com senyal d'identitat en els joves en l'àmbit metropolità de Barcelona
2	Herrera de la Rosa	Consuelo	41016 SEVILLA		Juventud actual ¿Que piensan los jóvenes españoles entre 18 y 30 años
3	Forri Rambla	Jaume	08011 BARCELONA		Estudi de l'evolució dels grups d'adolescents a través de l'aplicació de la loconeometria en la dinàmica
4	Solé Resina	Judith	08226 TARRASSA		Les associacions infantils i juvenils: constitució, òrgans directius i funcionament
5	Guillen de la Nava	Manuel	37006 SALAMANCA		La visió aristotèlica de la joventut de la democràcia grega atenense del s. V a.C.
6	Arenas Noguera	M ^{te} Àngels	08400 GRANOLLERS		Trajectoria de nens i joves amb problemàtica marginal i delinqüentia
7	Soler Codina	Núria	08027 BARCELONA		Pèril Juvenil en l'associacionisme: com fomentar-lo
8	Pelàez i Vinyes	Lluc	08400 GRANOLLERS		La insubmissió: moviment social i incidència política
9	Maynou i Hernández	Núria	08400 GRANOLLERS		L'accés al món laboral i el procés d'emancipació juvenil com es veu i com es viu
10	Salomon Rippeu	Alfonso	08024 BARCELONA		Abriendo camino hacia un nuevo reto de los jóvenes
11	Arnau	Montserrat	08190 SANT CUGAT D		ABACIUMIA Educar en la solidaritat en l'àmbit del temps lliure
12	Vilaplana i Vives	Eduard	08029 BARCELONA		Ciutat internacional, joventut i sentit

endegar el debat sobre el tema⁵⁶. Malgrat el format de catàleg amb pros i contres, probablement aquest no és plenament neutral i les simpaties dels autors per algunes de les propostes pugui llegir-se en el major èmfasi que realitzem a l'hora de rebatre els problemes que comporten. En tot cas, i sempre que resulta possible, adrecem als lectors a les fonts originals on trobar la inspiració de la mesura o la comprovació del seu resultat en altres indrets.

8.2. De les conclusions a les propostes

En analitzar l'abstenció a les eleccions autonòmiques catalanes hem volgut destacar aquells factors que resultaven més específics d'aquestes convocatòries en particular i de les eleccions de segon ordre en general. Així, hem senyalat com afecta de forma especial en aquestes eleccions la qüestió lingüística, la manca de competitivitat, la percepció de consens catalanista o el fet que es vegin com unes eleccions menys importants. Però alhora, és obvi que hi ha altres factors més profunds i menys exclusius d'aquestes eleccions que també es troben entre els elements que ens ajuden a entendre la opció de quedar-se a casa de forces votants.

Les dues grans escoles de la Ciència política es divideixen entre el que algú ha anomenat "els sociòlegs" i "els economistes". Els primers tendeixen a explicar els comportaments humans en termes de valors apresos, que es mantenen força estables i condicionen els nostres comportaments posteriors. Pels economistes, per contra, les persones actuen en política com en el mercat econòmic, en funció dels costos i beneficis de les seves accions. Aquestes dues escoles han elaborat també les seves explicacions de per què la gent deixa de votar i és a partir d'aquestes consideracions que voldríem complementar les aportacions més específiques del cas català plantejades fins aquí.

Així, els valors apresos pels ciutadans en les primeres fases de la seva vida serien un dels grans factors explicatius de la participació electoral. De fet, si enlloc de preguntar-nos, com hem fet aquí, per què la gent no vota, ens haguéssim preguntat per que la resta de la població va a votar, la resposta més habitual a tot el món és "perquè crec que és el meu deure cívic". La gent ha après que un dels components de la ciutadania és el dret de vot i que aquest dret que va costar tant conquerir ha de ser defensat amb el seu exercici actiu. Una educació democràtica on s'apregui en que consisteixen els drets de ciutadania sembla ser important i aquesta es troba molt desigualment estesa en el món i particularment en els països amb menor experiència democràtica.

⁵⁶ El llistat és necessàriament limitat i arbitrari. El lliniar entre les propostes poc viables i les que entren en el terreny de la ciència ficció no és fàcil de senyalar. Malgrat aquest risc d'arbitrarietat hem optat per deixar fora possibles propostes com demanar als partits que presentin millors candidats o mesures com la independència de Catalunya que sens dubta faria créixer la participació, tot i que ja no fos autonòmica.

<u>NÚMERO COGNOMS</u>	<u>NOM</u>	<u>ENTITAT</u>	<u>CODI CIUT</u>	<u>TÍTOL</u>
27	Mora Fernández	Montserrat	08026 BARCELONA	La formación de la identidad de/les jóvenes inmigrantes de segoria generació
28	Homs i Ros	Johana	08012 BARCELONA	Participació política de la joventut a Catalunya
29	Cosialls i Ferrer	Ramon	08012 BARCELONA	Polítiques integral i polítiques alternatives de joventut
30	Mau Callis	Bernat	08025 BARCELONA	Noves oportunitats ocupacionals de la joventut a Catalunya
31	Martínez Pidalvall	Ricard	08036 BARCELONA	De l'exclusió escolar a l'exclusió social
33	Domènech Massana	Òscar	08010 BARCELONA	La participació social dels joves: descripció i respostes a la "no participació"
34	Vizcaya Pedrosa	José V.	08031 BARCELONA	Juventud Española (o catalana) y cambio social. De los 60 a los 90
35	Serracant Melendres	Pau	Fora de data 08037 BARCELONA	L'impacte del correu electrònic en els seus usuaris
36	Soler Iurralde	Lluís	Fora de data 08301 MATARÓ	La multiculturalitat a Internet. Noves formes i us del invent
37	Peláez Ropero	José Manuel	02001 ALBACETE	Juventud y cambio social. España, 1956-1976.
38	Ikardo Enparan	Idoia	20300 IRUN	Identidad y creación musical en torno a los jóvenes compositores del ámbito europeo. Ramón Lazkano

Alhora, hem de tenir molt present que en tot acte de participació hi ha un efecte implícit dels costos i beneficis que aquest implica. La major part de la gent no es planteja les decisions participatives explicitant aquests elements, però alhora és evident que en alterar-se els costos o els beneficis de qualsevol acte participatiu, també canvia la proporció de ciutadans que s'hi implica. Així, si el vot és de llarg la forma de participació política més habitual en les democràcies occidentals, això es deu en primer lloc a que suposa uns costos participatius molt escassos i a que el procediment pel qual es tradueix en potencials beneficis és molt més clar que en altres formes de participació. Mai no sabem com respondrà el govern a una manifestació, però sí està clar com cada vot es tradueix en escons i en poder. Per tant, una gent obtindrà beneficis del sol fet de votar, perquè així es sent un bon ciutadà o perquè ha contribuït a ajudar al seu partit o candidat preferit i altres persones per les potencials conseqüències d'aquest vot en les polítiques que s'adoptin.

En síntesi, de les conclusions de la primera part de la recerca sobre factors particulars de les eleccions autonòmiques i d'aquestes explicacions més generals sobre el que porta la gent a quedar-se a casa o votar podem extreure cinc grans terrenys on es podria actuar per tal de fer créixer la participació:

a) Votar és, en part, qüestió de **costos i beneficis**. Més enllà dels "beneficis polítics" que el ciutadà pot treure del fet de votar, i que tenen a veure amb totes les propostes que presentarem, es pot actuar en reduir els costos de votar o en incrementar els beneficis no-polítics del fet de votar. És a dir, utilitzar el que Olson (1963) anomenava incentius selectius positius o negatius: "premiar" els votants, alhora que els hi posem més fàcil la feina, o "castigar" els que es queden a casa.

b) Existeix un problema d'allunyament entre ciutadania i política, comú a bona part del món occidental, però que totes les dades apunten a que és especialment marcat a Catalunya i a l'Estat espanyol. Aquest distanciament afavoreix una escassa participació en tots els terrenys. Per tant, a més dels esforços per mobilitzar els ciutadans a curt termini, seria interessant compatibilitzar aquest objectiu amb el de contribuir a millorar l'**educació democràtica** de la ciutadania, per tal de contribuir a superar el que alguns han anomenat "cinisme democràtic", consistent en una manca de confiança X en la capacitat ciutadana per influir en els mecanismes polítics.

c) Les eleccions de segon ordre en general i les autonòmiques en particular, reben menor atenció mediàtica i obtenen també menys ressò en les converses de la gent en el període pre-electoral. Podríem dir que resulta difícil no assabentar-se d'unes eleccions generals, però que els ciutadans més allunyats de la política poden gairebé no adonar-se en alguns contextos de la celebració d'eleccions autonòmiques. Hi ha diferents maneres de tractar d'incrementar aquesta **visibilitat** del procés electoral.

d) Part de la manca de visibilitat prové del propi procés d'atenció i retenció selectiva dels ciutadans. Davant el cúmul d'informació rebuda ens quedem només amb aquella que connecta amb les nostres preocupacions prèvies i la

NÚMERO COGNOMS	NOM	ENTITAT	CODCIUT	TÍTOL
13	Rojó i Marijuan	Almudena	08032 BARCELONA	Calidoscopi urbà, les tribus com a mirall dels nous valors socials
14	Mariastany/Alfonsos	Gerard/Albert	08008 BARCELONA	L'escoltisme a Gràcia: entre la memòria i l'avantguarda
15	Casas i Prieto	Mònica	08915 BARCELONA	Estat nutricional i hàbits alimentaris de joves estudiants de dansa
16			SIDA-STUD 08003 BARCELONA	Sida. Com ho veus?
17	Marquez Cara	José Luis	08923 STA. COLONIA	Oci, joventut i control social
18	Cedeño Vega	Bladimir	08004 BARCELONA	Anàlisi del comportament de los joves en el uso de Internet
19	Jiménez Pierra	Aurea	08010 BARCELONA	Estudio de los factores motivacionales en la participación socio-cultural de los jóvenes
20	Alegre Canosa/Ferrera Aragón	Miquel Angel/Diego	08190 SANT CUGAT D	Les segones generacions de famílies immigrades i el sentit de la seva inserció social. El cas dels f
21	Cañedo Rodriguez	Montserrat	28015 MADRID	Jovènes, arte y ciudad: Una perspectiva antropológica.
22	Picó Gómez	Fidel	08012 BARCELONA	Joveni i nova pobresa
23	Miró i Aceedo	Ivan	08014 BARCELONA	Companys de Facultat i Premia
24	Ros Bo	Eli SENDA	08034 BARCELONA	Ser jove avui, ser jove ahir
25	Daza Pérez	Lidia	08042 BARCELONA	Passat i present de l'associacionisme. Una aproximació als canvis en les formes de participació
26	Fernández-Peña Díaz/Badia Fernau	José Manuel/Cristina	08002 BARCELONA	Características Psicosociales del adolescente en la búsqueda y pertenencia al grupo

política autonòmica es percep com a menys rellevant per a la vida de la gent, en la línia d'allò que anomenàvem efecte segon ordre. És a dir, la gent sap menys coses de les eleccions autonòmiques, no sols perquè s'en parli menys, sinó perquè interessin menys i per tant es dedica menys atenció a aquesta informació. Però no és únicament un problema d'informació, ni de competències del Parlament que incrementin el seu poder real, sinó també de discurs polític i mediàtic sobre què hi ha en joc a la política catalana. A través d'un conjunt d'actuacions es pot fer créixer la rellevància de les eleccions autonòmiques.

e) L'existència d'una doble identitat i de dues llengües habituals a Catalunya dificulta l'articulació simbòlica d'una vida política en la que tothom es pugui reconèixer. La opció per una llengua bàsica en la vida política i per un consens generalitzat entorn a cert grau de catalanisme mínim han contribuït a que part de la població immigrada es senti poc reflectida en la vida política catalana. Una major presència d'altres temes (en la política real i en la seva recreació mediàtica) i altres llengües (castellà) podria ajudar a superar aquestes distàncies. X

Aquests cinc grans objectius troben la seva plasmació en 11 propostes, desigualment concretes, viables, eficaces i polèmiques. La taula 7.1 ens mostra a quins d'aquests objectius contribueix cada una de les propostes que segueix.

TAULA 7.1. Propostes i objectius

PROPOSTES	Cost-benefici	Visibilitat	Rellevància	Llengua, cultura	Educació
VOT OBLIGATORI	X				
ESTÍMULS POSITIVS	X	X			
SIMULTANEÏTAT ELECCIONS	X	X	X	X	
SISTEMA ELECTORAL		X		X	X
FACILITATS PER VOTAR	X				
CAMPANYES INSTITUCIONALS		X	X	X	
MOBILITZACIÓ DES DE LA SOCIETAT CIVIL		X	X		X
CAMPANYES DELS PARTITS		X	X	X	
EDUCACIÓ				X	X
DEBATS		X	X	X	X
CONNECTAR AMB ELS ABSTENCIONISTES			X	X	X

Hem optat per fer un llistat indiferenciat de propostes, per reforçar aquest caràcter de catàleg intercanviable del que cada un pot agafar el que cregui convenient. De tota manera, aquestes propostes podrien ordenar-se en tres grans blocs. El primer pretén modificar l'entorn institucional, actuant preferentment en l'estructura de costos i beneficis del vot: es tracta d'un conjunt de reformes institucionals que pretén o bé facilitar el vot o bé incrementar-ne els seus al·licients. El segon és el bloc de la mobilització: es tracta de propostes de campanyes mobilitzadores des dels tres grans tipus d'actors analitzats en el capítol anterior (institucions, partits i societat civil). Finalment, el tercer bloc pretén contribuir a reconnectar ciutadans i polítics.

CONVOCATÒRIA DE BEQUES D'ESTUDI SOBRE LA JOVENTUT 1998

NÚMERO	COGNOMS	NOM	ENTITAT	CODIUNT	TÍTOL
1	Gava i Martí	Joana		08003 BARCELONA	Les modificacions corporals com senyal d'identitat en els joves en l'àmbit metropolità de Barcelona
2	Herrera de la Rosa	Consuelo		41016 SEVILLA	Juventud actual ¿Que piensan los jóvenes españoles entre 18 y 30 años
3	Forn Rambal	Jaume		08011 BARCELONA	Estudi de l'evolució dels grups d'adolescents a través de l'aplicació de la locomotriu en la dinàmica
4	Solé Resina	Judith		08226 TERRASSA	Les associacions infantils i juvenils: constitució, òrgans directius i funcionament
5	Guillen de la Nava	Manuel		37006 SAI AMANCA	La vision aristotèlica de la juventud de la democràcia grega atenense del s. V a C.
6	Arenas Noguera	M ^{re} Àngels		08400 GRANOLLERS	Trajectoria de nens i joves amb problemàtica marginal i delinqüencial
7	Soler Codina	Núria		08027 BARCELONA	Perfil Juvenil en l'associacionisme: com fomentar-lo
8	Pelàez i Vinyes	Iluc		08400 GRANOLLERS	La insubmissió: moviment social i incidència política
9	Mavrou i Hernández	Núria		08400 GRANOLLERS	L'accés al món laboral i el procés d'emancipació juvenil com es veu i com es viu
10	Salomon Ripau	Alfonso		08024 BARCELONA	Abriendo camino hacia un nuevo reto de los jóvenes
11	Arnau	Montserrat		08190 SANT CUGAT D	ABACJUMA Educar en la solidaritat en l'àmbit del temps lliure
12	Vilaplana i Vives	Eduard		08029 BARCELONA	Ciutat informacional, joventut i sentit

Amb aquesta finalitat, la primera de les propostes tracta de millorar els ciutadans, la tercera pretén que els polítics estiguin més atents a les seves prioritats i la segona pretén millorar el flux comunicatiu entre aquests sectors.

Ahora, tot i que qualsevol persona o entitat pugui interessar-se o defensar qualsevol d'aquestes idees, cada una d'elles té un destinatari principal: aquell actor que seria el principal responsable a l'hora d'implementar-la. Des d'aquest punt de vista, les propostes tenen tres grans destinataris: Les institucions, els partits polítics i la societat civil. No totes elles tenen un destinatari únic i en alguns casos podríem considerar que tothom n'és en certa mesura potencial responsable. Així, les campanyes educatives haurien d'implementar-se des del sistema educatiu i per tant la Generalitat en seria el màxim responsable, però alhora podrien complementar-se amb iniciatives privades o amb projectes elaborats des de ONGs i aplicats al sistema educatiu formal. De la mateixa manera, els debats han de ser organitzats o almenys retransmesos pels mitjans de comunicació per tal que tinguin alguna efectivitat, però alhora requereixen de la complicitat i la voluntat dels partits polítics per tenir èxit. A més, no tenim cap dubte que si alguna d'aquestes mesures s'aplica serà perquè hi hagi prèviament algun tipus de pressió social en aquest sentit, pel que fins i tot aquelles amb aparença més estrictament institucional, no poden funcionar sense el suport de la societat civil catalana.

TAULA 7.2. Propostes en funció del seu destinatari principal

Generalitat	Partits	Societat Civil
Vot obligatori	Campanya mobilització	Campanya mobilització
Simultaneïtat eleccions	Connectar abstencionistes	amb Educació
Sistema electoral	Sistema electoral	Debats
Facilitats per votar	Debats	Estímul
Campanya institucional		
Estímul Educació		

8.3. Propostes

Proposta 1: **Vot obligatori**

DESCRIPCIÓ: A l'hora de proposar mecanismes institucionals per intentar augmentar la participació electoral, l'establiment del vot obligatori destaca com un dels instruments més eficaços a fi de dur els ciutadans a les urnes. Amb l'obligatorietat del vot el sufragi és concebut com un deure i no tant sols com un dret: els electors són compel·lits a emetre el seu vot, el qual pot anar adreçat a alguna de les opcions polítiques que concorren a les eleccions o ser blanc o nul. Actualment el vot és obligatori a països com Austràlia, Bèlgica i forces països d'Amèrica Llatina, en alguns länders d'Àustria, i en alguns

EXPERIÈNCIES DE PARTICIPACIÓ CIUTADANA I INNOVACIÓ DEMOCRÀTICA

SOL·LICITUDS DE BEQUES REBUDES

19/6/98

	ENTITAT	TITOL DEL PROJECTE
1.	Ajuntament de l'Ametlla del Vallès	Fem poble.
2.	Ajuntament de Callús	Experiències telemàtiques a Callús.
3.	Ajuntament de Corbera de Llobregat	Participació mitjançant Consells Ciutadans o NIP.
4.	Ajuntament de La Fatarella	Dinamització, participació local i desenvolupament rural del Municipi de La Fatarella.
5.	Ajuntament de Vic	Fòrum intercultural de Vic.
6.	Associació d'Amics de la UNESCO de Manresa	El defensor local de la persona.
7.	Associació Juvenil PROJECTART	Nou Barris net.
8.	Associació POLIKEIA per la participació ciutadana	Campanya de foment de la participació ciutadana.
9.	Club de Debat Joves 21	Fòrum Garrotxa Futur.
10.	Federació d'Associacions Culturals i Educatives de Persones Adultes FACEPA	Participació ciutadana i democratització.
11.	Federació Catalana ONG/SIDA	Projecte de participació voluntària dels membres de les entitats federades.
12.	SOS Àfrica	Mani-festa'98. Ballant per la pau.
13.	XARXA DE CONSUM SOLIDARI	Dinamització de la Xarxa de Consum Solidari.

cantons de Suïssa. Fins 1970 també va ser-ho a Holanda i fins als anys 90 a Itàlia.

La idea bàsica és que, en viure en col·lectivitat acceptem moltes restriccions a la nostra llibertat i assumim tot un conjunt de compromisos envers la comunitat. És obligatori pagar els impostos, ho ha estat durant molt temps fer el servei militar, ho és anar a l'escola fins als 16 anys, etc. Qualsevol d'aquestes obligacions és força més costosa que passejar una estona fins al col·legi electoral, unes poques vegades cada quatre anys.

La forma en què aquests països regulen l'obligatorietat del vot segueix una pauta comuna. En la major part dels casos una norma legal estableix el deure dels electors d'exercir el vot i disposa les sancions que s'hauran d'aplicar en cas d'incompliment de la llei. Les sancions per als abstencionistes poden consistir en multes de diversa quantia, en la suspensió de certs drets cívics o, fins i tot, en penes lleus de presó.

Però malgrat aquesta impressió constrenyedora de la llibertat dels individus que pot transmetre la idea d'un vot obligatori que es recolza sobre l'existència de càstigs per evitar l'abstenció, la importància de l'eficàcia d'aquest mecanisme institucional sobre els nivells de participació electoral no radica en la força dissuasiva de les sancions. Així doncs, autors com Irwin (1974), en analitzar les repercussions del vot obligatori a Holanda, assenyala que els holandesos tendien a votar perquè se sentien moralment obligats per l'existència d'una llei que prescrivia el vot i no per la por a ser castigats, en la mesura que les sancions que s'establien contra els abstencionistes poques vegades van arribar a ser executades⁵⁷. També en els altres països el grau d'aplicació de les sancions és força feble.

Si la defensa tradicional del vot obligatori es basava en aquesta consideració del vot com a un deure, aquest ha estat reivindicat recentment a partir d'un altre argument. L'any 1996, en el seu discurs com a President de l'Associació Nord-americana de Ciència Política, el prestigiós polítòleg Arend Lijphart (1996) feia una clara defensa del vot obligatori com a instrument per garantir la igualtat política real. A partir de la constatació reiterada que, amb més o menys intensitat, arreu tendeixen a votar més les persones amb més recursos que aquelles que en tenen menys, Lijphart defensava que el vot obligatori es convertia en l'únic instrument eficaç per garantir que la igualtat política formal es convertís en igualtat política real. La inclusió de la proposta aquí parteix d'aquesta doble consideració: no sols permetria incrementar la participació, com pretén el conjunt d'aquestes propostes, sinó que a més donaria lloc a una participació més igualitària.

⁵⁷ De tota manera, cal no magnificar aquest argument. Amb posterioritat a l'article la participació ha baixat més a Holanda (el que tampoc és contradictori, doncs pot ser per reemplaçament generacional, per part de gent ja socialitzada en el vot com a opció), igual que va caure molt en desaparèixer l'obligació de votar a Veneçuela (Molina, 1995).

TAULA 43. Hàbits de comportament habitual a les autonòmiques i vot 1984-1995 (% horitzontals)

	1984				1988				1992				1995			
	Vota	No pot votar	Absten. volunt.	Total	Vota	No pot votar	Absten. volunt.	Total	Vota	No pot votar	Absten. volunt.	Total	Vota	No pot votar	Absten. volunt.	Total
Vota sempre o quasi sempre	95	64	23	85	96	72	27	83	95	65	22	78	95	53	23	81
Vota a vegades	3	16	27	7	2	20	35	9	3	18	24	9	4	32	30	10
No vota mai o quasi mai	1	18	49	7	1	7	37	7	1	13	52	12	1	15	47	9
Ns/nc	1	2	1	1	1	1	1	1	1	4	2	1	-	-	-	-
(n) *	(3879)	(394)	(499)	(4772)	(2184)	(197)	(488)	(2869)	(1763)	(207)	(475)	(2444)	(1209)	(125)	(241)	(1575)

TAULA 44. Hàbits de comportament habitual a les autonòmiques i vot 1984-1995 (% verticals)

	1984				1988				1992				1995			
	Vota	No pot votar	Absten. volunt.	(n)	Vota	No pot votar	Absten. volunt.	(n)	Vota	No pot votar	Absten. volunt.	(n)	Vota	No pot votar	Absten. volunt.	(n)
Vota sempre o quasi sempre	91	6	3	(4047)	88	6	6	(2372)	87	7	6	(1914)	91	5	4	(1274)
Vota a vegades	42	19	39	(337)	23	14	63	(271)	29	18	53	(212)	29	25	46	(159)
No vota mai o quasi mai	11	20	69	(355)	7	7	86	(206)	6	9	85	(292)	7	13	80	(141)

La nostra proposta, pel cas de les eleccions autonòmiques catalanes,⁵⁸ seria aplicar un model lleugerament diferent i que introdueix un matis que pot fer-lo més acceptable entre alguns sectors: tal com es feia a Holanda, la obligatorietat no és la de votar, sinó la d'anar al col·legi electoral en el dia de les eleccions (excepte que s'hagi votat per correu). Així, es combat contra aquella abstenció resultat de la manca de compromís i es tracta de propiciar el mateix que fan les eleccions simultànies: ja que estic aquí, votaré. Però per contra, no es viola el dret a abstenir-se, de manera que les persones que ho desitgessin, un cop acreditada la seva presència, podrien manifestar la seva voluntat de no votar. Pel que fa a la possibilitat de sancions, tot i no excloure-les, podria pensar-se no tant en "castigar" els abstencionistes, com en "premiar" els votants regulars (veure proposta 2), en la mateixa línia d'evitar el màxim de rebutj a la proposta.

UTILITAT POTENCIAL: De totes les propostes presentades aquí aquesta és gairebé sens dubte aquella que podria tenir un impacte més gran en l'abstenció. Les diferents estimacions realitzades en base diverses experiències i metodologies parlen de fer créixer la participació entre un 3% i un 38%, situant-se la major part d'elles per sobre del 10%. Lijphart (1996) assenyala que les diferents anàlisis multivariables que s'han realitzat sobre el tema indiquen que la participació electoral sota condicions de vot obligatori creix entre 7 i 16 punts percentuals.⁵⁹ Aquí s'ha de tenir en compte, però, tal com assenyala Wolfgang Hirczy (1995), que l'efecte del vot obligatori sobre la participació depèn del nivell participatiu del qual parteix el país abans de l'establiment de l'obligació de votar: com més baix sigui el nivell de participació més important serà l'impacte del vot obligatori sobre la participació. Així doncs, els efectes de la introducció del vot obligatori són més intensos en el cas de les eleccions de segon ordre on els ciutadans tendeixen a votar menys. Per exemple en el cas de les eleccions al Parlament Europeu, en les quatre conteses electorals celebrades entre 1979 i 1994, la mitjana de participació en aquells països on el vot és voluntari va ser del 46,4%, mentre que en aquells països on el vot és obligatori la mitjana de participació va arribar al 84,2%. En relació amb les eleccions d'àmbit intra-estatal, l'exemple holandès també demostra l'eficàcia del vot obligatori sobre la participació en les eleccions de segon ordre: en les eleccions locals i provincials holandeses la participació va caure dramàticament després de l'abolició del vot obligatori l'any 1970: l'any 1994 només va votar el 65,3% de l'electorat en les eleccions municipals i el 50% en les provincials.

Gairebé cap d'aquestes estimacions, però, parteix clarament d'una experiència com la que es produiria aquí. És a dir, la introducció del vot obligatori en un context on anteriorment era voluntari. En l'Àustràlia de principis de segle això va provocar un creixement de la participació de 28,4 punts (Hirczy, 1995), però les diferències en l'escenari cultural, polític i mediàtic obliguen a prendre's la referència amb prudència. Les resistències

⁵⁸ Aquesta proposta tindria més sentit aplicada al conjunt de les convocatòries electorals, però no volem entrar en un debat que sobrepassa l'objectiu del nostre estudi.

⁵⁹ Veure també Denters (1995), Fornos (sd), Hirczy (1995) i Powell (1980),

**TAULA 42. Puntuació mitjana dels líders polítics i comportament electoral.
Evolució 1984-1995**

	1984				1988				1992				1995			
	Vota	No pot votar	Abstien. volunt.	Total	Vota	No pot votar	Abstien. volunt.	Total	Vota	No pot votar	Abstien. volunt.	Total	Vota	No pot votar	Abstien. volunt.	Total
Colom	-	-	-	-	-	-	-	-	4,8	3,6	3,9	4,6	4,7	4,5	3,6	4,5
Fernández	-	-	-	-	2,8	2,5	1,7	2,7	-	-	-	-	-	-	-	-
Díaz	-	-	-	-	4,4	4,3	2,8	4,2	-	-	-	-	-	-	-	-
Horralà	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nadal	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5,4	5,2	4	5,2
Obiols	4,2	4,8	3,2	4,2	4,8	5,1	3,7	4,7	4,4	4,5	3,5	4,3	-	-	-	-
Pujol	6,4	5,7	4,5	6,1	6,1	6	3,6	5,8	6,9	6,4	4,7	6,5	6,8	7,1	4,7	6,5
Ribó	-	-	-	-	4,7	4,6	3,3	4,5	4,5	4,6	3,6	4,4	4,6	4,5	4	4,5
Vidal	-	-	-	-	-	-	-	-	3,3	3,2	2,7	3,2	2,5	3,1	2,3	2,5
Quadres	-	-	-	-	-	-	-	-	3,3	3,2	2,7	3,2	2,5	3,1	2,3	2,5

polítiques i culturals a la seva introducció a Catalunya podrien donar lloc a un creixement menor als prèviament citats. Si, a més, pensem en una regulació sense sancions com la proposada aquí, tenim un argument més per pensar que l'impacte fos més baix. Amb tota seguretat, part d'aquests nous "votants forçats" voldrien seguir expressant el seu descontentament, el que donaria lloc a un nombre creixent de vots blancs i nuls. En tot cas no es tracta d'un problema greu doncs aquests sí sabem amb certesa que són una expressió d'una determinada postura conscient i com a tal poden considerats pels partits polítics.

En definitiva, des del punt de vista estricte de la seva eficàcia mobilitzadora seguiria tractant-se de l'instrument amb uns resultats més garantits i que donaria lloc a una participació més elevada, doncs són pràcticament inexistent els casos de vot obligatori amb una participació inferior al 80%, situant-se molts d'ells per sobre del 90%.

PROBLEMES: L'altre cara de l'efectivitat garantida de la mesura és el seu caràcter marcadament polèmic. Podria la ser la més eficaç en termes de participació però probablement seria també la que majors dificultats d'aplicació enfrontaria. En primer lloc, perquè la introducció de la mesura podria exigir reformes constitucionals. Però probablement el problema principal es situaria en el rebuig que la mesura provocaria entre importants sectors de la població i més en un país on perviu cert substrat cultural d'arrel àcrata i on es manté viu el record d'un regim autoritari que també forçava la participació electoral. La conversió d'un dret en un deure és sempre difícil d'acceptar i sens dubte donaria lloc a considerable oposició, tant entre la ciutadania com entre sectors de les èlits polítiques i mediàtiques. En tot cas, l'aplicació real d'aquesta mesura exigiria, com qualsevol reforma electoral, un grau de suport força ampli entre les diverses forces polítiques.

Si mai la mesura arribés a aplicar-se, el seu rebuig seria l'altre cara de la seva efectivitat, fins al punt que faria gairebé innecessària l'aplicació de les mesures restants. En l'escenari més probable de la seva no aplicació, proposar-la i defensar-la permet iniciar un debat sobre els problemes de fons que originen la proposta (l'escassa participació i la traducció de la desigualtat social en desigualtat política).

Proposta 2: Estímul positius a la participació

DESCRIPCIÓ: Si el vot obligatori és l'incentiu selectiu negatiu pels qui no voten, aquest és el positiu pels que sí ho fan. En funció que volgués adoptar-se o no conjuntament amb l'anterior podria presentar-se de diferents formes: o, enlloc de fer el vot obligatori, es decideix estimular als qui voten o, enlloc de posar sancions als qui no compleixen amb el seu deure d'anar al Col·legi electoral, s'incentiva als que sí ho fan. En aquest escenari, el vot obligatori comportaria un component de deure cívic de tipus moral (sense sanció), però acompanyat de reforços positius pels qui realment complissin amb aquest deure.

TAULA 40. Record de vot de les eleccions generals de 1993 i comportament autonòmiques 1995 (% verticals)

Total	Abst.	No pot votar	Votant	(n)
electoral	Abst.	No pot votar	Votant	
7	18	26	26	
22	1	-	4	
	6	10	5	
	6	3	8	
	3	3	29	
	17	25	2	
	7	4	19	
	3	12	2	
	11	25	19	
	44	25	5	
	(242)	(125)	(1210)	(n)

TAULA 41. Record de vot de les eleccions generals de 1993 i comportament autonòmiques 1995 (% horitzontals)

(n)	Abst.	No pot votar	Votant	(n)
	Abst.	No pot votar	Votant	
5	6	89	89	
354	5	6	89	
	6	1	93	
	17	14	69	
	17	14	69	
	5	4	91	
	10	7	83	
	10	7	83	
	36	11	53	
	10	7	83	
	10	7	83	
	53	15	32	
	53	15	32	
	(203)			

Proposem dos formats concrets d'aquest estímul. Un d'ells, per ser més tradicional i menys directe, pot ser més fàcilment acceptat, però també precisament per això perd part del seu caràcter polèmic, amb la desitjada visibilitat que això donaria a la iniciativa. Aquest primer format consistiria en donar un conjunt d'avantatges a les persones que haguessin complert amb el seu deure d'acudir regularment al Col·legi electoral. En forma d'una targeta electoral on constaria que s'ha anat a votar en cada una de les eleccions dels darrers anys, o en forma d'un certificat que es podria demanar quan es necessités, aquest donaria un seguit d'avantatges a aquelles persones que han complert aquest deure polític amb la seva col·lectivitat: punts addicionals a l'hora de demanar beques, de presentar-se a oposicions, de sol·licitar plaça a una escola-bresol pública o en una promoció de vivenda subvencionada, etc.⁶⁰

En el segon format es tractaria de sortejar algun premi entre els qui van a votar. Aquest dependria de l'enfoc que se li vulgui donar a tot, però hauria de combinar ser atractiu pel votant i original per que s'en parli. Si es vol evitar una trivialització excessiva i mantenir un vincle amb el procés electoral es podria pensar, per exemple, en un viatge per conèixer ciutats mítiques de la democràcia i/o alguns dels grans Parlaments del món⁶¹. Per tal de convertir-ho en un estímul col·lectiu on el benefici individual i el del conjunt es troben es podria plantejar com a intent de batre el rècord propi de participació en autonòmiques i vincular la quantitat de premis a repartir a la taxa de participació assolida.

Seria interessant organitzar simultàniament una campanya que, alhora que promocionés l'incentiu material, el vinculés amb el seu objectiu polític, el compliment dels deures de ciutadania. En aquest segon format, potser precisament perquè l'interès està en molt bona part en l'impacte mediàtico-polèmic que podria tenir la proposta, i perquè queda trist haver de sortejar alguna cosa perquè la gent voti es podria pensar en fer-ho sols el primer cop com a "figura de llançament" d'un conjunt de mesures.

Tot i que en principi està pensat perquè aquesta fos una iniciativa de l'administració pública no hi hauria cap raó necessària perquè fos així i podria tenir patrocinadors privats, tot i que caldria contar amb el suport d'aquella per organitzar-ho.

En definitiva, es tracta de proveir beneficis no-polítics pel fet de votar. Si votar és qüestió de costos i beneficis, es tracta de proveir beneficis per a aquells per als qui ser un bon ciutadà, un bon socialista o un bon nacionalista suposen estímuls insuficients. El format concret pot ser qualsevol. Per posar un darrer exemple, que combina el premi material sense necessitat de sorteig

⁶⁰ En les eleccions colombianes de 1998 s'han aplicat per primer cop mesures d'aquest estil (preferència per càrrecs públics en cas d'empat en unes oposicions, avantatjes per aconseguir beques o vivendes amb subsidi, una reducció d'un mes en el servei militar i un 10% de descompte en la matrícula universitària), dissenyades també tractant de fer créixer la participació. En la primera volta de les eleccions presidencials, aquesta s'ha mantingut baixa (53%), però ha estat força més alta que en el passat.

⁶¹ Per exemple, Atenes, Londres, Washington i alguna capital democràtica del Tercer Món.

	Votant	No pot votar	Absl. Volunt.	(n)
No va votar	31	14	55	(551)
CIU	92	5	3	(527)
ERC	93	6	1	(53)
IC/PSUC	73	9	18	(89)
PP	77	7	16	(71)
PSC/PSOE	78	10	12	(634)
Ns/nc	86	6	8	(330)

TAULA 39. Record de vot de les eleccions generals de 1989 i comportament autonòmiques 1992 (% horitzontals)

* En aquesta enquesta no es considera l'opció "abstenció" perquè ja s'havia preguntat anteriorment.

	Votant	No pot votar	Absl. Volunt. electoral	Total
No va votar	10	36	64	23
CIU	27	13	4	22
ERC	3	1	-	2
IC/PSUC	4	4	3	4
PP	3	2	2	3
PSC/PSOE	28	30	16	26
Ns/nc	22	12	6	19
(n)	(1763)	(207)	(475)	(2444)

TAULA 38. Record de vot de les eleccions generals de 1989 i comportament autonòmiques 1992 (% verticals)*

i l'accés privilegiat als recursos públics, es podria pensar en dret a un cap de setmana en temporada baixa en un Parador Nacional, per cada 8 eleccions en què s'hagués votat.

UTILITAT POTENCIAL: No hi ha gaires experiències similars que permetin parlar amb certes garanties de l'impacte que podria tenir (veure nota 60). De tota manera, no hi ha raó per pensar que si funciona en el món comercial no hagi de fer-ho també aquí. En tot cas, part de l'interès i per tant de l'impacte dependria de l'estímul directe que el premi pogués suposar i la resta de la polèmica que provoqués la proposta i la seva publicació. El primer format (punts pels votants) perdria l'atractiu del component publicitari, però alhora s'estalviaria també algunes crítiques, a més de resultar especialment atractiu per a aquells sectors que poguessin beneficiar-se'n en el futur. De fet, es tracta pràcticament del mateix que succeïa a Itàlia, tot i que allí es plantejava en forma de sanció a aquells que no havien complert amb el deure de votar, mentre aquí es planteja com a recompensa pels que sí ho han fet. Fins a quin punt l'elevada participació italiana es devia a aquest fet, a la genèrica idea que el vot era obligatori, a l'eficàcia de mobilitzadores xarxes personals o a l'elevada politització i polarització política és una discussió no resolta.

PROBLEMES: El primer seria el cost del programa, tant si parlem del segon format (premi, publicitat, organització), com del primer (organització i manteniment dels arxius sobre trajectòria electoral). Però probablement l'inconvenient principal seria que la mesura rebria moltes crítiques. Si part d'aquestes són imprescindibles pel seu èxit (polèmica que aporta visibilitat) existeix el perill que aquestes acabessin ofegant l'impacte positiu: que fos titllat de poc seriós i de mercantilitzar un dret ciutadà fonamental, contribuint encara més al desprestigi de la democràcia.⁶²

Proposta 3: Eleccions simultànies

DESCRIPCIÓ: En el capítol 1 de la primera part hem constatat com la celebració d'eleccions simultànies a Catalunya contribuïa a fer créixer la participació de forma molt considerable. Aquest fenomen es produeix per dues raons. En primer lloc, la celebració simultània té un efecte multiplicador des de tots els punts de vista. Més esforç electoral dels partits i més seguiment mediàtic i, com a resultat de la major importància objectiva de l'elecció⁶³ i de la seva major visibilitat, major atenció ciutadana. Alhora, la celebració simultània permet evitar el fenomen d'esgotament electoral, que es produeix en alguns casos quan es celebren gaires eleccions en poc temps.

El resultat mobilitzador de la simultaneïtat no és exclusiu de Catalunya. En el capítol 2 hem vist l'efecte aparent que això té en 13 CCAA de l'estat espanyol

⁶² En tot cas, hauria de quedar molt clar el caràcter provocador de la iniciativa, com una mena d'auto-humiliació per haver estat incapaços de fer votar la gent per altres vies, de tal manera que es pogués utilitzar en el futur com a revulsiu: "Perquè no calguin cops d'estat ni sortejos de viatges per anar a votar, Vota"

⁶³ L'elecció es fa més important en aquests casos, no sols perquè hi hagi més càrrecs i més administracions en joc, sinó per les conseqüències i les lectures polítiques que s'en faran, més enllà d'aquells àmbits electorals concrets.

	Votant	No pot votar	Abst. Volunt.	(n)
AP	92	1	7	(92)
CDS	88	3	9	(84)
CIU	92	5	3	(554)
ERC	89	5	6	(50)
IC/PSUC	87	5	8	(162)
PSC/PSOE	77	9	14	(915)
Ns/nc	77	10	13	(562)
Abst.	38	7	55	(424)

TAULA 37. Record de vot de les eleccions generals de 1986 i comportament autonòmiques 1988 (% horitzontals)

	Votant	No pot votar	Abst. Volunt. electoral	Total
AP	4	1	1	3
CDS	3	1	1	3
CIU	23	13	4	19
ERC	2	1	1	2
IC/PSUC	6	4	3	6
PSOE	32	38	27	32
Ns/nc	20	28	14	20
Abst.	7	13	48	15
(n)	(2175)	(200)	(487)	(2862)

TAULA 36. Record de vot de les eleccions generals de 1986 i comportament autonòmiques 1988 (% verticals)

i l'indubtable resultat que ha tingut a Andalusia, on les eleccions autonòmiques han estat molt més participatives quan han coincidit amb altres convocatòries i, encara més, quan aquestes han estat eleccions generals. El mateix fenomen es produeix també en altres països: les eleccions legislatives nord-americanes són molt més participatives quan coincideixen amb presidencials i el principal factor explicatiu de la participació en eleccions europees és la seva simultaneïtat amb altres convocatòries. Aquesta voluntat de fer créixer la participació, d'evitar l'esgotament dels electors i d'estalviar despesa electoral⁶⁴ reduint el nombre de convocatòries és el que justifica la recent decisió de fer coincidir d'ara en endavant les eleccions municipals i europees a Espanya.

D'altra banda, la major part dels executius autonòmics han actuat amb flexibilitat a l'hora de convocar les noves eleccions i en la major part dels casos han avançat les eleccions uns mesos per ajustar-se al calendari dels ciutadans (les autonòmiques andaluses de 1986 s'avancen dos mesos per evitar l'estiu, les basques de 1990 en tres mesos per evitar fer la campanya durant el Nadal) o pels seus propis interessos electorals.⁶⁵

Òbviament, no podem deixar la dinàmica política catalana en mans de factors absolutament aliens. Poden no haver-hi altres eleccions a prop, pot haver-hi una situació d'ingovernabilitat que exigeixi noves eleccions i no tindria sentit fer legislatures de dos anys sols per fer coincidir les eleccions autonòmiques amb altres convocatòries. El nostre argument és que a l'hora d'establir el calendari electoral es prenen en consideració els interessos electorals com a primer argument, en algun cas la solidesa de les majories o altres factors polítics excepcionals com a segon i, mai, els avantatges participatius i econòmics ja descrits de la simultaneïtat. Per tant, la proposta concreta seria: **en primer lloc, no avançar mai les eleccions autonòmiques (excepte situacions d'absoluta ingovernabilitat) si això impedeix fer les coincidir amb altres i, en segon, estar disposats a avançar-les fins a un màxim de 6 mesos si això permet fer-les coincidir amb una altra convocatòria de qualsevol tipus. No es tracta de fer-les coincidir sempre, sinó sempre que sigui possible i raonable.**⁶⁶

Què hagués passat si haguessin aplicat aquest criteri durant aquests 15 anys d'autogovern? Res fins a 1995. En el calendari electoral català, tant la data màxima per celebrar les eleccions, com la data real en que es van celebrar, queden molt lluny de qualsevol altre convocatòria electoral. Durant les primeres legislatures, a més, la coincidència entre legislatura real i teòrica fou molt gran i no es van produir avançaments electorals de més de 2 mesos. L'any 1995 canvia aquesta tendència, amb un avançament de les eleccions de 8 mesos que, a més, anava en contra d'aquesta proposta: si enlloc de

⁶⁴ La celebració simultània suposa un estalvi pels partits que necessiten fer menys despesa i per l'administració que redueix molt sensiblement els costos organitzatius.

⁶⁵ És, probablement, el cas de les darreres eleccions autonòmiques a Andalusia i a Catalunya, tot i que en el primer cas és discutible fins a quin punt la incapacitat de forjar majories feia imprescindible avançar la convocatòria.

⁶⁶ Els politòlegs de l'equip volem manifestar que fem la proposta malgrat atentar contra els nostres interessos professionals, donat que cada elecció representa per nosaltres invitació a col·laborar amb els mitjans de comunicació i possibles encarrecs de comentari, recerca o assessoria política.

	Volant	No pot votar	Abst. Volunt.	(n)
AP	86	8	6	(235)
UCD	89	6	5	(80)
PSOE	80	11	9	(1998)
PCE	93	4	3	(125)
CIU	97	2	1	(738)
ERC	99	-	1	(117)
Ns/nc	86	6	8	(807)
Abst.	47	15	38	(569)

TAULA 35. Record de vot de les eleccions generals de 1982 i comportament autonòmiques 1984 (% horitzontals)

	Volant	No pot votar	Abst. Volunt. electoral	Total	(n)
AP	5	5	3	5	
UCD	2	1	1	2	
PSOE	41	54	36	42	
PCE	3	1	1	3	
CIU	18	4	2	15	
ERC	3	-	-	2	
Ns/nc	18	12	12	18	
Abst.	7	22	43	12	
	(3897)	(395)	(502)	(4793)	(n)

TAULA 34. Record de vot de les eleccions generals de 1982 i comportament autonòmiques 1984 (% verticals)

reduir 8 mesos la legislatura s'hagués reduït en 4, s'hagués pogut fer coincidir eleccions generals i autonòmiques. Una cosa similar succeeix amb les discussions entorn a les properes eleccions. El govern de la Generalitat parla d'avançar-les novament uns 8 mesos i altres sectors demanen o temen, segons el cas, que aquest sigui fins i tot superior. Però si en lloc de fer-les al mes de març es deixessin per al mes de juny, coincidirien amb eleccions municipals i europees i no es pot descartar que dins el calendari d'aquesta legislatura catalana es celebrin les properes eleccions generals. En definitiva, l'aplicació d'aquesta proposta implica prioritzar l'increment de la participació i l'estalvi electoral per sobre dels càlculs partidistes i no suposa alterar el calendari polític català quan això no sigui factible (1984-1992), sinó únicament quan aquest s'altera tenint únicament en consideració els beneficis electorals que això comporta.

UTILITAT POTENCIAL: Sens dubte l'impacte en la participació seria gran. Com s'ha vist al capítol 2, la simultaneïtat amb eleccions generals en dues ocasions a Andalusia va donar lloc a un creixement significatiu de la participació en les autonòmiques (71% i 78%, respecte a 66% i 55% quan es van fer aïllades), en la mateixa línia del que sembla succeir a totes les CCAA que fan coincidir les seves eleccions municipals i autonòmiques. Depèn de quina sigui l'elecció amb la que es facin simultànies, l'impacte seria desigualment gran: molt considerable si es fes amb eleccions legislatives (participació 13 punts més alta com a mitja), probablement significatiu si es fes amb municipals i únicament visible en casos aïllats si es fes coincidir amb eleccions europees. La coincidència amb eleccions municipals no sols donaria lloc a una tendència a igualar-se la taxa de participació d'ambdues eleccions (el que suposaria un increment de 3,3 punts), sinó que donaria major visibilitat a la convocatòria electoral, incrementant encara més la seva participació (en aquelles CCAA on ambdues eleccions sempre coincideixen, la participació mitjana en autonòmiques ha estat 9 punts superior a la catalana)⁶⁷. A menor escala succeiria el mateix en el cas d'eleccions europees pel que fa a la visibilitat, però aquí l'efecte d'arrossegament seria molt limitat.⁶⁸

PROBLEMES: El fet que de les eleccions autonòmiques convocades en les CCAA que assoleixen l'autonomia per la via de l'article 151 de la Constitució, sols 2 (ambdues a Andalusia) s'hagin fet coincidir amb eleccions generals i 1 (també a Andalusia) amb eleccions europees és una prova que existeixen obstacles a l'ús habitual d'aquesta proposta. Aquests obstacles es podrien agrupar en dos grans blocs. En primer lloc, la dificultat de combinar la dinàmica política de la legislatura a aquestes comunitats amb la celebració d'eleccions en el conjunt de l'estat. És a dir, si a Catalunya fa ja 4 anys de les darreres eleccions autonòmiques i no hi ha eleccions en altres àmbits a la

⁶⁷ Els efectes dels dos factors explicatius podrien ser diferents en cas de coincidència amb municipals. Així, la major visibilitat de les eleccions podria fer créixer la participació arreu i potser principalment en les zones més volàtils i on els mitjans de comunicació són més influents, les àrees urbanes. Per contra, el fet d'aprofitar el viatge i votar en les dues eleccions afectaria més a aquelles poblacions on la participació és més alta en municipals, les poblacions petites (capítol 2).

⁶⁸ A nivell agregat es fa difícil pensar en una població on es votés més en eleccions europees, però a nivell individual hi ha sens dubte casos de persones que han votat en aquestes eleccions i no en autonòmiques.

TAULA 33. Autonibicació ideològica i comportament electoral. Evolució 1984-1995 (% horitzontals)

	1984					1988					1992					1995				
	Votant	No pot votar	Abstien. volunt.	(n)		Votant	No pot votar	Abstien. volunt.	(n)		Votant	No pot votar	Abstien. volunt.	(n)		Votant	No pot votar	Abstien. volunt.	(n)	
Extr. esquerra (1-2)	85	4	11	(273)		78	5	17	(219)		75	5	20	(154)		67	9	24	(134)	
Esquerra (3-4)	86	8	6	(1446)		79	8	13	(875)		76	8	16	(647)		80	6	14	(497)	
Centre (5-6)	86	6	8	(1685)		82	6	12	(923)		80	8	12	(749)		82	9	9	(547)	
Dreta (7-8)	87	6	7	(294)		85	7	8	(209)		82	11	7	(224)		81	6	13	(135)	
Extr. dreta (9-10)	88	6	6	(45)		95	4	1	(42)		56	6	38	(33)		77	2	21	(29)	
Ns/inc	65	13	22	(1050)		57	8	35	(612)		56	10	34	(636)		60	11	29	(233)	

vista, resulta impossible esperar a la seva convocatòria. El segon obstacle és de tipus més simbòlic, tot i que alhora té conseqüències electorals. Es tracta de la voluntat dels governants i de bona part dels partits d'aquestes CCAA de fer les seves eleccions de manera aïllada, per tal que el debat entorn a la problemàtica autonòmica no es "contamini" amb els temes d'àmbit estatal. Tal com ho afirmava recentment el secretari general de CDC, es tractaria d'evitar que es converteixin en "primàries". Per tant, la convocatòria d'eleccions aïllades és, per un costat, un símbol de l'autonomia política d'aquestes CCAA i, per l'altre, un possible avantatge per a les forces polítiques nacionalistes i/o d'àmbit autonòmic en la mesura que la potencial estatalització de la campanya els podria perjudicar.

El fet que a Andalusia aquestes coincidències s'hagin produït en tres ocasions i en les altres CCAA en cap pot ser fruit de la casualitat, però més probablement és el resultat de la desigual importància que aquest factor simbòlic té en aquesta CCAA, respecte a les altres tres. És a dir, a Andalusia no els ha costat fer coincidir eleccions autonòmiques amb altres convocatòries, donat que no els importava que les eleccions perdessin el seu caràcter exclusivament autonòmic (això podia resultar fins i tot favorable al partit governant a la CCAA). L'atzar també ha tingut la seva part: igual que aquest ha dificultat les coincidències a Catalunya durant molts anys, va facilitar la convocatòria simultània a Andalusia l'any 1982, fent coincidir la voluntat/necessitat de la UCD de convocar eleccions generals, amb la de fer les primeres eleccions autonòmiques en aquella CCAA.

En tot cas, l'argument de l'impacte electoral i en l'agenda de la campanya que podria tenir el fet de convocar eleccions simultànies és probablement menor del que es diu. Els electors a l'Estat espanyol (i particularment a Catalunya) han demostrat reiteradament la seva capacitat per distingir cada una de les arenes electorals i, tot i que aquestes s'influencien sens dubte les unes a les altres i més com més properes en el temps estiguin les eleccions, els votants han tingut comportaments clarament diferenciats segons la institució a escollir. Aquelles ciutats del cinturó que constantment donen guanyadors electorals diferents en les eleccions generals, autonòmiques i municipals són l'exemple més clar d'aquesta capacitat dels ciutadans per distingir el que hi ha en joc a cada elecció. Fora de Catalunya, i fixant-nos en eleccions simultànies, trobem un altre exemple evident en les eleccions andaluses de 1986, on malgrat celebrar-se simultàniament amb les eleccions generals hi va haver un grau d'escissió del vot elevadíssim (Montero, 1988). L'elecció general simultània va fer anar a votar la gent, però no la va fer votar el mateix partit: el PSOE va treure millor resultat en les eleccions generals i IU-CA, ho va fer en les autonòmiques.

En conclusió, hi haurà casos on el respecte a la pròpia dinàmica política i a la duració de la legislatura autonòmica farà impossible o absolutament desaconsellable fer coincidir eleccions autonòmiques i altres convocatòries. Però quan els calendaris s'aproximen, aleshores es tracta d'un tema de voluntat política i de potencials interessos electorals. Els ciutadans i els partits són capaços d'entendre i de desenvolupar respectivament dues campanyes amb dues temàtiques i amb diferents candidats i problemàtiques en joc i la

TAULA 32. Autobenciació ideològica i comportament electoral. Evolució 1984-1995 (% verticals)

	1984				1988				1992				1995			
	Total electorat	Volant	No pot votar	Absten. volunt.	Total electorat	Volant	No pot votar	Absten. volunt.	Total electorat	Volant	No pot votar	Absten. volunt.	Total electorat	Volant	No pot votar	Absten. volunt.
Extr. esquerra (1-2)	6	6	3	6	8	8	5	8	6	7	4	7	8	8	10	13
Esquerra (3-4)	30	32	30	18	30	32	33	23	27	28	24	22	31	33	25	28
Centre (5-6)	35	37	27	26	32	34	29	22	31	34	30	19	35	37	37	21
Dreta (7-8)	6	7	4	4	7	8	7	3	9	10	12	3	9	9	7	7
Extr. dreta (9-10)	1	1	1	1	2	2	1	-	1	1	1	3	2	2	-	3
Ns/inc	22	17	35	45	21	16	25	44	26	20	29	46	15	11	21	28
(n)	(4793)	(3899)	(395)	(499)	(2881)	(2191)	(201)	(488)	(2444)	(1763)	(207)	(475)	(1575)	(1207)	(125)	(242)

opció en aquest cas és qüestió de prioritats. Proposar que, en alguns casos, les eleccions siguin simultànies amb d'altres no implica menysprear-les, sinó al contrari: es busquen tots els mecanismes possibles per a que, en unes eleccions que es consideren molt importants, vagi a votar el màxim possible de gent precisament per aquest caràcter fonamental de la convocatòria.

Proposta 4: Sistema electoral

DESCRIPCIÓ: El sistema electoral, en tant que mitjancer entre l'expressió ciutadana de preferències i la distribució de poder polític pot contribuir a fer més engrescador o més marginal el vot d'un ciutadà i, per tant, influir en la participació. A més, el fet de no haver-hi un sistema electoral definitiu per escollir el Parlament de Catalunya constitueix una bona oportunitat per utilitzar aquesta possibilitat de millorar la relació entre ciutadans i institucions.

En primer lloc, el sistema electoral podria afectar en negatiu si desincentiva la participació de determinats sectors. Hi ha poques evidències que això succeeixi de forma generalitzada a Catalunya i no ha aparegut cap referència al respecte en els grups de discussió⁶⁹. Però, alhora, el sistema electoral constitueix una opció que podria contribuir a estimular la mobilització ciutadana per part dels partits.

Aquí no es vol apostar per cap proposta concreta, però la publicada fa uns anys per la Fundació Bofill (Bosch, 1995) podria tenir efectes positius en la participació. L'existència d'un doble tipus de districte, uns uninominals i un altre d'àmbit català, permet per un costat aproximar a l'elector i l'elegit, alhora que la proporcionalitat tendeix més aviat a augmentar. A més, els candidats als districtes uninominals tindrien més incentius per mobilitzar la seva potencial base social. Tot i que els efectes fossin probablement reduïts, aquest sistema electoral podria contribuir a millorar la participació a curt termini, via major mobilització des dels partits i, a mig termini, via millora de la relació entre representants i representats.

UTILITAT POTENCIAL: Donat que ja hem apuntat el potencial efecte del sistema electoral proposat per la Fundació Bofill, aquí discutirem de forma més global l'impacte d'aquest en la participació, per tal que pugui aplicar-se a altres opcions.

El sistema electoral, en tant que mecanisme que tradueix els vots en escons i condiona la relació entre els candidats i els electors, pot afectar la participació, però la comprovació d'aquest efecte no és gens fàcil. Una de les dificultats rau en la complexitat de tot sistema electoral. La categorització dels sistemes electorals es converteix, normalment, en la categorització dels seus diversos elements (bàsicament, fórmula electoral, magnitud de la circumscripció i modalitat de vot), i és presumible que els seus efectes sobre

⁶⁹ Sols tindria sentit pensar que això pot passar entre els simpatitzants dels partits minoritaris a les províncies menys poblades, on aquests tenen molt escases oportunitats d'obtenir representació. Seria el cas, per exemple, de potencials votants d'IC-EV o del PP a Girona.

TAULA 31. Origen i comportament electoral (% horitzontals) *

	1984				1988				1992				1995			
	Votant	No pot votar	Abst. volunt.	(n)	Votant	No pot votar	Abst. volunt.	(n)	Votant	No pot votar	Abst. volunt.	(n)	Votant	No pot votar	Abst. volunt.	(n)
Nascuts Catalunya	85	6	9	(2690)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Primera generació	-	-	-	-	70	9	21	(441)	61	11	28	(366)	64	8	28	(305)
Parella mixta	-	-	-	-	78	6	16	(228)	60	11	29	(202)	76	9	15	(169)
Pares nadius	-	-	-	-	82	5	13	(1119)	80	5	15	(956)	84	6	10	(579)
Nascut fora Catalunya	76	12	12	(2094)	72	9	19	(1093)	71	10	19	(920)	76	10	14	(524)

* A l'enquesta de 1984 no es pregunta el lloc de naixement dels pares.

la participació no coincideixin ni en el sentit ni en la intensitat. D'altra banda, el sistema electoral afecta també altres variables, com el sistema de partits, que poden incidir al mateix temps en la participació, fent que una part dels seus efectes sobre la participació siguin indirectes.

L'element del sistema electoral més susceptible d'afectar la participació és el districte. Als districtes uninominals o de magnitud reduïda són menys els partits amb possibilitats d'aconseguir escó, i, per tant, els votants dels partits petits tenen menys incentius per votar (el nombre de vots "perduts" és potencialment major) i, de la mateixa manera, les formacions polítiques hi faran esforços de mobilització només si són competitius. S'entén, doncs, que la participació serà més elevada com més gran sigui el districte electoral. Aquesta relació ha estat comprovada empíricament a nivell comparat, i l'efecte té el sentit esperat quan es controlen altres variables sistèmiques (Powell, 1986; Jackman, 1987; Jackman i Miller, 1995). Malgrat tot, la força d'aquest factor sembla bastant moderada (Vallès i Bosch, 1997).

La fórmula electoral és un dels elements del sistema que es fa difícil deslligar d'altres, com el tipus de districte. Les fórmules majoritàries, normalment associades al districte uninominal, propicien l'abstenció (i el vot útil) dels teòrics votants dels partits amb poques possibilitats d'obtenir representació parlamentària. En canvi, les fórmules proporcionals, associades a districtes plurinominals, produeixen una major participació, com Blais i Carty (1990) han demostrat empíricament. La diferència de participació entre la mitjana dels països amb sistema proporcional i la dels països amb altres sistemes s'estima en uns 10 punts. En concret, s'atribueixen a la fórmula proporcional entre 6 (Blais i Carty) i 8 (Vallès i Bosch) punts més de participació. Diversos factors podrien explicar aquesta relació: la proporcionalitat fa que augmenti el nombre de vots que es tradueixen en escons, hi ha menys vots "perduts", fent que l'elector percebi l'eficàcia del seu vot; els partits reben incentius per fer campanya arreu, fins i tot en àrees on tenen una implantació discreta; finalment, i donat que el nombre de partits que obtenen representació és més gran, també les alternatives són més, i major la possibilitat de trobar una que ens satisfaci. En contra de la fórmula proporcional, comparada amb la majoritària, es pot dir que és pot ser més difícil d'entendre per part de l'electorat que evita que bona part dels vots tinguin un reflex en la formació del govern. Blais i Carty conclouen que la fórmula proporcional té uns efectes simbòlics, més que "mecànics" sobre la participació. El fet de saber que el sistema és proporcional, independentment de si ho és més o menys, propicia la participació dels electors.

Anduiza (1997) ha volgut analitzar els efectes del sistema electoral sobre la participació utilitzant una variable alternativa, la barrera efectiva de Lijphart (1994), que es defineix com la mitja entre la barrera de representació (proporció mínima de vots que necessita un partit per aconseguir representació en el pitjor dels casos) i la barrera d'exclusió (proporció mínima de vots que necessita un partit per aconseguir representació en el millor dels casos). Controlant altres variables sistèmiques, una barrera efectiva elevada suposa al voltant de 5,5 punts més d'abstenció. L'autora

TAULA 30. Origen i comportament electoral (% verticals)*

	1984				1988				1992				1995			
	Votant	No pot votar	Abst. volunt.	Total	Votant	No pot votar	Abst. volunt.	Total	Votant	No pot votar	Abst. volunt.	Total	Votant	No pot votar	Abst. volunt.	Total
Nascuts Catalunya	59	37	49	56	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Primera generació	-	-	-	-	14	19	19	15	13	19	22	15	16	19	35	20
Parella mixta	-	-	-	-	8	6	7	8	7	11	12	8	11	13	10	11
Pares nadius	-	-	-	-	42	28	30	39	43	25	90	39	40	25	24	37
Nascut fora Catalunya	41	67	51	44	36	47	44	38	37	45	36	38	33	43	31	33
(n)	(3906)	(395)	(502)	(4804)	(2191)	(201)	(488)	(2881)	(1763)	(207)	(475)	(2444)	(1208)	(126)	(243)	(1577)

* A l'enquesta de 1984 no es pregunta el lloc de naixement dels pares.

repeteix la interpretació ja apuntada: els sistemes on la dificultat d'obtenir representació s'incrementa desincentiven el vot als petits partits.

Els efectes de les diferents modalitats de vot sobre la participació electoral no han estat contrastats empíricament, però sí s'han formulat algunes hipòtesis. Les modalitats que tradicionalment han anat lligades als sistemes proporcionals (vot a llista i vot categòric) semblarien afavorir la participació, mentre que les lligades als sistemes majoritaris (vot personal i vot preferencial) semblen associades a nivells inferiors de participació. Per tant, el major grau d'intervenció del votant en l'elecció no portaria més participació (Vallès i Bosch, 1997). En una de les poques anàlisis de l'estil que coneixem, Anduiza (1997) compara els nivells de participació obtinguts amb modalitats de vot que permeten alguna mena d'expressió de preferències per un o més candidats en particular i amb modalitats en que això no és possible. Així pretén esbrinar quin argument té més pes en relació a la participació, l'expressió de preferències o la simplicitat del vot. I troba que, contradint el que comenten Vallès i Bosch, els països on és possible el vot preferencial d'alguna mena tenen menys abstenció que els altres, al voltant de 6 punts menys. L'efecte que associa al tipus de vot, però, és molt petit, i desapareix quan s'introdueixen determinades variables de control.

En resum, tot sembla apuntar que els elements més propis dels sistemes proporcionals generen menys abstenció que els dels sistemes majoritaris. Lijphart (1996) ens recorda, però, que el benefici participatiu derivat dels sistemes proporcionals no sembla funcionar tant bé en eleccions de segon ordre: no ha tingut efectes mobilitzadors en les eleccions al Parlament Europeu, ni en eleccions subestatal.

Finalment, cal esmentar alguns factors que poden intervenir en la relació entre sistema electoral i participació. En aquest sentit, és important la forma en què el sistema electoral condiona els atributs del sistema de partits, produint efectes indirectes sobre la participació. Afecta el grau de fragmentació del sistema de partits i, en definitiva, l'oferta política. El multipartidisme, segons les treballs empírics realitzats, resulta perjudicial per a la participació, perquè limita l'efectivitat de l'elector a l'hora de influir en la formació del govern (Downs, 1957; Jackman, 1987; Jackman i Miller, 1995). Això contradiu la idea que una oferta partidista més rica -més fragmentada i més polaritzada- fa que siguin més les persones que es vegin estimulades a votar degut a les majors possibilitats d'autoexpressió política (Crepaz, 1990).

D'altra banda, en sistemes multipartidistes la competitivitat d'una elecció pot comportar que cap partit obtingui la majoria necessària per governar en solitari i tinguin que formar una coalició post-electoral (Powell, 1980). Un govern dividit pot produir que alguns electors tinguin la percepció de què no es puguin implementar les propostes programàtiques del seu partit degut a les transaccions que es realitzen entre els socis de coalició i que això desllueixi el sentit del seu vot. Això podria repercutir en les motivacions d'aquests electorats més "puristes" que els faci no votar.

TAULA 29. Coneixement del català i comportament electoral (% horitzontals)

	1984				1988				1992				1995			
	Votant	No pot votar	Abstren. volunt.	(n)	Votant	No pot votar	Abstren. volunt.	(n)	Votant	No pot votar	Abstren. volunt.	(n)	Votant	No pot votar	Abstren. volunt.	(n)
El parla i l'escriu	90	4	6	(1334)	83	4	13	(979)	73	7	20	(1014)	77	7	16	(760)
L'entén i el parla	82	7	11	(1787)	75	8	17	(1029)	77	8	15	(711)	77	7	16	(473)
L'entén però no el parla	75	12	13	(1346)	72	8	20	(745)	68	12	20	(588)	74	12	14	(298)
No l'entén	66	20	14	(295)	62	19	19	(119)	59	10	31	(94)	72	21	7	(37)

Per tant, si bé tot apunta que els sistemes proporcionals afavoreixen la participació, altres situacions que normalment van lligades a aquests sistemes (multipartidisme, governs febles) podrien estar treballant en el sentit invers, desincentivant el vot.

PROBLEMES: Els habituals a l'hora de pactar qualsevol sistema electoral, amb la dificultat que implica la necessitat d'asolir un ampli acord parlamentari, a la vegada que no s'atenta contra els interessos electorals dels promotors de la llei. La no existència d'un sistema definitiu a Catalunya és una bona prova d'aquesta complexitat.

Proposta 5: Facilitats per votar

DESCRIPCIÓ: Es traca de reduir els costos de la participació en les eleccions, fent el vot el més fàcil i accessible possible. Amb aquesta finalitat poden contemplar-se dues mesures complementàries: alterar o ampliar el dia d'elecció, per tal de facilitar el màxim possible la compatibilitat de l'exercici del vot amb les restants prioritats ciutadanes i facilitar el vot per correu.

Generalment, s'ha considerat que el vot en diumenge, i no en dia laboral, afavoria que la gent anés a votar (Crewe, 1981; Franklin *et al.*, 1995, 1996). La idea és que aquells electors que no poden anar a les urnes perquè el mateix dia treballen deixen de tenir aquest problema. En contra d'aquest argument es podria argumentar que, al mateix temps que es guanya amb la participació dels treballadors motivats, es perd amb la dels que prefereixen dedicar la jornada a l'oci (Blondel *et al.*, 1996; Teixeira, 1992). Però, de fet, el mateix es pot dir de tots aquells que van a votar en dia no festiu. Els pocs estudis que inclouen aquesta variable parlen a favor del vot en diumenge. Anduiza (1997), en una anàlisi de l'abstenció en l'àmbit dels països de la Unió Europea, troba que la participació és lleugerament més alta (un 0,67%) quan les eleccions tenen lloc en festiu. Segons Franklin, van der Eijk i Oppenhuis (1996), aquest factor hauria suposat un increment de 9 punts percentuals en les eleccions al Parlament Europeu de 1989. Des del 1986, a Espanya, a diferència de països com Holanda, el Regne Unit o els Estats Units, i com succeeix a la major part de les democràcies europees, les eleccions es celebren en diumenge. Abans d'aquesta data, si l'elecció es produïa en dia laboral, la llei marcava que els treballadors havien de disposar d'unes hores lliures per tal de poder exercir el seu dret. En aquest cas, el fet de votar en dia de feina facilitava la participació, i no a l'inrevés. El retorn al vot en laborable, amb la compensació de les quatre hores podria ser una proposta que incrementés la participació.

Una alternativa a aquesta proposta és incrementar el temps que els col·legis electorals romanen oberts. Normalment, i és el nostre cas, només hi ha un dia per anar a votar. Indubtablement, es facilita el vot si en lloc d'un dia es pot anar en dos o més, com succeeix a Noruega i com succeïa a Itàlia. Aquesta situació facilita l'exercici del vot en diumenge i permet que les persones que prioritzen dedicar el cap de setmana a l'oci lluny del lloc de residència tinguin la oportunitat de buscar un moment per acostar-se al col·legi electoral durant

TAULA 28. Coneixement del català i comportament electoral (% verticals)

	1984				1988				1992				1995			
	Votant	No pot votar	Absten. volunt.	Total	Votant	No pot votar	Absten. volunt.	Total	Votant	No pot votar	Absten. volunt.	Total	Votant	No pot votar	Absten. volunt.	Total
El parla i l'escriu	31	14	17	28	37	20	27	34	42	33	44	42	49	38	51	49
L'entén i el parla	38	30	39	38	35	39	37	36	31	28	23	30	31	27	30	30
L'entén però no el parla	26	41	35	28	25	30	31	26	23	34	26	24	18	29	18	19
No l'entén	5	15	9	6	3	11	5	4	4	5	7	4	2	6	1	2
(n)	(3890)	(393)	(502)	(4785)	(2188)	(201)	(488)	(2876)	(1763)	(207)	(4735)	(2444)	(1202)	(125)	(242)	(1569)

el dilluns. Per tant, des del punt de vista del calendari, contem amb l'alternativa del vot en laborable amb hores retribuïdes o amb l'ampliació del sufragi en un segon dia.

Les facilitats per votar en cas d'impossibilitat d'anar al col·legi el dia de les eleccions, o "vot en absència" (*absentee voting*) són potser l'assignatura pendent de la normativa electoral espanyola, i un dels terrenys que, en general, permet més innovació. A les democràcies occidentals trobem, bàsicament, tres modalitats de vot en absència: el vot per correu és el més extès i conegut; el vot per adelantat, present a Suïssa i als països escandinaus, permet votar uns dies abans de les eleccions; i el vot mitjançant un apoderat que ha estat autoritzat per l'elector per votar en el seu lloc (*proxy voting*), versió que s'aplica a Bèlgica, França, el Regne Unit i Suècia, entre d'altres, i que, en certa manera, és també possible a l'Estat espanyol -en una combinació molt restrictiva de vot per apoderat i vot per correu. Però potser més important que la presència o no d'aquestes modalitats de vot són els límits que se n'imposen. Si les exigències per emetre un vot en absència són molt estrictes -si els costos són molt alts- hi haurà poca diferència que si no existís el procediment.

La normativa electoral vigent només contempla la possibilitat d'emetre el vot per correu (Llei Orgànica 5/1985, de 19 de juny, del Règim Electoral General, L.O.R.E.G.). L'elector ha de formular una sol·licitud a qualsevol oficina de correus, fins al desè dia anterior al de la votació. L'Oficina del Censo Electoral envia la documentació pertinent al domicili indicat i l'elector, un cop l'hagi rebuda, l'ha d'enviar abans del tercer dia previ al de la celebració de les eleccions. El procediment és relativament senzill, però podria ser-ho encara més. Mentre que aquí, per exemple, és imprescindible que el sol·licitant es *personi* a l'oficina de correus (en cas de no ser possible, un representant pot anar en nom seu, sota controls molt estrictes), a d'altres indrets la mateixa sol·licitud es pot enviar per correu (Kim, Petrocik i Enokson, 1975).

Una altra limitació que imposa el nostre sistema de vot per correu no és tant real com nominal, però és segur que els seus efectes són igualment importants. Es tracta del que podríem anomenar "esperit" de la norma, en tant que va dirigida als "electors que prevegin que en la data de la votació no es trobaran a la localitat on els correspon exercir el seu dret de vot, o que no puguin personar-se" (art. 72). Posteriorment no s'introdueixen mesures per verificar aquests supòsits i, per tant, es pot dir que, en la pràctica, el procediment està obert a tots els electors sense excepcions. No obstant, molt diferent d'això és que la llei faci explícit que el dret de votar per correu és a l'abast de *tots els electors*, com és el cas de l'Estat de Califòrnia, per exemple (Patterson i Caldeira, 1985). En el primer cas, es fa patent que la intenció del legislador era fer possible l'exercici d'un dret -el vot- en circumstàncies especials -malaltia, viatge, etc.-, mentre que, en el segon, a més a més es volia fer menys costós l'acte de votar, afavorint la participació del ciutadà.

El percentatge de votants que fan servir aquest procediment és bastant reduït, entorn a un 1% a Catalunya. Les dades de les darreres convocatòries de les eleccions de cada àmbit, semblarien indicar que les proporcions de vot

TAULA 26. Temps de residència a Catalunya i comportament electoral a les eleccions de 1984, 1992 i 1995
(% verticals) *

	1984				1992				1995			
	Vorant	No pot votar	Absten. volunt.	Total	Vorant	No pot votar	Absten. volunt.	Total	Vorant	No pot votar	Absten. volunt.	Total
Nascut a Catalunya	59	37	48	56	63	55	63	63	67	59	71	67
Va arribar abans 1960	17	16	14	16	16	10	13	14	16	9	5	14
Va arribar entre 1961-70	17	23	20	18	12	15	11	12	11	12	12	11
Va arribar després 1970	7	24	18	10	9	20	13	11	6	20	12	8
(n)	(3908)	(395)	(502)	(4806)	(1763)	(207)	(475)	(2444)	(1202)	(121)	(239)	(1563)

* A l'enquesta post-electoral de 1988 no es pregunta l'any d'arribada a Catalunya.

TAULA 27. Temps de residència a Catalunya i comportament electoral a les eleccions de 1984, 1992 i 1995
(% horitzontals) *

	1984				1992				1995			
	Vorant	No pot votar	Absten. volunt.	(n)	Vorant	No pot votar	Absten. volunt.	(n)	Vorant	No pot votar	Absten. volunt.	(n)
Nascut a Catalunya	86	5	9	(2686)	73	7	20	(1529)	77	7	16	(1053)
Va arribar abans 1960	83	8	9	(798)	77	6	17	(360)	90	5	5	(210)
Va arribar entre 1961-70	77	11	12	(846)	73	10	17	(295)	76	8	16	(170)
Va arribar després 1970	61	20	19	(477)	61	16	23	(261)	56	20	24	(121)

* A l'enquesta post-electoral de 1988 no es pregunta l'any d'arribada a Catalunya.

per correu són paral·leles a la jerarquitització participativa que fa l'electorat. És a dir, com més participació hi ha a uns comicis, més gran és la proporció de vot per correu: la gent que té dificultats per anar a votar en persona opta per deixar-ho córrer, excepte quan l'elecció en qüestió es percep com a excepcionalment important. No obstant, els percentatges obtinguts no són prou grans com per treure conclusions definitives de les diferències que es poden observar, i que, en qualsevol cas, són petites. El que sí sabem amb seguretat és que les xifres són gairebé ridícules quan es comparen amb les d'altres països. Als Estats Units, per exemple, a les eleccions presidencials de l'any 1992, un 7% dels vots van ser emesos per correu, i a més de 10 estats aquesta proporció va superar el 10%, que és la cota que s'assoleix a Suècia. I a Califòrnia, precisament, el vot per correu va arribar al 22,1% en les eleccions estatals de 1994 (Oliver, 1996). Fins a quin punt es pot dir que aquestes diferències s'expliquen per diferents característiques dels electorats o bé perquè tenen normatives més o menys liberals al respecte? Els estudis que sobre aquesta qüestió s'han portat a terme als Estats Units confirmen el condicionament que suposen les restriccions imposades al vot per correu. Oliver (1996) mostra que els estats més permissius tenen taxes de vot per correu més altes -en uns 10 punts- que els estats on no s'ha realitzat una liberalització en aquest terreny. I Patterson i Caldeira (1985) han constatat el fort augment que va seguir l'aixecament de les restriccions a l'Estat de Califòrnia, l'any 1978.

Però més important encara que la normativa del vot per correu és l'ús que en fan els partits (Oliver, 1996; Patterson i Caldeira, 1985). Els seus esforços mobilitzadors en aquest camp poden reduir considerablement els costos associats al procediment. Als Estats Units, per exemple, en algunes eleccions, els partits envien als seus potencials votants les sol·licituds de vot per correu ja omplertes i preparades per ser lliurades. Aquesta mena d'accions agiliten força els tràmits i realitzen una molt estimable tasca informativa que, en definitiva, promouen el recurs al vot per correu. Cal suposar, no obstant, que els partits concentraran els seus esforços allà on el procediment estigui sotmès a menys restriccions, i que, per tant, la liberalització ha de ser el primer pas i condició necessària -però no suficient- per fomentar la seva pràctica.

UTILITAT POTENCIAL: En quin grau pot afectar tot això la participació global en unes eleccions? Si bé s'ha dit que aquest factor no va associat a diferències importants d'abstenció entre països (Powell, 1980), predomina la tesi de que la participació tendeix a créixer amb la liberalització del vot per correu però que, evidentment, aquest creixement és de magnitud reduïda i, en tot cas, difícil de quantificar (Dittrich i Johansen, 1983; Kim, Petrocik i Enokson, 1975; Oliver, 1996; Patterson i Caldeira, 1985). Hem de tornar a insistir en la importància que té la mobilització paral·lela que duen a terme els partits polítics per tal que es produeixi l'efecte desitjat.

S'ha parlat de la possibilitat que aquesta mena de mesures liberalitzadores tinguin un major impacte en determinats col·lectius, afavorint així el vot als partits que més poden beneficiar-se de la seva mobilització. Però sobre aquesta qüestió no sembla que hi hagi acord, i tant hi ha estudis que

**TAULA 25. Autoubicació en l'escala mínim/màxim nacionalisme català i comportament electoral
Evolució 1984-1995 (% horitzontals) ***

	1984				1988				1992				1995			
	Votant	No pot votar	Absten. volunt.	(n)	Votant	No pot votar	Absten. volunt.	(n)	Votant	No pot votar	Absten. volunt.	(n)	Votant	No pot votar	Absten. volunt.	(n)
Mínim nacionalisme	68	11	21	(138)	76	8	16	(256)	59	14	27	(319)	65	9	26	(213)
(1-2)																
(3-4)	76	10	14	(351)	73	11	16	(217)	77	7	16	(206)	72	11	17	(166)
(5-6)	80	9	11	(1963)	74	7	19	(982)	73	9	18	(790)	77	8	15	(549)
(7-8)	88	5	7	(1297)	82	6	12	(732)	80	4	16	(573)	80	9	11	(336)
(9-10) Màxim nacionalisme	94	2	4	(441)	89	5	6	(407)	82	8	10	(313)	90	3	7	(249)
Ns/nc	69	13	18	(608)	51	9	40	(282)	53	10	37	(243)	56	19	25	(64)

* Veure l'explicació de la Taula 24.

mantenen que és entre els individus amb menys recursos on més es fan notar els efectes (Kim, Petrocik i Enokson, 1975; Wolfinger i Rosenstone, 1980) com n'hi ha que defensen la visió oposada (Anduiza, 1997; Oliver, 1996). Sigui quina sigui la direcció real d'aquest influx, és difícil -donat el seu moderat volum- que arribi a reflectir-se de forma significativa en els resultats d'una elecció, i, en cas de fer-ho, ho haurem d'atribuir sobretot als esforços realitzats pel partit de què es tracti per treure'n profit (Oliver, 1996; Patterson i Caldeira, 1985). Els vots per correu han de ser vistos, per tant, com una parcel·la més de la competència política, tant lícita i potencialment decisiva com qualsevol altra.

No es pot pensar que aquesta mesura pogués tenir un impacte immens en termes de reducció de l'abstenció, però l'experiència comparada fa pensar en un probable increment de la participació. Sens dubte es produiria un increment en l'ús del vot per correu, del qual part serien persones que abans haguessin optat per anar al col·legi electoral, però les restants correspondrien al perfil del ciutadà que desitja votar, sense viure el tema de forma apassionada, i que davant alguna dificultat i els obstacles actuals per exercir el vot per correu acaba deixant de votar

PROBLEMES: Bàsicament són de dos tipus. El més important és el risc que una liberalització dels requisits per votar per correu donés lloc a més oportunitats de frau, com els que es van produir aparentment fa uns anys a l'Estat espanyol, que han provocat una reforma dels procediments en un sentit més restrictiu. L'altre és el fet que aquest és un mecanisme de vot més costós que si es fa en persona. Tot i no haver-hi estimacions concretes sobre aquest cost, no sembla que un creixement en el seu ús donés lloc a un excessiu increment pressupostari.

Proposta 6: Campanyes institucionals innovadores i sectorialitzades

DESCRIPCIÓ: En el capítol 7 hem vist com, des de l'any 1994 han desaparegut a Catalunya i a la major part de l'estat les campanyes institucionals adreçades a incentivar el vot dels ciutadans⁷⁰. Aquesta reforma sembla especialment sorprenent, en realitzar-se en un país amb taxes de participació no particularment elevades i quan no existeixen indicis ni de la manca de resultats d'aquestes campanyes, ni de la seva possible utilització partidista. A més, aquestes campanyes són la norma i no l'excepció en el nostre entorn polític. També és cert que les demostracions de l'efecte d'aquestes campanyes no són abundants i que, en conseqüència, no fer-les serveix per estalviar uns esforços amb resultat incert⁷¹.

En tot cas, les campanyes generalment realitzades a Catalunya i a l'Estat espanyol sobre aquest tema poden ser objecte de dues crítiques. En primer

⁷⁰ No sembla, però, que aquestes campanyes hagi quedat expressament prohibides a tot l'estat, donat que la Xunta de Galícia va seguir desenvolupant-les en les eleccions al parlament gallec de 1997.

⁷¹ Una de les escasses avaluacions que hem pogut localitzar, que apunten a l'eficàcia mobilitzadora d'una d'aquestes campanyes és Electoral Commission Queensland (1993).

**TAULA 24. Autoubicació en l'escala mínim/màxim nacionalisme català i comportament electoral
Evolució 1984-1995 (% verticals) ***

	1984				1988				1992				1995			
	Votant	No pot votar	Absten. volunt.	Total	Votant	No pot votar	Absten. volunt.	Total	Votant	No pot votar	Absten. volunt.	Total	Votant	No pot votar	Absten. volunt.	Total
Mínim nacionalisme (1-2)	2	4	6	3	9	10	8	9	11	22	18	13	11	15	23	13
(3-4)	7	9	10	7	7	12	7	8	9	7	7	8	10	14	12	11
(5-6)	40	47	41	41	33	35	39	34	32	35	30	32	35	32	35	35
(7-8)	29	18	17	27	27	20	18	25	26	12	19	24	22	23	16	21
(9-10) Màxim nacionalisme	11	2	4	9	17	10	5	14	15	12	7	13	19	6	7	16
Ns/nc	11	20	22	13	7	13	23	10	7	12	19	10	3	10	7	4
(n)	(3900)	(395)	(502)	(4797)	(2188)	(201)	(488)	(2876)	(1763)	(207)	(475)	(2444)	(1210)	(125)	(242)	(1577)

* En el període 84-95, el CIS ha canviat el contingut de la pregunta sobre autoubicació en aquesta escala. Per l'enquesta de 1984 es demanava a l'entrevistat que es situés en una escala de l'1 al 10 en la qual l'1 implicava el màxim catalanisme i el 10 el màxim centralisme. A l'escala de l'enquesta de 1988 l'1 representava el màxim nacionalisme i el 10 el màxim espanyolisme. Finalment, per 1992 i 1995 el contingut és exactament el mateix: a l'escala l'1 significa el mínim nacionalisme català i el 10 el màxim nacionalisme català. Perquè ens pugui servir comparativament, per les enquestes de 1984 i 1988 hem invertit l'ordre de l'escala de forma que els percentatges responguin a les mateixes categories.

lloc, el caràcter molt tradicional i el to molt institucional dels seus continguts. La publicitat no pot ser mai avorrida, o corre el risc de passar desapercebuda i ser inútil. I les campanyes recents de la Direcció General de Trànsit han demostrat que l'equació que equipara publicitat pública a publicitat avorrida no té perquè ser certa⁷². La segona crítica a aquestes campanyes és que, violant un altre regla d'or de la publicitat, no defineixen un públic objectiu. En nom de la neutralitat de l'administració, la campanya s'adreça a tothom, sense adonar-se que ni tothom la necessita, ni tothom alhora pot sentir-se motivat. De fet, el que l'avaluació sobre el rendiment d'aquestes campanyes efectuat pel Ministeri de l'Interior mostra amb més claredat és que el que motiva als diferents grups amb els que es treballa són discursos força diversos. Sembla com si l'objectiu de la major part de campanyes realitzades fins ara fos menys aconseguir realment més participació, que no deixar clar que l'administració ja havia complert amb la seva obligació d'incentivar el vot i per tant, contribuir a reforçar la seva imatge i la seva legitimitat.

Així, la proposta consistiria en recuperar les campanyes públiques d'incentivació del vot, però amb dues diferències respecte al passat: el llançament de missatges amb format més espectacular i provocador i adreçant-les especialment a aquells territoris i aquells públics que més la necessiten. És a dir, no distribuint-la de forma homogènia pel territori, sinó distribuint el pressupost proporcionalment a la taxa d'abstenció de cada localitat i fent campanyes específiques per a cada un dels públics que ho exigeixi (joves, immigrants). Donada la constatació que alguns sectors d'abstencionistes segueixen sense entendre per a que serveix el govern autonòmic, tampoc caldria descartar la possibilitat de realitzar algun tipus de campanya en període no electoral, explicant les funcions i la importància d'aquest, però buscant els mecanismes per evitar el risc d'utilització partidista d'aquestes campanyes.

Si ambdues característiques (missatge provocador i sectorialitzat) fan que la proposta sigui de difícil aplicació directa per part de l'administració, es poden buscar fórmules per que aquesta delegui o contracti part de la feina en altres institucions. Per exemple, i lligat a les propostes educatives que després presentarem es podria deixar almenys part de la campanya en mans d'un concurs, que resoldria un tribunal independent, entre escoles de publicitat, d'art o de vídeo que presentarien les seves propostes i tindrien un premi en cas que es seleccionés la seva. De la mateixa manera, podria encarregar-se una campanya adreçada a combatre l'abstenció entre els col·lectius que més la practiquen i deixar en mans d'experts independents la concreció del on i el com.

UTILITAT POTENCIAL: Resulta sorprenent que aquest sigui un instrument de mobilització tant habitual i que, alhora, s'hagi comprovat tant excepcionalment quina és la seva incidència. Existeixen poques evidències sòlides, tant per

⁷² També es pot posar l'exemple d'una campanya colombiana per estimular el vot on, per cridar l'atenció, començaven amb l'insinuant slogan "Solo para mayores de 18 años".

Taula 23. Identificació nacional subjectiva i comportament electoral. Evolució 1984-1995 (% horitzontals)

	1984				1988				1992				1995			
	Votant	No pot votar	Absten. volunt.	(n)	Votant	No pot votar	Absten. volunt.	(n)	Votant	No pot votar	Absten. volunt.	(n)	Votant	No pot votar	Absten. volunt.	(n)
Espanyol	72	14	14	(605)	72	9	19	(259)	68	9	23	(361)	68	11	21	(213)
Més espanyol que català indistint	71	15	14	(422)	70	14	16	(243)	68	11	21	(204)	77	4	19	(108)
Més català que espanyol	82	8	10	(2213)	74	7	19	(1172)	70	9	21	(879)	74	9	17	(648)
Més català que espanyol	90	4	6	(1081)	82	5	13	(805)	77	7	16	(570)	84	5	11	(367)
Català	89	3	8	(339)	84	4	12	(319)	78	8	14	(382)	85	7	8	(211)
Ns/nc	64	10	26	(118)	44	6	50	(80)	58	8	34	(49)	62	15	23	(26)

afirmar que aquestes campanyes serveixen com per fer el contrari⁷³. Les campanyes realitzades fins a l'actualitat generaven molts dubtes respecte a la seva eficàcia en alguns dels responsables del Ministeri de l'Interior⁷⁴. Però alhora sembla difícil d'acceptar que la major part dels països del món facin aquestes campanyes per a que no tinguin cap efecte. També la agència nord-americana A.I.D. està fomentant la utilització d'aquestes campanyes en les noves democràcies (i en algunes no tant noves), a través de la International Foundation for Electoral Systems. Semblaria també sorprenent que en països amb tantes necessitats es prioritzin aquestes campanyes si el seu resultat és tant dubtós. Finalment, tot i les òbvies diferències entre el ciutadà i el consumidor, semblaria estrany que la propensió del segon a seguir els dictats de la publicitat estigués en oberta contradicció amb la negativa del primer a prestar-li atenció. En definitiva, malgrat la manca d'evidències sòlides, creiem que unes campanyes substancialment diferents a les que s'han fet fins ara, adreçades a sectors concrets i amb missatges més innovadors i provocadors tindrien cert efecte en la participació.

PROBLEMES: Hem citat ja els possibles problemes d'aquesta proposta. El primer és el seu cost. És difícil fer una estimació precisa de si els costos d'una campanya plantejada tal com s'ha formulat aquí suposaria un cost major o menor al de les campanyes tradicionals. En tot cas, el cost d'aquestes era d'uns 80 milions més que les campanyes informatives actuals. És a dir, unes 40 pessetes per abstencionista. El segon problema són els dubtes sobre la seva eficàcia. 80 milions poden no ser molts si serveixen, però pot ser una barbaritat si es gasten per complir l'expedient. Potser aquí la millor solució passaria per gastar algun milió més en la primera ocasió per avaluar-ne els resultats, de manera que en el futur quedés clar si aquestes campanyes han de mantenir-se o abandonar-se per inútils. Finalment, el darrer risc potencial és el de l'utilització partidista. Les propostes realitzades abans, a més del control social, mediàtic i parlamentari haurien de resultar suficients per procurar superar aquesta crítica, de la que pot ser objecte gairebé qualsevol actuació institucional.

Proposta 7: Esforços mobilitzadors des de la societat civil

DESCRIPCIÓ: En l'apartat de mobilització hem revisat amb detall el ric ventall d'experiències en aquest sentit dels EUA i l'escassa tradició d'aquesta línia d'actuació a Catalunya. L'objectiu és similar a les campanyes anteriors: actuar en els abstencionistes mostrant-los que hi ha coses importants en joc. Però mentre l'administració pública ha de ser neutral, els diferents sectors de la societat civil no tenen perquè ser-ho.

⁷³ L'enquesta postelectoral del País Basc corresponent a les eleccions autonòmiques de 1990 és una de les poques que inclou informació sobre el tema. El 57% dels enquestats recorda haver vist, sentit o escoltat alguna informació governamental incitant a votar. Aquests van votar en un 74% i els altres en un 72%. Agraïm a Rosa Borge i al Gabinet de del Govern Basc la cessió d'aquestes dades.

⁷⁴ Comunicació personal amb J.M. Astorkia, tècnic del Ministeri de l'Interior i expert en abstenció electoral.

TAULA 22. Identificació nacional subjectiva i comportament electoral. Evolució 1984-1995 (% verticals)

	1984				1988				1992				1995			
	Total electorat	Votant	No pot votar	Absten. volunt.	Total electorat	Votant	No pot votar	Absten. volunt.	Total electorat	Votant	No pot votar	Absten. volunt.	Total electorat	Votant	No pot votar	Absten. volunt.
Espanyol	13	11	21	18	9	8	12	10	15	14	16	18	12	11	18	18
Més espanyol que català	9	8	16	12	8	8	17	8	8	8	11	9	7	7	4	7
Indisint	46	46	47	45	41	40	40	45	36	34	39	39	39	38	42	40
Més català que espanyol	23	25	11	13	28	30	22	21	23	25	18	20	24	25	19	21
Català	7	8	2	6	11	12	7	8	16	17	14	11	16	18	14	11
Ns/nc	2	2	3	6	3	2	2	8	2	2	2	3	2	1	3	3
(n)	(4779)	(3884)	(395)	(500)	(2878)	(2189)	(201)	(488)	(2444)	(1763)	(207)	(475)	(1563)	(1203)	(118)	(242)

De fet, aquest és el gran dilema al que s'hauria d'enfrontar qualsevol iniciativa en aquest terreny: la opció per una estratègia de neutralitat exquisita que permetés contar amb la complicitat de tothom o una estratègia pluralista de tractar de mobilitzar la pròpia base social a partir de les seves preocupacions i deixar que cada sector social i polític es preocupi de si mateix. El primer format troba els seus avantatges en la capacitat de construir una organització més àmplia i més sòlida i que podria cercar suport institucional i mediàtic en totes direccions. La segona, condemna a ser globalment més feble, però permet trobar arguments més atractius (i evita costos de negociació entre organitzacions molt diverses) per mobilitzar una base social més homogènia: la importància global de cada vot és bastant més difícil d'explicar que la necessitat de votar per aturar l'esquerra que pujarà els impostos o els nacionalistes que ens volen obligar a parlar en català.

El dilema afecta no sols a l'aspecte estratègic (neutral o compromès) sinó també a l'organitzatiu. Es pot pensar en una (o varies) organitzacions dedicades monogràficament a aquest tema, amb una activitat més intensa entorn al període electoral i amb funcions més educatives i de reflexió durant la resta del temps o en l'establiment de coalicions *ad-hoc* entorn als períodes electorals per part d'organitzacions ja existents que es dediquen a qualsevol altre tema, però que decideixen unir-se, sigui per fer créixer globalment la participació, sigui per fer créixer uns la participació progressista, altres la espanyolista, etc.⁷⁵

Respecte a les vies concretes d'actuació, l'apartat corresponent ha revisat les utilitzades als EUA: educació, registre, contacte personal i mobilització el mateix dia de l'elecció. Aquestes organitzacions nord-americanes tenen una àmplia i pedagògica documentació adreçada a formar activistes, que no tenen problema en compartir. Però si algunes de les estratègies nord-americanes no tenen cap sentit a Catalunya (registre), potser totes elles exigirien certa adaptació. En tot cas, la societat civil catalana té prou experiència en "educar" la població i en mobilitzar-la (tot i que per altres vies de participació), com per construir les seves pròpies estratègies mobilitzadores.

L'estructuració de tot això queda doncs completament oberta. Pot haver-hi una o moltes organitzacions a Catalunya, però també una petita campanya adreçada a determinat sector a Osona, organitzada per tres grups històrics locals i un altre esforç diferent a Tortosa que pretengui fonamentalment mobilitzar els joves, a partir d'un conflicte que hagués aparegut a la localitat.

UTILITAT POTENCIAL: Òbviament, l'efectivitat d'aquesta alternativa dependria absolutament de l'amplitud, el ressò i l'eficàcia organitzativa del moviment que impulsés aquest procés. La manca d'experiència i d'avaluacions fan molt difícil preveure quin podria ser el grau d'impuls d'una experiència d'aquest tipus i quin podria ser el seu èxit. L'efectivitat de les experiències d'altres països es troba avui encara en procés de debat, entre

⁷⁵ En aquest sentit, el model dels EUA s'ascosta més al primer format, però combina els dos. És a dir, hi ha varies organitzacions dedicades a la mobilització política com activitat principal, però durant el període electoral col·laboren amb altres entitats que la resta de l'any prioritzen altres problemàtiques socials.

	Votant	No pot votar	Absten. volunt.	(n)
No assalariats	78	7	15	(372)
Administració pública	91	2	7	(94)
Empresa pública	85	5	10	(61)
Empresa privada	74	9	17	(104)

TAULA 21. Sector productiu i comportament electoral a les eleccions de 1995 (% verticals)

	Votant	No pot votar	Absten. volunt.	Total
No assalariats	24	21	23	24
Administració pública	7	1	3	6
Empresa pública	4	3	2	4
Empresa privada	62	75	70	64
(n)	(1197)	(122)	(242)	(1562)

TAULA 20. Sector productiu i comportament electoral a les eleccions de 1995 (% verticals)

una visió molt triomfalista dels propis impulsors i una percepció més escèptica d'experts externs, tot i existir certes evidències de, com a mínim, alguns èxits parcials. En tot cas, com en el cas dels partits, sembla estrany pensar que si la utilitat d'aquestes iniciatives fos molt escassa es seguissin dedicant a les mateixes tants esforços econòmics i personals.

A més, la importància d'un procés d'aquest estil no rau solament en els seus efectes sinó en el mateix procés. És a dir, únicament la constitució de les entitats i de les campanyes adreçades a aquesta finalitat suposarien ja un avenç en si mateixes, en el procés de constitució d'una societat més organitzada i democràtica, fins i tot si els resultats globals de la seva actuació fossin limitats.

Cal tenir present també que l'èxit podria ser diferent segons el públic al que aquestes iniciatives decidissin adreçar-se. Mentre una iniciativa d'aquestes podria resultar més exitosa amb els públics més atents i més intermitents en el seu vot (públic urbà, joves), resultaria democràticament molt saludable però probablement menys exitosa adreçada a alguns dels nuclis de l'abstenció més permanent (marginalitat extrema).

PROBLEMES: És difícil pensar que aquest procés pogués representar problemes per a ningú en si mateix. En tot cas la dificultat obvia es situa en la pròpia constitució de l'organització impulsora del procés i en aconseguir un acord entorn a les grans opcions estratègiques a adoptar. La opció per una estratègia no neutral despertaria probablement més rebuig amb acusacions d'instrumentalització partidista, tot i que alhora podria despertar més interès mediàtic en els medis més afins a aquelles idees. D'altra banda, l'opció per una coordinadora ad-hoc estalviaria l'esforç de construcció de la organització, però alhora generaria tensions constants i importants esforços de negociació i coordinació. Molt probablement, algun desencadenant motivador ajudaria a superar aquests costos organitzatius inicials, sigui en forma d'elecció terriblement abstencionista que en justificués la creació, o d'atemptat greu contra els interessos d'algun sector concret que portés a aquest a endegar la seva pròpia campanya, en la línia del que va suposar la campanya favorable a la censura de cançons en la creació de *Rock The Vote* (vegeu l'apartat 6.1.3.).

Proposta 8: Campanyes dels partits adreçades als públics abstencionistes

DESCRIPCIÓ: Els partits polítics catalans fan un gran esforç per tal de captar el màxim nombre de votants en les eleccions autonòmiques. D'acord amb les seves pròpies dades, tots ells gasten igual o més diners en realitzar aquesta funció en les eleccions autonòmiques que no en les legislatives. Tot i que una part d'aquest esforç, més o menys gran segons el partit i l'elecció, s'adreça a mobilitzar els potencials abstencionistes, en general es fan pocs esforços especialment adreçats a arribar a aquests públics (vegeu l'apartat 6.1.2.). El model de ciutadà al que s'adreça el missatge electoral no és el del potencial abstencionista, i a aquests no els arriba la campanya, sigui pel mitjà en que es transmet, pel format concret que pren o pel contingut de la mateixa. Igual

	Votant	No pot votar	Abstenció volunt.	(n)
Assalariat fixe	81	8	11	(909)
Assalariat eventual	60	11	29	(296)
Empresari	88	6	6	(70)
Autonom	78	6	16	(250)
Altres	58	23	19	(30)

TAULA 19. Ofici de l'entrevistat (o cap de família) i comportament electoral a les eleccions de 1995 (% verticals)

	Votant	No pot votar	Abstenció volunt.	Total
Assalariat fixe	61	55	42	58
Assalariat eventual	15	25	36	19
Empresari	5	3	2	4
Autonom	16	11	16	16
Altres	1	6	2	2
(n)	(1208)	(125)	(240)	(1573)

TAULA 18. Ofici de l'entrevistat (o cap de família) i comportament electoral a les eleccions de 1995 (% verticals)

que les entitats bancàries o els fabricants d'automòbils fan campanyes especialment adreçades a sectors concrets de públic (joves, professionals, gent gran,...) amb interessos i necessitats específiques, podria resultar positiu que els partits fessin, particularment en el cas de les eleccions autonòmiques, campanyes adreçades especialment a aquells col·lectius, d'entre el seu electorat potencial, amb major risc de quedar-se a casa. Això no ha de quedar-se en un objectiu abstracte de la campanya, ni en limitar-se a cridar a la participació, sinó en articular una subcampanya específica adreçada a aquests sectors. Com en qualsevol campanya, això implica una identificació clara del públic al que vol adreçar-se, localitzar la campanya allí on aquest públic es mou, dedicar-li una part del pressupost disponible i transmetre-la amb un format i amb un missatge que resulti particularment adient per aquests sectors⁷⁶. Donada la composició i les actituds del col·lectiu abstencionista identificades en la primera part d'aquest treball, almenys alguns dels partits i en funció de a qui s'adrecin haurien de fer aquestes campanyes en castellà.

UTILITAT POTENCIAL: Tot i que les garanties d'èxit no poden ser absolutes, estem convençuts que aquest tipus de campanya tindria efecte. A Catalunya gairebé no hi ha experiències prèvies que permetin comprovar-ho, però les recerques fetes a altres països mostren que aquestes donen resultat (veure l'apartat 6.1.2.). A més, els partits que ho apliquessin no sols estarien contribuint a incrementar la participació, sinó que alhora estarien millorant el seu propi resultat electoral. De fet, algunes dades de l'enquesta post-electoral de 1990 al País Basc si apunten a certa importància de l'acció dels partits: el 96% de la població recorda haver rebut publicitat per correu dels partits i aquests van votar en un 74%, clarament superior al 65% dels que no havien rebut res. En l'altre extrem del ventall, el 7% de la població havia estat contactada per algun simpatitzant d'un partit que l'animava a anar a votar: aquests van anar a votar en un 78%, mentre els no contactats van fer-ho en un 73%.

Òbviament no pretenem que durant les campanyes els partits deixin de ser maquinàries maximitzadores de suport electoral, que es preocupin desinteressadament per l'abstenció, sinó que percebin amb més claredat que *tots ells* tenen potencials votants que se'ls hi queden a casa en les eleccions autonòmiques. I, sobretot, que com mostren les dades d'aquest i altres capítols l'abstenció no és de ningú més que de qui se la treballa. És a dir, que un creixement de la participació no ha de beneficiar necessàriament a cap partit, sinó a aquells que siguin més capaços de mobilitzar els seus abstencionistes. Les dades del capítol 4, així com molts estudis previs, mostraven el potencial que l'abstenció diferencial suposa per partits com el PSC o IC-EV. Però, alhora, deixava clar que en contra del que sovint es

⁷⁶ ERC l'any 1992 i Joves amb Iniciativa l'any 1995 van fer alguna campanya en aquesta línia, ambdues adreçades als joves abstencionistes. La primera utilitzava un cartell que mostrava un conjunt de joves identificables amb els moviments alternatius, intentant motivar a partir d'aquests discursos concrets (pacifisme, feminisme,...). La segona consistia en un tríptic que intentava captar l'atenció amb una misteriosa portada on sols deia "Aquest diumenge no vagis a la platja" i a l'interior tractava de motivar amb arguments adreçats a joves progressistes. La intensitat i la difusió d'ambdues campanyes va quedar probablement, però, molt lluny del que podia resultar necessari perquè tinguessin un impacte significatiu.

TAULA 17. Evolució generacional (1984-1995) i comportament electoral (% horitzontals)*

Generacions de 1984	1984				1988				1992				1995			
	Vota	No pot votar	Abstén. volunt.	(n)	Vota	No pot votar	Abstén. volunt.	(n)	Vota	No pot votar	Abstén. volunt.	(n)	Vota	No pot votar	Abstén. volunt.	(n)
18-25	72	12	16	(792)	65	7	28	(453)	70	7	23	(320)	73	9	18	(238)
26-35	74	11	15	(949)	74	7	19	(562)	74	7	19	(451)	79	9	12	(281)
36-45	87	4	9	(891)	82	5	13	(505)	78	5	17	(390)	80	6	14	(216)
46-55	88	6	6	(918)	86	6	8	(474)	81	6	13	(362)	92	3	5	(230)
56-65	87	6	7	(636)	79	7	14	(413)	80	9	11	(327)	87	7	6	(215)
Més de 65	81	10	9	(619)	74	12	14	(244)	77	10	12	(158)	88	9	3	(43)

* Els grups d'edat de 1984 per les eleccions posteriors corresponen a les següents edats: 1988 (22-29, 30-39, 40-49, 50-59, 60-69, més de 69), 1992 (26-33, 34-43, 44-53, 54-63, 64-73, més de 73), 1995 (29-36, 37-46, 47-56, 57-66, 67-76, més de 76).

pensa, en termes absoluts, és CiU el segon partit que més abstencionistes diferencials té. En funció del vot en eleccions generals, ERC sembla ser el partit que menys profit podria treure de mobilitzar abstencionistes autonòmics, però en canvi és un dels pocs partits que ha fet alguna campanya específica per a atreure un dels grups que formen aquest col·lectiu, els joves. Amb el pes dels joves entre l'abstenció autonòmica, donat el caràcter intermitent de l'abstenció juvenil i el suport amb que ERC conta entre aquest col·lectiu és difícil imaginar que una major participació juvenil no els beneficiés.

Aquest i altres estudis han mostrat ja que més participació no vol dir sempre el mateix en termes de beneficiaris electorals. L'any 1984 CiU és sens dubte la gran beneficiària de la màxima participació autonòmica registrada fins avui i l'any 1995 el PP és almenys un dels partits que creix mercès a un creixement participatiu. El potencial de votants que la majoria dels partits té en l'abstenció és probablement superior al que té entre els indecisos reals i, per tant, no sembla que dissenyar campanyes específiques pensant en ells fos tant mala idea.

Donat que els partits poden ser reticents a innovar en un terreny on s'hi juguen tant i on els recursos són escassos per a tot el que cal fer es podria pensar en aplicar aquesta fórmula de manera limitada en alguns territoris de cara a les properes eleccions autonòmiques, construint alhora algun mecanisme que permetés verificar-ne el seu potencial impacte. Si existissin indicis suficients per pensar que el resultat ha estat positiu, aquest podria aplicar-se de forma generalitzada en les següents eleccions autonòmiques.

PROBLEMES: Aquesta fórmula no presenta greus inconvenients. El primer problema que pot plantejar-se és el ja esmentat de la limitació de recursos humans i materials. Aquest seria greu si aquestes campanyes no tenen cap resultat, però desapareix si serveixen per mobilitzar i guanyar vots. Un possible problema addicional podria aparèixer si el fet de dotar d'autonomia en format i missatge a aquestes campanyes les fes inconnexes i fins i tot incoherents amb la campanya general del partit, però aquest tema té una solució senzilla mantenint aquestes operacions sota el control del coordinador general de la campanya.

Proposta 9: Educació

DESCRIPCIÓ: El foment de la participació electoral a través de l'educació cívica dels ciutadans és un altra de les propostes possibles per intentar augmentar el nivell participatiu en les eleccions autonòmiques catalanes. Des de plantejaments *behavioristes* s'assenyala que el comportament polític dels individus és conseqüència d'un procés de socialització que s'inicia des de la infància i en el qual intervenen com a primers agents socialitzadors la família i l'escola. En aquest procés els individus interioritzen una determinada visió del món, uns valors i unes actituds que contribuiran a determinar el seu comportament polític en l'edat adulta. Des d'aquesta perspectiva, l'educació cívica sobre valors democràtics i participatius hauria de ser un complement important de l'educació que reben

TAULA 16. Evolució generacional (1984-1995) i comportament electoral (% verticals) *

Generacions de 1984	1984				1988				1992				1995			
	Vota	No pot votar	Absten. volunt.	Total	Vota	No pot votar	Absten. volunt.	Total	Vota	No pot votar	Absten. volunt.	Total	Vota	No pot votar	Absten. volunt.	Total
18-25	17	15	25	25	15	17	29	17	14	16	23	16	17	25	32	19
26-35	20	18	27	28	20	22	25	21	22	23	26	23	22	30	25	23
36-45	18	20	9	16	20	14	15	19	20	14	20	19	17	15	23	18
46-55	19	20	14	12	20	17	9	18	19	15	14	18	21	7	10	19
56-65	13	14	10	8	16	15	14	16	17	20	11	16	19	18	9	18
Més de 65	13	13	15	11	9	15	8	9	8	12	6	8	4	5	1	3
(n)	(3907)	(395)	(501)	(4804)	(2036)	(187)	(429)	(2651)	(1538)	(143)	(327)	(2008)	(1006)	(87)	(130)	(1223)

* Els grups d'edat de 1984 per les eleccions posteriors corresponen a les següents edats: 1988 (22-29, 30-39, 40-49, 50-59, 60-69, més de 69), 1992 (26-33, 34-43, 44-53, 54-63, 64-73, més de 73), 1995 (29-36, 37-46, 47-56, 57-66, 67-76, més de 76).

nens i nenes a fi de contribuir a la formació de ciutadans políticament actius i responsables. Es tractaria d'aconseguir a través de la transmissió de valors participatius i de coneixements sobre la vida i les institucions polítiques, no tan sols unes actituds favorables dels ciutadans cap al sistema democràtic i la política en general, sinó també una valoració positiva del fet de participar activament en la política.

En la majoria de les democràcies occidentals, i fins i tot en aquells països on la democràcia es troba en vies de consolidació, l'educació cívica sobre valors democràtics i participatius té un lloc més o menys important dintre de l'ensenyament reglat. També existeixen molts projectes educatius promoguts per organismes públics i privats que, al marge de l'ensenyament reglat però en col·laboració amb ell, busquen ampliar els coneixements de nens i nenes sobre els temes polítics i augmentar el seu sentit d'eficàcia política a fi de promoure per al futur la seva participació cívica, política i electoral. Entre aquests projectes trobem el programa educatiu dut a terme als Estats Units a principis dels anys 90 conegut amb el nom de "Kids Voting". En el marc d'aquest programa, els estudiants aprenien els fonaments del procés democràtic, com esdevenir un votant informat i els mecanismes de registre i de votació. Les tasques escolars es complementaven a casa amb discussions amb els familiars sobre els temes de la campanya electoral i el mèrits dels diferents candidats. El dia de les eleccions els nens i les nenes havien d'acompanyar els seus pares al col·legi electoral on simulaven votar, entre els mateixos candidats que existeixen pels adults. Els resultats d'aquestes votacions simulades eren registrats i publicats en la premsa. Aquest programa ajudava als estudiants a implicar-se en la campanya electoral, a entendre els temes en discussió i a conèixer els candidats i el funcionament del mecanisme del vot. De fet, aquest programa i altres similars⁷⁷ s'inspiraven en l'experiència de Costa Rica, on l'educació política democràtica a les escoles i l'assistència i la votació dels nens en els col·legis electorals és una pràctica habitual. També Alemanya conta amb un ampli programa amb el que els estudiants de secundària aprenen els procediments del vot, el funcionament del sistema electoral i de les enquestes d'opinió i es familiaritzen amb els programes i els perfils dels votants dels principals partits.

En el cas espanyol, la Llei Orgànica d'Ordenació General del Sistema Educatiu (L.O.G.S.E.) va ser aprovada en 1990 i es troba encara en procés d'implantació. Aquesta llei dona una gran importància a la transmissió educativa d'una sèrie de valors democràtics i entre ells la participació en la vida social i cultural. Aquesta transmissió no s'hauria de circumscriure únicament a l'àmbit d'una assignatura específica sinó que hauria d'impregnar tot el procés educatiu. D'altra banda, la L.O.G.S.E. dona una gran autonomia pedagògica a les Comunitats Autònomes i als centres educatius. Això significa que són els propis centres educatius els que decideixen quins valors (a banda dels valors que ressalta la Constitució) han de ser objecte del projecte educatiu del centre. De moment el foment de la participació electoral només compta amb experiències aïllades com la de l'escola Isabel de Villena

⁷⁷ També als EUA, el projecte VOTE de l'estat de Texas tenia una funció educativa similar.

TAULA 10. Gènere, Edat, Estudis i Situació Ocupacional per comportament electoral a les eleccions autonòmiques 1984-1995 (% verticals)

	1984				1988				1992				1995			
	Total electoral	Votant	No pot votar	Abstren. volunt.	Total electoral	Votant	No pot votar	Abstren. volunt.	Total electoral	Votant	No pot votar	Abstren. volunt.	Total electoral	Votant	No pot votar	Abstren. volunt.
Gènere																
Home	50	51	39	46	48	49	39	47	48	49	39	49	48	49	36	49
Dona	50	49	61	54	52	51	61	53	52	51	61	51	52	51	64	51
Edat																
18-25	17	15	25	25	16	14	19	25	18	13	31	31	17	13	24	33
26-35	20	18	27	28	20	19	16	29	18	18	14	23	19	17	21	29
36-45	18	20	9	16	18	19	18	14	18	18	17	15	17	18	23	12
46-55	19	20	14	12	17	19	16	11	16	17	8	13	15	15	11	14
56-65	13	14	10	8	15	16	11	8	15	17	14	8	15	18	5	6
Més de 65	13	13	15	11	14	13	20	13	15	17	16	10	17	19	16	6
Estudis																
Primària	26	25	34	22	25	25	36	19	13	13	16	10	10	11	10	5
Incompleta																
Primària	40	40	36	43	40	41	32	40	37	40	31	28	30	31	34	20
completa																
Militars	22	23	19	26	25	24	23	30	41	37	48	54	46	43	46	62
Universitaris	12	12	11	9	10	10	9	11	9	10	5	8	14	15	10	13
Situació ocupacional																
En actiu	43	44	31	45	49	49	42	51	47	47	39	53	44	44	36	50
Aburat	10	9	13	14	5	5	6	6	7	5	10	11	10	9	10	16
Jubilat	13	14	12	7	14	15	16	9	18	21	19	10	22	24	20	11
Estudiant	5	5	4	3	5	4	4	7	5	4	4	6	7	7	7	9
Mestressa de casa	29	28	39	31	27	27	32	27	23	23	28	20	17	16	27	14
(n)	(4806)	(3908)	(395)	(502)	(2881)	(2191)	(201)	(488)	(2444)	(1763)	(207)	(475)	(1577)	(1210)	(125)	(242)

d'Esplugues de Llobregat. En aquest centre es va realitzar una activitat que consistia en la recreació, el més fidedignament possible, d'unes eleccions generals. Els objectius principals d'aquesta experiència eren, d'una banda, fomentar el sentit actiu de la participació electoral com un primer pas per a un compromís permanent amb el drets i els deures polítics, i d'altra banda, familiaritzar els alumnes amb les característiques bàsiques del sistema polític espanyol i amb les alternatives polítiques que concorren a les eleccions. L'experiència de l'escola Isabel de Villena va donar resultats molt positius i podria ser fàcilment exportable a altres centres educatius com a exemple d'activitat escolar destinada a la promoció dels valors participatius.

En tot cas, l'èxit d'aquestes experiències (com de tot el procés d'aprenentatge) es basa en la congruència entre el que s'aprèn en aquestes activitats i el conjunt de l'entorn de l'alumne. La introducció de valors democràtics i participatius en les famílies queda fora de l'àmbit d'aquesta proposta, però el que aquesta sí exigiria seria el funcionament i la promoció d'aquests valors en la pràctica quotidiana de les escoles, objectiu que també pretén la LOGSE, però que sembla lluny de ser una realitat avui. La realització de debats públics a nivell de centre, la difusió d'una imatge positiva del compromís cívic de qualsevol mena, el reforçament de les pràctiques democràtiques en el funcionament de la pròpia escola i les visites de polítics i membres d'entitats ciutadanes amb els que pogués establir-se un diàleg podrien ser complements adients per a la formació en l'aula⁷⁸.

UTILITAT POTENCIAL: Sens dubte si aquests programes tenen algun efecte en la participació, aquest ha de ser a mig termini. La relació entre educació i participació presenta una clara paradoxa: a nivell individual està molt clarament establert que les persones amb més educació participen més, però a nivell agregat, ni es constata més participació en els països més educats, ni s'observa que la participació creixi a mesura que es generalitza l'educació en el país (Benavot, 1996).

El problema amb què s'han d'enfrontar totes aquestes iniciatives adreçades a promoure la participació electoral a través de l'educació es troba en el fet que és molt difícil establir una relació directa entre una acció educativa adreçada a l'increment de la participació i un augment en l'afluència a les urnes. Es pot apreciar que alguns d'aquests programes d'educació cívica tenen una forta influència en la formació de les actituds polítiques dels individus en general, però no se sap fins a quin punt els influiran a l'hora d'anar a votar o no en el context d'una elecció determinada.

PROBLEMES: El recent èxit editorial i teatral *El Flondo Pensil*, retrata l'educació d'una Espanya autoritària, en el que l'educació política jugava un rol molt clar. El record per moltes generacions d'aquella Formació del Espiritu Nacional pot crear reticències respecte a tot el que siguin propostes d'educació política. De moment, l'experiència de l'assignatura de Constitució

⁷⁸ Alhora, caldria evitar que algunes entitats que viuen bàsicament del pressupost públic facin servir la seva publicitat (localitzada a més, en una escola) per a contribuir a malbaratar la imatge del conjunt dels polítics, com feia recentment Creu Roja.

*Les raons justificants de l'abstenció responen a una pregunta tancada on es demana l'entrevistat que triï entre els diferents arguments.

(n)	
(237)	
Ns/mc	1
Altres raons	7
Ja es sabia qui guanyaria i el meu vot no servia per res	5
No em sentia representat per cap partit polític	17
Per la corrupció	9
Em donava igual quin partit guanyés	11
La política no m'interessa	36
altre m'atreia ho suficient	11
M'ha decepcionat el partit que vaig votar a les eleccions autonòmiques anteriors i cap	11
Per la gent com jo les eleccions autonòmiques són poc importants	3

TAULA 8. Justificació de l'abstenció a les eleccions de 1995 (en %)*

*Les raons justificants de l'abstenció responen a una pregunta tancada on es demana l'entrevistat que triï entre els diferents arguments.

(n)	
(475)	
Ns/mc	7
Altres raons	7
Ja es sabia qui guanyaria	4
Em considero al marge del sistema	1
Crec que el meu vot no serveix per res	2
Cap candidat m'oferia un programa atractiu	1
No em sento representat per cap partit	7
No tinc confiança en el polític	29
La política no m'interessa	42

TAULA 7. Justificació de l'abstenció a les eleccions de 1992 (en %)*

en el batxillerat no sembla haver comportat grans èxits, sigui per manca d'adequada formació dels docents, de pressupost, de considerar l'assignatura com a "maria", etc... Aquesta experiència senyala probablement als dos problemes que poden limitar l'extensió d'aquesta experiència en un format amb garanties d'èxit: un pressupost suficient per preparar materials, organitzar activitats i contractar o reciclar professorat i un necessari canvi d'actituds per part d'alguns sectors del professorat per actuar en consonància amb aquest esperit democràtic i participatiu. En tot cas, aquesta voluntat de canviar actituds pot ser bastant difícil de trobar en l'actual clima d'implantació de la LOGSE sense recursos, que està generant una creixent manca de motivació entre el professorat.

Proposta 10: Debats mediàtics i electrònics

DESCRIPCIÓ: Una perspectiva habitual des de la ciència política considera les campanyes electorals com períodes, la principal funció sistèmica dels quals és la de reduir els costos de la informació. És a dir, el ciutadà comú segueix habitualment de lluny la informació política i, en aquells casos on es necessita més informació per a decidir el vot, la campanya electoral es converteix en un període privilegiat on es molt senzill trobar informació disponible sobre les propostes dels partits, els temes en joc, etc... Per això, l'objectiu d'aquesta proposta és reforçar aquesta funció informativa de les campanyes, per tal de combatre la percepció d'alguns abstencionistes que els faltava informació entorn als candidats, les propostes i les funcions de la Generalitat.

Es tractaria d'utilitzar els mitjans de comunicació (nous i tradicionals) per tal d'incrementar la quantitat i la qualitat de l'informació disponible per votar a les autonòmiques. Concretament, creiem que podrien fer-se tres propostes:

-Realització dels tradicionals debats televisats, tant poc habituals d'altra banda en política catalana i espanyola. Seria fonamental realitzar-ne un entre els presidenciables dels principals partits i es podria pensar en un de complementari amb els caps de llista de les restants circumscripcions, amb desconnexió per a cada una d'elles.

-Retransmetre també per televisió una "Deliberative Opinion Poll" (enquesta deliberativa; Fishkin, 1995). Aquesta consisteix en un debat on es produeix la interacció entre una mostra representativa de la població seleccionada a l'atzar i els principals candidats. Els resultats d'aquesta, en forma d'enquesta als ciutadans que hi van participar en directe es difondrien també com a indicador del que pensa una mostra de ciutadans degudament informats sobre les principals plataformes polítiques. En algun cas, això s'ha complementat amb la realització d'una enquesta entre les persones que han contemplat el procés per televisió.

-Realització d'un fòrum electrònic de debat entre ciutadans i candidats entorn als principals temes de campanya. Aquest hauria d'estar moderat per alguna entitat independent i podria prendre diferents formats. Per exemple, els ciutadans participants contarien des d'un principi amb uns programes editats dels partits, que podrien estudiar i debatre entre ells. Després formularien

*La categoria "no pot anar a votar" agrupa als entrevistats que diuen que no van votar perquè no van poder. La categoria "abstenció voluntària" fa referència a aquells que diuen que van preferir no anar a votar.

	1984	1988	1992	1995
Vota	81	76	72	77
No pot anar a votar	8	7	9	8
Abstenc. voluntària	11	17	19	15
(n)	(4806)	(2881)	(2444)	(1577)

TAULA 2. Comportament electoral a les eleccions autonòmiques 1984-1995 (en %)*

*Font: L'abstenció declarada correspon als següents estudis del CIS: (Est.1413, maig 1984), (Est.1750, juny 1988), (Est.1998, març 1992), (Est. 2199, novembre 1995). Tota la informació de les taules posteriors prové dels mateixos estudis.

Eleccions Autonòmiques	Abstenció real (en absoluts)	Abstenció real (en %)	Abstenció declarada (en %)	Diferència abst.declarada i abst.real
1984	1.608.864	35,7	19,3	-16,4
1988	1.858.479	40,7	24,8	-15,9
1992	2.184.020	45,1	27,4	-17,7
1995	1.847.022	36,4	23,8	-12,6

TAULA 1. Evolució de l'abstenció real i declarada a les eleccions autonòmiques 1984-1995

preguntes als representants dels partits, que en un dia i hora concret es comprometrien a respondre'n també algunes de forma interactiva.

Cada una d'aquestes iniciatives conta amb un públic diferent, en amplitud i composició. En tot cas, resulten interessants per diferents raons. En primer lloc, donat el caràcter heterogeni de l'abstenció que hem constatat, permetrien arribar a públics diferents. Per exemple, l'interès dels joves per *internet* podria afavorir la connexió entre els partits i un sector particularment abstencionista. A més, si unes permeten arribar a un públic més massiu, altres permeten arribar a potencials líders d'opinió que permetran difondre els continguts i la notícia en el seu entorn.

UTILITAT POTENCIAL: Tot i que les 3 propostes tinguin un caràcter informatiu, aquest presenta matisos diferents segons el cas. El debat televisat, amb l'atenció mediàtica que desperta i les valoracions posteriors que genera incrementa principalment la visibilitat de l'elecció. Per contra, el fòrum electrònic és fonamentalment un instrument per millorar la qualitat de la informació. Finalment, l'enquesta deliberativa permet combinar ambdues funcions. Aquestes dues darreres propostes tenen l'interès afegit de ser novetats en el nostre entorn, amb l'atenció mediàtica suplementària que això comporta. D'altra banda, el seu caràcter innovador suposa que no es disposa encara d'estimacions sobre el potencial impacte mobilitzador que puguin tenir.

Si existeixen en canvi algunes dades referents als debats de 1993. Segons una enquesta postelectoral⁷⁹, l'abstenció va ser del 16% entre els qui no van veure cap dels debats González-Aznar i del 11% entre el 75% de la població que en va veure algun. Les dades són encara molt més rotundes pel que fa a altres programes de contingut similar: entre els que van veure debats entre altres candidats (el 16% de la població) sols el 4% va abstenir-se, xifra que arriba al 5% entre els que van veure altres programes de política a televisió (24% de la gent). Òbviament, el problema està en si aquesta gent va votar més perquè va veure el debat o si va veure'l perquè estava més interessada i fou aquest mateix interès el que els portà a votar. Per tal de comprovar aquesta hipòtesi hem controlat l'efecte del debat pel grau d'interès per la política i els resultats confirmen la importància dels efectes participatius dels debats: entre els molt, els bastant i els poc interessats, sempre hi hagué més participació entre els que van veure el debat que entre aquells que no ho van fer (taula 7.3).

TAULA 7.3. Abstenció en les eleccions de 1993 i visió d'algun debat Gonzalez-Aznar, per nivells d'interès per la política (% d'abstenció)

	Molt	Bastant	Poc	Gens
Va veure el debat	0	7	8	19
No va veure el debat	34	11	12	21

⁷⁹ Veure nota 48.

Una primera lectura molt general de les interaccions entre perfils i context polític no aporta conclusions molt clares. Es a dir, si diferenciem entre eleccions "participatives" (1984 i 1995) i "abstencionistes" (1988 i 1992) no podem establir grans diferències generalitzables sobre les característiques dels qui no voten en unes i altres. Almenys a primer cop d'ull hi ha alguns indicis que semblen falsificar la idea que l'abstenció "perjudica a CiU", doncs en algunes de les

Hi ha un llarg debat entre experts sobre abstenció a l'Estat espanyol (que reproduïx un debat molt més abstracte i general en el conjunt de les ciències socials) sobre quin grau d'importància i de fiabilitat otorgar a le respostes que donen els propis abstencionistes com a explicació de perquè no van anar a votar. A més dels factors de desinhabilitat social i del fet de tractar-se alhora d'una resposta poc pensada i complexa, que s'acaba improvisant en bona mesura per a l'entrevistador, ens trobem amb la dificultat que es tracta d'una pregunta formulada en uns casos com oberta i en altres com tancada, i en aquests, amb categories constantment canviants (taules 5 a 9). Per tant, la seva utilitat resulta força limitada per aprofundir en les motivacions dels abstencionistes. Si sembla, però, que d'aquestes dades puguin extreure's dues conclusions: en primer lloc, la clàssica explicació que es tracta "d'eleccions per catalans" es molt poc acceptada en tots els casos i encara menys quan els entrevistats responen de manera espontània (taula 6); en segon lloc, des de 1988 semblen incrementar-se fins a convertir-se en una de les raons fonamentals aquelles que tenen a veure amb les actituds crítiques envers els actors polítics, fenomen que es dona amb especial intensitat l'any en que els entrevistats poden respondre de manera espontània.

7% i el 9% del cens electoral i no sembla que pugui haver-hi raons per a que tanta gent no pugui realment anar a votar, quan hi ha municipis i fins i tot païssos que han tingut taxes de participació superiors al 95% (i segur, que entre el 5% hi havia algun abstencionista voluntari). D'altra banda, el fet que es tracti d'una xifra molt estable, que no ha variat més enllà d'aquests dos punts, mentre que l'abstenció voluntària si evolucionava en paral·lel a l'abstenció real, fa pensar que aquestes categories recullen realment dues realitats diferenciades. No es tracta tant d'acceptar que aquest 7-9% de persones no han pogut anar a votar, però si que es tracta d'un col·lectiu, que probablement es renova en bona mesura a cada elecció, que davant algun petit obstacle, i donat el seu escas interès o motivació per la convocatòria, opta per quedar-se a casa perquè "no pot" anar a votar. El sol fet d'optar per aquesta categoria o per la d'abstenció voluntària és ja una declaració d'intencions que resulta prou significativa com per que valgui la pena optar pel tractament diferencial aquí adoptat, sense que això signifiqui acceptar que realment aquestes persones no van poder votar.

PROBLEMES: No és molt previsible que cap d'aquestes propostes generi un rebuig contundent i explícit de ningú, però alhora és evident que cada una d'elles enfrontarà un conjunt de problemes clars. Els debats televisius precisen de l'acord entre partits que, com l'experiència demostra, no resulta gens fàcil d'assolir. A més, aquests precisen trobar l'equilibri entre la igualtat d'oportunitats entre les forces polítiques parlamentàries i l'interès mediàtic que prefereix l'atracció dels cara-a-cara entre els dos candidats principals.

El principal problema de l'enquesta deliberativa televisada és el seu cost, tot i que a nivell català aquest no és excessiu. Una execució correcta exigeix en primer lloc compensar els participants i en segon lloc pagar el seu desplaçament. A més d'altres entitats, que poguessin estar interessades en fomentar-lo com a mesura d'innovació democràtica (i/o de publicitat), la pròpia cadena de televisió que ho retransmetés podria fer-se càrrec de bona part de les despeses, especialment considerant l'expectació que podria crear l'utilització per primer cop d'aquest procediment. Òbviament, aquest mètode exigeix també la disposició dels partits a col·laborar-hi.

El fòrum electrònic precisa de tres necessitats bàsiques: algú que el financii, una entitat amb un mínim d'experiència i que resulti acceptable com a organitzadora neutral i l'acceptació dels partits a participar-hi.

Proposta 11: Connectar la política catalana amb les preocupacions dels ciutadans

DESCRIPCIÓ: En la proposta anterior parlàvem de l'espai privilegiat de comunicació entre ciutadans i partits que són les campanyes electorals. Però tots els estudis sobre campanyes han mostrat alhora que aquestes tampoc són onnipoderoses. Els ciutadans, fins i tot els que menys atentament segueixen la vida política, han anat construït les seves imatges bàsiques de la política i els seus principals actors i aquestes no poden canviar-se fàcilment en una campanya. De fet, el problema principal rau en el que anomenem procés d'atenció i retenció selectiva: aquells sectors que perceben que les seves necessitats no estan ben recollides per l'oferta política existent ni tant sols dediquen atenció a la campanya, amb el que difícilment podran escoltar els missatges dels partits.

Les afirmacions que fan els membres dels grups de discussió sobre els partits polítics catalans poden ser o no certes, però una idea clàssica de l'economia de mercat diu que el client sempre té raó. En política això ho podem traduir per que no n'hi ha prou amb fer-ho bé, sinó que cal que la gent s'en adoni. Amb o sense raó, una part de la ciutadania de Catalunya és més crítica amb l'actuació dels partits polítics en l'arena política catalana del que ho és amb els partits en general. Aquesta és una crítica genèrica, però especialment intensa pel que fa als partits d'esquerres i als partits d'oposició, pel que el PSC i (en menor mesura) IC es converteixen en els seus principals destinataris. La crítica inclou tres aspectes: manca d'oposició i de diferenciació suficients, manca de lideratges prou competitius i desconexió entre l'agenda política dels partits i la de la ciutadania.

8. Preparació del guió dels grups de discussió:

A partir de la informació de les dades municipals d'absència, dels perfils dels abstencionistes, d'entrevistes en profunditat i d'altres informacions, s'ha decidit quin tipus de persones que podrien formar part dels grups de discussió. En principi, tenim previst realitzar tres grups de discussió, a Santa Coloma de Gramanet, Viladecans i L'Hospitalet de Llobregat, i un més integrat específicament per joves. La selecció de les ciutats poblacions es realitza tant per la idoneïtat pel que fa al seu comportament electoral (existència destacada de població abstencionista particularment a les autònòmiques), com per la pròpia coneixença de l'entorn de les persones que col·laboraran en l'organització dels grups. També s'ha elaborat un primer informe sobre el disseny dels grups i la idoneïtat d'aquesta metodologia, així com un guió preliminar que haurà de guiar les discussions.

Aquestes crítiques tan amples no permeten formular propostes massa concretes, però alhora creiem que precisaven ser recollides en aquestes propostes en forma d'una recomanació general a aquest(s) partit(s): una part de la ciutadania que els hi dona suport en altres eleccions o que els hi ha donat suport en el passat els hi demana un canvi d'actitud en política catalana: Principalment, més voluntat de mostrar que a Catalunya hi ha alternatives i hi ha política, que la oposició no vol el mateix que el govern i que té voluntat de guanyar i de substituir-lo per construir una realitat diferent.

En bona mesura és probablement un problema de comunicació. És molt probable que a la oposició li interessi més la situació de l'atur que el fet que sigui la Guardia Civil o els Mossos d'Esquadra qui s'encarregui de controlar el trànsit. Però la percepció d'una part de la ciutadania és que tots els partits es preocupen més per l'idioma de les multes que per arreglar els problemes circulatoris. Com dèiem a les conclusions de la primera part resoldre aquest problema no és gens senzill doncs troba la seva arrel en un conjunt de situacions on ciutadans, partits i mitjans tenen la seva part de responsabilitat, constituint un cercle viciós difícil de trencar. En tot cas, els partits tenen una major responsabilitat política que els altres actors i poden ser els principals beneficiaris de transformar aquesta situació, pel que semblaria lògic que es plantegessin les seves vies de comunicació i de treball amb aquests sectors socials.

UTILITAT POTENCIAL: El caràcter més genèric de la proposta fa difícil avaluar l'impacte participatiu que aquesta podria tenir. A més, les imatges de la política i de les institucions no canvien fàcilment, pel que qualsevol transformació de les percepcions es produiria a mig o llarg termini. En tot cas, el sentit comú i l'experiència comparada si fan pensar que aquesta redefinició de l'agenda i l'estil de treball dels partits podria donar lloc a una major implicació ciutadana amb la política autonòmica i, com a resultat probable, una tendència al creixement de la participació en les eleccions autonòmiques.

PROBLEMES: No crea problemes concrets, més enllà d'exigir un canvi d'actituds i de prioritats entre els polítics i els mitjans de comunicació catalans, amb tot el que implica de resistències tradicionals al canvi. Depenent de com es concreti la proposta en acció, pot provocar crítiques d'altres partits o debat i contestació interna en els partits més afectats.

Informe del proyecto de investigación de “L’abstenció electoral en les eleccions al Parlament de Catalunya: Diagnòstic i Propostes”

L'objectiu d'aquest informe és esmentar les principals tasques realitzades en el projecte de recerca de la Fundació Jaume Bofill. L'abstenció electoral en les eleccions al Parlament de Catalunya, durant els mesos de març a juliol de 1997. En aquesta primera fase del projecte l'equip d'investigació ha estat format per Jesús Contreras, catedràtic d'Antropologia (UB), Joan Font, professor de Ciència Política (UAB) i coordinador del projecte, i Marióna Ferrer, ajudant de recerca. En els darrers mesos també s'ha incorporat Guillermo Rico, que substituirà a Marióna Ferrer després del mes d'agost.

La dinàmica de funcionament de l'equip d'investigació ha consistit en reunions periòdiques (14 de març, 22 d'abril, 28 de maig, 4 de juny i 8 de juliol) entre tots els membres de l'equip, així com de trobades puntuals de seguiment entre el coordinador del projecte, Joan Font, i l'ajudant de recerca. En les pàgines següents sintetitzem les principals accions realitzades durant aquests mesos:

1. Recull i compra de bibliografia:

En aquest punt, el que s'ha fet és recollir la informació ja disponible a partir de la tesi doctoral sobre l'abstenció d'en Joan Font i actualitzar-la amb nous articles publicats els darrers anys consultant les principals revistes internacionals en ciència política. També s'han comprat quatre llibres de publicació recent que tracten monogràficament qüestions relacionades amb la participació electoral. En quant a experiències mobilitzadores a altres països s'han establert contactes amb organitzacions com l'IFES (Fundació Internacional d'Estudis sobre Eleccions) situada a Washington i amb l'organització que va realitzar la campanya "Rock the Vote" als EUA (campanya de mobilització pel registre i la participació electoral orientada a la població jove).

2. Recull de dades electorals:

S'han buscat dades electorals sobre participació a les eleccions generals, autonòmiques, locals i europees per les capitals de província catalanes, l'àrea metropolitana de Barcelona i diversos municipis de les comarques del Tarragonès, Baix Penedès i Alt i Baix Camp. A més, pels municipis de l'àrea metropolitana de Barcelona amb un comportament menys participatiu a les

Referències

- Almond, G., i Verba, S. (1963): *The civic culture*, Princeton University Press.
- Anduiza, E. (1997): *Individual and systemic determinants of electoral abstention in Western Europe*, tesi doctoral, Florència, European University Institute.
- Astorkia, J.M. (1991): "La abstención en la Comunidad de Madrid", *Alfoz*.
- Astorkia, J.M. (1995): "Evolución de la abstención electoral en España: 1976-1991", a Del Castillo, *Comportamiento político y electoral*, Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas, pp. 3-18.
- Barber, D. (1984): *Strong democracy*, University of California Press.
- Benavot, A. (1996): "Education and political democratization: cross-national and longitudinal findings", *Comparative Education Review*, 40 (4): 377-403.
- Berch (1992): "Another look at closeness and turnout: the case of the 1979 and 1980 Canadian elections", *Political Research Quarterly*, pp 421-32.
- Blais, A. i Carty, R.K. (1990): "Does proportional representation foster voter turnout?", *European Journal of Political Research*, 18: 167-81.
- Blondel, J., Sinnot, R., i Svensson, P. (1996): "Institutions and attitudes: towards an understanding of the problem of low turnout in the European Parliament elections of 1994", *European University Institute Working Papers*, 96/19.
- Bochel i Denver (1971): "Canvassing, turnout and voter support: an experiment", *British Journal of Political Science*, pp 257-69.
- Bochel i Denver (1972): "The impact of the campaign on the results of local government elections", *British Journal of Political Science*, pp 239-60.
- Bosch (1995): *El sistema electoral: una proposta pel Parlament de Catalunya*, Barcelona, Fundació Jaume Bofill.
- Burnham, W.D. (1980): "The appearance and disappearance of the American voter", a Rose (ed): *Electoral Participation*, London, Sage.
- Burstein (1972): "Social structure and individual political participation in five countries", *American Journal of Sociology*, 77 (6).
- Caldeira, G.A., A.R. Clausen i S.M. Patterson (1990): "Partisan mobilization and electoral participation", *Electoral studies*, 9 (3): 191-204.
- Calvert, J. i J. Gilchrist (1993): "Suppose they held an election and everybody came!", *Political Science and Politics*, 26 (4).
- Canales, M., i Peinado, A. (1994): "Grupos de discusión", a Delgado i Gutiérrez (coords.), *Métodos y técnicas cualitativas de investigación en ciencias sociales*, Madrid, Síntesis.
- Cavanagh, T.E. (1981): "Changes in American voter turnout, 1964-1976", *Political Science Quarterly*, 96 (1): 53-65.
- Center for the Study of Political Psychology (1997): *An evaluation of Rock the Vote's mobilization Strategy*, Minneapolis, University of Minnesota.
- Colomer, J.M., i Padró-Solanet, A. (1992): "Espacio político-ideológico y temas de campaña", *Revista de Estudios Políticos*, 78: 131-59.
- Cox, G.W. i M.C. Munger (1989): "Closeness, expenditures and turnout in the 1982 US House elections", *American Political Science Review*, 83 (1): 217-23.
- Crepaz, M. (1990): "The impact of party polarization and postmaterialism on voter turnout", *European Journal of Political Research*, 18: 183-205.
- Crewe, I. (1981): "Electoral participation", a Penniman i Ranney (eds.), *Democracy at the polls*, American Enterprise Institute.
- Crewe, I., T. Fox i J. Alt (1977): "Non-voting in British General Elections, 1966-1974", a Crouch (ed): *British Political Science Yearbook*, vol 3.
- Dalton, R.J. (1988): *Citizen politics. Public opinion and political parties in advanced industrial democracies*, Chatman House.

L'abstenció electoral en les eleccions al Parlament de Catalunya: diagnòstic i propostes

Primer informe
setembre de 1997

Equip investigador:

Jesús Contreras, Joan Font,
Maniona Ferrer, Guillermo Rico

- Davies, Benton & Bowles S.A. (DB&B) (1988): *Campanya institucional a les eleccions al Parlament de Catalunya de 1988*, Barcelona.
- Dawson i Zinser (1976): "Political finance and participation in Congressional election", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 425, pp 59-73.
- Denters, D.H.A. (1995): "Voter turnout in Dutch elections", a J. Font i R. Virós, *Electoral abstention in Europe*, Institut de Ciències Polítiques i Socials.
- Denver, D. i G. Hands (1974): "Marginality and turnout in British general elections", *British Journal of Political Science*, pp 17-35.
- Dittrich, K. i Johansen, L.N. (1983): "Voting turnout in Europe, 1945-78: myths and realities", a Daadler i Mair (eds.), *Western European party systems*, Sage, pp. 95-114.
- Downs, A. (1957): *An economic theory of democracy*, New York, Harper and Row.
- DYM (1991): *Informe estudio cualitativo campanyas contra la abstención*, Barcelona.
- Eldersveld (1956): "Experimental propaganda techniques and voting behavior", *American Political Science Review*, pp 154-65.
- Electoral Commission Queensland (1993): *Information and awareness campaign*.
- Equip de Sociologia Electoral (1981): *Estudis Electorals/3. Atlas electoral de Catalunya 1976-1980*, Barcelona, Publicacions de la Fundació Jaume Bofill.
- Equip de Sociologia Electoral (1990): *Estudis Electorals/9. Atlas electoral de Catalunya 1982-1988*, Barcelona, Publicacions de la Fundació Jaume Bofill.
- Erikson i Nosanchuk (1990): "How an apolitical association politicizes", *Canadian Review of Sociology and Anthropology*, pp 206-19.
- Fishkin, J.S. (1995): *Democràcia y deliberación*, Barcelona, Ariel.
- Fletcher, J.F. (1990): "Participation and attitudes toward civil liberties: is there an 'educative' effect?", *International Political Science Review*, 11 (4): 439-459.
- Font, J. (1991): "Som dos milions: Els abstencionistes a les eleccions al Parlament de Catalunya de 1988", *Estudis Electorals*, 10: 87-121.
- Font, J. (1992): *La abstenció metropolitana: els casos de Madrid i Barcelona*, tesi doctoral, Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona.
- Font, J., i Virós, R. (1995): "Catalan electoral abstention: a critical review", a Font i Virós (eds.), *Electoral abstention in Europe*, Barcelona, Institut de Ciències Polítiques i Socials.
- Fornos, C.A. (s.d.): *Explaining voter turnout in Latin America*, tesi de mestratge, Louisiana state University.
- Franklin, M., Eijk, C. van der, i Oppenhuis, E. (1995): *The motivational basis of electoral participation: European elections provide a critical test*, paper presentat al European Consortium for Political Research, Bordeaux.
- Franklin, M., van der Eijk, C., i Oppenhuis, E. (1996): "The institutional context: turnout", a van der Eijk i Franklin, *Choosing Europe? The European electorate and national politics in the face of union*, Ann arbor, The University of Michigan Press, pp. 306-31.
- Gaxie, D. (1978): *Le cens caché*, París, Editions de Seuil.
- Gifreu, J. i F. Pallarès (eds.), *Comunicació política i comportament electoral*, Barcelona, Fundació Jaume Bofill.
- Gosnell, H.F. (1927): *Getting out the vote: an experiment in the stimulation of voting*, University of Chicago Press.
- Granberg, D. i S. Holmberg (1992): "The Hawthorne effect in election studies: the impact of survey participation on voting", *British Journal of Political Science*, pp 240-7.
- Gunther, R. (1989): "Leyes electorales, sistemas de partidos y elites: el caso español", *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 47: 73-106.
- Harrop, M. i Miller, W.L. (1987): *Elections and voters*, New Amsterdam Books.
- Hill, K.Q. i J.E. Leighley (1993): "Party ideology, organization and competitiveness as mobilizing forces in gubernatorial elections", *American Journal of Political Science*, 37 (4): 1158-78.
- Hirczy, W. (1995): "Explaining near-universal turnout: the case of Malta", *European Journal of Political Research*, pp 255-72.

1995), la qual cosa pot ajudar a explicar que mobilitzi un major nombre d'electors, cosa que succeeix molt especialment en els municipis més petits.

Un altre factor institucional que té relació amb aquest apartat és la freqüència de les eleccions. Alguns autors postulen que aquesta té una influència negativa en la participació. Estudis aplicats a països com els Estats Units, on es realitzen eleccions dos o tres cops l'any, o Suïssa, on s'arriben a produir, entre eleccions i referèndums, al voltant de sis o set consultes per any, mostren aquest efecte negatiu (Lijphart, 1997). Les explicacions més plausibles parlen de fatiga electoral (Flickinger i Studlar, 1992), (Jackman i Miller, 1995). Tanmateix, un elevat nombre d'eleccions pot explicar que l'electorat faci una jerarquització d'eleccions en funció dels que creu que tenen major transcendència política.

4. El grau de competitivitat.

La competitivitat d'una elecció és un dels factors polítics més utilitzats per explicar els increments de participació. Parteix de la següent proposició: si la competició partidista és intensa, la probabilitat de que el vot tingui incidència en el resultat és més gran, la qual cosa fa que l'electorat es trobi més incentivat a anar a votar (Jackman, 1987). Tot i que hi ha una abundant evidència empírica sobre l'impacte positiu d'aquest factor, veurem que també hi han estudis que qüestionen la incidència d'aquesta variable o la dificultat per operacionalitzar-la en sistemes multipartidistes.

Ja en els anys 70 als Estats Units, estudis aplicats a ciutats i estats nord-americans donaven suport a la proposició de Jackman sobre la relació positiva entre el grau de competitivitat i la participació (Kim, Enokson i Petrocik, 1975), (Milbrath i Goel, 1977). Lancelot (1968), en el seu estudi clàssic de l'abstencionisme a França, ja destacava el pes d'eleccions competitives a l'hora de mobilitzar l'electorat. També Denver i Hands (1974) van trobar una forta correlació entre la competitivitat de cada elecció i el grau de participació en el Regne Unit. Aquests autors van assenyalar que l'explicació havia de prendre en consideració tant el raonament individual dels electors, que perceben una major incertesa en el resultat, com les estratègies mobilitzadores més intenses dels partits, els quals realitzen més accions mobilitzadores en aquelles zones on els resultats es preveuen més ajustats i tenen majors possibilitats d'aconseguir millors resultats. Miller (1988), en un estudi sobre les eleccions locals angleses, remarca la importància de l'existència d'un conflicte partidista més polaritzat que, degut al propi

- Huckfeldt, R. i J. Sprague (1992): "Political parties and electoral mobilization: political structure, social structure and the party canvass", *American Political Science Review*, 86 (1): 70-86.
- Inglehart, R. i JR. Rabier (1979): "Europe elects a Parliament: cognitive mobilization, political mobilization and pro-European attitudes as influences on voter turnout", *Government and Opposition*, pp 479-507.
- Irwin, G. (1974): "Compulsory voting legislation: impact on voter turnout in the Netherlands", *Comparative Political Studies*, 7 (3): 292-315.
- Jackman, R.W. (1987): "Political institutions and voter turnout in the industrial democracies", *American Political Science Review*, 81 (2): 405-23.
- Jackman, R.W., i Miller, R.A. (1995): "Voter turnout in the industrial democracies during the 1980s", *Comparative Political Studies*, 27 (4): 467-92.
- Jackson, R. A. (1993): "Voter mobilization in the 1986 Midterm election", *The Journal of Politics*, 55 (4): 1081-99.
- Johnston, R.J., i Pattie, C.J. (1997): "Where's the difference? Decomposing the impact of local election campaigns in Great Britain", *Electoral Studies*, 16 (2): 165-74.
- Justel, M. (1995): *La abstención electoral en España, 1977-1993*, Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas.
- Kim, J., Petrocik, J., Enokson, S. (1975): "Voting turnout among the American states: systemic and individual components", *American Political Science Review*, 69: 343-96.
- Knack, S. (1995): "Does 'Motor Voter' work? Evidence from state-level data", *The Journal of Politics*, 57 (3).
- Knack, S. (1997): "The reappearing american voter: why did turnout rise in 1992?", *Electoral Studies*, 16 (1).
- Lancelot, A. (1968): *L'abstentionnisme électoral en France*, Paris, Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques.
- League of Women Voters Education Fund (1998): *Creating communities of inclusion*, Washington.
- Leighley, J. (1996): Group membership and the mobilization of political participation, *The Journal of Politics*, 58 (2).
- Lijphart, A. (1996): "Unequal participation: democracy's unresolved dilemma", *American Political Science Review*, 91 (1): 1-14.
- Lipset, S.M. (1980): *El hombre político*, Madrid, Tecnos.
- Matsusaka, J.G. (1993): "Election closeness and voter turnout: Evidence from California ballot propositions", *Public Choice*, pp 313-34.
- Miller, W.E. i altres (1981): "Stimulating voter turnout in a primary", *International Political Science Review*, 2 (4).
- Miller, W.L. (1988): *Irrelevant elections*, Clarendon Press.
- Molas, I. (1994): *Abstener-se és un altra manera de participar*, Barcelona, Institut de Ciències Polítiques i Socials, Working Paper 49.
- Molina Vega, J.E. (1995): "Los venezolanos abandonan el hábito de votar: La abstención en las elecciones de 1993", *Boletín Electoral Latinoamericano*, 13 (January-June): 159-79.
- Montero, JR. (1988): "Voto nacional y voto autonómico: la escisión del voto en las elecciones de 1986 en Andalucía", *Revista Española de investigaciones Sociológicas*, 42.
- Montero, JR. (1990): *Non-voting in Spain: some quantitative and attitudinal aspects*, Barcelona, Institut de Ciències Polítiques i Socials.
- Nagel, J.H., i McNulty, J.E. (1996): "Partisan effects of voter turnout in senatorial and gubernatorial elections", *American Political Science Review*, 90 (4): 780-93.
- Oliver, J.E. (1996): "The effects of eligibility restrictions and party activity on absentee voting and overall turnout", *American Journal of Political Science*, 40 (2): 498-513.
- Olson, M. (1963): *Logic of collective action*, Cambridge (Mass.), Harvard University Press.
- Pallarès, F. (1995): "Las elecciones autonómicas en España, 1980-1992", a Del Castillo, *Comportamiento político y electoral*, Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas.

principalment a l'acció dels partits polítics, perquè és dubtós que la gran part dels electors siguin prou sofisticats com per seguir la seva lògica.

Pel que fa a la influència del tipus d'elecció, és arriscat afirmar quelcom més enllà del argument segons el qual les eleccions de "segon ordre" són menys participatives. No queda del tot clar en funció de quin factor (volum pressupostari, grau de protagonisme institucional,...) els electors construeixen una determinada jerarquitització entre diferents tipus de convocatòries.

Hi ha bastant acord sobre el fet que una major competitivitat electoral té efectes positius sobre el nivell de participació, donat que el resultat final és més incert, la qual cosa augmenta la probabilitat de que el vot tingui incidència i incentiva les accions mobilitzadores per part dels partits. Aquesta variable es podria relacionar amb les característiques de l'oferta partidista, en el sentit que els sistemes de partits (especialment el fet que siguin multipartidistes o no), i en funció de les expectatives, i el debat i conflicte polític que generen, poden afavorir o no la participació electoral. En tot cas, la competitivitat ha demostrat ser molt difícil d'operacionalitzar amb èxit, i sense uns bons indicadors es fa complicat mesurar els seus efectes i fer les anàlisis comparatives necessàries.

Finalment, en relació a la influència del clima econòmic en la participació electoral, hem de destacar que el debat genera un gran nombre de controvèrsies, les mateixes que podem trobar en la literatura sobre el tema, més general, dels efectes electorals de l'economia. Què és el que la gent té en compte, la seva situació econòmica personal (nivell micro) o les condicions econòmiques globals (macro)? Ens interessen les percepcions dels electors sobre el passat de l'economia, o bé les seves percepcions sobre el comportament de l'economia en el futur? Jutgen de manera diferent segons es tracti d'executius d'un color o d'un altre? , etc. Caldria dir, d'altra banda, que la gran part d'estudis sobre el tema analitzen les conseqüències de l'economia sense tenir en compte els efectes combinats d'altres factors de caire més polític.

En definitiva, es constata que hi ha un gran nombre d'elements "contextuals" amb incidència variada sobre el nivell d'abstenció electoral, però sabem poc de la manera en que funcionen aquestes relacions. I això es deu, un gran part, perquè aquest és, sens dubte, un dels temes més poc estudiats en profunditat i de forma sistemàtica i comparada per part dels analistes polítics.

- Pallarès, F., i Font, J. (1995): "Las elecciones autonómicas en Cataluña, 1980-1992", a Del Castillo, *Comportamiento político y electoral*, Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas.
- Pateman, C. (1970): *Participation and democratic theory*, Cambridge University Press.
- Patterson, S.C. i G.A. Caldeira (1983): "Getting out the vote: Participation in gubernatorial elections", *American Political Science Review*, 77: 675-689.
- Patterson, S.C., i Caldeira, G.A. (1985): "Mailing in the vote: correlates and consequences of absentee voting", *American Journal of Politics*, 29: 766-88.
- Pedersen, J.T. (1982): "On the educational function of political participation: a comparative analysis of John Stuart Mill's theory and contemporary survey research findings", *Political Studies*, 30 (4): 557-568.
- Pimlott (1972): "Local party organization, turnout and marginality", *British Journal of Political Science*, 2.
- Piven, F.F. i R.A. Cloward (1989): *Why Americans don't vote*, New York, Pantheon Books.
- Piven, F.F. i R.A. Cloward (1996): "Northern Bourbons: a preliminary report on the National Voter Registration Act", *Political Science & Politics*, Març.
- Pollock (1982): "Organizations as agents of mobilization: how does group activity affect political participation?", *American Journal of Political Science*, 26 (3).
- Powell, G.B. (1980): "American voter turnout in thirty democracies: partisan, legal and socioeconomic influences", a Rose (ed.): *Electoral participation*, London, Sage.
- Powell, G.B. (1982): *Contemporary democracies*, Harvard University Press.
- Powell, G.B. (1986): "American voter turnout in comparative perspective", *American Political Science Review*, 80 (1): 17-43.
- Putnam, R.D. (1995): "Bowling alone: America's declining social capital", *Journal of Democracy*, 6 (1): 65-78.
- Reif, K. (1985): "Ten second order national elections", a K. Reif (ed.), *Ten European elections*, Aldershot, Gower.
- Rhine (1995): "Registration reform and turnout change in the american states", *American Politics Quarterly*, 23 (4).
- Riba, C. (1995): *Vot dual i abstenció diferencial. Tres aproximacions a l'estudi del comportament electoral a Catalunya (1982-1993)*, tesi doctoral, Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona.
- Rock The Vote (1997): *Documentació interna (Plan for 1997; 1996 in review)*, Santa Mònica.
- Rosenstone, S i Hansen, R. (1993): *Mobilization, participation and democracy in America*, Macmillan.
- Schumpeter, J. (1943): *Capitalism, socialism and democracy*, Harper & Row.
- Studlar, T. i Welch, S. (1986): "The policy opinions of British nonvoters; a research note", *European Journal of Political Research*, 14: 139-148.
- Swaddle, K. (1988): "Doorstep electioneering in Britain: an exploration of the constituency canvass", *Electoral Studies*, 7 (1).
- Teixeira, R.A. (1992): *The disappearing American voter*, Washington, The Brookings Institution.
- Vallès, J.M., i Bosch, A. (1997): *Sistemas electorales y gobierno representativo*, Barcelona, Ariel.
- Verba, S. i N.H. Nie (1972): *Participation in America: political democracy and social equality*, New York, Harper & Row.
- Wielhower i Lockerbie (1994): "Party contacting and political participation", *American Journal of Political Science*, 38 (1).
- Wolfinger, R.E., i Rosenstone, S.J. (1980): *Who votes?*, Yale University Press.

mobilització va funcionar en les eleccions presidencials de 1992 en què els sectors més desfavorits van votar en contra del govern. Assumeix la hipòtesi que els desitjos de protesta són més forts que la tendència a premiar perquè les qüestions econòmiques tenen més pes quan es veuen com a problema.

Els plantejaments anteriors fan referència a l'economia, posant èmfasi en explicacions de tipus individual; les persones que estan passant una situació econòmica desfavorable seran propenses a votar o a abstenir-se. Altres autors han situat el debat a partir de les variables macroeconòmiques. En un estudi sobre vint-i-dos democràcies entre 1960 i 1988, Radcliff (1992) troba una forta relació positiva entre la taxa de creixement econòmic i la participació. Posteriorment, aquest mateix estudi ha estat rebutjat per Jackman i Miller (1995), els quals manifesten que existeix una relació negativa entre una evolució favorable de la taxa de creixement i la participació. Per aquests autors són les variables de caire institucional, entre elles, la competitivitat, les que incideixen positivament en la participació.

Conclusions

Hem vist que és necessari recórrer als elements de tipus contextual per poder entendre les importants oscil·lacions que registren els nivells de participació entre eleccions properes en el temps i en un mateix país, donat que aquestes no es poden explicar -al menys, no de forma aïllada- per variables de caire estructural o actitudinal. Els "contextos" ens haurien d'ajudar a explicar perquè de forma reiterada es produeixen aquestes sobtades fluctuacions i, en definitiva, perquè un determinat grup d'electors va a votar en unes eleccions però no en altres. Però, si bé sabem que aquesta és una qüestió vital per entendre el nostre objecte d'estudi, no sembla tant clar que es puguin deduir, de tota la literatura sobre el tema, unes conclusions definitives (proves sistemàtiques) sobre la forma concreta en què els contextos afecten la participació electoral.

En el primer apartat, hem vist que, en ocasions, determinats contextos o climes polítics, com són l'"excepcionalitat" d'una convocatòria (la seva novetat, o l'expectativa d'un canvi important en el govern), el grau de conflicte polític que l'envolta, o la proximitat d'unes eleccions de "primer ordre", poden propiciar significatius increments de la participació. Però, en conjunt, l'efecte del context polític resulta poc clar. Funciona de forma més evident on existeix una lògica majoritària, però no tant en sistemes més complexos. I quan ho fa és degut

Josep Mª Vallès

La segona part de la reunió la dedicarem a les propostes que ja consten en el text que s'ha distribuït. Per tant, demanaria en Joan Font que fes una introducció molt breu, sense especificar les propostes i ni els comentaris addicionals, perquè ja les hem pogut llegir i per tant, és més útil, probablement, que entrem directament a la discussió d'aquestes propostes, en un sentit global, potser, i després singularitzant-les una a una, si algú ho considera oportú. I la idea és no fer interrupció i acabar. No faríem pas interrupció ara, i acabar en el moment en que s'esgoti la nostra imaginació, però en tot cas, no més tard de les 5 h.

Joan Font

La presentació que volia fer, de fet, també la teniu en el text. El que passa que jo, de vegades, cal que algú parli deu minuts perquè la gent es pensi, exactament, el que vol dir.

Només assenyalar-vos, diguem-ne, quin era l'esperit d'aquestes propostes. Al començar la veritat és que no sabíem molt bé com ho organitzaríem. No sabíem si podríem trobar una o unes propostes que assumissin de cap a peus. I al final el que vam veure és que aquest era un tema en el qual totes les propostes tenien avantatges i inconvenients, claríssims. Que al triar entre unes i altres era una qüestió de valors. I, per tant, que es feia molt difícil dir: hi ha unes propostes, diguem-ne, que són les nostres i que creiem que es poden defensar, a capa i espada.

Per tant, més aviat, el que hem optat per fer és el que teniu aquí. És un catàleg de totes les coses que se'ns han acudit que es podrien fer. Assenyalant això: quins són els avantatges i quins són els inconvenients de cadascuna. Com ho faríem per cada una d'elles -diguem-ne- fèiem com tres apartats: en concret com proposem fer-ho, quins problemes podria tenir i quina eficàcia previsible podria tenir això, en termes de aconseguir fer que voti la gent.

Una mica la lògica teniu una taula en el text que se us ha distribuït, de les coses que han sortit en el diagnòstic. Podem dir que agafàvem tres grans línies de treball, o tres grans orientacions que podien orientar la elaboració de propostes. Es a dir, aconseguir que les autonòmiques siguin més visibles, aquesta sensació que dèiem que hi ha gent que no sap de que va, o no s'arriba a assabentar. Fer desaparèixer una mica això. Fer que les autonòmiques siguin més rellevats; objectivament, més importants per la vida de la gent, que els afectin més. I, d'alguna manera, buscar mecanismes que contribueixin a solucionar aquest aspecte, diem-ne, particular que hem estat assenyalant al voltant dels temes: d'identitat cultural, de llengua, etc.

Al costat d'això, al costat d'aquestes tres grans coses que es derivaven més del diagnòstic, hem agafat, les dos grans escoles, sense política, potser, dels centres

8. La gestió escolar de la diversitat

8.1 Els nois bloquejats i les temptacions per les vies especials

Quan es reflexiona sobre les diferències d'èxit a l'ESO reapareix el debat sobre els límits de la comprensivitat i l'interrogant sobre si no seria millor ubicar determinats alumnes en espais educatius especials. Es vincula el fracàs amb la impossibilitat del sistema per atendre's a tots i en la necessitat que determinats fracassos siguin resolts fora de l'escola ordinària.

Quan estem fent esforços perquè fins i tot els nois i noies amb necessitats educatives especials puguin ser alumnes de l'escola ordinària, són molt pocs els adolescents que no poden trobar un lloc dins d'ella. Alguns fracassos són en gran mesura el producte d'escoles convençudes que aquests alumnes haurien d'estar en una altra escola. S'oblida amb facilitat que, en tot cas, allò que hem de fer és crear a l'escola ordinària aquestes condicions educatives.

La temptació per la via especial sempre és present en tot el sistema educatiu. Sempre hi ha qui pensa que calen escoles especials per als fracassats. Es confon el que ha de ser una escola amb condicions especials (una escola de barri en condicions, privilegiada, de les que hem anomenat com d'acció preferencial) amb una escola especialitzada per a atendre determinats nois i noies amb discapacitats. Cercant recursos especials s'oblida que el que potser necessiten molts nois i noies és una escola alternativa, una escola que no sembli escola. El que necessiten és tenir, encara que sigui experimentalment, una escola ordinària oberta, no centrada en transmetre coneixements sinó en dinamitzar activitats, ordenar i integrar aprenentatges.

Com ja hem posat de relleu amb multiplicitat d'experiències, les vies especials per a reconduir el fracàs topen, entre altres, especialment amb dos tipus de dificultats:

1. La dificultat per a construir un grup diferenciat d'alumnes a partir una categoria d'agrupació que no existeix (a no ser que

La majoria de les situacions de fracàs el que necessiten és una escola ordinària oberta, no centrada en transmetre coneixements sinó en dinamitzar activitats, ordenar i integrar aprenentatges.

El refus a les "solucions" educatives especials es basa en el convenciment que són molt pocs els adolescents que no poden trobar un lloc dins d'ella.

socials, i a partir de cada una d'elles n'hem derivat, el que podríem dir: un altra gran línia d'actuació: per una banda de elecció racional, al tractar d'actuar equació de cos-benefici del vot; mecanismes que permetin reduir els costos de votar o incrementar els beneficis. Podríem dir els beneficis materials, diguem-ne, votar o els beneficis més individuals; els beneficis no col·lectius de votar. I, per una altra banda, l'escola més ??? Totes aquelles coses que serveixin pues per millorar: l'educació de la gent, el procés de socialització, per si voleu, fer millor ciutadans. els ciutadans estiguin més informats, que coneguin més la vida política, etc.

Aquestes són les cinc grans línies i, després, cada una de les propostes concretes que fem contribueix a una o varies d'elles, actuar amb un o amb varis d'aquests terrenys. Per tant, com el text ja estava distribuït, prèviament, més val que passem, directament, al debat.

???

Amb tota la prudència necessària perquè jo amb prou feines he pogut fer una primera lectura, però això m'ho van passar fa poques hores.

Però si que m'agradaria comentar, com a mínim, alguna de les primeres i deixant en compte que, naturalment, la necessitat de la major participació política com a mostra de salut democràtica del sistema.

El fet de que les tres primeres propostes, jo les qüestionaria força, en el sentit de que no estic gens convençut, algunes més que altres. Això del vot obligatori, la primera proposta, es plantegen moltes preguntes. La primera pregunta és si, és gaire democràtic obligar a la gent a participar electoralment, no? Podria anar, fins i tot, contra la pròpia essència de la democràcia. La participació és un acte voluntari i obligar a la gent a participar. Això per un costat. Per un altre obligar, vot obligatori, però, quines eleccions? A totes? A Catalunya? A les autonòmiques, només? Penso que és perillós. Com a mínim és arriscat, perquè hi ha algunes lectures que no estan aquí escrites però que es podria interpretar en un sentit que potser, no seria el primer o originari.

Estímul per anar a votar. Jo penso que aquesta segona proposta, potser, denota una malfiança cap el ciutadà que li has de donar un premi perquè compleixi amb els seus deures i, si no li dones aquest premi aquesta "pastanaga" la gent no participa. Denota potser una concepció no massa positiva, optimista. Es com si es malfies del propi ciutadà. Jo també soc bastant si el primer em penso que ho veig bastant clar que no és oportuna i aquesta en soc bastant asèptic.

La tercera la simultaneïtat de les eleccions. Des d'un punt de vista nacional català, una sobirania política — penso que això seria una equivocació- però si una de les causes que dèiem de la poca participació és que es consideren de segon ordre, el fet de ajuntar-les amb unes altres, penso que, encara, aniria més en aquest sentit, encara aprofundiria molt més en aquesta ?? de que no són prioritàries; de que són més de segon ordre, secundàries. Secundàries respecte unes suposades prioritàries o primeres. Totes les altres propostes, jo penso que són positives. El tema d'innovació a campanyes institucionals i que també es podria fer més i millor per tal de fomentar la participació al fomentar l'educació democràtica a les escoles, es un tema penso essencial. O d'augmentar la cultura cívica dels ciutadans. L'organització des de la pròpia societat civil. Penso que també és important, tant important com difícil de concretar m'imagino però és bo rumiar-ho quines formes hi pot haver.

l'anomenem fracàs escolar). Així, per exemple, l'endarreriment acadèmic o la manca de rendiments no són altra cosa que resultats produïbles per diversitat de factors i circumstàncies. Igualment, la conducta problemàtica pot ser manifestació o resultat de variables de personalitat, circumstàncies ambientals o inestabilitat evolutiva. No existeix una categoria única i uniforme que permeti delimitar quins alumnes han de ser tractats de manera especial amb una fórmula específica d'agrupació.

2. La segona té a veure amb el fenomen de potenciació i imitació de patologies. Inevitablement, una agrupació separada especial acaba comportant la creació d'un conglomerat de dificultats (sovint un calaix de sastre) en el qual resulta difícil la interacció positiva. Amb facilitat es tendeix a la problematització general de les condüctes de tots. El treball educatiu esdevé impossible si en el grup no hi ha altres elements positius, altres models no problematitzats.

8.2 Organització escolar i diversitat

Hem posat de relleu a l'inici que, al nostre entendre, el marc que dissenya la reforma és formalment possible i viable més flexible i obertes per a atendre la diversitat dels alumnes, les seves diferències d'èxit. No sempre és viscuda així la realitat escolar actual i, sense esgotar les vies tècnicament possibles, per manca de recursos reals, estímuls o simplement creativitat educativa, reapareix la demanda especial.

Hauríem de recordar aquí, amb paraules d'un altre text, que: "Cada vegada que ens trobem davant de diversos alumnes en una situació d'alta complexitat educativa comencem a pensar que potser calen recursos específics per a ells, respostes específicament pensades. Malgrat els avantatges i els inconvenients d'una o altra proposta, el dilema no és si hem de crear o no una via especial per a aquests nois i noies sino en quina estructura general de flexibilitat i de diversitat de respostes de l'escola s'inscriu. Si, davant de les dificultats i els conflictes, comencem per pensar directament en les solucions especials i específiques deixem de banda amb facilitat tot el conjunt de mesures i respostes que una escola flexible i adaptada ha de tenir.

Els debats mediàtics o per temes concrets. Tot això penso que són bones propostes, evidentment, el vot per correu facilitar, doncs, que es pugui exercir molt més el vot per correu. Totes aquestes propostes, evidentment, són positives.

L'escepticisme és concretament una de les tres primeres: vot obligatori o com a mínim plantejo els meus dubtes. I l'estímul aquest de la pastanaga per anar a votar i el de la simultaneïtat de les eleccions no ho veig massa clar.

Jordi Sánchez

Jo coincideixo amb una de les observacions que ara feia en Quim, sobre el tema de la simultaneïtat. Jo crec que hi ha un element que no acabem de trobar en el paper i que em sembla i que amb el Joan ho vam comentar l'altre dia. Es a dir, fins a quin punt la simultaneïtat podria arribar o no a modificar el sistema de partits propis de Catalunya, al marge d'altres consideracions, i crec que aquest és un element que, també, caldria contemplar. Com a mínim posar-lo sobre la taula.

Indubtablement, la simultaneïtat incrementaria la participació a les eleccions, el problema és saber si "a quin cost". El cost: de modificar un sistema de partits o, dit d'una altra manera, de que un sistema de partits es veies arrossegat o una determinada correlació d'un sistema de partits es veies arrossegat per un altra que seria el que funciona a les eleccions generals a on, bé -no cal repetir-ho- però tots tenim clar que hi ha una preponderància dels partits d'àmbit estatal en detriment dels partits d'àmbit no estatal i a on hi ha, diguéssim, una implicació dels mitjans de comunicació d'àmbit estatal amb detriment dels que són propi. Per tant, jo aquesta la veig amb molt poca simpatia.

En canvi, el que sí que veig que podria ser interessant, com a mínim aprofundir-ho, i és el tema que podríem dir: el paquet de discriminació positiva o de creació d'incentius amb el tema de la participació electoral.

Crec que aquests plantejaments lligats amb campanyes serioses d'educació cívica, si que podrien tenir un efecte positiu en el sentit de que podrien ser -crec- digeribles per la població, i que possiblement podrien tenir uns costos d'implantació immediata, però que segur que en el llarg del temps es podrien interioritzar sense gaires més problemes que altre tipus d'actuació envers els poders públics. I que, en qualsevol cas, l'element possiblement central seria el de les campanyes adreçades a segments especialitzats.

Quin és el problema de les notes -bé, els papers que he llegit- Crec que a Catalunya, i en general a l'Estat, però a Catalunya crec que aquestes campanyes només són pensables: des de l'administració o des dels partits. La societat civil -tal com se'n desprèn de la lectura d'aquí- jo crec que no existeix amb prou força com per poder administrar unes campanyes d'aquestes dimensions. Per tant, crec que el problema no està en pensar: quines campanyes podria acollir la societat civil, sinó com organitzem la societat civil, primer, per tant, com creem una determinada estructura de la societat civil, per tal de que pugui desenvolupar aquestes campanyes. El gran exemple és Estats Units, on hi ha una riquesa associativa que jo crec que no aguanta cap mena de comparació amb la de Catalunya, en el sentit que és molt més rica i, per tant, hi ha una tradició, una credibilitat d'organitzacions no estatals, en el sentit de societat civil, que a Catalunya no la tenim.

En tercer lloc, i pel que fa a la conjuntura, hem detectat pocs canvis clars del seu impacte en els perfils de l'abstenció autonòmica. És a dir, no hi ha canvis que segueixin un patró regular en la composició de l'abstenció, en funció de si la convocatòria va ser més o menys participativa. És possible que aquestes regularitats existeixin, però quedin encobertes pels tamanyos i els errors mostrals, però també pot ser que altres factors tant o més importants (el desigual entusiasme amb que diferents opcions polítiques han abordat cada convocatòria electoral) contribueixin a desdibuixar-les.¹⁵ Únicament dues han aparegut amb claredat: alguns dels grups amb lligams més febles amb el seu entorn, els no creients i les persones que han arribat més recentment a Catalunya són aquells que no es mobilitzen en absolut en les eleccions més participatives, com si la major pressió social favorable a la participació que va caracteritzar aquelles eleccions no arribés a aquests grups sotmesos a xarxes mobilitzadores menys riques.

Fins aquí fèiem referència a tots els que deixen de votar en les autonòmiques. D'entre aquestes prop de 2.000.000 de persones, més d'un milió tampoc no vota en les generals. Però hi ha alguna cosa que caracteritzi especialment a aquells que es desmobilitzen en les autonòmiques o aquests són senzillament una reproducció ampliada del col·lectiu abstencionista habitual? La resposta es troba a mig camí d'aquestes postures: els abstencionistes d'autonòmiques també són un grup plural i heterogeni, tot i que dues característiques els diferencien, almenys en certa mesura, dels abstencionistes permanents: en aquest grup de comportament diferencial hi ha més immigrants dels que corresponen i hi ha també una forta presència de votants de partits progressistes en les eleccions generals. Caldrà no oblidar aquests factors a l'hora de buscar explicacions a aquesta abstenció diferencial, però alhora caldrà recordar que aquests dos factors estan també relacionats entre si (entre els votants d'aquests partits predominen les persones no nascudes a Catalunya) i que, per tant, potser sols un d'ells és la causa del fenomen i l'altre la conseqüència de la relació entre aquestes dues variables.

Finalment, des de 1984 fins a 1995, moltes d'aquestes característiques s'han mantingut estables o han oscil·lat de forma erràtica. Però alhora poden constatar-se algunes tendències que, en algun cas, resulten importants quantitativament i qualitativa. Primer, tenim dos grups que han aprofundit la seva propensió a abstenir-se més que els restants: els joves i els no creients. Sempre votaven menys, però les diferències s'han anat ampliant en aquests 10 anys.

¹⁵ Per exemple, podria ser que l'aparent tendència a una major abstenció diferencial dels votants de CiU sigui bàsicament el resultat de la seva excepcional mobilització l'any 1984, més que de cap evolució regular.

Ara, jo crec que si que es podria plantejar, com a mínim experimentalment, la possibilitat de crear incentius, i a lo millor això seria una idea recollida. De la mateixa manera que en les ultimes eleccions -si no recordo malament- es van fer algunes proves de vot digital en alguns col·legis molt delimitats. A lo millor, es podrien plantejar, també, la recerca d'incentius acompanyats de campanyes d'educació cívica: sobre el vot, sobre l'interès de la política, com a mínim a nivell d'assaig podria ser interessant.

???

Em deixareu ser molt franc. Com demano a una reunió acadèmica, per tant, que no cal que fem embuts.

Hi ha dues qüestions prèvies en les que no coincideixo de la música de fons d'aquestes propostes.

Una és l'actitud, a mi em sembla obertament condescendent que es té amb l'elector. Es a dir: hem de millorar al ciutadà, l'hem d'anar a educar, però deixeu-m'ho dir " però que ens hem pensat ". Qui som nosaltres per anar a educar als incultes. Es a dir, des de quina posició, on ens situem nosaltres per parlar a la gent d'anar-los a millorar. Jo, personalment, no em veig amb la capacitat moral, amb el crèdit moral d'anar a millorar cap ciutadà.

A mi em sembla políticament incorrecte adoptar aquest tipus de discurs. Aquesta mena d'"educacionitis" dels valors democràtics. I em sembla, a més a més, erroni perquè si només fos políticament incorrecte però fos eficaç, diguem aquest tipus d'actituds, però a mi em sembla errònies.

Vull dir, que si a les mateixes dades ens mostren que els qui voten menys són una generació de joves que han estat educats en escoles. Que han fet educació per la democràcia, no ens ho inventarem nosaltres, a les escoles ho han fet això, ho han fet i ho han explicat fins a la náusea. Probablement, un dels problemes es que segons quin tipus d'escolarització de l'educació democràtica el que fa es banalitzar-la. No hi ha res pitjor per avorrir la historia que es haver d'estudiar-la i mirar-la d'aprendre de manera escolaritzada.

Jo, francament, els meus fills han anat a escoles públiques, privades, instituts, ... a tot arreu, a tots els cursos han tingut: la democràcia, un no se qué, les institucions, la Constitució. Jo crec que això es més aviat ha banalitzat l'escolarització d'aquests continguts banalitzat l'experiència i a vegades pot explicar un cert esgotament però és que, més a més, veieu que en els números que vosaltres ens donàveu, són la gent jove i són la gent, les taxes d'abstenció són especialment altes entre els que estan estudiant. Si són gent de més de 18 anys, vol dir que estan estudiant probablement a la Universitat. Les coses són aquestes.

Jo, passa que, més a més, no crec en absolut en aquestes estratègies d'educació dels valors. A mi em sembla que això és un no haver entès o no entendre exactament com funciona això És exactament, lo contrari. L'educació dels valors no es fa en classe sobre valors, els que siguin, els democràtics o els que siguin, sinó que es fa a base de democratitzar la pràctica de la societat i si volem que els ciutadans tinguin

FECHA: Jue Jul 23 1998 22:03 MET
A : SR. JORDI PORTA
NO DE FAX: 934588708
DE : PATRONAT CATALA PRO EUROPA
REF. DE USUARIO: SR. JORDI PORTA
NUMERO TOTAL DE PAGINAS (INCLUYENDO ESTA PAGINA): 8

valors democràtics el que hem de fer és democratitzar que els que tenen responsabilitats que democratitzin les regles de joc. Per dir-ho així, és estrany que entre totes les propostes i objectius no hi hagin els que si ho democratitzen la cultura política d'un país, que és per exemple: lleis electorals, llistes obertes, més transparència amb la gestió dels partits. Hi ha coses que si democratitzen una societat, però, no és amb campanyes que el que fan és no afrontar el problema de fons dient, es que la gent han d'anar a votar llistes tancades, per exemple, amb la qual, si això té a veure amb el que dèieu abans de la competitivitat, si volem que hi hagi més participació i que hi hagi més competitivitat, fem llistes obertes. Ja veureu com s'incrementa la competitivitat i probablement la participació.

Per tant, primera qüestió el top descendent, allò d'anar a educar i, més a més, d'anar fer educació per la democràcia en cert sentit "escolaritzant" aquesta educació, a mi em sembla que té els efectes contraris als previstos. Es una opinió, segurament, minoritària o marginal però és el que jo crec.

Segona cosa. Tinc la impressió també que això ????? el que es proposa, l'estudi.. els papers que hem vist abans són molt interessants, el problema està molt ben plantejat, tot això m'agrada moltíssim. M'hi passaria deu dies discutint i aprofundint, però quan, llavors, arribem a les solucions, és com si per a resoldre, jo que sé... una "prostituta", receptéssiu aspirines. Es a dir, proposeu teràpies simptomatològiques em sembla que diuen. Es a dir, teràpies que lo que fa és dissimular el problema de fons i no resoldre'l. Perquè si el problema, que vosaltres mateixos detecteu, és que unes eleccions a la Generalitat de Catalunya –ara no puc evitar parlar amb criteris polítics– però si el que considerem és que el problema d'unes eleccions a la Generalitat de Catalunya es consideren unes eleccions de segona, el problema és que siguin de segona. Perquè de fet ho són. I no és en campanyes que dissimulem que són de segona. Són de segona.

El Parlament de Catalunya, és un parlament, com algú ha dit, ofensivament, "el Parlament de la Srta. Pepis". Tothom sap que les grans decisions no es prenen al Parlament de Catalunya. Que per què de tant en tant, hi hagi una llei important han de passar no sé quants anys. Que qualsevol diputat explica que a Madrid és on es resolen els problemes de veritat però que el Parlament de Catalunya té unes funcions de segon ordre. Si jo m'he de manifestar, el diumenge passat hem manifestava per contra el quart cinturó, de fet és una decisió que han pres a Madrid. El meu Parlament no pot dir gran cosa sobre aquest cinturó. Si el meu fill s'està examinant de selectivitat, resulta que el sistema de proves de selectivitat no es decideix aquí sinó que es decideix a Madrid. Qualsevol cosa que jo faig, resulta que te finalment, té molt a veure amb el que passa a Madrid i no amb el que passa aquí.

Si el problema és que són unes eleccions de segon ordre, la solució és que deixen de ser de segon ordre. Això és una decisió política que siguin de primer ordre i si són de segon ordre acceptem que si vagi a votar menys. La propaganda no pot dissimular una jerarquia que és, objectivament, així. Es a dir, les nacionals espanyoles són més importants que les autonòmiques. Objectivament, encara que no ens agradi.

Aquestes serien les dues consideracions de caràcter general que és clar, llavors, fa que les observacions sobre les mesures concretes, les coses es vegin com les veig jo. Per exemple, vot obligatori, ho proposeu, només, per les autonòmiques o per totes? Es clar, si només és per les autonòmiques és el seu reconeixement del seu caràcter secundari. Com que a aquestes no van a votar a aquestes les farem obligatòries però, en canvi, a nivell espanyol ho plantejarem perquè allà ja es va votar prou. Això seria l'explicitació del caràcter secundari d'unes eleccions com les autonòmiques. Aquestes com que no hi va gaire la gent les posarem obligatòries.

També a Catalunya, la major part d'aquesta abstenció "de més" és el resultat del seu caràcter de segon ordre.

2.-En segon lloc, però, hem constatat que la intensitat de l'abstenció diferencial a Catalunya si resulta excepcionalment elevada i de difícil explicació aparent. Malgrat la comparació amb entorns molt heterogenis, algun d'ells forja similar al català, en cap cas hem trobat índexs d'abstenció diferencial iguals al català. És possible anar trobant explicacions *ad hoc* per justificar moltes d'aquestes diferències, però resulta difícil a partir d'aquestes entendre plenament aquesta singularitat del cas català.

Des del punt de vista de les possibles respostes a aquesta abstenció les lliçons a extreure són també dobles. En primer lloc, aquesta excepcional intensitat fa pensar que és desitjable i possible reduir aquesta abstenció autonòmica. D'altra banda, no tindria sentit, sense canvis institucionals excepcionals i donada l'experiència comparada, pensar en pretendre aconseguir una abstenció igual a la d'eleccions legislatives. Reduir les xifres fins a aproximar-se a nivell similars als de les CCAA del 151 podria ser un objectiu tant ambiciós com realista.

Els estímuls positius. Jo tinc la impressió no sé, no soc jurista, i és dels mons que més estrany s'hem fan i, que alhora més atractius em son, però voleu dir que això no és inconstitucional? Es a dir, que si per anar a votar tu tens privilegis, ni que siguin fets en un parador nacional o que siguin .. això no crea una situació de desigualtat davant la llei. Per exemple, que passa si arriba un immigrant i troba feina aquí i com que no té quatre eleccions a darrera no té prou punts a l'hora de triar escola?. O no té prou pous nits d'hotel en el parador? A la pràctica ho trobo generador de desigualtats davant de la llei que no m'agrada. Vagi, si algú si l'acudeix proposar això, seria un propagandista en contra de qualsevol premi ben lligat al fet d'anar a votar. De veritat no m'agrada, no m'agrada... Això és una degradació del mateix acte d'anar a votar: o és gratuït o no val res.

La qüestió simultaneïtat, es el mateix. Això es, encara, en el sentit que deia el Jordi accentuar la degradació de l'autonomia del joc polític autonòmic. Si perquè la gent vagi a votar les hem de fer: junt amb la generals, junt amb les municipals, l'únic que aconseguim és que encara perdin més caràcter autònom. No veig com ho podríem resoldre. No és que sigui un problema simbòlic, es que és un problema objectiu: o són importants o no ho són. Quan dieu -no sé a quina pàg. era- que Andalusia, com que per ells això de les autonòmiques no és un factor, no tenen un valor simbòlic tant important, doncs, no hi fa res la coincidència. La coincidència es fa per aconseguir els determinats resultats o no. Es fa per interessos electorals. Quan es fan coincidir, no es fa perquè diguin "home, ens es igual que coincideixin o no coincideixin" És perquè hi ha càlculs estratègics que vol que la coincidència favoregi una cosa o favoreixi una altra. No pot ser... no es pot dir que per uns és més simbòlic que pels altres. I, en el nostre cas, no ho és gent de simbòlic que les autonòmiques vagin soles, des d'un punt de vista polític. No és un problema, merament , simbòlic, és un problema d'autonomia del joc polític, la mica que quedi. Però almenys preservar la que quedi.

Campanyes institucionals. Jo ho volia dir aquest matí.

Es clar que no sabem el resultat d'una campanya institucional per afavorir el vot. Perquè la seva funció no és afavorir el vot. La seva funció és legitimar la institució. És una propaganda institucional, no es per per afavorir el vot. I els resultats estan amb la mateixa campanya. No necessiten anar a comprovar si la gent ha anat a votar més o menys. Jo crec que no podem confondre el que són, allò que en dèiem en sociologia, les funcions manifestes amb les latents, Que una campanya digui que la funció manifesta és que la gent vagi a votar, és una cosa però la funció latent no és aquesta. La funció real, autèntica, és la de legitimació de la mateixa institució. No crec que ningú ho hagi fet en un altra sentit.

Campanyes dels partits per públics segmentats

Que no passi res. Perquè això vol dir: articular dobles i triples llenguatges. Perquè el PSC quan faci la campanya a Vic: ho haurà de fer en un llenguatge, quan se'n vagi .. quan es vulgui adreçar la campanya a els abstencionistes els hi farà una altra mena de discurs. Que ho provin a veure que passi, ja ho fan. Ja ho proven tots els partits. Ja proven d'articular discursos, almenys amb en el terreny petit. Si vas en el míting d'un lloc, en el míting d'un altra, ja miren de fer discursos diferenciats però, es clar, tampoc ho poden exagerar gaire perquè la gent no els ho retrauria. Ho veig complicat.

El tema de l'educació - ja ho he dit abans- a mi em sembla, terriblement, ingenu.... Molt, molt. No crec que això resolgui gran cosa.

Una variable tradicionalment associada al comportament participatiu és l'edat. L'abstenció augmenta al llarg de la vida fins que arriba al seu mínim a l'edat adulta. Més enllà dels 65 o 70 anys torna a créixer progressivament, però sense arribar a les cotes dels primers anys. Aquest és el patró habitual arreu i en tota mena d'eleccions, i el que es repeteix aquí d'una a altra convocatòria. La incidència de l'edat ha estat explicada bàsicament en funció del que s'anomenen factors de ciclo vital. Els joves voten menys perquè els processos de socialització i aprenentatge polític encara estan en marxa, i les seves identifications no estan prou desenvolupades. El món de la política és sobrepasat per altres prioritats que dominen les persones en aquestes edats. Amb el temps, aniran consolidant les identifications i guanyant interès, fet que es traduirà en una major participació. Per contra, l'increment de l'abstenció en edats avançades respon essencialment a problemes de salut i d'altres factors com l'aïllament (dels vidus) i la major presència de col·lectius tradicionalment menys participatius (les persones amb menys educació formal).

TAULA 3.2. Abstenció a les eleccions autonòmiques segons característiques sociodemogràfiques dels electors, 1984-1995 (en % horitzontals)

	1984		1988		1992		1995	
	%	(n)	%	(n)	%	(n)	%	(n)
Sexe	16	(2382)	22	(1585)	27	(1165)	22	(760)
Home	21	(2420)	26	(1495)	29	(1269)	25	(816)
Dona	28	(794)	33	(475)	49	(436)	41	(271)
Edat	26	(949)	30	(588)	31	(450)	32	(303)
18-25	13	(891)	20	(514)	25	(427)	21	(272)
26-35	12	(918)	17	(490)	21	(386)	20	(229)
36-45	13	(636)	15	(421)	18	(370)	9	(232)
46-55	19	(619)	27	(392)	21	(375)	13	(269)
Més de 65	20	(1206)	23	(709)	26	(308)	11	(54)
Primària incompleta	19	(2250)	23	(1370)	28	(1374)	24	(790)
Primària completa	17	(897)	26	(630)	30	(572)	26	(404)
Mitjans	18	(313)	26	(162)	23	(125)	21	(204)
Universitaris	17	(2015)	24	(1387)	29	(1138)	24	(689)
Situació ocupacional	27	(439)	28	(142)	45	(162)	33	(156)
En actiu	13	(615)	19	(394)	19	(444)	15	(337)
Aturat	14	(207)	31	(137)	33	(107)	28	(111)
Estudiant	22	(1369)	25	(781)	27	(555)	25	(262)
Mestressa de casa								

Font: vegeu la nota 1.

I finalment, l'última observació respecte de connectar la política a les preocupacions dels ciutadans. Jo crec que aquí també hi ha una percepció, relativament, ingènua pròpia del discurs analític polític. Es a dir, la gent no l'interessa la política perquè no li parla de les coses immediates, no. És que la gent s'interessa per la política no quan li parla de tapar forats del carrer, sinó quan li parla dels grans principis, dels grans objectius.

Els partits que guanyen les eleccions són els que defensen els grans valors nacionals. El Tony Blair, no guanya unes eleccions perquè digui que asfaltarà més bé els carrers o posarà escoles més a prop de casa. Guanya perquè es capaç de fer un discurs nacionalista, d'orgull nacional. Heu llegit el manifest "som una nació que tornarem a ser Hem d'estar orgullosos de ser tal i qual" i el Billy Clinton igual. Són els grans principis o les grans adhesions les que generen, em sembla, entusiasme. No crec que sigui un problema d'asfaltar, de donar millors o pitjors serveis. I per tant, el problema més aviat és: de lideratge, de discurs, ser capaç de crear aquesta mena de d'impressió de fluxos de confiança. Molts elements de tipus poc racionals. -no m'agrada la paraula perquè penso que la confiança és una cosa absolutament racional- Però no és per aquesta proximitat en els problemes més immediats. Per tant, en síntesi: la primera part al matí, entusiasme absolutament amb l'estudi, a l'hora de les propostes, discrepància de base, en el plantejament de base.

???

Voy a ser bastante breve, a pesar de que me sugiere muchas cosas esta última intervención.

Yo creo que, básicamente, los incentivos en los que podemos pensar a la hora de intentar incrementar la participación son de dos tipos: unos son los directos, es decir, incrementar la participación porque si, porque hay que incrementarla porque es bueno en si y otros son los indirectos. Es decir, aquellos que vendrían como consecuencia de un cambio de actitudes de una mejor relación entre ciudadanos y partidos; de un mayor nivel de identidad política, si se quiere, en todo este tipo de cosas.

Respecto al primer tipo, aparte de su carácter problemático desde un punto de vista normativo, no, porque hay gente que, efectivamente, no le gusta ..

Cinta 4 cara B

No incluso de los grupos sociales que se van a ver afectados por este tipo de normativa. Es decir, que no necesariamente aquellos que se abstienen más van a ser los que sean más movilizados si se introducen a este tipo de elementos. No necesariamente, no sabemos lo que puede pasar pero una de las consecuencias puede ser inesperada, en este sentido.

Respecto a los incentivos indirectos pues yo soy quizá más optimista. Creo que, por supuesto sin arrogarme con ningún tipo de capacidad moral para imponer lo que sea, pienso que somos capaces de identificar cosas en la sociedad en la que vivimos que no nos gustan y que se podrían intentar mejorar; de las cuales somos corresponsales, en cualquier caso. Y en este sentido, sobre todo las propuestas de conexión entre ciudadanos y políticos me parece que se les debería de dar un interés, desde luego mayor, del que le han dado los políticos en esta misma situación, los representantes de los partidos, me refiero, pues no han venido.

A part de l'accentuat abstencionisme dels que no saben o no volen definir-se ideològicament, les justificacions teòriques d'una possible relació estable entre el posicionament ideològic i la participació electoral són escasses i poc versemblants, llevat, potser, del fet que en les posicions extremes es més fàcil trobar electors contraris al sistema polític vigent, que practiquin una abstenció de caràcter marcadament polític. Qualsevol altra consideració sobre aquest punt ha de fer referència a l'estat conjuntural de l'oferta política i del panorama polític en general. Al fet que, en moments crítics, els diferents electorats poden respondre al context polític amb un

Font: vegeu la nota 1.

	Abstenció a les eleccions autonòmiques segons actituds polítiques dels electors, 1984-1995 (en % horitzontals)			
	1984	1988	1992	1995
	%	%	%	%
	(n)	(n)	(n)	(n)
Autobancació ideològica	15	21	25	33
Esquerra	(273)	(219)	(154)	(135)
Centre-esquerra	15	20	24	20
	(144)	(876)	(647)	(497)
Centre	14	18	21	18
	(168)	(923)	(749)	(546)
Centre-dreta	13	15	19	19
	(294)	(210)	(224)	(135)
Dreta	11	5	45	24
	(45)	(42)	(33)	(29)
NS/NC	35	43	44	40
	(1050)	(610)	(636)	(233)
Identificació nacional subjectiva	28	28	32	32
Espanyol	(605)	(259)	(361)	(213)
Espanyol	29	30	32	23
	(422)	(243)	(204)	(108)
Més espanyol	19	25	30	26
	(2213)	(1172)	(879)	(648)
Indistint	10	18	23	16
	(1081)	(805)	(570)	(367)
Més català	11	17	22	15
	(339)	(319)	(382)	(211)
Catala	36	56	43	38
	(118)	(80)	(49)	(26)
NS/NC	6	11	18	10
	(41)	(407)	(313)	(249)
Catalanisme extrem	12	18	20	20
	(1297)	(732)	(573)	(336)
Catalanisme	20	26	27	23
	(1963)	(982)	(790)	(549)
Indiferent	24	27	23	28
	(351)	(217)	(206)	(166)
Espanyolisme	31	24	41	35
	(138)	(256)	(319)	(213)
Espanyolisme extrem	31	49	47	41
	(608)	(448)	(243)	(64)
NS/NC	31	49	47	41

Salvador ???

A veure si m'expresso les meves reflexions.

Nosaltres estem en democràcies representatives. En democràcies representatives, doncs, l'element o nervi central és la relació entre ciutadans i institucions o entre ciutadans i electors. Llavors, jo diria que això em fot una mica per allà on hauríem d'anar. Durant un temps s'ha caigut una mica en el fetixisme de que aquesta relació entre ciutadans i càrrecs d'institucions passava, exclusivament, per la participació electoral. A la participació electoral del gran moment de la legitimació democràtica i a partir d'aquí s'acabat.

Per tant, ara i tot i que sigui una mica provocant i faré una mica d'advocat del diable. Diríem potser posar un excessiu èmfasi en la participació electoral estem abonant plantejaments elitistes. Es a dir, "ciutadà, participi vostè en les eleccions, participi molt però no se'n preocupi mai més de res". Llavors, jo la meva reflexió aniria, potser val la pena que ens preocupem tant per la participació electoral? I, potser, atès del que es tracta és de què com es una democràcia representativa i cal que funcioni bé la relació entre ciutadans i càrrecs polítics pues ens hem d'ocupar de tots aquells aspectes que hi ha en aquesta relació. En aquesta relació no hi ha només la participació electoral sinó que hi ha altres tipus de participació. I altres formes, sobretot, de percepció de com els càrrecs polítics i les institucions van fent la seva tasca.

Llavors, molt breument. Jo des de la perspectiva, es a dir, de migrar la relació entre ciutadans, entre electors i càrrecs polítics; el tipus de mesures que, en tot cas, veuria o el tipus de desenvolupament en els quals crec que es podria fer alguna cosa positiva, però no per millorar la participació electoral com a objectiu sinó per millorar la relació entre ciutadans i càrrecs polítics... aquells que fan referència: be sigui a campanyes de partits, be sigui a aspectes a nivell educatiu o be el tema de connectar amb els abstencionistes. Des de la perspectiva del que es tracta de fer veure o de posar més a l'abast del conjunt d'electors que em sembla que encara hi ha molt per fer en aquest sentit: quin són els grans temes, quins són els aspectes importants, no només del que es juga amb la política sinó com actuen els càrrecs polítics i com actuen les institucions. Es a dir, de crear una millor percepció, també, de l'actuació institucional perquè d'aquesta manera es millori i es doni més elements en els ciutadans i es fa funcionar millor aquesta relació entre partits i electors. Per tant, en tot cas, seria això: campanyes dels partits – jo ho centraria, bàsicament, - l'èmfasi des del punt de vista de mesures, aquelles que tendeixen a buscar aquesta major transparència, aquesta millora de relació. Deixant amb un segon termini que això comportés o no, almenys immediatament, un increment de la participació electoral que hem sembla que no és l'objectiu central.

Llavors, dos coses sobre alguns aspectes que han sortit. Deixant ara aquest plantejament més general que hem dit.

El tema de la simultaneïtat és un problema polític. Com tot el tema de l'abstenció, fins i tot, des del punt dels nostres models d'anàlisi de comportament. Em sembla que, si diferenciem participació i orientació del vot estem creant, fins i tot, un cert mecanicisme en la lògica de decisió de vot a on l'elector, estem pensant en un elector: que primer decideix que participa i després va a veure a qui votarà. Normalment, si que alguns vegades tens un dubte, però sempre un dubte molt orientat, en tot cas, cap a qui votaràs i per tant, que tot forma part del mateix procés.

Llavors, es clar, certament, al fer eleccions fora de la convocatòria general d'eleccions en altres llocs, que fa? Pues fa més notícia mediàtica. I els diaris, al fi i al cap, també

Hem creuat la participació en eleccions autonòmiques amb el vot en els comitès legislatius immediatament anteriors (taules 3.16 i 3.17). Així hem pogut comprovar que la majoria dels abstencionistes en eleccions generals ho són també després en les autonòmiques, i arriben a formar entre una tercera part i la meitat dels que, el dia de la convocatòria autonòmica, opten per no anar a votar. A aquests els segueixen en nivell d'abstenció els votants del Partit Socialista, d'Iniciativa per Catalunya i els dels partits que no aconseguen representació al Parlament. La participació dels primers augmenta lentament des de 1984 i no sembla ressentir-se en els moments més crítics (1988 i 1992), de forma que si a principis dels anys vuitanta els votants del PSC estaven lleugerament "sobre-representats" entre el col·lectiu abstencionista (hi havia més votants socialistes dels que correspondrien si fos una còpia de l'electorat) a mitjans del noranta s'hi troba clarament infra-representat. Malgrat tot, el votant socialista continua ocupant un espai molt significatiu dins del grup dels abstencionistes, doncs és el partit que aporta un cabdal de vots més important a aquest col·lectiu.

TAULA 3.16. Abstenció a les eleccions autonòmiques segons el comportament a les eleccions generals anteriors, 1984-1995 (en % horitzontals)

	1984			1988			1992			1995		
	%			%			%			%		
	(n)			(n)			(n)			(n)		
GIU	3	(738)	8	8	(554)	8	(527)	11	(354)	11	(354)	
PSC-PSOE	20	(1998)	23	(915)	22	(634)	17	(424)	31	(88)		
IC / PSUC	7	(125)	13	(162)	27	(89)	31	(88)	9	(107)		
PP	14	(235)	8	(92)	23	(71)	9	(107)	6	(46)		
ERC	1	(117)	11	(84)	7	(53)	6	(46)	53	(569)		
No va votar	53	(569)	62	(424)	72	(451)	68	(203)	14	(806)		
NS/NC	14	(806)	22	(561)	9	(330)	15	(267)				

Font: vegeu la nota 1.

TAULA 3.17. Comportament a les eleccions generals anteriors dels abstencionistes i de tot l'electorat, 1984-1995 (en % verticals)

	1984			1988			1992			1995		
	Abst.			Abst.			Abst.			Abst.		
	Tots			Tots			Tots			Tots		
	(n)			(n)			(n)			(n)		
GIU	3	15	7	19	7	23	11	23	27	27	23	
PSC-PSOE	44	42	30	32	22	27	20	27	44	42	30	
IC / PSUC	1	3	3	6	4	4	8	4	1	3	3	
PP	14	5	1	3	3	3	3	3	14	5	1	
ERC	0	2	1	2	1	2	1	2	0	2	1	
No va votar	34	12	38	15	52	19	38	19	34	12	38	
NS/NC	12	17	18	20	9	19	11	19	12	17	18	
(n)	(898)	(4806)	(687)	(2861)	(627)	(2344)	(367)	(1577)	(898)	(4806)	(687)	

Font: vegeu la nota 1.

L'altre sector amb una conducta marcadament abstencionista -el vot a IC i a partits sense representació parlamentària- ha seguit l'evolució contrària a l'anterior: la seva participació ha

necessiten omplir les seves primeres planes. Per exemple, tenim el cas, per allunyar-nos una mica de la situació. Quan hi ha eleccions a Alemanya. Eleccions de l'any. Quan hi ha eleccions a Modolan???? ens enterem de tot el que passa en aquest land???? i ens donen varies explicacions de quina és la repercussió tant a l'interior del land???? com la repercussió de la política alemanya, etc. Quan hi ha eleccions a varis "Land" no ens en enterem tant del que passa a cada land. Perquè, es clar, la notícia queda més condensada i en aquest sentit, es perd dimensió. Això es cert. Això pot ajudar a uns partits per perjudicar a uns altres. Es un tema i em sembla, absolutament, de plantejament polític i em sembla que no hi ha massa més història amb això.

I respecte al tema de l'educació cívica, entès en el sentit que ho deia el Salvador, òbviament, no és la línia. Ara crec, que si que hi ha un aspecte evident d'educació en els valors democràtics en els quals jo crec que estem sotmesos, fins i tot, a pressions contradictòries i en el qual hi ha uns elements que dominen. Es a dir, l'escola és un aspecte important de tot el procés de socialització i a l'escola més que a través, almenys en els petits estudis que sempre han estat estudis de casos, els estudis de socialització mai s'han fet mai s'han pogut fer estudis molt globals, però quan s'ha treballat sobre el tema de l'escola, sempre han apuntat les conclusions d'aquests estudis, se'n més importants les pràctiques que els discursos. Es a dir, que es més important la pràctica de corresponsabilització, etc. per qüestions d'escola, no per fer simulacions de que si allò és un parlament, no, no pràcticament l'escola d'alguna manera que no el discurs. En aquest sentit, crec que en aquest país s'ha avançat, òbviament. Ara tampoc sé massa, exactament, percepcions ni conec estudis prou profunds en el cas espanyol i en el català i crec que faria falta que hi hagués estudis de socialització sobre aquest aspecte. Em sembla que hi ha algun projecte en marxa, en aquest sentit. Però es clar, ai costat d'això que s'ha millorat, hi ha una cosa, que és més una intuïció que una altra, que una evidència que no estigui fet. L'altre gran intermediari és la televisió. Doncs, quan un mira la televisió, els polítics són els corruptes. No hi ha cap mena de telefilm, cap pel·lícula, no hi ha res a on hi hagi un rol??? positiu del polític. Cap ni un. Sobretot, perquè la major part són americans i la política a Amèrica és una altra història respecte a aquí. Però vull dir, mai hi ha un polític altruista. Mai hi ha un polític honest, per dir-ho d'alguna manera. El polític sempre és el corrupte que està darrera d'assassinats, etc. etc. Es clar, llavors ja podem anar educant a l'escola valors que per altra banda resulta que ens estan pintant uns càrrecs institucionals, absolutament, abjectes. L'efecte que pot tenir, finalment, això. No ho sé. Si que és el passar més del que és la participació electoral i en tot cas, ja que l'educació en els valors democràtics, doncs, a servit per crear un cert fons –diguem- de cultura política, pues llavors, afavorir unes solucions més individualistes, per dir-ho d'alguna manera. La cançó del John Lennon, aquell que, finalment, "només crec amb jo". En tot cas, ja són temes més discutibles.

La idea general és la primera que us he plantejat. Em sembla que, en tot cas, cal agafar el tema és en el punt de vista de millorar la relació entre ciutadà i les institucions i càrrecs públics.

Josep Me Vallès

M'havia reservat un espai no com a moderador sinó com a participant.

I començo dient que no tinc evidències. Tampoc tinc certeses ni conviccions absolutes. Ni ho vull plantejar amb termes de blanc i negre perquè em sembla que la qüestió és prou complexa com per afirmar amb excessiva rotunditat. Voldria fer una comparació global i després algunes sobre les propostes singulars.

En segon lloc, i malgrat aquesta heterogeneïtat, hi ha algunes característiques que estan clarament associades a la major probabilitat d'abstenir-se. Encara que es tracta de factors molt diferents, de caràcter tant sociològic com actitudinal, tots ells tenen alguna cosa en comú: tots impliquen tenir menys d'alguna cosa que ajuda a anar a votar. Tenir menys experiència i interessos menys clarament definits (edat), menys informació o capacitat per processar-la (educació), menys lligams socials amb l'entorn (temps de residència a Catalunya), menys domini de l'idioma que permet seguir millor la vida política catalana (coneixement del català), menys lligams a una comunitat religiosa que mobilitza (religiositat) i, sobretot, menys identifications amb les principals postures ideològiques o amb els principals partits polítics catalans. Tot aquest conjunt de característiques constitueix un ventall de recursos que permeten seguir amb més facilitat la vida política o bé un conjunt d'identifications amb col·lectivitats que ajuden a donar més sentit al vot, convertint-lo en alguna cosa més que un acte individual.

En primer lloc, si fèssim una descripció dels grups als que pertany la majoria dels abstencionistes autonòmics, ens trobaríem que aquests són força similars al conjunt de la població catalana: hi ha homes i dones, però hi predominen les persones actives, les de menys de 35 anys, les nascudes a Catalunya, els catòlics, les persones de centre i esquerra moderada i les que es senten tant catalanes com espanyoles. És a dir, des d'el punt de vista de la composició de l'abstenció, els seus grups majoritaris són similars als del conjunt de la població, mostrant així el caràcter plural i heterogeni d'aquest comportament. Per tant, des del punt de vista de com combatre aquest comportament caldrà recordar aquesta pluralitat i pensar que potser un únic discurs no serveixi per engrandir col·lectius tant diferents.

A l'inici d'aquest capítol ens plantejàvem un seguit de preguntes entorn als protagonistes de l'abstenció. Fins aquí hem estructurat la resposta a partir del conjunt de variables sociològiques i actitudinals que ajuden a entendre el comportament electoral dels catalans, però en aquestes conclusions voldríem reprendre les preguntes que formulàvem originalment i fer una lectura transversal de les dades que acabem d'exposar.

Conclusions

que tingui més après aquest sentit cívic i senti més intensament l'obligació de votar, i que, en definitiva, vulgui justificar-se d'alguna manera.

En primer lloc que sigui aquest un terreny més polèmic que el primer. Perquè això, per descomptat, és el que s'esperava també de la sessió. No ens ha de sorprendre.

En segon lloc i posicionant-me i col·locant-me en un determinat punt de vista, jo si que crec amb la utilitat en l'educació per la democràcia. Discreparia, sense plantejament de blanc i negre. Crec que sí. Si en una democràcia, o més ben dit, si els demòcrates no tenen capacitat per argumentar de manera convincent a favor dels avantatges de la democràcia representativa, fins i tot, inclòs amb les seves insuficiències, ens desarmem moltíssim davant dels adversaris de la democràcia: oberts o encoberts, manifestos o latents i donem sortida al creixement i a l'articulació de corrents, fins i tot, d'organitzacions antidemocràtiques que fins ara, aquí, encara compten amb el handicap de l'antecedent franquista prou recent però que, doncs, també amb termes de cicle electoral, potser, no haurem d'esperar gaire a que comencen a sorgir. Per tant, a mi em sembla que educació per la democràcia, fins i tot, educació formal per la democràcia, amb totes les dificultats que això presenta no ha de ser descartada. I, educació per la democràcia representativa del vot, perquè ara ens sembla que és igual que la gent s'abstingui com que participi, però el discurs immediat després d'unes eleccions amb una alta taxa d'abstenció, és que les institucions democràtiques estan deslegitimades. Discurs que després nosaltres els experts corregim, dient que "no vol dir que el suport difús i el suport manifest i la conjuntura, etc." és un dels discursos que s'utilitzen immediatament després d'unes eleccions amb un alt percentatge d'abstenció.

Des d'un punt de vista del paper de la gent-escola, de l'agència de socialització-escola d'acord que ha perdut importància dintre de les nostres societats respecte del que podia tenir fa 50 anys. I d'acord també, que és important la pràctica i no únicament el discurs. Però diria: si no hi ha discurs a més de pràctica, aquesta pràctica, també, pot quedar perduda. Llavors diria: discurs sense pràctica no serveix de res, pràctica sense discurs, sense explicitar, no sé si massa, el que és convenient és pràctica més discurs. I, aleshores, no sé si garantirem però sí que apuntem a la configuració de ciutadans virtuoses, i quant dic virtuoses ho prenc amb termes literals. És a dir, ciutadans esforçats. Diem que s'han d'esforçar i que s'han de disciplinar. No ciutadans que són més bons que els altres des del punt de vista de conviccions sinó des de que fan un esforç d'implicació en les activitats col·lectives i de solidaritat amb les activitats col·lectives.

A partir d'aquesta posició global algunes consideracions sobre les propostes. Consideracions a les que es barreja: la qüestió de principi i la qüestió de viabilitat en que també en el curs de les intervencions que hi hagut abans es barrejaven i em sembla que és difícil d'evitar-ho.

Vot obligatori. Des d'un punt de vista del principi, sempre i quan s'apliqui a totes les eleccions, a mi no em repugna. No crec que sigui antidemocràtic, instituir el vot obligatori. Hi ha tota una tradició del vot com a deure cívic que assegurat això. Però també, és cert que va contra corrent que més aviat allà on hi havia vot obligatori s'ha abolit. I que seria difícil de fer passar des de la perspectiva de la doctrina no ho veig antidemocràtic. Des de la perspectiva de la viabilitat i l'oportunitat històrica no crec que sintonitzi amb els corrents dominants.

Simultaneïtat d'eleccions. Bé, des del punt de vista del principi, aquí també encara és més difícil parlar des del punt de vista del principi. El principi, quin és aquí el principi?. Doncs, mantenir que el sistema de partits a Catalunya sigui diferent que a la resta de l'estat, em costa considerar això una qüestió de principi. En tot cas, és una qüestió de posicionament polític més que de principi democràtic. Però tampoc ho veig viable perquè no deixa de ser l'administració del tempo electoral és un recurs polític en mans

¹⁵ Per exemple, podria ser que l'aparent tendència a una major abstençió diferencial dels votants de CiU sigui bàsicament el resultat de la seva excepcional mobilització l'any 1984, més que de cap evolució regular.

Finalment, des de 1984 fins a 1995, moltes d'aquestes característiques s'han mantingut estables o han oscil·lat de forma erràtica. Però alhora poden constatar-se algunes tendències que, en algun cas, resulten importants quantitativament i qualitativa. Primer, tenim dos grups que han aprofundit la seva propensió a abstenir-se més que els restants: els joves i els no creients. Sempre votaven menys, però les diferències s'han anat ampliant en aquests 10 anys.

Finalment, des de 1984 fins a 1995, moltes d'aquestes característiques s'han mantingut estables o han oscil·lat de forma erràtica. Però alhora poden constatar-se algunes tendències que, en algun cas, resulten importants quantitativament i qualitativa. Primer, tenim dos grups que han aprofundit la seva propensió a abstenir-se més que els restants: els joves i els no creients. Sempre votaven menys, però les diferències s'han anat ampliant en aquests 10 anys.

Finalment, des de 1984 fins a 1995, moltes d'aquestes característiques s'han mantingut estables o han oscil·lat de forma erràtica. Però alhora poden constatar-se algunes tendències que, en algun cas, resulten importants quantitativament i qualitativa. Primer, tenim dos grups que han aprofundit la seva propensió a abstenir-se més que els restants: els joves i els no creients. Sempre votaven menys, però les diferències s'han anat ampliant en aquests 10 anys.

Finalment, des de 1984 fins a 1995, moltes d'aquestes característiques s'han mantingut estables o han oscil·lat de forma erràtica. Però alhora poden constatar-se algunes tendències que, en algun cas, resulten importants quantitativament i qualitativa. Primer, tenim dos grups que han aprofundit la seva propensió a abstenir-se més que els restants: els joves i els no creients. Sempre votaven menys, però les diferències s'han anat ampliant en aquests 10 anys.

En tercer lloc, i pel que fa a la conjuntura, hem detectat pocs canvis clars del seu impacte en els perfils de l'abstençió autonòmica. Es a dir, no hi ha canvis que segueixin un patró regular en la composició de l'abstençió, en funció de si la convocatòria va ser més o menys participativa. És possible que aquestes regularitats existeixin, però quedem encobertes pels tamany i els errors mostrals, però també pot ser que altres factors tant o més importants (el desigual entusiasme amb que diferents opcions polítiques han abordat cada convocatòria electoral) contribueixin a desdibuixar-les.¹⁵ Únicament dues han aparegut amb claredat: alguns dels grups amb lligams més febles amb el seu entorn, els no creients i les persones que han arribat més recentment a Catalunya són aquells que no es mobilitzen en absolut en les eleccions més participatives, com si la major pressió social favorable a la participació que va caracteritzar aquelles eleccions no arribés a aquests grups sotmesos a xarxes mobilitzadores menys riques.

de qui el té. I el qui el té no voldrà renunciar. Ara, doncs, un determinat partit però quan mani un altre partit serà un altre partit el que el voldrà administrar a la seva conveniència. La seva conveniència pot ser com deia abans: en algun moment optar per la simultaneïtat i en altre moment optar per la no simultaneïtat. Per tant, a aquí ho crec poc viable, deixant de banda al principi, no em sembla que prosperi.

Facilitats per votar. Crec que aquí si que hi ha un terreny més pragmàtic sobre el que incidir. No he vist considerat aquí un aspecte sobre qual havia escrit alguna cosa i que mai he tingut massa ressò que és, ampliar horari de votació –veus de fons- si que surt?, Doncs, ha estat una lectura massa ràpida, em disculpo. Certament, a aquí acabem de votar a una hora que tenint en compte quins són els nostres horaris normals, és molt d'hora. En altres països queda la possibilitat oberta de votar fins molt més tard, havent sopat i en canvi aquí sembla que no. Això pot plantejar un problema tècnic o al dia següent. Però sense arribar al dia següent. Que això podria tenir un increment, doncs, no ho sé però no s'hauria de tancar.

Campanyes institucionals. En Salvador deia que "les campanyes tenen unes funcions manifestes i latents" més aviat: declarades i descarades. Però em sembla que s'alimenten una a l'altra. O sigui, quan la institució es vol legitimar a si mateixa, està, també, reforçant davant del ciutadà la importància de que tingui una certa intervenció en el joc. I no ho considero, totalment, segregat sinó que va estar ... que s'alimenta. Des d'aquest punt de vista no ho veig sobrer sinó que em sembla que podria ser un cert estímul.

Sobre les demés qüestions, em sembla que em puc adherir queda aquesta dels estímuls positius. I aquí si que com s'ha apuntat abans, no sé fins a quin punt això encaixaria en una concepció d'igualtats en l'esquema de participació i a part de la instrumentalització complexa que això podria tenir. I no recordo ara si en el paper feu referència a algun exemple. Feu algun exemple però més aviat de tipus d'incentiu-negatiu. Més que d'incentiu positiu. Es podria considerar però ho veig problemàtic des d'alguns punts de vista.

En conclusió, el que volia dir era que jo reforçaria en última instància els aspectes educatius, en un sentit ampli, no en el sentit restringit que denunciava com a desviació el propi Pallarès quan deia que "només pel vot, no". Però si respecte de la participació democràtica en el seu conjunt. Passa per la democràcia electoral i passa per altres sistemes de corresponsabilitat en les decisions.

Respecte al pes d'altres instàncies socialitzadores. Parlem molt de la televisió i potser deixem de banda la publicitat. Per a mi és un dels agents de socialització més important que tenim ara. I aquesta agència és desmoralitzadora "a tope". No sé si escolteu Catalunya informació perquè donen notícies cada mitja hora, quan vaig amb cotxe, i hi ha un anunci que, potser, ja l'heu sentit, que em penso que és de la BMW diu: "un plaer que només pot disfrutar vostè sol", "un plaer que tampoc l'ha de compartir amb ningú", "un plaer que li formentarà el seu esperit d'insolidaritat", "compris un no sé quin BMW". Clar si això t'ho donen a les notícies cada mitja hora, realment, és un estímul clarament contradictori en estímuls d'educació per compartir o per la solidaritat. Que la publicitat per mi és igual que les pel·lícules o que els continguts dels programes és un dels elements importants d'orientació de valors.

Quim Molins???

Si a veure, unes consideracions de tipus general i després uns comentaris a les propostes concretes.

Segon, dos variables tant claus en les explicacions de l'abstenció autonòmica, com les que apuntàvem en el paràgraf anterior, semblen perdre importància. Segueixen havent-hi més immigrants i més votants socialistes dels que toquen entre la gent que es queda a casa en les autonòmiques, però les diferències s'han reduït clarament al llarg d'aquests anys, reforçant la pluralitat del col·lectiu abstencionista que esmentàvem en començar aquestes conclusions.

Abans s'ha dit que això era un treball d'encàrrec: preocupació pel tema i propostes per millorar. Per tant, el primer problema és no sé si comparteixo, no m'heu he plantejat com a ciutadà si a mi em preocupa molt les xifres d'abstenció.

En tot cas, el que jo diria és que mentre no canvien molt les coses les eleccions autonòmiques catalanes seran eleccions de segon ordre. I, per tant, sempre hi haurà un decalaix. A no ser que canvia el marc polític general i, per tant, és una cosa que millor seria assumir-la que no posar-se neguitós. A no ser que canvies el tema perquè això és de les poques coses clares.

Jo crec que l'altra tema general és que parlar d'eleccions i participació és parlar com diu molt bé el ??? :connexió, ciutadania i política. I, per tant, hi ha un tema que es desborda. No podem arreglar una cosa perquè hi hagi un tema de tipus general. Això pot ser un símptoma que alguns em preocupa més. A Suïssa no crec que preocupi, que és votí poc, en percentatge. Per tant, jo crec que hi ha un problema de tipus més general de connexió. Per tant com el problema és múltiple la solució no pot ser puntual. Per tant, tenim de veure les propostes de la segona part en funció d'un problema de connexió. Per tant, em sembla que inclòs la fundació i algunes iniciatives que estan fent van en connexió amb aquest problema global i per tant, una cosa podria arreglar l'altra.

Aquí quan es parla de cinisme democràtic com manca de confiança a la capacitat ciutadana per influir en istmes polítiques. El cinisme democràtic també s'utilitza de dir: "ja sé que això és important, però mentre hi hagi una altra gent que s'ocupi, a mi ja em va bé". No solament és un cinisme perquè diu "jo amb el meu vot o la meua participació no puc canviar les coses." Sinó sent conscient de que alguns si que poden decidir en algunes coses, ja va be que d'altres decideixin per mi i jo em dedico a d'altres coses. O sigui, que hi ha una doble component del cinisme democràtic.

Jo, potser, feta aquesta introducció de tipus general. Potser, lo que més m'ha sorprès és que dintre dels objectius, de mesures concretes ja per arreglar la participació, no sortir el sistema electoral. M'ha sorprès. Jo pensava que així com tothom parla del sistema electoral quan no toca, de vegades, no sé si aquí hagués tocat de dir "anem a fer una simulació, en funció de l'experiència comparada, de que la proposta Agustí Bosch, en termes de participació". Jo crec que en funció de les hipòtesis i del allunyament aquesta proximitat a elector elegit i districte que té altres inconvenients, pel qual no anem aquí a reproduir-lo. Però si fer una simulació de dir: proposta a Agustí Bosch, projectem, es molt difícil, però a lo millor això seria un exercici diguem importantant i jo cres que és un tema que no soluciona tots els problemes però si que, potser, en concret el Parlament de Catalunya a la ciutat de Barcelona una llista de vuitanta-cinc noms que significa? Perquè això si són coses molt concretes.

Respecte a la mesures, potser, només vaig comentar-ne dues de les que jo crec. Facilitats per votar, jo crec que ja l'administració ha fet, hi ha coses fetes i, potser, si que hi ha algunes coses que ???' de democràcia electrònic etc. dintre de les facilitats per votar hi ha més coses. Totes tenen els seus avantatges i els seus inconvenients. La prolongació de la votació si es vota en un dia i mig qui custodiarà les urnes en un país de desconfiats. A Itàlia que era un dia i mig ja no l'han tret, encara que posi això. Per tant de facilitats tècniques, diguem, començat del mateix cens, més fiable: el carnet d'identitat, les duplicitats, això que parlen de fa vint anys, però que encara no estem homologats. Aquí si que l'administració electoral i des del punt de vista de propostes concretes, de facilitats per votar hi ha moltes. Aquest seria un que jo crec que es podria aprofundir, matisar i ampliar. De les altres coses jo crec que, bàsicament, i demés ja s'estan fent, jo no entraria pas en la discussió, jo m'he marcat educació i debat. Jo crec que la ?????? Tant les dos que es van presentar de la ?????'

Conclusions

Les eleccions autonòmiques catalanes registren taxes d'abstenció particularment altes. En cap d'aquestes eleccions s'ha aconseguit que dos de cada tres catalans votessin i en alguna no ha faltat tant perquè la meitat dels catalans amb dret a vot es quedessin a casa. Hem vist que l'abstenció diferencial, aquella que es dona en aquestes eleccions i no en les generals, és més alta que en cap de les possibles unitats de comparació utilitzades (altres regions europees i CCAA de l'estat espanyol), singularitzant aquest comportament a Catalunya no tant per la seva existència com per la seva intensitat. A algunes CCAA, l'abstenció diferencial ha estat molt irregular en funció de com ha evolucionat la conjuntura política estatal, mentre que a Catalunya no hi ha hagut eleccions autonòmiques que no hagin suposat una desmobilització de més de 300.000 persones respecte a l'elecció anterior, arribant aquesta xifra a prop de 800.000 en un cas. A més, i a diferència també del que passa a altres llocs d'Espanya i d'Europa, l'abstenció és força més gran en les eleccions autonòmiques que en les municipals, mostrant que aquelles tenen quècom de particular.

De fet, bona part d'aquesta abstenció és resultat del que coneixem com a efecte de les "eleccions de segon ordre", que es dona en totes aquelles que no són considerades com les més importants a tots els països del nostre entorn. A Catalunya, les eleccions de segon ordre més participatives foren les municipals de 1987 (68,5%), que coincidien amb les primeres eleccions europees. Totes les eleccions de segon ordre restants han quedat lluny d'aquesta xifra. Fins i tot aquest màxim de participació de 1987 va quedar molt lluny de les xifres que s'arriben a assolir en eleccions generals de 1982. És a dir, per un costat cal destacar que més de 2.000.000 de catalans han deixat de votar en les eleccions que menys interès han despertat (autonòmiques de 1992, europees de 1989 i 1994), però cal dir també que en totes les eleccions de segon ordre, han estat gairebé un milió i mig els ciutadans que han deixat de votar. Fins i tot en les eleccions generals de 1989 es supera aquesta xifra d'abstencionistes.

Que vol dir això? Que quan arriba una convocatòria que no conta amb suficients al·licients i que no genera especials esforços mobilitzadors dels partits, intensos debats mediàtics i llargues sobretaulas amb converses sobre política en les famílies "normals", on la política no ocupa un espai central de les seves preocupacions quotidianes, hi ha importants sectors de població que es queden a casa s'escolli el Parlament de Catalunya, el d'Europa o l'Ajuntament de

com de la pròpia fundació va en aquesta línia. És difícil quantificar això en termes de percentatge. Una mica en la línia, no tant en la posició de dir qui som nosaltres per educar sinó de dir tot s'aprèn a la pràctica i, per tant, en funció d'una socialització negativa en funció de la política que arrosseguem en la cultura política tradicional són coses que no les podrem quantificar, però jo crec que es tenen que fer. Jo crec reforçar educació al debat.

L'altra cosa que proposava és en aquesta taula s'ha fet dos propostes en funció del seu destinatari principal que és: Generalitat, partits, societat civil, havia posat altres actors. O sigui, que no necessàriament, en conjunt de factors que poden, hipotèticament, pujar la participació pot ser un efecte creuat de diferents actors i per diferents interessos. Si un partit de possibilitat de fer connectat amb els seus abstencionistes sectorialitzats i tenint possibilitat no ho fa, potser, que es retirin. Jo crec que el problema és que a lo millor volen connectar i no poden. Però que sàpiguem que tenen un electorat potencial i que, expressament, no ho volen mobilitzar, aleshores, no sé ...

La societat civil, l'administració, altres actors que per qüestions diferents i, per tant, no pensar a partir de la major o menor valoració però jo crec que vindrà d'un cúmul de circumstàncies. I, dintre d'aquest cúmul de circumstàncies, demés he arribat tard al debat d'aquest matí, però els factors conjunturals i la competitivitat electoral si augmenta la percepció subjectiva de major competitivitat electoral, a lo millor, això ens provocarà uns canvis, indubtablement, de tots aquests factors i per tant també tenir-ho en compte. No vull rehuir, simplement, ho dic en definitiva per centrar-me en les facilitats de votar, des del punt de vista institucional. Recolzar la qüestió d'educació i debats imaginatiu. I, potser, en el camp del sistema electoral, fer alguna cosa més avançar.

Jordi Porta

En primer lloc, volia en certa manera felicitar als redactors no només perquè els hi hem fet nosaltres l'encàrrec sinó perquè, en general, el món acadèmic ja té dificultats per passar aquest pas tant difícil que és per anar a fer propostes. Hi ha dificultats entre el diagnòstic, però arriscar-se a fer propostes això és una cosa que no pots demanar, quasi bé mai. I, en aquest cas s'han arriscat i, per tant, això és una cosa per elogiar. Nosaltres que més a més, estem interessats en intervenir. I per tant, des d'aquest punt de vista, doncs, trobo que heu respost bé l'encàrrec.

L'altra cosa és que les mesures que proposeu siguin o no acceptades, però es que això jo veig que hi ha una gran dificultat, amb l'abstenció com en general en el sistema polític ja que aquí hem passat a l'abstenció com a reflex de la comunicació entre política i ciutadans i és que jo crec, potser, ha passat sempre però cada vegada, constato més que els problemes polítics cada vegada són més complexos i en canvi els missatges que es transmet a la societat civil, cada vegada són més simples.

Aquesta contradicció la veig molt difícil de superar. Com crear mecanismes per educar a la gent de forma que entengui que els problemes són complexos i que en canvi les solucions per tant, no poden ser simples i en canvi, els missatges que es donen el discurs ha de ser molt simple. Sobretot, d'una manera en que avui es transmet els missatges polítics a través dels mitjans de comunicació.

Aquesta és una contradicció molt forta. I l'exemple que nosaltres vam fer, concretament, al Consell de ciutadà ??? de Rubí era molt clar. Els ciutadans es van adonar lo difícil que era prendre una decisió tan simple com era ???Donar-se els

En el nostre intent d'entendre l'abstenció autonòmica, les explicacions adients per a aquestes dues situacions (segon ordre i singularitats del cas català) ens han aparegut combinades. Tot i

homogeneïtzant-se la seva composició.

en les darreres dècades, el predomini d'immigrants i de votants socialistes, tendeix a reduir-se, representació de tots els col·lectius socials. A més, alguns dels trets que l'havien caracteritzat generalment. D'altra banda, cal dir també que l'abstenció autonòmica és plural i hi trobem posteriors a 1970), persones no creients, no polititzades i votants socialistes d'eleccions i amb menys recursos quan controlem els altres factors, hi ha més immigrants (especialment població del conjunt dels ciutadans de Catalunya: són més joves, tendeixen a ser menys educats estat mixt. D'una banda, hem constatat una sèrie de característiques que diferencien a aquesta efectivament aquestes abstencionistes eren molt diferents al conjunt de la població, el balanç ha de la població. De tota manera, a l'hora de comprovar per mitja de dades d'enquesta si a dir, és tant important que els abstencionistes siguin molts, com que siguin diferents a la resta democràtiques catalanes, que es queden sense representar un sector concret de la ciutadania. Es la població catalana, provoca un problema afegit de representativitat en les institucions seva major homogeneïtat territorial i, per tant, la seva major diferenciació respecte al conjunt de d'abstencionistes té una importància que va més enllà del seu gruix quantitatiu, donat que la Bilbao. Però que succeeix per a que també deixi de votar l'altre meitat? Aquest sector són normals. Es a dir, es corresponen als que també es produeixen al Gironès o a l'entorn de Podrem dir a partir del raonament seguit fins aquí que, d'aquests, aproximadament la meitat de 15,5% d'abstencionistes diferencials, que arriben al 18% si excloem Barcelona del càlcul. Barcelona i especialment alguns municipis d'aquesta. En aquesta zona ens trobem una mitjana concreta i fonamental de Catalunya presenta trets molts diferencials: l'àrea metropolitana de la major part de Catalunya s'assembla al País basc, a Espanya o a Europa, però una part molt Però a Catalunya aquest fenomen presenta una intensitat superior a la d'altres indrets. De fet,

Viladecans. Per tant, bona part de l'explicació del fenomen que aquí ens interessa, l'abstenció en les eleccions autonòmiques catalanes, té poc a veure amb el fet de ser autonòmiques o de trobar-nos a Catalunya i pot aplicar-se exactament igual a les eleccions municipals catalanes o a les regionals franceses. Per exemple, l'abstenció en les eleccions autonòmiques catalanes no sol superar en més de 100.000 persones la que es produeix també en eleccions municipals, mostrant que la diferència principal es situa entre aquest conjunt de convocatòries i les de primer ordre i no e factors exclusius de les eleccions autonòmiques.

Interessos contraposats que hi havia barrejat públics .Llavors aquesta qüestió de cara a la comunicació és complicat. Jo estaria d'acord en que cal fer una educació democràtica. Altra cosa és quins són els mitjans. I, probablement, el mateix sistema, el mateix funcionament de sistema, serveix per educar o no educar tant. Caldria veure, per exemple, segurament un sistema electoral de determinada manera afavoreix més l'educació democràtica de la gent que una altra sistema electoral. Un sistema electoral i per què.... i això ho dic com a qüestió de principis.

Cinta 5 cara A

A veure, a mi em sembla que en el fons hi ha una altra qüestió, diguem-ne de fons, que en part ha dit en Joaquim Coromines i en part, potser, l'ha dit en Salvador Cardús. Es a dir, una nacionalitat com la catalana respira a uns nivells de reconeixement i d'autoreconeixement de la població perquè té una composició complicada, des del punt de vista històric. I, té una necessitat, diguem-ne, d'autoafirmar-se cada dia.

Es a dir, un estat no s'ha d'autoafirmar perquè ja està afirmat per si mateix. Des de petits quan un veu un mapa, doncs, ja veu diferents colors, i ja sap distingir molt clar, aquests són els altres ... La societat com la catalana té una necessitat d'autoafirmació diària. Quasi diria que hi ha un plebiscit diari per la seva pròpia existència. Des d'aquest punt de vista, tot el que sigui elements, diguéssim, i això ha generat un sistema de partits amb part propi, i tot lo que lo sigui elements de dissolució d'això jo crec que això tendeix a la dissolució de la mateixa personalitat col·lectiva. Des d'aquest punt de vista em sembla que la simultaneïtat d'eleccions que faria entrar en un joc en, que normalment, el que pesarà serà quin és el marc, realment, originari que pesa que és el marc de l'estat amb un sistema de partits propi. Aleshores, jo crec que això tendiria a dissoldre paulatinament, diguéssim, la personalitat col·lectiva del país. I, per tant, jo des d'aquest punt de vista, no em semblaria bo. Es a dir, aquí em remetria en aquell principi de filosofia que alguns polítics diuen " perquè la democràcia funcioni primer cal identificar quin és el demos". I això no en unes eleccions això es previ. Això és el que fa que unes eleccions tinguin sentit.

Aleshores, des d'aquest punt de vista jo continuo pensant que Catalunya és "demos" que s'ha de manifestar. I si això es manipula. Es dissolt, em sembla que perdem un del fonaments bàsics de la democràcia que és la primera identificació que és lo que s'ha de manifestar. Això és complicat i discutible però en aquest sentit volia dir-ho perquè, en fi, és una cosa que ho sentia..

???

Primer dos coses de principi, abans de comentar alguna proposta en concret.

Una intervenció quasi semblava que estessiu dient que no calia fer propostes. Però a, més a més, -creiem, diguem-ne no és només que ens encarreguessin fer res- que calia fer-les. I és el mateix que li deia aquest matí en la intervenció del Julián. No és un problema només de dades, de percentatges absoluts de participació sinó que és una mica aquests diferència respecte a qualsevol altre lloc que hem comparat, aquí hi ha més diferenciació que a d'altres llocs. Per mi es encara més un tema d'igualtat. És un tema de creure que la igualtat, el fet de tenir drets polítics vol dir que la gent els exerceix i que té les mateixes oportunitats d'exercir-los. I no és veritat, la llibertat polític formal no té res a veure amb la igualtat política real. I, els costos que té per una persona anar votar, són molt diferents que els que té per una altra. Aleshores, aquestes propostes van una mica per aquesta línia. Busquem mecanismes per tractar de compensar aquestes coses. Per tractar de fer-li més fàcil a la gent que els costa

Com a altres llocs, es vota menys en aquestes eleccions perquè bona part de la població les considera menys importants. Com deia un dels membres dels grups "bueno, pues en estas no voto y me voy a las que creo que son más importantes". Aquesta manca d'eficients pot afectar a aquelles persones que per menor interès, polització o educació, obtenen menys satisfacció de l'acte de votar, o a aquelles que per estar menys informades o amb pitjor salut, votar els suposa un esforç més alt: "Sólo voto en las generales y nada más. Un poco por que soy mayor... No sé, no me encuentro muy bien y no me da por ir". Perquè la Generalitat és considerada innecessària, perquè es percep com una entitat que sols administra decisions preses a altres llocs o perquè s'ha explicat o entès poc les seves funcions, una part de la població no troba prou motius per anar a votar: "a uno le interesa más a la hora de apoyar, apoyar más al que tiene el poder que al que es el intermediario". També resulta curiós que alguna gent justifiqui algunes de les seves abstencions (i, principalment, les autonòmiques) per desinterès general per la política o per un desencantament global envers els partits i/o la política institucional. Aquest raonament hauria de portar, en tot cas, a una abstenció permanent, però el fenomen que sembla donar-se més

TAULA 5.1. Principals discursos dels abstencionistes i especifitar
autonòmica-catalana dels matxos

Segon ordre		Autonòmiques catalanes	
Eleccions menys importants	X	-	-
Oferta partidària	X	X	X
Competitivitat i líders	?	X	X
Temes polítics tractats	-	X	X
Nacionalisme i llengua	?	X	X

que en cada elecció autonòmica hi hagi un nombre important d'abstencionistes diferencials i convocatòries, també és cert que les trajectòries de vot individual són complexes i sovint resulten impossibles de reconstruir donat el poc interès en guardar record d'un fet tant poc central en la vida de molta gent com és el vot. En la realitat doncs, més que abstencionistes diferencials perfectes, votants en eleccions generals i abstencionistes en autonòmiques, el que trobem són abstencionistes intermitents. Gent que han deixat de votar en algunes ocasions, en alguns casos seguint patrons de comportament clarament delimitats i en molts altres amb trajectòries més erràtiques, incompletes o difícils d'interpretar. Per això, entre els grans discursos que hem identificat mitjançant els grups de discussió, hem de destriar entre aquells que atecten al fenomen més general de les eleccions de segon ordre, d'aquells que resulten més específics de les eleccions autonòmiques catalanes, considerant alhora que alguns d'aquests factors tenen components d'ambdós situacions (taula 5.1).

més. Per tractar de donar-li més oportunitats o portant-lo al seu extrem diguem-ne, dir-li "pel teu bé més val que vagis a votar perquè sinó mira que passarà" Et donarem un premi si es vol, pel fet de que vagis a votar perquè això garanteix aquesta igualtat política.

D'altra banda, -ho he dit al principi- és un catàleg de propostes de totes les coses, després parlarem d'algunes que es podien haver posat i no s'han posat, de totes les que se'ns han acudit amb avantatges i inconvenients. Jo no sé si defensaria totes aquestes coses o no. Per tant, els problemes que tenen o els possibles impactes electorals, està bé que ens ho digueu si no ho hem citat. Llavors és un problema però sinó no és cap problema, ja som conscients de que hi ha problemes. De que algunes poden tenir impactes electorals de guanyadors i perdedors. Si ens hem deixat de posar-ho us agrairem que confieu. Però creiem que la major part d'impactes electorals que heu citat, sabem qui són, estant aquí. Es tracta d'això que cadascú defensi allò que vulgui i allò que li vagi bé.

De tota manera, potser, aquí hem tractat allò d'oferir tots els avantatges i els inconvenients. Jo crec que si es llegeix amb atenció és nota que tenim preferències i que hi ha unes que ens cauen més bé i d'altres que ens cauen més malament. I, ara, encara que això es gravi, n'hi ha unes que em cauen, especialment, bé i encara les defensaré més.

A veure, el vot obligatori. El vot obligatori ens ha passat una mica això.

Quan vam començar sabíem que era la única cosa, des del punt de vista de disseny institucional, que estava molt demostrat que tenia algun efecte. Des del punt de vista d'efectivitat pensaven que ho hauríem de discutir, però no teníem cap simpatia. Hem anat desenvolupat certa simpatia cap el tema i a més el responsable en alguna mesura és el tant reconegut com el senyor Libhart. Que va publicar un article l'any passat sobre aquest tema, defensant el vot obligatori. I la veritat és que ens va convèncer bastant. És un tema que jo penso que està molt bé i que en nom una mica d'aquest discurs que jo acabo de fer de la igualtat pues defensa allò que no està malament i que forma part del conjunt d'obligacions que tenen els ciutadans: igual de pagar impostos, igual que fa uns temps en molts països ho estava fer el servei militar, o moltes altres coses. Que contribueixen a que la col·lectivitat visqui millor i a la vegada, quan hem decidit viure en col·lectivitat pues han acceptat que això representa fer certs sacrificis per la comunitat.

A totes les eleccions? No hi hem volgut entrar molt explícitament perquè l'encàrrec és parlar d'econòmiques, perquè hi ha una nota a peu de pàg. que diu molt clarament que creiem que lo lògic és que si es fa es fes a totes. Que lo altra seria molt incoherent.

Qualsevol cas, no crec que això -com deia el Josep M^a abans- vull dir que es pugui dir que el fet sigui obligatori es pugui considerar antidemocràtic.

Els estímuls per anar a votar. Aquí vam dubtar una mica: si la posàvem o no la posàvem. Pensàvem que això era molt polèmic. En qualsevol cas, el que si diria és que l'esperit que hi ha darrera de tot això, jo crec que no és el de confiança cap als electors i que més aviat és al revés. Per discutir alguna de les propostes i dels comentaris que fèieu després, el meu argument, precisament, és que hem de confiar una mica més en la capacitat dels ciutadans de saber decidir. Els estímuls pretendrien una mica d'una altra manera, això mateix que deia el vot obligatori i això mateix de compensar la desigualtat d'oportunitats i la desigualtat de costos. En qualsevol cas, tant amb els estímuls com en el vot obligatori ho presentaven en una versió moderada. Els estímuls els presentàvem sempre positius i el vot obligatori hem mantingut el títol

Entre aquests, un d'ells parteix d'una realitat sociològica, tot i que un conjunt de decisions polítiques hagin contribuït a reforçar-lo: en funció del origen, del lloc on s'ha viscut i de l'actitud adoptada existeixen a Catalunya molt diversos graus de relació amb cada una de les llengües i, en general, amb la qüestió nacional. Aquesta situació si presenta trets particulars, perquè entre les restants zones receptors d'immigració, Madrid no té llengua pròpia i al País Basc i l'ús de l'euskera és numèricament entre la pròpia població basca, de manera que ni la vida política es desenvolupa íntegrament en Euskera, ni és la llengua habitual en la relació entre l'administració autonòmica (i municipal) i els ciutadans, ni és la llengua exclusiva de la televisió autonòmica. Així, almenys per part de la població immigrant que viu a Catalunya, la llengua constitueix un aspecte destacat del fet diferencial i sobre ella projecten les seves actituds i sentiments relatius al seu grau d'integració en la societat catalana. Per a aquests sectors, el predomini clar del català com a llengua oficial de la política catalana i l'existència d'una cultura nacionalista que perceben també com a oficial (en tant que compartida per gairebé totes les elits polítiques) els porta a no voler integrar-se en un projecte polític i cultural que no poden compartir precisament per aquesta dimensió nacionalista, que perceben com a excel·lent. La percepció que els discursos són predominantment nacionalistes en les campanyes autonòmiques porten fins i tot a la paradoxal acceptació implícita que aquesta és la postura "políticament correcta", la postura "catalana", identificant així de forma exclusiva com a català el que és nacionalista. Fins al punt que aquells partits que són presents com a "catalans" deixen de tenir sentit en unes eleccions que es consideren "catalanes": "Perquè jo he oïdo al líder que havia aquí del PP, que es de Catalunya, que es català-català, perquè jo oyes hablar y tiene un catalán cerrado. Pero como es de un partido que no es de Cataluña, no es

Les altres explicacions si semblen més pròpies de la realitat catalana, tot i que no sigui del tot inversemblant pensar que puguin donar-se en certa mesura en altres CCAA: així, poden haver-hi altres casos on els candidats opositors siguin poc coneguts, on les majories estan clares i consolidades (Galícia, Extremadura) i on hi ha hagut una forta immigració que pot sentir-se entre la cultura d'origen i la de recepció (a les àrees metropolitanes de Madrid i Bilbao). Però en tots aquests casos hi ha bones raons per a pensar que es tracta de factors que, tot i no ser exclusius, es senten de forma més intensa a Catalunya.

avant és el d'aprofitar aquelles convocatòries on el vot no és crucial per a expressar aquesta voluntat de crítica, mentre que en eleccions excepcionalment importants s'acaba sovint anant a votar malgrat tot, i encara que sigui per evitar que guanyi el pitjor.

perquè és el títol conegut internacionalment però que proposem no és vot obligatori. Es obligatorietat d'anar al col·legi electoral perquè no violi la consciència de ningú. Perquè tu et sents mol bé declarant-te abstencionista, vas allà i dius em declaro abstencionista. De fet és el que es feia a Holanda, fins que es va suprimir els anys 70.

Simultaneïtat de les eleccions.

En primer lloc el mateix. No es proposa tal com podia semblar per alguna intervenció que les eleccions autonòmiques catalanes hagin de ser simultànies amb altres eleccions. Si escurçant la legislatura sis mesos es pot fer coincidir amb una altra elecció, tampoc legislatives, qualsevol altra elecció: municipals, europees, les que siguin, que és faci referèndum. Fins al 95 això no hagués passat mai. No hagués provocat cap canvi. Al 95 aplicar això hagués volgut dir fer-ho simultàniament amb les generals i a les properes, potser, també voldria dir alguna cosa d'aquest estil.

Jo no sé... crec que aquesta necessitat constant de reafirmar-nos, no sé si la solucionarem organitzant eleccions autonòmiques que no siguin simultànies i anant a votar la meitat de la gent. Jo crec que a lo millor ens reformem molt més, organitzant eleccions autonòmiques simultànies amb les europees i anant a votar més gent.

Veus de fons

A les europees segurament aniria a votar una mica més de gent. Encara que només sigui per l'efecte de més presència mediàtica que dèiem abans. Andalusia es va fer coincidir amb les europees i va anar a votar una mica més de gent. I a d'altres llocs també passa.

Això té impactes en el sistema de partits. Que això pot tenir impactes en el sistema electoral, ja ho he dit. Si això vol dir que els catalans pel fet de que les eleccions siguin simultànies amb el PP, desapareixerà el sistema de partit català i de repent tothom es posarà a votar el PP. Jo crec que això ??? que la gent es posarà a votar el PP pel fet de que siguin simultànies això si que és malfiar-se dels catalans.

Jo no dic que no tinguin pactes electorals. Igual de fer-les separades pot tenir pactes.. Són decisions polítiques que favoreixin a uns i pot perjudicar als altres. Ara, jo crec que la gent.. l'any que bé es faran eleccions municipals simultànies amb les europees. Crec que la gent de Sabadell pel fet que siguin simultànies no tindrà cap problema per saber quin alcalde han d'escollir

Veus " si que en tindran"

Es igual... els de Terrassa no tindran cap problema per saber a quin alcalde han de votar. Pensin el que pensin del que han de fer a les eleccions europees.

I, fins i tot, si es passa com diu el Roger, que resultarà que l'Aznar les avançarà i també les farà coincidir, jo crec que la gent de Terrassa, també, serà perfectament capaç de decidir: qui volen d'alcalde i a qui volen de President de Govern de l'Estat i a qui volen qui vagi a Europa, si volen que hi vagi algú.

Per tant, precisament, perquè això, com s'ha dit, són unes eleccions que volem que siguin prioritàries, que volem que siguin importants, el respecte que tinc per les eleccions autonòmiques, perquè vull que siguin importants, crec que la millor manera de que siguin importants és que la major part de la gent vagi a votar. Evidentment, no s'ha de violar la lògica de la vida política catalana, com el millor es violarà, diguem-ne, avançada les eleccions un any. Si no costa gaire es fa coincidir amb unes altres. A

part, de fer servir, segurament no té molta importància i molt argument allò dels costos econòmics ??? perquè aquest és, relativament menor.

D'altres coses que s'han dit. La societat civil no està preparada per les campanyes d'aquestes dimensions. Potser, lo de la societat civil jo crec que realment, es això; molt difícil d'organitzar, depèn que hi hagi algú que tingui voluntat de fer-ho. En tot cas, no crec que les dimensions hagin de ser molt grans. Vull dir que l'estructura nord-americana és una estructura molt plàcidament pluralista. No cal que hi hagi una immensa estructura. Si la colla sardanista de Vic, vol organitzar una campanya perquè la gent vagi a votar més a Vic perquè creuen que hi ha coses molt importants amb joc a les eleccions autonòmiques, us organitzen una campanya i expliquen a la gent "escolta que en aquestes eleccions autonòmiques ens hi juguem coses... i a votar.

El tema de l'educació que ha sortit bastant, jo crec i, amb les discussions que hem tingut dintre del grup, la idea que hi hagi més temps dedicat allò estrictament educació política, home des del punt de vista corporatiu per donar un lloc de feina o no als nostres llicenciats potser estaria bé, però no és amb això amb el que més creiem. Realment, ja ho ha dit molta gent. La socialització és un procés que no té cap efecte si no hi ha certa congruència entre els diferents àmbits socialitzadors. Lo que deia la Clara abans al matí sobre el "???" escolar "es tracta de prendre democràcia a les escoles a través d'aprendre amb la pràctica: a debatre, a tolerar la discrepància, etc. A lo millor, també entendre perquè serveixen les eleccions. Jo no conec amb detall que és el què és fa a les escoles sobre això. Crec que si es fa coses no es fan prou bé. Però no ho conec amb detall com per discutir-ho.

El que deia el Quico abans, i el que deia també la Eva: directes i indirectes. El directes que deia la Eva, no pretenen violar la vida política. Només pretenen l'encàrrec. Els indirectes, a més d'això, també millorarien d'altres coses.

Només per acabar. Podíem haver inclòs més coses. Realment, era difícil. Quines coses té sentit incloure'les i quines coses no. Des del punt de vista educació l'escola no sé si és una institució socialitzadora més important o no és més important. Es molt més fàcil, proposar millorar l'educació política a les escoles que millorar la democràcia a les famílies. A lo millor tindria més efectivitat però clar, això no sé a qui ens hem d'adreçar. Ningú en faria cas. L'altre segurament tampoc. Es més fàcil diem-ne adreçar-te a la Generalitat que adreçar-te a les famílies.

El sistema electoral, m'heu esteu fent pensar. A lo millor, teniu raó en alguna cosa. Els arguments, perquè allò no s'ha posat ningú amb vosaltres sobre la taula. L'expert en "internacionals" que ens ho digui després. Tinc la sensació que l'únic efecte institucional mol clar, des del punt de vista amb la participació em sembla que és el del vot obligatori. No sé si algun sistema electoral concret pot estar massa clar que millori la situació - i milloraria d'altres coses- i a mi la participació de l'Agustí m'agrada molt. Des del punt de vista d'impacte electoral. D'impacte de fer créixer la participació, no estic segur de si en tindria o no tindria, amb les llistes obertes, encara, tinc més dubtes.

Encara hi ha moltes coses. Una de les coses que vaig donar moltes voltes als últims dies, és si posàvem la independència de Catalunya. I aquesta segur que tindria impacte en la participació.

???

Jo volia afegir unes consideracions una mica marginals i des de cert punt una mica a la distància. Bé algunes consideracions prèvies.

Finalment, és possible treure alguna conclusió sobre la importància de cada un d'aquests discursos i sobre la seva possible evolució? Amb les dades utilitzades en aquest treball no podem plantejar conclusions definitives a aquesta pregunta. L'anàlisi de la composició de l'abstenció en diferents eleccions i l'aparent tendència a la disminució d'alguns dels seus tres més característics (menys predomini del PSC, major similitud entre els grups definits pel seu coneixement del català) farà pensar en certa tendència favorable a la pèrdua d'importància d'alguns dels factors relacionats amb la llengua i la cultura, pel propi procés de reemplaçament intergeneracional, ajudat potser per cert procés de retorn a les zones origen d'alguns grups d'immigrants. Però d'altre banda cal recordar que l'abstenció és sempre el resultat de la interacció entre un conjunt de predisposicions sociològiques i l'estratègia dels partits polítics i les institucions, que més aviat ha provocat el reforçament d'aquests discursos culturals en el darrer temps. Les tendències sociològiques de fons són, per tant favorables a una normalització de l'abstenció diferencial catalana, que podria explicar-se cada cop més en termes de segon ordre i de competitivitat, però el resultat final de tot aquest procés està sobretot en mans dels partits, dels governants, dels mitjans de comunicació i, perquè no, del conjunt de la societat civil que viu i treballa a Catalunya.

Possiblement, les propostes haurien estat diferents si en comptes de l'encàrrec – està claríssim que aquest és un encàrrec- en comptes de fer-ho la Fundació que representa la societat civil ho hagués fet el Parlament de Catalunya. Segurament, això hagués obligat a tenir el xip connectat d'una altra manera. I, aleshores, és una qüestió que cal tenir en compte.

De la mateixa manera que, possiblement, la discussió d'aquestes propostes fora molt diferent si en comptes d'estar entre .podríem dir, especialistes de la politologia pues fossin la pròpia gent que d'una o altra manera hem entrevistat amb els ulls de discussió o gent del carrer.

Això una miqueta són consideracions marginals que al mateix temps per posar una miqueta de distància.

Una altra qüestió que es podria dir és que aquestes propostes poden ser propostes "stricto sensu" Però, d'altra banda, podríem dir que el conjunt d'aquestes propostes podrien ser també, una proposta per la reflexió sobre la participació i el abstencionisme. Diríem una proposta de reflexió sobre aquest fet per tota la gent que estigui interessada: siguin els partits, siguin les institucions, siguin els especialistes, siguin la societat civil, etc.

Evidentment, fins i tot, mesures que poden semblar podríem dir que moltes d'elles, per unes o altres raons són ingènues. Algunes són ingènues amb un sentit estricte amb els seus continguts com podria ser aquest dels estímuls positius. Però, fins i tot, el vot obligatori o algunes altres podrien semblar ingènues o ser ingènues per la viabilitat que puguin tenir en aquell moment o un altra. Però, independentment, del grau d'ingenuïtat que puguin tenir, insisteixo em sembla que poden ser un estímul a la reflexió sobre que significa o pot significar la participació i o l'abstencionisme.

Dit això, algunes qüestions que se m'acudeixen en funcions de les intervencions que hi hagut.

Jo trobo que la major part dels arguments en contra d'algunes de les mesures o de les propostes que aquí hi són. Són absolutament acceptables i rellevants. Però em fa l'efecte que també ho podria una argumentació completament contrària. I alguns arguments se'ls hi pot donar la volta.

La qüestió de la simultaneïtat, per exemple. Es pot dir que la simultaneïtat pot reforçar el fet que són eleccions de segon ordre o segons els tipus de discurs -reconec a priori que també el que jo dic ara se li pot demanar molt- però bé una manera de reconèixer que no són eleccions de segon ordre és que les fem el mateix dia que les eleccions principals, posem pel cas. Evidentment, això no seria vàlid per un determinat tipus de persones; o uns sectors socials que per saber si en autonomia les eleccions del Parlament autonòmic no hi era i a lo millor si hi podien ser per un altra. Evidentment, que aquestes propostes se'ls hi pugui donar la volta d'una manera o altra, dependrà també dels interlocutors o les persones a les quals podrien anar adreçades. Està clar que la simultaneïtat no significarà el mateix per uns o per uns altres. Insisteixo, si dic això no ho dic en termes de reforçar o no una proposta sinó de que aquestes propostes haurien de ser, fonamentalment, un element de reflexió, sobre el que significa la participació electoral o l'abstenció.

Algunes altres qüestions. També és molt diferent si aquestes propostes i la raó d'aquest estudi responen o respongessin, millor dit, al que podríem dir; la lògica d'una participació democràtica, d'una major participació democràtica, fora en termes,

Com les legislatives, les eleccions municipals es celebren a Catalunya al mateix temps que a la resta de l'Estat espanyol. Però coincideixen amb les eleccions autonòmiques, cosa si succeeix - des del 1983 - a 13 de les 17 comunitats autònomes. Aquest fet ens ajuda a explicar perquè l'abstenció mitja a Catalunya (33%) es troba 3 punts i mig per sobre de l'espanyola, si bé és cert que l'electorat català ja es va mostrar menys participatiu el 1979, única convocatòria en què això no va passar. En tot cas, i amb l'excepció de 1983, la participació en les eleccions locals ha estat sempre inferior a la mitjana, i, tot i seguir el sentit de les importants variacions a nivell estatal, amb el temps la diferència s'ha exemplat fins arribar als 5 punts, fenomen que sembla contradir l'aparent procés d'homogeneïtzació de les xifres d'abstenció dins del territori

* Convocatòries simultànies
menor en el cas català.

° Diferència de les xifres de Catalunya respecte de l'estatal,
de manera que signe menys (-) indica un nivell d'abstenció

	Espanya		Catalunya		Diferència*	
Legislatives						
1977	20,7	21,4	0,7			
1979	31,5	31,9	-0,4			
1982	19,3	20,1	-0,8			
1986	30,8	29,6	1,2			
1989	32,9	30,3	2,6			
1993	24,1	22,7	1,4			
1996	23,5	22,6	0,9			
Autonòmiques						
1980	38,6	-	-			
1984	35,7	-	-			
1988	40,7	-	-			
1992	45,1	-	-			
1995	36,4	-	-			
Municipals						
1979	39,1	37,4	1,7			
1985	32,1	32,3*	-0,2			
1987	31,5*	30,8*	0,7			
1991	42,2	37,3*	4,9			
1995	35,2	30,1*	5,1			
Europees						
1987	32,1*	31,1*	1,0			
1989	48,5	45,4	3,1			
1994	48,1	40,4	7,7			

hagut una desmobilització de l'electorat català durant el període 1977-1996, sempre en relació a la xifra total espanyola, donat que la caiguda de l'abstenció en les dues darreres convocatòries no han aconseguit reduir aquesta diferència fins als nivells de la transició.

estrictament, quantitativ i també en termes qualitativ. O si es planteja en termes del que podríem dir una lògica de reafirmament autonòmic o nacionalista. No necessàriament han de ser lògiques en contra però si que, en segons quins casos, poden ser lògiques una miqueta paral·leles o separades. Per exemple: la qüestió de la simultaneïtat o del vot obligatori; la simultaneïtat més precisament podria anar amb el sentit de reafirmar una lògica de la participació democràtica, però podria ser contradictòria d'acord amb molts arguments que vosaltres mateixos ens heu senyalat, d'una lògica nacionalista o de reafirmament de l'autonomia. Aleshores clar, és una miqueta qüestions que és el que es vol: augmentar la participació social? L'involucrament de la societat civil? O una concepció, podríem dir, de caràcter més nacionalista o el que sigui. Deixem de banda, la lògica partidista, perquè, òbviament, això és una qüestió de càlcul o el que sigui. Aleshores, és obvi que hi hauria algunes mesures de caràcter més o menys tècnic o electoral, a part, de les que ja s'han assenyalat a les llistes obertes. La circumscripció electoral, per exemple. Sistema majoritari o proporcional. Clar aquestes qüestions... Imaginem-nos un cas extrem en funció del tema. Si Sta. Coloma de Gramenet fos una circumscripció electoral, és possible —jo ara ho aventuraria com una hipòtesis— no tinc garanties de la seva verificació— que la participació a Sta. Coloma fos més gran. Evidentment, doncs, que hi podria haver mesures d'un altra tipus. El que passa que, evidentment, també, hi ha d'altres qüestions que estan implicades amb totes aquestes qüestions.

Altres qüestions que d'alguna manera estan plantejades i que a partir de la discussió d'aquestes propostes, doncs, es poden facilitar més o menys.

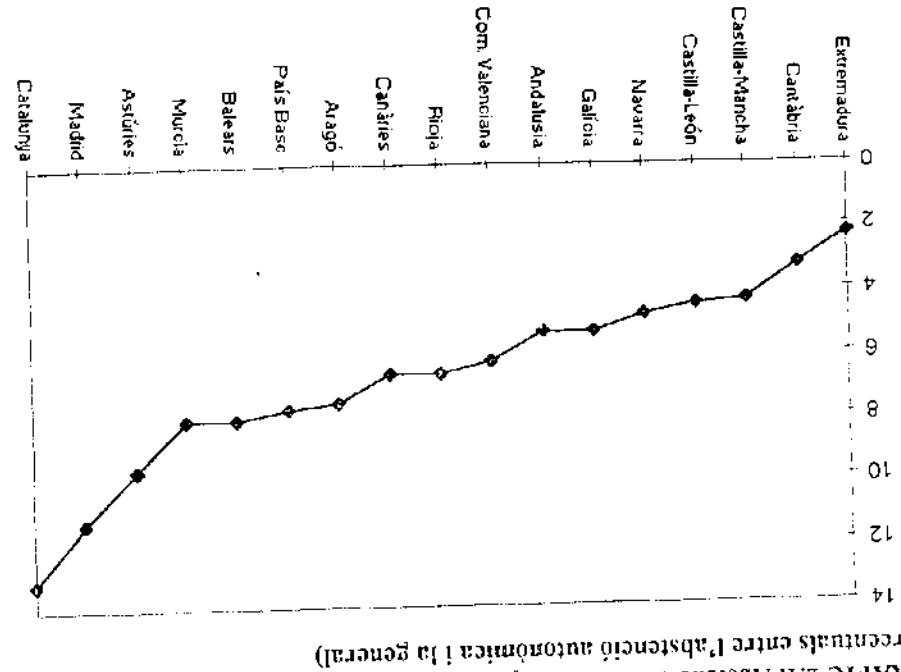
Quines són les responsabilitats institucionals de la participació electoral? I quan dic responsabilitats institucionals: tant diríem de les autoritats que governen, directament, com diríem dels responsables dels actors polítics com podrien ser el cas dels partits. Algunes altres qüestions que es podrien assenyalat, per exemple, el fet de que si és cert que el vot és individual i que respon a una decisió individual i que això també respon a una lògica determinada, també és cert que les explicacions no són individuals sinó que són polítiques i que els resultats i les conseqüències també ho són. Això, doncs, comporta un altra cop una dialèctica, que de vegades potser més o menys contradictòria.

I, una de les qüestions, en fi, potser, també la conversa o la discussió que tenim, doncs, ajuda... La qüestió de l'educació en termes de cultura política centrada a les escoles. Clar jo penso, ara, en un altra cosa. L'educació que s'imparteix pot no tenir res a veure amb els comportaments o amb les pràctiques, això està comprovat amb molts altres llocs. Però en el cas de la política és especialment difícil perquè mentre que als nens se'ls pot, teòricament, pretendre ensenyar a menjar millor o pitjor o a conèixer una altra festa —festes populars que això s'ensenya molt— En canvi, clar, parlar-los-hi d'unes escriptures de 12 o 14 anys, d'una participació política que no exerciran fins als divuit —suposant que ho vulguin fer en aquell moment— és una qüestió que quedi una mica diluïda amb el temps. I això és un cert problema.

Una altra proposta podria ser deixar de qüestionar-se l'abstencionisme diferencial. No fem un problema d'això. I, per tant deixem de donar importància si aquí tenim un 3% més o menys. Això podria ser molt econòmic en molts aspectes. Pot ser una conclusió que permeti uns estalvis considerables de cara al futur. I, aleshores si la conclusió és que no cal qüestionar-se l'abstencionisme diferencial, per raons que sigui, hi haurà fundacions i partits que s'estalviaran molts diners en el futur. Llavors caldria que es paguessin uns royalties.

Jordi Sánchez

Però aquesta dada podria ser el resultat d'un substrat cultural propi on, per major desinterès o cinisme, es constata un allunyament reiterat dels catalans respecte de l'àmbit electoral. Tot i no tractar-se d'una de les CCAA més participatives de l'estat (com semblava que ho seria l'any 1977, donat un major nivell de desenvolupament i d'aparent politització), tampoc poc dir-se

GRÀFIC 2.1. Abstenció diferencial per CCAA (expressat en diferència de punts percentuals entre l'abstenció autonòmica i la general)

Les dades de les eleccions autonòmiques a Andalusia són 1982.

CCAA	1983	1987	1991	1995	Miça
Aragó	33,2	30,3	35,6	28,4	31,9
Astúries	35,0	33,4	41,3	40,1	37,4
Balears	35,2	33,1	39,6	36,2	36,0
Canàries	38,1	34,6	38,2	35,0	36,5
Cantàbria	26,4	23,7	27,7	26,0	25,9
Castilla-Mancha	26,6	24,1	27,1	21,2	24,7
Castilla-León	29,9	25,9	32,4	25,6	28,5
Extremadura	28,1	25,6	29,0	21,1	25,9
Madrid	30,3	30,5	40,6	29,2	32,6
Múrcia	31,5	27,4	35,1	24,0	29,5
Navarra	29,1	27,1	33,3	31,6	30,3
Rioja	29,8	27,6	31,1	23,8	28,1
Com. Valenciana	27,3	24,7	30,8	24,7	26,8
Andalusia ^a	34,0	29,2	44,7	32,7	22,1
Catalunya ^b	38,6	35,7	40,7	45,1	36,4
Gàlícia ^c	53,7	42,6	40,5	35,8	37,5
País Basc ^d	41,2	31,6	29,6	39,0	40,3
					36,3

^a 1980, 1990, 1994 i 1996.
^b 1980, 1984, 1988, 1992 i 1995.
^c 1981, 1985, 1989, 1993 i 1997.
^d 1980, 1984, 1986, 1990 i 1994.

TAULA 2.2. Abstenció en eleccions autonòmiques

Jo crec que amb les intervencions que hi ha hagut després de dinar hem connectat encara que amb públic diferent amb altres sessions que havíem tingut aquí a Can Bordoí. I crec que finalment, el que ens estem posant sobre la taula és el concepte de ciutadà. O dit amb d'altres paraules, o sigui el fet de ser ciutadà és un acte absolutament gratuït o no. La ciutadania també comporta alguns deures o algunes obligacions. I entre aquestes la participació política. També, és un principi personal i discutible com tot, però jo crec que sí. La ciutadania comporta unes determinades obligacions que la ciutadania no ha de ser un acte, exclusivament, gratuït i que no només comporta drets. I amb aquesta dinàmica la participació política és, possiblement, un dels deures és, òbviament, un dret. Però els drets s'han d'exigir quan no estan reconeguts. Quan ja estan formalment, reconeguts cal exigir que es compleixin i en qualsevol cas, si hi ha desigualtats i oportunitats per exercir –com apuntava el Joan Font - jo hi estic d'acord- aquests drets, en tot cas, cal instrumentalitzar: polítiques o actuacions que intenten reduir aquestes dificultats.

Per tant, aquí una mica ??? Dit amb unes paraules molt "" que a vegades les diuen els alumnes i que els hi agrada. És a dir, jo crec que hem perdut un concepte de participació que jo m'apunto a ser militant a recuperar-la. És a dir, els grecs quan feien les assemblees els idiotes eren els que no anaven a les assemblees. La conceptualització d'idiota en la Grècia clàssica, estava adreçada a aquells ciutadans que no participaven de la vida política col·lectiva de la "polis". I crec que aquest és un element que no estic dient que l'incorporem directament, però sí que és un element que hem perdut. És a dir, possiblement, avui els idiotes són els que estan als partits polítics a nivell ciutadà i militen i possiblement hem de fer un esforç per intentar convertir, no!

I crec que és en aquesta línia on jo sí que em sento – i amb això discrepo d'en Salvador- jo crec que sí que ens podem sentir amb una certa autoritat d'intentar dirigir un missatge. Intentar "educar". Obviament, no educar des d'una assignatura que té uns valors acadèmics on s'explica unes lleis, unes constitucions, un sistema polític. Això, efectivament, l'avorreix a la gent sinó educar amb múltiples instruments que .

Cinta 5 cara B

Ens callem que es un valor, jo crec que és perfectament legítim que hi treballem.

Hi ha un altra tema que en dos minuts, vull posar sobre la taula. Jo crec que no s'ha donat el relleu que a mi m'agradaria els estímuls positius. Jo hi crec molt en el estímuls positius. Primer perquè possiblement són molt més aplicables. Molt més implantantables que mesures com el vot obligatori. És a dir, no ens queden tan llunyans En segon lloc, perquè la la nostra societat està absolutament plena d'estímuls positiu. Jo mentre estàveu parlant he intentat fer una llista. A la universitat quan tu tens una matrícula d'honor tens matrícula gratuïta i això és un estímul positiu. Ningú t'obliga a tenir matrícula d'honor, però si ho tens, tu ets discriminat positivament. Si tu domicilies, per exemple, l'IBI tens un deu per cent de descompte i pagues fragmentadament. Per tant, això és un estímul positiu. Si tu no tens accidents de cotxe, l'assegurança obligatoria el tens més econòmic, això també és un estímul positiu. Si pagues associacions o fundacions, a la declaració de renda se't desgrava. Per tant, és a dir, jo crec que sí que hi ha molts estímuls positius. Ara si a mi em dieu, són aquests estímuls positius que hi ha en el paper. Home! Evident no. Jo crec que ningú li hem de pagar un viatge a Washington a Londres o a Atenes pel fet de que vagi a votar. Però perquè no? Un ajuntament es pot permetre el luxe de dir: com és un valor participar la gent que participi a les eleccions locals de Llinars, doncs, tindrà un IAE amb un 3% o amb un 5% més baix. Per què no?. És un element que podria ser incorporat, positivament. Jo crec que no desentona amb altres polítiques d'incentius que les

respostes a l'abstenció. Però, alhora, és una circumstància que dificulta novament la comparació amb les CCAA que, com les tres restants, han celebrat sempre les seves eleccions autonòmiques de forma aïllada. L'abstenció diferencial a Andalusia, si exclouem del càlcul les eleccions celebrades simultàniament amb altres convocatòries creix fins als 11/12 punts⁸ i, per tant, queda molt prop de la xifra catalana tot i que segueix mantenint-se lleugerament per sota d'aquesta.

TABLA 2.4. Abstenció en eleccions legislatives i autonòmiques i abstenció diferencial (CAA del 151)

Legislatives	autonòmiques i abstenció diferencial (CAA del 151)		
	Andalusia	Gàlícia	País Basc Catalunya
1977	21,5	39,3	23,6
1979	31,4	48,7	34,1
1982	34,0	36,3	19,4
1986	28,6	41,0	32,2
1989	30,6	39,2	33,1
1993	23,1	29,8	29,9
1996	21,5	22,9	28,5
Promig	27,2	36,7	28,7
Autonòmiques			
les	34,0	33,7	41,2
2es	29,2	42,6	31,6
3es	44,7	40,5	29,6
4es	32,7	35,8	39,0
5es	22,1	37,5	40,3
Promig	32,5	42,0	36,3
Diferencial*			
1es-1982	0,0	17,4	21,7
2es-1986	0,6	1,6	-0,6
3es-1989	14,1	1,3	-3,5
4es-1993	9,6	6,0	9,1
5es-1996	0,6	14,6	11,8
Promig	5,3	5,3	7,6
* Diferència entre la convocatòria legislativa (de la qual s'indica l'any) i les eleccions autonòmiques (segons el cas, les primeres, les segones...)			

En definitiva, com en les comparacions prèvies, Catalunya mostra una intensitat més elevada en la seva abstenció autonòmica i en la seva abstenció diferencial. Quines explicacions poden existir a aquesta situació, quan establim la comparació amb CCAA relativament similars amb la catalana, almenys a nivell institucional? Una primera línia de resposta aproxima Catalunya al País Basc, però distingeix aquestes dues CCAA de Gàlícia i Andalusia: mentre aquestes han estat tradicionalment zones d'emigració, aquelles han estat comunitats que han rebut importants onades immigratòries en les darreres dècades. L'any 1990, a Catalunya el 33% de

⁸ Depenent de si comparem la taxa de participació amb la del conjunt d'eleccions legislatives o de si suprimim del càlcul aquelles que es celebren simultàniament amb autonòmiques.

institucions utilitzen. O si a la declaració de renda té la possibilitat de desgravar per fer donacions a associacions que tampoc es d'especificar, gairebé, res. Escoltim, per què no es pot acreditar el fet d'haver anat al col·legi electoral? Agafo dièssim el que contava el Joan amb el cas Alemany, i que això pugui tenir un estímul, directament, sobre la renda. Per què no? Ens assembla estrany perquè no ho tenim incorporat. Des del mateix moment que ho incorporéssim això deixaria de ser "estrany".

I per últim, en tant que ha sortit molt que això és un encàrrec i que em sento completament responsable de l'encàrrec. Jo només us diria que jo crec que aquesta segona part, ho ha dit abans en Jordi Porta, jo crec que per la Fundació té molt interès. Perquè precisament això és el que pot com estar demostrat provocar debat, als sectors polítics. I per tant, jo crec que faria —és la meua opinió— vosaltres podeu fer lo que us dongui la gana, per alguna cosa sou vosaltres que heu fet l'estudi, però incorporar jo crec que aquests elements indirectes que poden potenciar la participació i el sistema electoral, a la mesura que un canvi de sistema electoral pot incrementar la competitivitat, segur que incrementa, o podem pensar com hipòtesi raonable, que pot incrementar la participació. En qualsevol cas jo crec que si que podríeu refer amb força i, fins i tot, mullar-vos una mica més. És a dir, aquells que no n'esteu convençuts deixar-los al marge i amb aquest mateix esquema, jo crec que aquest és un bon element perquè en un any de calendari electoral això ho utilitzem.

Jo crec que estaria bé fer experiments. Crec que és una idea a posar sobre la taula. Igual que s'experimenta amb el vot digital es poden experimentar amb altres mecanismes.

Ara hi ha una cosa que crec —ja ho ha apuntat en Joan Font— però que si que és molt important. Jo crec que no anem a buscar solucions específiques a unes eleccions determinades. És a dir, les idees que puguin incentivar la participació han de ser de validesa universal. És a dir, per les locals, per les europees, o per les autonòmiques. Perquè és que si no si que estem segmentant unes eleccions que pot ser complicat justificar-ho.

???

Un punt puntual que se m'ha acudit que el Joan ha dit "és més fàcil dir-li a la Generalitat fes educació a les escoles". A veure, jo penso que aquí ens oblidem un altre actor important que és l'administració municipal o els ajuntaments, en definitiva. Nosaltres estem fent, portem bastant temps treballant amb temes d'educació i hem entrevistat a alcaldes, concretament, ara estem treballant amb l'ajuntament de Barcelona, en temes educatius. Hi ha un interès enorme, enorme per part dels ajuntaments, per part dels polítics ja no els tècnics, estic parlant dels polítics regidors o alcaldes, en incidir r amb l'educació cívica del seu ciutadà. I, precisament, com que no tenen responsabilitats directes sobre la gestió del sistema educatiu, és un camp, diguéssim, propici per incidir-hi. I com, poc o molt, tots els ajuntaments destinen una certa quantitat de recursos: fer programes, fer projectes, tenir relacions amb les escoles, inclòs intenten el tema aquest de fer projectes educatius de ciutat. De intentar que tot el conjunt de ciutadans d'un determinat municipi, doncs, se senti co-particip amb una determinada manera de fer educació en aquell lloc. Jo penso que aquest tema de l'educació per la ciutadania o educació cívica o educació democràtica es podria treballar bé, trobaríem el terreny abonat i bona predisposició en els ajuntaments.

???

No se sent (En segundo lugar como decia ??? antes "hay pocos abstencionistas, "activistas" la mayoría constituyen un grup de gente con poco contacto con la política.

¹⁰ Vam comparar les eleccions autonòmiques de 1992 i 1995 amb les municipals de 1991 i 1995, respectivament. Vam repetir l'exercici amb les autonòmiques de 1992 i les municipals de 1995. Les dades provenen de dues enquestes de l'Institut de Ciències Polítiques i Socials (ICPS), realitzades el novembre de 1993 (N=1200) i l'octubre de 1996 (N=1200). ICPS (1996): *Sondeg d'opinió. Catalunya, 1993*, Barcelona; i ICPS (1997): *Sondeg d'opinió. Catalunya, 1996*, Barcelona.

1.- En primer lloc, l'existència d'abstenció diferencial a Catalunya és absolutament normal en perspectiva comparada. També a Munic, Utrecht, Cáceres i Barakaldo hi ha menys gent que vota en les eleccions regionals que en les generals i, per tant, l'existència de menor participació en les eleccions autonòmiques catalanes que en les generals no és en si mateixa anormal.

En síntesi, podem dir que hem arribat a dues conclusions igualment importants:

Conclusions

A l'espera d'un estudi més rigorós en aquest sentit, cal concloure, doncs, que la major part de l'abstenció diferencial no es pot considerar específica de les eleccions autonòmiques sinó que afecta, al mateix temps, les altres eleccions considerades de menor importància que les legislatives estatals. I que, com era d'esperar, hi ha força coincidència entre els perfils d'uns abstencionistes i els altres, fins al punt que una proporció important d'aquests són efectivament els mateixos.

A l'espera d'un estudi més rigorós en aquest sentit, cal concloure, doncs, que la major part de l'abstenció diferencial no es pot considerar específica de les eleccions autonòmiques sinó que afecta, al mateix temps, les altres eleccions considerades de menor importància que les legislatives estatals. I que, com era d'esperar, hi ha força coincidència entre els perfils d'uns abstencionistes i els altres, fins al punt que una proporció important d'aquests són efectivament els mateixos.

Vam mirar de resoldre aquest dubte a partir dels resultats d'enquestes on apareixien els records de vot de comitès autonòmics i municipals. El primer pas era comparar els perfils dels abstencionistes d'una i altra convocatòria. En cap dels casos analitzats apareixien diferències significatives, ni de tipus sociològic ni de caràcter actitudinal.¹⁰ Els no votants d'eleccions autonòmiques i locals oferien moltes més semblances que dissimilituds, cosa que feia pensar que efectivament es tractava dels mateixos grups. Evidentment, les diferències es disparaven quan les dues convocatòries de la comparació, malgrat que consecutives, eren llunyanes en el temps i presentaven nivells de participació més desiguals. Fins i tot en aquests casos, el nombre d'abstencionistes que eren exactament els mateixos d'una a altra elecció era considerable. Per exemple, el 67% dels electors que no van votar en les municipals de 1995 (l'abstenció total de les quals va ser del 35,2%) repetien aquest comportament respecte de les autonòmiques de 1992 (amb una abstenció del 36,4%).

La participación electoral a través de un incentivo o a través de una obligación puede constituir un primer contacto sinó ??' educación cívica sinó que se puede cambiar la dirección

En segundo lugar respecto al debate sobre sistemas electorales i participación, digamos que se ha encontrado alguna relación que favorece ???' que hay mayor participación .

Respecto a la estructura del voto, por ejemplo, en estas abiertas, ha habido mucho menos. Yo lo que he analizado no he notado nada. Hay muchos factores

???

Coses una mica diverses. Respecte al vot obligatori. Em sembla que la reflexió que hem estat fent sobre això i que veig arguments en pro i en contra. En aquest sentit. De tota manera potser alguna assimilació que hem fet, quan es parla de deure cívic, i bueno pues també hi ha deures, com pot ser el deure fiscal, que el ciutadà té que contribuir. És difícil d'ubicar-ho en el mateix concepte, el deure fiscal, al fi i al cap, si un deixa d'ingressar són menys diners que té l'estat i això repercuteix en els altres. En canvi, si un deixa d'anar votar vol dir que pensa que amb el que voteu vosaltres, ja m'està bé. L'abstenció és una delegació en els altres i no contribueix a crear un capital per dir-ho d'una manera mitjançant el qual després no pots fer segons quines coses. És més difícil quan no hi ha, tot i que es qüestió de percepció cultura, bàsicament, només de principis, però que bueno pot ser més difícil d'acabar justificant quan no hi ha una percepció cultural favorable. Penso que aquests és l'element fonamental.

L'altra qüestió. Aquest mateix vot obligatori es planteja des del punt de vista, un dels elements de la igualació. Es cert, que tradicionalment les capes més desafavorides són les que han utilitzat menys el recurs de participació: per menys educació, per menys etc. Però es clar, quin ha estat el gran element per compensar aquesta situació de desigualtat, els partits de masses. I per tant, és un instrument no tant institucional, com un instrument de mobilització a la política, per dir-ho d'alguna manera, no fa efecte a aquesta dinàmica que dèiem que sortia des de la connexió dels partits amb els ciutadans. I per tant, va per aquesta via més que per la via de crear obligacions de les especialitats institucionals. Aquest és el gran, en uns moments de crisi de problemes respecte al concepte de partit, de partits de masses, etc. ens trobem amb problemes d'aquest tipus. I lo que cal buscar, em sembla que es per aquí, on s'ha de continuar treballant per dir-ho així.

Una altra cosa. Un altra element. Em dona la sensació de que —almenys no ha quedat prou explícit, tot i que sé que al cap de la majoria i és- de que estant raonant amb una lògica global. Es a dir: hi ha els abstencionistes i hi ha els participatius, i no és així. La major part dels abstencionistes són intermitents i per tant, tothom passa una vegada o altra —per dir-ho d'alguna manera- per la participació i per tant, aquest allunyament de la política no és tant intens. Té moltes gradacions i per tant, també situa la discussió d'un terreny més difícil i al mateix temps menys dramàtic. Perquè no hi ha aquesta societat separada, totalment, separada. El que passa és que és un tema difícil d'investigar perquè a través d'enquestes, és molt difícil de reconstruir històries de votació, com no sigui que es porti un control de taules electoral molt concretes, a través del context de llistes del cens, que això es faci, sistemàticament i que es puguin reconstruir històries llargues, sinó és una mica difícil .

Finalment, el sistema electoral andorrà té estímuls positius. Hi ha l'esmorzar-berenar. Hi ha veritables safates de luxe, per dir-ho d'alguna manera. Algunes parròquies o unes altres. Això a part.

També a Catalunya, la major part d'aquesta abstenció "de més" és el resultat del seu caràcter de segon ordre.

2.- En segon lloc, però, hem constatat que la intensitat de l'abstenció diferencial a Catalunya si resulta excepcionalment elevada i de difícil explicació aparent. Malgrat la comparació amb entorns molt heterogenis, algun d'ells forja similitud al català, en cap cas hem trobat índexs d'abstenció diferencial iguals al català. És possible anar trobant explicacions *ad hoc* per justificar moltes d'aquestes diferències, però resulta difícil a partir d'aquestes entendre plenament aquesta singularitat del cas català.

Des del punt de vista de les possibles respostes a aquesta abstenció les lliçons a extreure són també dobles. En primer lloc, aquesta excepcional intensitat fa pensar que és desitjable i possible reduir aquesta abstenció autonòmica. D'altra banda, no tindria sentit, sense canvis institucionals excepcionals i donada l'experiència comparada, pensar en pretendre aconseguir una abstenció igual a la d'eleccions legislatives. Reduir les xifres fins a aproximar-se a nivells similars als de les CCAA del 151 podria ser un objectiu tant ambiciós com realista.

Llavors, només per acabar, agrair tant a la Fundació, al Joan i al Contreras i els que han col·laborat amb ells, el treball que s'ha presentat aquí ha donat motius de reflexionar. Que esperem que aquestes reflexions puguin ser d'utilitat els que heu fet el treball i a les finalitats que la Fundació s'havia p??? Malgrat aquest cert, no diria cinisme... però tampoc ens hem de preocupar tant. Com més participació hi hagi millor, en aquest sentit. Però situem les coses en el seu lloc.

Salvador Cardús

Suposo que s'entés bé que la meua intervenció no era una crítica als autors sinó una crítica a les propostes. No hi ha cap dubte. A vegades, les meves formes són una mica abruptes i llavors, em sap greu perquè penso que no s'hagi malentés. La prova que em sembla que és així, és que tant la intervenció del Pallarés com després la del Josep Mª Vallès fins i tot, la del meu Degà, les comparteixo el cent per cent. Es a dir, els matisos que ens han introduït els assumeixo absolutament bé. Estic totalment d'acord amb el que deia el Josep Mª Vallès en relació amb l'educació. Es a dir, jo volia dir això, però ja ho han dit d'una altra manera. I la coincidència amb el Degà i vull insistir, ni que sigui de cara al meu futur professional, a veure si millora. No sé si tomarà a passar gaires vegades però ha estat el cent per cent, especialment, quan tu has assenyalat els dos elements positius que són exactament els únics que jo no he parlat i que, efectivament, eren els dos que jo m'hi adhereixo absolutament, que són: mecanismes de facilitació del vot, que a més expliquen coses molt interessants i que realment ens hi podríem incorporar ni que tinguessin un efecte petit o bé, per exemple, la qüestió d'incrementar els debats a diferents nivells; afavorir un debat polític general i participatiu en diferents àmbits. Això seria interessant.

Voïdria afegir un matis sobre el tema de l'educació. Vosaltres en algun moment parleu del cinisme polític. Jo no estic segur si voleu dir: cinisme o escepticisme polític, pel que dieu després. Sembla que més aviat parleu d'escepticisme polític. I això volia afegir. Precisament el problema de l'educació és, en un sentit, a vegades, genuí, una millora de l'educació política podria voler dir més escepticisme. Es a dir, jo com més informació tinc, més esceptic em torno. La veritat que una visió esquemàtica de la realitat, et fa molt més entusiasta de l'anar a votar. I a això es lliga, amb el que deia el Francesc que volia comentar-ho. La dialèctica no és només educar als que s'abstenen perquè molts dels vots dels que si que voten, probablement, també necessitarien ser educats. Sobretot, si voten el que nosaltres volem. Hi ha gent que va a votar però que no sapigues que és el que va a votar o per què va a votar o que es pensa que vota. En aquest sentit seria molt complicat. Per tant, també s'hauria d'educar, en tot cas, als que participen.

El Jordi Porta jo crec que ha assenyalat el problema clau, però que no sé si té solució. Problemes complexos i missatges simples. Però tampoc no sé si això és nou. Perquè sempre quan els pares volen educar als fills. Educar sempre ha estat un fet complexíssim. Els pares han fet un missatge simple: no mengis amb els dits, no vagis amb els ... no diguis paraulotes. I al darrera de "no diguis paraulotes", dius, home és un missatge simplíssim, però al darrera d'això hi ha una determinada concepció del món. Finalment, sempre hem hagut d'anar a buscar solucions molt pràctiques i en política, probablement, passa el mateix. Al darrera, a vegades, d'un missatge simple s'amaga una certa complexitat, que amb la intel·ligència de tots plegats a mi em sembla que, més o menys, es pot resoldre.

Una variable tradicionalment associada al comportament participatiu és l'edat. L'abstenció augmenta al llarg de la vida fins que arriba al seu mínim a l'edat adulta. Més enllà dels 65 o 70 anys torna a créixer progressivament, però sense arribar a les cotes dels primers anys. Aquest és el patró habitual arreu i en tota mena d'eleccions, i el que es repeteix aquí d'una a altra convocatòria. La incidència de l'edat ha estat explicada bàsicament en funció del que s'anomenen factors de cycle vital. Els joves voten menys perquè els processos de socialització i aprenentatge polític encara estan en marxa, i les seves identifications no estan prou desenvolupades. El món de la política és sobrepasat per altres prioritats que dominen les persones en aquestes edats. Amb el temps, aniran consolidant les identifications i guanyant interès, fet que es traduirà en una major participació. Per contra, l'increment de l'abstenció en edats avançades respon essencialment a problemes de salut i d'altres factors com l'aïllament (dels vidus) i la major presència de col·lectius tradicionalment menys participatius (les persones amb menys educació formal).

TAULA 3.2. Abstenció a les eleccions autonòmiques segons característiques sociodemogràfiques dels electors, 1984-1995 (en % horitzontals)

	1984		1988		1992		1995	
	%	(n)	%	(n)	%	(n)	%	(n)
Sexe	16	(2382)	22	(1385)	27	(1165)	22	(760)
Home	21	(2420)	26	(1495)	29	(1269)	25	(816)
Dona	28	(794)	33	(475)	49	(436)	41	(271)
Edat	26	(949)	30	(588)	31	(450)	32	(303)
18-25	13	(891)	20	(514)	25	(427)	21	(272)
26-35	12	(918)	17	(490)	21	(386)	20	(229)
36-45	13	(636)	15	(421)	18	(370)	9	(232)
46-55	19	(619)	27	(392)	21	(375)	13	(269)
Més de 65	20	(1206)	23	(709)	26	(308)	11	(54)
Primària incompleta	19	(2250)	23	(1370)	28	(1374)	24	(790)
Primària completa	17	(897)	26	(630)	30	(572)	26	(404)
Màgans	18	(313)	26	(162)	23	(125)	21	(204)
Universitaris	17	(2015)	24	(1387)	29	(1138)	24	(689)
Situació ocupacional	27	(439)	28	(142)	45	(162)	33	(156)
En actiu	13	(615)	19	(394)	19	(444)	15	(337)
Aturat	14	(207)	31	(137)	33	(107)	28	(111)
Estudiant	22	(1369)	25	(781)	27	(555)	25	(262)
Mestressa de casa								

Font: vegeu la nota 1.

Deixeu-me, també, acabar amb una broma. Estic, absolutament, d'acord amb en Jesus, en la qüestió de la simultaneïtat. Jo també estic a favor de la simultaneïtat a les eleccions. Sempre que siguin les generals les que siguin simultànies amb les catalanes però no al revés. Llavors, si. Si nosaltres convoquem eleccions autonòmiques que l'Aznar s'aguanti

????

Més que entrar en qüestions concretes de si considero que el vot obligatori pot ser millor o pitjor. O algunes coses que sembla d'alguna forma m'hauria tingut que sentir més al·ludit. Com seria, per exemple, pues no sé, seria el fet aquest de les campanyes institucionals. Quan el Joan va venir a demanar-me, doncs, informació sobre les campanyes que havíem fet, i ell ja ho sabia. Curiosament, la llei electoral que és una cosa que deia en Joaquim, i que a mi, des de fa molts anys ja m'ha deixat molt frustrat: No t'acaba de donar mai les solucions que tu desitjaries i és una mancança que realment tenim i que segur seria també una aportació que es podria fer cara a l'abstenció o altres qüestions relacionades amb el tema, és que hi ha qüestions que realment no s'ha tingut en compte. I això fa que en un moment determinat, i ara m'estic perdent Que les campanyes institucionals, com ho diria, estan regulades, sobretot, en el cas concret de Catalunya, que no tenim una normativa electoral pròpia, doncs, d'alguna forma seguim el sistema electoral. I curiosament en un moment determinat, doncs, es va reduir les possibilitats que hi havia. I així com en un moment determinat les campanyes tenien una doble finalitat que eren d'informar i d'incentivar el vot, doncs, es va suprimir lo de la incentivació del vot i ens limitem a fer una proposta que és contractar una empresa que ens dona una idea del que pot ser, doncs, una campanya informativa però purament estètica i a la base ens limitem a informar de les quatre coses del dia que són les eleccions. De com has d'identificar-te per votar. I de que pots votar per correu. I no es pot fer res més, és lo que marca la llei electoral. Per tant, jo crec que seria una cosa que també, d'alguna forma, doncs, s'hauria d'analitzar i que potser per mi la conclusió més que d'entrar en qüestions molt concretes que aquí pràcticament he recollit opinions a favor i en contra de tot el que s'havia plantejat. Era de que si que és realment, cada cop que es tingues que fer un tema d'aquest que després pot tenir una incidència com es en aquest cas concret, doncs, es procura en aquest cas concret que era una qüestió d'una reunió més de tipus acadèmic, però que d'alguna manera s'intentes, doncs, donar la participació de tots els agents que participen en una actuació d'aquest tipus. Perquè per exemple, et dones compte de que quan s'ha fet una llei orgànica tant important com la que regula el sistema electoral del país en el seu conjunt i que després, en definitiva, condicionat, doncs, totes les disposicions de caràcter autonòmic que s'han fet, i que en definitiva, ha donat un marge de maniobra molt petit, ja ho sabeu vosaltres. Doncs, que d'alguna manera es tingues en compte això perquè moltes vegades després s'han fet ordenaments jurídics que són quasi inoperants perquè, moltes vegades, o són molt teòrics o no s'han tingut en compte una sèrie d'elements que fan que quasi, quasi sigui inviable. I d'aquí, per exemple, que la llei electoral, si no recordo malament, estem ara en el avant-projecte de la sisena o setena modificació. Una disposició que total fa del 85, fa dotze anys i que se suposa que és una norma que hauria de tenir una certa estabilitat en el temps i en canvi s'han tingut que modificar. I, concretament, el vot per correu que és un altre tema concret que s'ha dit, que s'ha comentat. Doncs, a l'inrevés, en la pràctica s'ha demostrat que s'ha tingut que anar a un criteri, totalment, restrictiu perquè si no les conseqüències que es podrien derivar de la utilització del vot per correu, doncs, eren negatives.

Ara, això no vol dir que fent-se un anàlisi amb més profunditat, però que demés tinguessin que estar implicats, jo diria, fins i tot, la gent que treballa a Estadística i la gent que treballa a Correus i la gent que treballa amb una sèrie de... que moltes

A part de l'accentuat abstencionisme dels que no saben o no volen definir-se ideològicament, les justificacions teòriques d'una possible relació estable entre el posicionament ideològic i la participació electoral són escasses i poc versemblants, llevat, potser, del fet que en les posicions extremes es més fàcil trobar electors contraris al sistema polític vigent, que practiquin una abstenció de caràcter marcadament polític. Qualsevol altra consideració sobre aquest punt ha de fer referència a l'estat conjuntural de l'oferta política i del panorama polític en general. Al fet que, en moments crítics, els diferents electorats poden respondre al context polític amb un

Font: vegeu la nota 1.

		1984				1992		1995	
		%		(n)		%		(n)	
Autobancació ideològica		15	(273)	21	(219)	25	(154)	33	(135)
Esquerra		15	(1446)	20	(876)	24	(647)	20	(497)
Centre-esquerra		14	(1684)	18	(923)	21	(749)	18	(546)
Centre		13	(294)	15	(210)	19	(224)	19	(135)
Centre-dreta		11	(45)	5	(42)	45	(33)	24	(29)
Dreta		35	(1050)	43	(610)	44	(636)	40	(233)
Identificació nacional subjectiva		28	(605)	28	(259)	32	(361)	32	(213)
Espanyol		29	(422)	30	(243)	32	(204)	23	(108)
Més espanyol		19	(2213)	25	(1172)	30	(879)	26	(648)
Indiànt		10	(1081)	18	(805)	23	(570)	16	(367)
Més català		11	(339)	17	(319)	22	(382)	15	(211)
Catala		36	(118)	36	(80)	43	(49)	38	(26)
NS/NC		6	(441)	11	(407)	18	(313)	10	(249)
Catalanisme extrem		12	(1297)	18	(732)	20	(573)	20	(336)
Catalanisme		20	(1963)	26	(982)	27	(790)	23	(549)
Indiferent		24	(351)	27	(217)	23	(206)	28	(166)
Espanyolisme		31	(138)	24	(256)	41	(319)	35	(213)
Espanyolisme extrem		31	(608)	49	(448)	47	(243)	41	(64)
NS/NC									

TAULA 3.9. Abstenció a les eleccions autonòmiques segons actituds polítiques dels electors, 1984-1995 (en % horitzontals)

Aquesta relació s'ha vist suavitzada en les dues últimes convocatòries per la tendència dels extrems a registrar majors cotes d'abstenció que les posicions més moderades, tant en l'esquerra com en la dreta. Cal remarcar, a més, que l'esquerra ha vist créixer la seva abstenció al llarg del període, i que també ho ha fet la dreta (i no el centre), però que l'increment provinent de l'esquerra ha tingut un impacte molt més gran en les xifres globals, donat que el seu pes específic dins de l'electorat és significativament major. Un cop més, la població abstencionista s'assembla a la majoria de la població catalana, amb predomini del centre i l'esquerra, però en aquest cas acompanyats d'un grup important de gent que es resisteix a ubicar-se en aquestes categories.

vegades no se'ls hi ha tingut en compte i que de fet s'han pres decisions que després no eren massa viables. Aquí crec que aquest tipus de reunió són molt positives i amb això si que m'afegeixo a la felicitació a la fundació Bofill i als que han fet el treball.

J.M. Vallès

Com sabeu aquestes sessions, al començament ho havia d'haver dit i no sé si ho he dit, es costum que no hi hagi conclusions subscrietes pels participants. El que es tracta és de tenir aquest intercanvi de punts de vista entre diferents actors que participen o que analitzen una determinada problemàtica o un determinat fenomen.

No hi ha conclusions i això m'evita la dificultat que representa fer un resum de la sessió. Cosa que queda en mans dels autors del treball. Però si que m'atreveixo a fer dos comentaris.

El primer, que les propostes que surten en el treball i que nosaltres hem comentat aquí amb diferents sentits i diferents orientacions, mereixen publicació, en el sentit, de traslladar-les a l'arena pública com a matèria de controvèrsia, per estimular el debat cívic i polític entorn d'aquesta qüestió que no és estrictament la de l'abstencionisme sinó de la ciutadania.

Creo que seria bo que per mecanismes diferents, lo que és aspecte positiu d'aquest treball fos més conegut que no pas únicament circulat entre els que i hem participat en aquesta reunió.

I la segona consideració més de fons. I diguent-ho també en les altres sessions que hem tingut a aquí, seria de reforçar-ne en la convicció de que ser ciutadà amb una democràcia no pot sortir de franc. Que els avantatges que tenim de ser ciutadans en una democràcia no ens poden sortir sense cap mena d'esforç i de disciplina permanent. I que encara que, de vegades, ens repugni alguns elements més costosos d'aquests exercici de democràcia són la contrapartida obligada dels beneficis que disfrutem quan vivim en un sistema com aquest. I especialment, aquells que hem pogut tenir la doble experiència, doncs, no solament n'hauríem de ser molt conscients sinó que hauríem de traslladar-ho a aquells que només han tingut una única experiència i, possiblement, només veuen una cara i no veuen l'altra.

Acabo, també, agraint als autors el treball que han fet a la fundació i també tots els participants per ser aquí per la contribució que han fet a enriquir els comentaris que hem tingut. No sé si els dos Jordi's de la Fundació ens volen fer algun comentari.

Jordi Sanchez.

Estava previst (no se sent res)

I.... De repent

L'altre sector amb una conducta marcadament abstencionista -el vot a IC i a partits sense representació parlamentària- ha seguit l'evolució contrària a l'anterior: la seva participació ha

Font: vegeu la nota 1.

	1984			1988			1992			1995		
	Abst.	Tots	(n)	Abst.	Tots	(n)	Abst.	Tots	(n)	Abst.	Tots	(n)
CIU	3	15	30	7	19	32	22	27	20	23	27	
PSC-PSOE	44	42	30	30	32	22	22	27	20	23	27	
IC / PSUC	1	3	3	3	6	4	4	8	3	6	7	
PP	14	5	1	1	3	3	3	3	1	7	3	
ERC	0	2	1	1	2	1	2	2	1	3	3	
No va votar	34	12	38	38	15	52	19	38	19	14	17	
NS/NC	12	17	18	18	20	9	9	11	17	14	17	
(n)	(898)	(4806)	(687)	(2861)	(627)	(2344)	(367)	(1577)				

abstencionistes i de tot l'electorat, 1984-1995 (en % verticals)

TAULA 3.17. Comportament a les eleccions generals anteriors dels

Font: vegeu la nota 1.

	1984			1988			1992			1995		
	%	(n)	%	%	(n)	%	%	(n)	%	(n)	%	
CIU	3	(738)	8	(554)	8	(527)	11	(354)	17	(424)	31	(88)
PSC-PSOE	20	(1998)	23	(915)	22	(634)	27	(89)	20	(527)	31	(88)
IC / PSUC	7	(125)	13	(162)	27	(89)	20	(527)	31	(88)	31	(88)
PP	14	(235)	8	(92)	23	(71)	9	(107)	17	(424)	31	(88)
ERC	1	(117)	11	(84)	7	(53)	6	(46)	17	(424)	31	(88)
No va votar	53	(569)	62	(424)	72	(451)	68	(203)	53	(569)	62	(424)
NS/NC	14	(806)	22	(561)	9	(330)	15	(267)	14	(806)	22	(561)

comportament a les eleccions autonòmiques segons el

TAULA 3.16. Abstenció a les eleccions autonòmiques segons el

Hem creuat la participació en eleccions autonòmiques amb el vot en els comitès legislatius immediatament anteriors (taules 3.16 i 3.17). Així hem pogut comprovar que la majoria dels abstencionistes en eleccions generals ho són també després en les autonòmiques, i arriben a formar entre una tercera part i la meitat dels que, el dia de la convocatòria autonòmica, opten per no anar a votar. A aquests els segueixen en nivell d'abstenció els votants del Partit Socialista, d'Iniciativa per Catalunya i els dels partits que no aconseguen representació al Parlament. La participació dels primers augmenta lentament des de 1984 i no sembla ressentir-se en els moments més crítics (1988 i 1992), de forma que si a principis dels anys vuitanta els votants del PSC estaven lleugerament "sobre-representats" entre el col·lectiu abstencionista (hi havia més votants socialistes dels que correspondrien si fos una còpia de l'electorat) a mitjans del noranta s'hi troba clarament infra-representat. Malgrat tot, el votant socialista continua ocupant un espai molt significatiu dins del grup dels abstencionistes, doncs és el partit que aporta un cabdal de vots més important a aquest col·lectiu.

PROBLEMES: No crea problemes concrets, més enllà d'exigir un canvi d'actituds i de prioritats entre els polítics i els mitjans de comunicació catalans, amb tot el que implica de resistències tradicionals al canvi. Depenent de com es concreti la proposta en acció, pot provocar crítiques d'altres partits o debat i contestació interna en els partits més afectats.